

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Έκθεση 2002

ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Έκθεση 2002

ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2003

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Έκθεση 2002

ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
Ιανουάριος 2003

Διεύθυνση Προέδρου της ΕΕΔΑ:
Λυκαβηπού 1Γ, 106 72 Αθήνα
Τηλ: 210 3626 111. Fax: 210 3622 454

Διεύθυνση Γραμματείας και
Επιστημονικών Συνεργατών της ΕΕΔΑ:
Ηροδότου 1, 106 74 Αθήνα
Τηλ: 210 3385 537. Fax: 210 7254 050
e-mail: info@nchr.gr
www.nchr.gr

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Σελ.

Πρόλογος της Προέδρου της ΕΕΔΑ	9
Αποχαιρετισμός στον Περικλή Πάγκαλο, Α΄ Αντιπρόεδρο της ΕΕΔΑ	21

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

I. Νομικό πλαίσιο και οργανωτική δομή της ΕΕΔΑ	27
• Αποστολή.....	29
• Σύνθεση	30
• Οργάνωση και λειτουργία	33
• Βασικά προβλήματα στην οργανωτική δομή.....	34
• Συνεργασία με δημόσιες υπηρεσίες.....	35
II. Απολογισμός του έργου της ΕΕΔΑ	37
α. Απολογισμός της Ολομέλειας	39
• Οι συνεδριάσεις της Ολομέλειας.....	39
• Τα ζητήματα προβληματισμού και οι σχετικές προτάσεις	40
β. Απολογισμός των Τμημάτων.....	47
• Απολογισμός Α΄ Τμήματος (Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων)	47
• Απολογισμός Β΄ Τμήματος (Κοινωνικών, Οικονομικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων).....	49
• Απολογισμός Γ΄ Τμήματος (Εφαρμογής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στους Αλλοδαπούς)	54
• Απολογισμός Δ΄ Τμήματος (Πρώτησης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου).....	58
• Απολογισμός Ε΄ Τμήματος (Διεθνούς Επικοινωνίας και Συνεργασίας).....	61
III. Διεθνής παρουσία της ΕΕΔΑ	63
• Εκλογή της ΕΕΔΑ στο τετραμελές Συντονιστικό Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Εθνικών Επιτροπών και ανάλογων θεσμών δικαιωμάτων του ανθρώπου	63
• Συμμετοχή της ΕΕΔΑ σε διεθνή συνέδρια	63
• Συνάντηση της ΕΕΔΑ με τον κ. Alvaro Gill-Robles, Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου	64
• Συνάντηση της Προέδρου της ΕΕΔΑ με την κα Mary Robinson, πρώην Ύπατη Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του ανθρώπου	64

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΙΜΕΝΑ

I. Νομοθετικά κείμενα για την ΕΕΔΑ	67
1. Νόμος 2667/1998, ιδρυτικός της ΕΕΔΑ, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 15 του νόμου 2790/2000 και το άρθρο 18 του νόμου 3051/2002...	69
2. Κανονισμός της ΕΕΔΑ.....	79
II. Κρίσεις, γνωματεύσεις και προτάσεις της ΕΕΔΑ	87
1. Κρίσεις για το σχέδιο νόμου για την κύρωση του «Πρωτοκόλλου για την εφαρμογή του άρθρου 8 της συμφωνίας μεταξύ της κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της κυβέρνησης της Δημοκρατίας της Τουρκίας για την καταπολέμηση του εγκλήματος, ιδιαίτερα της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και της παράνομης μετανάστευσης»	89
2. Κρίσεις για το σχέδιο νόμου για την «Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών»	93
3. Παρατηρήσεις για την Έκθεση «Βασικών Πληροφοριών» (Core Document) του Υπουργείου Εξωτερικών προς χρήση των οργάνων ελέγχου τα οποία έχουν συγκροτηθεί βάσει των συμβατικών κειμένων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου των Ηνωμένων Εθνών.....	109
4. Πρόταση για την επικύρωση του δωδέκατου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου που προβλέπει γενική απαγόρευση των διακρίσεων	117
5. Πρόταση για την υπογραφή και επικύρωση του δέκατου τρίτου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου που προβλέπει την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις περιπτώσεις	137
6. Προτάσεις για την υποδοχή και πρόσβαση αιτούντων άσυλο στη διαδικασία παροχής ασύλου	143
7. Παρατηρήσεις για την ορθή εφαρμογή του άρθρου 116 παρ. 2 του Συντάγματος στην εισαγωγή γυναικών στις Αστυνομικές Σχολές και στις Σχολές του Πυροσβεστικού Σώματος	153
8. Παρατηρήσεις για την πρακτική της ενοικίασης εργαζομένων	161
9. Κρίσεις για το σχέδιο νόμου για τη «Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις και προαγωγή των δικαστών των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στο βαθμό του Συμβούλου Επικρατείας»	167
10. Παρατηρήσεις για την Έκθεση του Υπουργείου Εξωτερικών για την εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα από την Ελλάδα.....	181
11. Πρόταση για την επικύρωση διεθνών συμβάσεων προστασίας μεταναστών εργαζομένων	207
12. Κρίσεις για το σχέδιο νόμου για την «Οπλοφορία, τη χρήση όπλων από αστυνομικούς και την εκπαίδευσή τους σ' αυτά».....	223

13. Προτάσεις για την εξάλειψη της διακριτικής μεταχείρισης αλλοδαπών εργαζομένων για την αποζημίωσή τους από εργατικά ατυχήματα	231
14. Προτάσεις για τη συμμόρφωση της Ελλάδας στις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων (βάσει των συλλογικών προσφυγών που έχουν ήδη εξετασθεί)	239
15. Οι συνθήκες κράτησης το 2002 στην Ελλάδα	249
16. Προτάσεις της ΕΕΔΑ, του Συνηγόρου του Πολίτη, της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες και του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες για τη μετανάστευση και το άσυλο ενόψει της Ελληνικής Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης	269
III. Αντιτρομοκρατικά μέτρα και δικαιώματα του ανθρώπου	279
1. Γνώμη της ΕΕΔΑ για τις προτάσεις αποφάσεων-πλαισίων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λάακεν για την τρομοκρατία και το ένταλμα σύλληψης	281
2. Απόφαση της ΕΕΔΑ για τις τελευταίες εξελίξεις για την τρομοκρατία στην Ελλάδα	287
3. Επιστολή της ΕΕΔΑ στον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών για τις συνθήκες κράτησης των αιχμαλώτων του Αφγανιστάν καθώς και τις προοπτικές εγγυήσεων της μελλοντικής τους δίκης.....	291
4. Απάντηση του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών στην επιστολή της ΕΕΔΑ .	295
5. Γνώμη 1/2002 του Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου κ. Alvaro Gill-Robles σχετικά με την από 2001 παρέκκλιση του Ηνωμένου Βασιλείου από τις εγγυήσεις του άρθρου 5 παρ. 1 ΕΣΔΑ (στην αγγλική γλώσσα)	299
IV. Έκθεση για την Ελλάδα του Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου κ. Alvaro Gill-Robles (στην αγγλική γλώσσα)	311
Εισαγωγή.....	313
Γενικές παρατηρήσεις.....	313
1. Η δικαιοσύνη και το σωφρονιστικό σύστημα.....	314
2. Η ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας.....	315
Α. Προσηλυτισμός	316
Β. Χώροι λατρείας	317
Γ. Αντιρρησίες συνείδησης	318
3. Οι μειονοτικές ομάδες στη Ελλάδα.....	319
Α. Η μουσουλμανική μειονότητα στην Ελλάδα	319
Β. Η περίπτωση των Ρόμα/Τσιγγάνων	320
Γ. Το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού.....	322
4. Η κατάσταση των αλλοδαπών (πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο και μετανάστες)	323
Α. Νομιμοποίηση των παράνομων μεταναστών	323

B. Μέτρα για την εξάλειψη της βίας σε βάρος των αλλοδαπών	324
Γ. Αιτούντες άσυλο	325
Τελικές Παρατηρήσεις και Συστάσεις	326
Πρόσθετες Παρατηρήσεις μετά από ενημέρωση εκ μέρους της Μόνιμης Ελληνικής Αντιπροσωπείας στο Συμβούλιο της Ευρώπης.....	327

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΕΔΑ ΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΩΝ ΠΟΥ ΜΕΤΕΧΟΥΝ Σ΄ ΑΥΤΗΝ, ΜΕ ΤΙΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΕΥΘΥΝΗΣ ΤΟΥΣ

(Άρθρο 6 παρ. 1 του νόμου 2667/98, ιδρυτικού της ΕΕΔΑ)

• Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.....	331
• Υπουργείο Εξωτερικών	337
• Υπουργείο Δικαιοσύνης	343
• Υπουργείο Δημόσιας Τάξης	347
• Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων	357
• Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων	361
• Υπουργείο Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης	371

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ ΔΕΛΤΙΑ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

*Επιστημονική έρευνα από το Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Εθνικού
και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου για λογαριασμό της ΕΕΔΑ*

Προλογικό σημείωμα της κας Α. Φραγκουδάκη, Προεδρεύουσας του Δ΄ Τμήματος της ΕΕΔΑ και Β΄ Αντιπροέδρου της ΕΕΔΑ.....	389
Εισαγωγή.....	391
Επιλέγοντας τον τρόπο σχηματισμού της εικόνας (μεθοδολογία)	395
Σχηματίζοντας την εικόνα (περιγραφή περιπτώσεων).....	396
Η παρουσίαση των ειδήσεων στα Ελληνικά τηλεοπτικά δελτία.....	402
Η «Τηλεοπτική Δικαιοσύνη».....	406
Η διαφορετικότητα ως «Είδηση»	408
Συμπερασματικά σχόλια - με ειδική αναφορά στις διαφορές μεταξύ NET και ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών	411
Βιβλιογραφία.....	415

ΜΕΡΟΣ Ε΄

SUMMARY IN ENGLISH

I. Table of contents of the Annual Report 2002	419
II. Report on NCHR and its work	423

Πρόλογος της Προέδρου της ΕΕΔΑ

Καθηγ. Αλίκης Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΕΔΑ, ΚΑΘΗΓ. ΑΛΙΚΗΣ ΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ

I.

1. Προσπαθώντας να ανταποκριθώ στο καθήκον που μου επιβάλλει ο ιδρυτικός νόμος της ΕΕΔΑ, να εκθέσω δηλαδή τη γενική κατάσταση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ελλάδα, διαπιστώνω ότι δεν είναι δυνατόν να ανταποκριθώ σωστά σ' αυτό χωρίς μια προηγούμενη γενική ματιά στην παγκόσμια ατμόσφαιρα από την οπτική γωνία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τούτο διότι, αν σ' όλες τις εποχές κάθε χώρα υφίσταται την επίδραση της παγκόσμιας κατάστασης, στη σημερινή συγκυρία αυτό συμβαίνει σε εξαιρετικά υψηλό βαθμό. Διότι, αφ' ενός τα δικαιώματα του ανθρώπου ορίζονται και προστατεύονται από πολυάριθμους διεθνείς κανόνες και ρυθμίσεις που διαρκώς αυξάνουν, αφ' ετέρου διότι οι χώρες αλληλοδεσμεύονται, μετέχοντας σε διεθνείς οργανισμούς (ΟΗΕ, Ευρωπαϊκή Ένωση, ΝΑΤΟ κ.λ.), από κοινές για τα μέλη τους δεσμεύσεις. Το σοβαρότερο, όμως, είναι ότι οι διάφορες χώρες υφίστανται πιέσεις από τους ισχυρούς της Γης να ακολουθήσουν την πολιτική που αυτοί ορίζουν ακόμα και για συμμετοχή σε πολέμους.

Προκαταρκτικά, χρήσιμο θεωρώ να σημειώσω ότι η ΕΕΔΑ δεν ασκεί, φυσικά, πολιτική, ούτε καν διατυπώνει επιλογές πολιτικών. Αρμοδιότητα, όμως, και καθήκον της είναι να επισημαίνει ποια πολιτική προωθεί τα δικαιώματα του ανθρώπου και εναρμονίζεται με τις διεθνείς και εθνικές υποχρεώσεις των κρατών και ιδίως της Ελλάδας για την πραγματοποίηση και το σεβασμό τους στην πράξη, και ποια πολιτική, αντίθετα, τα προσβάλλει τα συρρικνώνει, ακόμα και τα καταργεί.

2. Με μια γενική ματιά, λοιπόν, ευχερώς διαπιστώνει κανείς ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου βρίσκονται σήμερα σε κρίσιμη καμπή σε παγκόσμια κλίμακα. Παρά την πληθώρα των διεθνών κειμένων (instruments) που τα προστατεύουν, στην πράξη δεινοπαθούν βαριά. Ιδίως από τους ισχυρούς της Γης που ισχυρίζονται ότι δρουν, μάλιστα, για την προστασία τους, πραγματικά όμως, υπέρ των συμφερόντων τους και της παγκόσμιας κυριαρχίας τους.

Το φρικτό τρομοκρατικό πλήγμα της 11.9.2001 στις ΗΠΑ, που αποτελεί βαρειά προσβολή θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου αρχίζοντας από το δικαίωμα στη ζωή, δημιούργησε και διάφορους τρόπους αντίδρασης που επέλεξε η πληγείσα υπερδύναμη. Αυτή ζητεί να συμπράξουμε λαβαίνοντας σειρά μέτρων προσβλητικών των δικαιωμάτων του ανθρώπου διαφόρων βαθμών.

Με βάση, λοιπόν, την «αντιτρομοκρατική» νομοθεσία των ΗΠΑ, η σύλληψη υπόπτων για τρομοκρατία γίνεται εκεί χωρίς δικαστικό ένταλμα σύλληψης, χωρίς ανακοίνωση του λόγου σύλληψης (κατηγορίας) και για αόριστο χρόνο κράτησης. Εάν τελικά θεωρηθεί ότι υπάρχουν κάποιες ενδείξεις σε βάρος του κρατουμένου, ο ύποπτος δικάζεται από έκτακτες στρατιωτικές επιτροπές (όχι καν στρατοδικεία) των οποίων η απόφαση δεν εφεσιβάλλεται έστω και αν επιβάλλει θανατική ποινή.

Οι διατάξεις αυτές που αφορούσαν μόνο αλλοδαπούς, επεκτάθηκαν και σε πολίτες των ΗΠΑ, υπόπτους ότι συνέπραξαν με τους «εχθρούς».

Ανάλογες διατάξεις έχουν εισαχθεί και στη Μ. Βρετανία, αλλά χωρίς εγκαθίδρυση «ειδικών στρατιωτικών επιτροπών», με αναστολή (derogation), ωστόσο, του άρθρου 5 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Όλοι οι εμπειρογνώμονες του ΟΗΕ¹, το Συμβούλιο της Ευρώπης² και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ζήτησαν την προσοχή των κρατών για τη μη παραβίαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου από αντιτρομοκρατικά μέτρα.

Πέραν από τα παραπάνω μέτρα, στη συνέχεια προαναγγέλθηκε σειρά πολέμων «προληπτικών», και μάλιστα ως κύριο μέτρο καταπολέμησης της τρομοκρατίας διεθνώς εφαρμοστέο, που άρχισε να εφαρμόζεται στο Αφγανιστάν. Και η συνέχεια αναμένεται στο Ιράκ...

Ωστόσο είναι γνωστό ότι καμία άλλη ανθρώπινη δράση δεν μπορεί να επιφέρει τόσες καταστροφές σε ανθρώπους και σε αντικείμενα – στην περιουσία των ατόμων αλλά και στην απαραίτητη για τις σύγχρονες κοινωνίες υλικοτεχνική υποδομή – όσο ο πόλεμος. Καταργεί συλλήβδην όλα τα διεθνώς αναγνωρισμένα δικαιώματα: στη ζωή, στη σωματική ακεραιότητα, στην υγεία, στην οικογενειακή ζωή, στην εργασία, στην περιουσία, στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον των κατοίκων χώρας που υφίσταται επίθεση. Και όχι μόνο παρεμποδίζει την ανάπτυξη, αλλά καταστρέφει και την ήδη υπάρχουσα. Και θανατώνει την ειρήνη, απαραίτητη προϋπόθεση για ευημερία και

---

¹ Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, Ψήφισμα 56/88 της 12 Δεκεμβρίου 2001, παρ. 3 (μετά από Σύσταση της Έκτης Επιτροπής). Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, Ψήφισμα 56/160 της 19 Δεκεμβρίου 2001, προοίμιο (παρ. 22) και παρ. 5-6 και 8 (μετά από Σύσταση της Τρίτης Επιτροπής). Πβλ. Τρίτη Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών (2002), Ψήφισμα “Protecting human rights and fundamental freedoms while countering terrorism” (UN press Release GA/SHC/3729). Επίσης, Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Ψήφισμα 2002/35 της 14 Αυγούστου 2002, προοίμιο (παρ. 22) και παρ. 5, 7-8 και 10. Βλ. κυρίως την έκθεση της κας Mary Robinson (πρώην Υπατη Αρμοστής των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του ανθρώπου) προς την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με τίτλο “Human rights: a uniting framework” (UN Doc. E/CN.4/2002/18) η οποία συνοψίζει τις σχετικές θέσεις των εμπειρογνομένων των αρμοδίων οργάνων των Ηνωμένων Εθνών.

² Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών, “Guidelines on human rights and the fight against terrorism”, 11 Ιουλίου 2002 [H (2002)4].

απόλαυση των δικαιωμάτων του ανθρώπου από όλους τους λαούς της Γης, όπως τονίζει η Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Εξ άλλου δεν υφίσταται η επιβαλλόμενη αναλογικότητα μεταξύ κινδύνου και μέσου αντίκρουσής του, αφού το τελευταίο, ο πόλεμος, είναι ασυγκρίτως καταστρεπτικότερο από οποιαδήποτε τρομοκρατική ενέργεια και μάλιστα απλώς πιθανή.

3. Ποια είναι συγκριτικά η σχετική ελληνική πολιτική;

Η Ελλάδα βρέθηκε στις 11.9.2001 με τον πρόσφατο νόμο της κατά του οργανωμένου εγκλήματος γενικά (ν. 2928/2001) που ανακριβώς αποκαλείται «τρομονόμος». Ο νόμος αυτός, αποτελεί εκπλήρωση των υποχρεώσεων που αναλάβαμε με την υπογραφή της διεθνούς Σύμβασης κατά του Οργανωμένου Υπερεθνικού Εγκλήματος («Σύμβαση του Παλέρμο», Δεκέμβριος 2000). Πράγματι, η μετάλλαξη της εγκληματικότητας, κατά το μέγιστο μέρος της, σε έργο οργανωμένων διεθνικών οργανώσεων, αποτελεί τη μεγαλύτερη ανησυχία όλων των χωρών του κόσμου που κατέληξαν να υιοθετήσουν την παραπάνω διεθνή σύμβαση. Αυτή στοχεύει στην εξάλειψη του οργανωμένου εγκλήματος που εξαπλώνεται ραγδαία στις σύγχρονες κοινωνίες. Οι εγκληματικές πράξεις των οργανώσεων εμπορίας ναρκωτικών, ανθρώπων, παράνομων όπλων κ.λ. καλύπτονται από αυτή τη σύμβαση. Και των τρομοκρατικών οργανώσεων επίσης. Δεν επιτρέπεται, ωστόσο, να μας διαφεύγει το γεγονός ότι τα θύματα, λ.χ., της *οργανωμένης* εμπορίας ναρκωτικών ή ανθρώπων (σωματεμπορίας, ιδίως γυναικών και παιδιών), είναι ασυγκρίτως πολυαριθμότερα από εκείνα της διεθνούς τρομοκρατίας. Μόνο που η τελευταία δρα πιο εντυπωσιακά και θορυβωδώς από τα πρώτα.

Στην πράξη, ο δημοσιευθείς νόμος 2928/2001 σ' εφαρμογή της σύμβασης αυτής, χωρίς να θίγει βασικές διεθνείς και εθνικές διατάξεις προστατευτικές του *habeas corpus* και της δίκαιης δίκης απεδείχθη και αποτελεσματικός και επαρκής για την εξάρθρωση της τρομοκρατίας στη χώρα μας³.

Συνεπώς η σχετική ρύθμιση του θέματος στην Ελλάδα είναι πολύ προστατευτικότερη των δικαιωμάτων του ανθρώπου από άλλες δυτικές χώρες και εντούτοις αποτελεσματικότερη.

Και όχι μόνο τούτο, αλλά οι αρχές του νόμου αυτού ενέπνευσαν και τον Έλληνα Υπουργό Δικαιοσύνης, ο οποίος συνέβαλε στη σοβαρή βελτίωση των σχεδίων Αποφάσεων-Πλαισίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – το ένα για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και το άλλο για τις τρομοκρατικές πράξεις –

³ Βλ. ΕΕΔΑ, Έκθεση 2001, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 2002, σελ. 157, με απόψεις της Επιτροπής αλλά και σχετικές επιφυλάξεις για ορισμένα σημεία του νόμου.

που είχαν υποβληθεί από την τότε Προεδρία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με πρότυπο τις αγγλικές αντιτρομοκρατικές ρυθμίσεις που προαναφέραμε⁴.

Τώρα, όμως, η εφαρμογή της αρχής των προληπτικών πολέμων ως «αντιτρομοκρατικών μέτρων» έχει γίνει το σοβαρότερο πρόβλημα σε διεθνές επίπεδο.

Αν ακολουθηθεί η σειρά πολέμων που οι ισχυροί της Γης σχεδιάζουν, και μάλιστα με τα σύγχρονα μέσα μαζικής καταστροφής, που όλοι όσοι τα διαθέτουν τελικά θα τα χρησιμοποιήσουν, κινδυνεύει ολόκληρος σχεδόν ο πλανήτης να καταστραφεί, αφού πολυάριθμες χώρες έχουν περιληφθεί από τις ΗΠΑ στον «άξονα του κακού». Πλήρης θα είναι η καταστροφή της υλικοτεχνικής υποδομής της χώρας θύματος της κάθε επίθεσης, η δε θανάτωση πάρα πολλών εκατομμυρίων ανθρώπων κυρίως από τον άμαχο πληθυσμό πρέπει να αναμένεται και μάλιστα επί γενεές (ιδίως λόγω χρήσης ραδιενεργών ουσιών στα οπλικά μέσα, με πρώτο το απεμπλουτισμένο ουράνιο).

Ευτυχώς εναντίον του πολέμου τάχθηκαν ήδη ισχυρά μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Αλλά το σημαντικότερο γεγονός είναι ότι οι λαοί του κόσμου με αξιοθαύμαστη αγωνιστική ενότητα ζητούν Ειρήνη. Η Ελληνική Προεδρία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι μια ευτυχής συγκυρία για την ενίσχυση της φιλειρηνικής απαίτησης των λαών - και του ελληνικού λαού.

4. Ως θετικό σημείο της ελληνικής πολιτικής θεωρώ ότι η Ελλάδα εξακολουθεί να υπογράφει και να κυρώνει συστηματικά τις διεθνείς συμβάσεις προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Πράγματι, η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έχει κυρώσει, μάλιστα μεταξύ των πρώτων κρατών, σχεδόν όλες τις διεθνείς συμβάσεις, πρωτόκολλα κ.λ. προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αυτό είναι περισσότερο αξιοσημείωτο αν ληφθεί υπ' όψη ότι αρκετές χώρες, και μάλιστα αυτές που αυτοπροβάλλονται σαν προστάτιδες της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν τις κυρώνουν.

5. Σε ένα άλλο σημαντικό ανθρώπινο δικαίωμα, την ισότητα των φύλων και μάλιστα την *ουσιαστική*, όπως καθιερώθηκε και προστατεύεται από το νέο άρθρο 116 παρ. 2 του Συντάγματος, η κυβέρνηση έλαβε τη σωστή θέση.

Το Αρχηγείο των Ενόπλων Δυνάμεων και το Αρχηγείο της Ελληνικής Αστυνομίας αποπειράθηκαν να χρησιμοποιήσουν *περιοριστικές σε βάρος των γυναικών* ποσοστώσεις στις σχετικές Προκηρύξεις για την εισαγωγή στις σχετικές παραγωγικές Σχολές, χωρίς να λάβουν υπόψη τη νέα διατύπωση του άρθρου 116 παρ. 2 του Συντάγματος. Μετά σχετικές διαμαρτυρίες οργα-

---

⁴ Βλ. παρακάτω γνωμάτευση της ΕΕΔΑ, Μέρος Β', κείμενο III-1.

νώσεων και γνωματεύσεις⁵, τη σωστή λύση έδωσαν οι αρμόδιοι Υπουργοί (Εθνικής Άμυνας και Δημόσιας Τάξης).

Το 2002 ήταν επίσης η χρονιά που για πρώτη φορά εφαρμόστηκαν στις εκλογές Αρχών Τοπικής Αυτοδιοίκησης *προωθητικές της ισότητας των φύλων ποσοτώσεις* (ειδικά θετικά μέτρα) στα ψηφοδέλτια των υποψηφίων.

Έτσι σταθεροποιήθηκε το 2002 στην πράξη η *ουσιαστική* ισότητα που εισήχθη το 2001 με το αναθεωρημένο Σύνταγμα στην Ελλάδα.

Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν ότι στην Ελλάδα τα δικαιώματα του ανθρώπου γίνονται κατά κανόνα σεβαστά, ακόμη και υπό δύσκολες διεθνείς συνθήκες ή και για θέσπιση προχωρημένων λύσεων για κοινωνικά προβλήματα (όπως η νέα έννοια ουσιαστικής ισότητας και μάλιστα όχι μόνο για γυναίκες).

II.

1. Η επισήμανση των παραπάνω σημαντικών θετικών σημείων της ελληνικής πολιτικής που άπτεται των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν σημεία που έχουν ανάγκη είτε ρύθμισης βελτιωμένης είτε αποτελεσματικότερων μέσων εφαρμογής της ήδη υπάρχουσας, περισσότερο ή λιγότερο σωστής, ρύθμισης.

2. Θα αρχίσουμε με τα προβλήματα που δημιουργεί στην Ελλάδα η εισροή πολυάριθμων προσφύγων και λαθρομεταναστών.

Ο νόμος 2910/2001, με τον οποίο είχαμε άλλοτε ασχοληθεί⁶, προσπάθησε να χαράξει, έστω και αργά, μια μεταναστευτική πολιτική. Η εφαρμογή του έδειξε δυσχέρειες τέτοιες που επακολούθησαν δύο τροποποιητικά και συμπληρωματικά νομοθετήματα, δηλαδή οι νόμοι 3013/2002 και 3074/2002.

Με βάση αυτή τη νομοθεσία προσωρινά τακτοποιήθηκαν με άδεια παραμονής και με άδεια εργασίας στην Ελλάδα ως τώρα περίπου 400.000 αλλοδαποί.

Παραμένουν όμως πολλά σχετικά με τους αλλοδαπούς προβλήματα τα οποία επεσήμανε η Επιτροπή μας, προτείνοντας και ρυθμίσεις. Συγκεκριμένα, κατά το 2002 η ΕΕΔΑ εστίασε την προσοχή της και πάλι σε μια σειρά ζητημάτων σχετικών με την προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων αλλοδαπών μεταναστών εργαζομένων, προσφύγων και αιτούντων άσυλο που βρίσκονται στη χώρα μας. Έτσι στο Μέρος Β', Κεφάλαιο II του παρόντος

⁵ Βλ. παρακάτω γνωμάτευση της ΕΕΔΑ, Μέρος Β', κείμενο II-7.

⁶ Βλ. ΕΕΔΑ, Έκθεση 2000, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 2001, σελ. 85.

τόμου υπάρχουν σχετικές κρίσεις και προτάσεις της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ που αφορούν σοβαρά προβλήματα που έχουν ανακύψει στη διαδικασία αναγνώρισης της προσφυγικής ιδιότητας στην Ελλάδα, όπως επίσης στην προσασία κοινωνικών και ατομικών δικαιωμάτων αλλοδαπών, κυρίως γυναικών, θυμάτων της παγκόσμιας εμπορίας ανθρώπων, οργανωμένης εγκληματικής δράσης από την οποία η Ελλάδα υποφέρει.

Άμεσα συνδεδεμένες με τα ανωτέρω είναι οι προτάσεις της ΕΕΔΑ, του Συνηγόρου του Πολίτη, της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες που υιοθετήθηκαν στο συνέδριο του Νοεμβρίου 2002 στην Αθήνα, με θέμα «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του ασύλου και της μετανάστευσης»⁷.

Επίσης η ΕΕΔΑ το 2002 απέστειλε στα αρμόδια Υπουργεία προτάσεις για την εξάλειψη από την ελληνική νομοθεσία διατάξεων διακριτικών σε βάρος αλλοδαπών εργαζομένων θυμάτων εργατικών ατυχημάτων, όπως επίσης για την κύρωση από τη χώρα μας σημαντικών διεθνών συμβάσεων για την προσασία αλλοδαπών εργαζομένων, όπως είναι οι Συμβάσεις της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας αρ. 97 και αρ. 143 και η Διεθνής Σύμβαση για τους Αλλοδαπούς Εργαζομένους (ΟΗΕ, 1990)⁸.

Ειδικά το θέμα αίτησης ασύλου έχει τόσο δυσκολέψει στην πράξη, ώστε οι αιτήσεις ασύλου που έγιναν αποδεκτές, από 11,2% που ήταν το 2001, έπεσαν κατακόρυφα στο 0,4% το 2002. Όχι λίγα πρόσωπα που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως πρόσφυγες κρατούνται ως λαθρομετανάστες διότι ο τρόπος άφιξής τους στην Ελλάδα είναι ίδιος και ούτε γνωρίζουν ούτε έχουν την ευχέρεια κατά την άφιξή τους να φροντίσουν για τη χρησιμοποίηση διαφορετικής από τους λαθρομετανάστες διαδικασίας⁹.

Εξ άλλου, όσο αυξάνει η δυστυχία του κόσμου, τόσο πληθαίνουν οι πρόσφυγες και οι μετανάστες. Ειδικότερα, όσο το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών λαών και ατόμων αυξάνει, τόσο θα αυξάνονται οι μετανάστες. Και όσο διεξάγονται νέοι πόλεμοι, τόσο θα αυξηθούν οι πρόσφυγες.

Συνέπεια των παραπάνω είναι και το ότι οι συνθήκες κράτησης ιδίως των υπό απέλαση αλλοδαπών, παρ' όλο που αυξάνει ο αριθμός των χώρων κράτησης θα εξακολουθούν να είναι μη ικανοποιητικές λόγω υπερβολικής συσσώρευσης κρατούμενων. Εξ άλλου ο υπερπληθυσμός ιδίως ορισμένων φυλακών οφείλεται και στο γεγονός ότι οι αλλοδαποί κρατούμενοι σ' αυτές υπερβαίνουν το 40%.

Πρέπει, όμως, να σημειωθεί ένα ελληνικό μέτρο πολύ θετικό για τους υπό απέλαση αλλοδαπούς. Η μείωση του ανώτατου χρονικού ορίου κράτησής

---

⁷ Βλ. παρακάτω Μέρος Β', κείμενο II-16.

⁸ Βλ. παρακάτω προτάσεις της ΕΕΔΑ, Μέρος Β', κείμενο II-13.

⁹ Βλ. παρακάτω Μέρος Β', κείμενο II-6.

τους σε τρεις το πολύ μήνες (άρθρο 44 παρ. 3 του ν. 2910/2001). Έτσι, σήμερα, η απελευθέρωση προσώπων υπό απέλαση μόλις συμπληρωθεί τρίμηνο κράτησης τηρείται κανονικά.

Οι φυλακές και τα άλλα σφραγιστικά καταστήματα εξακολουθούν να παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα. Οφείλουμε, όμως, να σημειώσουμε ότι πρόγραμμα του Υπουργείου Δικαιοσύνης για την αντιμετώπιση του όλου προβλήματος έχει αρχίσει να εφαρμόζεται¹⁰. Η ΕΕΔΑ έχει ασχοληθεί δια μακρών με το θέμα. Νομίζω ότι μπορεί να σημειωθεί ότι οι απόψεις μας για τις συνθήκες κράτησης γενικά στην Ελλάδα παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον¹¹. Πράγματι σ' αυτές αντιπαραβάλλονται προσεκτικά οι θέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων (CPT) και οι επίσημες ελληνικές θέσεις, αλλά προστίθενται και δικές μας κρίσεις και προτάσεις. Η απρόσκοπτη επίσκεψη καταστημάτων κράτησης από μέλη της ΕΕΔΑ κρίνεται σκόπιμο να εξασφαλιστεί.

3. Η μέχρι σήμερα ανταπόκριση της ελληνικής έννομης τάξης στις διεθνείς και ευρωπαϊκές νομολογιακές εξελίξεις για την κατοχύρωση του δικαιώματος του ατόμου στην εκτέλεση των εθνικών δικαστικών αποφάσεων αποτελεί πετυχημένο παράδειγμα συμμόρφωσης της χώρας μας στο ευρωπαϊκό και διεθνές κεκτημένο. Είναι γνωστό ότι οι περιπτώσεις μη συμμόρφωσης προς τις δικαστικές αποφάσεις ή μη εκτέλεσής τους δεν είναι πολύ σπάνιες στην περίπτωση του Δημοσίου. Εκεί όμως που συναντώνται συχνότερα είναι στα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου. Ιδίως τα όργανα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης – προπαντός οι Δήμοι – εμφανίζονται όχι σπάνια αυθαίρετοι ζηλωτές μερικών νέων δικαιωμάτων τους, με πρώτο το δικαίωμα απαλλοτρίωσης. Έχοντας υπόψη της τα προηγούμενα, η ΕΕΔΑ διατύπωσε τις κρίσεις της για το νομοσχέδιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τη ρύθμιση της διαδικασίας συμμόρφωσης της διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις σε εκτέλεση των άρθρων 94 παρ. 4 και 95 παρ. 5 του αναθεωρημένου Συντάγματος (ήδη ν. 3068/2002)¹².

4. Πανθομολογούμενο είναι το πρόβλημα της χαμηλής ποιότητας των προγραμμάτων της Τηλεόρασης, ιδίως των ιδιωτικών καναλιών, που παραβιάζουν συχνά το άρθρο 15 του Συντάγματος, αλλά και διατάξεις της Ποινικής Δικονομίας, με πρώτη τη διάταξη ότι μέχρι της καταδίκης του ο συλληφθείς ύποπτος και ο κατηγορούμενος πρέπει να έχουν μεταχείριση αθώου (τεκμήριο αθωότητας).

¹⁰ Βλ. παρακάτω Έκθεση του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Μέρος Γ'.

¹¹ Βλ. παρακάτω Μέρος Β', κείμενο II-15.

¹² Βλ. παρακάτω Μέρος Β', κείμενο II-9.

Με πρωτοβουλία του Δ΄ Τμήματος (προεδρεύουσα Καθηγ. Α. Φραγκουδάκη) της ΕΕΔΑ, διεξήχθη από το Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου (υπεύθυνος Καθηγητής Κλήμης Ναυρίδης) έρευνα για τα δελτία ειδήσεων των καναλιών της τηλεόρασης από την άποψη δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Τα πορίσματα της έρευνας υπήρξαν σοβαρά επικριτικά για τα ιδιωτικά κανάλια, σε αντίθεση με την ΝΕΤ. Παρακάτω, στο Μέρος Δ΄ του παρόντος τόμου, δημοσιεύεται ολόκληρη η έκθεση, που προβλήθηκε πλατιά από τον Τύπο.

5. Ιδιαίτερα επίσης ασχοληθήκαμε και με τα αντιτρομοκρατικά μέτρα σε σχέση με τα δικαιώματα του ανθρώπου (βλ. Μέρος Β΄, ΙΙΙ). Δεν θεωρώ άσκοπο να υπενθυμίσω ότι η ΕΕΔΑ ήδη από τις 26 Σεπτεμβρίου 2001, είχε επιστήσει, με απόφαση-γνώμη της, την προσοχή των αρμόδιων αρχών, αλλοδαπών και ελληνικών, να μην περιπέσει η αντίδραση κατά της τρομοκρατίας σε προσβολές δικαιωμάτων του ανθρώπου και μάλιστα χωρίς αναλογία μεταξύ των μέτρων αντίδρασης και των κινδύνων που υποτίθεται ότι αποκρούονται με αυτά. Δυστυχώς, στη συνέχεια υπήρξε, όπως ανωτέρω αναπτύξαμε, χρήση τέτοιων μέτρων, καταργητικών θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αυτά όμως επεκτάθηκαν αργότερα και στη μεταχείριση αιχμαλώτων πολέμου ή υπόπτων υπό κράτηση. Χρησιμοποιήθηκαν ακόμη και μέτρα ρητά απαγορευμένα από διεθνείς κανόνες, οι οποίοι, μάλιστα, δεν επιτρέπουν καμία εξαίρεση υπό οποιεσδήποτε συνθήκες. Πρόκειται για βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, που εφαρμόζονται κατά κρατουμένων Αφγανών (αιχμαλώτων πολέμου ή μη), ιδίως στο Guantanamo, αλλά και σε άλλους χώρους κράτησης. Το θέμα αυτό επισημάναμε σε επιστολή μας προς τον κ. Υπουργό Εξωτερικών ζητώντας την παρέμβασή του¹³.

6. Θεωρώ ιδιαίτερως ενδιαφέρουσα την εξέταση από την ΕΕΔΑ των τριών πρώτων αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων ύστερα από συλλογικές προσφυγές κατά της Ελλάδας που ασκήθηκαν βάσει του σχετικού πρόσθετου Πρωτοκόλλου στον Κοινωνικό Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το ρηξικέλευθο αυτό Πρωτόκολλο άνοιξε για πρώτη φορά το δρόμο σε προσφυγές σε διεθνές όργανο για μη ικανοποίηση κοινωνικών δικαιωμάτων.

Η Επιτροπή διατυπώνει και προτάσεις επί των κρινόμενων από τις αποφάσεις αυτές θεμάτων¹⁴.

---

¹³ Βλ. παρακάτω Μέρος Β΄, επιστολή ΙΙΙ-3 και απάντησή του ΙΙΙ-4.

¹⁴ Βλ. παρακάτω Μέρος Β΄, κείμενο ΙΙ-14.

7. Δεν θεωρώ άσκοπο να εξηγήσω τους λόγους δημοσίευσης δύο κειμένων του Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου¹⁵. Εκτός από το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του περιεχομένου των κειμένων, ο διακεκριμένος Ευρωπαίος Αρμόστης είναι ο τρόπον τινά συντονιστής (η «κεφαλή») των Εθνικών Επιτροπών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των χωρών του Συμβουλίου της Ευρώπης, με τον οποίον είναι φυσικό να είμαστε σε συστηματική επαφή και να λαβαίνουμε υπόψη τις θέσεις του.

8. Πριν κλείσω, θα αναφερθώ και στις δραστηριότητές μας σε διεθνές επίπεδο (συμμετοχή αλλά και οργάνωση διεθνών συνεδρίων, συναντήσεων κ.λ.)¹⁶.

Θεωρώ ως άξιο ιδιαίτερης υποσημείωσης το γεγονός ότι τη χρονιά που πέρασε εκλέχθηκε η Επιτροπή μας ως μέλος του τετραμελούς Συντονιστικού Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Εθνικών Επιτροπών και αναλόγων θεσμών δικαιωμάτων του ανθρώπου (Συνηγόρων του Πολίτη κ.λ.)¹⁷.

Η εκλογή αυτή πρέπει να θεωρηθεί ιδιαίτερα τιμητική, αν μάλιστα ληφθεί υπόψη ότι πραγματοποιήθηκε μόνο μετά δυόμισι ετών λειτουργία μας.

9. Άξιες ιδιαίτερης προσοχής θεωρούμε τις εκθέσεις προς την ΕΕΔΑ των επτά Υπουργείων που μετέχουν σ' αυτήν για το έργο καθενός από αυτά στον τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου κατά το 2002.

Η δημοσίευσή τους στον παρόντα τόμο (Μέρος Δ') μαζί με τα πεπραγμένα της ΕΕΔΑ – στην πραγματοποίηση των οποίων σοβαρή συμβολή αποτέλεσε και η συμμετοχή των αντιπροσώπων των εν λόγω Υπουργείων – φρονούμε ότι δίνει μια συνολική εικόνα της θέσης των ΔΑ στην Ελλάδα και των προσπαθειών που καταβλήθηκαν το 2002 για τη σωστή εφαρμογή και το σεβασμό τους στη χώρα μας.

10. Συμπερασματικά, ως μου επιτραπεί να εκφράσω τη γνώμη ότι η ΕΕΔΑ απέδωσε, το 2002, αλλά και κατά την τριετή θητεία της που λήγει προσεχώς, έργο και ποσοτικά και ποιοτικά αξιόλογο, παρόλο που μέχρι τώρα ήταν χωρίς στέγη, τα μέλη της χωρίς ούτε δραχμή αποζημίωσης, με μόνο δύο Επιστημονικούς – πολύτιμους – Συνεργάτες, που ελπίζουμε σύντομα να γίνουν τρεις, και με μία μόνη γραμματέα, αντί των τεσσάρων που προβλέπει ο ιδρυτικός μας νόμος.

¹⁵ Βλ. παρακάτω Μέρος Β', κείμενα III-5 και IV.

¹⁶ Βλ. παρακάτω Μέρος Α', κεφάλαιο III.

¹⁷ Τα άλλα τρία μέλη είναι οι αντίστοιχες εθνικές οργανώσεις της Γαλλίας, της Δανίας και της Ιρλανδίας.

Με πολλή ικανοποίηση, ωστόσο, κλείνω αυτό τον Πρόλογο αναγγέλλοντας ότι, μετά από πολλές δυσχέρειες, τελικά η Επιτροπή μας αποκτά στέγη δική της, στην οδό Νεοφύτου Βάμβα αριθ. 6.

**Αποχαιρετισμός
στον Περικλή Πάγκαλο,
Α΄ Αντιπρόεδρο της ΕΕΔΑ**

Ο Α΄ Αντιπρόεδρος της ΕΕΔΑ Περικλής Πάγκαλος έπαψε να είναι ανάμεσά μας στις 25 Μαΐου 2002. Η Ολομέλεια τίμησε τη μνήμη του στη συνεδρίαση της 6 Ιουνίου 2000.

Το κείμενο που ακολουθεί (απόσπασμα από τα πρακτικά της Ολομέλειας) είναι ο αποχαιρετισμός που απηύθυνε ο Αντιπρόεδρος Νίκος Φραγκάκης.

«Περικλής και Πάγκαλος. Ονόματα πλούσια σε σημασίες που προ(σ)καλούν σ' ετυμολογικά γυμνάσματα. Μάταια πια. Ο Περικλής-Χριστοφόρος Πάγκαλος έφυγε από κοντά μας, αφήνοντας αποκρυσταλλωμένη στη μνήμη μας τη σπάνια εικόνα εκείνου που τόσο πολύ ανταποκρινόταν στο νόημα των ονομάτων του.

Από τα χρόνια του Γυμνασίου καμιά άλλη μορφή στο σχολείο δεν είχε τόσο έντονα χαραχτεί στη μνήμη των νεότερων που βλέπαμε τον ψηλό, λεπτό τελειόφοιτο να ξεχωρίζει με την παρουσία του. Ο «καλός κ' αγαθός» έφηβος σ' ενέπνεε να τον επιλέγεις για πρότυπο.

Τα χρόνια πέρασαν κι ο Περικλής παρέμεινε πρότυπο και σαν ηγέτης του φοιτητικού κινήματος και σαν αντίπαλος-θύμα της δικτατορίας και -πάντοτε-- σαν ενεργός πολίτης, αγωνιστής για τα δικαιώματα των άλλων. Στη Διεθνή Αμνηστία που η πολύχρονη προεδρία του άφησε εποχή, στο Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο κατά του Ρατσισμού, στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, στην Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, στην Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της οποίας ήταν εκλεγμένος Α΄ Αντιπρόεδρος. Έχοντας το προνόμιο να μοιραστώ με τον Περικλή τις τρεις τελευταίες δραστηριότητές του, μπορώ να καταθέσω μια μαρτυρία που ασφαλώς συμμερίζονται όλοι όσοι βρέθηκαν δίπλα του στις ποικίλες ενασχολήσεις του. Μετέτρεπε σε έργο ψυχής καθετί που αναλάμβανε. Ηθική ευθύνη, συνέπεια και αξιοπρέπεια ήταν τα στοιχεία που συνυπήρχαν πάντα στη δημόσια συμπεριφορά του. Ποτέ δεν δεχόταν να ευτελίσει μια επιλογή ή μian απόφαση για χάρη αγοραίων σκοπιμοτήτων και με δριμύτητα συγκρουόταν μ' εκείνους που ήταν έτοιμοι να συμβιβαστούν.

Όμως το ηθικό και ψυχικό του σθένος δεν θα 'φτανε αν δεν συνοδευόταν από την εξαιρετική πνευματική του ικμάδα, από το δυνατό μυαλό που του επέτρεπε, στρατεύοντάς το στο αγαθό, να ολοκληρώνει τους στόχους του, συχνά σε πείσμα αντιδράσεων και αντιθέσεων. Οι σπουδές του Πάγκαλου στο Πολυτεχνείο, συνδυασμένες με τη στέρεη ανθρωπιστική παιδεία που το παλιό Βαρβάκειο χάριζε στους μαθητές του, του επέτρεπαν όχι μόνο να είναι ίσος, αλλά συχνά να υπερέχει και να επιβάλλεται σ' ένα χώρο που είναι γεμάτος από ανθρώπους της θεωρίας και κυρίως νομικούς, παραμένοντας ιδιαίτερα αγαπητός, παρά την οποιαδήποτε διαφωνία. Γι' αυτό, η απουσία του είναι τόσο αισθητή σε τόσο πολλούς.

Οι τελευταίοι μήνες ήταν πολύ οδυνηροί για τον Περικλή. Υπέφερε με αξιοπρέπεια υποδειγματική και με φυσική ευγένεια και καρτερία τέτοια, που λίγοι έχουν αξιωθεί από τη φύση και την ανατροφή τους. Αυτή την περίοδο της ακραίας δοκιμασίας, η μέγιστη συγκίνηση που χάρισε στους γύρω του ήταν η λάμψη της διαύγειάς του, μέχρι το τέλος. Η παρηγοριά είναι ότι γενναίος και υπέροχος, ενώ έλιωνε σαν το κερί, συνέχιζε, με μια φλόγα που καθώς τρεμόσβυνε γινόταν εκτυφλωτική, ν' αποχαιρετά, μοιράζοντας την αγάπη του. Ένας αποχαιρετισμός που, αλλοίμονο, τελείωσε σήμερα με τον τελευταίο, νοερό, ασπασμό στην περικλεή ειδή του νεκρού πάγκαλου φίλου».

ΜΕΡΟΣ Α΄

**ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΚΑΙ
ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΔΟΜΗ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ**

ΑΠΟΣΤΟΛΗ

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) συνεστήθη με το ν. 2667/1998. Σύμφωνα με αυτόν, η ΕΕΔΑ αποτελεί συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η βασική ιδέα που ενέπνευσε τη δημιουργία της ΕΕΔΑ είναι η διαρκής παρακολούθηση των εξελίξεων που σχετίζονται με το καθεστώς των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, η ενημέρωση της κοινής γνώμης για τους σχετικούς κινδύνους παραβίασης που ελλοχεύουν και προπαντός η παροχή συμβουλών για τη χάραξη σωστής κεντρικής πολιτικής για δικαιώματα του ανθρώπου. Σκοπός της ΕΕΔΑ είναι η συνεχής επισήμανση σε όλα τα όργανα της Πολιτείας της ανάγκης αποτελεσματικής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου όλων όσοι διαβιούν στην Ελληνική Επικράτεια. Πηγή έμπνευσης για την κατάρτιση του ιδρυτικού νόμου της ΕΕΔΑ ήταν οι Αρχές του Παρισιού (Principes de Paris) που υιοθετήθηκαν από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και το Συμβούλιο της Ευρώπης, διεθνών οργανισμών που προωθούν επί σειρά ετών τη σύσταση Εθνικών Επιτροπών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Ανάλογες ευρωπαϊκές Επιτροπές λειτουργούν ήδη στη Γαλλία, τη Β. Ιρλανδία (Ηνωμένο Βασίλειο) και την Ιταλία.

Κύρια αποστολή της ΕΕΔΑ αποτελεί:

- Η διαρκής παρακολούθηση της εξέλιξης των θεμάτων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η συνεχής ενημέρωση και η προώθηση της σχετικής έρευνας.
- Η ανταλλαγή εμπειριών σε διεθνές επίπεδο με τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΗΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο ΟΑΣΕ ή με τις ομοταγείς Επιτροπές άλλων Κρατών ή και με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις άλλων Κρατών.
- Η διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής σε θέματα δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Σύμφωνα με τον ιδρυτικό της νόμο η ΕΕΔΑ έχει τις ακόλουθες καθ' ύλη αρμοδιότητες:

(α) Την εξέταση ζητημάτων που αφορούν στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου τα οποία εγείρει είτε η Κυβέρνηση είτε η Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής ή προτείνονται από τα μέλη της ή από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

(β) Την υποβολή συστάσεων και προτάσεων, την εκπόνηση μελετών, την υποβολή εκθέσεων και γνωμοδοτήσεων για τη λήψη νομοθετικών, διοικητικών ή άλλων μέτρων που συμβάλλουν στη βελτίωση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

(γ) Την ανάπτυξη πρωτοβουλιών για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης σε θέματα σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

(δ) Την ανάληψη πρωτοβουλιών για την καλλιέργεια του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος.

(ε) Τη διατήρηση μόνιμης επικοινωνίας και συνεργασίας με διεθνείς οργανισμούς, παρεμφερή όργανα άλλων χωρών, καθώς και εθνικές ή διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

(στ) Τη γνωμοδότηση για εκθέσεις που πρόκειται να υποβάλει η χώρα σε διεθνείς οργανισμούς για θέματα προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου.

(ζ) Τη δημόσια γνωστοποίηση των θέσεων της ΕΕΔΑ με κάθε πρόσφορο τρόπο.

(η) Τη σύνταξη ετήσιας έκθεσης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

(θ) Την οργάνωση Κέντρου Τεκμηρίωσης για τα δικαιώματα του ανθρώπου.

(ι) Την εξέταση της προσαρμογής της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις του διεθνούς δικαίου για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τη σχετική γνωμοδότηση προς τα αρμόδια όργανα της Πολιτείας.

ΣΥΝΘΕΣΗ

Το 2002 η ΕΕΔΑ απαρτίστηκε από τα ακόλουθα μέλη:

(α) **Τον Πρόεδρο της ειδικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας** κ. *Ευάγγελο Μαλέσιο* (έως τις 22 Ιανουαρίου 2002) και κ. *Ιωάννη Ανθόπουλο* (από τις 22 Ιανουαρίου 2002).

(β) **Έναν εκπρόσωπο της ΓΣΕΕ και έναν εκπρόσωπο της ΑΔΕΔΥ**. Το 2002 οι αντίστοιχοι εκπρόσωποι ήταν οι κύριοι *Χρήστος Πολυζωγόπουλος* από τη ΓΣΕΕ (με αναπληρωτή έως τις 19 Φεβρουαρίου 2002 τον κ. *Κώστα Τρικκαίο* και από τις 19 Φεβρουαρίου 2002 και επέκεινα τον κ. *Δημήτρη Στρατούλη*) και *Χαράλαμπος Καλύβας* από την ΑΔΕΔΥ (με αναπληρώτρια την κα *Δέσποινα Τσαγδή*).

(γ) **Τέσσερις, τουλάχιστον, εκπροσώπους Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων** των οποίων η δράση καλύπτει το πεδίο των δικαιωμάτων του ανθρώπου γενικά. Το 2002 συμμετείχαν ο κ. *Κώστας Παπαϊωάννου* από τη Διεθνή Αμνηστία (αναπληρώτρια η κα *Γεωργία Ζερβού*)· ο κ. *Νίκος Φραγκάκης* από την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (αναπληρωτής ο κ. *Γιάννης Σουριαδάκης*)· η κα *Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου* από το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (αναπληρωτής ο κ. *Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος*)· και η κα *Ισμήνη Σακελλαροπούλου* από το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (αναπληρωτής έως τις 20 Μαΐου

2002 ήταν ο κ. Νικόλαος-Κομνηνός Χλέπας και από τις 20 Μαΐου 2002 και επείκεια αναπληρώτρια ορίστηκε η κα Αγγελική Αργυροπούλου-Χρυσοχοΐδου).

(δ) **Εκπροσώπους των αναγνωρισμένων κομμάτων κατά τον Κανονισμό της Βουλής** (ένας εκπρόσωπος από κάθε κόμμα). Το 2002 υποδειχθέντες από τα κόμματα ήταν κατά σειρά η κα Λένα Διβάνη από το ΠΑΣΟΚ (αναπληρωτής ο κ. Ξενοφών Κοντιάδης), ο κ. Φίλιππος Σπυρόπουλος από τη Νέα Δημοκρατία (αναπληρώτρια η κα Τζούλια Ηλιοπούλου-Στράγγα), ο κ. Θεόδωρος Θεοδωρόπουλος από το ΚΚΕ (αναπληρωτής ο κ. Δημήτρης Καλτσώνης) και ο κ. Φώτης Κουβέλης από τον Συνασπισμό (αναπληρωτής ο κ. Σωτήρης Σιώκος).

(ε) **Ένα Σύμβουλο της Επικρατείας και έναν Αρεοπαγίτη**. Πρόκειται για τους κυρίους Νικόλαο Σκλία (με αναπληρωτή τον κ. Εμμανουήλ Δαρζέντα) και Δημήτριο Σουλτανιά (με αναπληρωτή τον κ. Δημήτριο Λινό).

(στ) **Το Συνήγορο του Πολίτη**, κ. Νικηφόρο Διαμαντούρο (με αναπληρωτή το Βοηθό Συνήγορο του Πολίτη κ. Γεώργιο Καμίνη).

(ζ) **Ένα μέλος της Αρχής Προστασίας του Ατόμου από την Επεξεργασία Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα**. Το 2002 η Αρχή εκπροσωπήθηκε από τον κ. Νίκο Αλιβιζάτο (με αναπληρωτή τον κ. Σωτήρη Λύτρα).

(η) **Ένα μέλος του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης**. Το 2002 το ΕΣΡ εκπροσωπήθηκε από τον κ. Βασίλειο Λαμπρίδη (έως τις 26 Σεπτεμβρίου 2002), την κα Ίριδα Αυδή-Καλκάνη (από τις 26 Σεπτεμβρίου 2002), τον κ. Σπυρίδωνα Φλογαίτη (αναπληρωτή έως τις 26 Σεπτεμβρίου 2002) και την κα Εύη Δεμίρη (αναπληρώτρια από τις 26 Σεπτεμβρίου 2002).

(θ) **Ένα μέλος της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής**, προερχόμενο από τις επιστήμες της Βιολογίας, της Γενετικής ή της Ιατρικής. Η Επιτροπή Βιοηθικής εκπροσωπήθηκε από τον κ. Γιώργο Μανιάτη (με αναπληρωτή ως τις 5 Νοεμβρίου 2002 τον κ. Κωνσταντίνο Κριμπα και από τις 5 Νοεμβρίου 2002 και επέκεινα τον κ. Ιωάννη Βλαχογιάννη).

(ι) **Δύο πρόσωπα εγνωσμένου κύρους με ειδικές γνώσεις σε θέματα προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου** που ορίζει ο Πρωθυπουργός. Τα πρόσωπα αυτά ήταν το 2002 ο Περικλής Πάγκαλος (έως τις 25 Μαΐου 2002, ημέρα του θανάτου του), ο κ. Ιωάννης Βούλγαρης (από τις 25 Ιουνίου 2002) και η κα Άννα Φραγκουδάκη.

(ια) **Ανά έναν εκπρόσωπο των Υπουργείων Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εξωτερικών, Δικαιοσύνης, Δημόσιας Τάξης, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης**. Κατά το 2002, εκπρόσωποι ήταν: οι κυρίες Αγγελική Μανίτη και Θάλεια Φωτεινοπούλου-Κατσιώτη (αναπληρώτρια) από το Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης· ο κ. Στέλιος Περράκης από το Υπουργείο Εξωτερικών· οι κύριοι Μιχάλης Αυγουστιανάκης (έως τις 22 Ιανουαρίου 2002) και Αθανάσιος

Παπαϊωάννου (αναπληρωτής έως τις 22 Ιανουαρίου 2002 και τακτικός εκπρόσωπος από τις 22 Ιανουαρίου 2002), η κα Θεοδότα Νάντσου (αναπληρώτρια από τις 22 Ιανουαρίου 2002 έως τις 26 Ιουνίου 2002) και ο κ. Νικόλαος Παπασπύρου (αναπληρωτής από τις 26 Ιουνίου 2002) από το Υπουργείο Δικαιοσύνης· οι κύριοι Γεώργιος Μητρόπουλος, Αχιλλέας Λάγιος (αναπληρωτής έως τις 26 Απριλίου 2002) και Γεώργιος Καραμπούτης (αναπληρωτής από τις 26 Απριλίου 2002) από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης· η κα Στέλλα Πριόβολου και Δημήτρης Παπαϊωάννου (αναπληρωτής) από το Υπουργείο Παιδείας· η κα Ιωάννα Πανοπούλου και Ιωάννης Πράσινος (αναπληρωτής) από το Υπουργείο Εργασίας· ο κ. Νίκος Αθανασάκης (έως τις 19 Φεβρουαρίου 2002), η κα Δήμητρα Σπηλιοπούλου (από τις 19 Φεβρουαρίου 2002) και οι κύριοι Γεώργιος Χαρτοκάλλης (αναπληρωτής έως τις 19 Φεβρουαρίου 2002), Νικόλαος Παπαγεωργίου (αναπληρωτής από τις 19 Φεβρουαρίου 2002 έως τις 26 Αυγούστου 2002) και Τρύφωνας Δάρας (αναπληρωτής από τις 26 Αυγούστου 2002) από το Υπουργείο Τύπου και ΜΜΕ.

(ιβ) **Τρεις καθηγητές ή αναπληρωτές καθηγητές του Δημοσίου Δικαίου ή του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου** οι οποίοι κληρώνονται από την ΕΕΔΑ κατά την πρώτη μετά τη συγκρότησή της συνεδρίαση από τα εξής Τμήματα των ΑΕΙ της χώρας: (α) Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, (β) Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, (γ) Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Θράκης, (δ) Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, (ε) Γενικό Τμήμα Δικαίου του Παντείου Πανεπιστημίου, (στ) Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Παντείου Πανεπιστημίου. Έπειτα από κλήρωση, στην ΕΕΔΑ συμμετείχαν οι ακόλουθοι τρεις πανεπιστημιακοί καθηγητές, εκπροσωπώντας αντίστοιχα Πανεπιστημιακά Τμήματα της χώρας: η κα *Χαριτίνη Δίπλα* με αναπληρωτή της τον κ. *Χαράλαμπο Χρυσανθάκη* (Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών), ο κ. *Αντώνης Μανιτάκης* με αναπληρώτρια του την κα *Καλλιόπη Κούφα* (Τμήμα Νομικής ΑΠΘ) και ο κ. *Κωνσταντίνος Ρέμελης* (Τμήμα Νομικής ΔΠΘ).

(ιγ) **Ένας εκπρόσωπος του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών.** Κατά το 2002 συμμετείχε ο κ. *Αριστείδης Οικονομίδης* (έως τις 9 Ιουλίου 2002), ο κ. *Δημήτριος Παξινός* (από τις 9 Ιουλίου 2002) με αναπληρωτές τον κ. *Ιωάννη Αδαμόπουλο* (έως τις 9 Ιουλίου 2002) και τον κ. *Γεώργιο Παπανικολάου* (από τις 9 Ιουλίου 2002).

Από το σύνολο των 55 τακτικών και αναπληρωματικών μελών της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τα 13 μέλη είναι γυναίκες (ποσοστό 27,3 %).

Τα ανωτέρω μέλη της ΕΕΔΑ ορίστηκαν από τους φορείς τους και διορίστηκαν με Απόφαση του Πρωθυπουργού.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

1. Η ΕΕΔΑ συγκροτήθηκε σε σώμα στις 10 Ιανουαρίου 2000. Η πρώτη σύνθεση του Προεδρείου (μέχρι τις 25 Μαΐου 2002) ήταν: κα *Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου*, Πρόεδρος, *Περικλής Πάγκαλος*, Α΄ Αντιπρόεδρος και κ. *Νίκος Φραγκάκης*, Β΄ Αντιπρόεδρος. Μετά το θάνατο του Περικλή Πάγκαλου εκλέχθηκε –πάντοτε από τα μέλη της ΕΕΔΑ– Α΄ Αντιπρόεδρος ο κ. *Νίκος Φραγκάκης* και Β΄ Αντιπρόεδρος η κα *Άννα Φραγκουδάκη*.

Η λειτουργία της ΕΕΔΑ διέπεται από τον Κανονισμό της ο οποίος δημοσιεύτηκε με Απόφαση του Πρωθυπουργού κατ' εφαρμογή του άρθρου 4 παρ. 7 του ιδρυτικού νόμου [απόφαση Υ 138, 6.4.2000 (ΦΕΚ Β΄ 475), «Έκδοση Κανονισμού της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου»].

2. Σύμφωνα με τον Κανονισμό έχουν συσταθεί και λειτουργούν τα παρακάτω Τμήματα:

(α) Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων. Προεδρεύων και αν. Προεδρεύων το 2002 ήταν οι κύριοι *Δημήτριος Σουλτανιάς* και *Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος*, αντίστοιχα.

(β) Κοινωνικών, Οικονομικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων. Προεδρεύων και αν. Προεδρεύων το 2002 ήταν οι κύριοι *Νίκος Φραγκάκης* και *Φίλιππος Σπυρόπουλος*, αντίστοιχα.

(γ) Εφαρμογής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στους Αλλοδαπούς. Προεδρεύουσα και αν. Προεδρεύων το 2002 ήταν οι κα *Ισμήνη Σακελλαροπούλου* και κ. *Κώστας Τρικκαίος* (έως τις 19 Φεβρουαρίου 2002) αντίστοιχα.

(δ) Προώθησης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, ΜΜΕ, εκπαίδευση και άλλα μέσα). Προεδρεύουσα το 2002 ήταν η κα *Άννα Φραγκουδάκη*.

(ε) Διεθνούς Επικοινωνίας και Συνεργασίας (επιθεώρηση εκθέσεων υπουργείων κατ' εφαρμογή συμβατικών υποχρεώσεων της Ελλάδας, ανταλλαγή πληροφόρησης και επικοινωνία με διεθνείς οργανισμούς, οργανώσεις κλπ). Προεδρεύων και αν. Προεδρεύουσα ήταν οι *Περικλής Πάγκαλος* (έως τις 25 Μαΐου 2002) και κα *Χαριτίνη Δίπλα*, αντίστοιχα.

Η ΕΕΔΑ επικουρείται από τις 15 Νοεμβρίου 2000 από δύο Επιστημονικούς Συνεργάτες που προσλήφθηκαν, σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο, ύστερα από επιλογή που ακολούθησε δημόσια πρόσκληση της ΕΕΔΑ για υποβολή υποψηφιοτήτων: κ. *Γιάννη Κτιστάκι*, DEA Πολιτικών Επιστημών (Πανεπιστήμιο Στρασβούργου), Master of Laws (Πανεπιστήμιο Βρυξελλών)

και κ. Νικόλαο Σιταρόπουλο, Διδάκτορα Νομικής (Πανεπιστήμιο Λονδίνου, University College London), Master of Laws (Πανεπιστήμιο Έσσεξ).

Από την 1 Απριλίου 2002 ανέλαβε καθήκοντα Γραμματέα της ΕΕΔΑ η κα Κατερίνα Πάντου (πτυχιούχος Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης Πανεπιστημίου Αθηνών και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Bath, Ηνωμένου Βασιλείου) που προσλήφθηκε, σύμφωνα με το ιδρυτικό νόμο, ύστερα από επιλογή που ακολούθησε δημόσια πρόσκληση της ΕΕΔΑ για υποβολή υποψηφιοτήτων.

3. Οι συνεδριάσεις της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ πραγματοποιούνται έως σήμερα σε αίθουσα του Υπουργείου Εξωτερικών (Βασ. Σοφίας 1). Οι συνεδριάσεις των Τμημάτων πραγματοποιούνται σε αίθουσα του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Λυκαβηττού 1Γ). Οι δύο Επιστημονικοί Συνεργάτες της ΕΕΔΑ φιλοξενούνταν έως τις 9 Φεβρουαρίου 2001 στο Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έκτοτε φιλοξενούνται στο Μέγαρο Σταθάτου (Ηροδότου 1), μέχρι να ευρευθεί η μόνιμη στέγη της ΕΕΔΑ.

ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΔΟΜΗ

Η μη επίλυση στοιχειωδών οργανωτικών θεμάτων της ΕΕΔΑ μέχρι και το 2002 καθιστούσε δυσχερή τη λειτουργία της:

1. Η ΕΕΔΑ δεν είχε αποκτήσει μόνιμη στέγη μέχρι και το 2002¹. Η λειτουργία της έως τις 9 Φεβρουαρίου 2001 εξασφαλίστηκε από τη φιλοξενία του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Λυκαβηττού 1Γ), το οποίο έθεσε στη διάθεση του εκτελούντος χρέη γραμματέα από την αρχή της λειτουργίας της κ. Γιάννη Κτιστάκι χώρο και μηχανικό εξοπλισμό. Επίσης, στα γραφεία του ΙΜΔΑ στεγάζονταν από τον Ιανουάριο του 2000 ως και το 2002 όλα τα Τμήματα της ΕΕΔΑ.

Το γεγονός ότι η ΕΕΔΑ δεν είχε μόνιμη στέγη μέχρι και το 2002 αποτέλεσε σοβαρή τροχοπέδη για την πλήρη στελέχωση της Γραμματείας (που κατά το νόμο θα πρέπει να αποτελείται από συνολικά τέσσερα άτομα) και την ομαλή λειτουργία της Επιτροπής.

2. Η ΕΕΔΑ εξακολουθεί να μην έχει δικό της – ξεχωριστό – προϋπολογισμό. Αυτό είναι σύμφωνο με τον ιδρυτικό της ν. 2667/98 (άρθρο 1 εδ. 2). Ωστόσο

---

¹ Απέκτησε τελικά στέγη τον Ιανουάριο του 2003, βλ. ανωτέρω τον Πρόλογο της Προέδρου της ΕΕΔΑ.

η απλή καθημερινή διεκπεραίωση της αλληλογραφίας ή τα μικροέξοδα εκτύπωσης χαρτιών μέσω των υπηρεσιών της Γενικής Γραμματείας του Υπουργικού Συμβουλίου στο κτίριο της Βουλής δεν είναι καθόλου πρακτική λύση. Έχει προταθεί η πίστωση στην Πρόεδρο της ΕΕΔΑ ενός ποσού ύψους λίγων χιλιάδων ευρώ για την κάλυψη των καθημερινών εξόδων και η απόδοση λογαριασμού (μαζί με τις απαραίτητες αποδείξεις των δαπανών) κάθε τρίμηνο ή εξάμηνο στις οικονομικές υπηρεσίες της Γενικής Γραμματείας του Υπουργικού Συμβουλίου. Σημειώνεται πάντως ότι η ύπαρξη πλήρους αυτονομίας στη λειτουργία – συμπεριλαμβανομένης και της οικονομικής αυτοτέλειας – των Εθνικών Επιτροπών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου είναι μία εκ των βασικών προϋποθέσεων που έχουν καθορίσει ο ΟΗΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης στις σχετικές Συστάσεις τους.

3. Τέλος, παραμένει εκκρεμές μέχρι τώρα το ζήτημα της (εύλογης) αποζημίωσης των μελών της ΕΕΔΑ που μετέχουν στις συνεδριάσεις.

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Κατά τη διάρκεια του 2002 η ΕΕΔΑ δέχτηκε τα εξής αιτήματα από Υπουργεία για την υποβολή παρατηρήσεων και προτάσεων:

1. Αίτημα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης για το σχέδιο νόμου για την «Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών» (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-2).
2. Αίτημα του Υπουργείου Εξωτερικών για την Έκθεση «Βασικών Πληροφοριών» (Core Document) του Υπουργείου Εξωτερικών προς χρήση των οργάνων ελέγχου τα οποία έχουν συγκροτηθεί βάσει των συμβατικών κειμένων προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-3).
3. Αίτημα της Γενικής Γραμματείας Ισότητας για την ορθή εφαρμογή του άρθρου 116, παρ. 2 Σ στην εισαγωγή γυναικών στις Αστυνομικές Σχολές και στις Σχολές του Πυροσβεστικού Σώματος (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-7).
4. Αίτημα του Υπουργείου Δικαιοσύνης για το σχέδιο νόμου για τη «Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις και προαγωγή των δικαστών των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στο βαθμό του συμβούλου Επικρατείας» (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-9).

5. Αίτημα του Υπουργείου Εξωτερικών για την εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα από την Ελλάδα (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο ΙΙ-10).
6. Αίτημα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης για το σχέδιο νόμου για την «Οπλοφορία, τη χρήση όπλων από αστυνομικούς και την εκπαίδευσή τους σ' αυτά» (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο ΙΙ-12).

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 του ιδρυτικού ν. 2667/1998, στο τέλος κάθε έτους τα Υπουργεία που μετέχουν με εκπρόσωπό τους στην ΕΕΔΑ καταθέτουν έκθεση με τις παρατηρήσεις τους για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στον τομέα ευθύνης τους. Οι εκθέσεις αυτές δημοσιεύονται στο Μέρος Γ΄ της παρούσας Έκθεσης.

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ

1. Οι συνεδριάσεις της Ολομέλειας

- Η Ολομέλεια της ΕΕΔΑ συνήλθε οκτώ φορές το 2002 στις ακόλουθες ημερομηνίες: 31 Ιανουαρίου, 28 Φεβρουαρίου, 24 Απριλίου, 6 Ιουνίου, 4 Ιουλίου, 26 Σεπτεμβρίου, 17 Οκτωβρίου και 12 Δεκεμβρίου.
- Στη συνεδρίαση της 31 Ιανουαρίου 2002 συζητήθηκαν τα νέα αντιτρομοκρατικά μέτρα στην Ευρώπη και το ελληνοτουρκικό σύμφωνο περί επαναπροώθησης λαθραίων μεταναστών και οι συνέπειές του στα δικαιώματα των προσφύγων.
- Στη συνεδρίαση της 28 Φεβρουαρίου 2002 συζητήθηκαν το νομοσχέδιο για τη σωματεμπορία, η Έκθεση «Βασικών Πληροφοριών» για τα δικαιώματα του ανθρώπου του Υπουργείου Εξωτερικών και η πρόταση για επικύρωση από την Ελλάδα του δωδεκάτου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου που προβλέπει γενική απαγόρευση των διακρίσεων.
- Στη συνεδρίαση της 24 Απριλίου 2002 συζητήθηκαν η πρόταση για επικύρωση του δέκατου τρίτου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου για την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις περιπτώσεις και η δραστηριοποίηση της ΕΕΔΑ στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.
- Στη συνεδρίαση της 6 Ιουνίου 2002 συζητήθηκαν η Έρευνα του Τμήματος ΕΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών με θέμα «Ανθρώπινα δικαιώματα και ελληνικά τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων», τα ζητήματα υποδοχής και πρόσβασης αιτούντων άσυλο κατά τη διαδικασία παροχής ασύλου και το ζήτημα της ορθής εφαρμογής του άρθρου 116, παρ. 2 Σ. στην εισαγωγή γυναικών στις Αστυνομικές Σχολές και στις Σχολές του Πυροσβεστικού Σώματος.
- Στη συνεδρίαση της 4 Ιουλίου συζητήθηκαν το θέμα της ενοικίασης εργαζομένων και το νομοσχέδιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τη συμμόρφωση της διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις.
- Στη συνεδρίαση της 26 Σεπτεμβρίου συζητήθηκαν η Έκθεση του Υπουργείου Εξωτερικών για την εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα και οι τελευταίες εξελίξεις στο θέμα της τρομοκρατίας στην Ελλάδα.

- Στη συνεδρίαση της 17 Οκτωβρίου συζητήθηκαν οι διεθνείς συμβάσεις προστασίας μεταναστών εργαζομένων και (εκ νέου) οι τελευταίες εξελίξεις στο θέμα της τρομοκρατίας.
- Τέλος, στη συνεδρίαση της 12 Δεκεμβρίου συνεχίστηκε και ολοκληρώθηκε η συζήτηση για τις τελευταίες εξελίξεις στο θέμα της τρομοκρατίας και τις διεθνείς συμβάσεις προστασίας μεταναστών εργαζομένων ενώ εξετάστηκαν (α) το σχέδιο νόμου του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης για την οπλοφορία, τη χρήση όπλων από αστυνομικούς και την εκπαίδευσή τους σ' αυτά, (β) τα ζητήματα διακριτικής μεταχείρισης αλλοδαπών εργαζομένων για την αποζημίωσή τους από εργατικά ατυχήματα, (γ) τη συμμόρφωση της Ελλάδας στα πορίσματα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων και (δ) οι συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα το 2002.

Υπεύθυνος Επιστημονικός Συνεργάτης της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ το 2002 ήταν ο κ. Γιάννης Κτιστάκης.

2. Τα ζητήματα προβληματισμού και οι σχετικές προτάσεις

2.1 Νέα αντιτρομοκρατικά μέτρα στην Ευρώπη (Ολομέλεια, 31.1.2002)

Με αφορμή τις δύο αποφάσεις-πλαίσια που υιοθέτησαν στο Λάακεν οι ηγέτες της ΕΕ (6-7 Δεκεμβρίου 2001) η ΕΕΔΑ τόνισε ότι θα ήταν αδιανόητο η μάχη κατά της τρομοκρατίας να χρησιμοποιηθεί ως πρόσχημα για πολιτικές που προσβάλλουν τα δικαιώματα του ανθρώπου. Επιφυλάχθηκε δε να προβεί σε λεπτομερείς παρατηρήσεις όταν τα σχετικά νομοσχέδια έλθουν για ψήφιση στην Ελληνική Βουλή.

Ενόψει της κατάθεσης στη Βουλή των Ελλήνων των δύο σχετικών νομοσχεδίων, η ΕΕΔΑ δεν δημοσιοποίησε τη γνώμη της (βλ. Μέρος Β', κείμενο III-1 και Πρακτικά Συνεδρίασης της ΕΕΔΑ της 28 Φεβρουαρίου 2002).

2.2 Ελληνοτουρκικό Πρωτόκολλο περί επαναπροώθησης παράνομων μεταναστών και συνέπειές του στα δικαιώματα των προσφύγων (Ολομέλεια, 31.1.2002)

Η ΕΕΔΑ επεσήμανε ότι το ελληνοτουρκικό Πρωτόκολλο για την εφαρμογή

του άρθρου 8 της συμφωνίας μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας για την καταπολέμηση του εγκλήματος, ιδιαίτερα της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και της παράνομης μετανάστευσης επιφέρει άμεσες συνέπειες στα δικαιώματα όσων επιδιώκουν να εισέλθουν στην Ελληνική επικράτεια για να ζητήσουν άσυλο και προέβη σε συγκεκριμένες προτάσεις βελτίωσης του κειμένου.

Η ΕΕΔΑ απέστειλε τη γνώμη της στον Υπουργό Εξωτερικών, στο Προεδρείο της κοινοβουλευτικής Επιτροπής Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης και στους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους των κομμάτων (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-1).

2.3 Σχέδιο νόμου για τη σωματεμπορία

(Ολομέλεια, 28.2.2002)

Η ΕΕΔΑ επεσήμανε το νομοθετικό κενό που έρχεται να καλύψει το σε γενικές γραμμές ικανοποιητικό σχέδιο νόμου για τη σωματεμπορία. Εντούτοις, προτάθηκαν συγκεκριμένες βελτιώσεις με σημαντικότερες εκείνη της ενίσχυσης της αρωγής στα θύματα και εκείνη της ποινικοποίησης της χρήσης υπηρεσιών πορνείας για με αμοιβή τέλεση ασελγούς πράξης με ενήλικο.

Η ΕΕΔΑ απέστειλε τις κρίσεις της στον Υπουργό Δικαιοσύνης και στον Υπουργό Δημόσιας Τάξης (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-2). Οι δύο σημαντικότερες παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ ενσωματώθηκαν στο κείμενο του νόμου.

2.4 Έκθεση «Βασικών Πληροφοριών» για τα δικαιώματα του ανθρώπου του Υπουργείου Εξωτερικών

(Ολομέλεια, 28.2.2002)

Η ΕΕΔΑ προέβη σε εποικοδομητικές παρατηρήσεις επί του κειμένου της Έκθεσης «Βασικών Πληροφοριών» (Core Document) του Υπουργείου Εξωτερικών προς χρήση των οργάνων ελέγχου τα οποία έχουν συγκροτηθεί βάσει των συμβατικών κειμένων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου των Ηνωμένων Εθνών.

Οι παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ εστάλησαν στον Υπουργό Εξωτερικών και στην Ειδική Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-3).

2.5 Πρόταση για την επικύρωση του δωδεκάτου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου που προβλέπει γενική απαγόρευση των διακρίσεων
(Ολομέλεια, 28.2.2002)

Η ΕΕΔΑ πρότεινε την επικύρωση από την Ελλάδα του δωδεκάτου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου που περιέχει γενική απαγόρευση των διακρίσεων, κρίνοντας ότι οι λιγοστές αδυναμίες του κειμένου δεν αποτελούν ανασταλτικό λόγο. Η πρόταση της ΕΕΔΑ συνοδεύεται από τη μετάφραση στα ελληνικά του Πρωτοκόλλου.

Για την πρόταση της ΕΕΔΑ ενημερώθηκε ο Υπουργός Εξωτερικών (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-4).

2.6 Πρόταση για την υπογραφή και επικύρωση του δέκατου τρίτου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου για την κατάργηση της θανατικής ποινής
(Ολομέλεια, 24.4.2002)

Λαμβάνοντας υπόψη τις διεθνείς εξελίξεις στην προστασία του θεμελιώδους δικαιώματος στη ζωή, η ΕΕΔΑ πρότεινε την υπογραφή και επικύρωση του δέκατου τρίτου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου για την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις περιπτώσεις.

Για την ανωτέρω θέση της ΕΕΔΑ ενημερώθηκε ο αρμόδιος Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-5). Η Ελλάδα υπέγραψε το Πρωτόκολλο στο Βίλνιους της Λιθουανίας την 3 Μαΐου 2002.

2.7 Προτάσεις για την υποδοχή και πρόσβαση των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία παροχής ασύλου
(Ολομέλεια, 6.6.2002)

Κρίνοντας ιδιαίτερα σημαντικά τα προβλήματα των προσφύγων, η ΕΕΔΑ προέβη σε σειρά προτάσεων νομοθετικού περιεχομένου και πολιτικής ασύλου για τη βελτίωση των συνθηκών υποδοχής και πρόσβασης των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία παροχής ασύλου.

Για τις θέσεις της ΕΕΔΑ ενημερώθηκαν οι αρμόδιοι υπουργοί, οι αρχηγοί των κοινοβουλευτικών κομμάτων, ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, ο Αρμοστής του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου και η

Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πρόληψη των βασανιστηρίων (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-6). Σημειώνεται ότι μετά τις προτάσεις της ΕΕΔΑ ιδρύθηκε ειδικό κέντρο υποδοχής αιτούντων άσυλο (π.δ. 366/2002).

2.8 Παρατηρήσεις για την ορθή εφαρμογή του άρθρου 116, παρ. 2 Σ. στην εισαγωγή γυναικών στις Αστυνομικές Σχολές και στις Σχολές του Πυροσβεστικού Σώματος

(Ολομέλεια, 6.6.2002)

Η ΕΕΔΑ πρότεινε την τροποποίηση-ευθυγράμμιση της νομοθεσίας αλλά και των προκηρύξεων και πινάκων επιτυχόντων στις Αστυνομικές Σχολές και στις Σχολές του Πυροσβεστικού Σώματος με τις πρόσφατες συνταγματικές επιταγές, δηλαδή χωρίς περιοριστικές ποσοτώσεις, που αποτελούν διακρίσεις σε βάρος των γυναικών.

Για τις παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ ενημερώθηκαν ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης, ο Υπουργός Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και η Γενική Γραμματέας Ισότητας (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-7).

2.9 Παρατηρήσεις για την πρακτική της ενοικίασης εργαζομένων

(Ολομέλεια, 4.7.2002)

Η ΕΕΔΑ ζήτησε την επανεξέταση της σκοπιμότητας του θεσμού ενοικίασης των εργαζομένων στην Ελλάδα και ταυτόχρονα προέβη σε προτάσεις για τη διασφάλιση αποτελεσματικότερου ελέγχου της εργατικής νομοθεσίας από το Σώμα Επιθεωρητών Εργασίας (ΣΕΠΕ).

Για τις προτάσεις της ΕΕΔΑ ενημερώθηκαν οι αρμόδιοι υπουργοί, οι αρχηγοί των κοινοβουλευτικών κομμάτων, οι έλληνες ευρωβουλευτές, η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, η ΓΣΕΕ και η ΑΔΕΔΥ (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-8).

2.10 Κρίσεις για το σχέδιο νόμου για τη συμμόρφωση της διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις

(Ολομέλεια, 4.7.2002)

Η ΕΕΔΑ έκρινε ότι το σχέδιο νόμου αποτελεί χρησιμότερη προσπάθεια βελ-

τίωσης της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης – που τόσο χωλαίνει γενικά – στον τομέα της εκτέλεσης και εφαρμογής των δικαστικών αποφάσεων. Ωστόσο, εισηγήθηκε μερικές πρόσθετες αλλαγές θεωρώντας ότι θα συντελούσαν στη μείωση της ταλαιπωρίας και αδικίας των πολιτών στις σχέσεις τους με το Δημόσιο.

Για τις κρίσεις της ΕΕΔΑ ενημερώθηκαν ο Υπουργός Δικαιοσύνης και οι αρχηγοί των κοινοβουλευτικών κομμάτων (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-9).

2.11 Παρατηρήσεις για την Έκθεση του Υπουργείου Εξωτερικών για την εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα από την Ελλάδα

(Ολομέλεια, 26.9.2002)

Η ΕΕΔΑ προέβη σε εκτενείς παρατηρήσεις, με έμφαση στα δικαιώματα των Τσιγγάνων, επί του κειμένου της Έκθεσης του Υπουργείου Εξωτερικών για την κατάσταση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα.

Για τις θέσεις της ΕΕΔΑ ενημερώθηκαν όλοι οι αρμόδιοι υπουργοί (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-10).

2.12 Πρόταση για την επικύρωση διεθνών συμβάσεων προστασίας μεταναστών εργαζομένων

(Ολομέλεια, 12.12.2002)

Η ΕΕΔΑ πρότεινε την άμεση κύρωση από την Ελλάδα των Συμβάσεων 97 και 143 ΔΟΕ, όπως επίσης της Διεθνούς Σύμβασης για τους Μετανάστες Εργαζομένους και τα Μέλη των Οικογενειών τους (ΟΗΕ, 1990) γιατί τα κείμενα αυτά μπορούν να συμβάλουν τα μέγιστα στη δημιουργία και εφαρμογή από την Ελλάδα της αναγκαίας σύγχρονης και αποτελεσματικής μεταναστευτικής νομοθεσίας και πολιτικής, που θα βασίζονται στις αρχές του διεθνούς δικαίου μεταναστών εργατών και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Για τις προτάσεις της ΕΕΔΑ ενημερώθηκαν όλοι οι αρμόδιοι υπουργοί (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-11).

2.13 Κρίσεις για το σχέδιο νόμου για την «Οπλοφορία, τη χρήση όπλων από αστυνομικούς και την εκπαίδευσή τους σ' αυτά»

(Ολομέλεια, 12.12.2002)

Η ΕΕΔΑ προέβη σε λεπτομερείς παρατηρήσεις επί του σχεδίου νόμου για την οπλοφορία, σημειώνοντας ότι το φαινόμενο της υπερβολικής άσκησης (ένοπλης ή άοπλης) βίας από αστυνομικές δυνάμεις σχετίζεται όχι μόνο με την εκπαίδευση αυτών στη χρήση οπλισμού, στην οποία περιορίζεται το σχέδιο νόμου, αλλά προ πάντων εξαρτάται από την ουσιαστική, συστηματική και συνεχή εκπαίδευση των αστυνομικών δυνάμεων στην προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου καθώς και την εμπέδωση από τα μέλη τους των σχετικών θεμελιωδών αρχών προστασίας της ανθρώπινης αξίας (ζωής και αξιοπρέπειας).

Για τις προτάσεις της ΕΕΔΑ ενημερώθηκε ο Υπουργός Δικαιοσύνης και ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-12).

2.14 Προτάσεις για την εξάλειψη της διακριτικής μεταχείρισης αλλοδαπών εργαζομένων για την αποζημίωσή τους από εργατικά ατυχήματα

(Ολομέλεια, 12.12.2002)

Η ΕΕΔΑ πρότεινε (α) τη ρητή κατάργηση των διακρίσεων εις βάρος αλλοδαπών εργαζομένων, την κατάργηση του άρθρου 5 του β.δ. της 24 Ιουλίου 1920 και του ν. 551 της 31 Δεκεμβρίου 1914/Ιανουαρίου 1915 για την αποζημίωση των ανωτέρω προσώπων λόγω εργατικών ατυχημάτων και (β) την κύρωση από την Ελλάδα της Σύμβασης ΔΟΕ 121 (1964) «για τις παροχές σε περίπτωση εργατικών ατυχημάτων και επαγγελματικών ασθενειών» και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Νομικό Καθεστώς Μεταναστών Εργαζομένων (1977).

Για τις προτάσεις της ΕΕΔΑ ενημερώθηκαν όλοι οι αρμόδιοι υπουργοί (βλ. Μέρος Β', κείμενο II-13).

2.15 Προτάσεις για τη συμμόρφωση της Ελλάδας στις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων (βάσει των συλλογικών προσφυγών που έχουν ήδη εξεταστεί)

(Ολομέλεια, 12.12.2002)

Η ΕΕΔΑ πρότεινε (α) να αναγνωρίσει η Ελλάδα στις εθνικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις το δικαίωμα να εισάγουν συλλογικές προσφυγές ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων, κατα-

θέτοντας (η Ελλάδα) την προβλεπόμενη από το άρθρο 2 δήλωση του πρόσθετου Πρωτοκόλλου στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (β) να τροποποιηθεί το άρθρο 64 του π.δ. 1400/73 με τίτλο «Αξιωματικοί Ενόπλων Δυνάμεων. Υπηρεσιακή κατάσταση» (η υποχρέωση παραμονής στις ένοπλες δυνάμεις των αξιωματικών, μετά την αποφοίτησή τους από στρατιωτικές σχολές, δεν μπορεί να υπερβαίνει χρονική περίοδο ίση με τη διάρκεια των σπουδών τους στις στρατιωτικές σχολές) και (γ) να μειωθεί περαιτέρω η εναλλακτική πολιτική-κοινωνική υπηρεσία ώστε η διάρκειά της να είναι πράγματι εύλογη και να μην ισοδυναμεί με «τιμωρία».

Για τις προτάσεις της ΕΕΔΑ ενημερώθηκε ο Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών, ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας, η ελληνίδα Επίτροπος στην Ευρωπαϊκή Ένωση κα Α. Διαμαντοπούλου (υπεύθυνη μεταξύ άλλων για την απασχόληση) και ο Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων καθηγητής Ν. Αλιπράντης (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-14).

2.16 Συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα το 2002 (Ολομέλεια, 12.12.2002)

Η ΕΕΔΑ, έχοντας λάβει υπόψη τις παρατηρήσεις των αρμόδιων διεθνών και ευρωπαϊκών οργάνων και τις απαντήσεις των ελληνικών αρχών προς τα διεθνή όργανα αλλά και μερικές επιτόπιες έρευνες μελών και ιδίως της Προέδρου της ΕΕΔΑ, εξέφρασε την ιδιαίτερη ανησυχία της για τη γενική κατάσταση των συνθηκών κράτησης προσώπων στην Ελλάδα αλλά και την ικανοποίησή της για ορισμένα θετικά στοιχεία τα οποία και απαριθμεί. Στις αναλυτικές προτάσεις της ΕΕΔΑ για τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης βαρύνουσα σημασία αποδίδεται στον εξορθολογισμό του προγράμματος κατασκευής και διαχείρισης φυλακών και στην εύλογη κατανομή των φυλακισμένων ανά φυλακή.

Για τις προτάσεις της ΕΕΔΑ ενημερώθηκαν όλοι οι αρμόδιοι υπουργοί, οι αρχηγοί των κοινοβουλευτικών κομμάτων, ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, ο Αρμοστής του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πρόληψη των βασανιστηρίων (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-15).

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Α΄ ΤΜΗΜΑ (ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ)

1. Μέλη του Α΄ Τμήματος της ΕΕΔΑ το 2002 ήταν οι κυρίες και κύριοι Δημήτριος Σουλτανιάς (Προεδρεύων), Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος (Αναπληρωτής Προεδρεύοντας), Θεόδωρος Θεοδωρόπουλος, Χαράλαμπος Καλύβας, Καλλιόπη Κούφα, Δημήτριος Λινός, Σωτήριος Λύτρας, Αντώνης Μανιτάκης, Αριστείδης Οικονομίδης (έως την 9.7.2002) και Κωστής Παπαϊωάννου (Μέλη). Υπεύθυνος Επιστημονικός Συνεργάτης του Α΄ Τμήματος ήταν ο κ. Γιάννης Κτιστάκης.

2. Το Προεδρείο συγκάλεσε συνεδρίαση του Α΄ Τμήματος στις 26.6.2002.

3. Το Α΄ Τμήμα εισηγήθηκε στην Ολομέλεια το ειδικό ζήτημα της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων σχετικά με τον τόκο υπερημερίας του ελληνικού δημοσίου. Την εισήγηση επιμελήθηκαν οι κύριοι Ν. Φραγκάκης και Γ. Κτιστάκης. Κύριο σημείο της εισήγησης αποτελεί το προνόμιο του ελληνικού δημοσίου-οφειλέτη να καταβάλλει αρκετά χαμηλότερο τόκο υπερημερίας σε σύγκριση με τον τόκο υπερημερίας που υποχρεούνται οι ιδιώτες-οφειλέτες. Το προνόμιο αυτό αντίκειται στο δικαίωμα αποτελεσματικής εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων, που κατοχυρώνουν τα άρθρα 2 παρ. 3 και 14 παρ. 1 ΔΣΑΠΔ και άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, αλλά και στο δικαίωμα στην ειρηνική απόλαυση της περιουσίας, που κατοχυρώνει το άρθρο 1 του πρώτου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου.

4. Η Ολομέλεια συμπεριέλαβε αυτούσια την εισήγηση του Α΄ Τμήματος στις κρίσεις της επί του σχετικού νομοσχεδίου του Υπουργείου Δικαιοσύνης με τίτλο «Συμμόρφωση της διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις, προαγωγή των δικαστών των τακτικών δικαστηρίων στο βαθμό του Συμβούλου της Επικρατείας και άλλες διατάξεις» (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-9).

5. Σε συνέχεια της από 29.1.2001 εισήγησης του Α΄ Τμήματος για τις συνθήκες κράτησης (εγκρίθηκε από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ στις 5.7.2001, βλ. ΕΕΔΑ, Έκθεση 2001, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 2002, σελ. 40 και 143), ο Επιστημονικός Συνεργάτης των Α΄ και Ε΄ Τμημάτων, κ. Γ. Κτιστάκης, σε συνερ-

γασία με την Πρόεδρο της ΕΕΔΑ, συνέταξε νέα έκθεση για τις συνθήκες κράτησης κατά το έτος 2002 η οποία και εγκρίθηκε από την Ολομέλεια. Η έκθεση αυτή περιλάμβανε πέντε κεφάλαια και συγκεκριμένα (Α) τις παρατηρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων για το 2001, (Β) τις παρατηρήσεις της Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων των Ηνωμένων Εθνών, (Γ) τις παρατηρήσεις του Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου για τις συνθήκες κράτησης κατά την επίσκεψή του στην Ελλάδα το 2002, (Δ) τις απαντήσεις των ελληνικών αρμοδίων αρχών και (Ε) τις προτάσεις της ΕΕΔΑ προς τις αρμόδιες ελληνικές Αρχές (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-15).

**Β΄ ΤΜΗΜΑ
(ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ)**

1. Μέλη του Β΄ Τμήματος της ΕΕΔΑ το 2002 ήταν οι κυρίες και κύριοι Νίκος Φραγκάκης (Προεδρεύων του Τμήματος), Φίλιππος Σπυρόπουλος (Αναπληρωτής Προεδρεύοντας), Τζούλια Ηλιοπούλου-Στράγγα, Θεόδωρος Θεοδωρόπουλος, Ξενοφών Κοντιάδης, Κωνσταντίνος Κριμπάς (έως τις 5.11.2002), Αγγελική Μανίτη, Σωτήρης Σιώκος, Γιάννης Σουριαδάκης, Δημήτρης Στρατούλης και Θάλεια Φωτεινοπούλου (Μέλη). Υπεύθυνος Επιστημονικός Συνεργάτης του Β΄ Τμήματος το 2002 ήταν ο κ. Νίκος Σιταρόπουλος.

2. Το Β΄ Τμήμα συνεδρίασε στις 23.1.2002 (με το Ε΄ Τμήμα), 18.4.2002, 4.7.2002 (με τα Γ΄ και Ε΄ Τμήματα) και 26.11.2002 (με το Γ΄ Τμήμα).

3. Στις 23.1.2002 τα μέλη των Β΄ και Ε΄ Τμήματα συζήτησαν σε κοινή συνεδρίαση το θέμα της εισήγησης των κυρίων Ν. Φραγκάκη και Γ. Κτιστάκι «Επικύρωση από την Ελλάδα του δωδέκατου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου» και θεώρησαν αναγκαία την κύρωση από την Ελλάδα του δωδέκατου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου το οποίο εισάγει ρητά την απαγόρευση κάθε είδους διάκρισης «στην απόλαυση κάθε δικαιώματος που θεσπίζει νόμος». Η εισήγηση (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-4) έγινε δεκτή από τα ανωτέρω Τμήματα και υποβλήθηκε στην Ολομέλεια της ΕΕΔΑ.

4. Στις 18.4.2002 το Β΄ Τμήμα συνήλθε προς συζήτηση του θέματος «Ενοικίαση εργαζομένων μέσω των εταιριών προσωρινής απασχόλησης (ν. 2956/2001)» και της ομώνυμης εισήγησης του κ. Δ. Στρατούλη, μέλους του Β΄ Τμήματος, εκπροσώπου της ΓΣΕΕ. Στη συζήτηση συμμετείχε ως προσκεκλημένος του Β΄ Τμήματος και ο κ. Γ. Γρυμπογιάννης, μέλος του συμβουλίου εργαζομένων της British Petroleum στην Αθήνα, ο οποίος είχε στείλει στην ΕΕΔΑ δύο «καταγγελίες» σχετικές με το θέμα (ΑΠ ΕΕΔΑ 160/30.5.2001 και 60/17.10.2001). Ο κ. Δ. Στρατούλης ενημέρωσε το Τμήμα ότι ο ν. 2956/2001 εισήγαγε στην Ελλάδα το θεσμό της ενοικίασης εργαζομένων που ισχύει σε αρκετές άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Το κύριο πρόβλημα που τίθεται στην πράξη είναι ότι, παρά τις εγγυήσεις του νόμου για τα εργασιακά, ασφαλιστικά και συνδικαλιστικά δικαιώματα του δανειζόμενου προσωπικού, αυτές οι εγγυήσεις δεν λειτουργούν για την προστασία των εργαζομένων λόγω, μεταξύ άλλων, της αδυναμίας των κρατικών ελεγκτικών μηχανισμών (ΣΕΠΕ).

Εντούτοις, σύμφωνα με τον εισηγητή, η φύση αυτής της μορφής απασχόλησης δεν παρέχει την ευχέρεια στους δανειζόμενους εργαζόμενους, λόγω της απόλυτης εξάρτησης από τον «άμεσο εργοδότη», να διεκδικήσουν τα νόμιμα δικαιώματά τους. Κατ' ουσία, σύμφωνα με τον εισηγητή, η δραστηριότητα των εταιριών προσωρινής απασχόλησης λειτουργεί εις βάρος βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που απορρέουν από το άρθρο 23 και το άρθρο 4 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και από τις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 22. Ο εισηγητής διευκρίνισε ότι η βασική θέση της ΓΣΕΕ είναι ότι ο θεσμός αυτός δεν έπρεπε να είχε εισαχθεί στη χώρα μας. Ο κ. Γ. Γρυμπογιάννης τόνισε ότι η ενοικίαση εργαζομένων στην πράξη έχει καταλύσει βασικές αρχές του εργατικού δικαίου, όπως είναι τα δικαιώματα των απολυόμενων εργαζομένων (διακοπή ενοικίασης) και τα δικαιώματα των εργαζομένων σε περίπτωση βλαπτικής μεταβολής του εργασιακού καθεστώτος. Στην πράξη οι εργαζόμενοι δεν έχουν τη δυνατότητα διαπραγμάτευσης με τους εργοδότες τους, δεν συνδικαλιζονται, δεν λαμβάνουν ολόκληρο ημερομίσθιο, δεν ασφαλίζονται όπως προβλέπει το άρθρο 22 παρ. 7 εδ. 2 του ν. 2956/2001. Σοβαρά ζητήματα επίσης ανακύπτουν λόγω της διαχείρισης προσωπικών δεδομένων των εργαζομένων («διαχείριση εργατικού προφίλ») από τις εταιρίες- «άμεσους εργοδότες». Το Β' Τμήμα δέχθηκε την εισήγηση του κ. Δ. Στρατούλη και αποφάσισε να την υποβάλει στην Ολομέλεια της ΕΕΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη και τα σχόλια της συζήτησης του Β' Τμήματος (βλ. Μέρος Β, κείμενο II-8).

Βάσει της ως άνω εισήγησης, όπως υιοθετήθηκε από την Ολομέλεια, ο Ευρωβουλευτής κ. Α. Αλαβάνος κατέθεσε την από 7.9.2002 κοινοβουλευτική ερώτηση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με θέμα «Τα ανθρώπινα δικαιώματα των 'ενοικιαζομένων' εργαζομένων», υιοθετώντας τις απόψεις της ΕΕΔΑ και ερωτώντας την Επιτροπή «τι μέτρα θα λάβει [η Επιτροπή] για την προστασία των εργαζομένων». Η κα Άννα Διαμαντοπούλου, εξ ονόματος της Επιτροπής, απάντησε στον κ Αλαβάνο με το από 23.10.2002 έγγραφό της, επισημαίνοντας ότι την περίοδο εκείνη υπήρχε υπό συζήτηση στο Συμβούλιο και στο Κοινοβούλιο ειδική πρόταση οδηγίας «περί των όρων εργασίας των προσωρινά απασχολούμενων μέσω εταιρείας προσωρινής απασχόλησης». Σκοπός του κειμένου αυτού, σύμφωνα με την κα Διαμαντοπούλου, είναι «η βελτίωση της ποιότητας της προσωρινής εργασίας προβλέποντας την εφαρμογή ενός μηχανισμού που θα ενισχύει την ασφάλεια και την προστασία των προσωρινά απασχολούμενων».

5. Στις 4.7.2002 τα Β', Γ' και Ε' Τμήματα συνήλθαν προς συζήτηση τριών θεμάτων. Κατ' αρχάς συζητήθηκε το υπό διαπραγμάτευση πρόσθετο Πρωτόκολλο στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Κοινωνικά, Οικονομικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Την ενημέρωση σχετικά με τις διαπραγματεύσεις

στα πλαίσια του ΟΗΕ πραγματοποίησε η κα Ι. Μαγγανάρα, εμπειρογνώμων-Σύμβουλος Α΄ στη Δ4 Διεύθυνση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Εξωτερικών. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Κοινωνικά, Οικονομικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα τέθηκε σε ισχύ στις 3.1.1976. Στη δεκαετία όμως του 1990 έγινε επιτακτική η ανάγκη για την υιοθέτηση ενός πρόσθετου Πρωτοκόλλου και το 1996 η Επιτροπή για τα Κοινωνικά, Οικονομικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα υπέβαλε στην Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα προσχέδιο για την κατάρτιση του πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Υπήρξαν όμως διαφωνίες και επιφυλάξεις από τα περισσότερα κράτη, σε αντίθεση με τις ΜΚΟ οι οποίες ενέκριναν σε γενικές γραμμές το προσχέδιο. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο εκφράζεται επίσης δυσπιστία και συγκεκριμένα το Ηνωμένο Βασίλειο και η Σουηδία τάσσονται κατά του Πρωτοκόλλου, η Πορτογαλία και η Φιλανδία υπέρ, ενώ η Γαλλία βρίσκεται κάπου στη μέση. Στις 20.4.2001 η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ αποφάσισε να ορίσει έναν ανεξάρτητο εμπειρογνώμονα προκειμένου να διερευνήσει το θέμα του πρόσθετου Πρωτοκόλλου, λαμβάνοντας υπόψη το προαναφερθέν προσχέδιο αλλά και τις θέσεις των κρατών και ΜΚΟ. Ο ανεξάρτητος εμπειρογνώμονας κατέληξε σε τρία βασικά σημεία από την Επιτροπή Κοινωνικών, Οικονομικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων:

(α) την επίσημη δέσμευση από τα κράτη για την υιοθέτηση του πρόσθετου Πρωτοκόλλου,

(β) τη δημιουργία μιας ανοιχτής ομάδας εργασίας για τη διερεύνηση εναλλακτικών δυνατοτήτων,

(γ) την ανανέωση της θητείας του για την ολοκλήρωση των εργασιών.

Η κα Ι. Μαγγανάρα επισήμανε ακόμα ότι δεν υπάρχει σαφής τοποθέτηση της Ελλάδας ως προς το θέμα και πρόσθεσε ότι η σύνταξη σχετικής εισήγησης από την ΕΕΔΑ είναι ευπρόσδεκτη αλλά θα ήταν προτιμότερο να γίνει μετά τη συνεδρίαση της Τρίτης Επιτροπής της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, το Σεπτέμβριο ή Οκτώβριο 2002.

Το δεύτερο θέμα της συζήτησης των Τμημάτων ήταν η εισήγηση του κ. Ν. Σιταρόπουλου για τις Διεθνείς Συμβάσεις Προστασίας Μεταναστών Εργαζομένων και τη θέση της Ελλάδας, με την οποία επισημάνθηκε ότι μια σειρά διεθνών συμβάσεων της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ) και του ΟΗΕ δεν έχουν κυρωθεί ή υπογραφεί από την Ελλάδα. Ο κ. Ν. Σιταρόπουλος εισηγήθηκε να προτείνουν τα ως άνω Τμήματα και κατόπιν η Ολομέλεια της ΕΕΔΑ την κύρωση από την Ελλάδα των Συμβάσεων 97 και 143 της ΔΟΕ αλλά και της Διεθνούς Σύμβασης για τους μετανάστες-εργαζομένους και τα μέλη των οικογενειών τους (ΟΗΕ, 1990). Για την πρωτοβουλία των Τμημάτων της ΕΕΔΑ να προτείνουν την κύρωση των ως άνω Συμβάσεων είχαν ενημερωθεί η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας και η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, διεθνείς οργανισμοί

που στηρίζουν μεταξύ άλλων συστηματικά την κύρωση της ανωτέρω Σύμβασης του ΟΗΕ. Η εισήγηση έγινε δεκτή και υποβλήθηκε στην Ολομέλεια της ΕΕΔΑ (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο ΙΙ-11).

Τέλος, το τρίτο θέμα της σύσκεψης ήταν η συμμόρφωση της Ελλάδας στις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων, που παρουσίασε με γραπτή εισήγηση ο Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ κ. Γ. Κτιστάκης. Η εισήγηση αναφέρεται στις τρεις προσφυγές που στρέφονται κατά της Ελλάδας (*European Federation of Employees in Public Services κατά Ελλάδος, International Federation of Human Rights Leagues κατά Ελλάδος, Quaker Council for European Affairs κατά Ελλάδος*). Η δεύτερη προσφυγή που έχει ως αντικείμενο την απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας, σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 2 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, παραμένει σε εκκρεμότητα λόγω της μη συμμόρφωσης της Ελλάδας στις υποδείξεις των οργάνων ελέγχου του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη. Η συνεδρίαση έληξε με την αποδοχή της εισήγησης (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο ΙΙ-14) αλλά με την παράλληλη επιφύλαξη να ζητηθεί η γνώμη του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για το ζήτημα συμμόρφωσης της Ελλάδας στις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων.

6. Στις 29.10.2002 ο Επιστημονικός Συνεργάτης του Β΄ Τμήματος κ. Ν. Σιταρόπουλος είχε συνάντηση και συζήτηση με τον κ. Φ. Στάμο, σύμβουλο στο Γραφείο του Πρωθυπουργού για θέματα Ποιότητας Ζωής, κατόπιν πρωτοβουλίας του δευτέρου, με θέμα την έκθεση της ΕΕΔΑ για τους Ρομά στην Ελλάδα (2001). Ο κ. Στάμος εξέφρασε την επιθυμία του Γραφείου του να υπάρξει συνεχής συνεργασία μεταξύ αυτού και της ΕΕΔΑ για το εν λόγω θέμα. Σημείωσε ότι από την ημέρα δημοσίευσης της ανωτέρω έκθεσης της ΕΕΔΑ έχουν υπάρξει σημαντικές εξελίξεις στο θέμα της προστασίας των Ρομά, με πρωτοβουλία του Υπουργείου Εσωτερικών, Γενικής Διεύθυνσης Αναπτυξιακών Προγραμμάτων, εξελίξεις που θα ήταν χρήσιμο να ενσωματωθούν σε μια νέα σχετική έκθεση της ΕΕΔΑ στο μέλλον. Ο κ. Σιταρόπουλος εξέφρασε την αντίστοιχη επιθυμία συνεργασίας του Β΄ Τμήματος της ΕΕΔΑ με το Γραφείο του Πρωθυπουργού για θέματα Ποιότητας Ζωής και το ΥΠΕΣΔΔΑ για το ζήτημα των Ρομά, επισημαίνοντας ότι μέχρι τότε η ΕΕΔΑ δεν είχε λάβει κανένα γραπτό σχόλιο από κανένα Υπουργείο για τη σχετική έκθεσή της που δημοσιεύτηκε στα τέλη του 2001.

7. Τέλος, στις 26.11.2002 τα μέλη των Τμημάτων Β΄ και Γ΄ συνήλθαν σε κοινή συνεδρίαση και συζήτησαν την εισήγηση του κ. Ν. Σιταρόπουλου με θέμα, «Ζητήματα διακριτικής μεταχείρισης αλλοδαπών εργαζομένων για την αποζημίωσή τους από εργατικά ατυχήματα». Ο εισηγητής τόνισε ότι το β.δ. της 24 Ιουλίου 1920 «Περί κωδικοποιήσεως των νόμων περί ευθύνης προς απο-

ζημίωσιν των εξ ατυχημάτων εν τη εργασία παθόντων εργατών ή υπαλλήλων» (ΦΕΚ Α΄ 191/25.8.1920) σε συνδυασμό με το ν. 551 της 31 Δεκεμβρίου 1914/ Ιανουαρίου 1915, που ορίζει τις προϋποθέσεις αποζημίωσης «εργατών ή υπαλλήλων» από τον «κύριο της επιχείρησης» για «ατυχήματα εκ βιαίου συμβάντος» που επέρχονται σε εργάτες ή υπαλλήλους κατά την εκτέλεση της εργασίας τους ή «εξ αφορμής αυτής» (άρθρο 1), περιέχει διατάξεις διακριτικές εις βάρος αλλοδαπών εργαζομένων. Οι διατάξεις είναι κυρίως αυτές του άρθρου 5 του β.δ. της 24 Ιουλίου 1920 που θέτουν ως προϋποθέσεις αποζημίωσης αλλοδαπών εργαζομένων τη διαμονή τους στην Ελλάδα κατά το χρόνο του δυστυχήματος ή την ύπαρξη διακρατικής αμοιβαιότητας. Οι ειδικές αυτές διατάξεις εργατικού δικαίου αλλοδαπών δεν συνάδουν με τις επικρατούσες αρχές προστασίας κοινωνικών δικαιωμάτων σε διεθνές αλλά και εθνικό (συνταγματικό) επίπεδο και πρέπει να καταργηθούν ρητά. Τα Β΄ και Γ΄ Τμήματα υιοθέτησαν την εισήγηση και την υπέβαλαν στην Ολομέλεια της ΕΕΔΑ (Μέρος Β΄, κείμενο II-13).

Γ ΤΜΗΜΑ (ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΟΥΣ ΑΛΛΟΔΑΠΟΥΣ)

1. Μέλη του Γ Τμήματος της ΕΕΔΑ το 2002 ήταν οι κυρίες και κύριοι Ισμήνη Σακελλαροπούλου (Προεδρεύουσα Τμήματος), Λίλιαν Αργυροπούλου, Λένα Διβάνη, Δημήτρης Καλτσώνης, Γεώργιος Καραμπούτης, Αντώνης Μανιτάκης, Νικόλαος Σκλίας και Δημήτρης Στρατούλης (Μέλη). Υπεύθυνος Επιστημονικός Συνεργάτης του Γ Τμήματος το 2002 ήταν ο κ. Νίκος Σιταρόπουλος.

2. Το Γ Τμήμα συνεδρίασε στις 21.3.2002, 4.7.2002 (με τα Β΄ και Ε΄ Τμήματα) και 26.11.2002 (με το Β΄ Τμήμα).

3. Στις 21.3.2002 το Γ Τμήμα συνήλθε προς συζήτηση του θέματος «Ζητήματα της διαδικασίας ασύλου». Το θέμα τέθηκε από την Προεδρεύουσα του Τμήματος με αφορμή την από 14.2.2002 σχετική εσωτερική έκθεση του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ) όπου αναφέρεται η παρεμπόδιση από όργανα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (ΥΔΤ) νομικών συνεργατών του ΕΣΠ στην Κω να έλθουν σε επαφή με ομάδα 14 Αφγανών που τελικά επαναπροωθήθηκαν στην Τουρκία από τα όργανα του ΥΔΤ της Κω (14.2.2002). Στη συνεδρίαση έλαβαν μέρος ως προσκεκλημένοι του Τμήματος εκπρόσωποι του ΕΣΠ της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (ΥΑΗΕΠ) και του Συνηγόρου του Πολίτη. Η εκπρόσωπος του ΕΣΠ επισήμανε ότι υπάρχει μια σαφής αλλαγή στάσης του ΥΔΤ στην πρακτική ασύλου ειδικά μετά τις 11.9.2001 ως προς τις μαζικές αφίξεις διά θαλάσσης αλλοδαπών μεταναστών/αιτούντων άσυλο. Μετά τις 11.9.2001 υπήρξαν δύο περιπτώσεις παρεμπόδισης μελών της νομικής υπηρεσίας του ΕΣΠ να προσεγγίσουν τους μαζικά αφιχθέντες αλλοδαπούς στην Ηγουμενίτσα και στη Σάμο από όργανα του ΥΔΤ. Η εκπρόσωπος της ΥΑΗΕΠ τόνισε ότι μετά τις 11.9.2001 ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης κάνει δεκτό μόνο το 50% των γνωμοδοτικού χαρακτήρα αποφάσεων της Επιτροπής Προσφυγών Ασύλου (ΕΠΑ, παλαιότερα το σχετικό ποσοστό ήταν 90-98%), ενώ έχει επίσης «παγώσει» πολλές αποφάσεις (περίπου 100) χορήγησης ασύλου. Ιδιαίτερο ζήτημα είναι επίσης το ότι η μη αποδοχή από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης των αποφάσεων της ΕΠΑ είναι κατά κανόνα, στην ουσία, αναιτιολόγητη. Τονίστηκε επίσης ότι στην πράξη δεν διανέμεται ενημερωτικό φυλλάδιο για τους αιτούντες άσυλο από τα όργανα του ΥΔΤ, ενώ ένα σχετικό φυλλάδιο έχει κατά καιρούς διανεμηθεί από τη Διεθνή Κοινωνική

Υπηρεσία. Ανέφερε επίσης ότι πρόσφατα όργανα του ΥΔΤ εμπόδισαν ακόμη και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας από εθελοντές πολίτες σε αλλοδαπούς κρατούμενους σε παραμεθόριο νησί.

Σχετικά ζητήματα πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου τέθηκαν και από τον Συνήγορο του Πολίτη στο πρόσφατο πόρισμά του μετά την επίσκεψη συνεργατών του στην Κω. Υπήρξε συμφωνία των παρισταμένων ότι στην πράξη διαφαίνεται αδυναμία του ΥΔΤ να εξασφαλίσει την απαραίτητη διαφάνεια της πρόσβασης αλλοδαπών αιτούντων άσυλο στη σχετική διαδικασία, όπως επίσης ότι στην πράξη επαναπροωθούνται από παραμεθόριες περιοχές άτομα συγκεκριμένων ηλικιών (όπως νέοι άνδρες) ενώ κρατούνται παιδιά και γυναίκες. Επισημάνθηκε επίσης ότι πολλές φορές συντάσσονται από τα όργανα του ΥΔΤ φάκελοι «αιτημάτων» ασύλου από αλλοδαπούς που δεν επιθυμούν να ζητήσουν άσυλο.

Ως βασικό σχετικό πρόβλημα επισημάνθηκε επίσης η έλλειψη επαρκούς υποδομής για την υποδοχή/προσωρινή παραμονή αλλοδαπών αιτούντων άσυλο, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις μαζικών αφίξεων. Οποσδήποτε θα πρέπει να υπάρχουν στα κέντρα υποδοχής βασικές υπηρεσίες παροχής ιατρικής και κοινωνικής φροντίδας, υπό τη συνεχή εποπτεία της Πολιτείας. Το Υπουργείο Υγείας μόλις πρόσφατα άρχισε να παρέχει σε συνεργασία με το ΚΕΕΛ σχετικές ιατρικές υπηρεσίες σε περιπτώσεις αφίξεων αλλοδαπών σε παραμεθόριες περιοχές. Το ΥΔΤ πλέον κάνει αναφορά στο άρθρο 48 του ν. 2910/2001 που μεταφέρει την ευθύνη χώρων κράτησης αλλοδαπών στις Περιφέρειες.

Ως τελικά σημεία προτάσεων-επισημάνσεων του Γ Τμήματος, για να προωθηθούν στην Ολομέλεια της ΕΕΔΑ, συμφωνήθηκαν τα εξής:

- Τα αρμόδια όργανα του ΥΔΤ πρέπει πάντοτε να ενημερώνουν όσους έχουν την πρόθεση να καταθέσουν αίτηση ασύλου για το σχετικό πλαίσιο των δικαιωμάτων τους και τη σχετική διαδικασία, σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο και τους διεθνώς αναγνωρισμένους κανόνες. Συγκεκριμένα προτείνεται η θεσμοθέτηση ύπαρξης σε όλους τους χώρους κράτησης τηλεφώνου (με σχετικές πληροφορίες σε τρεις τουλάχιστον ξένες γλώσσες) επικοινωνίας των αλλοδαπών αιτούντων άσυλο με οργανισμούς και ΜΚΟ που προσφέρουν κοινωνικές υπηρεσίες και δωρεάν νομική αρωγή.
- Όσον αφορά στους αιτούντες άσυλο υπό κράτηση λόγω παράνομης εισόδου, αυτοί πρέπει πάντοτε να ενημερώνονται και να διασφαλίζεται η άσκηση του θεμελιώδους δικαιώματός τους σε νομική αρωγή σύμφωνα με τις αρχές του διεθνούς και του ευρωπαϊκού δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου.
- Προτείνεται η άμεση δημιουργία μόνιμων κέντρων υποδοχής από την Πολιτεία όπου θα υπάρχει επαρκής υποδομή για την παροχή των βασικών

ιατρικών και κοινωνικών υπηρεσιών και για τη διερεύνηση εάν υπάρχουν αιτούντες άσυλο και τη διάκρισή τους από τους υπόλοιπους αλλοδαπούς, έτσι ώστε να πραγματοποιείται άμεση έναρξη της διαδικασίας ασύλου.

- Τέλος, προτείνεται η δημιουργία κεντρικού συντονιστικού δι-υπουργικού οργάνου που θα έχει διπτό σκοπό ύπαρξης: (α) την καθιέρωση γενικών αρχών λειτουργίας και επέμβασης όλων των συναρμόδιων κρατικών οργάνων (κυρίως του ΥΔΤ και του Υπουργείου Υγείας) σε περιπτώσεις μαζικών αφίξεων αλλοδαπών και (β) τον αποτελεσματικό συντονισμό των ανωτέρω αρμόδιων κρατικών οργάνων στις περιπτώσεις μαζικών αφίξεων αλλοδαπών, προς εξασφάλιση της διαφάνειας των διαδικασιών ασύλου και την παροχή αποτελεσματικών κοινωνικών και νομικών υπηρεσιών σε όσους αλλοδαπούς χρήζουν αυτών.

Σχετική εισήγηση συνέταξε ο Επιστημονικός Συνεργάτης του Γ΄ Τμήματος και υποβλήθηκε στην Ολομέλεια της ΕΕΔΑ (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-6).

4. Στις 4.7.2002 το Γ΄ Τμήμα συνήλθε σε κοινή συνεδρίαση με τα Β΄ και Ε΄ Τμήματα προς συζήτηση του θέματος «Διεθνείς Συμβάσεις Προστασίας Μεταναστών Εργαζομένων και η θέση της Ελλάδας», βάσει σχετικής εισήγησης του κ. Ν. Σιταρόπουλου, με την οποία επισημάνθηκε ότι μια σειρά διεθνών συμβάσεων της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ) και του ΟΗΕ δεν έχουν κυρωθεί ή υπογραφεί από την Ελλάδα. Ο κ. Ν. Σιταρόπουλος εισηγήθηκε να προτείνουν τα ως άνω Τμήματα και κατόπιν η Ολομέλεια της ΕΕΔΑ την κύρωση από την Ελλάδα των Συμβάσεων 97 και 143 της ΔΟΕ αλλά και της Διεθνούς Σύμβασης για τους μετανάστες-εργαζομένους και τα μέλη των οικογενειών τους (ΟΗΕ, 1990). Για την πρωτοβουλία των Τμημάτων της ΕΕΔΑ να προτείνουν την κύρωση των ως άνω Συμβάσεων είχαν ενημερωθεί η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας και η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, διεθνείς οργανισμοί που στηρίζουν συστηματικά την κύρωση, μεταξύ άλλων, της ανωτέρω Σύμβασης του ΟΗΕ. Η εισήγηση έγινε δεκτή και υποβλήθηκε στην Ολομέλεια της ΕΕΔΑ (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-11).

5. Στις 26.11.2002 τα Β΄ και Γ΄ Τμήματα συνήλθαν σε κοινή συνεδρίαση προς συζήτηση της εισήγησης του κ. Ν. Σιταρόπουλου με θέμα «Ζητήματα διακριτικής μεταχείρισης αλλοδαπών εργαζομένων για την αποζημίωσή τους από εργατικά ατυχήματα». Ο εισηγητής τόνισε με την εισήγησή του ότι το β.δ. της 24 Ιουλίου 1920 «Περί κωδικοποίησης των νόμων περί ευθύνης προς αποζημίωσιν των εξ ατυχημάτων εν τη εργασία παθόντων εργατών ή υπαλλήλων» (ΦΕΚ Α΄ 191/25.8.1920), σε συνδυασμό με το ν. 551 της 31 Δεκεμβρίου 1914/Ιανουαρίου 1915, που ορίζει τις προϋποθέσεις αποζημίω-

σης «εργατών ή υπαλλήλων» από τον «κύριο της επιχείρησης» για «ατυχήματα εκ βιαίου συμβάντος» που επέρχονται σε εργάτες ή υπαλλήλους κατά την εκτέλεση της εργασίας τους ή «εξ αφορμής αυτής» (άρθρο 1), περιέχει διατάξεις διακριτικές εις βάρος αλλοδαπών εργαζομένων. Οι διατάξεις είναι κυρίως αυτές του άρθρου 5 του β.δ. της 24 Ιουλίου 1920 που θέτουν ως προϋποθέσεις αποζημίωσης αλλοδαπών εργαζομένων τη διαμονή τους στην Ελλάδα το χρόνο του δυστυχήματος ή την ύπαρξη διακρατικής αμοιβαιότητας. Οι ειδικές αυτές διατάξεις εργατικού δικαίου αλλοδαπών δεν συνάδουν με τις επικρατούσες αρχές προστασίας κοινωνικών δικαιωμάτων σε διεθνές αλλά και εθνικό (συνταγματικό) επίπεδο και πρέπει να καταργηθούν ρητά. Τα Β΄ και Γ΄ Τμήματα υιοθέτησαν την εισήγηση και την υπέβαλαν στην Ολομέλεια της ΕΕΔΑ (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο ΙΙ-13).

6. Τέλος, το 2002 ο Επιστημονικός Συνεργάτης του Γ΄ Τμήματος συνεργάστηκε με εκπροσώπους του Συνηγόρου του Πολίτη, της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες και του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες για τη συνδιοργάνωση του συνεδρίου με θέμα «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του ασύλου και της μετανάστευσης». Κύριος στόχος του Συνεδρίου ήταν η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση του ελληνικού κοινού και η δημιουργική ανταλλαγή ιδεών και εμπειριών με τους υπεύθυνους για τη χάραξη πολιτικής στη χώρα μας και στην ΕΕ στους τομείς της μετανάστευσης και του ασύλου οι οποίοι στην πράξη σχετίζονται άμεσα, μολονότι είναι διαφορετικού χαρακτήρα. Η Ελλάδα ανέλαβε την Προεδρία του Συμβουλίου της ΕΕ (Ιανουάριος 2003) σε ένα κρίσιμο στάδιο της απαραίτητης για την ΕΕ διαδικασίας ουσιαστικής εναρμόνισης που προβλέπουν η Συνθήκη του Άμστερνταμ και τα συμπεράσματα του Τάμπερε στους τομείς του ασύλου και της μετανάστευσης. Το Συνέδριο έλαβε επιτυχώς χώρα στα γραφεία του Συνηγόρου του Πολίτη στην Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002. Στο Συνέδριο έλαβαν μέρος εκπρόσωποι της ΥΑΗΕΠ, της Επιτροπής της ΕΕ, ακαδημαϊκοί, εκπρόσωποι των λοιπών οργανισμών συνδιοργανωτών, άλλων ΜΚΟ και αρμόδιων Υπουργείων. Τα τελικά συμπεράσματα του Συνεδρίου (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο ΙΙ-16), που συνέταξε ο Επιστημονικός Συνεργάτης του Γ΄ Τμήματος της ΕΕΔΑ, απεστάλησαν σε όλα τα αρμόδια Υπουργεία, στην ΥΑΗΕΠ και στην ΕΕ.

Δ΄ ΤΜΗΜΑ (ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ)

1. Μέλη του Δ΄ Τμήματος της ΕΕΔΑ το 2002 ήταν οι κυρίες και κύριοι Άννα Φραγκουδάκη (Προεδρεύουσα Τμήματος), Νίκος Αθανασάκης (έως τις 19.2.2002), Νικηφόρος Διαμαντούρος, Λένα Διβάνη, Γεωργία Ζερβού, Χαράλαμπος Καλύβας, Γεώργιος Καμίνης, Γεώργιος Μανιάτης, Στέλιος Περράκης, Στέλλα Πριόβολου, Σωτήρης Σιώκος και Χαράλαμπος Χρυσανθάκης (Μέλη). Υπεύθυνος Επιστημονικός Συνεργάτης του Δ΄ Τμήματος το 2002 ήταν ο κ. Νίκος Σιταρόπουλος.

2. Το Δ΄ Τμήμα συνεδρίασε στις 7.2.2002, 14.3.2002 και 6.6.2002.

3. Στις 25.1.2002 οι κυρίες Α. Φραγκουδάκη και Λ. Διβάνη και ο κύριος Ν. Σιταρόπουλος είχαν συνάντηση με τον Πρόεδρο της ΕΣΗΕΑ κ. Α. Μανωλάκο με θέμα τη δυνατότητα συνεργασίας της ΕΕΔΑ με την ΕΣΗΕΑ. Στη συνάντηση αυτή συμφωνήθηκε να υπάρξει συνεργασία της ΕΕΔΑ με την ΕΣΗΕΑ, που θα μπορούσε να αρχίσει με την υπογραφή μνημονίου συνεργασίας μεταξύ των δύο αυτών οργανισμών. Σχέδιο μνημονίου συνεργασίας για την προώθηση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΔΑ) στην Ελλάδα εστάλη στην ΕΣΗΕΑ από το Δ΄ Τμήμα στις 11.2.2002. Μέχρι το τέλος του 2002 το Δ΄ Τμήμα δεν είχε λάβει απάντηση από την ΕΣΗΕΑ.

Επίσης στις 8.2.2002 το Δ΄ Τμήμα της ΕΕΔΑ απέστειλε επιστολές στους διευθυντές σύνταξης των κυριότερων ελληνικών εφημερίδων και στους διευθυντές ειδήσεων των κυριότερων τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών σταθμών προτείνοντας συνεργασία του Τμήματος με δημοσιογράφους που ενδιαφέρονται για την προώθηση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μέσα από τα ΜΜΕ όπου αυτοί εργάζονται.

4. Στις 7.2.2002 το Δ΄ Τμήμα συνήλθε και συζήτησε την πρόταση συνεργασίας του Δ΄ Τμήματος με το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ). Η κα Φραγκουδάκη ενημέρωσε το Τμήμα ότι η κα Θ. Δραγώνα, μέλος της Διοικούσας Επιτροπής του ΕΑΠ, υπέβαλε στο ΕΑΠ πρόταση συνεργασίας του Δ΄ Τμήματος με στόχο τη συγγραφή από το ΕΑΠ εγχειριδίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Επίσης το Δ΄ Τμήμα αποφάσισε να επικοινωνήσει με τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς για την προώθηση της συνεργασίας του Τμήματος με τη ΓΓΝΓ στο πλαίσιο κυρίως των κέντρων ενημέρωσης νέων. Σχετική επιστολή εστάλη στις 14.2.2002.

Στην ανωτέρω Συνεδρίαση οι κυρίες Λαμπροπούλου και Νικηταρά, (νέα πρόεδρος και γραμματέας αντίστοιχα της ειδικής επιτροπής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για την προώθηση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην εκπαίδευση, ενημέρωσαν το Δ΄ Τμήμα για τους σκοπούς της ανωτέρω επιτροπής, που εστιάζονται κυρίως στην εξέταση της πρακτικής των ελληνικών σχολείων και στη μετάδοση των αρχών και αξιών των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στους εκπαιδευτικούς και στους μαθητές των σχολείων. Η ίδια επιτροπή προγραμματίζει τη διοργάνωση σεμιναρίων για τους εκπαιδευτικούς και την έκδοση υλικού ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών αρχικά και αργότερα «εκπαίδευσης» των μαθητών. Η επιτροπή έχει ήδη αρχίσει τη μελέτη σχετικού υλικού της UNESCO. Επίσης η επιτροπή στοχεύει στην προώθηση ειδικής επιτροπής του ΥΠΕΠΘ για την εξέταση όλου του εκπαιδευτικού υλικού που δημιουργείται και τη συμβατότητά του με τις αρχές των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στη δημιουργία νέου πλαισίου αναλυτικού προγράμματος. Η κα Φραγκουδάκη πρότεινε εκ μέρους του Τμήματος την άμεση προώθηση του σχεδίου δημιουργίας υλικού για τους εκπαιδευτικούς και για τους μαθητές στη νέα ευέλικτη ζώνη, πρόταση που έγινε δεκτή από τις εκπροσώπους του Ινστιτούτου. Συμφωνήθηκε η συνέχιση της συνεργασίας του Δ΄ Τμήματος με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, αφού το τελευταίο συγκεκριμενοποιήσει το σχετικό πρόγραμμά του.

5. Στις 14.3.2002 το Δ΄ Τμήμα συνήλθε με θέμα της ημερήσιας διάταξης την ολοκλήρωση και δημοσιοποίηση της έρευνας του Τμήματος ΕΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών με θέμα «Ανθρώπινα Δικαιώματα και ελληνικά τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων», που ανελήφθη κατόπιν πρότασης του Δ΄ Τμήματος. Η έρευνα αυτή ολοκληρώθηκε τον Φεβρουάριο 2002 και κατέδειξε την ύπαρξη μιας σοβαρής τάσης, από τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων, ιδιωτικών κυρίως τηλεοπτικών καναλιών στην Ελλάδα, παραβίασης θεμελιωδών αρχών προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, μέσω διακρίσεων ή αυθαίρετων κατηγοριοποιήσεων ατόμων, βάσει μεταξύ άλλων της εθνικότητας ή της ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκουν.

Η δημοσιοποίηση της έρευνας και των συμπερασμάτων της έλαβε χώρα στην ΕΣΗΕΑ στις 5.12.2002 και είχε ευρεία κάλυψη κυρίως από τις εφημερίδες. Στη σχετική εκδήλωση συμμετείχαν ως ομιλητές ή παρεμβαίνοντες ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων, ο Υφυπουργός Τύπου και ΜΜΕ, η Πρόεδρος της ΕΕΔΑ, ο Πρόεδρος της ΕΡΤ, ο Πρόεδρος της ΕΣΗΕΑ, εκπρόσωπος του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, ακαδημαϊκοί, νομικοί και δημοσιογράφοι (βλ. Μέρος Δ΄ της παρούσας Έκθεσης).

6. Το Δ΄ Τμήμα της ΕΕΔΑ συνέβαλε, με αποστολή καταλόγου ομιλητών ειδικών στα Δικαιώματα του Ανθρώπου, στη διοργάνωση στις 31.5.2002 από το Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, ημερίδας με θέμα «Τα δικαιώματα του ανθρώπου – Τα δικαιώματα του παιδιού» στο κεντρικό κτίριο του ανωτέρω Πανεπιστημίου.

7. Στις 6.6.2002 το Δ΄ Τμήμα συνήλθε και συζήτησε το θέμα της δημιουργίας από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ) νέας Θεματικής Ενότητας για τη διδασκαλία των ΔΑ, σύμφωνα με την προηγούμενη πρόταση του Δ΄ Τμήματος. Η κα Α. Φραγκουδάκη ζήτησε τη γνώμη των μελών για τη διδασκαλία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τα μέλη συμφώνησαν με την παραπάνω πρωτοβουλία. Η κα Α. Φραγκουδάκη ανέλαβε να στείλει στο ΕΑΠ, εκ μέρους του Δ΄ Τμήματος, συγκεκριμένη πρόταση δημιουργίας Θεματικής Ενότητας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η σχετική πρόταση για μια θεματική ενότητα με τίτλο «Ανθρώπινα Δικαιώματα: Από τη θεωρία στην πρακτική» εστάλη στις 6.6.2002, μετά από μελέτη άλλων σχετικών διεπιστημονικών θεματικών ενότητων ξένων Πανεπιστημίων, κυρίως του Πανεπιστημίου Essex (UK).

Το Δ΄ Τμήμα επίσης συζήτησε τη δυνατότητα συνεργασίας με την ΕΡΤ για την προβολή κινηματογραφικών ταινιών με άξονα τα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά και διαφημιστικών μηνυμάτων (spots). Η κα Λ. Διβάνη έχει έλθει σε επαφή με τον Πρόεδρο της ΕΡΤ. Αναφορικά με την προβολή τηλεταινίας και «μηνυμάτων ευαισθητοποίησης» από την κρατική τηλεόραση, υπάρχει ανάγκη προκήρυξης διαγωνισμού για την χρηματοδότησή τους. Το Δ΄ Τμήμα συμφώνησε το θέμα της μετανάστευσης να είναι ο κεντρικός άξονας του «μηνύματος ευαισθητοποίησης». Η κα Λ. Διβάνη ανέλαβε να έλθει επίσης σε επαφή, εκ μέρους του Δ΄ Τμήματος, με το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου για τη διοργάνωση διημερίδας προβολών ταινιών με θέμα τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Λόγω αλλαγής της διεύθυνσης και στους δύο ως άνω οργανισμούς η σχετική συνεργασία με το Δ΄ Τμήμα της ΕΕΔΑ δεν ολοκληρώθηκε μέχρι το τέλος του 2002.

8. Τέλος στις 2.12.2002 η Προεδρεύουσα του Δ΄ Τμήματος απέστειλε απάντηση στην από 15.10.2002 επιστολή του Γραφείου του Υπατού Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου με την οποία είχε ζητηθεί από την ΕΕΔΑ, στο πλαίσιο της Δεκαετίας του ΟΗΕ για την Εκπαίδευση στα Δικαιώματα του Ανθρώπου, ενημέρωση αναφορικά με τη σχετική δράση του Δ΄ Τμήματος.

Ε΄ ΤΜΗΜΑ (ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ)

1. Μέλη του Ε΄ Τμήματος της ΕΕΔΑ το 2002 ήταν οι κυρίες και κύριοι Περικλής Πάγκαλος (Προεδρεύων, μέχρι τις 25.5.2002, ημέρα του θανάτου του), Χαριτίνη Δίπλα (Αναπληρώτρια του Προεδρεύοντος), Νίκος Αθανασάκης (έως τις 19.2.2002), Νικηφόρος Διαμαντούρος, Τζούλια Ηλιοπούλου-Στράγγα, Δημήτριος Καλτσώνης, Γιώργος Καμίνης, Καλλιόπη Κούφα, Σωτήρης Λύτρας, Στέλιος Περράκης, Γιάννης Σουριαδάκης, Σπυρίδων Φλογαίτης (έως τις 26.9.2002) και Γεώργιος Χαρτοκάλλης (έως τις 19.2.2002), και (Μέλη). Υπεύθυνος Επιστημονικός Συνεργάτης του Ε΄ Τμήματος το 2002 ήταν ο κ. Γιάννης Κτιστάκης.
2. Το Προεδρείο συγκάλεσε συνεδρίαση του Ε΄ Τμήματος στις 23.1.2002 (μαζί με το Β΄ Τμήμα) και στις 4.7.2002 (μαζί με τα Β΄ και Γ΄ Τμήματα).
3. Στη συνεδρίαση της 23 Ιανουαρίου 2002 εγκρίθηκε η εισήγηση των κυριών Ν. Φραγκάκη και Γ. Κτιστάκι για την επικύρωση από την Ελλάδα του δωδέκατου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου που απαγορεύει γενικά τις διακρίσεις. Η Ολομέλεια της ΕΕΔΑ ενέκρινε ομόφωνα την εισήγηση των δύο Τμημάτων στη συνεδρίαση της 28ης Φεβρουαρίου 2002 (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-4).
4. Στην ίδια συνεδρίαση εξετάστηκε η Έκθεση του Υπουργείου Εξωτερικών περί «Βασικών πληροφοριών (Core Document) προς χρήση συμβατικών οργάνων ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών» που απέστειλε το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών στην ΕΕΔΑ για κρίσεις. Οι εισηγητές, κα Χ. Δίπλα και κ. Γ. Κτιστάκης, παρουσίασαν τις παρατηρήσεις τους επί της μορφής, της γλώσσας αλλά της ουσίας της Έκθεσης οι οποίες έγιναν δεκτές. Κατά τη συνεδρίαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 28ης Φεβρουαρίου 2002, η εισήγηση του Ε΄ Τμήματος έγινε ομόφωνα δεκτή και απεστάλη στο Υπουργείο Εξωτερικών (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-3).
5. Με κοινή εισήγηση των Π. Πάγκαλου και Γ. Κτιστάκι, έγινε ομόφωνα δεκτή από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ (24.4.2002) πρόταση προς το Υπουργείο Εξωτερικών για την υπογραφή και επικύρωση του δέκατου τρίτου πρόσθετου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου που προβλέπει την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις περιπτώσεις (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-5).

6. Στην κοινή με τα Τμήματα Β΄ και Γ΄ συνεδρίαση της 4 Ιουλίου 2002 εξετάστηκε η εισήγηση του κ. Γ. Κτιστάκι με αντικείμενο τις προτάσεις για τη συμμόρφωση της Ελλάδας στις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων (βάσει των συλλογικών προσφυγών που έχουν εξεταστεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων). Αφού ελήφθησαν υπόψη και οι παρατηρήσεις του αρμόδιου Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, η Ολομέλεια της ΕΕΔΑ ενέκρινε ομόφωνα την εισήγηση (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-14).

7. Στην ίδια συνεδρίαση (4.7.2002) συζητήθηκε η εισήγηση του κ. Ν. Σιταρόπουλου με θέμα «Διεθνείς Συμβάσεις Προστασίας Μεταναστών Εργαζομένων και η θέση της Ελλάδας». Η εισήγηση επεσήμανε ότι μια σειρά διεθνών συμβάσεων της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ) και του ΟΗΕ δεν έχουν κυρωθεί ή υπογραφεί από την Ελλάδα. Ο κ. Ν. Σιταρόπουλος εισήγησε τα ως άνω Τμήματα και κατόπιν η Ολομέλεια της ΕΕΔΑ να προτείνουν την κύρωση από την Ελλάδα των Συμβάσεων 97 και 143 της ΔΟΕ αλλά και της Διεθνούς Σύμβασης για τους μετανάστες-εργαζομένους και τα μέλη των οικογενειών τους (ΟΗΕ, 1990). Για την πρωτοβουλία των Τμημάτων της ΕΕΔΑ να προτείνουν την κύρωση των ως άνω Συμβάσεων είχαν ενημερωθεί η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας και η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, διεθνείς οργανισμοί που στηρίζουν συστηματικά την κύρωση, μεταξύ άλλων, της ανωτέρω Σύμβασης του ΟΗΕ. Η εισήγηση (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-11) έγινε δεκτή και υποβλήθηκε στην Ολομέλεια της ΕΕΔΑ.

8. Τέλος, ο Επιστημονικός Συνεργάτης των Α΄ και Ε΄ Τμημάτων, κ. Γ. Κτιστάκης, σε συνεργασία με την Πρόεδρο της ΕΕΔΑ, συνέταξε έκθεση για τις συνθήκες κράτησης κατά το έτος 2002 η οποία και εγκρίθηκε από την Ολομέλεια. Η έκθεση αυτή περιλαμβάνει πέντε κεφάλαια και συγκεκριμένα (Α) τις παρατηρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων για το 2001, (Β) τις παρατηρήσεις της Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων των Ηνωμένων Εθνών, (Γ) τις παρατηρήσεις του Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα για τις συνθήκες κράτησης κατά την επίσκεψή του στην Ελλάδα το 2002, (Δ) τις απαντήσεις των ελληνικών αρμοδίων αρχών και (Ε) τις προτάσεις της ΕΕΔΑ προς τις αρμόδιες ελληνικές Αρχές (βλ. Μέρος Β΄, κείμενο II-15).

ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΕΕΔΑ

Εκλογή της ΕΕΔΑ στο τετραμελές Συντονιστικό Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Εθνικών Επιτροπών και ανάλογων θεσμών δικαιωμάτων του ανθρώπου

Κατά την τέταρτη Ευρωπαϊκή Συνάντηση Εθνικών Επιτροπών και ανάλογων θεσμών δικαιωμάτων του ανθρώπου (Δουβλίνο, 16.11.2002) και κατόπιν πρότασης του Δανικού Κέντρου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και της Γαλλικής Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η ΕΕΔΑ εξελέγη ομοφώνως μέλος του τετραμελούς Συντονιστικού Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Εθνικών Επιτροπών και ανάλογων θεσμών δικαιωμάτων του ανθρώπου, μαζί με το Δανικό Κέντρο, τη Γαλλική Εθνική Επιτροπή και το Γραφείο του Ombudsman κατά των φυλετικών διακρίσεων της Σουηδίας.

Συμμετοχή της ΕΕΔΑ σε διεθνή συνέδρια

Κατά το 2002 μέλη της ΕΕΔΑ έλαβαν μέρος στα ακόλουθα διεθνή συνέδρια:

Η Πρόεδρος κα Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου μετέσχε στην ετήσια συνάντηση όλων των Εθνικών Επιτροπών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο πλαίσιο της ετήσιας διάσκεψης της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ (Γενεύη, 4-11 Απριλίου 2002).

Ο Επιστημονικός Συνεργάτης κ. Ν. Σιταρόπουλος μετέσχε στην έκτη Διεθνή Διάσκεψη Εθνικών Επιτροπών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Κοπεγχάγη, 10-14 Απριλίου 2002). Κύριο θέμα της Διάσκεψης ήταν ο ρατσισμός και η καταπολέμησή του στο πλαίσιο της παρακολούθησης του σχεδίου δράσης της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών στο Ντέρμπαν.

Ο Επιστημονικός Συνεργάτης κ. Ν. Σιταρόπουλος μετέσχε στην τέταρτη Ευρωπαϊκή Συνάντηση Εθνικών Επιτροπών και ανάλογων θεσμών δικαιωμάτων του ανθρώπου και στη δεύτερη Στρογγυλή Τράπεζα του Συμβουλίου της Ευρώπης με τις Εθνικές Επιτροπές και τους ανάλογους θεσμούς δικαιωμάτων του ανθρώπου (Μπέλφαστ-Δουβλίνο, 14-16 Νοεμβρίου 2002). Κύριο γεγονός της Συνάντησης αυτής ήταν η επίσημη ανάληψη από τον Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου της ευθύνης για το συντονισμό όλων των Εθνικών Επιτροπών και ανάλογων θεσμών δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Τέλος, στο Συνέδριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Δανικής Προεδρίας) για τα δικαιώματα του ανθρώπου που πραγματοποιήθηκε στην Κοπεγχάγη (20-21

Δεκεμβρίου 2002) η ΕΕΔΑ εκπροσωπήθηκε από τον Επιστημονικό Συνεργάτη κ. Ν. Σιταρόπουλο. Σκοπός του Συνεδρίου ήταν η συζήτηση και η ανταλλαγή απόψεων μεταξύ όλων των συμμετεχόντων (Ευρωπαϊκών Εθνικών Επιτροπών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΜΚΟ, αρμόδιων ευρωπαϊκών κυβερνητικών υπηρεσιών και ερευνητικών κέντρων) αναφορικά με την εφαρμογή της πολιτικής της ΕΕ στο τομέα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Συνάντηση της ΕΕΔΑ με τον κ. Alvaro Gill-Robles, Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου

Κατά την επίσημη επίσκεψή του στην Ελλάδα (βλ. Μέρος Β΄, IV), ο κ. Alvaro Gill-Robles, Αρμοστής του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, ζήτησε να συναντηθεί με την ΕΕΔΑ. Η συνάντηση πραγματοποιήθηκε στην οικία της Προέδρου της ΕΕΔΑ παρουσία των κυρίων Ν. Φραγκάκη (Β΄ Αντιπροέδρου της ΕΕΔΑ), Λ.-Α. Σισιλιάνου (αν. Προεδρεύοντος του Α΄ Τμήματος), Κ. Παπαϊωάννου (μέλους της ΕΕΔΑ) και των Γ. Κτιστάκι και Ν. Σιταρόπουλου (Επιστημονικών Συνεργατών της ΕΕΔΑ).

Συνάντηση της Προέδρου της ΕΕΔΑ με την κα Mary Robinson, πρώην Ύπατη Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του ανθρώπου

Η συνάντηση με την πρώην Ύπατη Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του ανθρώπου πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα μετά από πρόσκληση της Ιρλανδής πρέσβευας, ήταν δε παρών και ο Συνήγορος του Πολίτη κ. Ν. Διαμαντούρος.

Συζητήθηκαν τα σημαντικότερα διεθνή ζητήματα, με έμφαση, βεβαίως στα αντιτρομοκρατικά μέτρα και την ανάγκη αποφυγής των δυσμενών επιπτώσεών τους στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τονίστηκε και η ανάγκη έρευνας και μελέτης των αιτιών γένεσης ή αύξησής τους, ως προϋπόθεση για την ορθή καταπολέμησή τους.

ΜΕΡΟΣ Β΄
ΚΕΙΜΕΝΑ

I. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΕΔΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 1
ΝΟΜΟΣ 2667/1998, ΙΔΡΥΤΙΚΟΣ ΤΗΣ ΕΕΔΑ
όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 15 του νόμου
2790/2000 και το άρθρο 18 του νόμου 3051/2002

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 2667*

**Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 15 του νόμου 2790/2000
και το άρθρο 18 του νόμου 3051/2002**

Σύσταση Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
και Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Εκδίδομε τον ακόλουθο νόμο που ψήφισε η Βουλή:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου

Άρθρο 1

Σύσταση και αποστολή

1. Συνιστάται Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου, η οποία υπάγεται στον Πρωθυπουργό.

2. Η Επιτροπή υποστηρίζεται ως προς τη στελέχωση και την υποδομή της από τη Γενική Γραμματεία του Υπουργικού Συμβουλίου, και ο προϋπολογισμός της εντάσσεται στον προϋπολογισμό της υπηρεσίας αυτής.

3. Η Επιτροπή έχει δική της γραμματεία. Της γραμματείας προϊστάται ο Πρόεδρος της Επιτροπής.

4. Η Επιτροπή αποτελεί συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

5. Η Επιτροπή έχει ως αποστολή:

α) Τη διαρκή παρακολούθηση αυτών των θεμάτων, τη δημόσια ενημέρωση και την προώθηση της σχετικής έρευνας.

β) Την ανταλλαγή εμπειριών σε διεθνές επίπεδο με ανάλογα όργανα διεθνών οργανισμών, όπως ο Ο.Η.Ε., το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο Ο.Α.Σ.Ε. ή άλλων κρατών.

γ) Τη διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής σε θέματα του αντικειμένου της.

6. Η Επιτροπή ιδίως:

α) Εξετάζει ζητήματα σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου που της θέτει η Κυβέρνηση ή η Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής ή της προτείνουν τα μέλη της ή Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

β) Υποβάλλει συστάσεις και προτάσεις, εκπονεί μελέτες, υποβάλλει εκθέσεις και γνωμοδοτεί για τη λήψη νομοθετικών, διοικητικών ή άλλων μέτρων που συμβάλλουν στη βελτίωση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

* ΦΕΚ Α΄ 281, 18.12.1998

γ) Αναπτύσσει πρωτοβουλίες για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης σε θέματα σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

δ) Αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για την καλλιέργεια του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος.

ε) Εκφέρει γνώμη για εκθέσεις που πρόκειται να υποβάλει η χώρα σε διεθνείς οργανισμούς για συναφή θέματα.

στ) Διατηρεί μόνιμη επικοινωνία και συνεργάζεται με διεθνείς οργανισμούς, παρεμφερή όργανα άλλων χωρών, καθώς και εθνικές ή διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

ζ) Γνωστοποιεί δημόσια τις θέσεις της με κάθε πρόσφορο τρόπο.

η) Συντάσσει ετήσια έκθεση για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

θ) Οργανώνει Κέντρο Τεκμηρίωσης για τα δικαιώματα του ανθρώπου.

ι) Εξετάζει την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις του διεθνούς δικαίου για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και εκφέρει σχετική γνώμη προς τα αρμόδια όργανα της Πολιτείας.

Άρθρο 2 **Σύνθεση της Επιτροπής**

1. Η Επιτροπή απαρτίζεται από τα εξής μέλη:

α) Από τον Πρόεδρο της ειδικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής θεσμών και Διαφάνειας.

β) Από έναν εκπρόσωπο της Γ.Σ.Ε.Ε. και έναν εκπρόσωπο της Α.Δ.Ε.Δ.Υ..

γ) Από τέσσερις εκπροσώπους Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που η δράση τους καλύπτει την περιοχή των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η Επιτροπή μπορεί, με την επιφύλαξη του άρθρου 9, να αποφασίζει τη διεύθυνσή της με τη συμμετοχή δύο επιπλέον εκπροσώπων άλλων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.

δ) Από εκπροσώπους των αναγνωρισμένων κομμάτων κατά τον Κανονισμό της Βουλής. Κάθε κόμμα ορίζει έναν εκπρόσωπο.

ε) Ένα Σύμβουλο της Επικρατείας και έναν Αρεοπαγίτη, που ορίζονται με απόφαση του Προέδρου του οικείου Δικαστηρίου.

στ) Από το Συνήγορο του Πολίτη.

ζ) Από ένα μέλος της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, που προτείνεται από τον Πρόεδρό της.

η) Από ένα μέλος του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, που προτείνεται από τον Πρόεδρό του.

θ) Από ένα μέλος της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής, που προέρχεται από τις επιστήμες της Βιολογίας, της Γενικής ή της Ιατρικής και προτείνεται από τον Πρόεδρό της.

ι) Από δύο πρόσωπα εγνωσμένου κύρους με ειδικές γνώσεις σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου που ορίζονται από τον Πρωθυπουργό.

ια) Από έναν εκπρόσωπο των Υπουργείων Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εξωτερικών, Δικαιοσύνης, Δημόσιας Τάξης, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, που ορίζονται με απόφαση του αρμόδιου Υπουργού.

ιβ) Από τρεις καθηγητές ή αναπληρωτές καθηγητές του Δημοσίου Δικαίου ή του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου. Κατά την πρώτη μετά τη συγκρότησή της συνεδρίαση η Επιτροπή διενεργεί κλήρωση, στην οποία μετέχουν τα εξής Τμήματα των Α.Ε.Ι. της χώρας: α) το Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, β) το Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, γ) το Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Θράκης, δ) το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, ε) το Γενικό Τμήμα Δικαίου του Πάντειου Πανεπιστημίου, στ) το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Πάντειου Πανεπιστημίου. Τα Τμήματα αυτά προτείνουν από έναν καθηγητή ή αναπληρωτή καθηγητή Δημοσίου Δικαίου ή Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου. Τα Τμήματα των Α.Ε.Ι. υποχρεούνται να ορίσουν τον εκπρόσωπό τους εντός διμήνου από τη λήψη της πρόσκλησης της Επιτροπής.

Με απόφαση της Επιτροπής είναι δυνατόν να προστεθούν, για τις επόμενες κληρώσεις, και άλλα Τμήματα των Α.Ε.Ι. της χώρας με όμοιο αντικείμενο. Η Επιτροπή διενεργεί έξι (6) μήνες, πριν από τη λήξη της θητείας της, κλήρωση μεταξύ των παραπάνω Τμημάτων, για την επόμενη θητεία.

ιγ) Από ένα μέλος του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών.

2. Για τα μέλη της Επιτροπής προβλέπονται ισάριθμοι αναπληρωτές, που ορίζονται όπως και τα τακτικά μέλη της.

3. Το μέλη της Επιτροπής και οι αναπληρωτές τους ορίζονται με απόφαση του Πρωθυπουργού για θητεία τριών (3) ετών*.

4. Ο Πρωθυπουργός καλεί με έγγραφό του τα μέλη της Επιτροπής σε συνεδρίαση, προκειμένου να εκλεγεί ο Πρόεδρος, ο Α και ο Β' Αντιπρόεδρος της. Για την εκλογή Προέδρου και Αντιπροέδρων απαιτείται η απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών της Επιτροπής που διαθέτουν ψήφο. Ως

* Άρθρο 18 του νόμου 3051/2002 (ΦΕΚ Α' 220, 20.9.2002): "Η θητεία των μελών της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου που μετέχουν στην πρώτη σύνθεσή της λήγει, ανεξάρτητα από το χρόνο διορισμού τους, τη 15η Μαρτίου 2003".

Πρόεδρος και Αντιπρόεδρος μπορεί να εκλεγούν μέλη που προέρχονται από τις κατηγορίες των εδαφίων α', β', γ', ε', ι' και ιβ' της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου*.

5. Οι εκπρόσωποι των Υπουργείων συμμετέχουν στη λήψη των αποφάσεων χωρίς δικαίωμα ψήφου.

6. Η Επιτροπή θεωρείται ότι έχει νόμιμα συγκροτηθεί, εφόσον έχουν ορισθεί δυο από τα μέλη του εδαφίου γ' και τα μέλη των εδαφίων α', ε', ι' και ια της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου*.

7. Τα μέλη της νέας σύνθεσης της Επιτροπής ορίζονται το αργότερο δύο (2) μήνες πριν από τη λήξη της θητείας της προηγούμενης.

8. Ο τρόπος συγκρότησης της Επιτροπής και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια ρυθμίζεται με απόφαση του Πρωθυπουργού.

Άρθρο 3

Ανάθεση εξειδικευμένων μελετών

1. Η Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας του Υπουργείου Ανάπτυξης μπορεί να αναθέτει, ύστερα από πρόταση της Επιτροπής, με σύμβαση έργου την εκπόνηση εξειδικευμένων μελετών για τους σκοπούς της σε επιστημονικές ομάδες εργασίας.

2. Οι ομάδες εργασίας μετά το πέρας της σχετικής μελέτης υποβάλλουν έκθεση στην Επιτροπή, η οποία μπορεί να δημοσιοποιείται με απόφασή της.

Άρθρο 4

Λειτουργία της Επιτροπής

1. Η Επιτροπή συνεδριάζει τακτικά κάθε δύο μήνες και εκτάκτως ύστερα από πρόσκληση του Προέδρου ή αίτηση πέντε (5) τουλάχιστον μελών της. Τα μέλη προσκαλούνται από τον Πρόεδρο με οποιονδήποτε πρόσφορο τρόπο.

2. Η Επιτροπή βρίσκεται σε απαρτία εφόσον: α) παρίσταται η απόλυτη πλειοψηφία των μελών της και β) μεταξύ των παρόντων μελών της περιλαμβάνεται ο Πρόεδρος της Επιτροπής ή ένας Αντιπρόεδρος.

3. Οι Αντιπρόεδροι αναπληρώνουν τον Πρόεδρο κατά τη σειρά της τάξεώς τους, όταν ο τελευταίος ελλείπει κωλύεται ή απουσιάζει.

4. Οι αποφάσεις της Επιτροπής λαμβάνονται με πλειοψηφία των παρόντων μελών. Σε περίπτωση ισοψηφίας υπερισχύει η ψήφος του Προέδρου.

5. Η Επιτροπή καλεί κατά την κρίση της σε ακρόαση πρόσωπα, τα οποία μπορεί να διευκολύνουν το έργο της με την παρουσίαση προσωπικών εμπει-

---

* Άρθρο 15 του νόμου 2790/2000 (ΦΕΚ Α' 24, 16.2.2000).

ριών ή τη διατύπωση απόψεων σχετικών με την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου

6. Με απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Οικονομικών καθορίζεται η αποζημίωση των μελών της Επιτροπής, κατά παρέκκλιση των ισχυουσών διατάξεων περί αμοιβής ή αποζημίωσης λόγω συμμετοχής σε συμβούλια και επιτροπές του δημόσιου τομέα.

7. Με απόφαση του Πρωθυπουργού καταρτίζεται ο Κανονισμός λειτουργίας της Επιτροπής. Με τον Κανονισμό ρυθμίζεται η δημιουργία τμημάτων, η κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των τμημάτων και των μελών, η διαδικασία κλήσης και ακρόασης των προσώπων που καλούνται και κάθε άλλη λεπτομέρεια. Με απόφαση του Πρωθυπουργού, ύστερα από γνώμη της Επιτροπής, μπορεί να τροποποιείται ο Κανονισμός.

Άρθρο 5 Ετήσια έκθεση

Η Επιτροπή υποβάλλει έως το τέλος Ιανουαρίου κάθε έτους την έκθεση στον Πρωθυπουργό, στον Πρόεδρο της Βουλής και στους αρχηγούς των κομμάτων που εκπροσωπούνται στο Εθνικό και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Άρθρο 6 Συνδρομή δημοσίων υπηρεσιών

1. Στο τέλος κάθε έτους τα Υπουργεία που μετέχουν με εκπρόσωπό τους στην Επιτροπή καταθέτουν έκθεση με τις παρατηρήσεις τους για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στον τομέα ευθύνης τους.

2. Για την εκπλήρωση της αποστολής της η Επιτροπή μπορεί να ζητά από τις δημόσιες υπηρεσίες καθώς και από ιδιώτες κάθε πληροφορία, έγγραφο ή οποιοδήποτε στοιχείο σχετίζεται με την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ο Πρόεδρος μπορεί να λαμβάνει γνώση εγγράφων και άλλων στοιχείων που χαρακτηρίζονται ως απόρρητα. Οι δημόσιες υπηρεσίες οφείλουν να διευκολύνουν το έργο της Επιτροπής.

Άρθρο 7 Επιστημονικοί Συνεργάτες

1. Συνιστώνται δυο (2) θέσεις ειδικού επιστημονικού προσωπικού, κατά την έννοια της παρ. 2 του άρθρου 25 του ν. 1943/1991 (ΦΕΚ 50 Α), με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου διάρκειας τριών (3) ετών. Η σύμβαση αυτή μπορεί να ανανεώνεται.

Η πλήρωση των θέσεων πραγματοποιείται ύστερα από δημόσια πρόσκληση της Επιτροπής για υποβολή υποψηφιοτήτων. Η επιλογή μεταξύ των υπο-

ψηφίων γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις των παραγράφων 2, 5 και 6 του άρθρου 19 του ν. 2190/1994 (ΦΕΚ 28 Α), όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 4 του ν. 2527/1997 (ΦΕΚ 206 Α), από πέντε μέλη της Επιτροπής που διαθέτουν ψήφο, τα οποία ορίζονται από τον Πρόεδρό της.

2. Οι επιστημονικοί συνεργάτες επικουρούν την Επιτροπή, προετοιμάζοντας εισηγήσεις για θέματα που τους ανατίθενται και την ενημερώνουν για τις εργασίες των διεθνών οργανισμών και διεθνών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Επίσης τηρούν σχετικό αρχείο κειμένων και επιστημονικών μελετών.

3. Οι αποδοχές των επιστημονικών συνεργατών που προσλαμβάνονται κατά την παράγραφο 1 αυτού του άρθρου καθορίζονται με την απόφαση της παρ. 6 του άρθρου 4 του παρόντος νόμου, κατά παρέκκλιση των ισχυουσών διατάξεων περί αποδοχών ειδικού επιστημονικού προσωπικού.

Άρθρο 8 **Γραμματεία της Επιτροπής**

1. Συνιστώνται μία (1) θέση γραμματέα και τρεις (3) θέσεις γραμματειακής και τεχνικής υποστήριξης της Επιτροπής.

2. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εξωτερικών, Οικονομικών και Δικαιοσύνης ρυθμίζονται:

α) Η κατά κατηγορία, κλάδο και ειδικότητα κατανομή των θέσεων της παρ. 1, καθώς και τα θέματα της οργάνωσης της γραμματείας και τεχνικής υποστήριξης της Επιτροπής.

β) Η πλήρωση των θέσεων της παρ. 1 που μπορεί να γίνει και με διάθεση ή απόσπαση δημοσίων υπαλλήλων ή υπαλλήλων Ν Π Δ.Δ. ή εργαζομένων με σύμβαση εργασίας ορισμένου ή αορίστου χρόνου στο Δημόσιο τα Ν.Π.Δ.Δ. ή σε Ν Π.Ι.Δ. οποιασδήποτε μορφής που τελούν υπό τον άμεσο ή έμμεσο έλεγχο του Κράτους.

γ) Κάθε θέμα που αφορά την υπηρεσιακή κατάσταση και τις αποδοχές αυτού του προσωπικού.

3. Με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και του κατά περίπτωση συναρμόδιου Υπουργού επιτρέπεται να αποσπάται ως γραμματέας της Επιτροπής υπάλληλος Υπουργείου η Ν.Π.Δ.Δ. με βαθμό Α΄ ή Β΄ της κατηγορίας ΠΕ, τον οποίο προτείνει ο Πρόεδρος της Επιτροπής.

4. Ως την έκδοση του προεδρικού διατάγματος της παρ. 1, η Επιτροπή επιτρέπεται να απασχολεί υπαλλήλους και χρησιμοποιεί τεχνική υποστήριξη που της διαθέτουν τα Υπουργεία Εξωτερικών και Δικαιοσύνης σύμφωνα με αποφάσεις των αρμόδιων Υπουργών.

Άρθρο 9
Μεταβατικές διατάξεις

Στην πρώτη σύνθεση της Επιτροπής εκπροσωπούνται οι εξής Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις: η Διεθνής Αμνηστία, η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες.

[Έπονται ρυθμίσεις για την Επιτροπή Βιοηθικής]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ
Τελική διάταξη

Άρθρο 19

Η ισχύς του νόμου αυτού αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Παραγγέλλομε τη δημοσίευση του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την εκτέλεσή του ως νόμου του Κράτους.

Αθήνα, 17 Δεκεμβρίου 1998
Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΣΗΜΙΤΗΣ

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΕΣΩΤ/ΚΩΝ, ΔΗΜ, Δ/ΣΗΣ & ΑΠΟΚ/ΣΗΣ
ΑΛ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
Θ. ΠΑΓΚΑΛΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΓΙΑΝ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΒΑΣ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

ΠΕΡΙΒ/ΝΤΟΣ, ΧΩΡ/ΞΙΑΣ & ΔΗΜ. ΕΡΓΩΝ
Κ. ΛΑΛΙΩΤΗΣ

ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ
Λ. ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΕΥΑΓ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΗΣ
ΦΙΛ. ΠΕΤΣΑΛΝΙΚΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 2
ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΕΔΑ

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ
Αριθ. Απόφ. Υ138*

**Έκδοση Κανονισμού της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα
του Ανθρώπου**

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ

Έχοντας υπόψη:

α) Τις διατάξεις της παραγράφου 7 του άρθρου 4 του Ν. 2667/1998 «Σύσταση Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής» (ΦΕΚ 281/Α'/1998).

β) Την από 3-4-2000 πρόταση σχεδίου Κανονισμού λειτουργίας της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

γ) Το γεγονός ότι από τις διατάξεις της παρούσας απόφασης δεν προκαλείται δαπάνη σε βάρος του κρατικού προϋπολογισμού, αποφασίζουμε:

Άρθρο 1

Εκδίδουμε τον Κανονισμό λειτουργίας της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, το κείμενο του οποίου έχει ως εξής:

**«ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ»**

1. Σκοπός

Ο σκοπός της επιτροπής είναι αυτός που αναφέρεται στις παρ. 5 και 6 του άρθρου 1 του Ν. 2667/98 (ΦΕΚ 281/Α/98).

2. Πρόεδρος

2.1 Ο Πρόεδρος εκπροσωπεί την Επιτροπή ενώπιον κάθε αρχής, αλλοδαπής ή ημεδαπής καθώς και ενώπιον των αντιστοίχων ΕΕΔΑ, των διεθνών κυβερνητικών οργανισμών και των μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ).

Όταν αυτός κωλύεται, ελλείπει ή απουσιάζει, εκπροσωπούν την Επιτροπή κατά σειρά οι Αντιπρόεδροι (Α' Αντιπρόεδρος, Β' Αντιπρόεδρος)

2.2 Ο Πρόεδρος μπορεί να εξουσιοδοτήσει μέλος της Επιτροπής να τον εκπροσωπήσει, λόγω ειδικότητας, για συγκεκριμένο θέμα σε εθνικά ή διεθνή συνέδρια, διασκέψεις, συναντήσεις κλπ.

2.3 Ο Πρόεδρος συγκαλεί τις τακτικές και έκτακτες συνεδριάσεις της Επιτροπής, προεδρεύει των συνεδριάσεων και υπογράφει, μαζί με τον εκτελούντα χρέη γραμματέως, τα σχετικά πρακτικά. Σε περίπτωση απουσίας ή

* ΦΕΚ Β' 475, 9.4.2000.

κωλύματος του Προέδρου τον αναπληρώνουν στα καθήκοντά του παρόντος άρθρου κατά σειρά ο Α΄ και ο Β΄ Αντιπρόεδρος.

2.4 Ο Πρόεδρος ύστερα από απόφαση της Επιτροπής ή εξ ιδίας πρωτοβουλίας καλεί σε ακρόαση ενώπιον της Επιτροπής πρόσωπα που θα διευκολύνουν το έργο της με τις προσωπικές τους εμπειρίες ή απόψεις. Η πρόσκληση γίνεται με κάθε πρόσφορο τρόπο.

2.5 Ο Πρόεδρος επιβλέπει τη λειτουργία της Γραμματείας της Επιτροπής.

2.6 Ο Πρόεδρος συντονίζει τη λειτουργία των τμημάτων και την εργασία των επιστημονικών συνεργατών.

3. Προεδρείο

3.1 Το Προεδρείο απαρτίζεται από τον Πρόεδρο και τους δύο Αντιπροέδρους.

3.2 Ο Πρόεδρος καταρτίζει την ημερήσια διάταξη των συνεδριάσεων της Επιτροπής, σε συνεννόηση με τους δύο Αντιπροέδρους, και ορίζει τους εισηγητές.

3.3 Το Προεδρείο μπορεί να επιληφθεί των τρεχόντων και εκτάκτων προβλημάτων που σχετίζονται με τον σκοπό ή τη λειτουργία της Επιτροπής στο μεταξύ δύο τακτικών συνεδριάσεων της διάστημα. Σε κάθε συνεδρίαση ενημερώνει την Επιτροπή για τις δραστηριότητές του αυτές.

3.4 Το Προεδρείο συντονίζει την τυχόν έκδοση δημοσιευμάτων, περιοδικών ή μη συνεπικουρούμενο από άλλα μέλη της Επιτροπής και από τους επιστημονικούς συνεργάτες, καθώς και συνεργάτες ειδικώς προσλαμβανομένους γι' αυτό τον σκοπό, σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν. 2667/98.

4. Λειτουργία της Επιτροπής

4.1 Η Επιτροπή συνεδριάζει τακτικά κάθε δύο μήνες και εκτάκτως ύστερα από πρόσκληση του Προέδρου ή αίτηση πέντε τουλάχιστον μελών της. Η πρόσκληση γίνεται με οποιοδήποτε πρόσφορο τρόπο. Οι προσκλήσεις σε τακτική συνεδρίαση απευθύνονται με ευθύνη του Γραμματέως στα μέλη τουλάχιστον 8 ημέρες προ της συνεδρίασης. Για τις έκτακτες συνεδριάσεις η προθεσμία περιορίζεται στις 3 ημέρες.

4.2 Η Επιτροπή βρίσκεται σε απαρτία όταν παρίστανται τουλάχιστον τα μισά συν 1 μέλη της στη συγκεκριμένη συνεδρίαση και μεταξύ των παρόντων περιλαμβάνεται ο Πρόεδρος ή ένας Αντιπρόεδρος.

4.3 Οι αποφάσεις της Επιτροπής λαμβάνονται με πλειοψηφία των παρόντων μελών της που έχουν δικαίωμα ψήφου. Σε περίπτωση ισοψηφίας υπερισχύει η ψήφος του Προέδρου.

4.4 Για κάθε απόφαση καταγράφεται η πλειοψηφούσα και οι μειοψηφούσες απόψεις.

4.5 Τα πρακτικά τηρούνται με ευθύνη του Προέδρου από τον Γραμματέα της Επιτροπής ή, σε περίπτωση έλλειψης ή κωλύματος του τελευταίου, από υπάλληλο της Γραμματείας. Αν η Επιτροπή κρίνει ότι για συγκεκριμένο θέμα πρέπει να συζητήσει και αποφασίσει χωρίς την παρουσία γραμματέα, τα πρακτικά τηρούνται από ένα από τα μέλη της.

4.6 Στις συνεδριάσεις παρίστανται τα τακτικά και τα αναπληρωματικά μέλη. Δικαίωμα ψήφου έχουν τα τακτικά και εφόσον απουσιάζουν ή κωλύονται τα τακτικά μέλη, τα αντίστοιχα αναπληρωματικά.

4.7 Οι συνεδριάσεις της Επιτροπής δεν είναι δημόσιες.

4.8 Η ψηφοφορία είναι φανερή εκτός από τις περιπτώσεις προσωπικών θεμάτων των μελών της Επιτροπής, οπότε είναι μυστική.

4.9 Η Επιτροπή με απόφασή της, στις αρχές κάθε εξαμήνου, καθορίζει τις θεματικές προτεραιότητές της τόσο για την ολομέλεια όσο και για τα τμήματα. Θέματα που έχουν επείγοντα χαρακτήρα ή εξαιρετική σοβαρότητα μπορούν να προστίθενται κατά τη διάρκεια του εξαμήνου ή να προτάσσεται η συζήτησή τους.

4.10 Όσα θέματα τυχόν δεν περιλαμβάνονται στο αντικείμενο των τμημάτων ανήκουν στην αρμοδιότητα της Ολομέλειας της Επιτροπής. Η Επιτροπή με απόφαση της παραπέμπει σε τμήματα την εξέταση και επεξεργασία συγκεκριμένων θεμάτων που περιλαμβάνονται στους σκοπούς της.

5. Τμήματα

5.1 Στα πλαίσια λειτουργίας της Επιτροπής δημιουργούνται τα παρακάτω τμήματα:

- α) Ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων
- β) Κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.
- γ) Εφαρμογής των δικαιωμάτων του ανθρώπου στους αλλοδαπούς.
- δ) Προώθησης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, ΜΜΕ, εκπαίδευση και άλλα μέσα).
- ε) Διεθνούς Επικοινωνίας και Συνεργασίας (επιθεώρηση εκθέσεων κατ' εφαρμογή συμβατικών υποχρεώσεων της Ελλάδας, ανταλλαγή πληροφορήσης και επικοινωνία με διεθνείς οργανισμούς, οργανώσεις κλπ.).

5.2 Σε θέματα που από τη φύση τους εμπίπτουν στη θεματική αρμοδιότητα περισσότερων του ενός τμημάτων, τα τμήματα αυτά θα συνεργάζονται.

5.3 Στα τμήματα μετέχουν τακτικά και αναπληρωματικά μέλη, κατ' επιλογή τους, λαμβανομένης υπόψη και της ανάγκης εξισορρόπησης της συμμετοχής στα τμήματα.

Κάθε μέλος μπορεί να συμμετέχει σε δύο το πολύ τμήματα. Απαρτία υπάρχει όταν παρίσταται τουλάχιστον το ήμισυ συν ένα των μελών του τμήματος.

5.4 Στα τμήματα που τυχόν μετέχουν ο Πρόεδρος ή οι Αντιπρόεδροι προεδρεύουν αυτού του συγκεκριμένου τμήματος. Στα λοιπά τμήματα τα μέλη τους εκλέγουν τον προεδρεύοντα με σχετική πλειοψηφία. Σε όλα τα τμήματα τα μέλη εκλέγουν και τον αναπληρωτή του προεδρεύοντος με σχετική πλειοψηφία. Δικαίωμα ψήφου και εκλογής έχουν τακτικά και αναπληρωματικά μέλη που μετέχουν στο τμήμα της Επιτροπής. Η απόφαση εκλογής προεδρεύοντος ανακαλείται από τα μέλη του τμήματος με απόλυτη πλειοψηφία.

5.5 Ο προεδρεύων έχει την ευθύνη της σύγκλησης και λειτουργίας του τμήματος, της τήρησης των πρακτικών, της επαφής με την Ολομέλεια και το Προεδρείο και της ενημέρωσής τους.

5.6 Τα τμήματα συνεδριάζουν τακτικά τουλάχιστον μία φορά το μήνα και έκτακτα όταν αποφασίσουν τα μέλη τους.

5.7 Οι αποφάσεις στα τμήματα λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών τους. Σε κάθε περίπτωση καταγράφονται οι τυχόν μειοψηφίες.

5.8 Οι αποφάσεις των τμημάτων έρχονται στην Ολομέλεια, η οποία και παίρνει την τελική απόφαση. Αυτή αποφασίζει και τη δημοσιοποίησή τους, εφόσον το κρίνει σκόπιμο.

5.9 Οι συνεδριάσεις των τμημάτων δεν είναι δημόσιες. Τα τμήματα μπορούν να καλέσουν κατά την κρίση τους πρόσωπα που λόγω ειδικότητας ή πείρας θα συνεισφέρουν ουσιαστικά στην επεξεργασία συγκεκριμένου θέματος.

5.10 Οι ειδικοί επιστήμονες της Επιτροπής επικουρούν τα τμήματα στη λειτουργία τους. Μπορούν ακόμη, προσκαλούμενοι από τον προεδρεύοντα του τμήματος, να μετέχουν στις εργασίες του.

5.11 Τα Τμήματα εκφέρουν κρίσεις για τις εθνικές εκθέσεις, που συνέταξαν άλλες υπηρεσίες σε εφαρμογή συμβατικών υποχρεώσεων της Ελλάδας και που σχετίζονται με το αντικείμενο τους, εφόσον τους ζητηθεί από το τμήμα Ε΄.

5.12 Τα αναπληρωματικά μέλη δικαιούνται την εφ' άπαξ αποζημίωση των τακτικών μελών, εφόσον μετέχουν κανονικά στη λειτουργία των Τμημάτων.

6. Ετήσια Έκθεση.

6.1 Η Επιτροπή συντάσσει ετήσια Έκθεση μέχρι της 15ης Μαρτίου, σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 6 (η) του άρθρου Ι του Ν. 2667/98.

6.2 Τα Τμήματα υποβάλλουν στην Επιτροπή σχέδιο έκθεσης των πεπραγμένων του τμήματος μέχρι 15 Ιανουαρίου κάθε έτους.

6.3 Τα Υπουργεία που μετέχουν με εκπρόσωπό τους στην Επιτροπή, καταθέτουν μέχρι 15 Ιανουαρίου κάθε έτους πληροφορίες και παρατηρήσεις για

την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στον τομέα της αρμοδιότητάς τους.

6.4 Στην Έκθεση της Επιτροπής περιλαμβάνονται όλες οι συστάσεις, προτάσεις, εκθέσεις, γνωμοδοτήσεις τις οποίες αυτή ολοκλήρωσε κατά τη διάρκεια του έτους, και οι οποίες προήλθαν από θέματα που έθεσε η Κυβέρνηση, η διάσκεψη Προέδρων της Βουλής και ΜΚΟ, ή από πρωτοβουλίες της Επιτροπής ή των Τμημάτων της. Στην ετήσια Έκθεση επίσης καταγράφονται οι εκτιμήσεις της Επιτροπής για τη γενική κατάσταση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ελλάδα ή για ειδικότερα θέματα που κατά την κρίση της πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο ιδιαίτερης προσοχής.

6.5 Η Έκθεση ύστερα από εισήγηση του Προεδρείου συζητείται στην Ολομέλεια και εγκρίνεται κατ' απόλυτη πλειοψηφία. Σ' αυτήν καταγράφεται και η άποψη της μειοψηφίας.

6.6 Η Επιτροπή δίνει στη δημοσιότητα την ετήσια Έκθεση μετά την υποβολή της στον Πρωθυπουργό και στη Βουλή.

7. Πλαισίωση της Επιτροπής

7.1 Η επιστημονική πλαισίωση της Επιτροπής γίνεται από τους επιστημονικούς συνεργάτες που επικουρούν την Επιτροπή με προετοιμασία εισηγήσεων, με επιστημονικές έρευνες πάνω σε θέματα που τους αναθέτει η Επιτροπή ή τα Τμήματα, καθώς και με ενημέρωση για τις εξελίξεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου στους διεθνείς κυβερνητικούς οργανισμούς και στις διεθνείς κυβερνητικές και μη κυβερνητικές οργανώσεις. Οι επιστημονικοί συνεργάτες οργανώνουν αρχείο κειμένων και επιστημονικών μελετών και εργάζονται για την έκδοση εντύπων, περιοδικών ή μη, που θα περιέχουν τη δράση της Επιτροπής και άλλη ύλη δικαιωμάτων του ανθρώπου,

7.2 Σε ομάδες εργασίας μπορεί να ανατίθεται η διεξαγωγή εξειδικευμένων μελετών κατά το άρθρο 3 του Ν. 2667/98.

7.3 Η Γραμματεία της Επιτροπής συντίθεται από ένα γραμματέα και τρία πρόσωπα γραμματειακής και τεχνικής υποστήριξης, διοριζόμενα και αμειβόμενα κατά το άρθρο 8 του Ν. 2667/98. Ο Γραμματέας διευθύνει το έργο της γραμματείας. Ο Πρόεδρος επιβλέπει τη λειτουργία της.

8. Θητεία Επιτροπής και μελών της

8.1 Η θητεία της Επιτροπής είναι τριετής. Κάθε αντιπροσωπευόμενος φορέας μπορεί να υποδείξει την αντικατάσταση του εκπροσώπου του μόνο σε περίπτωση που αυτός θα παύσει να ανήκει σ' αυτόν το φορέα ή θα εκλείψει για οποιοδήποτε λόγο. Κατ' εξαίρεση, οι εκπρόσωποι των Υπουργείων είναι δυνατόν να αντικαθίστανται με πρόταση του αρμοδίου Υπουργού για σοβαρούς υπηρεσιακούς λόγους που εμποδίζουν την κανονική συμμετοχή

τους στις εργασίες της Επιτροπής. Ο νέος εκπρόσωπος συμπληρώνει απλώς την αξιόλογη θητεία του προκατόχου του.

9. Τροποποίηση του Κανονισμού.

9.1 Η τροποποίηση του Κανονισμού γίνεται με απόφαση του Πρωθυπουργού ύστερα από εισήγηση της Επιτροπής.

Άρθρο 2

Η παρούσα απόφαση να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 6 Απριλίου 2000

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ
Κ. ΣΗΜΙΤΗΣ

II. ΚΡΙΣΕΙΣ, ΓΝΩΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΕΔΑ

**ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 1
ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΡΩΣΗ ΤΟΥ «ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 8
ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ
ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ, ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ
ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ, ΤΗΣ ΠΑΡΑΝΟΜΗΣ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ
ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΝΟΜΗΣ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ»**

**ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΡΩΣΗ
ΤΟΥ «ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ
ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 8 ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ
ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ
ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ, ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ,
ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ, ΤΗΣ ΠΑΡΑΝΟΜΗΣ
ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΝΟΜΗΣ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ»***

Η ΕΕΔΑ, στη συνεδρίαση της 31 Ιανουαρίου 2002, συζήτησε εκτενώς το θέμα του Πρωτοκόλλου για την εφαρμογή του άρθρου 8 της Συμφωνίας Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας σε ό,τι αφορά στα δικαιώματα των αιτούντων άσυλο προσφύγων.

Η Επιτροπή επισημαίνει με έντονη ανησυχία ότι υπάρχουν άμεσες συνέπειες στα δικαιώματα όσων επιδιώκουν να εισέλθουν στην Ελληνική επικράτεια και να ζητήσουν άσυλο. Με δεδομένο ότι δεν υπάρχει ειδική μεία για τα εν λόγω πρόσωπα, η εφαρμογή του Πρωτοκόλλου βασίζεται στην εκ των προτέρων αντιμετώπιση της εισόδου τους στη χώρα μας ως παράνομης και θεωρούνται *de facto* παράνομοι μετανάστες, χωρίς να τους δίνεται η δυνατότητα πρόσβασης στις διαδικασίες αίτησης και χορήγησης ασύλου. Είναι μάλιστα γενικότερα ανησυχητική η τάση των αρχών να χαρακτηρίζουν εκ των προτέρων και συλλήβδην ως λαθρομετανάστες όλους όσους επιδιώκουν την είσοδό τους στη χώρα μας.

Στην παράγραφο 2 του άρθρου 8 που προβλέπει τη σύναψη συμφωνίας επανεισδοχής δεν γίνεται αναφορά στις διεθνείς υποχρεώσεις των συμβαλλομένων κρατών, όπως αυτές ορίζονται από άλλα διεθνή κείμενα και συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Θεωρείται απαραίτητη η σχετική αναφορά στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων, δεδομένου μάλιστα ότι πληθαίνουν διεθνώς ανησυχητικά οι φωνές εκείνες που υποστηρίζουν την ανάγκη επαναπροσδιορισμού του όρου *Πρόσφυγας*, προφανώς σε βάρος κεκτημένων δικαιωμάτων των προσφύγων.

Πιο συγκεκριμένα, και σε ό,τι αφορά στις διαδικασίες εφαρμογής της συμφωνίας, απαιτείται ρητή δέσμευση ότι:

- το πεδίο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου δεν περιλαμβάνει όσους ζητούν άσυλο,

* Εισηγητής: Κ. Παπαϊωάννου, εκπρόσωπος Διεθνούς Αμνηστίας.

- για όσο διάστημα η αίτησή τους εκκρεμεί δεν είναι δυνατή η επαναπροώθηση.

Οι διαβεβαιώσεις των Ελλήνων Υπουργών Εξωτερικών και Δημόσιας Τάξης εμφανίζονται ενθαρρυντικές αλλά όχι επαρκείς, αφού στην πράξη η επαναπροώθηση ως τώρα γίνεται με συνοπτικές διαδικασίες και χωρίς διασφάλιση του δικαιώματος υποβολής αίτησης ασύλου. Στην πράξη, οι επιβαίνοντες στα σκάφη που έχουν απωθηθεί προς τα Τουρκικά χωρικά ύδατα δεν είχαν καμία δυνατότητα να εκθέσουν λόγους για τους οποίους θα μπορούσαν να ζητήσουν και να τύχουν ασύλου στη χώρα μας.

Εξάλλου, σε αρκετές περιπτώσεις οι συνθήκες επαναπροώθησης δημιουργούν ανησυχίες ως προς την εγγύηση της ασφάλειας και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του συνόλου των προσώπων που επιδιώκουν να εισέλθουν στη χώρα μας, συμπεριλαμβανομένων των παράνομων μεταναστών.

Επισημαίνεται ότι η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες έχει επίσης εκφράσει την ανησυχία της για τη συμφωνία αυτή και τον τρόπο εφαρμογής της.

Τέλος, η Διεθνής Αμνηστία έχει αναλάβει διεθνή επείγουσα δράση για περιπτώσεις προσώπων που επαναπροωθήθηκαν και των οποίων τα δικαιώματα παραβιάστηκαν, κυρίως με βάση τη συγκεκριμένη συμφωνία και με τρόπο που καθόλου δεν τιμά τη χώρα μας.

31.1.2002

**ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 2
ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ «ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ
ΑΝΘΡΩΠΩΝ, ΤΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ
ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ,
ΤΗΣ ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΑ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΑΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΑΡΩΓΗ ΣΤΑ ΘΥΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΑΥΤΩΝ»**

**ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ «ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ
ΑΝΘΡΩΠΩΝ, ΤΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ
ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, ΤΗΣ ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΑΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΑΡΩΓΗ
ΣΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΑΥΤΩΝ»***

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στη χώρα μας, όπως και στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, η παράνομη διακίνηση και εμπορία ανθρώπων είναι στενά συνδεδεμένη με τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Τα δεκάδες χιλιάδες διακινούμενα άτομα, ιδίως γυναίκες, μεταξύ των οποίων και πολλές ανήλικες, ζουν σε συνθήκες σύγχρονης δουλείας. Την τελευταία δεκαετία η χώρα μας έχει γνωρίσει την έξαρση του φαινομένου αυτού. Η Ελλάδα είναι χώρα προορισμού και transit των διακινουμένων προσώπων, που προέρχονται κυρίως από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Τα κυκλώματα οργανωμένου εγκλήματος θησαυρίζουν από τα έσοδα της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, και μάλιστα χωρίς να υφίστανται καμία συνέπεια από το νόμο. Η έλλειψη νομοθετικού πλαισίου που να αντιμετωπίζει την εγκληματική αυτή συμπεριφορά συνολικά και αποτελεσματικά, σε συνδυασμό με την αδράνεια των οργάνων της τάξης επιτρέπει στους διακινητές να δρουν ανεμπόδιστα σε πολλές χώρες.

Επιπλέον, ένας εντυπωσιακά υψηλός αριθμός αντρών αναζητούν τις σεξουαλικές υπηρεσίες γυναικών που εκδίδονται αναγκαστικά, χωρίς να λαβαίνουν υπόψη τους πόσο υποφέρουν αυτές οι γυναίκες και ότι έτσι συντηρούν τον κύκλο της βάρβαρης εκμετάλλευσής τους.

Διεθνές νομοθετικό πλαίσιο

Οι διαφορετικές πτυχές της παράνομης διακίνησης και εμπορίας και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παραβιάζουν μια σειρά ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μεταξύ των οποίων τα εξής:

- το δικαίωμα του κάθε ανθρώπου στο σεβασμό της ανθρωπίνης αξίας του. Σ' αυτό αντιτίθεται η χρησιμοποίηση του σαν εμπορεύσιμο αντικείμενο
- το δικαίωμα στην ισότητα ως προς την απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

* Εισηγήτρια: Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Πρόεδρος της ΕΕΔΑ.

- το δικαίωμα στην ελευθερία που περιλαμβάνει:
  - το δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας
  - το δικαίωμα της ελεύθερης διακίνησης και κυκλοφορίας και επιλογής τόπου διαμονής (εφόσον βρίσκεται κανείς νόμιμα στο έδαφος της χώρας)
  - το δικαίωμα επιλογής εργασίας και μη εκτέλεσης αναγκαστικής εργασίας
  - το δικαίωμα της γενετήσιας ελευθερίας και αξιοπρέπειας
  - την απαγόρευση της δουλείας και των μορφών της
- το δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να μην υφίσταται οποιαδήποτε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση
- το σεβασμό των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.

Τα ανθρώπινα αυτά δικαιώματα προστατεύονται από το Σύνταγμά μας¹, αλλά και από πολλά διεθνή κείμενα, όπως αυτά έχουν ερμηνευτεί από την επιστήμη και τη νομολογία, διεθνή και εθνική. Συγκεκριμένα αναφέρουμε την Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, τη Σύμβαση περί δουλείας του 1926, τη Συμπληρωματική Σύμβαση σχετική προς την κατάργηση της δουλείας, της εμπορίας των δούλων και παρεμφερών προς τη δουλεία θεσμών και πράξεων ή συνηθειών, τη Σύμβαση ΔΟΕ (αρ. 29) περί της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας, τη Σύμβαση ΔΟΕ (αρ. 105) αφορώσα την κατάργηση της αναγκαστικής εργασίας, τη Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών, τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και τη Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και σε περιφερειακό επίπεδο την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

Η διεθνής κοινότητα έχει ασχοληθεί και ειδικά με το φαινόμενο της παράνομης εμπορίας και διακίνησης ανθρώπων, υιοθετώντας πλήθος κειμένων. Η πιο συστηματική και ολική αντιμετώπιση του φαινομένου της παράνομης διακίνησης από πλευράς καταστολής του εγκλήματος επιχειρείται με το Πρωτόκολλο, στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνώς Οργανωμένου Εγκλήματος, για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Παράνομης Διακίνησης Προσώπων, ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών², που έχει υπογραφεί αλλά δεν έχει επικυρωθεί από την Ελλάδα³. Το Πρωτόκολλο

---

¹ Άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 2, 7 παρ. 2, 22 παρ. 3 και 4.

² Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της παράνομης διακίνησης προσώπων, ιδιαίτερα γυναικών και παιδιών, σε συμπλήρωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, UN Doc. A/RES/55/25.

³ Υπογράφηκε από την Ελλάδα στις 13 Δεκεμβρίου 2000.

ορίζει την παράνομη διακίνηση και εμπορία ανθρώπων, καλεί τα Κράτη Μέρη να την ποινικοποιήσουν ως αυτοτελές έγκλημα, να πατάξουν τη διαφθορά των αρμοδίων για την καταπολέμηση του φαινομένου οργάνων και να συνεργαστούν μεταξύ τους για την καταστολή της, ενώ τα καλεί να θεσπίσουν νόμους για την προστασία των θυμάτων.

Το θέμα αντιμετωπίζεται και στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει υποβάλει πρόταση⁴ στο Συμβούλιο για την έκδοση απόφασης πλαισίου του Συμβουλίου της ΕΕ, που επίσης επιφορτίζει τα κράτη μέλη με την υποχρέωση να εξασφαλίζουν ότι η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την σεξουαλική εκμετάλλευση τιμωρείται.

Τέλος, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε πρόσφατα μία σύσταση⁵ στην οποία αναγνωρίζει τη σημαντική έξαρση του φαινομένου και καλεί τα Κράτη μέλη να λάβουν μέτρα για την καταπολέμησή του, την πρόληψή του και την υποστήριξη των θυμάτων

Υπάρχον εθνικό νομοθετικό πλαίσιο

Το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα είναι χωρίς αμφιβολία εντελώς ανεπαρκές για την αντιμετώπιση της σημερινής εξέλιξης του φαινομένου. Η εμπορία και διακίνηση ατόμων με σκοπό την εκμετάλλευσή τους δεν τιμωρείται αυτοτελώς από την ισχύουσα ποινική νομοθεσία. Επιμέρους υπάρχουσες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, όπως οι διατάξεις για τη μαστροπεία (ΠΚ 349), την εκμετάλλευση πόρνης (ΠΚ 350), τη σωματεμπορία (ΠΚ 351), χρησιμεύουν για τη μερική αντιμετώπιση του φαινομένου της σεξουαλικής χρησιμοποίησης τρίτου προσώπου ως κερδοφόρου αντικειμένου. Δυστυχώς, ακόμα και αυτό το ανεπαρκές νομοθετικό πλαίσιο έχει ελάχιστα χρησιμοποιηθεί στην πράξη, ενώ οι ποινές στις οποίες καταδικάζονται οι αυτουργοί είναι πολύ μικρές, και μάλιστα εξαγοράσιμες τις περισσότερες φορές. Επιπλέον, υπάρχουν υπόνοιες για την ανάμειξη αστυνομικών στα κυκλώματα διακίνησης, πράγμα που περιπλέκει ακόμα περισσότερο τη δίωξη των υπαιτίων.

Παράλληλα, κανένας νόμος δεν προβλέπει την προστασία των θυμάτων της εμπορίας και διακίνησης. Τα θύματα, τις περισσότερες φορές αλλοδαπές χωρίς άδεια παραμονής στη χώρα, όταν εντοπίζονται, συλλαμβάνονται, κρατούνται και απελευνούνται χωρίς να τους παρασχεθεί οποιαδήποτε νομική, ψυχολογική, ιατρική ή υλική στήριξη. Ο πρόσφατος ν. 2910/2001 για την είσοδο και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια δεν πρόβλεψε την προστασία αλλοδαπών που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και είναι

⁴ COM/2001/0854-CNS 2001/0024.

⁵ Συμβούλιο της Ευρώπης, Κοινοβουλευτική Συνέλευση, Σύσταση 1545 (2002), «Campaign Against Trafficking in Women», 21 Ιανουαρίου 2002.

θύματα εμπορίας και διακίνησης. Μόνο στο άρθρο 44, παράγραφος 7 ορίζει ότι η απέλαση αλλοδαπών που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και καταγγέλλουν πράξεις προαγωγής σε πορνεία, μπορεί να ανασταλεί μέχρι να εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση για τις πράξεις που καταγγέθηκαν. Για να αποφύγει δηλαδή το θύμα της διακίνησης την απέλαση, θα πρέπει το ίδιο, και παρά την ψυχική και σωματική βία στην οποία υποβάλλεται σε καθημερινή βάση, να φέρει το βάρος και τους σοβαρούς κινδύνους της καταγγελίας των διακινητών του και μάλιστα χωρίς να χαίρει ρητά κανενός μέτρου προστασίας ή υποστήριξης. Δηλαδή θα πρέπει συνειδητά να χειροτερέψει την ήδη άθλια θέση του. Η διάταξη αυτή φαίνεται να μη λαμβάνει υπόψη της την πραγματικότητα.

Κατά συνέπεια, η προσπάθεια πλήρωσης του νομοθετικού κενού από το σχέδιο νόμου με σκοπό την αυτοτελή καταπολέμηση της διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, την προστασία από αυτή τη δραστηριότητα και την κάθε είδους εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής και την παροχή αρωγής στα θύματα κρίνεται κατ'αρχήν θετική.

Παράλληλα, με το ίδιο σχέδιο νόμου τροποποιούνται διάφορες διατάξεις του Κεφαλαίου 19 του Ποινικού Κώδικα (εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής). Για μερικά εγκλήματα προβλέπεται αυστηρότερη ποινή, ενώ για άλλα η συρρίκνωση της εφαρμογής τους ή και η αποποινικοποίηση.

Θεωρούμε λοιπόν σκόπιμο να υποβάλουμε τα σχόλια μας, σ' ένα πνεύμα εποικοδομητικής κριτικής, με σκοπό την κατά το δυνατόν καλύτερη νομοθετική ρύθμιση των ιδιαίτερα ακανθωδών παραπάνω θεμάτων.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΥ

A. Διατάξεις για την καταστολή της εμπορίας ανθρώπων (άρθρα 9 – 14 του νομοσχεδίου)

Άρθρο 9 (Τροποποιεί το άρθρο ΠΚ 351)

Ορισμός

Σύμφωνα με το Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών, ως διακίνηση και εμπορία ανθρώπων (trafficking) ορίζεται η στρατολόγηση, μεταφορά, υπόθαλψη ή αποδοχή προσώπων, που γίνεται με απειλή ή άσκηση βίας ή άλλες μορφές εξαναγκασμού, απαγωγή, απάτη ή κατάχρηση εξουσίας ή εκμετάλλευση μιας ιδιαίτερα τρωτής θέσης, με σκοπό την επίτευξη συναίνεσης αυτών των προσώπων στην εκμετάλλευσή τους από ένα άλλο πρόσωπο. Στον όρο εκμε-

τάλλευση περιλαμβάνεται τουλάχιστον η εκμετάλλευση της πορνείας άλλων, ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, η αναγκαστική εργασία, η δουλεία και οι παρεμφερείς πρακτικές και η αφαίρεση οργάνων⁶.

Η διακίνηση και εμπορία είναι, δηλαδή, όρος ευρύτερος της διακίνησης γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Το ελληνικό νομοσχέδιο περιορίζει τη έννοια της διακίνησης και εμπορίας σε αυτήν με μόνο σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Γι' αυτό και επιλέγει να τη ρυθμίσει στα πλαίσια του κεφαλαίου 19 του Ποινικού Κώδικα με τίτλο «εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής», τροποποιώντας το άρθρο 351 περί σωματεμπορίας.

Είναι αλήθεια ότι στην Ελλάδα η σεξουαλική εκμετάλλευση αποτελεί τον κύριο τρόπο εκμετάλλευσης των θυμάτων της διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων. Όμως μπορεί να αποσκοπεί και σε άλλες μορφές εκμετάλλευσης, όπως η αναγκαστική εργασία ή η αφαίρεση οργάνων. Σκόπιμο θα ήταν, λοιπόν, εφόσον ο νομοθέτης αποφάσισε να ρυθμίσει το πρόβλημα, να το κάνει με τρόπο σύμφωνο με τα διεθνή κείμενα. Σήμερα η ζήτηση στην Ελλάδα είναι στην αγορά του σεξ και γι' αυτό οι διακινητές προάγουν τα θύματα στην πορνεία. Δεν πρέπει, όμως να ξεχνάμε και τα κυκλώματα εκμετάλλευσης ανηλίκων, λ.χ. των λεγομένων παιδιών των φαναριών, που τόσο ενεργά δρουν στη χώρα μας, τα μέλη των οποίων δε θα τιμωρούνται με το νέο 351, ούτε να αποκλείσουμε την εμφάνιση νέων μορφών εκμετάλλευσης στο μέλλον που επίσης θα μένουν ατιμώρητες από αυτή τη διάταξη. Γι' αυτό θα ήταν σκόπιμο το αδίκημα της εμπορίας και διακίνησης να μην περιέχει ως συστατικό στοιχείο της υπόστασής του αποκλειστικά το «σκοπό γενετήσιας εκμετάλλευσης» του διακινητή.

Βέβαια, η εκμετάλλευση αναγκαστικής εργασίας ή η αφαίρεση οργάνων τιμωρείται με άλλους νόμους, οι οποίοι όμως δεν καλύπτουν επαρκώς τη δράση των κυκλωμάτων, δεν τιμωρούν δηλαδή όλα τα πρόσωπα που συμμετέχουν στην «αλυσίδα της εκμετάλλευσης», από τον πρώτο που προσέγγισε το θύμα μέχρι τον τελευταίο «χρήστη» ή «αποδέκτη» του θύματος. Αντιθέτως, σύμφωνα με το Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών τιμωρούνται όλοι οι μετέχοντες στο σύστημα διακίνησης και εμπορίας, μέχρι μάλιστα και τον τελευταίο «χρήστη» ή «αποδέκτη» του θύματος. Το αυτό προβλέπει και το προτεινόμενο άρθρο 351, αλλά μόνο όταν πρόκειται για σεξουαλική εκμετάλλευση.

Κατά τη γνώμη μας, χρειάζεται λοιπόν ένα νέο άρθρο, που δε θα συμπεριλαμβάνεται στο Κεφ. 19 του Ποινικού Κώδικα και θα ποινικοποιεί την παρά-

⁶ Βλ. άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Παράνομης Διακίνησης Προσώπων, ό.π., υποσ. 2.

νομη διακίνηση και εμπορία ανθρώπων χωρίς εξειδίκευση του σκοπού της εκμετάλλευσης, σύμφωνα με τον ορισμό του Πρωτοκόλλου του ΟΗΕ που παρατίθεται παραπάνω.

Συναίνεση

Το προτεινόμενο άρθρο 351 απαριθμεί τους τρόπους άσκησης βίας για τον εξαναγκασμό του θύματος σε εκμετάλλευση και υπογραμμίζει στην παράγραφο 2 ότι η σωματεμπορία, έστω και αν τελείται με απόσπαση της συναίνεσης του θύματος όταν αυτό βρίσκεται σε ανάγκη με «υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή με παροχή άλλων ωφελημάτων ή με τη χρήση απατηλών μέσων» τιμωρείται με την ίδια ποινή. Σκόπιμο θα ήταν να περιληφθεί και η «εκμετάλλευση τρωτής θέσης» στον κατάλογο των μέσων απόσπασης της συναίνεσης, που αποτελεί όρο ευρύτερο, μη περιορισμένο στην επίκληση οικονομικής ή επιβιωτικής ανάγκης και που περιλαμβάνεται και στον ορισμό του Πρωτοκόλλου των Ηνωμένων Εθνών.

Με την παραπάνω ευρεία διατύπωση, ακόμα και αν οι διακινητές ισχυριστούν ότι το θύμα είχε συναινέσει στο να μεταναστεύσει, να φέρει πλαστά έγγραφα και να δουλέψει παράνομα σε μια ξένη χώρα, τους στερείται η δυνατότητα να ισχυριστούν ότι συμφώνησε να δουλέψει σε συνθήκες ουσιαστικής δουλειάς, και δη εφόσον αποδεικνύεται ότι τελούσε υπό τρωτές συνθήκες.

Ποινές

Ορθώς το νέο νομοσχέδιο προβλέπει τις αυξημένες ποινές και επιβαρυντικές περιπτώσεις στην παράγραφο 3 και 4 του άρθρου 351.

Ορισμός της γενετήσιας εκμετάλλευσης

Ορθά το νομοσχέδιο ορίζει τη γενετήσια εκμετάλλευση, όρο ευρύτερο της τέλεσης ασελγούς πράξης, έτσι ώστε να τιμωρούνται όχι μόνο εκείνοι που προάγουν τα θύματα διακίνησης σε πορνεία, αλλά και χρησιμοποιούν από κερδοσκοπία την εικόνα, το σώμα και τη φωνή ενός προσώπου για την πραγματική ή προσποιητή επιχείρηση ασελγών πράξεων ή την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών με σκοπό τη σεξουαλική διέγερση.

Άρθρο 10 (νέο άρθρο ΠΚ 351 Α)

Για πρώτη φορά το ελληνικό ποινικό δίκαιο ποινικοποιεί τη χρήση υπηρεσιών πορνείας (πελάτες) με το προτεινόμενο άρθρο 351 Α, αλλά μόνο στην περίπτωση της με αμοιβή τέλεσης ασελγούς πράξης με ανήλικο. Ο νομοθέτης δεν ποινικοποιεί τη χρήση υπηρεσιών πορνείας για με αμοιβή τέλεση

ασελγούς πράξης με ενήλικο. Κάτι τέτοιο θα έπρεπε τουλάχιστον να θεσμοθετηθεί για το χρήστη των υπηρεσιών αυτών που γνωρίζει ότι ο/η εκδιδόμενος/η είναι θύμα παράνομης εμπορίας και διακίνησης⁷. Ο εν γνώσει του χρήστης υπηρεσιών αναγκαστικής πορνείας, τελευταίος κρίκος της «αλυσίδας εκμετάλλευσης», είναι αυτός που τροφοδοτεί τα κυκλώματα εμπορίας και διακίνησης. Ουσιαστικά και ο ίδιος ασκεί βία στο θύμα, αναγκάζοντάς το να προβεί σε μία πράξη την οποία δεν επιθυμεί. Είναι λοιπόν απαραίτητη η ποινικοποίηση αυτής της πράξης πρώτον λόγω της δικής του προσβλητικής της αξίας του θύματος συμπεριφοράς, αλλά και δεύτερον για την αποτελεσματικότερη καταστολή της δράσης των διακινητών.

Άρθρο 13

Αρωγή θυμάτων

Η νέα αυτή διάταξη στοχεύει στο να πληρώσει το νομοθετικό κενό σε σχέση με την αρωγή των θυμάτων εμπορίας και διακίνησης προσώπων. Αναγνωρίζει, λοιπόν, το νομοσχέδιο, την ανάγκη προστασίας των ατόμων αυτών και προβλέπει αρωγή για τη στέγαση, τη διατροφή, την περίθαλψη και την ψυχολογική υποστήριξή τους, για την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτισή τους. Για την πραγματοποίηση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, θεσπίζει την εξασφάλιση νομικού παραστάτη και διερμηνέα σε περιπτώσεις δίωξης του εκμεταλλευτή τους. Βέβαια, αν δεχτούμε τον ευρύτερο ορισμό της εμπορίας και διακίνησης έναντι της σωματεμπορίας του προτεινόμενου 351 ΠΚ, η προστασία αυτή θα πρέπει να επεκταθεί στα θύματα της παράνομης εμπορίας και διακίνησης με οποιοδήποτε σκοπό εκμετάλλευσης, λ.χ. παιδιά των φαναριών.

Το νομοσχέδιο ωστόσο αφήνει τον προσδιορισμό των μέσων επίτευξης και της διαδικασίας εφαρμογής των αρχών που θέτει στην έκδοση προεδρικού διατάγματος, το οποίο ελπίζουμε ότι όντως θα εκδοθεί και μάλιστα το συντομότερο δυνατόν, και ότι θα είναι μελετημένο και εφαρμόσιμο, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική πραγματοποίηση των επιταγών του νόμου.

Το νομοσχέδιο δεν κάνει λόγο για τη συμβολή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στον όλον αγώνα και ιδιαίτερα στην υποστήριξη των θυμάτων εμπορίας και διακίνησης. Είναι εμφανές ότι για να εφαρμοστούν οι φιλόδοξες διατάξεις του σχεδίου νόμου, η συμβολή των ΜΚΟ θα είναι πλέον η αναγκαία, και γι' αυτό ο νομοθέτης οφείλει να αναφερθεί ρητά σε αυτήν, έστω καταλείποντας τη ρύθμισή της σε προεδρικό διάταγμα.

Το άρθρο προβλέπει τη δυνατότητα αναστολής της απέλασης αλλοδαπού

⁷ Βλ. και παρ. 10 της Σύστασης της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, ό.π., υποσ. 5.

που είναι θύμα διακίνησης και που βρίσκεται παράνομα στη χώρα μέχρι να εκδοθεί αμετάκλητη δικαστική απόφαση κατά των υπαιτίων. Ως τώρα, τα θύματα διακίνησης δεν ζητούν τη βοήθεια της αστυνομίας από φόβο μη συλληφθούν, κρατηθούν και απελαθούν, αλλά και από το φόβο της αντίδρασης των σωματεμπόρων. Ο νέος νόμος θα έπρεπε όμως να προσδιορίζει με ποιο καθεστώς ο αλλοδαπός θα παραμείνει στη χώρα, κυρίως αν λάβουμε υπόψη ότι αυτή η διαδικασία μπορεί να κρατήσει χρόνια. Ο νόμος μπορεί να προβλέψει ένα ειδικό καθεστώς νόμιμης παραμονής, άδειας εργασίας και ασφάλειας, ώστε να μπορέσει να διαβιώσει αξιοπρεπώς και ασφαλώς κατά το χρονικό αυτό διάστημα. Αν δε διασφαλιστούν καλύτεροι και ασφαλέστεροι όροι διαβίωσης από αυτούς υπό τους οποίους βρίσκεται σήμερα, το θύμα δε θα καταγγέλλει τους εκμεταλλευτές του.

Επιπλέον, στο νομοσχέδιο πρέπει να προστεθεί μια διάταξη με σκοπό την προστασία της ιδιωτικής ζωής των θυμάτων κατά τη διάρκεια της δίκης των εκμεταλλευτών τους. Επειδή θεωρούμε πάντως ότι το δικαίωμα ουσιαστικής υπεράσπισης των κατηγορουμένων δεν πρέπει να θιγεί, η παραπάνω μυστικότητα σωστότερο είναι να διασφαλίζεται με τη διεξαγωγή της δίκης κλεισμένων των θυρών και με την απαγόρευση δημοσιοποίησης των ονομάτων των θυμάτων από τα μαζικά μέσα ενημέρωσης. Ο κατηγορούμενος, όμως, θα γνωρίζει μηνυτές, μάρτυρες και συγκεκριμένες κατηγορίες. Η δημοσιοποίηση των ονομάτων των θυμάτων μπορεί να οδηγήσει στο στιγματισμό τους και να εμποδίσει την ομαλή κοινωνική τους ένταξη είτε στη χώρα προέλευσης τους είτε στη χώρα που θα παραμείνουν.

Άρθρο 14

Επαναπατρισμός

Το προτεινόμενο άρθρο ορθώς προβλέπει τον ασφαλή επαναπατρισμό του θύματος με σεβασμό της αξιοπρέπειάς του και εφόσον το θύμα δηλώσει ρητά ότι τον επιθυμεί. Στις περισσότερες περιπτώσεις, το θύμα διακίνησης δεν έχει τη δυνατότητα να καλύψει τα έξοδα του επαναπατρισμού του, ενώ πολλές φορές τα ταξιδιωτικά του έγγραφα βρίσκονται στα χέρια των διακινητών. Αυτό θα ήταν σκόπιμο να ληφθεί υπόψη στο προεδρικό διάταγμα που θα εκδοθεί και θα ρυθμίζει τις πρακτικές λεπτομέρειες του επαναπατρισμού των θυμάτων.

Ορθώς το άρθρο αυτό προβλέπει και τη δυνατότητα παραμονής του θύματος στην Ελληνική επικράτεια, εφόσον δεν επιθυμεί να επαναπατριστεί για προβαλλόμενους από αυτό λόγους που πιθανολογούνται βάσιμοι και σοβαροί. Είναι κατανοητό ότι πολλές φορές το θύμα δεν μπορεί να επιστρέψει στη χώρα προέλευσης, είτε γιατί κινδυνεύει να ξαναπέσει στα χέρια των κυκλωμάτων διακίνησης, είτε γιατί θα διασυρθεί κοινωνικά, ή ακόμα και

συχνότατα θα διωχθεί. Όχι σπάνια δεν είναι ούτε από την οικογένειά του αποδεκτό. Το νέο άρθρο προβλέπει τη δυνατότητα παραμονής των αλλοδαπών θυμάτων στην Ελλάδα, χωρίς όμως να προσδιορίζει με ποιο καθεστώς. Σκόπιμο θα ήταν να συγκεκριμενοποιηθεί το καθεστώς παραμονής και άδειας εργασίας για τα θύματα που θα μείνουν στην Ελληνική επικράτεια, ενώ απαραίτητος θα ήταν και ο σχεδιασμός προγραμμάτων κατάρτισης και εκπαίδευσης των θυμάτων, με σκοπό την ομαλότερη ένταξή τους στην Ελληνική κοινωνία.

Πρόληψη

Το νομοσχέδιο δεν περιλαμβάνει διατάξεις για την πρόληψη της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων. Το Κράτος πρέπει να επιφορτίσει κάποιο από τα όργανά του, ενδεχομένως τη Γενική Γραμματεία Ισότητας, με την αρμοδιότητα εκπόνησης και εφαρμογής μιας εκτεταμένης καμπάνιας, με σκοπό την ενημέρωση:

I) των θυμάτων της διακίνησης ότι τα δικαιώματά τους προστατεύονται και ότι οι Ελληνικές αρχές θα τους συμπαρασταθούν, αν αποφασίσουν να καταγγείλουν τους εκμεταλλευτές τους

II) του ανδρικού πληθυσμού της χώρας σε σχέση με τις συνθήκες διαβίωσης των θυμάτων της διακίνησης και τη δράση των κυκλωμάτων, ώστε να συνειδητοποιήσουν ότι χρησιμοποιώντας τις υπηρεσίες αναγκαστικής πορνείας συντηρούν ένα καθεστώς σύγχρονης δουλείας⁸.

Το σπουδαιότερο για την πρόληψη του φαινομένου αυτού είναι η οργάνωση συστηματικής συνεργασίας της χώρας μας με τις αρμόδιες αρχές των άλλων χωρών, αλλά και με τις σ'αυτές προξενικές αρχές μας για την αποτελεσματικότερη παρεμπόδιση της κυκλοφορίας των εκμεταλλευτών και της διακίνησης των υποψήφιων θυμάτων από τις χώρες αυτές προς τη δική μας.

Καταστολή

Κρίσιμος για την εφαρμογή αυτού του νόμου είναι φυσικά ο ρόλος της αστυνομίας. Εκτός από την εκκαθάριση των Σωμάτων Ασφαλείας από άτομα που συμμετέχουν ή καλύπτουν με όποιο τρόπο μπορούν τα κυκλώματα διακίνησης, χρήσιμη είναι η ευαισθητοποίηση των μελών των Σωμάτων Ασφαλείας σε σχέση με το θέμα. Πάντως, αμφίβολο είναι αν θα απέβαινε λυσιτελής η δημιουργία ενός ειδικού σώματος της Αστυνομίας για την αποτελεσματικότερη καταστολή της εμπορίας και διακίνησης ανθρώπων. Η ειδική υπηρεσία της Αστυνομίας για την πορνεία σαφώς δεν επέτυχε.

⁸ Εξαιρετικά επιτυχημένη θεωρούμε την καμπάνια της Διεθνούς Οργάνωσης Μετανάστευσης, με σύνθημα «Εσύ πληρώνεις για μια νύχτα, εκείνη πληρώνει με τη ζωή της» (You pay for a night, she pays with her life).

B. Λοιπές διατάξεις που τροποποιούν το Κεφάλαιο 19 του Ποινικού Κώδικα με τίτλο «εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής»

Άρθρα 1 – 5 (Τροποποίηση άρθρων ΠΚ 338, 342, 343, 344)

Οι τροποποιήσεις των παραπάνω άρθρων είναι ορθές. Η επέκταση της προστασίας στους άνδρες από την κατάχρηση σε ασέλγεια είναι σύμφωνη με την αρχή της ισότητας, αλλά και ανταποκρίνεται στη διάδοση της έκδοσης ανδρών, κυρίως πολλών ανηλίκων. Η αύξηση των ποινών στα εγκλήματα της κατάχρησης ανηλίκων σε ασέλγεια και της ασέλγειας με κατάχρηση εξουσίας είναι ορθή και ανάλογη με τη βαρύτητα των εγκλημάτων αυτών. Το τροποποιημένο άρθρο 344 καταργεί την ανάγκη έγκλησης για τη δίωξη μιας σειράς εγκλημάτων (κατάχρηση σε ασέλγεια, αποπλάνηση παιδών, κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια και ασέλγεια με κατάχρηση εξουσίας), τα οποία πλέον δίδονται αυτεπαγγέλτως. Το άρθρο αυτό δημιουργεί κάποιους δισταγμούς για τις ψυχολογικές και κοινωνικές επιπτώσεις σε μερικές περιπτώσεις παιδιών ψυχικά τραυματισμένων ή υπερευαίσθητων. Κάποια ειδικότερη ρύθμιση εν όψει αυτών των περιπτώσεων μας φαίνεται ενδειγμένη.

Άρθρο 6 (Τροποποίηση άρθρου ΠΚ 348)

Είναι γνωστό ότι τα κυκλώματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης γυναικών, από τα οποία διακινείται και μεγάλος αριθμός ανηλίκων, διαφημίζουν ανεμπόδιστα το «εμπόρευμα» με αγγελίες, διαφημιστικά σποτ σε μερικά από τα πιο ευρέως διαδεδομένα μέσα ενημέρωσης. Ορθώς λοιπόν το νομοσχέδιο ποινικοποιεί τη δημοσίευση από τα μέσα ενημέρωσης αγγελίας, εικόνας κτλ. με σκοπό τη διευκόλυνση της ασέλγειας με πρόσωπα νεότερα των 18 ετών. Νομίζουμε ωστόσο ότι ο περιορισμός αυτός είναι άστοχος. Οι αγγελίες δε θα αναγράφουν πλέον ηλικία και ο υπεύθυνος του μέσου ενημέρωσης θα μπορεί ευλόγως να ισχυριστεί - και όταν το θύμα είναι ανήλικο - ότι δεν ήταν εύκολο γι' αυτόν να γνωρίζει την ηλικία του θύματος.

Εν πάση περιπτώσει δεν επιτρέπεται να δρα ατιμωρητί η ισχυρότατη και αποτελεσματικότερη προώθηση από τα μέσα ενημέρωσης της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των γυναικών - θυμάτων.

Άρθρο 7 (Πρόσθεση άρθρου ΠΚ 348 Α)

Ορθώς το νέο αυτό άρθρο ποινικοποιεί την πορνογραφία κατ' ανηλίκων και μάλιστα για όλη την αλυσίδα κατασκευής και διακίνησης πορνογραφικού υλι-

κού, από αυτόν που παρασκευάζει μέχρι αυτόν που διακινεί ή απλώς κατέχει πορνογραφικό υλικό. Άστοχα όμως το άρθρο αυτό περιορίζει την ηλικία του εκμεταλλευόμενου ανηλίκου στα 15, κάτι που είναι αντίθετο με τον ορισμό του παιδιού από το άρθρο 1 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που έχει επικυρωθεί από τη χώρα μας⁹. Επιβάλλεται λοιπόν η αύξηση της ηλικίας προστασίας στα 18. Ορθό θα είναι να προβλέπεται και η τιμώρηση κατασκευής πορνογραφικού υλικού με τη συμμετοχή προσώπων ενηλίκων εξαναγκαζομένων ή ανύποπτων ότι χρησιμοποιούνται για τέτοιο σκοπό.

Άρθρο 8 (Τροποποίηση άρθρου ΠΚ 349)

Το προτεινόμενο άρθρο αυξάνει την ποινή για τη μαστροπεία κατά ανηλίκων και καταργεί την παράγραφο 3, δηλαδή το αξιόποινο της μαστροπείας κατά ενηλίκων, δηλαδή της προαγωγής στην πορνεία, της ψυχικής και υλικής διευκόλυνσης της πορνείας μη εκδιδομένου εισέτι προσώπου, που κατά την μέχρι σήμερα νομοθεσία και νομολογία λαμβάνει χώρα χωρίς τη χρήση βίας, απάτης, πλάνης, απειλής.

Από την εισηγητική έκθεση διαφαίνεται πως ο νομοθέτης θεωρεί ότι η μαστροπεία καλύπτεται από τη διευρυμένη αντικειμενική υπόσταση της σωματεμπορίας του νέου 351ΠΚ. Όμως κάτι τέτοιο δε φαίνεται να συμβαίνει, εφόσον σύμφωνα με το ισχύον 349 παρ. 3 η μαστροπεία τελείται ανεξάρτητα βίας, πλάνης, απάτης και απειλής του/της εκδιδομένου/ης, κάτι που είναι συστατικό στοιχείο της υπόστασης του νέου 351. Επιπλέον, το αδίκημα της μαστροπείας διατηρείται για τους ανηλικούς, παρότι στις διατάξεις περί σωματεμπορίας προβλέπεται, και μάλιστα ως επιβαρυντική περίπτωση, σωματεμπορία ανηλίκων. Άρα, εφόσον ο νομοθέτης διατηρεί δυο διαφορετικά αδικήματα για τους ανηλικούς, γιατί καταργεί τη μαστροπεία για τους ενηλίκους;

Ο παλιός ΠΚ, στο άρθρο 349 παρ. 3 θεωρούσε ότι θύμα μαστροπείας μπορούσε να είναι μία γυναίκα, η οποία δεν είχε γίνει πριν πόρνη, κατά την κρατούσα άποψη στη νομολογία¹⁰, και η οποία με οποιονδήποτε τρόπο πείσθηκε να εκδοθεί και στην οποία παρασχέθηκαν τα μέσα ώστε να το κάνει.

Σκοπός της διάταξης ήταν η κατά το δυνατόν προφύλαξη των γενετήσιων σχέσεων από την εμπορευματοποίηση (Μαγκάκης). Στο βάθος της αυτή η διάταξη διέβλεπε τις σχέσεις εξουσίας ή συναισθηματικής εξάρτησης που υπάρχουν μεταξύ του μαστροπού και της γυναίκας που πείσθηκε να εκδοθεί για πρώτη φορά.

Σημειωτέον ότι κανένα διεθνές νομοθετικό κείμενο επικυρωμένο από τη

⁹ Ν. 2101/1992.

¹⁰ Βλ. όμως σωστές αντιρρήσεις επ' αυτού από τον Γ. Α. Μαγκάκη, ο οποίος υποστηρίζει ότι θύμα μπορεί να είναι και πόρνη.

Ελλάδα δεν προβλέπει την κατάργηση της μαστροπείας.

Το άρθρο 349 παρ. 3 πρέπει να διατηρηθεί, να επεκταθεί η προστασία που παρέχει στα εκδιδόμενα πρόσωπα γενικά, σύμφωνα με την αρχή της ισότητας, και μάλιστα να αυξηθούν οι ποινές που προβλέπει.

Άρθρο 12 παράγραφος 2 (καταργεί το άρθρο ΠΚ 350)

Το νομοσχέδιο καταργεί το έγκλημα της εκμετάλλευσης πόρνης, δηλαδή το να διατρέφεται κανείς αποκλειστικά ή εν μέρει από τα έσοδα εκδιδόμενης γυναίκας. Η διατήρηση αυτού του άρθρου μας φαίνεται απαραίτητη. Είναι φανερό ότι τέτοια πρόσωπα αφενός μεν εξαναγκάζουν το θύμα – χρηματοδότη τους να παραμείνει στο επάγγελμα, αφετέρου να εκδίδεται κατά το δυνατόν περισσότερο και κατά οποιονδήποτε εξευτελιστικό τρόπο για την αύξηση του εισοδήματός τους. Συγχρόνως, δημιουργεί με κάθε μέσο εξάρτηση του θύματος από αυτόν, για να κρατεί ασφαλή την πηγή των πόρων του, ακόμη και με εθισμό του θύματος στα ναρκωτικά. Εξάλλου, τα συστατικά στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος αυτού είναι πολύ ευχερέστερα αποδείξιμα από εκείνα της μαστροπείας και της σωματεμπορίας που περιλαμβάνουν δυσαπόδεικτα ψυχολογικά στοιχεία. Προτείνουμε όμως τη νέα διατύπωσή του ως εξής: «Όποιος συντηρείται ολικά ή μερικά από τις εισπράξεις κατ' επάγγελμα εκδιδομένου προσώπου, τιμωρείται με φυλάκιση 2 έως 5 ετών».

Τέλος, προτείνουμε ένα νέο άρθρο σε σχέση με την καταστολή των εγκλημάτων αυτών, το οποίο προσωρινά αριθμούμε ως 12 Α του νομοσχεδίου. Δεδομένου ότι η σεξουαλική εμπορευματοποίηση και εκμετάλλευση της γυναίκας δεν ήταν ακάλυπτη από τις ισχύουσες διατάξεις, ωστόσο έμενε ατιμώρητη κυρίως λόγω της στάσης των αστυνομικών οργάνων, απαραίτητη θεωρούμε την πρόβλεψη τιμωρίας τους με βάση τη διατύπωση του άρθρου 16 της Σύμβασης κατά των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή ποινής. Αλλιώς, η αύξηση των ποινών των σωματεμπόρων, προαγωγών κ.τ.λ., καθώς και η τιμώρηση των δραστών του νέου 351 θα έχουν ως αποτέλεσμα απλώς την αύξηση των παρεχομένων στους αστυνομικούς ανταλλαγμάτων για την απραξία τους. Συγκεκριμένα προτείνουμε την εξής διατύπωση:

«Όργανο του Κράτους ή πρόσωπο που ενεργεί κατά οποιονδήποτε τρόπο με κρατική ιδιότητα και διαπράττει αυτό το ίδιο ή συνεργεί κατά οποιονδήποτε τρόπο ή προτρέπει ή συναινεί ρητά ή σιωπηρά στη διάπραξη των εγκλημάτων των άρθρων 349, 350 (του οποίου τη διατήρηση ζητούμε), και 351 τιμωρείται με φυλάκιση ενός μέχρι 3 ετών. Αν αποδειχθεί συμμετοχή του στα κέρδη των διακινητών ή σωματεμπόρων ή άλλη επωφελής προς αυτόν

παραχώρηση οποιουδήποτε είδους, η ποινή θα είναι φυλάκιση από 3 έως 5 έτη ή, αν η συνεργασία έχει μονιμότερο χαρακτήρα, κάθειρξη μέχρι 10 ετών».

28.2.2002

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 3
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ
«ΒΑΣΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ» (CORE DOCUMENT)
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΗ
ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΕΧΟΥΝ
ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΕΙ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΤΙΚΩΝ
ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

**ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ «ΒΑΣΙΚΩΝ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ» (CORE DOCUMENT)
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΗ
ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΕΧΟΥΝ
ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΕΙ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΤΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ***

I. Εισαγωγικές επισημάνσεις

Η Έκθεση «βασικών πληροφοριών» (Core Document) συντάχθηκε από την Ειδική Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου των Εξωτερικών (ΕΝΥ) και αποτελεί μέρος της πρώτης περιοδικής έκθεσης η οποία θα υποβληθεί από την Ελλάδα στο πλαίσιο του συστήματος ελέγχου της εφαρμογής του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών (ΔΣΑΠΔ) που επικύρωσε η Ελλάδα το 1997 (ν. 2462/1997).

Το ΔΣΑΠΔ προβλέπει την υποχρέωση των Κρατών μερών να υποβάλουν μία αρχική (μέσα σε διάστημα ενός έτους από τη θέση σε ισχύ του Συμφώνου σε σχέση με το συγκεκριμένο Κράτος μέρος) και στη συνέχεια περιοδικές εκθέσεις, οσάκις το ζητεί η Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου που συγκροτήθηκε από το ΔΣΑΠΔ (άρθρο 40).

Στο συνοδευτικό γράμμα της προς την ΕΕΔΑ, η ΕΝΥ αναφέρει ότι κατόπιν σχετικού αιτήματος της Υπάτης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του ανθρώπου, η εν λόγω έκθεση θα κατατεθεί στην Αρμοστεία και θα χρησιμοποιηθεί ως κοινό εισαγωγικό κείμενο στις εκθέσεις που υποβάλλονται στο σύνολο των οργάνων τα οποία έχουν συγκροτηθεί για την εφαρμογή των διαφόρων Συμβάσεων του οργανισμού σχετικά με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου, Επιτροπή για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, Επιτροπή για την εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων, Επιτροπή κατά των βασανιστηρίων, Επιτροπή για την εξάλειψη των διακρίσεων έναντι των γυναικών, Επιτροπή για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού).

Το κείμενο υποβάλλεται στην ΕΕΔΑ δυνάμει του άρθρου 1 παρ. 6 (ε) του ιδρυτικού ν. 2667/1998, το οποίο θεμελιώνει την αρμοδιότητα της Επιτροπής να εκφέρει γνώμη για εκθέσεις που πρόκειται να υποβάλει η χώρα σε διεθνείς οργανισμούς για θέματα δικαιωμάτων του ανθρώπου.

* Εισηγητές: Χ. Δίπλα, Αν. Προεδρεύουσα του Ε΄ Τμήματος της ΕΕΔΑ, και Γ. Κτιστάκης, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ.

Σημειωτέον, τέλος, ότι το κείμενο συντάχθηκε σύμφωνα με οδηγίες (Consolidated Guidelines) τις οποίες έχει διανεμίσει η Γενική Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών στα συμβαλλόμενα μέρη των ανωτέρω συμβάσεων (U.N. Doc. HRI/GEN/Rev. 1 της 9 Μαΐου 2001). Στις οδηγίες αυτές ζητείται από τα συμβαλλόμενα μέρη να δώσουν συγκεκριμένες πληροφορίες όπως αυτές που αναφέρονται παρακάτω.

II. Γενικές παρατηρήσεις

1. Η έκθεση ακολουθεί σε γενικές γραμμές τις οδηγίες οι οποίες περιέχονται στο παραπάνω έγγραφο και απαντά στα ερωτήματα τα οποία τίθενται και αφορούν στην πολιτειακή δομή της χώρας και στο νομικό πλαίσιο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το κείμενο περιορίζεται σε μια περιγραφή του νομικού συστήματος της Ελλάδας και, ως επί το πλείστον, δεν προχωρεί σε θέματα εφαρμογής, πράγμα το οποίο θα γίνεται στις επί μέρους εκθέσεις με συγκεκριμένη θεματική που θα απευθύνονται στα παραπάνω όργανα.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι μπορεί να μην επισημαίνονται γενικότερα προβλήματα ή ελλείψεις που οφείλονται είτε σε πλημμελή νομοθετική ρύθμιση είτε σε παραλείψεις κατά την εφαρμογή των ρυθμίσεων από τη διοίκηση. Εξ άλλου, ορισμένα από τα ερωτήματα τα οποία τίθενται στις οδηγίες δεν μπορούν να απαντηθούν με σχόλια γενικού περιεχομένου, αλλά απαιτούνται συγκεκριμένες απαντήσεις οι οποίες δεν μπορούν να δοθούν εάν δεν εξετάσει κανείς πώς εφαρμόζεται στην πράξη το ισχύον σύστημα προστασίας.

2. Οι οδηγίες ζητούν από τα Κράτη να αναφερθούν σε ορισμένα στοιχεία σχετικά με τα εθνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά της χώρας και του πληθυσμού της, όπως κοινωνικο-οικονομικά και πολιτισμικά στοιχεία (κατά κεφαλήν εισόδημα, ακαθάριστο εθνικό προϊόν, ποσοστό πληθωρισμού, ανεργίας, αλφαριθμητισμού, θρήσκευμα, ομιλούμενη γλώσσα ή γλώσσες εάν ομιλούνται περισσότερες της μιας). Ορισμένα ερωτήματα, όπως αυτά που αναφέρονται στο θρήσκευμα ή τη γλώσσα παραμένουν ωστόσο χωρίς απάντηση.

Επίσης, το τελευταίο μέρος της Έκθεσης πρέπει να αναφέρεται, σύμφωνα με τις οδηγίες, στα μέτρα πληροφόρησης και δημοσιότητας που έχουν ληφθεί και στις προσπάθειες που καταβάλλονται ώστε να ενημερωθεί το κοινό και οι αρμόδιες υπηρεσίες για τα προστατευόμενα από τις διεθνείς συμβάσεις δικαιώματα. Ζητείται ειδικότερα από τα κράτη να αναφέρουν ποια μέτρα δημοσιότητας και διάδοσης, π.χ. μέσω μεταφράσεων των διαφόρων κειμένων, έχουν ληφθεί, ποια κυβερνητικά όργανα είναι υπεύθυνα για την

υποβολή εκθέσεων, εάν αντλούν τις πληροφορίες τους, εκτός από τις επίσημες κρατικές πηγές, και από μη κυβερνητικές οργανώσεις, τέλος εάν οι εκθέσεις αυτές είναι δημόσιες για το κοινό.

Στις απαντήσεις της Έκθεσης στα παραπάνω ερωτήματα, προτείνεται να ληφθούν υπόψη οι ακόλουθες επισημάνσεις:

Όσον αφορά στην εκπαίδευση των αστυνομικών οργάνων στα δικαιώματα του ανθρώπου, θα έπρεπε να γίνει αναφορά στις υποδείξεις της ΕΕΔΑ. Αναφέρουμε σχετικά ότι το Δ΄ Τμήμα της ΕΕΔΑ (Τμήμα Προώθησης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) έχει με το από 26.03.2001 έγγραφό του στον Υπουργό Δημόσιας Τάξης επιστήσει την προσοχή του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης στην ιδιαίτερη σημασία καθιέρωσης ειδικής διδακτικής μονάδας στις Σχολές της ΕΛ.ΑΣ., όπως επίσης στην *άμεση ανάγκη ενδυνάμωσης και αναβάθμισης της Διεύθυνσης Εκπαίδευσης του ίδιου Υπουργείου*. Το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης δεν έχει μέχρι σήμερα (αρχές 2002) απαντήσει στο ανωτέρω έγγραφο. Προς την ίδια κατεύθυνση είναι και οι παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ για την υποδοχή των μεταναστών (Έκθεση της ΕΕΔΑ για το νομοσχέδιο περί μεταναστών, Δεκέμβριος 2000), των προσφύγων (Ιούνιος και Σεπτέμβριος 2001) αλλά και την βελτίωση της κατάστασης των Τσιγγάνων στην Ελλάδα (τέλη Νοεμβρίου 2001).

Επίσης, σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση των δημόσιων υπαλλήλων στα δικαιώματα του ανθρώπου και τα ζητήματα των μεταναστών, των προσφύγων και των Τσιγγάνων, η ΕΕΔΑ έχει επισημάνει την παραπάνω επείγουσα ανάγκη στις παρατηρήσεις της για την υποδοχή των μεταναστών (Έκθεση της ΕΕΔΑ για το νομοσχέδιο περί μεταναστών, Δεκέμβριος 2000), των προσφύγων (Ιούνιος και Σεπτέμβριος 2001) αλλά και την βελτίωση της κατάστασης των Τσιγγάνων στην Ελλάδα (τέλη Νοεμβρίου 2001). Η ΕΕΔΑ έχει επίσης λάβει και σχετικές πρωτοβουλίες: έχει υποβάλει στο Ινστιτούτο Επιμόρφωσης του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης αναλυτικό πρόγραμμα για τη διοργάνωση σεμιναρίων για τα δικαιώματα του ανθρώπου για τους δημόσιους υπαλλήλους. Η τελική έγκριση του προγράμματος από το Ινστιτούτο εκκρεμεί.

3. Επισημαίνεται ότι η Έκθεση δεν αναφέρεται στις προσπάθειες που καταβάλλει η Ελλάδα για να συμμορφωθεί στα πορίσματα του ελέγχου που διεξάγουν τα μη δικαιοδοτικά όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης (Επιτροπή κατά των βασανιστηρίων, Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας). Η ΕΕΔΑ έχει επισημάνει τις απαιτούμενες ενέργειες προς τον σκοπό της πλήρους εναρμόνισης με το ευρωπαϊκό κεκτημένο στο χώρο των δικαιωμάτων του ανθρώπου στις Εκθέσεις που υιοθέτησε και κοινοποίησε στο Υπουργείο

Εξωτερικών [βλ. Έκθεση για τη νομική συνδρομή (Ιούνιος 2001), Έκθεση για την προστασία των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα (Ιούνιος 2001), Έκθεση για τις συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα (Ιούλιος 2001), Έκθεση για τους αντιρρησίες συνείδησης (Ιούλιος 2001), Έκθεση για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα (Σεπτέμβριος 2001), Έκθεση για τα κύρια ζητήματα φυλετικών διακρίσεων στην Ελλάδα (Νοέμβριος 2001) και Έκθεση για την κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα (Νοέμβριος 2001)].

4. Η Έκθεση του Υπουργείου των Εξωτερικών αναφέρεται εκτενώς στην συμμόρφωση της Ελλάδας στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (σελ. 10 και 17). Παρά τις προσπάθειες που σημειώνονται προς την κατεύθυνση αυτή, δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι σε σύνολο 61 καταδικαστικών Αποφάσεων σε βάρος της Ελλάδας, έχουν εκδοθεί μόνο 15 Ψηφίσματα της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης που επιβεβαιώνουν την εκτέλεση ανάλογων σε αριθμό Αποφάσεων (στοιχεία μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 2002). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και οι ειδικές παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ προς το σκοπό της πλήρους συμμόρφωσης της χώρας στην, πράγματι σημαντική, νομολογία του Στρασβούργου. Αναφέρονται συγκεκριμένα η Έκθεση για τη θρησκευτική ελευθερία στην Ελλάδα (Μάρτιος 2001), η Έκθεση για τις συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα (Ιούλιος 2001) αλλά και οι πρόσφατες Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στην Έκθεση του Υπουργείου Δικαιοσύνης και του Υπουργείου Εξωτερικών για την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών κατά των βασανιστηρίων (UN CAT).

III. Ειδικές παρατηρήσεις επί του κειμένου

1. Σελ. 10: Τα θετικά μέτρα που αναφέρονται στο άρθρο 116 παρ. 2 του Συντάγματος είναι υποχρεωτικά για την Πολιτεία και όχι προαιρετικά.
2. Σελ. 14: Στην κατάσταση των διεθνών Συμβάσεων τις οποίες έχει επικυρώσει η Ελλάδα, αναφέρεται και το πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Βιοϊατρική. Επισημαίνεται ότι το Πρωτόκολλο δεν έχει κυρωθεί με νόμο σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 28 παρ. 2 του Συντάγματος. Το Πρωτόκολλο έχει εγκριθεί από την Ελλάδα βάσει της Υπουργικής Απόφασης 4898/21.10.1998.
3. Σελ. 14: Μετά την αναφορά των Συμβάσεων της Γενεύης για το ανθρωπιστικό δίκαιο και των Πρωτοκόλλων της, θα έπρεπε να αναφερθεί ότι η Ελλάδα έχει υπογράψει και βρίσκεται στη διαδικασία της προώθησης προς επικύρωση του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, σύμφωνα με όσα έχει προτείνει και η ΕΕΔΑ (Ολομέλεια, 7.12.2000).

4. Σελ. 16 (τέταρτη παράγραφος σχετικά με τη νομοθετική κύρωση των διεθνών συμβάσεων): Είναι σαφές ότι ο κυρωτικός νόμος δεν μπορεί να μεταβάλει το περιεχόμενο της υπό κύρωση συνθήκης η οποία ενσωματώνεται εν τω συνόλω της ως ακριβώς έχει υιοθετηθεί. Είναι ωστόσο δυνατόν, και συμβαίνει στην πράξη, να περιέχει επιφυλάξεις ή ερμηνευτικές δηλώσεις, εφόσον αυτές επιτρέπονται από τη συνθήκη ή δεν είναι ασυμβίβαστες με αυτήν. Αυτές μπορούν να υποβληθούν από τα Κράτη όλο το διάστημα από την υπογραφή έως την επικύρωση (άρθρο 19 της Σύμβασης της Βιέννης για το δίκαιο των Συμβάσεων).
5. Σελ. 21: Η ετήσια Έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη παρουσιάζεται σε Κοινοβουλευτική Επιτροπή και όχι σε ειδική συνεδρίαση της Ολομέλειας.
6. Σελ. 21: ο Συνήγορος του Πολίτη επιλέγεται ύστερα από απόφαση της Διάσκεψης των Προέδρων της Βουλής και με επιδίωξη ομοφωνίας ή πάντως με αυξημένη πλειοψηφία των τεσσάρων πέμπτων των μελών της (άρθρο 101Α παρ. 2 Σ). Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συγκρότηση και τις αρμοδιότητες του Συνηγόρου του Πολίτη που λειτουργεί ως ανεξάρτητη αρχή (άρθρο 103 παρ. 9 Σ).
7. Σελ. 22: από το 2000 που άρχισε να λειτουργεί, η ΕΕΔΑ έχει ασχοληθεί, μεταξύ άλλων, με ζητήματα θρησκευτικής ελευθερίας, προστασίας των μεταναστών και των προσφύγων, την αναθεώρηση του Συντάγματος, την οπλοφορία και την οπλοχρησία των αστυνομικών, την αντιτρομοκρατική νομοθεσία, τη νομική συνδρομή, το άσυλο, τις συνθήκες κράτησης, τους αντιρρησίες συνείδησης, την εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων και την κατάσταση των Τσιγγάνων.
8. Σελ. 23 (πέμπτη παράγραφος): επισημαίνεται ότι η Επιτροπή Βιοηθικής έχει υιοθετήσει τρεις Γνώμες για τα γενετικά τροποποιημένα φυτά, τη χρήση των γενετικών αποτυπωμάτων στην ποινική διαδικασία και τη χρήση των βλαστοκυττάρων στη βιοϊατρική και την κλινική ιατρική.

28.2.2002

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 4
ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΩΔΕΚΑΤΟΥ
ΠΡΟΣΘΕΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΣΔΑ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ
ΠΟΥ ΠΡΟΒΛΕΠΕΙ ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ
ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ

ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΩΔΕΚΑΤΟΥ ΠΡΟΣΘΕΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΣΔΑ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΠΟΥ ΠΡΟΒΛΕΠΕΙ ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ*

Εισαγωγή

Στις 26 Ιουνίου 2000 η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε¹ τοκίμενο του δωδέκατουπρόσθετου στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου [ΕΣΔΑ] Πρωτοκόλλου² και αποφάσισε την έναρξη τηςδικασίας υπογραφής του το Νοέμβριο 2000 στη Ρώμη, κατά τον εορτασμό της πενήνταετηρίδας της ΕΣΔΑ. Μέχρι σήμερα (10.1.2002) το έχουν υπογράψει 26 κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και το έχει επικυρώσει ένα (Γεωργία).

Η Ελλάδα έχει υπογράψει αλλά δεν έχει επικυρώσει το Πρωτόκολλο. Προτείνεται η επικύρωση του σημαντικού αυτού Πρωτοκόλλου χωρίς να παραβλέπονται οι αδυναμίες του κειμένου, που δεν κατέστη τελικά δυνατόν να αποφευχθούν κατά το στάδιο της προπαρασκευής του, και οι οποίες σε κάθε περίπτωση δεν υπερκαλύπτουν τις αρετές του κειμένου. Η εισήγηση συνοδεύεται και από την ανεπίσημη μετάφραση του κειμένου η οποία θα βοηθήσει στην επιτάχυνση της διαδικασίας επικύρωσης.

Η πορεία προς ένα πρόσθετο πρωτόκολλο

Από τη δεκαετία του '60 γίνονταν στους κόλπους του Συμβουλίου της Ευρώπης – Κοινοβουλευτική Συνέλευση και αρμόδιες επιτροπές εμπειρογνομώνων – διάφορες συζητήσεις σε αναζήτηση περαιτέρω εγγυήσεων στους τομείς της ισότητας και της καταπολέμησης των διακρίσεων, χωρίς συγκεκριμένο αποτέλεσμα.

Το ζήτημα της ισότητας ανδρών-γυναικών

Μετά το 1990, την ενδεχόμενη ενίσχυση των εγγυήσεων της ΕΣΔΑ για την αυτοτελή διασφάλιση της ισότητας ανδρών-γυναικών, προώθησε αρχικά η Επιτροπή για την Ισότητα Ανδρών και Γυναικών (CDEG), με την υποβολή αιτιολογημένης πρότασης, όπου υπογράμμιζε την έλλειψη κανόνα στη

* Εισηγητές: Ν. Φραγκάκης, Β' Αντιπρόεδρος της ΕΕΔΑ και Γ. Κτιστάκης, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ. Η παρούσα εισήγηση βασίζεται στο άρθρο του Ν. Φραγκάκη «Η απαγόρευση των διακρίσεων στη νομολογία του ΕΔΔΑ και το 12ο Πρόσθετο στην ΕΣΔΑ Πρωτόκολλο», *ΕΕΕυρΔ* 21 (2001), Ειδικό Τεύχος, σελ. 531-552.

¹ Συνεδρίαση 715 των Αναπληρωτών των Υπουργών [Μονίμων Αντιπροσώπων].

² Στη συνέχεια: το δωδέκατο Πρωτόκολλο ή το Πρωτόκολλο.

Σύμβαση για την έννομη προστασία της εν λόγω ισότητας ως θεμελιώδους δικαιώματος³. Η Επιτροπή Υπουργών παρέπεμψε το ζήτημα στην καθ' ύλην αρμόδια Διευθύνουσα Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (CDDH). Η τελευταία είχε σοβαρούς δισταγμούς στο να προτείνει την υιοθέτηση πρωτοκόλλου για ένα, μεμονωμένο, λόγο διάκρισης, κάτι που έκρινε ότι δεν θα ήταν σύμφωνο με την αρχή της καθολικότητας των ατομικών δικαιωμάτων. Στο μεταξύ όμως παρεμβλήθηκε η επισήμανση της ανάγκης ενίσχυσης της καταπολέμησης του ρατσισμού και το ενδεχόμενο κοινής αντιμετώπισης των συναφών προβλημάτων.

Το ζήτημα του ρατσισμού και η πρωτοβουλία της ECRI

Ως επακόλουθο της Διακήρυξης της Πρώτης Συνόδου Κορυφής των Αρχηγών Κρατών και Κυβερνήσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης που έγινε στη Βιέννη τον Οκτώβριο του 1993, ιδρύθηκε το 1994 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI)⁴ που ανέλαβε να υλοποιήσει το, υιοθετημένο από την παραπάνω Σύνοδο, Πρόγραμμα Δράσης για την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, του αντισημιτισμού και της μισαλλοδοξίας⁵. Στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων της για τη βελτίωση των διεθνών νομικών μέσων κατά του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, η ECRI ασχολήθηκε από την αρχή με τη δυνατότητα ενδυνάμωσης της ρήτρας του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ. Η ενδυνάμωση αυτή θα μπορούσε, θεωρητικά, να γίνει είτε (α) με πρόσθετο πρωτόκολλο είτε (β) με τη σύναψη αυτοτελούς, *ad hoc*, σύμβασης. Η θέση που υιοθέτησε η ECRI (αν και υποστηρίχτηκε και η άποψη της αυτοτελούς σύμβασης) και υπέβαλε με αιτιολογημένη έκθεση στην Επιτροπή Υπουργών, ήταν υπέρ ενός πρόσθετου πρωτοκόλλου που να περιλαμβάνει ρήτρα κατά των διακρίσεων λόγω φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας ή εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής⁶.

Προτείνοντας ένα νέο πρωτόκολλο, η ECRI αναγνώριζε ότι ο ρατσισμός

³ Βλ. «CoE Proposal for a Protocol to the ECHR containing the Fundamental Right of Women and Men to Equality», δημοσιευμένο ως annex 3 στο A. Yotopoulos-Marangopoulos, *Affirmative Action. Towards Effective Gender Equality*, Sakkoulas/Bruyland 1998, ιδίως σελ. 66 κ.επ.

⁴ Γενικά για την ECRI βλ. F. Orton, «Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας και η εκστρατεία κατά του Ρατσισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης», στο Φραγκάκη, Ανθόπουλου, Στάμου, Τρεκλή (επιμ.), *Μετανάστες, Ρατσισμός & Ξενοφοβία. Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων*, ΕΚΕΜΕ/ΓΤΝΓ/ ΕΕΔΑΠ/ΙΜΔΑ/ Σάκκουλας, 1998, σελ. 71 κ.επ. Βλ. και Ν. Φραγκάκη, «Η καταπολέμηση του ρατσισμού στην Ευρώπη και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας», *ΔτΑ* 2000, σελ. 407-415.

⁵ Συχνά, όταν γίνεται αναφορά στο πεδίο αρμοδιότητας και δράσης της ECRI, μνημονεύεται μόνον ο ρατσισμός –ως έννοια γένους- ή και ένας ακόμη από τους συναφείς όρους που περιλαμβάνονται στην αρμοδιότητα της Επιτροπής, όπως συμβαίνει και με τον τίτλο της. Σε κάθε περίπτωση, εξυπακούονται και οι παραλειπόμενοι όροι.

στις διάφορες μορφές του δεν μπορεί να εξολοθρευτεί μόνο με νομικά μέσα. Τόνιζε όμως ότι οι προσπάθειες για την προώθηση φυλετικής δικαιοσύνης δεν μπορούν να πετύχουν χωρίς τα μέσα αυτά. Κατά την Επιτροπή, η καθιέρωση δικαιώματος προστασίας από τη φυλετική διάκριση ως θεμελιώδους ανθρώπινου δικαιώματος, θα συνιστούσε σημαντικό βήμα στην καταπολέμηση των προφανών παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων που προκύπτουν από το ρατσισμό και την ξενοφοβία, παραβιάσεων που είναι απαράδεκτες και στη βάση ηθικών αρχών. Το κείμενο της ουσιαστικής διάταξης του πρωτοκόλλου, που πρότεινε, αφορούσε την προστασία κατά διακρίσεων λόγω φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας ή εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής. Υιοθετούσε δηλαδή μια «τομεακή» προσέγγιση, σε διάσταση με την αρχή της καθολικότητας.

Οι προπαρασκευαστικές εργασίες

Υπό το φως της πρότασης της ECRI, η Επιτροπή Υπουργών έδωσε εντολή, τον Απρίλιο 1996, στη Διευθύνουσα Επιτροπή να εξετάσει τη σκοπιμότητα ενός διεθνούς νομικού κανόνα κατά του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας, λαμβάνοντας υπόψη την αιτιολογημένη έκθεση της ECRI που προαναφέρθηκε. Η επιτροπή εμπειρογνομόνων για την ανάπτυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου (DH-DEV) μελέτησε τις διάφορες δυνατές νομοτεχνικές λύσεις διεθνούς κανονιστικού χαρακτήρα: πρόσθετο πρωτόκολλο στη βάση της πρότασης ECRI, πρόσθετο πρωτόκολλο που να διευρύνει γενικά το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 14, σύμβαση-πλαίσιο ή άλλη σύμβαση, σύσταση της Επιτροπής Υπουργών. Στη συνέχεια, τον Οκτώβριο 1997, η Διευθύνουσα Επιτροπή υπέβαλε στην Επιτροπή Υπουργών έκθεση αναφορικά τόσο με την ισότητα ανδρών-γυναικών, όσο και με το ρατσισμό και τη μισαλλοδοξία, εκφράζοντας τη γνώμη ότι η προσφορότερη λύση ήταν εκείνη της υιοθέτησης ενός πρόσθετου πρωτοκόλλου που ν' αποτελεί συγχρόνως κανονιστική ρύθμιση της ισότητας των φύλων και κατάλληλο νομικό όργανο κατά του ρατσισμού. Στη βάση αυτής της έκθεσης η Επιτροπή Υπουργών⁶ έδωσε την εντολή στη Διευθύνουσα Επιτροπή να συντάξει, μέχρι τις 31.12.1999 (προθεσμία που αργότερα παρατάθηκε μέχρι τις 31.3.2000), ένα πρόσθετο στην ΕΣΔΑ πρωτόκολλο που να διευρύνει γενικά το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 14, περιλαμβάνοντας σ' αυτό ένα, μη εξαντλητικό, κατάλογο των λόγων διακριτικής μεταχείρισης. Οι δύο κατ' αντικείμενο άμεσα ενδιαφερόμενες επιτροπές του Συμβουλίου της Ευρώπης, η ECRI και η CDEG, συνεργάστηκαν στενά στη νομοπαρασκευαστική αυτή εργασία, ενώ όταν ολοκληρώθηκε

⁶ Η έκθεση υιοθετήθηκε από την 5 ολομέλεια της ECRI (26-29.9.1995).

⁷ Συνεδρίαση 622 των Αναπληρωτών των Υπουργών (10-11.3.1998).

τους ζητήθηκε να εκφράσουν και επίσημα τη γνώμη τους επί του συνόλου⁸. Παράλληλα, ρωτήθηκαν η Κοινοβουλευτική Συνέλευση και το ΕΔΔΑ.

Αφού ολοκληρώθηκαν οι προπαρασκευαστικές εργασίες, η Διευθύνουσα Επιτροπή⁹ οριστικοποίησε το σχέδιο του πρωτοκόλλου και το υπέβαλε στην Επιτροπή Υπουργών που, τελικά υιοθέτησε το δωδέκατο Πρωτόκολλο, με 29 θετικές ψήφους και 8 αποχές, στις 26 Ιουνίου 2000.

Η γνώμη του Δικαστηρίου¹⁰

Στη μονοσέλιδη Γνώμη του το ΕΔΔΑ υποστηρίζει τη θέσπιση γενικής απαγόρευσης των διακρίσεων, σε συμφωνία με τις αρχές της ισότητας και της μη-διάκρισης που αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία του διεθνούς δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου (άρθρο 7 της Οικουμενικής Διακήρυξης και άρθρο 26 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα). Υπενθυμίζει δε ότι, ενώ ο επικουρικός χαρακτήρας του άρθρου 14 ΕΣΔΑ δεν εμπόδισε το ίδιο το Δικαστήριο να εφαρμόσει τη διάταξη αυτή σε συνδυασμό με άλλα άρθρα, ορισμένες μορφές διακρίσεων δεν είναι δυνατό να υπαχθούν στο 14.

Όσον αφορά το ουσιαστικό περιεχόμενο του Πρωτοκόλλου, το ΕΔΔΑ παρατηρεί σχετικά με την, κεντρικής σημασίας για το άρθρο 1, έννοια της διάκρισης και τη συναφή νομολογία του ότι, πέρα από όσα αναφέρονται στην αιτιολογική έκθεση του Πρωτοκόλλου, σταθερή είναι η ερμηνεία περί του επικουρικού χαρακτήρα του συστήματος της Σύμβασης ως προς τη διακριτική ευχέρεια που αναγνωρίζεται στις εθνικές αρχές όταν εκτιμούν το αν και σε ποιο βαθμό δικαιολογείται ανόμοια μεταχείριση κατά τα άλλα όμοιων καταστάσεων¹¹.

Το Δικαστήριο θεωρεί, πάντως, ότι το δωδέκατο Πρωτόκολλο παρέχει σαφή νομική θεμελίωση για την εξέταση ζητημάτων διακρίσεων που δεν καλύπτει η διάταξη του άρθρου 14 και ότι αποτελεί ένα παραπέρα ουσιώδες βήμα για τη διασφάλιση της εφαρμογής θεμελιωδών δικαιωμάτων μέσω της ΕΣΔΑ.

Τέλος, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η έναρξη ισχύος του Πρωτοκόλλου θα οδηγήσει σε ουσιώδη αύξηση των υποθέσεων που θα υποβάλλονται ενώπιον του. Τον ίδιο φόβο συμμερίστηκαν και ορισμένα κράτη μέλη που κράτησαν επιφυλακτική στάση κατά τις συζητήσεις και τις ψηφοφορίες στην

---

⁸ Βλ. Opinion of the ECRI on the text of Draft Protocol no. 12 to the ECHR, in «Annual Report on ECRI's Activities covering the period from 1 January to 31 December 1999», Strasbourg, 27 April 2000.

⁹ Σε έκτακτη συνεδρίαση (9-10.3.2000).

¹⁰ Το ΕΔΔΑ διαβίβασε τη Γνώμη του στην Επιτροπή Υπουργών στις 5.1.2000. Βλ. Parliamentary Assembly Doc. 8608/5 January 2000, *Opinion of the ECourtHR on draft Protocol 12 to the ECHR (adopted at the plenary administrative session of the Court on 6 December 1999)*.

¹¹ Βλ. απόφ. Rasmussen κατά Δανίας, 28.11.84, παρ. 40.

Επιτροπή Υπουργών. Η θέση αυτή αντικρούεται με τα ακόλουθα επιχειρήματα:

A.- Πρωτίστως, τίθεται ζήτημα αρχής. Αν η σημερινή κατάσταση προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρώπη απαιτεί την επίμαχη κανονιστική ενδυνάμωση, θα ήταν αντίθετη στο πνεύμα της ΕΣΔΑ και στο σκοπό των δικαιοδοτικών της μηχανισμών η συμπίεση των δυνατοτήτων διεθνούς έννομης προστασίας μόνο και μόνο επειδή οι μηχανισμοί δεν μπορούν προς το παρόν να αντεπεξέλθουν λόγω φόρτου εργασίας. Μια τέτοια προσέγγιση θα αντέφασκε πλήρως στις αρχές που σταθερά πηγάζουν από τη νομολογία για το άρθρο 6 και που διέπουν την εφαρμογή ολόκληρης της Σύμβασης.

B.- Το Πρωτόκολλο, πρακτικά, δεν πρόκειται να τεθεί σε ισχύ για μερικά ακόμη χρόνια. Χρειάζονται για το σκοπό αυτό δέκα επικυρώσεις και, αν κρίνει κανείς από την προηγούμενη εμπειρία¹², αυτό σημαίνει τρία με πέντε χρόνια για το ξεκίνημα. Κατόπιν, θα περάσουν αρκετά χρόνια μέχρι να το επικυρώσουν τα υπόλοιπα κράτη μέρη της ΕΣΔΑ. Θα μεσολαβήσει δηλαδή διάστημα αρκετό για να προετοιμαστεί το Δικαστήριο, πριν υποβληθεί σημαντικός αριθμός προσφυγών βασισμένων στο Πρωτόκολλο.

Γ.- Η άσκηση προσφυγών στη βάση του νέου Πρωτοκόλλου μετά την έναρξη ισχύος του υπολογίζεται ότι θα είναι σταδιακή στις χώρες που θα το έχουν επικυρώσει, όπως συμβαίνει κατά κανόνα με τα διεθνή ένδικα μέσα όταν τίθενται για πρώτη φορά στη διάθεση διαδίκων και δικηγόρων.

Δ.- Το ίδιο το ΕΔΔΑ, με τη νομολογία που θα διαμορφώσει γύρω από την ερμηνεία και την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου, θα έχει την ευκαιρία να δώσει τον τόνο της σύνεσης, που θα αποθαρρύνει την άσκηση προφανώς αβάσιμων προσφυγών για θέματα διακρίσεων.

Η έκθεση της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης¹³

Η Συνέλευση συμφώνησε με την επέκταση του άρθρου 14. Εξέφρασε όμως τη λύπη της γιατί το σχέδιο του Πρωτοκόλλου, που είναι αποτέλεσμα συμβιβασμού, δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες της. Γι' αυτό και έκανε τις ακόλουθες προτάσεις:

- Η αρχή της ισότητας ανδρών και γυναικών πρέπει να κατοχυρωθεί

¹² Τέταρτο Πρωτόκολλο, πέντε απαραίτητες επικυρώσεις, έναρξη ισχύος τέσσερα χρόνια και οκτώ μήνες μετά το άνοιγμα για υπογραφή. Έβδομο Πρωτόκολλο, επτά απαραίτητες επικυρώσεις, έναρξη ισχύος τέσσερα χρόνια μετά το άνοιγμα για υπογραφή.

¹³ Βλ. Parliamentary Assembly Doc. 8614/14.1.2000, *Draft Protocol no. 12 to the ECHR. Report. Committee on Legal Affairs and Human Rights*, Εισηγητής ο E. Jurgens, Ολλανδία, Σοσιαλιστική Ομάδα. Οι έλληνες-μέλη (Βερυβάκης και Πολύδωρας) φέρονται να μην έχουν συμμετάσχει στην ψηφοφορία. Η Συνέλευση αναφέρθηκε στις παλαιότερες Συστάσεις της αριθ. 1116 (1989), 1018 (1994), 1229 (1994) και 1269 (1995).

αυτοτελώς στην ΕΣΔΑ.

- Οι λόγοι διακρίσεων του άρθρου 1 παρ. 2 πρέπει να συμπληρωθούν με εκείνον για το γενετήσιο προσανατολισμό (sexual orientation).
- Ο κατάλογος των λόγων που απαριθμούνται στο άρθρο 1 είναι ενδεικτικός. Θα ήταν απλούστερο να μην περιληφθεί οποιοσδήποτε κατάλογος και να καθιερωθεί ένα γενικό δικαίωμα στην ισότητα, όπως στο άρθρο 3 του Συμφώνου για τα Αστικά και τα Πολιτικά Δικαιώματα. Και αν ακόμα γίνει δεκτό το επιχείρημα της ενδεικτικής απαρίθμησης, υπάρχει μια εξυπακουόμενη ιεράρχηση, τόσο μεταξύ των λόγων που αναφέρονται, όσο και μεταξύ αυτών και εκείνων που παραλείπονται.

Η έκθεση της Συνέλευσης τονίζει ακόμη ότι η αιτιολογική έκθεση του Πρωτοκόλλου συγχέει συνεχώς δύο διακεκριμένες έννοιες: τη μη-διάκριση και την ισότητα.

Το κείμενο του Πρωτοκόλλου και της αιτιολογικής έκθεσης που υιοθέτησε η Επιτροπή Υπουργών στις 26.6.2000 ελάχιστα παρεξέκλινε από το σχέδιο της Διευθύνουσας Επιτροπής και πάντως καθόλου στις ουσιαστικές διατάξεις του άρθρου 1 και στο προοίμιο. Οι προτάσεις της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης που προαναφέρθηκαν δεν ελήφθησαν υπόψη.

Το δωδέκατο Πρωτόκολλο⁴². Οι ουσιαστικές διατάξεις

Το προοίμιο

Το προοίμιο του Πρωτοκόλλου περιλαμβάνει τρεις, όλες κι όλες, σκέψεις που αιτιολογούν την απόφαση των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, που ταυτόχρονα είναι και τα μέρη της ΕΣΔΑ, να καταρτίσουν (και στη συνέχεια να υπογράψουν και επικυρώσουν) το νέο αυτό μέτρο για την προώθηση της ισότητας όλων των προσώπων δια της συλλογικής επιβολής μιας γενικής απαγόρευσης της διάκρισης, μέσω της Σύμβασης (δεύτερη προοιμακή σκέψη).

Η πρώτη προοιμακή σκέψη θέτει ως αφετηρία την προβληματική της θεμε-

---

⁴² Τα κείμενα του δωδέκατου Πρωτοκόλλου και της αιτιολογικής έκθεσης βρίσκονται στον διαδικτυακό τόπο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Συμβούλιο της Ευρώπης (<http://www.humanrights.coe.int>). Η παρούσα εργασία αρύεται πολλά από τα Σχόλια επί των διατάξεων του Πρωτοκόλλου που περιλαμβάνονται στην αιτιολογική έκθεση, χωρίς να γίνεται πάντοτε ειδικότερη αναφορά σ' αυτά. Σημειώνεται ότι η απόδοση διατάξεων του Πρωτοκόλλου στα ελληνικά, δεν είναι επίσημη μετάφραση.

λιώδους αρχής κατά την οποία όλα τα πρόσωπα είναι ίσα ενώπιον του νόμου και δικαιούνται την ίση προστασία του νόμου. Ας σημειωθεί ότι η αρχή της ισότητας δεν εμφανίζεται ούτε στο άρθρο 14 ΕΣΔΑ αλλά ούτε στο άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου, μολοντί μη-διάκριση και ισότητα είναι αλληλένδετες. Έτσι, η αρχή της ισότητας απαιτεί ίσες καταστάσεις να αντιμετωπίζονται κατά όμοιο τρόπο και άνισες καταστάσεις να αντιμετωπίζονται διαφορετικά. Αλλιώς, θα πρόκειται για διάκριση, εκτός αν υπάρχει γι' αυτό αντικειμενική και εύλογη αιτία.

Στην τρίτη προοιμιακή σκέψη επαναεπιβεβαιώνεται ότι η αρχή της μη-διάκρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να λαμβάνουν μέτρα για την προώθηση πλήρους και αποτελεσματικής ισότητας, αρκεί να υπάρχει γι' αυτά αντικειμενική και εύλογη αιτιολόγηση. Πρόκειται για τη δυνατότητα των κρατών να θεσπίζουν θετικά μέτρα για την αντιμετώπιση διακρίσεων που πλήττουν ορισμένες ομάδες ή κατηγορίες προσώπων. Το Πρωτόκολλο, πάντως, σε αντίθεση με άλλα διεθνή συμβατικά κείμενα¹⁵, δεν επιβάλλει τέτοια υποχρέωση στα κράτη μέλη. Παρόμοια υποχρέωση δεν συνάδει με τη φύση της Σύμβασης και τους ελεγκτικούς μηχανισμούς της που βασίζονται σε ατομικά δικαιώματα, επαρκώς ορισμένα για να είναι δεκτικά δικαστικής προστασίας.

Άρθρο 1: Γενική απαγόρευση των διακρίσεων

Το άρθρο αυτό περιλαμβάνει τις κύριες λειτουργικές-ουσιαστικές διατάξεις του Πρωτοκόλλου:

1. Η απόλαυση κάθε δικαιώματος που θεσπίζει νόμος θα διασφαλίζεται χωρίς διάκριση για οποιοδήποτε λόγο, όπως φύλο, φυλή, χρώμα, γλώσσα, θρησκεία, πολιτική ή άλλη πεποίθηση, εθνική ή κοινωνική προέλευση, συμμετοχή σε εθνική μειονότητα, περιουσία, γέννηση ή άλλη κατάσταση.
2. Κανείς δεν θα υπόκειται σε διακρίσεις από οποιαδήποτε δημόσια αρχή για οποιοδήποτε λόγο όπως εκείνοι που μνημονεύονται στην παράγραφο 1.

Οι λόγοι διάκρισης στην παρ. 1 του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου ακολουθούν τη διατύπωση του άρθρου 14 ΕΣΔΑ, χωρίς όμως να επαναλαμβάνεται ο περιορισμός των «αναγνωριζόμενων από τη Σύμβαση δικαιωμάτων», αφού το Πρωτόκολλο παρέχει γενική ρήτρα κατά των διακρίσεων. Άλλωστε, εκτός από τη συμμετοχή σε εθνική μειονότητα, οι υπόλοιποι λόγοι είναι οι ίδιοι μ' εκείνους της Οικουμενικής Διακήρυξης και των Διεθνών Συμφώνων του 1966. Αυτό οφείλεται στην επιλογή των συντακτών της διάταξης να αξιοποιη-

¹⁵ Βλ., για παράδειγμα, άρθρο 2 παρ. 2 της Διεθνούς Σύμβασης για την εξάλειψη κάθε μορφής φυλετικής διάκρισης, της 21.12.1965 που επικυρώθηκε με το ν.δ. 494/1970, άρθρο 4 παρ. 2 της Διεθνούς Σύμβασης για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων.

θεί η διαμορφωμένη νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁶, όσον αφορά την οριοθέτηση του προστατευόμενου από τη Σύμβαση πεδίου, κατά την οποία κάθε διάκριση (-distinction) ή διαφορά συμπεριφοράς δεν σημαίνει *αυθαίρετη διάκριση*.

Η έννοια του όρου «*αυθαίρετη διάκριση*» (*discrimination*) στο άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου προορίζεται να είναι ταυτόσημη μ' εκείνη στο άρθρο 14 ΕΣΔΑ. Το γαλλικό κείμενο («*sans discrimination aucune*»), αν και διαφέρει από εκείνο του άρθρου 14 («*sans distinction aucune*»), δεν στοιχειοθετεί εννοιολογική διαφορά, παρά μόνο προσπαθεί να στοιχίσει το γαλλικό κείμενο με το αγγλικό. Με άλλα λόγια, η Σύμβαση και κατ' επέκταση το Πρωτόκολλο, δεν απαγορεύουν κάθε διάκριση σε θέματα δικαιωμάτων και ελευθεριών αλλά απαγορεύουν κάθε *αυθαίρετη* διάκριση. Το πρόβλημα επομένως έγκειται στο πότε μια διάκριση είναι αυθαίρετη¹⁷.

Η απαρίθμηση των λόγων στο άρθρο 1, όπως και στο 14 ΕΣΔΑ, είναι ενδεικτική και όχι περιοριστική¹⁸. Κατά συνέπεια, η διαπίστωση της ύπαρξης ενός από τους απαριθμούμενους λόγους δεν αρκεί για να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα ότι υπάρχει *αυθαίρετη* διάκριση.

Η καταχώρηση του επίμαχου κάθε φορά λόγου μεταξύ εκείνων του άρθρου 1 στοιχειοθετεί τεκμήριο ύπαρξης απαγορευμένης από τη διάταξη συμπεριφοράς. Δεν αποκλείεται όμως, διάκριση που στηρίζεται σε λόγο που δεν απαριθμείται στο άρθρο 1, να είναι επίσης αυθαίρετη. Εφόσον ο λόγος, αυτός καθαυτός, δεν είναι από μόνος του το αποφασιστικό στοιχείο για τη διαπίστωση μιας διάκρισης, πρέπει να υποστεί τη βάσανο της αντιπαραβολής με το προστατευόμενο δικαίωμα¹⁹. Παράλληλα, το Δικαστήριο αναγνωρίζει στα κράτη ένα περιθώριο διακριτικής ευχέρειας που εξαρτάται από τις περιστάσεις και τη φύση του αντικειμένου της διαφοράς²⁰. Το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει πάντως ότι «*οι εθνικές αρχές είναι φυσικά σε καλύτερη θέση από τον διε-*

¹⁶ Βλ. την απόφαση της 28.5.1985 στην υπόθεση Abdulaziz, Cabales & Balkandali κατά ΗΒ, παρ. 72: *a difference of treatment is discriminatory, if it has no objective and reasonable justification, that is, if it does not pursue a legitimate aim or if there is not a reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be realised*. Πρόκειται για μια από τις λίγες –ίσως τη σημαντικότερη– αποφάσεις που αντιμετώπισαν ζητήματα ρατσιστικής συμπεριφοράς. Οι προσφεύγουσες, νόμιμα εγκαταστημένες στο ΗΒ μετανάστριες, υποστήριξαν ότι ήταν θύματα διάκρισης λόγω φύλου και φυλής, κατά το ότι οι κατοικούντες στο εξωτερικό σύζυγοί τους δεν είχαν τα ίδια δικαιώματα εισόδου στο ΗΒ που απολαμβάνουν οι γυναίκες των ανδρών μεταναστών. Τελικά, η Επιτροπή και το Δικαστήριο δέχτηκαν παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το 14 στη βάση διάκρισης λόγω φύλου αλλά όχι (και) λόγω φυλής.

¹⁷ Βλ. Μ. Bossuyt, άρθρο 14 στο *Commentaire article par article: La Convention européenne des droits de l'homme* (επιμ. Pettiti, Decaux, Imbert) 2η έκδοση, Economica 1999, σελ. 476.

¹⁸ Πολύ πρόσφατα το Δικαστήριο επανεπιβεβαίωσε τον ενδεικτικό και όχι περιοριστικό χαρακτήρα που μαρτυρεί το επίρρημα '*notamment*' (στα αγγλικά '*any ground such as*') [στα πρωτότυπα κείμενα του άρθρου 14] (απόφαση της 21.12.1999 στην υποθ. Salgueiro da Silva Muta κατά Πορτογαλίας, παρ. 28).

¹⁹ Βλ. Bossuyt, *ό.π.*, σελ. 477.

θνή δικαστή» για να εκτιμήσουν το διακυβευόμενο συμφέρον. «Το Δικαστήριο δεν θα έπρεπε έτσι να υποκαθιστά τη δική του άποψη σ' εκείνη των εθνικών δικαστηρίων, εκτός αν τα επίμαχα μέτρα στερούνται προφανώς αιτιολογική βάση ή είναι αυθαίρετα»²¹. Ως τέτοια βάση κρίθηκε, στην ίδια υπόθεση, η αναλογικότητα μεταξύ των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν και του επιδιωκόμενου σκοπού²².

Η μη ενίσχυση του καταλόγου του άρθρου 14 με νέους λόγους, όπως η φυσική ή πνευματική ανικανότητα, η ηλικία και ο γενετήσιος προσανατολισμός, αιτιολογήθηκε²³ ως μη αναγκαία από νομικής πλευράς, εφόσον αυτός δεν είναι εξαντλητικός και γιατί η συμπερίληψη οποιουδήποτε πρόσθετου λόγου θα μπορούσε να οδηγήσει σε ανεπιθύμητες ερμηνείες *a contrario*, αναφορικά με διακρίσεις που δεν θα περιλαμβάνονταν στον κατάλογο. Το επιχείρημα δεν είναι πειστικό. Η προσθήκη νέων, ενδεικτικά πάντοτε αναφερόμενων, λόγων και μάλιστα ενόψει των κοινωνικών εξελίξεων μισού αιώνα, δεν μπορεί να υποστηριχθεί σοβαρά ότι θα δημιουργούσε ερμηνευτικά προβλήματα κατ'αντιδιαστολήν αποκλεισμού άλλων λόγων. Αντίθετα, η εμμονή στη διατύπωση του άρθρου 14 για λόγους ιστορικής συνέχειας και υπογράμμισης της διαχρονικής ενότητας της ΕΣΔΑ και των πρωτοκόλλων της θα πρόσφερε ευλογοφανέστερη δικαιολογία, αν και πάλι όχι επαρκή, ιδίως μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ που ενσωμάτωσε στο ευρωπαϊκό δίκαιο ατομικών δικαιωμάτων τη ρητή προστασία κατά διακρίσεων λόγω αναπηρίας, ηλικίας και γενετήσιου προσανατολισμού²⁴.

Η [αλλοδαπή] ιθαγένεια, σε αντίθεση με την εθνική καταγωγή, δεν συγκαταλέγεται ανάμεσα στους λόγους του άρθρου 1, όπως δεν συγκαταλεγόταν σ' εκείνους του 14 ΕΣΔΑ. Η Σύμβαση όμως περιέχει διατάξεις που διακρίνουν μεταξύ ιθαγενών και αλλοδαπών (άρθρο 16, άρθρα 3 και 4 του τέταρτου Πρωτοκόλλου, άρθρο 1 του έβδομου Πρωτοκόλλου). Ειδικότερα, η διάταξη του άρθρου 16 αναφέρεται ευθέως σ' εκείνη του άρθρου 14, επιτρέποντας ρητά την επιβολή περιορισμών στην πολιτική δραστηριότητα των ξένων, χωρίς να μπορεί να θεωρηθεί ότι αυτό απαγορεύεται από το 14, όπως ούτε από τα 10 και 11 ΕΣΔΑ. Συνεπώς η Σύμβαση επιτρέπει ορισμένη διακρίνωση μεταχείριση των αλλοδαπών, χωρίς όμως να μπορεί να συναχθεί *a contrario* ότι απαγορεύει άλλες διακρίσεις λόγω ιθαγένειας. Το ερώτημα που

²⁰ 48 Βλ. την απόφαση της 28.11.1984 στην υπόθεση Rasmussen κατά Δανίας, παρ. 40.

²¹ Απόφαση της 21.12.1999 στην υπόθεση Salgueiro da Silva Mouta κατά Πορτογαλίας, παρ. 25.

²² Ό.π., παρ. 36. Το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8, σε συνδυασμό με το 14, ακριβώς επειδή το εθνικό δικαστήριο δεν είχε τηρήσει την αρχή της αναλογικότητας. Η υπόθεση αφορούσε τον, μη περιλαμβανόμενο στον κατάλογο του άρθρου 14, λόγο των σεξουαλικών επιλογών.

²³ Βλ. *Explanatory Report. Commentary on the Provisions of the Protocol*, παρ. 20.

52 Άρθρο 13 (τ. 6Α) ΣΕΚ.

εύλογα τίθεται είναι εάν ελέγχεται με βάση το δωδέκατο Πρωτόκολλο η διακρίνουσα μεταχείριση προσώπων με διαφορετική ιθαγένεια. Στην υπόθεση των Ασιατών από την Α. Αφρική²⁵, η ΕΕΔΑ δέχτηκε τη διάκριση που υποστήριξε το ΗΒ μεταξύ Βρετανών υπηκόων και πολιτών της Κοινοπολιτείας, ενώ σε μια μεταγενέστερη υπόθεση η Επιτροπή έκρινε ότι η διαφορά στα μεταναστευτικά δικαιώματα μεταξύ ενός πολίτη της Κοινοπολιτείας και ενός αλλοδαπού στο ΗΒ έχει αντικειμενική και εύλογη βάση, δηλαδή, αφού αναγνωρίζεται σε μια χώρα το δικαίωμα να περιορίζει τον αριθμό των ξένων που δικαιούνται να διαμένουν στο έδαφος της, ένα κράτος μπορεί εύλογα να δίνει προτεραιότητα στους πολίτες εκείνων των χωρών με τις οποίες έχει τους στενότερους δεσμούς²⁶. Το ίδιο έχει δεχθεί η Επιτροπή ότι ισχύει και για τους πολίτες κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας που βρίσκονται σε άλλο κράτος μέλος και δεν θεωρούνται ξένοι με την έννοια του άρθρου 16 ΕΣΔΑ²⁷.

Το πεδίο εφαρμογής της γενικής ρήτρας

Η διάταξη του άρθρου 1 παρέχει, όπως έχει ήδη αναφερθεί, γενική ρήτρα μη-διάκρισης, καλύπτοντας έτσι έδαφος πέρα από εκείνο των δικαιωμάτων και ελευθεριών που προστατεύει η ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, η γενική ρήτρα καλύπτει:

1. Την απόλαυση οποιουδήποτε δικαιώματος που το εθνικό δίκαιο χορηγεί σ' ένα πρόσωπο.
2. Την απόλαυση δικαιωμάτων που μια δημόσια αρχή είναι σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο υποχρεωμένη να αναγνωρίζει.
3. Τη μη-διάκριση στην άσκηση, από δημόσια αρχή, διακριτικής ευχέρειας στη χορήγηση δικαιωμάτων.
4. Κάθε άλλη πράξη ή παράλειψη δημόσιας αρχής με επίπτωση στην απόλαυση δικαιωμάτων.

Η προηγούμενη κατάταξη προέρχεται από την αιτιολογική έκθεση που συνοδεύει το Πρωτόκολλο (παρ. 22) και δεν είναι εξαντλητική ούτε διακρίνει ποιες περιπτώσεις καλύπτονται από την πρώτη και ποιες από τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 1.

Η διατύπωση της πρώτης παραγράφου του άρθρου 1 «κάθε δικαίωμα που νόμος θεσπίζει», συνδυάζεται με εκείνη της δεύτερης παραγράφου «από οποιαδήποτε δημόσια αρχή» και αποβλέπει στην οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής του Πρωτοκόλλου, ιδίως ενόψει του ενδεχομένου απόδοσης στη διάταξη τριτενέργειας που να υπερβαίνει τις προθέσεις των συντακτών της.

---

²⁵ 53 Βλ. παραπάνω, σημ. 7.

²⁶ Αρ. προσφυγής 9088/80, απόφαση της 6.3.1982, D&R 28, σελ. 163.

²⁷ Βλ. Piermont κατά Γαλλίας, Έκθεση της Επιτροπής της 20.1.1994.

Εξ άλλου, ο όρος νόμος μπορεί να περιλαμβάνει και τους κανόνες διεθνούς δικαίου, στο μέτρο που αυτοί εφαρμόζονται στη συγκεκριμένη εθνική έννομη τάξη.

Ο όρος *δημόσια αρχή*, στην παράγραφο 2 του άρθρου 1, κατάγεται από τις διατάξεις των άρθρων 8 παρ. 2 και 10 παρ. 1 ΕΣΔΑ και πρέπει να θεωρηθεί ότι έχει την ίδια, όπως στις προηγούμενες διατάξεις, έννοια. Περιλαμβάνει, επομένως, τόσο τις διοικητικές, όσο και τις δικαστικές και νομοθετικές αρχές-λειτουργίες κάθε κράτους μέρους.

Η τριτενέργεια της γενικής ρήτηρας

Η διατύπωση των διατάξεων των δύο παραγράφων του άρθρου 1 αποτυπώνει ένα λεπταίσθητο συμβιβασμό, μian εξισορρόπηση, ως προς το ζήτημα των *θετικών υποχρεώσεων* των κρατών μερών, πέρα από τη -βασική τους- *αρνητική υποχρέωση* να απέχουν τα ίδια και τα όργανα τους από οποιαδήποτε διακρίνουσα συμπεριφορά. Πρόκειται για υποχρέωση λήψης μέτρων πρόληψης και καταπολέμησης διακρίσεων ακόμα και σε περιπτώσεις που εμφανίζονται σε σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, δηλαδή για *έμμεση ενέργεια* ή *τριτενέργεια (Drittwirkung)* των προκειμένων διατάξεων.

Η αιτιολογική έκθεση (παρ. 24) με προσοχή επισημαίνει ότι ενώ *τέτοια τριτενέργεια* δεν μπορεί να αποκλεισθεί εντελώς, ο πρωταρχικός σκοπός του άρθρου 1 είναι να ενσωματώσει μian *αρνητική υποχρέωση* για τα μέρη: την υποχρέωση να μη διακρίνουν εις βάρος ατόμων. Από την άλλη πλευρά, στη συνέχεια του ίδιου κειμένου παρατηρείται ότι το Πρωτόκολλο δεν μπορεί να ερμηνευθεί ότι περιορίζει ή καθιερώνει εξαιρέσεις από εθνικές ή διεθνείς συμβατικές διατάξεις που παρέχουν περαιτέρω προστασία από διακρίσεις. Η παρατήρηση αυτή συνδυάζεται και με τη διάταξη του άρθρου 3.

Η υποχρέωση λήψης θετικών μέτρων είναι, παρ' όλες τις προηγούμενες ασκήσεις ερμηνευτικής ισορροπίας, συμφυής με το σύστημα προστασίας που θεσπίζει το Πρωτόκολλο. Η παράγραφος 1 επιβάλλει στα κράτη μέρη να *διασφαλίζουν (secure/assure)* την απόλαυση των προστατευόμενων δικαιωμάτων. Η διασφάλιση όμως δεν μπορεί παρά να συνεπάγεται τη λήψη θετικών μέτρων, όπου υπάρχουν σχετικά κενά. Ειδικότερα όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, η παράλειψη παροχής της επίμαχης προστασίας μπορεί να είναι αρκετά σοβαρή και προφανής, ώστε να επιφέρει αναμφίβολα την ευθύνη του κράτους, οπότε θα εφαρμοσθεί το άρθρο 1²⁸. Εννοείται, πάντως, ότι οποιαδήποτε θετική υποχρέωση στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, ενδιαφέρει εν προκειμένω στο μέτρο που πρόκειται για σχέσεις που αναπτύσσονται στη δημόσια σφαίρα και κατά κανόνα ρυθμίζονται νομοθετικά, μια που το κράτος

²⁸ Βλ., *mutatis mutandis*, την απόφαση της 26.3.1985 στην υπόθεση X & Y κατά Ολλανδίας, παρ. 27 και 30.

έχει γι' αυτές κάποια ευθύνη (πχ. αυθαίρετη άρνηση εργασίας ή εισόδου σε καταστήματα (όπως εστιατόρια) ή μέσα μαζικής μεταφοράς και χρήσης υπηρεσιών που προσφέρονται στο κοινό (όπως υπηρεσίες υγείας, υδροδότηση, ηλεκτροδότηση). Η ακριβής μορφή αντίδρασης που το κράτος θα έπρεπε να επιδείξει, θα ποικίλλει ανάλογα με τις περιστάσεις. Καθαρά ιδιωτικές υποθέσεις δεν μπορούν πάντως να είναι αντικείμενο της προβληματικής που εκτίθεται εδώ. Τα όρια μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας είναι όμως μεταβλητά, ανάλογα με τις μεταστροφές της κανονιστικής παρέμβασης του κράτους, που αποσκοπεί στην πολιτική ρύθμιση των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών. Η ακμή και, στη συνέχεια, η συρρίκνωση του 'κράτους πρόνοιας' στη Δ. Ευρώπη κατά το τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα είναι χαρακτηριστική αυτών των μεταπτώσεων. Κορυφαία, εξάλλου, εκδήλωση υπαγωγής στην κρατική σφαίρα είναι η συνταγματική ρύθμιση ζητημάτων που η φιλελεύθερη αντίληψη θεωρούσε ιδιωτικά, όπως τα σχετικά με την εκδήλωση αλληλεγγύης²⁹.

Άρθρο 2: Εδαφική εφαρμογή

Η ρήτρα εδαφικής εφαρμογής του Πρωτοκόλλου ακολουθεί το πρότυπο του άρθρου 56 ΕΣΔΑ, όπως τροποποιήθηκε με το ενδέκατο Πρωτόκολλο.

Άρθρο 3: Σχέση με την ΕΣΔΑ

Με δεδομένη την ομοιότητα των διατάξεων του άρθρου 14 ΕΣΔΑ και του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου και τη σε μεγάλο βαθμό αλληλοεπικάλυψη τους, εύλογο θα ήταν το ερώτημα αν, μετά τη θέση σε ισχύ της δεύτερης, θα εξακολουθήσει να ισχύει η πρώτη. Την απάντηση δίνει η διάταξη του άρθρου 3, σύμφωνα με την οποία *τα κράτη μέρη θεωρούν τα άρθρα 1 και 2 του Πρωτοκόλλου ως πρόσθετα άρθρα της Σύμβασης και όλες οι διατάξεις της Σύμβασης εφαρμόζονται αναλόγως*. Κατά συνέπειαν το δωδέκατο Πρωτόκολλο, όπως κάθε πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ –εκτός ρητής αντίθετης πρόβλεψης– ούτε τροποποιεί ούτε καταργεί το άρθρο 14 που θα εξακολουθήσει να εφαρμόζεται. Την ακριβή σχέση μεταξύ των δύο διατάξεων θα καθορίσει εν καιρώ το Δικαστήριο, στα πλαίσια των κατά το άρθρο 32 αρμοδιοτήτων του.

Ας σημειωθεί επίσης η διάταξη του άρθρου 53 που θα εφαρμοστεί και αυτή στις σχέσεις ΕΣΔΑ-Πρωτοκόλλου: *Ουδεμία των διατάξεων της παρούσης Συμβάσεως δύναται να ερμηνευθεί ως περιορίζουσα τα δικαιώματα του*

---

²⁹ Βλ. Ε. Βενιζέλου, «Οι περιπέτειες της Κοινωνίας των Πολιτών», Κοινωνία Πολιτών, 5, Χειμώνας 2000, σελ. 22 κ.επ.

ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, τα οποία τυχόν αναγνωρίζονται σύμφωνα με τους νόμους οιοδήποτε των συμβαλλομένων μερών ή προς πάσαν άλλην Σύμβαση την οποίαν αυτά έχουν υπογράψει.

Αρετές και αδυναμίες του δωδέκατου Πρωτοκόλλου

Η χρονική συγκυρία είναι, τουλάχιστον στα χαρτιά, ευνοϊκή για μια πιο ενεργητική αντιμετώπιση της παραβίασης των ατομικών δικαιωμάτων που καλύπτει το δωδέκατο Πρωτόκολλο. Επάλληλη σε ορισμένα σημεία, συμπληρωματική σε άλλα είναι η προστασία που επιδιώκει και το νέο άρθρο 13 ΣΕΚ και το παράγωγο δίκαιο που θα το εξειδικεύσει. Θετική είναι και η προσέγγιση του ζητήματος από τη νεαρή Χάρτα Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ που μάλιστα καθιερώνει (άρθρο 20) τη γενική ισότητα, πριν εξειδικεύσει την προστασία στη μη-διάκριση (άρθρο 21) και, παραπέρα, στην ισότητα ανδρών και γυναικών (άρθρο 23), την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία (άρθρο 22), τα δικαιώματα του παιδιού (άρθρο 24), τα δικαιώματα των ηλικιωμένων (άρθρο 25) και την ένταξη ατόμων με ειδικές ανάγκες (άρθρο 26). Δεν σκοπεύουμε εδώ να προχωρήσουμε σε αντιπαραβολή των δύο συγγενών ευρωπαϊκών νομοπαραγωγικών δραστηριοτήτων. Θ' αρκεστούμε στην παρατήρηση ότι το Πρωτόκολλο, εντασσόμενο στο οπλοστάσιο της ΕΣΔΑ, προσφέρει μια οιονεί *συνταγματικού* χαρακτήρα προστασία, ενώ οι κοινοτικές ρυθμίσεις που πηγάζουν από το άρθρο 13 ΣΕΚ είναι *νομοθετικής* φύσης³⁰. Ο συνταγματικός του χαρακτήρας είναι, λοιπόν, η πρώτη αρετή του Πρωτοκόλλου, που εφαρμόζεται σε όλες τις δημόσιες αρχές, στις οποίες περιλαμβάνονται, εκτός από τη δημόσια διοίκηση, οι νομοθετική και δικαστική εξουσίες. Δημιουργεί, άλλωστε, ένα αυτοτελές ατομικό δικαίωμα δικαστικά επιδιώξιμο και στις εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών μερών, εφόσον οι κυρωμένοι διεθνείς συμβατικοί κανόνες έχουν σ'αυτές νομοθετική (ή υπερνομοθετική) ισχύ, όπως συμβαίνει σε όλα σχεδόν τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Ποιες είναι οι υπόλοιπες αρετές του Πρωτοκόλλου;

- Το ευρύ πεδίο εφαρμογής του, *ratione personae*. Καλύπτει όλα τα πρόσωπα που βρίσκονται στο έδαφος των κρατών μερών και υπό

³⁰ «Συνταγματικός» ενδέχεται να γίνει, μια μέρα, και ο χαρακτήρας της Χάρτας, αν αυτή θα είναι η βούληση των Δεκαπέντε, οπότε θα αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία το άρθρο 53: «*Nothing in this Charter shall be interpreted as restricting or adversely affecting human rights and fundamental freedoms as recognised, in their respective fields of application, by international law and international agreements to which the Union, the Community or all the Member States are party, including the ECHR, and by the Member States' constitutions*».

- τη δικαιοδοσία τους.
- Το ευρύ πεδίο εφαρμογής του, *ratione materiae*. Πρόκειται για γενική ρήτρα προστασίας που ελέγχει όλες τις πράξεις των δημόσιων αρχών σε συνάρτηση με κάθε λόγο διακρίνουσας μεταχείρισης και όχι μόνο με εκείνους που ενδεικτικά αναφέρονται στη διάταξη.
  - Η ένταξή του στον αξιόπιστο και, τηρουμένων των αναλογιών, αποτελεσματικό δικαιοδοτικό μηχανισμό της ΕΣΔΑ.

Ως σημαντικότερες αδυναμίες του Πρωτοκόλλου μπορούν να εντοπισθούν οι επόμενες:

- Η ισότητα, ως έννοια γένους απέναντι στην αυθαίρετη διάκριση, παραμένει ακατοχύρωτη.
- Η γενική ρήτρα, συνδυαζόμενη με τον πενήντάχρονο ενδεικτικό κατάλογο λόγων διακρίνουσας μεταχείρισης, δεν προβάλλει επαρκώς το εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα της ισότητας ανδρών και γυναικών.
- Θεσπίζεται ρητά αρνητική μόνον υποχρέωση των κρατών, ενώ η υποχρέωση για τη λήψη θετικών μέτρων πρέπει να συναχθεί ερμηνευτικά.
- Στο πεδίο της τριτενέργειας, τα όρια μεταξύ σχέσεων που αναπτύσσονται στη δημόσια σφαίρα και καθαρά ιδιωτικών υποθέσεων παραμένουν ρευστά, με κίνδυνο να εξανεμισθεί το ωφέλιμο αποτέλεσμα.

28.2.2002

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕΔΑ ΤΟΥ ΔΩΔΕΚΑΤΟΥ ΠΡΟΣΘΕΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΣΔΑ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ

Ρώμη, 4.11.2000

Τα Κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης που υπογράφουν το παρόν Πρωτόκολλο,

Λαμβάνοντας υπόψη τη θεμελιώδη αρχή κατά την οποία όλα τα πρόσωπα είναι ίσα ενώπιον του νόμου και δικαιούνται την ίση προστασία του νόμου.

Έχοντας αποφασίσει να λάβουν νέα μέτρα για να προωθήσουν την ισότητα όλων δια της συλλογικής εγγύησης της γενικής απαγόρευσης των διακρίσεων μέσω της Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (η οποία για τους σκοπούς του παρόντος πρωτοκόλλου αναφέρεται ως «η Σύμβαση»).

Επαναεπιβεβαιώνοντας ότι η αρχή της μη-διάκρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέρη να λαμβάνουν μέτρα για την προώθηση πλήρους και αποτελεσματικής ισότητας, αρκεί να υπάρχει γι' αυτά αντικειμενική και εύλογη αιτιολόγηση.

Συμφώνησαν τα ακόλουθα:

Άρθρο 1 – Γενική απαγόρευση των διακρίσεων

1. Η απόλαυση κάθε δικαιώματος που θεσπίζει νόμος θα διασφαλίζεται χωρίς διάκριση για οποιοδήποτε λόγο, όπως φύλο, φυλή, χρώμα, γλώσσα, θρησκεία, πολιτική ή άλλη πεποίθηση, εθνική ή κοινωνική προέλευση, συμμετοχή σε εθνική μειονότητα, περιουσία, γέννηση ή άλλη κατάσταση.

2. Κανείς δεν θα υπόκειται σε διακρίσεις από οποιαδήποτε δημόσια αρχή για οποιοδήποτε λόγο όπως εκείνοι που μνημονεύονται στην παράγραφο 1.

Άρθρο 2 - Εδαφική εφαρμογή

1. Κάθε Κράτος μπορεί, κατά το χρόνο της υπογραφής ή της κατάθεσης του εγγράφου της επικύρωσης, αποδοχής, ή έγκρισης, να καθορίζει το έδαφος ή τα εδάφη στα οποία εφαρμόζεται αυτό το Πρωτόκολλο.

2. Κάθε Κράτος μπορεί, οποτεδήποτε μεταγενέστερα, με μία δήλωση που απευθύνεται στο Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης να επεκτείνει την εφαρμογή αυτού του Πρωτοκόλλου σε κάθε άλλο έδαφος που καθορίζει η ίδια η δήλωση. Στα εδάφη αυτά το Πρωτόκολλο θα αρχίσει να ισχύει την πρώτη μέρα του μήνα που ακολουθεί την πάροδο περιόδου τριών μηνών από την ημερομηνία παραλαβής της δήλωσης από το Γενικό Γραμματέα.

3. Κάθε δήλωση που γίνεται σύμφωνα με τις δύο προηγούμενες παραγράφους μπορεί να ανακληθεί ή τροποποιηθεί, σε ό,τι αφορά τα εδάφη που καθορίζει η δήλωση, με γνωστοποίηση προς το Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η ανάκληση ή η τροποποίηση θα αρχίσει να ισχύει την πρώτη μέρα του μήνα που ακολουθεί την πάροδο της περιόδου τριών μηνών από την ημερομηνία παραλαβής της γνωστοποίησης από το Γενικό Γραμματέα.

4. Η δήλωση που γίνεται σύμφωνα με το παρόν άρθρο θα θεωρείται ότι πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 56 της Σύμβασης.

5. Κάθε Κράτος, που έχει προβεί σε δήλωση σύμφωνα με τις παραγράφους 1 και 2 του παρόντος άρθρου μπορεί, ανά πάσα στιγμή στη συνέχεια, να δηλώσει σε σχέση με ένα ή περισσότερα από τα εδάφη που αναφέρονται στη δήλωση αυτή ότι δέχεται την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να επιλαμβάνεται των προσφυγών φυσικών προσώπων, μη κυβερνητικών οργανισμών ή ομάδων ιδιωτών, όπως αυτό προβλέπεται από το άρθρο 34 της Σύμβασης, δυνάμει του άρθρου 1 του παρόντος Πρωτοκόλλου.

Άρθρο 3 - Σχέσεις με τη Σύμβαση

Τα συμβαλλόμενα Κράτη θεωρούν τα άρθρα 1 και 2 του παρόντος Πρωτοκόλλου ως πρόσθετα άρθρα της Σύμβασης και κατά συνέπεια θα εφαρμόζονται όλες οι διατάξεις της Σύμβασης.

Άρθρο 4 - Υπογραφή και επικύρωση

Το παρόν πρωτόκολλο ανοίγει για υπογραφή στα Κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης που έχουν υπογράψει τη Σύμβαση. Κράτος-μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης δεν μπορεί να επικυρώσει, αποδεχθεί ή εγκρίνει το παρόν Πρωτόκολλο χωρίς να έχει, κατά την ίδια στιγμή ή προηγουμένως, επικυρώσει τη Σύμβαση. Τα έγγραφα της επικύρωσης, αποδοχής ή έγκρισης θα κατατεθούν στο Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Άρθρο 5 - Έναρξη ισχύος

1. Το παρόν πρωτόκολλο θα αρχίσει να ισχύει την πρώτη μέρα του μήνα που ακολουθεί την πάροδο περιόδου τριών μηνών από την ημερομηνία που δέκα Κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης θα εκφράσουν τη βούλησή τους να δεσμευθούν με τον παρόν Πρωτόκολλο, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου του 4.

2. Για κάθε Κράτος που θα εκφράσει μεταγενέστερα τη βούλησή του να δεσμευθεί με το Πρωτόκολλο, το τελευταίο θα αρχίσει να ισχύει την πρώτη μέρα του μήνα που ακολουθεί την πάροδο προθεσμίας τριών μηνών από την ημερομηνία κατάθεσης του οργάνου επικύρωσης, αποδοχής ή έγκρισης.

Άρθρο 6 - Καθήκοντα του θεματοφύλακα

Ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης θα γνωστοποιεί σε κάθε Κράτος-μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης:

- α) κάθε υπογραφή,
- β) την κατάθεση κάθε οργάνου επικύρωσης, αποδοχής ή έγκρισης,
- γ) κάθε ημερομηνία έναρξης ισχύος του παρόντος Πρωτοκόλλου σύμφωνα με τα άρθρα του 2 και 5,
- δ) κάθε άλλη πράξη, γνωστοποίηση, ή δήλωση που σχετίζεται με το παρόν Πρωτόκολλο.

Σε πίστωση των ανωτέρω, οι παραπάνω υπογράφωντες, που είναι νόμιμα εξουσιοδοτημένοι γι' αυτό, υπέγραψαν το παρόν Πρωτόκολλο.

Έγινε στη Ρώμη, στις 4 Νοεμβρίου 2000, στα γαλλικά και αγγλικά, με τα δύο κείμενα να έχουν την ίδια ισχύ, σε ένα μόνο αντίτυπο που θα κατατεθεί στο Αρχείο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης θα κοινοποιήσει κυρωμένο αντίγραφο σε κάθε Κράτος-μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης.

**ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 5
ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΙ
ΤΗΝ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ
ΠΡΟΣΘΕΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΣΔΑ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΠΟΥ
ΠΡΟΒΛΕΠΕΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΗΣ ΘΑΝΑΤΙΚΗΣ
ΠΟΙΝΗΣ ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ**

**ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗ
ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΠΡΟΣΘΕΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΣΔΑ
ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΠΟΥ ΠΡΟΒΛΕΠΕΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ
ΤΗΣ ΘΑΝΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΝΗΣ ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ***

1. Διατυπώνοντας τις προτάσεις της για την Αναθεώρηση του Συντάγματος και ιδίτερα για το άρθρο 7 παρ. 3, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου αποφάσισε (ομόφωνα) να προτείνει προς την Αναθεωρητική Βουλή την *κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις περιπτώσεις, συμπεριλαμβανομένων και των προβλεπομένων από το νόμο κακουργημάτων τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σε σχέση μ' αυτόν.*
2. Η Αναθεωρητική Βουλή κατέληξε στην ακόλουθη ρύθμιση (άρθρο 7 παρ. 3 Σ): «*Θανατική ποινή δεν επιβάλλεται, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στο νόμο για κακουργήματα τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σχετίζονται με αυτόν.*».
3. Στις 3 Μαΐου 2002 ανοίγει προς υπογραφή το δέκατο τρίτο πρόσθετο Πρωτόκολλο στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) το οποίο καταργεί την θανατική ποινή σε όλες τις περιπτώσεις (βλ. συνημμένη ανεπίσημη μετάφραση του Πρωτοκόλλου). Πρόκειται για τη συμπλήρωση του έκτου πρόσθετου Πρωτοκόλλου στην ΕΣΔΑ το οποίο καταργούσε τη θανατική ποινή αλλά όχι και σε καιρό πολέμου ή επικείμενου κινδύνου πολέμου. Η Ελλάδα έχει επικυρώσει το έκτο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ και ο κυρωτικός νόμος 2610/1998 προβλέπει την εφαρμογή της θανατικής ποινής όσον αφορά πράξεις που έχουν τελεσθεί σε καιρό πολέμου ή επικείμενου κινδύνου πολέμου. Σημειώνεται πάντως ότι από τα 39 κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης που έχουν επικυρώσει το έκτο Πρωτόκολλο (δεν το έχουν επικυρώσει η Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν και η Ρωσία και δεν το έχει υπογράψει η Τουρκία) μόνο η Κύπρος και η Ουκρανία έχουν γνωστοποιήσει, ως όφειλαν, στον Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης τις εθνικές διατάξεις που προβλέπουν την εφαρμογή της θανατικής ποινής σε καιρό πολέμου.
4. Υπενθυμίζεται, τέλος, ότι με την επικύρωση του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του ΟΗΕ και του δεύτερου προαιρετικού Πρωτοκόλλου του (ν. 2462/97), η Ελλάδα έχει επίσης αναλάβει την υποχρέωση να καταργήσει τη θανατική ποινή, διατυπώνοντας ωστόσο επιφύλαξη – σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο των συνθηκών – για τις περιπτώσεις των προβλεπομένων από το νόμο κακουργημάτων τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σε σχέση με αυτόν. Το δεύτερο

* Εισηγητές: Π. Πάγκαλος, Α' Αντιπρόεδρος της ΕΕΔΑ, και Γ. Κτιστάκης, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ.

Πρωτόκολλο του ΔΣΑΠΔ έχει επικυρωθεί χωρίς καμία επιφύλαξη από τις υπόλοιπες 14 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από το σύνολο δε των 46 χωρών που έχουν παγκοσμίως επικυρώσει το δεύτερο Πρωτόκολλο και έχουν δεχθεί την κατάργηση της θανατικής ποινής, μόνον η Ελλάδα, η Κύπρος και το Αζερμπαϊτζάν έχουν επιφυλαχθεί για την εφαρμογή της σε καιρό πολέμου.

5. Προτείνεται η υπογραφή του δέκατου τρίτου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ στις 3 Μαΐου 2002 στο Βίλνιους από τον εκπρόσωπο της Ελληνικής Κυβέρνησης και ακολούθως η κύρωση και επικύρωσή του από τα αρμόδια εθνικά όργανα με στόχο την πλήρη εναρμόνιση της χώρας με τη στάση των υπολοίπων κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

24.4.2002

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕΔΑ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΠΡΟΣΘΕΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΣΔΑ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ

Βίλνιους, 3.5.2002

Τα Κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης που υπογράφουν το παρόν Πρωτόκολλο,

Πεπεισμένα ότι το δικαίωμα κάθε ατόμου στη ζωή έχει θεμελιώδη αξία μέσα σε μία δημοκρατική κοινωνία και ότι η κατάργηση της θανατικής ποινής είναι απαραίτητη για την προστασία αυτού του δικαιώματος και για την πλήρη αναγνώριση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας σε όλους τους ανθρώπους.

Επιθυμώντας να ενδυναμώσουν την προστασία του δικαιώματος στη ζωή που εγγυάται η Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (η οποία για τους σκοπούς του παρόντος Πρωτοκόλλου αναφέρεται ως «η Σύμβαση»).

Σημειώνοντας ότι το Πρωτόκολλο αρ. 6 στην Σύμβαση για την κατάργηση της ποινής του θανάτου που υπογράφηκε στο Στρασβούργο στις 28 Απριλίου 1983 δεν αποκλείει τη θανατική ποινή για πράξεις που τελούνται σε καιρό πολέμου ή επικείμενου κινδύνου πολέμου.

Αποφασισμένα να προβούν στο τελικό βήμα για την κατάργηση της θανατική ποινής σε όλες τις περιπτώσεις.

Συμφώνησαν τα ακόλουθα:

Άρθρο 1 – Κατάργηση της θανατική ποινής

Η θανατική ποινή καταργείται. Κανείς δεν μπορεί να καταδικαστεί σε μία τέτοια ποινή, ούτε να υποβληθεί στην εκτέλεσή της.

Άρθρο 2 – Απαγόρευση παρεκκλίσεων

Καμία παρέκκλιση δεν επιτρέπεται από τις διατάξεις του παρόντος Πρωτοκόλλου, σύμφωνα με το άρθρο 15 της Σύμβασης.

Άρθρο 3 – Απαγόρευση επιφυλάξεων

Καμία επιφύλαξη δεν επιτρέπεται στις διατάξεις του παρόντος Πρωτοκόλλου, σύμφωνα με το άρθρο 57 της Σύμβασης.

Άρθρο 4 - Εδαφική εφαρμογή

1. Κάθε Κράτος μπορεί, κατά το χρόνο της υπογραφής ή της κατάθεσης του εγγράφου του επικύρωσης, αποδοχής, ή έγκρισης, να καθορίζει το έδαφος ή τα εδάφη στα οποία εφαρμόζεται αυτό το Πρωτόκολλο.

2. Κάθε Κράτος μπορεί, οποτεδήποτε μεταγενέστερα, με μία δήλωση που απευθύνεται στο Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης να επεκτείνει την εφαρμογή αυτού του Πρωτοκόλλου σε κάθε άλλο έδαφος που καθορίζει η ίδια η δήλωση. Στα εδάφη αυτά το Πρωτόκολλο θα αρχίσει να ισχύει την πρώτη μέρα του μήνα που ακολουθεί την πάροδο περιόδου τριών μηνών από την ημερομηνία παραλαβής της δήλωσης από το Γενικό Γραμματέα.

3. Κάθε δήλωση που γίνεται σύμφωνα με τις δύο προηγούμενες παραγράφους μπορεί να ανακληθεί ή τροποποιηθεί, σε ό,τι αφορά τα εδάφη που καθορίζει η δήλωση, με γνωστοποίηση προς το Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η ανάκληση ή η τροποποίηση θα αρχίσει να ισχύει την πρώτη μέρα του μήνα που ακολουθεί την πάροδο της περιόδου τριών μηνών από την ημερομηνία παραλαβής της γνωστοποίησης από το Γενικό Γραμματέα.

Άρθρο 5 - Σχέσεις με τη Σύμβαση

Τα συμβαλλόμενα Κράτη θεωρούν τα άρθρα 1 έως 4 του παρόντος Πρωτοκόλλου ως πρόσθετα άρθρα της Σύμβασης και κατά συνέπεια θα εφαρμόζονται όλες οι διατάξεις της Σύμβασης.

Άρθρο 6 - Υπογραφή και επικύρωση

Το παρόν πρωτόκολλο ανοίγει για υπογραφή στα Κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης που έχουν υπογράψει τη Σύμβαση. Υπόκειται σε επικύρωση, αποδοχή ή έγκριση. Κράτος-μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης δεν μπορεί να επικυρώσει, αποδεχθεί ή εγκρίνει το παρόν Πρωτόκολλο χωρίς να έχει, κατά την ίδια στιγμή ή προηγουμένως, επικυρώσει τη Σύμβαση. Τα έγγραφα της επικύρωσης, αποδοχής ή έγκρισης θα κατατεθούν στο Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Άρθρο 7 - Έναρξη ισχύος

1. Το παρόν πρωτόκολλο θα αρχίσει να ισχύει την πρώτη μέρα του μήνα που ακολουθεί την πάροδο περιόδου τριών μηνών από την ημερομηνία που δέκα Κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης θα εκφράσουν τη βούλησή τους να δεσμευθούν με τον παρόν Πρωτόκολλο, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου του 6.

Για κάθε Κράτος που θα εκφράσει μεταγενέστερα τη βούλησή του να δεσμευθεί με το Πρωτόκολλο, το τελευταίο θα αρχίσει να ισχύει την πρώτη μέρα του μήνα που ακολουθεί την πάροδο προθεσμίας τριών μηνών από την ημερομηνία κατάθεσης του οργάνου επικύρωσης, αποδοχής ή έγκρισης.

Άρθρο 8 - Καθήκοντα του θεματοφύλακα

Ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης θα γνωστοποιεί σε κάθε Κράτος-μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης:

- α) κάθε υπογραφή,
- β) την κατάθεση κάθε οργάνου επικύρωσης, αποδοχής ή έγκρισης,
- γ) κάθε ημερομηνία έναρξης ισχύος του παρόντος Πρωτοκόλλου σύμφωνα με τα άρθρα του 4 και 7,
- δ) κάθε άλλη πράξη, γνωστοποίηση, ή δήλωση που σχετίζεται με το παρόν Πρωτόκολλο.

Σε πίστωση των ανωτέρω, οι παραπάνω υπογράφωντες, που είναι νόμιμα εξουσιοδοτημένοι γι' αυτό, υπέγραψαν το παρόν Πρωτόκολλο.

Έγινε στο [Βίλνιους], στις [3 Μαΐου 2002], στα γαλλικά και αγγλικά, με τα δύο κείμενα να έχουν την ίδια ισχύ, σε ένα μόνο αντίτυπο που θα κατατεθεί στο Αρχείο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης θα κοινοποιήσει κυρωμένο αντίγραφο σε κάθε Κράτος-μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης.

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 6
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΔΟΧΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΗ
ΑΙΤΟΥΝΤΩΝ ΑΣΥΛΟ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ
ΠΑΡΟΧΗΣ ΑΣΥΛΟΥ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΔΟΧΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΑΙΤΟΥΝΤΩΝ ΑΣΥΛΟ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΠΑΡΟΧΗΣ ΑΣΥΛΟΥ*

I. Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) με τις από 8.6.2001 και 20.9.2001 προτάσεις της για την προστασία προσφύγων και αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα επεσήμανε μια σειρά σετικών ζητημάτων που φίλει να ρθίσει η ελληνική Πολιτεία για την αναδιάρθρωση και τον εκσυγχρονισμό του νομικού και πρακτικού πλαισίου προστασίας προσφύγων και αιτούντων άσυλο¹. Με τις ανωτέρω προτάσεις η ΕΕΔΑ τόνισε ιδιαίτερα, μεταξύ άλλων, τα σοβαρά προβλήματα που υφίστανται σχετικά με την υποδοχή αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα, την ενημέρωση των αιτούντων άσυλο σχετικά με την ελληνική διαδικασία ασύλου, την πρόσβαση των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία ασύλου, την έλλειψη εκπαιδευμένων κρατικών διερμηνέων κ.ά.

Με τα παραπάνω ιδιαίτερα σοβαρά ζητήματα έρχονται σε καθημερινή βάση αντιμετώπιες μη κυβερνητικές οργανώσεις και οργανισμοί προστασίας προσφύγων ή δικαιωμάτων του ανθρώπου γενικότερα. Ορισμένα ιδιαίτερα ζητήματα σχετικά με την υποδοχή και την πρόσβαση αιτούντων άσυλο στη διαδικασία ασύλου τέθηκαν προφορικά εκ νέου υπόψη του Γ' Τμήματος της ΕΕΔΑ από εκπρόσωπο της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, εκπρόσωπο του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, και εκπροσώπους του Συνηγόρου του Πολίτη, στη συνεδρίαση του Γ' Τμήματος της ΕΕΔΑ την 21.3.2002.

Το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ) ενημέρωσε το Γ' Τμήμα της ΕΕΔΑ ότι στις αρχές Φεβρουαρίου 2002 όργανα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (ΥΔΤ) παρεμπόδισαν νομικό εκπρόσωπο του ΕΣΠ και συνεργαζόμενο με το ΕΣΠ δικηγόρο της Κω να έλθουν σε επαφή με ομάδα 14 Αφγανών υπό κράτηση, που είχαν λάθρα εισέλθει και επιβιβασθεί στο νησί της Κω. Τα άτομα αυτά τελικά επαναπροωθήθηκαν στην Τουρκία από όργανα του ΥΔΤ στην Κω. Η εκπρόσωπος του ΕΣΠ στη συνεδρίαση του Γ' Τμήματος της ΕΕΔΑ στις 21.3.2002 επεσήμανε επίσης ότι μετά την 11 Σεπτεμβρίου 2001 υπήρξαν ακόμη δύο περιπτώσεις παρεμπόδισης από όργανα του ΥΔΤ πρόσβασης μελών της νομικής υπηρεσίας του ΕΣΠ σε μαζικά αφιχθέντες αλλοδαπούς στην Ηγουμενίτσα και στη Σάμο.

* Εισηγητές: I. Σακελλαροπούλου, Προεδρεύουσα του Γ' Τμήματος της ΕΕΔΑ, και Ν. Σιταρόπουλος, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ. Δημοσιεύθηκε στο *Νομικό Βήμα* 50 (2002), σελ. 1598-1603.

¹ Βλ. σχετικές προτάσεις στην Ετήσια Έκθεση της ΕΕΔΑ 2001, Αθήνα, 2002, σελ 119-130 και 169-177. Βλ. επίσης Συνήγορος του Πολίτη, Έκθεση αυτοψίας στα κρατητήρια της αστυνομικής διεύθυνσης Χίου την 6-7-2001, 29.10.2001, Αρθμ. πρωτ. 7099/01/ 2.2 και Έκθεση Αυτοψίας στους χώρους κράτησης οικονομικών μεταναστών και προσφύγων στην Κω (6-7/9/2001), 12.11.2001, ΑΠ 12280/01/2.2 (www.synigoros.gr).

Σχετικά ζητήματα πρόσβασης αιτούντων άσυλο στη διαδικασία ασύλου τέθηκαν και από τον Συνήγορο του Πολίτη στο πρόσφατο πόρισμά του μετά την επίσκεψη συνεργατών του στην Κω². Στη συνεδρίαση του Γ' Τμήματος της ΕΕΔΑ στις 21.3.2002 υπήρξε συμφωνία των παρισταμένων εκπροσώπων οργανισμών προστασίας προσφύγων και του Συνηγόρου του Πολίτη ότι στην πράξη διαφαίνεται αδυναμία του ΥΔΤ να εξασφαλίσει την απαραίτητη διαφάνεια της πρόσβασης αλλοδαπών αιτούντων άσυλο στη σχετική διαδικασία, όπως επίσης ότι αρκετές φορές στην πράξη επαναπροωθούνται από παραμεθόριες περιοχές άτομα συγκεκριμένων ηλικιών (όπως νέοι άνδρες), ενώ κρατούνται παιδιά και γυναίκες. Επισημάνθηκε επίσης ότι ορισμένες φορές συντάσσονται από όργανα του ΥΔΤ «αιτήματα» ασύλου από αλλοδαπούς που δεν επιθυμούν να ζητήσουν άσυλο.

Η ΕΕΔΑ με την από 31.1.2002 Απόφασή της έχει εκφράσει την ανησυχία της για τις «συνθήκες επαναπροώθησης [λάθρα εισελθόντων αλλοδαπών]...[που] δημιουργούν ανησυχίες ως προς την εγγύηση της ασφάλειας και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του συνόλου των προσώπων που επιδιώκουν να εισέλθουν στη χώρα μας, συμπεριλαμβανομένων των παράνομων μεταναστών»³. Παρόμοια σοβαρή ανησυχία για την επαναπροώθηση από τις ελληνικές Αρχές αιτούντων άσυλο έχουν επανειλημμένα εκφράσει δημοσία διεθνείς μη κυβερνητικές οργανώσεις όπως είναι η Διεθνής Αμνηστία και η Διεθνής Οργάνωση κατά των Βασανιστηρίων (ΟΜCT)⁴.

Ως βασικό σχετικό πρόβλημα επισημάνθηκε επίσης στην ανωτέρω συνεδρίαση του Γ' Τμήματος της ΕΕΔΑ η έλλειψη επαρκούς υποδομής για την υποδοχή ή την προσωρινή παραμονή αλλοδαπών αιτούντων άσυλο, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις μαζικών αφίξεων. Οι συμμετέχοντες στην ανωτέρω συνεδρίαση τόνισαν ότι οπωσδήποτε θα πρέπει να υπάρχουν σε όλα τα κέντρα υποδοχής βασικές υπηρεσίες παροχής ιατρικής και κοινωνικής φροντίδας, υπό τη συνεχή εποπτεία της Πολιτείας. Το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας πρόσφατα άρχισε να παρέχει σε συνεργασία με το Κέντρο Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων (ΚΕΕΛ) σχετικές ιατρικές υπηρεσίες σε περιπτώσεις αφίξεων

² Συνήγορος του Πολίτη, ό.π.

³ Απόφαση (βλ. ανωτέρω Μέρος Β', II-1) της ΕΕΔΑ επί του Πρωτοκόλλου για την εφαρμογή του άρθρου 8 της Συμφωνίας συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για την καταπολέμηση του εγκλήματος, ιδιαίτερα της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και της λαθρομετανάστευσης, 31.01.2002 (ήδη v. 3030/2002).

⁴ Βλ. Amnesty International, *Greece: 55 Iraqi Kurds and Afghans - Other foreign nationals denied the opportunity to apply for asylum*, AI Index: EUR 25/011/2001, 07.12.2001 and 25/012/2001, 11.12.2001; World Organization Against Torture (OMCT), *Press Release, Illegal deportation of asylum seekers from Greece to Turkey and fear of further deportation to Iraq*, 11.12.2001. Επίσης βλ. Amnesty International, *Greece: Fear for safety/fear of forcible return/fear of torture or ill-treatment-Greece Omer Berber, Mehmet Genn*, AI Index: EUR 25/010/2002, 15.04.2002.

αλλοδαπών σε παραμεθόριες περιοχές. Όσον αφορά στους χώρους κράτησης λάθρα εισελθόντων αλλοδαπών/αιτούντων άσυλο, το ΥΔΤ, δεδομένης της ανεπάρκειας και ακαταλληλότητας των χώρων κράτησης των αστυνομικών τμημάτων, έχει τονίσει την ανάγκη ενεργοποίησης του άρθρου 48 του ν. 2910/2001 που μεταφέρει την ευθύνη χώρων κράτησης υπό διοικητική απέλαση αλλοδαπών στις Περιφέρειες.

Εν προκειμένω διευκρινίζεται ότι σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 3 και το άρθρο 48 παρ. 1 του ν. 2910/2001, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3013/2002, αλλοδαπός υπό διοικητική απέλαση μπορεί να κρατηθεί, για περίοδο που δεν πρέπει να υπερβαίνει τους τρεις μήνες, στην οικεία αστυνομική αρχή μόνο εφόσον αυτός «εκ των εν γένει περιστάσεων, κρίνεται ύποπτος φυγής ή επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη». Μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας απέλασης ο αλλοδαπός «μπορεί να παραμένει σε ειδικούς χώρους» κράτησης που το άρθρο 48 παρ. 1 του ν. 2910/2001 προβλέπει ότι θα ιδρυθούν με απόφαση του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας. Αυτοί οι ειδικοί χώροι θα λειτουργούν με μέριμνα της Περιφέρειας αλλά θα βρίσκονται υπό τη φύλαξη της Ελληνικής Αστυνομίας (άρθρο 48 παρ. 2 του ν. 2910/2001).

Την 2α Μαΐου 2002 η ΕΕΔΑ παρέλαβε έγγραφη καταγγελία εννέα ελλήνων δικηγόρων, με κύριο αποδέκτη την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πρόληψη των βασανιστηρίων⁵, σύμφωνα με την οποία από τις 25.2.2002 κρατούνταν στην Κάρυστο της Εύβοιας 128 αλλοδαποί αιτούντες άσυλο, μεταξύ των οποίων οκτώ γυναίκες και δέκα παιδιά κάτω των δέκα ετών. Οι συνθήκες κράτησης των ανωτέρω χαρακτηρίστηκαν από τους δικηγόρους ως «απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση» δεδομένου ότι η κράτηση ελάμβανε χώρα σε μια παλιά αποθήκη της Αγροτικής Τράπεζας Ελλάδος περίπου 150 τ.μ. χωρίς καμία απολύτως υποδομή υγιεινής ή ύδρευσης κατάλληλης για στέγαση ανθρώπων. Σύμφωνα με την ίδια αναφορά πολλοί από τους κρατούμενους έπασχαν από μεταδιδόμενες νόσους.

Τέλος, την 15 Μαΐου 2002 η ΕΕΔΑ έλαβε το από 10.4.2002 έγγραφο του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες⁶ σχετικά με την υπόθεση οκτώ υπηκόων της Σομαλίας, αιτούντων άσυλο υπό κράτηση έως την 14 Μαΐου 2002 στην Κω, και κατόπιν υπό απέλαση μετά τη μεταφορά τους στην Αθήνα. Το ΕΣΠ με το ίδιο έγγραφο εξέφρασε φόβους απέλασης ή επαναπροώθησης των ανωτέρω αιτούντων άσυλο και τονίζει ότι «η διερευνητική διαδικασία [στην Κω] από τις αρμόδιες Αστυνομικές Αρχές ως προς τους λόγους αναχώρησης υπήρξε πλημμελής, λόγω του μεγάλου αριθμού των περιπτώσεων και της ελλείψεως προσωπικού».

II. Με το από 13.5.2002 έγγραφό του⁷ το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης ενη-

⁵ ΑΠ ΕΕΔΑ: 113/02.05.02.

⁶ ΑΠ ΕΕΔΑ: 116/15.05.02.

μέρωσε το Γ΄ Τμήμα της ΕΕΔΑ ότι το ίδιο έχει άμεση συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας για την παροχή καταλύματος και την ικανοποίηση των λοιπών αναγκών στα λειτουργούντα κέντρα υποδοχής, «τα οποία, λόγω του μεγάλου αριθμού των αιτούντων άσυλο, δεν επαρκούν, με αποτέλεσμα οι χώροι κράτησης των αστυνομικών υπηρεσιών να έχουν μετατραπεί, σε πολλές περιπτώσεις, σε κέντρα υποδοχής, με όλες βέβαια τις συνέπειες που έχει το γεγονός αυτό»⁸. Με το ίδιο έγγραφο το ΥΔΤ τόνισε ότι «εφόσον ο αλλοδαπός παρουσιασθεί στις αρμόδιες αρχές αμελλητί και εκφράσει την επιθυμία του να υποβάλει αίτημα ασύλου...οι υπηρεσίες [του ΥΔΤ] του παρέχουν ή τον διευκολύνουν να βρει νομική βοήθεια, μέσω της Ύπατης Αρμοστείας ή του [ΕΣΠ]».

Όσον αφορά ειδικότερα στην παροχή νομικής αρωγής, το ΥΔΤ υπογράμμισε στο ίδιο έγγραφό του ότι έχει παρατηρηθεί «το φαινόμενο να παρεμβαίνουν στις υπηρεσίες [του] ορισμένοι δικηγόροι ή ΜΚΟ, επικαλούμενοι την ανάγκη νομικής συνδρομής σε αλλοδαπούς, οι οποίοι είτε δεν έχουν εκφράσει έως εκείνη τη στιγμή αυτοπροσώπως την επιθυμία για αίτημα ασύλου, είτε και βρίσκονται σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα σε γειτονική χώρα. Αυτό...το γεγονός...αναγκάζει [το ΥΔΤ] να [αρνείται] την παροχή νομικής συνδρομής στη διαδικασία ασύλου στις συγκεκριμένες περιπτώσεις γιατί κατ' αυτό τον τρόπο δημιουργούμε αιτούντες άσυλο και παραβιάζουμε ταυτόχρονα τις σχετικές διατάξεις του π.δ. 61/99 [περί της διαδικασίας αναγνώρισης αλλοδαπού πρόσφυγα]»⁹. Το ΥΔΤ τόνισε επίσης ότι καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια για τη σχετική ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση του προσωπικού του μέσω σεμιναρίων ή ημερίδων ή διαταγών.

III. Λαμβανομένων υπόψη όλων των ανωτέρω η ΕΕΔΑ

1. Εκφράζει ιδιαίτερη ανησυχία για τα σοβαρά προβλήματα που έχουν επισημανθεί ήδη από την ίδια στην ετήσια έκθεσή της του έτους 2001, και υπογραμμίσθηκαν εκ νέου από τις προαναφερθείσες οργανώσεις προστασίας προσφύγων, σχετικά με την υποδοχή των αιτούντων άσυλο και την πρόσβασή τους στη διαδικασία ασύλου στην Ελλάδα.
2. Η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει την ανησυχία της για τις από 11.12.2001 καταγγελίες διεθνών μη κυβερνητικών οργανισμών, όπως είναι η

---

⁷ ΑΠ ΥΔΤ: 4591/13-558437.

⁸ Στο ίδιο.

⁹ Στο ίδιο.

Διεθνής Αμνηστία και η Παγκόσμια Οργάνωση κατά των Βασανιστηρίων, για τη «βίαιη επιστροφή» στην Τουρκία αιτούντων άσυλο από τις ελληνικές αρχές σε παραμεθόριες περιοχές, χωρίς να δοθεί στα άτομα αυτά η δυνατότητα υποβολής αίτησης ασύλου, κατά παράβαση σχετικών θεμελιωδών κανόνων του διεθνούς δικαίου¹⁰ και της αρχής της μη επαναπροώθησης [non-refoulement, άρθρο 33 παρ. 1 της Σύμβασης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων, ν.δ. 3989/1959 (ΦΕΚ Α 201)]¹¹.

3. Η ΕΕΔΑ τονίζει ότι τα αρμόδια όργανα του ΥΔΤ, κυρίως στις παραμεθόριες περιοχές¹², οφείλουν πάντοτε να ενημερώνουν τους υπό κράτηση αιτούντες άσυλο σχετικά με το πλαίσιο των δικαιωμάτων τους και τη σχετική διαδικασία, σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο και τους διεθνώς αναγνωρισμένους κανόνες. Η ΕΕΔΑ καλεί το ΥΔΤ να λάβει υπόψη και να εφαρμόσει τα σχετικά πρότυπα που έχει διατυπώσει η Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα¹³.
4. Η κράτηση αιτούντων άσυλο πρέπει να αποτελεί εξαίρεση και να πραγματοποιείται μόνο για το αναγκαίο χρονικό διάστημα και υπό τις εξής προϋποθέσεις:
  - (α) οι λόγοι κράτησης προβλέπονται ρητά από διάταξη νόμου με κύριο σκοπό την εξακρίβωση της ταυτότητας των εν λόγω ατόμων,
  - (β) οι αιτούντες άσυλο έχουν καταστρέψει τα ταξιδιωτικά τους έγγραφα ή τις ταυτότητές τους ή έχουν χρησιμοποιήσει πλαστά έγγραφα προς παραπλάνηση των αρχών του κράτους υποδοχής και ως εκ τούτων είναι αναγκαία η εξακρίβωση των στοιχείων των αιτούντων άσυλο

¹⁰ Άρθρο 14 παρ. 1 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 10.12.1948 (Ψήφισμα 217 Α (III) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ): «Κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και να του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες».

¹¹ Ό.π. βλ. επίσης Ετήσια Έκθεση της ΕΕΔΑ 2001, ό.π., σελ. 234 και την από 31.1.2002 Απόφαση της ΕΕΔΑ για το Πρωτόκολλο εφαρμογής του άρθρου 8 της Συμφωνίας Συνεργασίας Ελλάδας-Τουρκίας για την καταπολέμηση του εγκλήματος κλ (βλ. ανωτέρω, Μέρος Β', II-1).

¹² Βλ. UNHCR, Global Consultations, *Asylum Processes (Fair and efficient procedures)*, Doc EC/GC/01/12, 31.05.2001, παρ. 21-23.

¹³ Doc 500PC 0578, OJ C 062E, 27.02.2001, σελ. 231-242.

- (γ) σκοπός της κράτησης είναι ο προσδιορισμός των στοιχείων στα οποία βασίζεται η αίτηση ασύλου, τα οποία υπό άλλες συνθήκες θα μπορούσαν «να χαθούν»¹⁴.
5. Όσον αφορά στους αιτούντες άσυλο υπό κράτηση κατόπιν σύλληψης λόγω παράνομης εισόδου στη χώρα, η ΕΕΔΑ τονίζει ότι ο πρόσφυγας που συνήθως εγκαταλείπει τη χώρα καταγωγής του εν τάχει σπάνια έχει τη δυνατότητα να εισέλθει νόμιμα σε μια τρίτη χώρα για την παροχή ασύλου. Η τιμωρία της παράνομης εισόδου πρόσφυγα προσκρούει στα θεμέλια του ίδιου του εδαφικού ασύλου, θεσμού που έχει ως σκοπό την παροχή αποτελεσματικής προστασίας σε άτομα ευρισκόμενα σε φυγή κατόπιν διάλυσης του νομικού δεσμού προστασίας μεταξύ αυτών και του κράτους ιθαγένειας ή καταγωγής τους¹⁵.
6. Οι αιτούντες άσυλο που συλλαμβάνονται λόγω παράνομης εισόδου πρέπει πάντοτε να ενημερώνονται από τα αρμόδια όργανα του ΥΔΤ και να διασφαλίζεται από τα ίδια όργανα η άσκηση του θεμελιώδους δικαιώματος των αιτούντων άσυλο σε νομική αρωγή σύμφωνα με τις αρχές του διεθνούς και του ευρωπαϊκού δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου¹⁶. Σχετικές πληροφορίες πρέπει να είναι πάντοτε αναρτημένες στους χώρους κράτησης σε τουλάχιστον τρεις ξένες γλώσσες των τριών κυριότερων εθνικών ομάδων αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα.
7. Συγκεκριμένα, προτείνεται στο ΥΔΤ η θεσμοθέτηση ύπαρξης σε όλους τους χώρους κράτησης αλλοδαπών αιτούντων άσυλο τηλεφώνου (με σχετικές πληροφορίες σε τρεις τουλάχιστον ξένες γλώσσες που ομιλούνται από τις τρεις μεγαλύτερες εθνικές ομάδες αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα) για την επικοινωνία των ανωτέρω αλλοδαπών με οργανισμούς και μη κυβερνητικές οργανώσεις που προσφέρουν κοινωνικές υπηρεσίες και δωρεάν νομική αρωγή.

---

¹⁴ Βλ. Πόρισμα της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (ΥΑΗΕΠ), αρ. 44 (XXXVII) - 1986, *Detention of Refugees and Asylum-Seekers*.

¹⁵ Βλ. επίσης άρθρο 31 παρ. 1 της Σύμβασης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων: «Αι Συμβαλλόμενοι Χώροι δεν θα επιβάλλουν ποινικές κυρώσεις εις πρόσφυγας λόγω παρανόμου εισόδου ή διαμονής, εάν ούτοι προερχόμενοι απ' ευθείας εκ χώρας ένθα η ζωή ή η ελευθερία αυτών ηπειλείτο...εισέρχωνται ή ευρίσκωνται ήδη επί του εδάφους αυτών άνευ αδείας, υπό την επιφύλαξιν πάντως ότι ούτοι αφ' ενός μεν θα παρουσιασθούν αμελλητί εις τα αρχάς αφ'ετέρου δε θα δώσουν επαρκείς εξηγήσεις περί της παρανόμου αυτών εισόδου ή διαμονής». Βλ. επίσης UNHCR, *Global Consultations, Geneva Expert Round Table 8-9.11.2001, Summary Conclusions on Article 31 of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees – Revised* (www.unhcr.ch).

¹⁶ Βλ. Ετήσια Έκθεση της ΕΕΔΑ 2001, ό.π., προτάσεις για τη νομική συνδρομή, σελ. 133-142.

8. Η ΕΕΔΑ υπογραμμίζει ότι σύμφωνα με τη Σύσταση του Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (2001) 1 για τα δικαιώματα αλλοδαπών κατά την άφιξή τους σε χώρα μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης και την εκτέλεση των αποφάσεων απέλασης¹⁷, κατά την άφιξη των ανωτέρω αλλοδαπών, και εφόσον αμφισβητείται η νομιμότητα της εισόδου τους, οι αλλοδαποί αυτοί πρέπει να εξετάζονται από τις αρμόδιες Αρχές και να υπάρχει στη διάθεσή τους κρατικός διερμηνέας έτσι ώστε να διευκολύνεται, σε περιπτώσεις αιτούντων άσυλο, η έναρξη διαδικασίας ασύλου. Αυτό συνεπάγεται το δικαίωμα των ανωτέρω αλλοδαπών να ενεργοποιούν τις σχετικές διαδικασίες αφού ενημερωθούν, σε γλώσσα που κατανοούν, για τις διαδικασίες αυτές (παρ. 1.2 της Σύστασης). Επίσης ο Αρμόστης με την ίδια Σύστασή του τονίζει ότι οι υπό κράτηση αλλοδαποί πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να έρχονται σε επαφή με οιονδήποτε αυτοί επιθυμούν και να τον ενημερώνουν για την κατάστασή τους (παρ. 1.4 της Σύστασης). Τέλος, ο Αρμόστης υπογραμμίζει, μεταξύ άλλων, την υποχρέωση των Κρατών να εγγυώνται τα ανώτατα δυνατά επίπεδα διαφάνειας λειτουργίας των κέντρων υποδοχής αλλοδαπών, διασφαλίζοντας τουλάχιστον την πρόσβαση σε αυτά τα κέντρα ανεξάρτητων εθνικών επιτροπών δικαιωμάτων του ανθρώπου, του Συνηγόρου του Πολίτη και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, δικηγόρων και στενών συγγενών των κρατούμενων αλλοδαπών (παρ. II.10 της Σύστασης).
9. Η ΕΕΔΑ προτείνει την άμεση δημιουργία νέων μόνιμων κρατικών κέντρων υποδοχής αιτούντων άσυλο, όπως προβλέπει το άρθρο 24 παρ. 2 (α) του ν. 1975/1991 τροποποιημένου με το ν. 2646/1998, όπου θα υπάρχει οπωσδήποτε επαρκής υποδομή για την παροχή των βασικών ιατρικών και κοινωνικών υπηρεσιών και για τη διερεύνηση από τα αρμόδια όργανα του ΥΔΤ αν υπάρχουν αιτούντες και τη διάκρισή τους υπόλοιπους αλλοδαπούς, έτσι ώστε να πραγματοποιείται άμεση έναρξη της διαδικασίας ασύλου. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες υπηρεσίες της ελληνικής Πολιτείας, και κυρίως το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, να λάβουν υπόψη τα σχετικά ελάχιστα πρότυπα που έχει θέσει υπόψη των ευρωπαϊκών κρατών η Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την πρόταση Οδηγίας για τα ελάχιστα πρότυπα για την υποδοχή αιτούντων άσυλο στα Κράτη Μέλη¹⁸. Η ΕΕΔΑ υπογραμμίζει

¹⁷ Recommendation of the Commissioner for Human Rights concerning *the rights of aliens wishing to enter a Council of Europe member State and the enforcement of expulsion orders*, CommDH/Rec (2001) 1, Strasbourg, 19.9.2001.

¹⁸ Doc COM (2001) 181 final, Brussels, 3.4.2001.

επίσης την άμεση ανάγκη ενεργοποίησης του άρθρου 48 του ν. 2910/2001, τροποποιημένου με το ν. 3013/2002, που προβλέπει τη δυνατότητα ίδρυσης στις Περιφέρειες χώρων κράτησης αλλοδαπών υπό διοικητική απέλαση, με απόφαση του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας.

10. Τέλος η ΕΕΔΑ προτείνει την άμεση δημιουργία κεντρικού συντονιστικού διυπουργικού οργάνου για ζητήματα μετανάστευσης και ασύλου που θα έχει διττό σκοπό ύπαρξης:

(α) την καθιέρωση γενικών αρχών λειτουργίας και επέμβασης όλων των συναρμόδιων κρατικών οργάνων (κυρίως του ΥΔΤ και του Υπουργείου Υγείας-Πρόνοιας) σε περιπτώσεις μαζικών αφίξεων αλλοδαπών και

(β) τον αποτελεσματικό συντονισμό των ανωτέρω αρμόδιων κρατικών οργάνων σε περιπτώσεις μαζικών αφίξεων αλλοδαπών, προς εξασφάλιση των αρχών καταγραφής αιτούντων άσυλο που έχει υιοθετήσει η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες¹⁹, της διαφάνειας των ενδεχόμενων διαδικασιών ασύλου και της παροχής αποτελεσματικών κοινωνικών και νομικών υπηρεσιών σε όσους αλλοδαπούς χρήζουν αυτών.

6.6.2002

---

¹⁹ Βλ. Πόρισμα της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΥΑΗΕΠ αρ. 91 (LII) – 2001, *Conclusion on Registration of Refugees and Asylum-Seekers*.

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 7
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΘΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ
ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 116 ΠΑΡ. 2 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΙΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ
ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΣΧΟΛΕΣ
ΤΟΥ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

**ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΘΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ
ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 116 ΠΑΡ. 2 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ
ΣΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΙΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ
ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΣΧΟΛΕΣ ΤΟΥ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ***

1. Μετά τη Συνταγματική Αναθεώρηση του 2001, το άρθρο 116 παρ. 2 Σ. ορίζει τα ακόλουθα: *«Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ των ανδρών και των γυναικών. Το κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών».*

Η νέα διατύπωση του άρθρου 116 παρ. 2 Σ εξαφάνισε πλήρως τις «αποκλίσεις» από την ισότητα που η προηγούμενη διατύπωση της ίδιας διάταξης επέτρεπε υπό όρους. Συνεπώς απέκλεισε και τις ποσοτώσεις κατά των γυναικών. Συγχρόνως, αναγνώρισε τα θετικά μέτρα για την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας και επέβαλε στην Πολιτεία την πρόσθετη υποχρέωση να εξαφανίσει κάθε ανισότητα στην πράξη.

2. Ήδη υπό το καθεστώς της παλαιάς διατύπωσης του άρθρου 116 παρ. 2 Σ. που επέτρεπε τις αποκλίσεις «μόνο για σοβαρούς λόγους, στις περιπτώσεις που ειδικά ορίζει ο νόμος», το Συμβούλιο της Επικρατείας είχε κρίνει αντισυνταγματική και αντίθετη στο κοινοτικό και διεθνές δίκαιο¹ τη θέσπιση αποκλίσεων, υπό τη μορφή ποσοτώσεων, σε βάρος των γυναικών ως προς την εισαγωγή τους στις σχολές Αστυφυλάκων και Αξιωματικών της Ελληνικής Αστυνομίας². Το ΣτΕ, δηλαδή, ερμήνευσε πολύ στενά την παλιά παρ. 2 του άρθρου 116 του Σ., τόσο στενά ώστε ακύρωσε με 13 Αποφάσεις της Ολομέλειας (1917-1929/1998) ισάριθμες πράξεις της Διοικήσεως που είχαν προσβληθεί ως στηριχθείσες σε αντισυνταγματικές διατάξεις, οι οποίες περιόριζαν σε ορισμένο ποσοστό την εισαγωγή των γυναικών στις Σχολές Αστυφυλάκων και Αξιωματικών της ΕΛ.ΑΣ. ή άλλες παραγωγικές Σχολές άλλων επαγγελματικών κατευθύνσεων.

* Εισηγητές: Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Πρόεδρος της ΕΕΔΑ, και Γ. Κτιστάκης, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ.

¹ Οδηγία 76/207/ΕΟΚ «περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας», άρθρα 3 και 4 της Διεθνούς Σύμβασης για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών, ν. 1342/1983. Βλ. ν. 1414/84 «Για εφαρμογή της ισότητας των φύλων στις εργασιακές σχέσεις»

² Και άλλων παραγωγικών Σχολών που αφορούν άλλες σταδιοδρομίες, Ολ. ΣτΕ 1917-1929/1998.

Η βασική θέση των αποφάσεων αυτών έχει κατά λέξη ως εξής³:

«Απόκλιση από την αρχή αυτή της ισότητας πέρα από την περίπτωση των θετικών μέτρων η οποία εκτίθεται στην προηγούμενη σκέψη, είναι θεμιτή μόνον εφόσον προβλέπεται από ειδική διάταξη νόμου και προκύπτει από το νόμο αυτό ή τις προπαρασκευαστικές εργασίες του, σε συνδυασμό και με τα διδάγματα της κοινής πείρας ότι η απόκλιση αυτή θεσπίστηκε με βάση συγκεκριμένα και πρόσφορα κριτήρια, τα οποία επιτρέπουν στους ενδιαφερόμενους πολίτες και τα δικαστήρια να ελέγχουν, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, αν η εισαγόμενη απόκλιση δικαιολογείται από αποχρώντες λόγους και είναι αναγκαία και πρόσφορη για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού».

Και συνεχίζει στη σκέψη 8:

«Με τα δεδομένα αυτά, οι προαναφερόμενες διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 2 (α) του ν. 2226/1994 και του άρθρου 1 παρ. 1 της μνημονευμένης κοινής υπουργικής απόφασης, κατά το μέρος που θεσπίζουν ποσοτικούς περιορισμούς, υπό τη μορφή ποσοστώσεων, στην είσοδο των γυναικών στις Σχολές Αστυφυλάκων και Αξιωματικών της Ελληνικής Αστυνομίας, χωρίς να λάβουν υπόψη και να εκτιμήσουν συγκεκριμένα και πρόσφορα κριτήρια, συναρτώμενα με την ύπαρξη αποχρώντων λόγων, που θα δικαιολογούσαν τις διακρίσεις αυτές σε βάρος των γυναικών, παραβιάζουν, σύμφωνα με όσα αναπτύσσονται στην έκτη σκέψη, την αρχή της ισότητας των δύο φύλων κατά την πρόσβαση στα διάφορα επαγγέλματα και στην εκπαίδευση που είναι απαραίτητη για την άσκησή τους και είναι για το λόγο αυτό ανίσχυρες».

Έτσι το Συμβούλιο της Επικρατείας, δεν αρνήθηκε μεν πλήρως τη δυνατότητα αποκλίσεων, που τότε ρητά το Σύνταγμα επέτρεπε, εκήρυξε όμως και στις 13 περιπτώσεις που δίκασε, τις περιοριστικές κατά των γυναικών ποσοστώσεις αντισυνταγματικές και ανίσχυρες. Συγκεκριμένα τον πίνακα επιτυχόντων στις Σχολές της ΕΛ.ΑΣ. θεωρεί παράνομο διότι θα έπρεπε «να καταρτισθεί αποκλειστικά με βάση τη βαθμολογική σειρά των υποψηφίων, χωρίς διάκριση φύλου, εφόσον εξαιτίας της αντισυνταγματικότητας των θεσπιζομένων ποσοστώσεων ισχύει χωρίς παρέκκλιση ο κανόνας της ισότητας των δύο φύλων κατά την εισαγωγή στις σχολές αστυφυλάκων και αξιωματικών της ΕΛ.ΑΣ.».

Θεωρούμε απαραίτητο να τονίσουμε ότι ήδη αποτελεί μεγάλη πρόοδο προς ουσιαστική ισότητα των φύλων η παραπάνω θέση της απόφασης, αν ληφθεί υπ' όψη ότι η ισχύουσα τότε (ήδη τροποποιηθείσα) διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 116 Σ. επέτρεπε αποκλίσεις υπό όρους (ειδικό νόμο και αποχρώντες λόγους).

³ Βλ. Αποφ. Ολ. 1917/1998, σκέψη 6.

Πέραν όμως και από αυτά πρέπει να σημειωθεί ότι διατυπώθηκε στην ίδια απόφαση ισχυρότατη μειοψηφία (Πρόεδρος και 12 Σύμβουλοι) που υποστήριξε ότι ο νομοθέτης:

«δεν δύναται, ενόψει της συνταγματικής αρχής της ισότητας, να θεωρεί εκ των προτέρων ότι τα προσόντα αυτά, φυσικά, ψυχικά ή πνευματικά, δεν τα έχουν οι γυναίκες σε ίσο βαθμό με τους άνδρες? δύναται μόνο να προβλέπει στο νόμο ότι, για την πρόσληψη στην παραπάνω υπηρεσία ή σε ορισμένο τμήμα της όλοι οι υποψήφιοι, άνδρες και γυναίκες, χωρίς καμία διάκριση, πρέπει να έχουν τα αυξημένα αυτά προσόντα και να υποβάλει όλους τους υποψηφίους στις κατά περίπτωση προσήκουσες δοκιμασίες (αθλητικές, πνευματικές, ψυχοτεχνικές, κ.λ.π.) για να διαπιστώνεται η συνδρομή στο πρόσωπο του καθενός από αυτούς των εν λόγω προσόντων, οπότε όσοι έχουν τα προσόντα, άνδρες ή γυναίκες, πρέπει να έχουν ίση πρόσβαση στις δημόσιες αυτές υπηρεσίες». Η ισχυρή αυτή μειοψηφία ουσιαστικά απέκλεισε κάθε εκ των προτέρων απόκλιση λόγω φύλου.

Η άποψη αυτή επικράτησε κατά την πρόσφατη συνταγματική μεταρρύθμιση, ώστε η σημερινή, απαρέγκλιτη πλέον, επιταγή του Συντάγματος είναι ότι αποκλεισμός ή περιορισμός ολόκληρου φύλου δεν μπορεί να ισχύσει. Αποτελεί διάκριση λόγω φύλου, άρα ανισότητα αντίθετη με τις συνταγματικές επιταγές και τους διεθνείς και κοινοτικούς κανόνες που δεσμεύουν την Ελλάδα.

Αυτό που επιβάλλεται είναι να καθορισθούν επακριβώς και πλήρως τα απαιτούμενα προσόντα-κριτήρια για κάθε σταδιοδρομία, και να διεξαχθούν δοκιμασίες, τέτοιες, που να διαπιστώνουν την κάλυψη όλων των σχετικών προσόντων και κριτηρίων από τους υποψηφίους, άντρες και γυναίκες. Ο πίνακας επιτυχίας να είναι κοινός για τα δύο φύλα και η σειρά επιτυχίας θα ορίζεται με βάση το βαθμό ανταπόκρισης του κάθε υποψηφίου στα απαιτούμενα προσόντα.

Έτσι δεν θα αποκλείεται ή συρρικνώνεται ολόκληρο φύλο, με την εικασία ανικανότητας – δηλαδή με βάση την προκατάληψη, που άλλοτε απέκλειε τις γυναίκες από όλα σχεδόν τα επαγγέλματα, για να διαψευσθεί σήμερα πλήρως – αλλά θα αποκλείονται άτομα ακατάλληλα, αδιάφορο σε ποιο φύλο ανήκουν.

3. Πρέπει να αναφερθεί και μία άλλη μέθοδος αποκλεισμού των γυναικών από τις Αστυνομικές Σχολές (π.δ. 426/84) που εισάγει το Παράρτημα «Α» στην Προκήρυξη 2002 (22.4.2002), η οποία δημιουργεί δυσμενέστερη μεταχείριση των γυναικών, αντίθετη με το Σύνταγμα και την κοινοτική νομοθεσία.

Συγκεκριμένα:

Κατά το αναφερθέν Παράρτημα «Α» αποκλείονται υποψήφιοι, πρώτα, λόγω γενικών νοσημάτων και, στη συνέχεια, λόγω νοσημάτων διαφόρων ειδικών κατηγοριών που αναφέρονται ρητά.

Ανάμεσα σ' αυτές υπάρχει και η κατηγορία «Νοσήματα ουρήθρας – γεννητικών οργάνων». Οι σχετικές παθήσεις είναι, εν μέρει τουλάχιστον, διατυπωμένες κατά τρόπο που να ανταποκρίνονται στα ανδρικά γεννητικά όργανα. Λίγο παρακάτω αναγράφεται η ειδική κατηγορία «γυναικολογικές ιδιαιτερότητες και νοσήματα». Σ' αυτήν αναγράφεται ως λόγος αποκλεισμού «η κύηση ή πρόσφατος τοκετός». Και μόνη η αναφορά αυτών των ειδικών καταστάσεων που είναι εντελώς φυσιολογικές και παροδικές δείχνουν πνεύμα αντιστρατευόμενο την εθνική προσπάθεια καταπολέμησης της υπογεννητικότητας.

Κατά τα λοιπά αναφέρονται καταστάσεις που θα έπρεπε να ισχύουν και για άντρες υποψήφιους (όπως οι υπ' αριθ. 6, 7 και 8) ή γυναικολογικές νόσοι που θα πρέπει να είναι αντίστοιχες με τις νόσους των ανδρικών γεννητικών οργάνων.

Όσο για την υπερτρίχωση! (γιατί όχι, λοιπόν, και την υποτρίχωση των ανδρών;) και την γιγαντομαστία, προκαλούν κάποια θυμηδία.

Γενικά, πιστεύουμε ότι η περιγραφή ή καταγραφή των νοσημάτων ή ανωμαλιών που αποκλείουν τους υποψήφιους θα έπρεπε να διατυπώνονται σε κοινές κατηγορίες για τα δύο φύλα. Όπου είναι ανάγκη διαφοροποίησης λόγω διαφοράς των οργάνων (γεννητικών οργάνων), να διατυπώνονται σε δύο χωριστές παραγράφους της ίδιας κατηγορίας. Αλλιώς, εμφανίζεται δυσμενέστερη μεταχείριση, δηλαδή ανισότητα αντίθετα με το Σύνταγμα και τις διεθνείς διατάξεις που δεσμεύουν την Ελλάδα, σε βάρος των γυναικών για τις οποίες ισχύουν όλοι οι αποκλεισμοί λόγω νοσημάτων που ισχύουν για τους άντρες με αρκετούς επιπρόσθετους, μερικοί από τους οποίους δεν είναι νοσήματα ή μονίμως παρεμποδιστικές των καθηκόντων τους ιδιαιτερότητες.

4. Το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης δεν συμμορφώθηκε ούτε με τη νομολογία του ΣτΕ αλλά ούτε και με τη νέα συνταγματική διάταξη.

Έτσι τόσο με ρυθμίσεις μεταγενέστερες της 8 Μαΐου 1998 (ημερομηνία δημοσίευσης των περί των λόγων αποφάσεων της Ολομέλειας του ΣτΕ), αλλά και μετά τη θέση σε ισχύ του αναθεωρηθέντος Συντάγματος (18.4.2001) εξακολουθεί να χρησιμοποιεί ποσοστώσεις περιοριστικές των γυναικών που πρόκειται να εισαχθούν τόσο σε διάφορες Αστυνομικές Σχολές όσο και στις Σχολές του Πυροσβεστικού Σώματος.

Ως εκ περισσού σημειώνουμε ότι οι περιοριστικές ποσοστώσεις αντιβαίνουν και προς το κοινοτικό δίκαιο (άρθρου 2 παρ. 4 της Οδηγίας 76/207) που και με τη Διεθνή Σύμβαση για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών (ν. 1342/1983).

Συγκεκριμένα:

Η Προκήρυξη του διαγωνισμού επιλογής σπουδαστών για τη Σχολή Αστυφυλάκων και τη Σχολή Αξιωματικών της Ελληνικής Αστυνομίας της

22ας Απριλίου 2002 με αριθ. πρωτ. 6000/2/350-λ, επικαλούμενη την παρ. 1 του άρθρου 12 του ν. 2713/99, ορίζει (1,5) ότι «από τον αριθμό των εισαγόμενων που καθορίζεται σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, ποσοστό 15% προέρχεται από γυναίκες υποψήφιας».

Όσο για το Πυροσβεστικό Σώμα, η κατάσταση είναι χειρότερη.

Βάσει της παρ. 2 του άρθρου 12 του ν. 2713/99, προκηρύχθηκε στις 2 Νοεμβρίου 2000 «διαγωνισμός για κατάταξη ιδιωτών ως δοκίμων πυροσβεστών Γενικών Υπηρεσιών στο Πυροσβεστικό σώμα» (αριθ. πρωτ. 58384 Φ. 300.2), που ορίζει ποσοστό 5% για τις υπό κατάταξη γυναίκες μολονότι η σχετική διάταξη του νόμου επιτρέπει την κάλυψη από γυναίκες ποσοστού μέχρι και 10%⁴.

Άξιο τονισμού είναι το γεγονός ότι ενώ οι βάσει της Προκήρυξης αυτής Πίνακες εισακτέων πυροσβεστών έχουν ακυρωθεί από το Διοικητικό Εφετείο ως αντισυνταγματικοί, λόγω παράβασης των διατάξεων που καθιερώνουν την ισότητα, ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης άσκησε εναντίον αυτών των αποφάσεων εφέσεις που εκκρεμούν ενώπιον του Συμβουλίου Επικρατείας⁵.

Όσον αφορά τη Σχολή Αρχιπυροσβεστών της Πυροσβεστικής Ακαδημίας, η σχετική Προκήρυξη διαγωνισμού φέρει ημερομηνία 23 Ιουλίου 2001, αριθ. πρωτ. 40475 Φ. 201.33, ή δε παρ. 2 (α) της σχετικής απόφασης ορίζει χρόνο διεξαγωγής των σχετικών εξετάσεων από 2 Νοεμβρίου μέχρι και 4 Νοεμβρίου 2001.

Το ποσοστό εισαγωγής γυναικών ορίζεται σε 10%.

5. Άξιο τονισμού θεωρούμε ότι με τη νέα διάταξη του άρθρου 116 παρ. 2 Σ. και τη νομολογία του ΣτΕ ευθυγραμμίσθηκε το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Μετά και από σχετική Έκθεση του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής των Ελλήνων (3.4.2002), το άρθρο 6 παρ. 1 του ν. 2923/2001 «Ρύθμιση θεμάτων Μετοχικών Ταμείων Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και άλλες διατάξεις», εισήγαγε πλήρη «ισότητα για τους υποψηφίους ανεξάρτητα από το φύλο» για την εισαγωγή σε όλες τις Ανώτατες Στρατιωτικές Σχολές και στις Στρατιωτικές Σχολές Υπαξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων.

Προσθέτουμε ότι και η Γενική Γραμματέας Ισότητας αλλά και γυναι-

⁴ Σε κάθε περίπτωση, το «μέχρι και 10%» δεν σημαίνει ότι η προκήρυξη διαγωνισμού κατάταξης μπορεί να ορίσει και ποσοστό μικρότερο του 10%. Σημαίνει ότι από τις αγνώστου αριθμού υποψήφιας (που θα μπορούσαν να είναι και λιγότερες και περισσότερες του 10%) μπορούν να προσληφθούν μέχρι και 10%. Άρα, πάντως παράνομα η προκήρυξη του διαγωνισμού εμείωσε το 10% σε 5%, δηλαδή η σχετική προκήρυξη εξήλθε από τα όρια εξουσιοδότησης του νόμου προς τη διοίκηση.

⁵ Σημειώνουμε: α) ότι το 2001 δεν προκηρύχθηκε διαγωνισμός κατάταξης, β) ότι κατά τον πραγματοποιηθέντα διαγωνισμό είχαν οριστεί πολύ βαρείες σωματικές δοκιμασίες για τον αποκλεισμό ακριβώς γυναικών που τυχόν θα μειονεκτούσαν (π.χ. μεταφορά σε απόσταση 50 μέτρων βάρους 50 κιλών στην πλάτη εντός 50") και καμιά δεν απέτυχε σ' αυτές.

κείες οργανώσεις (ο Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας) έχουν επισημάνει τόσο στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας όσο και στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης την αντισυνταγματικότητα των περιοριστικών για τις γυναίκες ποσοτώσεων κατά τις προσλήψεις ή εισαγωγές στις σχετικές παραγωγικές Σχολές. Αποτελεσματικά για το πρώτο Υπουργείο, αναποτελεσματικά για το δεύτερο.

Συμπερασματικά προτείνουμε να επισημάνει η ΕΕΔΑ στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης την αντισυνταγματικότητα αυτών των ρυθμίσεων και να ζητήσει την τροποποίηση-ευθυγράμμιση της σχετικής νομοθεσίας αλλά και των σχετικών προκηρύξεων και πινάκων επιτυχόντων, σύμφωνα με τις σχετικές συνταγματικές επιταγές, δηλαδή χωρίς περιοριστικές ποσοτώσεις, που αποτελούν διακρίσεις σε βάρος των γυναικών.

Η απόφαση-άποψη της ΕΕΔΑ, θα κοινοποιηθεί, φυσικά, και στη Γενική Γραμματεία Ισότητας, ως απάντησή μας στο σχετικό ερώτημά της.

6.6.2002

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 8
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΑΚΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΕΝΟΙΚΙΑΣΗΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΟΙΚΙΑΣΗΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ*

I.

Αυτή η μορφή απασχόλησης παρουσιάζει πολλές επιμέρους εκφράσεις με κύριο χαρακτηριστικό την ουσιαστική εμπλοκή περισσοτέρων του ενός εργοδοτών πέραν των δυο συμβαλλομένων στην εργασιακή σχέση. Πρόκειται για τις περιπτώσεις κατάτμησης της εργοδοτικής ιδιότητας, όπως συμβαίνει και με τις συμβάσεις παραχώρησης μισθωτού μεταξύ επιχειρήσεων ως ένδειξη της μεταξύ τους αλληλεγγύης με συχνή εφαρμογή στους ομίλους επιχειρήσεων.

Ιδιαίτερη μορφή ευελιξίας αποτελεί ο κατ' επιχείρηση δανεισμός προσωπικού, μέσω γραφείων προσωρινής απασχόλησης που ασκούν κερδοσκοπική δραστηριότητα.

Η μορφή αυτή απασχόλησης είχε αρχίσει να εφαρμόζεται στη χώρα μας την τελευταία 20ετία παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε ειδική νομική ρύθμιση που να την προβλέπει και παρά τη ρητή αντίθεση των εργατικών συνδικάτων που τη θεωρούσαν σύγχρονη μορφή δουλεμπορίου.

Με το ν. 2956/2001, άρθρα 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, νομιμοποιήθηκε και ρυθμίστηκε αυτή η μορφή απασχόλησης, μέσω της θέσπισης των «εταιρειών προσωρινής απασχόλησης». Οι «εταιρείες προσωρινής απασχόλησης», σύμφωνα με τον νόμο, προσλαμβάνουν για λογαριασμό τους προσωπικό και το παραχωρούν έναντι αμοιβής για ορισμένο χρονικό διάστημα σε άλλες επιχειρήσεις για την κάλυψη προσωρινών αναγκών τους. Με αυτόν τον τρόπο τις απαλλάσσουν από τη χρονοβόρα διαδικασία και τη χωρίς «εγγυήσεις» αναζήτηση εργατικού δυναμικού. Πρόκειται για σύμβαση προμήθειας προσωπικού με κλασικότερη έκφραση τον κατ' επιχείρηση δανεισμό.

Το προσωρινώς δανειζόμενο προσωπικό δεν συμβάλλεται με τη δανειζόμενη επιχείρηση (έμμεσο εργοδότη), αν και η τελευταία ασκεί ουσιαστικά το διευθυντικό δικαίωμα απέναντί του για το διάστημα που απασχολείται σε αυτή. Ως προς τον τύπο «άμεσος εργοδότης», με τον οποίο υπογράφεται από το προς δανεισμό προσωπικό έγγραφη σύμβαση εργασίας ορισμένου ή αορίστου χρόνου, θεωρείται η δανειζούσα «εταιρεία προσωρινής απασχόλησης».

Παρά τις εγγυήσεις που δίνονται από σχετικά άρθρα του ν. 2956/2001 για το εργασιακά, ασφαλιστικά και συνδικαλιστικά δικαιώματα του δανειζόμενου προσωπικού, αυτό στην πράξη καθίσταται αδύνατο λόγω αδυναμίας των κρατικών ελεγκτικών μηχανισμών (Σώμα Επιθεωρητών Εργασίας), κυρίως όμως λόγω της φύσης αυτής της μορφής απασχόλησης που δεν δίνει την

* Εισηγητής: Δ. Στρατούλης, εκπρόσωπος της ΓΣΕΕ.

δυνατότητα στους δανειζόμενους εργαζόμενους, λόγω της απόλυτης εξάρτησης από τον «άμεσο εργοδότη», να διεκδικήσουν τα νόμιμα δικαιώματά τους.

Στην πράξη οι ενοικιαζόμενοι εργαζόμενοι λόγω της άμεσης και διαρκούς απειλής της διακοπής της ενοικίασής τους δεν έχουν δυνατότητα διαπραγμάτευσης με τους εργοδότες τους («άμεσους και έμμεσους»), δεν συνδικαλίζονται, δεν λαμβάνουν ούτε ολόκληρο το προβλεπόμενο νόμιμο ημερομίσθιο, δεν απολαμβάνουν την προστασία του Εργατικού Δικαίου, εργάζονται με πολύ χειρότερους όρους από τους μόνιμους εργαζόμενους του «έμμεσου εργοδότη» κατά παράβαση της συνταγματικής αρχής της ίσης μεταχείρισης και στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν ασφαλίζονται, όπως έχει αποδειχτεί από ελέγχους των επιθεωρητών εργασίας ή των ελεγκτών του ΙΚΑ.

Ο «άμεσος» εργοδότης επιλέγει με βάση τη διαχείριση των προσωπικών δεδομένων τους, τα οποία συγκεντρώνει αμέσως με την πρόσληψή τους, ποιους από τους προς ενοικίαση εργαζομένους του, τότε και σε ποιες επιχειρήσεις θα στείλει προς δανεισμό. Η απόλυσή του δανειζόμενου εργαζόμενου ονομάζεται πλέον διακοπή της ενοικίασης και ο «άμεσος εργοδότης» του μπορεί να τον μεταφέρει από ένα «έμμεσο εργοδότη» σε «άλλον» με χειρότερες ενδεχομένως αμοιβές και όρους εργασίας χωρίς να μπορεί να τεκμηριωθεί μονομερής βλαπτική μεταβολή σε βάρος του εργαζομένου.

Στην παράγραφο 1 του άρθρου 22, του υπόψη νόμου προβλέπεται η δυνατότητα των εταιρειών προσωρινής απασχόλησης να προσλαμβάνουν εργαζομένους προς ενοικίαση όχι μόνο με συμβάσεις αορίστου χρόνου αλλά και με συμβάσεις ορισμένου χρόνου. Ο άμεσος εργοδότης κάνοντας χρήση αυτής της δυνατότητάς του προσλαμβάνει προς ενοικίαση εργαζομένους με συμβάσεις ορισμένου χρόνου και με την απειλή της μη ανανέωσης αυτών των συμβάσεων με τη λήξη τους μπορεί να εκβιάζει τους ενοικιαζόμενους εργαζομένους να αποδέχονται κατά τη διάρκεια της εργασίας τους στον έμμεσο εργοδότη παραβιάσεις δικαιωμάτων τους και καταστρατήγηση της εργατικής νομοθεσίας.

Στον υπόψη νόμο δεν υπάρχει ρύθμιση, ώστε σε περίπτωση συρροής συλλογικών συμβάσεων εργασίας, που ισχύουν για το προσωπικό του έμμεσου εργοδότη, να ισχύει για τους δανειζόμενους σε αυτόν εργαζομένους η αρχή της ευνοϊκότερης ρύθμισης.

Στον υπόψη νόμο δεν προβλέπεται η δυνατότητα των εργαζομένων προς ενοικίαση σε εταιρείες προσωρινής απασχόλησης να συγκροτούν ιδιαίτερα δικά τους σωματεία και κλαδικές ομοσπονδίες. Με αυτόν τον τρόπο όμως δεν μπορούν να ασκήσουν το προβλεπόμενο από το Σύνταγμα δικαίωμα να συνδικαλίζονται, γιατί συνήθως αποκλείεται η συνδικαλιστική τους ένταξη στα συνδικάτα που καλύπτουν τους μόνιμα εργαζομένους στον έμμεσο εργοδότη τους είτε λόγω εργοδοτικής αυθαιρεσίας και απειλής ένταξης

τους σε «μαύρη λίστα» με κίνδυνο να μην ανανεωθεί η σύμβασή τους είτε λόγω απαγορεύσεων που απορρέουν από τα ίδια τα καταστατικά αυτών των συνδικάτων, τα οποία δίνουν τη δυνατότητα ένταξης σε αυτά μόνο των μόνιμως εργαζόμενων στον έμμεσο εργοδότη.

Επίσης στον υπόψη νόμο δεν προβλέπεται δικαίωμα των ενοικιαζόμενων εργαζομένων να απολαμβάνουν από τον έμμεσο εργοδότη το σύνολο του εργασιακού καθεστώτος, που ισχύει στην επιχείρησή του για τους μόνιμα εργαζομένους σε αυτήν και απορρέει όχι μόνο από σ.σ.ε. αλλά και από κανονισμούς εργασίας ή από επιχειρησιακές συνθήκες.

II.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι κατ' ουσία η «επιχειρηματική δραστηριότητα» των «εταιρειών προσωρινής απασχόλησης» λειτουργεί εις βάρος βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που απορρέουν από το άρθρο 23 και ενδεχομένως και από το άρθρο 4 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Η μορφή αυτή απασχόλησης προσβάλλει βάνουσα την προσωπικότητα των δανειζόμενων κατά περίπτωση εργαζομένων και αντίκειται στα περί προστασίας της προσωπικότητας και της εργασίας άρθρα 2, παρ.1 και 22 του Ελληνικού Συντάγματος με αποτέλεσμα να τίθεται θέμα αντισυνταγματικότητας των σχετικών με την ενοικίαση εργαζομένων άρθρων του πρόσφατα ψηφισθέντος ν. 2956/2001.

III.

Γι' αυτούς τους λόγους εισηγούμαστε προς τους αρμόδιους κρατικούς φορείς να πάρουν υπόψη τις εξής εκτιμήσεις – προτάσεις μας:

1. Χρειάζεται επανεξέταση η σκοπιμότητα ύπαρξης του θεσμού ενοικίασης των εργαζομένων στην Ελλάδα, γιατί από την ίδια τη φύση της, και όπως προκύπτει από την εφαρμογή του στη χώρα μας, αλλά και από πρόσφατες έρευνες που έχουν γίνει σε πανευρωπαϊκό επίπεδο από το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την εργασία και την υγιεινή και ασφάλεια της εργασίας που εδρεύει στο Δουβλίνο, δεν δίνει τη δυνατότητα στους δανειζόμενους εργαζομένους να διεκδικήσουν τα νόμιμα δικαιώματά τους. Οι δανειζόμενοι εργαζόμενοι λόγω της διφυούς φύσης της εργασίας τους είναι οι πιο ευάλωτοι στην καταστρατήγηση της εργατικής νομοθεσίας. Τίθεται ακόμη σε αμφισβήτηση η συνταγματικότητα των διατάξεων του ν. 2956/2001 σε σχέση με τις ρυθμίσεις των άρθρων 2, παρ. 1 και 22 του Ελληνικού Συντάγματος καθώς επίσης και η συμβατότητά τους με το σύγχρονο διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου και συγκεκριμένα με τα άρθρα 4 και 23 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Θα

πρέπει επίσης να εξεταστούν σοβαρά από την αρμόδια Εθνική Επιτροπή Προσωπικών Δεδομένων τα σοβαρά ζητήματα που ανακύπτουν λόγω της ασύδοτης και ανεξέλεγκτης διαχείρισης προσωπικών δεδομένων των εργαζομένων («διαχείριση εργατικού προφίλ») από τους «άμεσους» εργοδότες, δηλαδή από τις εταιρείες προσωρινής απασχόλησης.

2. Θα πρέπει να διασφαλιστεί η δυνατότητα αποτελεσματικού ελέγχου από το Σώμα Επιθεωρητών Εργασίας (ΣΕΠΕ) της γενικότερης εφαρμογής της εργατικής νομοθεσίας από τους εργοδότες. Για να γίνει αυτό θα πρέπει να διασφαλιστούν και να θεσπιστούν από το Υπουργείο Εργασίας, ακόμα και με τροποποίηση, εάν χρειαστεί, του ν. 2639/1998, οι εξής αλλαγές στη λειτουργία και δράση του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας:
  - Πλήρης και ουσιαστική στελέχωση του ΣΕΠΕ με εξειδικευμένο προσωπικό, που να καλύπτει αποτελεσματικά τις ανάγκες όλης της επικράτειας.
  - Εγγυήσεις της ανεξαρτησίας των επιθεωρητών εργασίας απέναντι σε οποιαδήποτε κυβερνητική μεταβολή ή εξωτερική επιρροή με στόχο τη διασφάλιση του αδιάβλητου των ενεργειών για τη διακρίβωση καταγγελιών ή αυτεπάγγελτων παρεμβάσεων.
  - Νομοθετική πρόβλεψη ουσιαστικής σύμπραξης του ΣΕΠΕ με άλλες κρατικές υπηρεσίες αλλά και με τις οικείες συνδικαλιστικές οργανώσεις όπου και όταν αυτό απαιτείται για την ευόδωση των σκοπών του.
  - Ανάθεση στο ΣΕΠΕ ανακριτικών καθηκόντων και εξουσιών για την αποτελεσματική άσκηση των αρμοδιοτήτων του.
  - Υποχρέωση εμφάνισης του εργοδότη ή του εκπροσώπου του σε πρόσκληση του επιθεωρητή με πρόβλεψη διοικητικής και ποινικής κύρωσης σε περίπτωση άρνησης, καθώς και τη δυνατότητα βίαιης προσαγωγής του σε περιπτώσεις διατάραξης του εργασιακού κλίματος με ευθύνη του εργοδότη.
  - Πρόβλεψη ικανοποιητικής χρηματικής ικανοποίησης των επιθεωρητών εργασίας ανάλογης με την ανεξάρτητη μορφή του ΣΕΠΕ για τη διαρκή κατάσταση ετοιμότητας που τους επιβάλλεται για αναγκαίες πολλές φορές παρεμβάσεις εκτός του νομίμου ωραρίου εργασίας τους.

4.7.2002

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 9
ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ
ΓΙΑ ΤΗ «ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΠΡΟΣ
ΤΙΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΑΓΩΓΗ
ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ ΤΩΝ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΣΤΟ ΒΑΘΜΟ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ
ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ»

**ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ
ΓΙΑ ΤΗ «ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΠΡΟΣ
ΤΙΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΑΓΩΓΗ
ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ ΤΩΝ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΣΤΟ ΒΑΘΜΟ
ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ***

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διεθνώς η επικρατούσα σύγχρονη αρχή είναι η εξάλειψη της προνομιάς του θέσης του Δημοσίου, των οργάνων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των ΔΕΚΟ απέναντι στον ιδιώτη αντίδικό τους. Κύριες πλευρές της αρχής αυτής είναι α) η αναγκαστική εκτέλεση αποφάσεων κατά του Δημοσίου, των οργάνων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των ΔΕΚΟ, β) η απαρέγκλιτη συμμόρφωση της διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις και γ) η εξίσωση του τόκου υπερημερίας που υποχρεούνται να καταβάλλουν αφενός το Δημόσιο και αφετέρου οι ιδιώτες.

Η μέχρι σήμερα ανταπόκριση της ελληνικής έννομης τάξης στις διεθνείς και ευρωπαϊκές νομολογιακές εξελίξεις για την κατοχύρωση του δικαιώματος στην εκτέλεση των εθνικών δικαστικών αποφάσεων αποτελεί πετυχημένο παράδειγμα συμμόρφωσης της χώρας μας στο ευρωπαϊκό και διεθνές κεκτημένο. Σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα από τη στιγμή που, κυρίως, η νομολογία της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)¹ αλλά και του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (ΔΣΑΠΔ)² ανέδειξαν το δικαίωμα στην εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων, χωρίς διάκριση αν ο καταδικασθείς είναι ιδιώτης ή το Δημόσιο, η ελληνική έννομη τάξη προσαρμόστηκε ανάλογα.

Πρώτα, ο έλληνας δικαστής έκρινε, ήδη το 1998, αντίθετη στο ΔΣΑΠΔ την ισχύουσα μέχρι τότε νομοθετική απαγόρευση της αναγκαστικής εκτέλεσης σε βάρος του Δημοσίου και των λοιπών νομικών προσώπων που απολάμβαναν μέχρι τότε το καταχρηστικό αυτό προνόμιο³.

Η πρόσφατη απόφαση 21/2001 της πλήρους Ολομέλειας του Αρείου Πάγου επισφραγίζει τη στροφή της νομολογίας των ελληνικών δικαστηρίων για το δικαίωμα στην εκτέλεση των αποφάσεων. Η απόφαση αυτή του

* Εισηγητές: Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Πρόεδρος της ΕΕΔΑ, Ν. Φραγκάκης, Α΄ Αντιπρόεδρος της ΕΕΔΑ, και Γ. Κτιστάκης, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ. Δημοσιεύθηκε στο *Νομικό Βήμα* 50 (2002), σελ. 1986-1993.

¹ ΕυρΔΔΑ, απόφαση *Hornsby*, 19.3.1997, Recueil 1997, σελ. 495.

² ΕΔΑ, αναφορά *Fei κατά Κολομβίας*, αρ. 514/1992.

³ ΜονΠρΘήβας 360/1998, ΝοΒ 46 (1998), σελ. 1600.

Αρείου Πάγου επιβεβαιώνει την άμεση και υπερνομοθετική ισχύ των σχετικών διατάξεων του ΔΣΑΠΔ αλλά και της ΕΣΔΑ και κρίνει ότι οι διατάξεις αυτές θεμελιώνουν δικαιώματα υπέρ προσώπων που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής τους. Οι διατάξεις αυτές, τονίζει ο Άρειος Πάγος, εγγυώνται όχι μόνο την ελεύθερη πρόσβαση σε δικαστήριο αλλά και την πραγματική ικανοποίηση του δικαιώματος που αναγνωρίστηκε από το δικαστήριο, δηλαδή το δικαίωμα αναγκαστικής εκτέλεσης χωρίς την οποία η προσφυγή στο δικαστήριο θα απέβαλλε την ουσιαστική αξία και χρησιμότητά της. Επομένως, είναι πλέον επιτρεπτή η αναγκαστική εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων που επιδικάζουν χρηματικές απαιτήσεις κατά του Δημοσίου, και η επίδοση επιταγής προς πληρωμή τέτοιων απαιτήσεων.

Ο συνταγματικός νομοθέτης εισήγαγε στο Σύνταγμα (Αναθεώρηση του 2001) τις νέες τάσεις με το δικαίωμα του πολίτη να απαιτεί συμμόρφωση της Διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις που είχε ήδη υιοθετήσει η νομολογία. Το αναθεωρημένο άρθρο 95 παρ. 5 Σ. ορίζει τα ακόλουθα: «*Η διοίκηση έχει υποχρέωση να συμμορφώνεται προς τις δικαστικές αποφάσεις. Η παράβαση της υποχρέωσης αυτής γεννά ευθύνη για κάθε αρμόδιο όργανο, όπως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει τα αναγκαία μέτρα για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης της διοίκησης*». Το επίσης αναθεωρημένο άρθρο 94 παρ.4 εδ.3 Σ ορίζει τα ακόλουθα: «*Στα πολιτικά ή διοικητικά δικαστήρια μπορεί να ανατεθεί και κάθε άλλη αρμοδιότητα διοικητικής φύσης όπως νόμος ορίζει. Στις αρμοδιότητες αυτές περιλαμβάνεται και η λήψη μέτρων για τη συμμόρφωση της διοίκησης με τις δικαστικές αποφάσεις. Οι δικαστικές αποφάσεις εκτελούνται αναγκαστικά και κατά του Δημοσίου, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, όπως νόμος ορίζει*».

Το σχέδιο νόμου με τίτλο «Συμμόρφωση της διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις κ.λ.», που ο Υπουργός Δικαιοσύνης απέστειλε στην Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αποσκοπεί στη ρύθμιση της διαδικασίας συμμόρφωσης της διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις σε εκτέλεση των άρθρων 95 παρ. 5 και 94 παρ. 4 Σ.⁴.

Είναι γνωστό ότι οι περιπτώσεις μη συμμόρφωσης προς τις δικαστικές αποφάσεις ή μη εκτέλεσής τους δεν είναι πολύ σπάνιες στην περίπτωση του Δημοσίου. Εκεί όμως που συναντώνται συχνότερα είναι στα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου.

Ιδίως τα όργανα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης – προπαντός οι Δήμοι – όχι

⁴ Οι εισηγητές έχουν λάβει υπόψη τους την Απόφαση 5/2002 της διοικητικής Ολομέλειας Συμβουλίου της Επικρατείας με παρατηρήσεις για το σχέδιο νόμου καθώς και τις σχετικές προτάσεις της ομάδας εργασίας υπό τον Ομ. Καθηγητή Ε. Σπηλιωτόπουλο, που συνέστησε ο Υπουργός Δικαιοσύνης (απόφαση υπ' αριθ. 111661 οικ./6.7.2001).

σπάνια ζηλωτές μερικών νέων δικαιωμάτων τους, με πρώτο το δικαίωμα απαλλοτρίωσης, συχνά κάνουν κατάχρηση στην άσκηση αυτής της εξουσίας, κατά κανόνα δε στη συνέχεια χρησιμοποιούν κάθε μέσο για να επιβραδύνουν την καταβολή στον δικαιούχο. Και όταν ακόμη έχει προηγηθεί δικαστικός καθορισμός κάποιας αποζημίωσης, η εκτέλεση της σχετικής δικαστικής απόφασης από τους Δήμους καταντάει σωστή περιπέτεια –όχι σπάνια και άδηλης έκβασης– για τον δικαιούχο.

Α. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Ο δραστικότερος τρόπος για τη συμμόρφωση της διοίκησης θα ήταν ασφαλώς η υιοθέτηση του γερμανικού προτύπου, δηλαδή η εισαγωγή της καταψηφιστικής αγωγής όταν δεν συντελείται η συμμόρφωση αλλά και η επανενεργοποίηση των άρθρων 105 και 106 του εισαγωγικού νόμου του αστικού κώδικα για την προσωπική ευθύνη των οργάνων του κράτους προς αποζημίωση, την οποία έχουν ήδη καταργήσει ο δημοσιούπαλληλικός κώδικας και ο κώδικας δήμων και κοινοτήτων, ακόμη και όταν ο υπεύθυνος για τη συμμόρφωση ενήργησε δολίως.

Το σχέδιο νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης υιοθετεί ηπιότερα μέτρα.

Το άρθρο 1 του σχεδίου επαναλαμβάνει τη συνταγματική υποχρέωση συμμόρφωσης στις δικαστικές αποφάσεις και ορίζει ποιες αποφάσεις δημιουργούν υποχρέωση συμμόρφωσης.

Προτείνεται στις αποφάσεις που δημιουργούν υποχρέωση συμμόρφωσης να περιληφθούν ρητά και οι αποφάσεις που εκδίδονται κατά τη διαδικασία προσωρινής δικαστικής προστασίας, η οποία κατοχυρώνεται με το άρθρο 20 παρ. 1 Σ.

Το άρθρο 2 του σχεδίου επιδιώκει να ρυθμίσει την αρμοδιότητα για τη λήψη μέτρων για τη συμμόρφωση της διοίκησης.

Σε άλλες χώρες ανατίθεται η διαπίστωση της μη συμμόρφωσης και η επιβολή της κύρωσης σε τριμελές συμβούλιο του δικαστηρίου το οποίο έχει εκδώσει την απόφαση. Επειδή όμως με το σχέδιο νόμου αφενός εισάγονται στην ελληνική έννομη τάξη νέες ρυθμίσεις σε ζήτημα εξαιρετικής σημασίας για την απονομή της δικαιοσύνης και τη λειτουργία του κράτους δικαίου, αφετέρου δε οι οικείες αποφάσεις που διαπιστώνουν τη μη συμμόρφωση και επιβάλλουν την κύρωση δεν προσβάλλονται ενώπιον ανωτέρων δικαστηρίων, κρίνεται σκοπιμότερη -τουλάχιστον για το πρώτο διάστημα- η ανάθεση της

σχετικής αρμοδιότητας σε τριμελές όργανο εκάστου των οικείων ανωτάτων δικαστηρίων. Αυτό προβλέπει και το νομοσχέδιο.

Όσον αφορά τη σύνθεση του τριμελούς συμβουλίου εκάστου των οικείων ανωτάτων δικαστηρίων, το σχέδιο νόμου προβλέπει τη συμμετοχή του Προέδρου του οικείου ανωτάτου δικαστηρίου και αντιστοίχως δύο μελών του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου, ή δύο Συμβούλων Επικρατείας, ή δύο Αρεοπαγιτών ή δύο Συμβούλων του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Λαμβανομένου όμως υπόψη του πολύ μεγάλου αριθμού εκκρεμών υποθέσεων στα δικαστήρια (ιδιαίτερα στα διοικητικά δικαστήρια), η συμμετοχή στο τριμελές συμβούλιο προσώπων που δεν γνωρίζουν τον φάκελο της υπόθεσης, γιατί δεν είναι εκείνοι που μετείχαν στην εκδίκασή της, θα οδηγήσει με βεβαιότητα στην περαιτέρω –ανεπίτευτη– καθυστέρηση μέχρι την οριστική συμμόρφωση της Διοίκησης και ικανοποίηση του πολίτη. Γι' αυτό κρίνεται ορθότερο το τριμελές αυτό συμβούλιο να συντίθεται κάθε φορά από τον πρόεδρο (ή τον αναπληρωτή του) του σχηματισμού (π.χ. Τμήματος) του ανωτάτου δικαστηρίου που εξέδωσε την απόφαση και από δύο μέλη του σχηματισμού αυτού τα οποία θα επιλέγει ο πρόεδρος. Αν η απόφαση δεν έχει εκδοθεί από το ανώτατο δικαστήριο αλλά από κατώτερο δικαστήριο, τότε αρμόδιο θα είναι το τριμελές συμβούλιο του σχηματισμού εκείνου ο οποίος θα ήταν αρμόδιος να δικάσει την υπόθεση, αν αυτή εισαγόταν στο ανώτατο δικαστήριο.

Σύμφωνα με τις προηγούμενες σκέψεις, θεωρούμε ορθότερο να αποσυρθεί η τρίτη παράγραφος του άρθρου 2 του σχεδίου που αποκλείει τη συμμετοχή των δικαστών που εξέδωσαν την απόφαση στη σύνθεση του τριμελούς συμβουλίου το οποίο θα επιβλέπει την συμμόρφωση της διοίκησης, δεδομένου μάλιστα ότι το έργο του συμβουλίου δεν είναι δικαιοδοτικό (δεν ξαναδικάζει την υπόθεση) αλλά διοικητικό.

Το άρθρο 3 του σχεδίου ορθώς αναθέτει το σύνολο της σχετικής διαδικασίας (διαπίστωση της μη συμμόρφωσης και επιβολή της χρηματικής κύρωσης) σε ένα και το αυτό όργανο, το τριμελές συμβούλιο.

Θετικές είναι οι ρυθμίσεις των παραγράφων 2, 4 και 6 του άρθρου 3 του σχεδίου.

Αντίθετα, προβλήματα δημιουργούνται από την πρώτη παράγραφο του άρθρου 3 του σχεδίου που προβλέπει ουσιαστικά έξι διαδοχικά χρονικά διαστήματα για τη συμμόρφωση: 1) το διάστημα που ο ενδιαφερόμενος αναμένει τη συμμόρφωση, δηλαδή από την έκδοση της απόφασης μέχρι την υποβολή της αίτησης από τον ενδιαφερόμενο στο τριμελές συμβούλιο, 2) το διάστημα από την υποβολή της αίτησης του ενδιαφερομένου στο τρι-

μελές συμβούλιο μέχρι τη διαπίστωση της αναιτιολόγητης μη συμμόρφωσης, 3) το διάστημα - «ορισμένη προθεσμία» - για την έκθεση των απόψεων της διοίκησης για τη μη συμμόρφωση, 4) το διάστημα - «εύλογη προθεσμία»- για τη συμμόρφωση, 5) το διάστημα-παράταση της τελευταίας προθεσμίας, αν συντρέχει σπουδαίος λόγος και 6) το διάστημα μέχρι την οριστική και πλήρη συμμόρφωση στην πράξη. Με αυτήν τη διαδικασία η συμμόρφωση αργοπορεί αδικαιολόγητα και, αντί να ενισχύει, αποδυναμώνει την προστασία του δικαιωθέντος από το δικαστήριο, κάτι που δεν ανταποκρίνεται στην έννοια του άρθρου 95 παρ. 5 του Σ. και πολύ περισσότερο στη θεμελιώδη αρχή του κράτους δικαίου του άρθρου 20 παρ. 1 Σ. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην έννοια της υποχρέωσης εκδίκασης των δικαστικών υποθέσεων σε εύλογο χρόνο, που απορρέει από το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ⁵ και το άρθρο 14 παρ. 1 ΔΣΑΠΔ⁶, εμπίπτει σαφώς και το στάδιο της εκτέλεσης των αποφάσεων. Με άλλα λόγια, αν προστεθεί στις ήδη αργές διαδικασίες των ελληνικών δικαστηρίων (δεκάδες καταδίκες μέχρι στιγμής από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για τη βραδύτητα απονομής της δικαιοσύνης) και η αδικαιολόγητη βραδυπορία της συμμόρφωσης της ελληνικής διοίκησης, τότε ο συνολικός χρόνος εκδίκασης των υποθέσεων στην ελληνική έννομη τάξη και η ικανοποίηση του αδικηθέντος πολίτη θα υπερβαίνει κατά πολύ τον «εύλογο χρόνο» του άρθρου 6 παρ.1 ΕΣΔΑ και του άρθρου 14 παρ. 1 ΔΣΑΠΔ. *Προτείνεται να τεθεί ανώτατο όριο ενός μήνα για τα στάδια 2 και 3, τριών μηνών για το στάδιο 4 και ενός μήνα για το στάδιο 5.*

Στην τρίτη παράγραφο του άρθρου 3 του σχεδίου νόμου προβλέπεται η επιβολή οριστικά και άπαξ της χρηματικής κύρωσης, όταν διαπιστωθεί η μη συμμόρφωση της διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις. *Προτείνεται να υιοθετηθεί το δραστικότερο μέτρο της κλιμάκωσης της κύρωσης σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης (όχι στην πλημμελή συμμόρφωση) μέχρις ότου η διοίκηση συμμορφωθεί: ανάλογα, δηλαδή, με τη διάρκεια της μη συμμόρφωσης να διαμορφώνεται κλιμακωτά το ύψος της χρηματικής κύρωσης. Το μέτρο αυτό της κλιμάκωσης της κύρωσης προβλέπεται, μεταξύ άλλων, στην κοινοτική έννομη τάξη (άρθρο 228 ΣυνθΕΚ, πρώην 171).*

⁵ Από την νομολογία της ΕΣΔΑ, βλ. κυρίως την πορτογαλική απόφαση *Silva Pontes*, 23.3.1994, *sicre A 286-A*, παρ. 33 αλλά και τις πιο πρόσφατες (ιταλική) απόφαση *Zappia*, 26.9.1996, *Recueil 1996-IV* παρ. 18 και (πορτογαλική) απόφαση *Estima Jorge*, 21.4.1998, *Recueil 1998-II*, παρ. 35-37.

⁶ Από τη νομολογία του ΔΣΑΠΔ, βλ. την αναφορά *Morael* κατά Γαλλίας, *Communication* αρ. 207/1986. Αναφορά *Fei* κατά Κολομβίας, *Communication* αρ. 514/1992. Αναφορά *Munoz* κατά Περού, *Communication* αρ. 203/1986.

Επειδή είναι γνωστή η πολύ κακή λειτουργία της δημόσιας διοίκησης και η καθιερωμένη πλέον βραδύτητα εξυπηρέτησης του πολίτη, είτε υπάρχει δικαστική απόφαση προς εκτέλεση είτε όχι – πράγμα που γέννησε και τον γενικώς κυκλοφορούντα όρο «γρηγορόσημο», δηλαδή το καθιερωμένο πλέον και σχεδόν χωρίς απαξιοτική χροιά «φιλοδώρημα» ευρέως κυμαινόμενου ύψους προς τον υπάλληλο για την εκτέλεση του καθήκοντός του – η αυξημένη αυστηρότητα του νόμου είναι απαραίτητη για τη βελτίωση (όχι βέβαια πλήρη διόρθωση της κατάστασης). Η κλιμάκωση είναι ένα από τα χρήσιμα για το σκοπό αυτό μέτρα. Ομοίως και το αμέσως εν συνεχεία προτεινόμενο.

Στην πέμπτη παράγραφο του άρθρου 3 προβλέπεται ότι το ποσό της χρηματικής κύρωσης καταλογίζεται στο Υπουργείο, τον οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης ή το νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου στο οποίο υπάγεται η αρχή που δεν συμμορφώθηκε. *Αντιθέτως, τίποτε δεν προβλέπεται για την επιβολή χρηματικών κυρώσεων σε βάρος των αληθώς υπευθύνων της μη συμμόρφωσης, οι οποίοι είναι τόσο τα προϊστάμενα πολιτικά όργανα, που εκδίδουν εκτελεστές πράξεις (Νομάρχης, Υπουργός, Γενικός Γραμματέας Περιφέρειας, όργανα Ο.Τ.Α. κ.τ.λ.), όσο και οι δημόσιοι υπάλληλοι (π.χ. δασάρχης, έφορος). Το σχέδιο νόμου δημιουργεί, επομένως, την παράδοξη έννοια της συλλογικώς υπεύθυνης απρόσωπης αρχής, στην οποία και επιβάλλει τις χρηματικές κυρώσεις, και αφήνει χωρίς χρηματική κύρωση τα προαναφερθέντα φυσικά πρόσωπα, τα οποία και διαπράττουν την παρανομία⁷. Το αποτέλεσμα είναι να επιβάλλεται σε βάρος του φορολογουμένου πολίτη (η σχετική δαπάνη εγγράφεται στον κρατικό προϋπολογισμό) μία χρηματική κύρωση, η οποία έχοντας θέση αντιτίμου της μη συμμόρφωσης της διοίκησης, όχι μόνον δεν θα αποθαρρύνει τα παρανομούμενα όργανα της διοίκησης, αλλά αντίθετα θα διασφαλίζει την κάλυψη τους.*

Τέλος, προτείνεται να προβλεφθεί στο νομοσχέδιο η δυνατότητα του αρμόδιου για τη διαπίστωση της μη συμμόρφωσης οργάνου να εκδώσει, το ίδιο, την πράξη, η έκδοση της οποίας αποτελεί το αντικείμενο της συμμόρφωσης, καθ' υποκατάσταση της Διοίκησης. Η ρύθμιση εναρμονίζεται με την ευρεία ανάθεση διοικητικών αρμοδιοτήτων στη δικαστική εξουσία που προβλέπει το νέο άρθρο 94, παρ. 4, εδ. 3 του Συντάγματος. Η σχετική διαδικασία μπορεί να καθορισθεί με το διάταγμα που θα εκδοθεί κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 3 παρ. 7 του νομοσχεδίου.

⁷ Βλ. Απόφαση 5/2002 της διοικητικής Ολομέλειας Συμβουλίου της Επικρατείας, σελ. 5 και προτάσεις της ομάδας εργασίας υπό τον Ομ. Καθηγητή Ε. Σπηλιωτόπουλο, σελ. 7 της εισηγητικής έκθεσης.

Σκόπιμο θεωρούμε να ενισχυθεί ο από το νομοσχέδιο προβλεπόμενος (άρθρο 3 παρ. 2) χρήσιμος θεσμός του εντεταλμένου δικαστή, ώστε αυτός να αποτελεί γενικά τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στο Τριμελές Συμβούλιο, στην Αρχή που υποχρεούται σε συμμόρφωση και στον πολίτη, ειδικότερα την πηγή πληροφόρησης του Τριμελούς Συμβουλίου για την εκτέλεση-εφαρμογή ή τη συνέχιση της μη εκτέλεσης-εφαρμογής της δικαστικής απόφασης από τη Διοίκηση καθ' όλα τα στάδια της διαδικασίας. Θα διευκολύνει έτσι το έργο του Τριμελούς Συμβουλίου γενικά και ακόμη περισσότερο στην περίπτωση που θα εισαχθεί κλιμακωτή χρηματική κύρωση.

Το άρθρο 4 του σχεδίου επισφραγίζει την πρόσφατη νομολογία του Αρείου Πάγου στο ζήτημα της αναγκαστικής εκτέλεσης σε βάρος του Δημοσίου (βλ. εισαγωγή).

Σύμφωνα με τις προηγούμενες παρατηρήσεις, *προτείνεται να διατυπωθεί ως ακολούθως το πρώτο εδάφιο του άρθρου 4: «Οι τελεσίδικες και οι προσωρινώς εκτελεστές καταψηφιστικές αποφάσεις κατά του Δημοσίου και των Ν.Π.Δ.Δ. είναι εκτελεστοί τίτλοι κατά το άρθρο 904 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Η περίπτωση 1 του άρθρου 909 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας («Προσωρινή εκτέλεση δεν μπορεί να διαταχθεί κατά του δημοσίου, των δήμων και των κοινοτήτων») καταργείται».*

Προτείνεται, επίσης, το δεύτερο εδάφιο της πρώτης παραγράφου να τροποποιηθεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπει την πραγματική ικανοποίηση του πολίτη.

Στο άρθρο 5 του σχεδίου προβλέπεται ευθύνη σε αποζημίωση μόνο για το Δημόσιο και τα ΝΠΔΔ και όχι για το υπαίτιο όργανο (φυσικό πρόσωπο-όργανο) πλην της χρηματικής κύρωσης από το τριμελές συμβούλιο.

Προτείνεται να προστεθεί η ακόλουθη δεύτερη παράγραφος:

Μαζί με τα νομικά αυτά πρόσωπα ευθύνεται εις ολόκληρον και το υπαίτιο όργανο-φυσικό πρόσωπο που είναι αρμόδιο να προβεί στις αναγκαίες προς συμμόρφωση ενέργειες. Ως αρμόδιο όργανο νοείται στην περίπτωση του Δημοσίου ο αρμόδιος υπουργός ή και κάθε άλλο όργανο αρμόδιο κατά νόμο ή βάσει μεταβίβασης αρμοδιότητας ή εξουσιοδότησης υπογραφής. Στην περίπτωση των Ν.Π.Δ.Δ. και των Ο.Τ.Α. ευθύνονται τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου ή του νομαρχιακού ή δημοτικού ή κοινοτικού συμβουλίου ή και κάθε άλλο όργανο αρμόδιο από τον νόμο ή βάσει μεταβίβασης αρμοδιότητας ή εξουσιοδότησης υπογραφής. Οι κατά το άρθρο αυτό διαφορές για την ευθύ-

νη του αρμοδίου οργάνου υπάγονται στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου που είναι αρμόδιο για την εκδίκαση των διαφορών από την αντίστοιχη ευθύνη των νομικών αυτών προσώπων.

Τέλος, προτείνεται να προβλεφθεί η υποχρεωτική άσκηση δικαιώματος αναγωγής του Δημοσίου ή των ΝΠΔΔ κατά του υπευθύνου οργάνου-υπαλλήλου.

Το άρθρο 6 του σχεδίου προβλέπει την πειθαρχική δίωξη του αρμοδίου υπαλλήλου, παράλληλα της τυχόν ποινικής του ευθύνης. Προτείνεται να προστεθεί το ακόλουθο εδάφιο στην παράγραφο 1:

«Δεν αποτελεί λόγο απαλλαγής του υπαλλήλου από την ευθύνη η τυχόν αντίθετη υπόδειξη ιεραρχικού προϊσταμένου του, η οποία αντιθέτως αποτελεί επιβαρυντική περίπτωση για τη στοιχειοθέτηση της ευθύνης του τελευταίου».

Επίσης, προτείνεται να προστεθεί στο σημείο αυτό νέο άρθρο 6α για την ποινική ευθύνη των αρμόδιων οργάνων:

«Το κατά το άρθρο 5 αρμόδιο όργανο, πλην των μελών της Κυβερνήσεως και των υφυπουργών που υπέχουν ποινική ευθύνη κατά το άρθρο 88 παρ.1 του Συντάγματος, εφόσον δεν προβαίνει με βαριά αμέλεια ή δόλο, στις αναγκαίες για τη συμμόρφωση ή την εκτέλεση δικαστικής απόφασης ενέργειες, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών. Αν η παράλειψη αυτή γίνεται με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο όφελος ή να βλάψει το νομικό πρόσωπο ή κάποιον άλλο, το όργανο τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους».

Το άρθρο 7 του σχεδίου θα πρέπει να επαναδιατυπωθεί και να συμπεριλάβει και τον «ειδικότερο καθορισμό των περιπτώσεων και της διαδικασίας υποκατάστασης στην έκδοση της πράξης, όταν αυτή συνιστά το περιεχόμενο της συμμόρφωσης» (βλ. προηγουμένως στο άρθρο 3).

Τέλος, από το άρθρο 8 προτείνεται να διαγραφεί η πρώτη παράγραφος που ορίζει ότι οι διατάξεις του σχεδίου νόμου εφαρμόζονται μόνο στις αποφάσεις που θα εκδοθούν μετά την έναρξη ισχύος του νόμου. Όπως σημειώθηκε και στην αρχή, η υποχρέωση της διοίκησης να συμμορφώνεται στις δικαστικές αποφάσεις αποτελεί προ πολλού διεθνή υποχρέωση της Ελλάδας, η οποία έχει ήδη οδηγήσει σε καταδίκες της χώρας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και δεν δημιουργείται αλλά απλώς ρυθμίζεται από τον μέλλοντα νόμο (υπό κρίση νομοσχέδιο). Κατά συνέπεια, είναι θεμιτό οι διατάξεις του νέου νόμου να εφαρμόζονται στις αποφάσεις που έχουν εκδοθεί πριν την έναρξη ισχύος του νόμου αλλά μόνο στην περίπτωση που η μη συμμόρφωση συνεχίζεται και μετά την έναρξη ισχύος.

B. Ο ΤΟΚΟΣ ΥΠΕΡΗΜΕΡΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ*

Η διάταξη του άρθρου 21 του Δεύτερου Κεφαλαίου του Κώδικα νόμων περί δικών του Δημοσίου (β.δ. της 26 Ιουνίου/10 Ιουλίου 1944) ορίζει ότι ανάμεσα στα ουσιαστικά προνόμια του Δημοσίου συγκαταλέγεται και το ποσοστό του τόκου υπερημερίας που καταβάλλεται από το Δημόσιο και το οποίο ανέρχεται σήμερα σε 6%, σε σύγκριση με τους ιδιώτες οι οποίοι καταβάλλουν 11,25% (Ιούνιος 2002).

Το σχέδιο νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τη συμμόρφωση της Διοίκησης δεν καταργεί το παλαιό αυτό προνόμιο του Δημοσίου το οποίο όμως δεν είναι πλέον ανεκτό από την ελληνική έννομη τάξη, για δύο λόγους:

α) Με την απόφαση 21/2001 η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου έκρινε ότι το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ) παράγει έννομα αποτελέσματα στην ελληνική έννομη τάξη και ότι με το άρθρο 2 παρ. 3 ΔΣΑΠΔ η Ελλάδα ανέλαβε την υποχρέωση αφενός να εγγυάται ότι κάθε άτομο, του οποίου τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που αναγνωρίζονται στο Σύμφωνο παραβιασθούν, θα έχει στη διάθεσή του πρόσφορη προσφυγή, αφετέρου να εγγυάται την εκτέλεση από τις αρμόδιες αρχές κάθε απόφασης που θα κάνει δεκτή τη σχετική προσφυγή. Αναφερόμενη δε και στο άρθρο 14 παρ.1 του ΔΣΑΠΔ, που εγγυάται το δικαίωμα στη δίκαιη δίκη, η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου έκρινε ότι οι δικαστικές αποφάσεις πρέπει να έχουν δραστηριότητα και αποτελεσματικότητα. Προς την ίδια κατεύθυνση έκρινε ότι συμπορεύονται το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ και το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος.

Αναμφισβήτητα, η δραστηριότητα και η αποτελεσματικότητα της δικαστικής απόφασης δεν μπορεί παρά να συνδέεται και με τον τόκο υπερημερίας. Ο χαμηλός τόκος υπερημερίας που ισχύει για το Δημόσιο, σήμερα δύο φορές περίπου μικρότερος από εκείνον που υποχρεούται να πληρώνει ο ιδιώτης διάδικος ενώ στο παρελθόν η διαφορά ήταν πολλαπλάσια, επιτρέπει στο Δημόσιο να μειώνει τη δραστηριότητα των εκτελεστών αποφάσεων σε βάρος του και να φέρνει σε μειονεκτικότερη θέση τον αντίδικό του. Ο αντίδικος του Δημοσίου γνωρίζει ότι δεν απολαμβάνει την ισότητα των όπλων και τη δίκαιη δίκη, γιατί ο ευνοϊκός τόκος υπερημερίας επιτρέπει σήμερα στο Δημόσιο να αγνοεί για πολύ μεγάλο διάστημα την επιτακτική ανάγκη εκτέλεσης των σε βάρος του δικαστικών αποφάσεων.

β) Μεγαλύτερη σημασία όμως έχει στην περίπτωση του τόκου υπερημε-

* Το Α' Τμήμα (Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων) της ΕΕΔΑ υιοθέτησε το μέρος αυτό (Β') της εισήγησης κατά τη συνεδρίασή του της 26 Ιουνίου 2002.

ρίας το δικαίωμα στην προστασία της περιουσίας, όπως προστατεύεται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Όπως έκρινε η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου σε δύο σημαντικότερες αποφάσεις της, την 40/1998⁸ και την 14/1999⁹, με τη διάταξη του άρθρου 1 του πρώτου προσθέτου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου δεν θίγεται το δικαίωμα του κράτους να θέτει σε ισχύ νόμους, τους οποίους κρίνει αναγκαίους για τη ρύθμιση της χρήσης αγαθών σύμφωνα με το δημόσιο συμφέρον. Από το άλλο μέρος όμως, με τη διάταξη αυτή κατοχυρώνεται ο σεβασμός της περιουσίας του προσώπου, το οποίο μπορεί να τη στερηθεί μόνο για λόγους δημόσιας ωφέλειας. Στην δε έννοια της περιουσίας, πάντοτε σύμφωνα με την προηγούμενη νομολογία, περιλαμβάνονται και ενοχικά δικαιώματα και ειδικότερα οι απαιτήσεις, είτε αναγνωρισμένες με δικαστική ή διαιτητική απόφαση, είτε απλώς γεννημένες κατά το εθνικό δίκαιο, εφόσον υπάρχει νόμιμη προσδοκία, με βάση το ισχύον, έως την προσφυγή στο δικαστήριο, δίκαιο ότι μπορούν να ικανοποιηθούν δικαστικά.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η απαγόρευση αναγκαστικής εκτέλεσης για την ικανοποίηση απαιτήσεων εναντίον του Ελληνικού Δημοσίου, συμπεριλαμβανομένων και των απαιτήσεων ιδιωτικού δικαίου κατά του κράτους, των ΝΠΔΔ και των κρατικών ΝΠΙΔ – μετά τον εξοπλισμό αυτών των απαιτήσεων με εκτελεστό τίτλο –, καταλήγει στην πραγματικότητα όχι απλώς στην παραβίαση του δικαιώματος στην εκτέλεση των αποφάσεων και του οικείου άρθρου 6 παρ.1 ΕΣΔΑ αλλά και σε αδικαιολόγητη αποστέρηση περιουσιακού στοιχείου του δανειστή του Δημοσίου, χωρίς να συντρέχει λόγος δημόσιας ωφέλειας. Μια τέτοια νομοθετική συμπεριφορά έρχεται σε ευθεία αντίθεση προς το κανονιστικό περιεχόμενο της διάταξης του άρθρου 1 του πρώτου προσθέτου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου.

Μετά τις προηγούμενες επισημάνσεις της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου γίνεται αντιληπτό ότι το προνόμιο του Δημοσίου να καταβάλλει μόνο αυτό τόκο υπερημερίας 6% στον οφειλέτη δανειστή του πρέπει να στηρίζεται καταρχήν σε λόγο δημόσιας ωφέλειας, αλλιώς είναι αντίθετο με το άρθρο 1 του πρώτου προσθέτου στην ΕΣΔΑ Πρωτοκόλλου. Το Δημόσιο δεν έχει υποστηρίξει μέχρι στιγμής αλλά ούτε και η νομική θεωρία έχει εντοπίσει λόγο δημόσιας ωφέλειας. Ωστόσο, ακόμη κι αν ο νομοθέτης υποστήριζε ότι λόγοι δημόσιας ωφέλειας επιβάλλουν τη στέρηση περιουσιακού δικαιώματος και είχε αναγνωρίσει ορισμένα ιδιαίτερα προνόμια του Δημοσίου στις διάφορες δικαστικές διαμάχες, όπως εκείνο που ορίζει τον μειωμένο τόκο υπερημερίας, τα προνόμια αυτά υπόκεινται στον έλεγχο της εναρμόνισης τους με τη

---

⁸ Βλ. *Δίκη* 30 (1999), σελ. 229 κ.επ., *ΝοΒ* 47 (1999), σελ. 752.

⁹ *ΕλλΔνη* 40 (1999), σελ. 758.

θεμελιώδη στην ελληνική έννομη τάξη *αρχή της αναλογικότητας*. Η αρχή αυτή υπαγορεύει την τήρηση της αναλογίας ανάμεσα στον επιδιωκόμενο σκοπό και τα μέσα που χρησιμοποιούνται. Αν ο επιδιωκόμενος σκοπός είναι η δραστηριότητα της δικαστικής απόφασης αλλά και η προστασία του Δημοσίου, τότε το ποσοστό 6% ως τόκος υπερημερίας ασφαλώς δεν στηρίζεται στην αρχή της αναλογικότητας όταν για όλους τους άλλους διαδίκους είναι το 11,25%.

Το ζήτημα των προνομίων του Δημοσίου έκρινε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην απόφαση του *ΑΚΑ κατά Τουρκίας* (23.9.1998) και σε άνω των πενήντα παρόμοιες –μεταγενέστερες– αποφάσεις κατά της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, η αποζημίωση για απαλλοτρίωση περιουσίας του προσφεύγοντα καταβλήθηκε με αρκετή καθυστέρηση από την τουρκική διοίκηση. Ο υπολογισμός των αναλογούντων τόκων πραγματοποιήθηκε με βάση το ποσοστό που καθόρισε νόμος του κράτους (30%) και σε πλήρη δυσαρμονία με τον πραγματικό πληθωρισμό (70%) και τη νομισματική θέση της τουρκικής λίρας. Το Δικαστήριο, αποδεχόμενο τους λόγους δημοσίας ωφελείας που επέβαλλαν τη συγκεκριμένη απαλλοτρίωση, την εξέτασε σε αναλογία με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου. Θεώρησε δε ότι η αργοπορία στην καταβολή της αποζημίωσης, σε συνδυασμό με τη συνεχώς επιδεινούμενη νομισματική ισοτιμία της τουρκικής λίρας, έφεραν σε δυσχερή θέση τον προσφεύγοντα και έκρινε ομόφωνα ότι αυτός είχε δικαίωμα πρόσθετης αποζημίωσης την οποία μάλιστα επιδίκασε σε αμερικάνικα δολάρια για λόγους νομισματικής ασφάλειας.

Είναι επομένως φανερό ότι οποιαδήποτε προσβολή της περιουσίας του δανειστή του Δημοσίου θα πρέπει όχι μόνο να βασίζεται σε σοβαρό λόγο δημοσίου συμφέροντος, τον οποίο στην περίπτωση του τόκου υπερημερίας το ελληνικό Δημόσιο ή τα ΝΠΔΔ δεν έχουν προβάλλει, αλλά πρόσθετα θα πρέπει να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας η οποία προδήλως προσβάλλεται όταν ο τόκος υπερημερίας είναι περίπου ο μισός από εκείνον που υποχρεούται να καταβάλλει ο ιδιώτης όταν είναι εκείνος ο οφειλέτης.

Συνοπτικά, θεωρούμε ότι το περί ου ο λόγος νομοσχέδιο αποτελεί χρησιμότερη προσπάθεια βελτίωσης της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης – που τόσο χωλαίνει γενικά – στον τομέα της εκτέλεσης και εφαρμογής των δικαστικών αποφάσεων. Μερικές προτεινόμενες παραπάνω αλλαγές ευελπιστούμε ότι θα συντελούσαν στη μείωση της τλαιπωρίας και αδικίας που λειτουργούν ιδίως σε βάρος των όχι ισχυρών κοινωνικο-οικονομικά πολιτών, κατά τις σχέσεις τους με το Δημόσιο.

Επί των διατάξεων του νομοσχεδίου που αφορούν την προαγωγή δικαστών των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στο βαθμό του συμβούλου Επικρατείας, η ΕΕΔΑ δεν κρίνει σκόπιμο να λάβει θέση.

4.7.2002

**ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 10
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΜΦΩΝΟΥ
ΓΙΑ ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*

Μετά από ανάγνωση της ανωτέρω Έκθεσης που μας απεστάλη κατεπειγόντως από το Υπουργείο Εξωτερικών (Διεύθυνση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Δ4) την 23.8.2002 με την παράκληση να διατυπώσουμε τυχόν ουσιώδη σχόλια επί του περιεχομένου της Έκθεσης μέχρι την 2.9.2002, διατυπώνουμε τις εξής παρατηρήσεις:

1. Η ως άνω αρχική Έκθεση της Ελλάδας καλύπτει κυρίως την περίοδο 1996-2001. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΠΔ) κυρώθηκε από την Ελλάδα το 1985 με το ν. 1532 (ΦΕΚ Α΄ 43). Η αρχική, δεύτερη και τρίτη περιοδική Έκθεση της Ελλάδας ήταν υποβλητέες στην CESCΡ την 30.6.1990, την 30.6.1995 και την 30.6.2000 αντίστοιχα¹. Η εν λόγω Έκθεση μαρτυρεί κοπιώδη προσπάθεια κάλυψης τόσο μακρού χρόνου και μάλιστα κατά τρόπο βασικά επιτυχή. Είναι προγραμματισμένο να συζητηθεί στη Γενεύη την περίοδο 11-29 Νοεμβρίου 2002 μαζί με τις Εκθέσεις πέντε άλλων κρατών που έχουν ήδη αποστείλει τις Εκθέσεις τους στην CESCΡ.

2. Θεωρείται σκόπιμο η Εισαγωγή της Έκθεσης (σελ. 2-3) να αποκτήσει ουσιαστικότερο περιεχόμενο (μορφή executive summary), κάνοντας αναφορά στα ουσιωδέστερα σημεία της μακράς (145 σελ.) Έκθεσης, διευκολύνοντας έτσι την CESCΡ στη μελέτη του μακρού κειμένου που ακολουθεί. Επίσης θεωρείται απαραίτητο στην Εισαγωγή της Έκθεσης να γίνει ειδική αναφορά στην ενίσχυση του κοινωνικού χαρακτήρα του ελληνικού Συντάγματος μετά την αναθεώρηση του έτους 2001. Με την αναθεώρηση αυτή ο θεμελιώδης νόμος της χώρας εισήγαγε στην ελληνική δικαιοταξία ρητώς και ενίσχυσε την αρχή του «κοινωνικού κράτους δικαίου» (νέο άρθρο 25 παρ. 1 Σ.) που ουσιαστικά είχε εισαχθεί ήδη από το Σύνταγμα του 1975 με τα άρθρα 21-25. Η ανωτέρω αρχή, μαζί με τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, «τελεί υπό

* Εισηγητές: Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Πρόεδρος της ΕΕΔΑ, Ν. Σιταρόπουλος και Γ. Κτιστάκης, Επιστημονικοί Συνεργάτες της ΕΕΔΑ.

¹ United Nations, *International Human Rights Instruments*, UN Doc HRI/GEN/4/Rev.2, 7.6.2002, σελ. 70.

την εγγύηση του Κράτους». Η θεμελιώδης αυτή υπερνομοθετική αρχή έχει συγκεκριμενοποιηθεί σε διάφορες συνταγματικές διατάξεις, όπως είναι αυτές των άρθρων 21 παρ. 6 (προστασία ατόμων με αναπηρίες) και 22 παρ. 3 (συλλογικές συμβάσεις εργασίας για τους δημοσίους υπαλλήλους και τους υπαλλήλους ΟΤΑ ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου), όπου καταφαίνεται η τάση της νέας ελληνικής έννομης τάξης να προσδώσει έμφαση και ουσιαστικό περιεχόμενο στην προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων όλων, κατ' αρχήν, των προσώπων που ευρίσκονται στην επικράτεια του ελληνικού κράτους. Ταυτόχρονα όμως πρέπει να τονιστεί ότι οι ανωτέρω νέες συνταγματικές διατάξεις έχουν ως συνέπεια τη δημιουργία νέων ιδιαίτερα σημαντικών υποχρεώσεων του ελληνικού κράτους του οποίου τα όργανα οφείλουν «να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκηση» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και της αρχής του «κοινωνικού κράτους δικαίου», σύμφωνα με το νέο άρθρο 25 παρ. 1 Σ.

3. Αναφορικά με τα τμήματα της Έκθεσης με τίτλους «Foreigners as bearers of human rights» (σελ. 10-11 της Έκθεσης) και «Prohibition of discrimination in vocational guidance-training-employment-occupation on grounds of race, sex, religious beliefs and national origin» (σελ. 28) παραπέμπουμε στην από 21.12.2001 έκθεση της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) με θέμα «Κύρια ζητήματα φυλετικών διακρίσεων στην Ελλάδα – Προτάσεις για τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής νομοθεσίας και πράξης»². Κύρια σημεία αυτής της έκθεσης της ΕΕΔΑ που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη από το Υπουργείο Εξωτερικών, ως διυπουργικό συντονιστικό όργανο εν προκειμένω, και τα συναρμόδια Υπουργεία είναι τα εξής:

- Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΕΚ), ο ρατσισμός στις χώρες της ΕΕ όχι μόνο συνεχίζει να υφίσταται αλλά λαμβάνει επίσης ιδιαίτερα ανησυχητικές μορφές σε ορισμένες περιπτώσεις. Η εφαρμογή ιδιαίτερα των νέων τεχνολογιών (π.χ. διαδίκτυο) έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση ενός μελετημένου, πολύπλοκου σύγχρονου ρατσισμού που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και την επαγρύπνηση των χωρών της ΕΕ³. Το ΕΚ, στην Έκθεσή του για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην ΕΕ το 2000, εκδήλωσε την ιδιαίτερη ανησυχία του για τη ρατσιστική βία που κατευθύνεται κυρίως κατά αλλοδαπών μεταναστών και κατά των Ρομά σε πολλές χώρες της ΕΕ,

---

² ΕΕΔΑ, Έκθεση 2001, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, σελ. 201-213.

³ European Parliament, *Report on the situation as regards fundamental rights in the European Union (2000)*, final, Doc A5-0223/2001 Rev, 21.6.2001, σελ. 64.

συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας. Η ρατσιστική αυτή βία πηγάζει όχι μόνο από κρατικά όργανα⁴, όπως είναι οι αστυνομικές δυνάμεις, αλλά και από πολίτες των κρατών της ΕΕ⁵. Πρόσφατες εμπειρικές έρευνες στην Ευρώπη προβάλλουν ότι στην Ελλάδα η «αρνητική διάθεση» των πολιτών έναντι των μειονοτήτων εν γένει υπερβαίνει τον σχετικό μέσο όρο της ΕΕ. Θεωρούμε υπερβολικό τον ισχυρισμό αυτό. Στην Ελλάδα βρισκόμαστε μάλλον στον προθάλαμο του ρατσισμού, δηλαδή στην ξеноφοβία. Δεν θεωρούμε όμως αβάσιμο τον ισχυρισμό ότι στη χώρα μας υπάρχει το χαμηλότερο επίπεδο συμφωνίας πολιτών με την άποψη ότι η φυλετική, θρησκευτική και πολιτισμική ποικιλία είναι προς όφελος της χώρας⁶. Ωστόσο οι περισσότεροι Έλληνες επιζητούν την εργατική δύναμη αλλοδαπών ως οικονομικά συμφερότερη.

Ιδιαίτερα βίαιες, πρωτόγνωρες για τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, ενέργειες Ελλήνων πολιτών αλλά και δημοσίων (αστυνομικών) οργάνων, τα έτη 1999-2001, κυρίως κατά αλλοδαπών μεταναστών που διέμεναν νόμιμα στην Ελλάδα⁷, αλλά και εις βάρος μελών της κοινότητας των Ρομά⁸, έχουν καταστήσει πλέον σαφή την ανάγκη εισαγωγής και εφαρμογής νέας, ολοκληρωμένης νομοθεσίας για την εξάλειψη φυλετικών διακρίσεων στην Ελλάδα και την προστασία από αυτές.

- Βασικό νομοθέτημα για την καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων στην Ελλάδα παραμένει ο ποινικού χαρακτήρα ν. 927/1979 (ΦΕΚ Α' 139) «Περί κολασμού πράξεων ή ενεργειών αποσκοπούσων εις φυλετικές διακρίσεις», όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 24 του ν. 1419/1984 (ΦΕΚ Α' 28) και το άρθρο 39 παρ. 4 του ν. 2910/2001 (ΦΕΚ Α' 91). Ο ν. 927/1979 περιέχει και περιορίζεται σε τρεις ουσιαστικές ποινικές διατάξεις όπου γίνεται προσπάθεια τυποποίησης και τιμωρίας φυλετικών διακρίσεων στην Ελλάδα.

⁴ Πρόκειται για το ζήτημα του «θεσμικού ρατσισμού» (institutional racism).

⁵ Στο ίδιο, σελ. 64-65.

⁶ Βλ. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, *Attitudes towards minority groups in the European Union*, Vienna, March 2001, σελ. 12, 25, 34, 45 και 46.

⁷ Βλ. μεταξύ άλλων υπόθεση Καζάκου, ο οποίος το 1999 δολοφόνησε δύο αλλοδαπούς μετανάστες και τραυμάτισε άλλους επτά (βλ. *Ελευθεροτυπία* 13.3.2001, σελ. 61, 1.3.2001, σελ. 61). Ο Καζάκος καταδικάστηκε την 28.2.2001 από το Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο Αθηνών σε δις ισόβια και 25 χρόνια κάθειρξη. Βλ. επίσης την υπόθεση της Τζιας όπου τον Αύγουστο 2001 τρεις Αλβανοί εργάτες ξυλοκοπήθηκαν από Έλληνες πολίτες (βλ. *Ελευθεροτυπία* 23.8.2001, σελ. 43) και την υπόθεση των Λουτρών Λέσβου απ' όπου τις αρχές Αυγούστου 2001 «εξοστράκιστηκαν» από τους κατοίκους των Λουτρών 150 Αλβανοί μετανάστες που κατοικούσαν εκεί, κατόπιν ενός βίαιου επεισοδίου μεταξύ Αλβανών και εντοπιών, βλ. *Ελευθεροτυπία*, 6.8.2001 (www.enet.gr).

⁸ Βλ. Συνήγορος του Πολίτη, *Ετήσια Έκθεση 2000*, Αθήνα, 2001, σελ. 65-66, και European Commission against Racism and Intolerance, *Second Report on Greece of 10 December 1999*, Strasbourg, 27.6.2000, σελ. 15-16.

Στο πρώτο άρθρο του ανωτέρω (τροποποιημένου) νόμου⁹, όπου προστατεύεται το έννομο αγαθό της δημόσιας τάξης, προβλέπεται η ποινική τιμωρία προσώπων που δημόσια, προφορικά ή διά του τύπου ή με γραπτά κείμενα ή εικονογραφήσεις ή με κάθε άλλο μέσο, με πρόθεση προτρέπουν σε πράξεις ή ενέργειες που μπορούν να προκαλέσουν διακρίσεις, μίσος ή βία κατά προσώπου ή ομάδας προσώπων λόγω της φυλετικής ή εθνικής καταγωγής ή του θρησκευμάτός τους. Στο δεύτερο άρθρο του ίδιου νόμου, όπου προστατεύεται η «τιμή» του προσώπου, προβλέπεται η ποινική τιμωρία ατόμων που δημόσια, προφορικά ή διά του τύπου ή με γραπτά κείμενα ή εικονογραφήσεις ή κάθε άλλο μέσο, εκφράζουν ιδέες προσβλητικές κατά προσώπου ή ομάδας προσώπων για τους προαναφερθέντες λόγους. Τέλος, η τρίτη διάταξη του άρθρου 3 του ν. 927/1979 εξειδικεύοντας τις προβλεπόμενες δυνατές διακρίσεις του πρώτου άρθρου, προβλέπει την ποινική τιμωρία ατόμων που κατ' επάγγελμα προμηθεύουν αγαθά ή προσφέρουν υπηρεσίες και αρνούνται σε κάποιον την παροχή αυτών για τους προαναφερθέντες και πάλι λόγους, ή εξαρτούν την παροχή από όρο που ανάγεται στους λόγους αυτούς (φυλετική ή εθνική καταγωγή ή θρήσκευμα).

Ένας από τους λόγους της μη εφαρμογής της αντιρατσιστικής αυτής νομοθεσίας μέχρι σήμερα ήταν το άρθρο 4 του ν. 927/1979 που είχε θέσει ως όρο ενεργοποίησης του νόμου αυτού την ύπαρξη εγκλήσεως από τα κατά περίπτωση θύματα. Ο όρος αυτός ήρθη με την προαναφερθείσα διάταξη του νόμου περί αλλοδαπών 2910/2001 και η σχετική δίωξη γίνεται πλέον αυτεπαγγέλτως. Εν προκειμένω θα πρέπει να σημειωθεί ότι και ο ν. 2910/2001 περιέχει διατάξεις που όχι μόνο αντιβαίνουν σε κανόνες του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και σε αυτήν ακόμη την αρχή της μη διάκρισης για «φυλετικούς λόγους»¹⁰. Ένας δεύτερος κύριος λόγος της ελλειπτικότητας και αναποτελεσματικότητας της ισχύουσας ελληνικής νομοθεσίας είναι ο περιορισμός της στο επίπεδο της ποινικής πρόληψης και τιμωρίας, παραβλέποντας εντελώς τις αστικού και δημοσίου (διοικητικού) δικαίου όψεις του εν λόγω ζητήματος. Ως εκ τούτων, η ΕΕΔΑ με την ως άνω έκθεσή της υπέβαλε στην ελληνική Κυβέρνηση μια σειρά προτάσεων για τον

⁹ Για σχολιασμό των σχετικών διατάξεων βλ. μεταξύ άλλων, Χ. Θ. Ανθόπουλος, *Προστασία κατά του Ρατσισμού και Ελευθερία της Πληροφόρησης*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2000, σελ. 125-151.

¹⁰ Βλ. μεταξύ άλλων Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, *Γνωμοδότηση αρ. 86/2001, 19.6.2001, Ποινική Δικαιοσύνη 10/2001*, σελ. 1016, με την οποία προτείνεται η κατάργηση, ως μη νόμιμη, της διάταξης του άρθρου 54 παρ. 2 του ν. 2910/2001, που προβλέπει την υποχρέωση των διευθυντών ξενοδοχείων, κλινικών κλπ να ενημερώνουν την αστυνομία ή την υπηρεσία αλλοδαπών και μετανάστευσης για την άφιξη και την αναχώρηση αλλοδαπών που φιλοξενούν.

εκσυγχρονισμό της ελληνικής αντιρατσιστικής νομοθεσίας και πράξης, εν όψει μάλιστα της ενσωμάτωσης της σχετικής Οδηγίας 2000/43 ΕΚ που πρέπει να ολοκληρωθεί το 2003.

Ορθό θεωρούμε να επισημανθεί ιδιαίτερα η ψήφιση του ν. 2910/2001 και στη συνέχεια του βελτιωτικού ν. 3013/2002 που αποτελούν σημαντική εξέλιξη στην προσπάθεια για τη ρύθμιση και βελτίωση της θέσης των αλλοδαπών και ιδιαίτερα των μεταναστών στην Ελλάδα.

4. Αναφορικά με τα τμήματα της Έκθεσης με τίτλους «Foreigners as bearers of human rights» (σελ. 10-11 της Έκθεσης) και «Prohibition of discrimination in vocational guidance-training-employment-occupation on grounds of race, sex, religious beliefs and national origin» (σελ. 28), όπως επίσης τα τμήματα της Έκθεσης που αφορούν στα άρθρα 6-7 (σελ. 14-41) και 11-12 (σελ. 61-101) του ΔΣΟΚΠΔ, επισημαίνεται ότι η Ελλάδα δεν έχει προβεί ακόμη στην κύρωση μιας σειράς θεμελιωδών διεθνών συμβάσεων για την προστασία των μεταναστών εργαζομένων, όπως είναι οι Συμβάσεις της ΔΟΕ 97 (1945) και 143 (1975) και η Διεθνής Σύμβαση του ΟΗΕ για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Μεταναστών Εργατών και των Μελών των Οικογενειών τους (1990), συμβάσεις που όπως έχουν ήδη προτείνει τα Β', Γ' και Ε' Τμήματα της ΕΕΔΑ πρέπει να κυρωθούν και από τη χώρα μας.¹¹

Επίσης παραπέμπουμε στην από 20.9.2001 έκθεση της ΕΕΔΑ με θέμα «Το καθεστώς προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων των προσφύγων και αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα»¹² με την οποία η ΕΕΔΑ έθεσε υπόψη των αρμόδιων Υπουργείων μια σειρά ουσιωδών ζητημάτων σχετικά με τις ανωτέρω ειδικές κατηγορίες αλλοδαπών στη χώρα μας που χρήζουν άμεσης ενεργοποίησης της Πολιτείας. Τα ζητήματα αυτά αφορούν συγκεκριμένα, μεταξύ άλλων, στα εξής:

- Κέντρα υποδοχής αιτούντων άσυλο

Επί σειρά δεκαετιών η Ελλάδα παραμένει με ένα μόνο, εντελώς ανεπαρκές, μόνιμο κρατικό κέντρο υποδοχής αιτούντων άσυλο, στο Λαύριο, το οποίο από το 1999 (π.δ. 266/1999, ΦΕΚ Ά 217) υπάγεται διοικητικά στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας. Ο νόμος περί αλλοδαπών 1975/1991 (ΦΕΚ Α' 184, άρθρο 24 παρ. 2) έχει προβλέψει την ίδρυση και άλλων κέντρων υποδοχής αλλά η σχετική διάταξη δεν έχει ακόμη τεθεί σε εφαρμογή. Το κέντρο του Λαυρίου έχει μέγιστη δυνατότητα υποδοχής 300 ατόμων αιτούντων άσυλο. Από τα τέλη του 2001 λειτουργούν και άλλα μικρότερης χωρητικότητας κέντρα υποδοχής αιτούντων άσυλο, κυρίως στην περιοχή της

¹¹ Βλ. σχετική έκθεση των Β', Γ' και Ε' Τμημάτων της ΕΕΔΑ, 4.7.2002 (αδημοσίευτη). Βλ. επίσης *Διακήρυξη της Αθήνας*, 3.11.2001, παρ. ΙΙΙ, ΕΕΔΑ, *Έκθεση 2001*, ό.π., σελ. 335-336.

¹² ΕΕΔΑ, *Έκθεση 2001*, ό.π., σελ. 169-177.

Αττικής, με την υποστήριξη του Υπουργείου Υγείας που συνεργάζεται για το σκοπό αυτό με διάφορες μη κυβερνητικές οργανώσεις. Όμως οι σχετικές αιτήσεις ασύλου μεταξύ των ετών 1996 και 2000 κυμάνθηκαν μεταξύ των 1.640 και 4.380, ενώ το έτος 2001 έφθασαν τις 5.500. Το αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι να μένουν άστεγοι χιλιάδες αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα κάθε χρόνο, αναγκασμένοι να διαβιούν σε αναξιοπρεπείς συνθήκες κατά παράβαση, μεταξύ άλλων, του άρθρου 11 παρ. 1 του ΔΣΟΚΠΔ¹³. Η κατάσταση κυρίως στην Αττική είναι ιδιαίτερα δυσχερής για τα άτομα αυτά λόγω του γεγονότος ότι στην πράξη ένας αλλοδαπός μπορεί να αναμένει απάντηση στην αίτησή του για άσυλο επί μακρό χρονικό διάστημα που κυμαίνεται από έξι έως δέκα οκτώ μήνες. Ως εκ τούτων, υφίσταται επιτακτική ανάγκη δημιουργίας και άλλων κρατικών κέντρων υποδοχής που θα εξασφαλίζουν την αξιοπρεπή διαβίωση των αιτούντων άσυλο στη χώρα μας.

- Εργασία προσφύγων και αιτούντων άσυλο

Η Ελλάδα αναγνώρισε το δικαίωμα εργασίας των αναγνωρισμένων προσφύγων το 1994. Το δικαίωμα αυτό αναγνωρίστηκε επίσης αργότερα για τους αιτούντες άσυλο και για τους «ανθρωπιστικούς πρόσφυγες»¹⁴ με το π.δ. 189/1998. Το νομικό καθεστώς που διέπει την άσκηση του δικαιώματος εργασίας των αιτούντων άσυλο είναι ιδιαίτερα αυστηρό. Το άρθρο 4 του π.δ. 189/1998 (ΦΕΚ Α΄ 140) προβλέπει, αναφορικά με τους αιτούντες άσυλο και τους «ανθρωπιστικούς πρόσφυγες», ότι τα άτομα αυτά «δύνανται να απασχολούνται προσωρινά προς κάλυψη αμέσων βιοτικών αναγκών, υπό τους εξής όρους: (α) οι αιτούντες την αναγνώρισή τους ως πρόσφυγες είναι κάτοχοι «δελτίου αιτήσαντος άσυλο αλλοδαπού» από το

¹³ Άρθρο 11 παρ. 1: «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε προσώπου για ένα επίπεδο διαβίωσης ανεκτό για τον ίδιο και την οικογένειά του, συμπεριλαμβανομένης της κατάλληλης διατροφής, ενδυμασίας και κατοικίας...». Βλ. επίσης Commission of the European Communities, *Proposal for a Council Directive laying down minimum standards on the reception of applicants for asylum in Member States*, COM (2001) 181 final, 3.4.2001, Άρθρο 16 (Housing). Βλ. επίσης ΥΑΗΕΠ, *Συστάσεις για τις Συνθήκες Υποδοχής των Αιτούντων Άσυλο στην ΕΕ*, Γενεύη, Ιούνιος 2000, παρ. 32-33.

¹⁴ Ως «ανθρωπιστικοί πρόσφυγες» νοούνται, σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 4 του π.δ. 61/1999 (ΦΕΚ Α΄ 63), που εφαρμόζεται σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 4 του ν. 1975/1991, οι αλλοδαποί οι οποίοι λαμβάνουν από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης «έγκριση παραμονής...για ανθρωπιστικούς λόγους [λαμβάνοντας] υπόψη ιδίως [την] αντικειμενική αδυναμία απομάκρυνσης ή επιστροφής του αλλοδαπού στη χώρα καταγωγής ή συνήθους διαμονής του για λόγους ανωτέρας βίας (π.χ. σοβαροί λόγοι υγείας του ίδιου ή μέλους της οικογένειάς του, διεθνής αποκλεισμός της χώρας του, εμφύλιες συρράξεις συνοδευόμενες από μαζικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων) ή η συνδρομή στο πρόσωπο του ενδιαφερόμενου της ρήτρας μη επαναπροώθησης (*non-refoulement*) του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ...ή του αντίστοιχου άρθρου της Σύμβασης [των Ηνωμένων Εθνών κατά των Βασανιστηρίων]...».

οποίο προκύπτει ότι δεν φιλοξενούνται σε ειδικό «Κέντρο Προσωρινής Διαμονής αιτούντων άσυλο αλλοδαπών»...(γ) έχει ερευνηθεί η αγορά εργασίας για το συγκεκριμένο επάγγελμα και δεν έχει εκδηλωθεί σχετικό ενδιαφέρον από ημεδαπό, πολίτη της ΕΕ, αναγνωρισμένο πρόσφυγα, ομογενή».

Η διάταξη αυτή δημιουργεί τα εξής σοβαρά προβλήματα: (1) Εξαιρούνται από το δικαίωμα εργασίας οι διαμένοντες στο κέντρο υποδοχής Λαυρίου. Ο νόμος εξαιρεί τα άτομα αυτά από το δικαίωμα άσκησης εργασίας προφανώς διότι τα άτομα αυτά σιτίζονται στο ανωτέρω κέντρο (με χρηματοδότηση του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας). Εντούτοις, δεν υπάρχει καμία άλλη κρατική οικονομική βοήθεια, γεγονός που αναγκάζει τα ανωτέρω άτομα να εργαστούν στη «μαύρη αγορά εργασίας». *Ο νόμος πρέπει να αναγνωρίσει και στα άτομα αυτά το δικαίωμα εργασίας σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 του ΔΣΟΚΠΔ*¹⁵. (2) Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός αιτούντων άσυλο στην περιοχή της Αθήνας που παραμένουν χωρίς «δελτίο αιτήσαντος άσυλο αλλοδαπού», λόγω δυσλειτουργιών των αρμόδιων υπηρεσιών του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (ΥΔΤ), επί σειρά μηνών ή και έτος. Τα άτομα αυτά παραμένουν με τα λεγόμενα «υπηρεσιακά σημειώματα» του ΥΔΤ χωρίς καμία ουσιαστική νομική και κοινωνική κάλυψη. *Το ΥΔΤ οφείλει να προβεί στις απαιτούμενες ενέργειες για την εξάλειψη του φαινομένου των «υπηρεσιακών σημειωμάτων», έτσι ώστε να προστατεύονται νομικά και κοινωνικά όλοι ανεξαιρέτως οι αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα*¹⁶.

- Επαγγελματική κατάρτιση προσφύγων και αιτούντων άσυλο

Το άρθρο 3 του π.δ. 189/1998 προβλέπει ότι μόνο αναγνωρισμένοι πρόσφυγες μπορούν να εγγραφούν στις εκπαιδευτικές μονάδες του ΟΑΕΔ με κριτήρια που ισχύουν και για τους έλληνες πολίτες. Παρά το νομοθετικό κενό, στην πράξη μετέχουν σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και αιτούντες άσυλο¹⁷. *Προτείνεται η κάλυψη του νομοθετικού κενού αναφορικά με τους αιτούντες άσυλο, όπως επίσης η συμπερίληψη των «ανθρωπιστι-*

¹⁵ Άρθρο 6 παρ. 1: «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα της εργασίας, το οποίο περιλαμβάνει το δικαίωμα κάθε προσώπου να έχει τη δυνατότητα να κερδίζει τα απαραίτητα για τη ζωή του με εργασία την οποία διαλέγει ή δέχεται ελεύθερα και θα λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για την εξασφάλιση του δικαιώματος αυτού». Βλ. επίσης Commission of the European Communities, Doc. COM (2001) 181 final, ό.π., Άρθρο 13 παρ. 1: «Member States shall not forbid applicants and their accompanying family members to have access to the labour market for more than six months after their application has been lodged...».

¹⁶ Βλ. επίσης σχετική παρ. 13 των προτάσεων του Γ' Τμήματος για το άσυλο στην Ελλάδα που υπεβλήθησαν και εγκρίθηκαν από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ την 8 Ιουνίου 2001.

¹⁷ ΥΑΝΕΠ, *Ετήσια Έκθεση για την Προστασία των Προσφύγων στην Ελλάδα 2000*, Αθήνα, Μάρτιος 2001, σελ. 12.

κών προσφύγων», λόγω της κατά κανόνα μακράς παραμονής τους στη χώρα μας, στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 3 του π.δ. 189/1998¹⁸.

- Οικονομική ενίσχυση προσφύγων και αιτούντων άσυλο

Οι ελληνικές Αρχές δεν παρείχαν ποτέ οικονομική ενίσχυση σε αιτούντες άσυλο ή πρόσφυγες που είχαν ανάγκη τέτοιας ενίσχυσης, κυρίως στα πρώτα στάδια της διαμονής τους στην Ελλάδα. Τέτοια (περιορισμένη) ενίσχυση παρείχεται πάντα από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις με την υποστήριξη κυρίως της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (ΥΑΗΕΠ). Στην Έκθεση του 2000 η ΥΑΗΕΠ τόνισε ότι «σημαντικός αριθμός προσφύγων [στην Ελλάδα] ζει κοντά ή κάτω από το όριο της φτώχειας»¹⁹. *Κρίνεται απαραίτητη και προτείνεται η θεσμοθέτηση παροχής οικονομικής βοήθειας από την Ελληνική Πολιτεία σε όλους τους άπορους αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες, κυρίως κατά τα πρώτα στάδια της παρουσίας και διαμονής τους στην Ελλάδα, για την εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαμονής τους στη χώρα μας*²⁰.

- Ειδική προστασία ανήλικων προσφύγων και αιτούντων άσυλο

Πρόκειται για μια ιδιαίτερα ευάλωτη κατηγορία προσφύγων / αιτούντων άσυλο για τους οποίους ο Έλληνας νομοθέτης οφείλει να θεσπίσει διατάξεις που να προβλέπουν την ειδική μεταχείριση και τη νομική και κοινωνική προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων, όπως προβλέπεται, μεταξύ άλλων, από το άρθρο 4 του Ψηφίσματος του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 26 Ιουνίου 1997 για τους ασυνόδευτους ανήλικους από τρίτες χώρες²¹ και από το άρθρο 10 της Πρότασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις διαδικασίες ασύλου²². Η μόνη σχετική διάταξη στην ελληνική νομοθεσία ασύλου είναι αυτή του άρθρου 1 παρ. 4 του

¹⁸ Βλ. επίσης Commission of the European Communities, Doc. COM (2001) 181 final, ό.π., Άρθρο 14 (Vocational Training): «Member States shall not forbid applicants and their accompanying family members to have access to vocational training for more than six months after their application has been lodged...».

¹⁹ ΥΑΗΕΠ, *Ετήσια Έκθεση 2000*, ό.π., σελ. 10.

²⁰ Βλ. επίσης Commission of the European Communities, ό.π., Άρθρο 17 παρ. 1 (Total amount of allowances or vouchers): «Member States shall ensure that the total amount of the allowances or vouchers to cover material reception conditions is sufficient to avoid applicants and their accompanying family members falling into poverty».

²¹ ΟJ C 221, 19.07.1997, σελ. 23-27.

²² Πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου της ΕΕ για τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα, Doc. 500PC0578, 3.11.2000. Βλ. επίσης σχετικές ειδικές παρ. 213-219 του *Εγχειριδίου της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες για τη Διαδικασία και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων*, Γενεύη, 1979.

π.δ. 61/1999 και είναι ελλιπής διότι προβλέπει απλώς τον ορισμό του Εισαγγελέα Ανηλίκων ως Ειδικού Προσωρινού Επιτρόπου του ασυνόδευτου ανήλικου αιτούντος άσυλο μέχρι την οριστική κρίση του σχετικού αιτήματος ασύλου. Η σοβαρή έλλειψη κρατικής υποδομής για την υποδοχή και φροντίδα ασυνόδευτων παιδιών αιτούντων άσυλο (των οποίων ο αριθμός αυξήθηκε το 2000) στην Ελλάδα έχει επίσης επισημανθεί από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες²³. *Είναι αναγκαίο να υπάρξει νέα λεπτομερής, ολοκληρωμένη νομοθετική ρύθμιση για το θέμα αυτό, με βάση τις ανωτέρω θέσεις των αρμόδιων οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την παροχή πλήρους, αποτελεσματικής προστασίας στους ανήλικους αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες²⁴.*

5. Σχετικά με το τμήμα της Έκθεσης που αφορά στο άρθρο 6 του ΔΣΟΚΠΔ (σελ. 14-32), θεωρείται σκόπιμο να αναφερθεί ότι σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), η Ελλάδα συνεχίζει να έχει δείκτη ανεργίας υψηλότερο από το μέσο όρο της ΕΕ (το 2000 ήταν 11,1% σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο 8,2%), που επηρεάζει μάλιστα ιδιαίτερα τις γυναίκες και τους νέους²⁵. Το 2001 η Ελλάδα είχε το χαμηλότερο δείκτη απασχόλησης στην ΕΕ (55,6%) μαζί με την Ιταλία (54,5%)²⁶. Επίσης στο ίδιο τμήμα της Έκθεσης, σχετικά με τα άτομα με ειδικές ανάγκες (σελ. 21) πρέπει να γίνει ειδική αναφορά στη νέα (2001) διάταξη του άρθρου 21 παρ. 6 Σ., σύμφωνα με την οποία τα «άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας».

Νομίζουμε ότι είναι χρήσιμη επίσης η επισήμανση δύο ενεργειών δηλωτικών των προθέσεων της Ελλάδας για ουσιαστικοποίηση της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα η Ελλάδα έσπευσε να κυρώσει τη Σύμβαση του ΔΟΕ (ILO) για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών (ν. 2918/2001). Επίσης κύρωσε το πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης (ν. 2595/1998) που προβλέπει μηχανισμό συλλογικών αναφορών για την καταγγελία παραβιάσεων των προστατευομένων από αυτό το Χάρτη κοινωνικών δικαιωμάτων.

²³ Βλ. ΥΑΗΕΠ, *Ετήσια Έκθεση 2000*, ό.π., σελ. 15.

²⁴ Βλ. επίσης European Union, *Annual Report on Human Rights – 2000*, Doc. 11317/00, DG E IV, σελ. 20, και Commission of the European Communities, ό.π., Άρθρο 25 (Unaccompanied minors).

²⁵ European Commission, Employment and Social Affairs, *Joint Report on Social Inclusion*, Luxembourg, 2002, σελ. 104.

²⁶ Eurostat, *News release - Labour force survey*, αρ. 101/2002-29.8.2002.

6. Σχετικά με τα άρθρα 7-8 του ΔΣΟΚΠΑ (σελ. 33-41 και σελ. 42-48 της Έκθεσης) κρίνεται σκόπιμο να γίνει ειδική αναφορά στην από 4.7.2002 Απόφαση της ΕΕΔΑ για το θέμα της προσωρινής απασχόλησης (ενοικίασης εργαζομένων) και τα ειδικά ζητήματα που έχουν ανακύψει από την εφαρμογή του θεσμού αυτού στη χώρα μας. Τα κύρια σημεία της ως άνω Απόφασης της ΕΕΔΑ έχουν ως εξής:

«Ι. [Η παραπάνω νέα] μορφή απασχόλησης παρουσιάζει πολλές επιμέρους εκφράσεις με κύριο χαρακτηριστικό την ουσιαστική εμπλοκή περισσοτέρων του ενός εργοδοτών πέραν των δυο συμβαλλομένων στην εργασιακή σχέση. Πρόκειται για τις περιπτώσεις κατάτμησης της εργοδοτικής ιδιότητας, όπως συμβαίνει και με τις συμβάσεις παραχώρησης μισθωτού μεταξύ επιχειρήσεων ως ένδειξη της μεταξύ τους αλληλεγγύης με συχνή εφαρμογή στους ομίλους επιχειρήσεων.

Ιδιαίτερη μορφή ευελιξίας αποτελεί ο κατ' επιχείρηση δανεισμός προσωπικού, μέσω γραφείων προσωρινής απασχόλησης που ασκούν κερδοσκοπική δραστηριότητα.

Η μορφή αυτή απασχόλησης είχε αρχίσει να εφαρμόζεται στη χώρα μας την τελευταία 20ετία παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε ειδική νομική ρύθμιση που να την προβλέπει και παρά τη ρητή αντίθεση των εργατικών συνδικάτων που τη θεωρούσαν σύγχρονη μορφή δουλεμπορίου.

Με το ν. 2956/2001, άρθρα 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, νομιμοποιήθηκε και ρυθμίστηκε αυτή η μορφή απασχόλησης, μέσω της θέσπισης των «εταιρειών προσωρινής απασχόλησης». Οι «εταιρείες προσωρινής απασχόλησης», σύμφωνα με τον νόμο, προσλαμβάνουν για λογαριασμό τους προσωπικό και το παραχωρούν έναντι αμοιβής για ορισμένο χρονικό διάστημα σε άλλες επιχειρήσεις για την κάλυψη προσωρινών αναγκών τους. Με αυτόν τον τρόπο τις απαλλάσσουν από τη χρονοβόρα διαδικασία και τη χωρίς «εγγυήσεις» αναζήτηση εργατικού δυναμικού. Πρόκειται για σύμβαση προμήθειας προσωπικού με κλασικότερη έκφραση τον κατ' επιχείρηση δανεισμό.

Το προσωρινώς δανειζόμενο προσωπικό δεν συμβάλλεται με τη δανειζόμενη επιχείρηση (έμμεσο εργοδότη), αν και η τελευταία ασκεί ουσιαστικά το διευθυντικό δικαίωμα απέναντί του για το διάστημα που απασχολείται σε αυτή. Ως προς τον τύπο «άμεσος εργοδότης», με τον οποίο υπογράφεται από το προς δανεισμό προσωπικό έγγραφη σύμβαση εργασίας ορισμένου ή αορίστου χρόνου, θεωρείται η δανείζουσα «εταιρεία προσωρινής απασχόλησης».

Παρά τις εγγυήσεις που δίνονται από σχετικά άρθρα του ν. 2956/2001 για το εργασιακά, ασφαλιστικά και συνδικαλιστικά δικαιώματα του δανειζόμενου προσωπικού, αυτό στην πράξη καθίσταται αδύνατο λόγω αδυναμίας των κρατικών ελεγκτικών μηχανισμών (Σώμα Επιθεωρητών Εργασίας), κυρίως όμως λόγω της φύσης αυτής της μορφής απασχόλησης που δεν δίνει την δυνατότητα στους δανειζόμενους εργαζόμενους, λόγω της απόλυτης εξάρτησης από τον «άμεσο εργοδότη», να διεκδικήσουν τα νόμιμα δικαιώματα τους.

Στην πράξη οι ενοικιαζόμενοι εργαζόμενοι λόγω της άμεσης και διαρκούς απειλής της διακοπής της ενοικιάσής τους δεν έχουν δυνατότητα διαπραγμάτευσης με τους εργοδότες τους («άμεσους και έμμεσους»), δεν συνδικαλίζονται, δεν λαμβάνουν ούτε ολόκληρο το προβλεπόμενο νόμιμο ημερομίσθιο, δεν απολαμβάνουν την προστασία του Εργατικού Δικαίου, εργάζονται με πολύ χειρότερους όρους από τους μόνιμους εργαζόμενους του «έμμεσου εργοδότη» κατά παράβαση της συνταγματικής αρχής της ίσης μεταχείρισης και στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν ασφαλιζονται, όπως έχει αποδειχτεί από ελέγχους των επιθεωρητών εργασίας ή των ελεγκτών του ΙΚΑ.

Ο «άμεσος» εργοδότης επιλέγει με βάση τη διαχείριση των προσωπικών δεδομένων τους, τα οποία συγκεντρώνει αμέσως με την πρόσληψή τους, ποιους από τους προς ενοικίαση εργαζομένους του, πότε και σε ποιες επιχειρήσεις θα στείλει προς δανεισμό. Η απόλυσή του δανειζόμενου εργαζόμενου ονομάζεται πλέον διακοπή της ενοικιάσης και ο «άμεσος εργοδότης» του μπορεί να τον μεταφέρει από ένα «έμμεσο εργοδότη» σε «άλλον» με χειρότερες ενδεχομένως αμοιβές και όρους εργασίας χωρίς να μπορεί να τεκμηριωθεί μονομερής βλαπτική μεταβολή σε βάρος του εργαζομένου.

Στην παράγραφο 1 του άρθρου 22, του υπόψη νόμου προβλέπεται η δυνατότητα των εταιρειών προσωρινής απασχόλησης να προσλαμβάνουν εργαζομένους προς ενοικίαση όχι μόνο με συμβάσεις αορίστου χρόνου αλλά και με συμβάσεις ορισμένου χρόνου. Ο άμεσος εργοδότης κάνοντας χρήση αυτής της δυνατότητάς του προσλαμβάνει προς ενοικίαση εργαζομένους με συμβάσεις ορισμένου χρόνου και με την απειλή της μη ανανέωσης αυτών των συμβάσεων με τη λήξη τους μπορεί να εκβιάζει τους ενοικιαζόμενους εργαζομένους να αποδέχονται κατά τη διάρκεια της εργασίας τους στον έμμεσο εργοδότη παραβιάσεις δικαιωμάτων τους και καταστρατήγηση της εργατικής νομοθεσίας.

Στον υπόψη νόμο δεν υπάρχει ρύθμιση, ώστε σε περίπτωση συρροής συλλογικών συμβάσεων εργασίας, που ισχύουν για το προσωπικό του έμμεσου

εργοδότη, να ισχύει για τους δανειζόμενους σε αυτόν εργαζομένους η αρχή της ευνοϊκότερης ρύθμισης.

Στον υπόψη νόμο δεν προβλέπεται η δυνατότητα των εργαζομένων προς ενοικίαση σε εταιρείες προσωρινής απασχόλησης να συγκροτούν ιδιαίτερα δικά τους σωματεία και κλαδικές ομοσπονδίες. Με αυτόν τον τρόπο όμως δεν μπορούν να ασκήσουν το προβλεπόμενο από το Σύνταγμα δικαίωμα να συνδικαλίζονται, γιατί συνήθως αποκλείεται η συνδικαλιστική τους ένταξη στα συνδικάτα που καλύπτουν τους μόνιμα εργαζομένους στον έμμεσο εργοδότη τους είτε λόγω εργοδοτικής αυθαιρεσίας και απειλής ένταξής τους σε «μαύρη λίστα» με κίνδυνο να μην ανανεωθεί η σύμβασή τους είτε λόγω απαγορεύσεων που απορρέουν από τα ίδια τα καταστατικά αυτών των συνδικάτων, τα οποία δίνουν τη δυνατότητα ένταξης σε αυτά μόνο των μόνιμως εργαζόμενων στον έμμεσο εργοδότη.

Επίσης στον υπόψη νόμο δεν προβλέπεται δικαίωμα των ενοικιαζόμενων εργαζομένων να απολαμβάνουν από τον έμμεσο εργοδότη το σύνολο του εργασιακού καθεστώτος, που ισχύει στην επιχείρησή του για τους μόνιμα εργαζομένους σε αυτήν και απορρέει όχι μόνο από σ.σ.ε. αλλά και από κανονισμούς εργασίας ή από επιχειρησιακές συνθήκες.

II. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι κατ' ουσίαν η «επιχειρηματική δραστηριότητα» των «εταιρειών προσωρινής απασχόλησης» λειτουργεί εις βάρος βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που απορρέουν από το άρθρο 23 και ενδεχομένως και από το άρθρο 4 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Η μορφή αυτή απασχόλησης προσβάλλει βάνουσα την προσωπικότητα των δανειζόμενων κατά περίπτωση εργαζομένων και αντίκειται στα περί προστασίας της προσωπικότητας και της εργασίας άρθρα 2 παρ. 1 και 22 του Σ. με αποτέλεσμα να τίθεται θέμα αντισυνταγματικότητας των σχετικών με την ενοικίαση εργαζομένων άρθρων του πρόσφατα ψηφισθέντος ν. 2956/2001.

III. Γι' αυτούς τους λόγους εισηγούμαστε προς τους αρμόδιους κρατικούς φορείς να πάρουν υπόψη τις εξής εκτιμήσεις – προτάσεις μας:

(α) Χρειάζεται επανεξέταση η σκοπιμότητα ύπαρξης του θεσμού ενοικίασης των εργαζομένων στην Ελλάδα, γιατί από την ίδια τη φύση της, και όπως προκύπτει από την εφαρμογή του στη χώρα μας, αλλά και από πρόσφατες έρευνες που έχουν γίνει σε πανευρωπαϊκό επίπεδο από το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την εργασία και την υγιεινή και ασφάλεια της εργασίας που εδρεύει στο Δουβλίνο, δεν δίνει τη δυνατότητα στους δανειζόμενους εργαζομένους να διεκδικήσουν τα νόμιμα δικαιώματά

τους. Οι δανειζόμενοι εργαζόμενοι λόγω της διφυούς φύσης της εργασίας τους είναι οι πιο ευάλωτοι στην καταστρατήγηση της εργατικής νομοθεσίας. Τίθεται ακόμη σε αμφισβήτηση η συνταγματικότητα των διατάξεων του ν. 2956/2001 σε σχέση με τις ρυθμίσεις των άρθρων 2, παρ. 1 και 22 του Συντάγματος καθώς επίσης και η συμβατότητά τους με το σύγχρονο διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου και συγκεκριμένα με τα άρθρα 4 και 23 της Οικουμενικής Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Θα πρέπει επίσης να εξεταστούν σοβαρά από την αρμόδια Εθνική Επιτροπή Προσωπικών Δεδομένων τα σοβαρά ζητήματα που ανακύπτουν λόγω της ασύδοτης και ανεξέλεγκτης διαχείρισης προσωπικών δεδομένων των εργαζομένων («διαχείριση εργατικού προφίλ») από τους «άμεσους» εργοδότες, δηλαδή από τις εταιρείες προσωρινής απασχόλησης.

(β) Θα πρέπει να διασφαλιστεί η δυνατότητα αποτελεσματικού ελέγχου από το Σώμα Επιθεωρητών Εργασίας (ΣΕΠΕ) της γενικότερης εφαρμογής της εργατικής νομοθεσίας από τους εργοδότες. Για να γίνει αυτό θα πρέπει να διασφαλιστούν και να θεσπιστούν από το Υπουργείο Εργασίας, ακόμα και με τροποποίηση, εάν χρειαστεί, του ν. 2639/1998, οι εξής αλλαγές στη λειτουργία και δράση του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας:

- Πλήρης και ουσιαστική στελέχωση του ΣΕΠΕ με εξειδικευμένο προσωπικό, που να καλύπτει αποτελεσματικά τις ανάγκες όλης της επικράτειας.
- Εγγυήσεις της ανεξαρτησίας των επιθεωρητών εργασίας απέναντι σε οποιαδήποτε κυβερνητική μεταβολή ή εξωτερική επιρροή με στόχο τη διασφάλιση του αδιάβλητου των ενεργειών για τη διακρίβωση καταγγελιών ή αυτεπάγγελτων παρεμβάσεων.
- Νομοθετική πρόβλεψη ουσιαστικής σύμπραξης του ΣΕΠΕ με άλλες κρατικές υπηρεσίες αλλά και με τις οικείες συνδικαλιστικές οργανώσεις όπου και όταν αυτό απαιτείται για την ευόδωση των σκοπών του.
- Ανάθεση στο ΣΕΠΕ ανακριτικών καθηκόντων και εξουσιών για την αποτελεσματική άσκηση των αρμοδιοτήτων του.
- Υποχρέωση εμφάνισης του εργοδότη ή του εκπροσώπου του σε πρόσκληση του επιθεωρητή με πρόβλεψη διοικητικής και ποινικής κύρωσης σε περίπτωση άρνησης, καθώς και τη δυνατότητα βίαιης προσαγωγής του σε περιπτώσεις διατάραξης του εργασιακού κλίματος με ευθύνη του εργοδότη.
- Πρόβλεψη ικανοποιητικής χρηματικής ικανοποίησης των επιθεωρητών εργασίας ανάλογης με την ανεξάρτητη μορφή του ΣΕΠΕ για τη διαρκή κατάσταση ετοιμότητας που τους επιβάλλεται για αναγκαίες πολλές φορές παρεμβάσεις εκτός του νομίμου ωραρίου εργασίας τους.

7. Σχετικά με τα άρθρα 11, 12, 13, 14, 15 του ΔΣΟΚΠΔ (σελ. 61 κ.επ.) επισημαίνεται ότι ο «δείκτης φτώχειας» στην Ελλάδα παραμένει σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: 18,4% το 1994 και 17,3% το 1999²⁷. Επίσης η Ελλάδα, στο πλαίσιο της ΕΕ, διατηρεί τη χαμηλότερη θέση όσον αφορά στις κρατικές δαπάνες για τη δημόσια εκπαίδευση, τη δημόσια υγεία και την κοινωνική προστασία²⁸. Όσον αφορά ειδικότερα στην υγεία, κρίνεται επιπλέον σκόπιμο να επισημανθεί ότι στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας 1990 αυξήθηκαν υπερβολικά οι ιδιωτικές δαπάνες για την υγεία, γεγονός ιδιαίτερα δυσμενές για τους οικονομικά αδύναμους πολίτες. Συγκεκριμένα τα έτη 1998-1999 ο μέσος όρος μηνιαίων δαπανών υγείας των ελληνικών νοικοκυριών ήταν 32.132 δρχ. ενώ τα έτη 1993-1994 ήταν 16.433 δρχ.²⁹. Πρόκειται περί δεδομένων που πρέπει να ληφθούν υπόψη για την απαραίτητη αντικειμενική παρουσίαση της ελληνικής πραγματικότητας.

8. Επίσης κρίνεται απαραίτητη εν προκειμένω η ιδιαίτερη αναφορά στην υφιστάμενη άμεση ανάγκη παροχής κοινωνικής προστασίας των Τσιγγάνων (Ρομά) στην Ελλάδα, ως μιας ιδιαίτερα ευάλωτης κοινωνικής ομάδας. Για το λόγο αυτό παραπέμπουμε στην από 29.11.2001 έκθεση της ΕΕΔΑ για την κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα³⁰ τα κύρια σημεία της οποίας που πρέπει να τονιστούν είναι τα εξής:

- Το οικιστικό πρόβλημα

Το οικιστικό πρόβλημα αναγνωρίζεται από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές ως το πιο κομβικό για τους Ρομά. Είναι γεγονός ότι η διαμονή σε μόνιμη γνωστή κατοικία συνδέεται με τη δυνατότητα ενός πολίτη να απολαμβάνει ορισμένα δικαιώματα αλλά και με τη δυνατότητα του δημοσίου ή ιδιωτών να συναλλάσσεται νομίμως με το πρόσωπο αυτό. Η νομαδική ζωή των Ρομά και η διαβίωσή τους σε παράνομους καταυλισμούς στα όρια δήμων (χωρίς αναγκαστικά να υπάρχει οικογενειακή μερίδα τους εκεί) λειτουργεί ως τροχοπέδη για την κοινωνική ένταξή τους. Η ΔΕΠΟΣ εκπόνησε και παρέδωσε το 1999 την πρώτη και μοναδική εμπειριστατωμένη μελέτη³¹ που κατέγραψε τους χώρους διαμονής των τσιγγάνικων κοινοτήτων και τις στεγαστικές ανά-

²⁷ European Commission, Employment and Social Affairs, *Joint Report on Social Inclusion*, Luxembourg, 2002, σελ. 104.

²⁸ Βλ. σχετικά στατιστικά στοιχεία της ΕΕ σε Μ. Δρεττάκης, «Όταν μιλούν οι αριθμοί – Παιδεία, Υγεία, Κοινωνική Προστασία», *Ελευθεροτυπία*, 10.8.2001, σελ. 9.

²⁹ Βλ. σχετικά στατιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ, *Το Βήμα*, 29.4.2001, Α41.

³⁰ ΕΕΔΑ, *Έκθεση 2001*, ό.π., σελ. 181-197.

³¹ Τμήμα Ερευνών της Δημόσιας Επιχείρησης Πολεοδομίας και Στέγασης για λογαριασμό του ΥΠΕΧΩΔΕ, Μελέτη σχεδίου προγράμματος για την αντιμετώπιση των αμέσων οικιστικών προβλημάτων των ελλήνων Τσιγγάνων, 1999.

γκες των Τσιγγάνων σε όλη την Ελλάδα. Τη μελέτη υιοθέτησαν εκτός της Πολιτείας, οι οργανώσεις των Τσιγγάνων (ΠΟΣΕΡ) και το διαδημοτικό δίκτυο ΡΟΜ.

Σύμφωνα και με τη μελέτη αυτή, οι συνθήκες ζωής στους καταυλισμούς είναι άθλιες με οποιαδήποτε κριτήρια. Οι Τσιγγάνοι ζουν σε παράγκες, μέσα στα σκουπίδια, χωρίς νερό, τουαλέτες, φως, στο έλεος των καιρικών φαινομένων και των επιδημιών. Έτσι οι τσιγγάνικοι καταυλισμοί αποτελούν εστίες μόλυνσης και παραβατικότητας με αποτέλεσμα οι μη Τσιγγάνοι δημότες να θεωρούν την παρουσία των Τσιγγάνων ντροπή και υποβάθμιση για την περιοχή τους και να προσπαθούν με κάθε πρόσχημα να τους διώξουν από κει. Πάντως λόγοι αμεροληψίας επιβάλλουν να σημειωθεί ότι οι Τσιγγάνοι διαθέτουν μεγάλη ευχέρεια προσαρμογής σε πολιτισμένες συνθήκες μη νομαδικής ζωής, στην οποία από μακρών αιώνων έχουν συνηθίσει. Για παράδειγμα υπάρχουν όχι λίγες περιπτώσεις που αντί να κατοικούν σε διαμερίσματα που διέθεσε για αυτούς η Πολιτεία Τσιγγάνοι προτιμούν να ζουν σε αντίσκηνα ή παράγκες που οι ίδιοι έστησαν προ των χτισμένων σπιτιών τους. Επίσης συχνά αρνούνται την εγγραφή των νεογέννητων παιδιών τους στο ληξιαρχείο για να μην υποχρεωθούν αργότερα να τα στείλουν στα σχολεία ή στο στρατό. Βέβαιο όμως είναι το γεγονός ότι οι γονείς των Ελληνόπουλων δεν επιθυμούν τη σύμμιξη στα σχολεία των παιδιών τους και των Τσιγγανόπουλων.

Είναι επίσης γεγονός ότι με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων οργανώνεται εκδίωξη των Τσιγγάνων από πολλές περιοχές. Οι τοπικές κοινωνίες επικαλούνται (συχνότερα ψευδώς) την ανάγκη κατασκευής αθλητικών έργων για να εκδιώξει τους Ρομά όπως έγινε και στο Μεξικό το 1968. Η πρόεδρος της ειδικής επιτροπής για τους Ρομά στο Συμβούλιο της Ευρώπης Josephine Verspaaget σε πρόσφατη επίσκεψή της (Ιούνιος 2001) -όπως και ο Συνήγορος του Πολίτη- κατήγγειλε τις παράνομες συνθήκες υπό τις οποίες καταστράφηκαν οι σκηνές και εκδιώχτηκαν οι σκηνίτες του Ασπροπύργου το καλοκαίρι του 2000 λόγω Ολυμπιακών έργων.

Είναι εξάλλου γεγονός ότι συχνά οι Τσιγγάνοι, στερούμενοι εναλλακτικής λύσης, καταπατούν δημοτικά ή και ιδιωτικά οικόπεδα προκειμένου να στήσουν τις πρόχειρες εγκαταστάσεις τους, πρακτική που οδηγεί στην όξυνση των αντιθέσεων, διασπορά ρατσιστικών επιχειρημάτων και διαιώνιση του κοινωνικού προβλήματος συμβίωσης των Ρομά με τους υπόλοιπους πολίτες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των 42 οικογενειών Ρομά στο Χαλάνδρι που καταπατούν ιδιωτική περιοχή με αποτέλεσμα η τοπική κοινωνία να στραφεί εναντίον τους.

Η παρέμβαση του κράτους: Οι ελληνικές αρμόδιες αρχές -παρά τη συνταγματική τους υποχρέωση και παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα έχει υπο-

γράψει την Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών ρατσισμού- άρρη-σαν εξαιρετικά να ασχοληθεί με το πρόβλημα των Ρομά. Η ελληνική κοινή γνώμη δε λόγω παντελούς έλλειψης ευαισθητοποίησης δεν πίεσε ποτέ προς την κατεύθυνση της συνολικής επίλυσης του προβλήματος. Έτσι, μόλις το 1996 η κυβέρνηση ανακοίνωσε πρόγραμμα βελτίωσης των συνθηκών ζωής των Ρομά και προώθησης της ένταξής τους στην κοινωνία. Με αυτό το αντικείμενο ασχολείται πλέον και η διυπουργική επιτροπή που διαμορφώνει την εθνική πολιτική υπέρ των Τσιγγάνων. Με απόφασή της διαμορφώθηκε επιχειρησιακό πρόγραμμα δετούς διάρκειας.³²

Στον τομέα στέγασης διακηρυγμένος στόχος είναι να στεγαστούν όλοι οι έλληνες Τσιγγάνοι εντός τριετίας με παραχώρηση λυομένων σε οργανωμένους χώρους, παραχώρηση οικοπέδων και στεγαστικών δανείων αλλά και έτοιμων οικιών. Το γραφείο του Πρωθυπουργού για την ποιότητα ζωής ασχολήθηκε με το πρόβλημα των Ρομά συμμετέχοντας στο πρόγραμμα κατασκευής οργανωμένου αυτοδιαχειριζόμενου οικισμού στο στρατόπεδο Γκόνου και στον σχεδιασμό άλλων τέτοιων οικισμών στη Ρόδο, στα Άνω Λιόσια, στο Χαλάνδρι και τη Νέα Αλικαρνασσό Κρήτης. Το Νοέμβριο του 1999 το πρόγραμμα ROMEUROPE υιοθέτησε πλήρως την πρόταση νόμου για τους αυτοδιαχειριζόμενους οικισμούς Τσιγγάνων σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μέχρι το 2000 πάντως είχαν γίνει ελάχιστα πράγματα - εκτός από τη γνωστή μελέτη της ΔΕΠΟΣ - και είχαν διατεθεί μόνο 1.250 λυόμενα.

Συμπέρασμα: Για να υπάρξει κάποια πιθανότητα να μπορέσουν οι Τσιγγάνοι να ενταχθούν φυσιολογικά στον κοινωνικό ιστό, πρέπει πρώτα να εξανθρωπιστούν οι συνθήκες υπό τις οποίες ζουν:

1) Να αποκτήσουν οι μη έχοντες αξιοπρεπή στέγη εντός νέων αυτοδιαχειριζόμενων οικισμών κατά το πρόγραμμα της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης σε συνεργασία με τις οργανώσεις των Τσιγγάνων, το γραφείο του Πρωθυπουργού για την ποιότητα ζωής και ΜΚΟ για τη στέγαση των Τσιγγάνων που ζούσαν στη κοίτη του Γαλλικού ποταμού. Οι οικισμοί πρέπει να διαθέτουν χωροθετημένα οικοπέδα, υδροδότηση, ηλεκτροδότηση, αποχέτευση, πρόσβαση στις αστικές συγκοινωνίες και σχολεία, ιατρείο, χώρους θρησκευτικής λατρείας. Είναι απαραίτητη επίσης η κινητοποίηση και η ενεργός συμμετοχή των ίδιων των Ρομά για την αυτοδιαχείριση των οικισμών τους μέσω συμβουλίου διαχείρισης και εσωτερικών κανονισμών λειτουργίας.

2) Να γίνουν πολεοδομικές βελτιώσεις στις υπάρχουσες τσιγγάνικες γειτονιές.

---

³² Για την εκπαίδευση υπολογίζονται 10 δις και για την κατάρτιση –απασχόληση 15-20 δις. Όλοι οι υπόλοιποι τομείς (υγεία, αθλητισμός κλπ) θα απορροφήσουν περί τα 10-15 δις. Συνολικός Προϋπολογισμός 6ετίας= 105 δις.

3) Να δοθούν (όπως έχει προγραμματιστεί) με απλουστευμένες διαδικασίες λυόμενες κατοικίες ή δάνεια στους οικοπεδούχους Τσιγγάνους που δεν είναι εξοικειωμένοι στην τραπεζική γραφειοκρατία.

4) Να νοικιαστούν κατοικίες από τους δήμους για στέγαση τσιγγάνικων οικογενειών.

5) Να δημιουργηθούν χώροι υποδοχής τύπου οργανωμένου κάμπινγκ για τους εποχιακά μετακινούμενους για εργασιακούς λόγους και οι οποίοι ζουν σε άθλιες συνθήκες κατά τη διάρκεια των μετακινήσεών τους μην έχοντας καμία άλλη επιλογή.

6) Κατά τη σύμφωνη γνώμη όλων των ενδιαφερομένων πλευρών τέλος πρέπει, εκτός από τους δήμους που είναι οι κυριότεροι φορείς υλοποίησης των στεγαστικών προγραμμάτων, να υπάρχει η δυνατότητα κεντρικής κρατικής παρακολούθησης και παρέμβασης για την επίλυση προβλημάτων ή επίσπευση διαδικασιών.

- Η κατάσταση της υγείας των Τσιγγάνων

Η κατάσταση της υγείας του πληθυσμού ιδίως των σκηνιτών είναι επισφαλής λόγω των κάκιστων συνθηκών διαβίωσής του αλλά και της εξαπλούμενης χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Σύμφωνα με έρευνα των Γιατρών του Κόσμου το 1999, σε κάποιες κοινότητες σκηνιτών μέχρι και το 99% ήταν προσβεβλημένο από τον ιό της ηπατίτιδας Α. Το 50% είχε επίσης εκτεθεί στον ιό της ηπατίτιδας Β. Σύμφωνα με τον απολογισμό του Γραφείου Ποιότητας Ζωής του Πρωθυπουργού λειτουργούν μονάδες ιατρικής και κοινωνικής υποστήριξης μόνο στους οικισμούς Γκόνου και στο Δήμο Καρδίτσας. Όλο το υπόλοιπο πρόγραμμα (ύψους 4,5 δις) ακόμα είναι στη φάση της οργάνωσης.

Το 77% των Τσιγγάνων είναι εντελώς ανασφάλιστοι. Η μόνη περίθαλψη που έχουν είναι η των απόρων, δηλαδή μπορούν να καταφεύγουν στα δημόσια νοσοκομεία –όπου δεν είναι καν ευπρόσδεκτοι, ούτε αντιμετωπίζονται όπως οι υπόλοιποι ασθενείς. Ακόμα όμως και το πιστοποιητικό απορίας είναι δύσκολο να εξασφαλιστεί. Σ' αυτές τις περιπτώσεις τα νοσοκομεία απαιτούν κάποια νοσήλια, τα οποία επιχειρούν να εξασφαλίσουν κατακρατώντας τις αστυνομικές ταυτότητες των Τσιγγάνων. Το αποτέλεσμα είναι να μένουν χωρίς το απαραίτητο για τις συναλλαγές τους δελτίο ταυτότητας ακόμα και όσοι Τσιγγάνοι το διαθέτουν.

- Το εκπαιδευτικό πρόβλημα

Η σχολική φοίτηση των Τσιγγάνων -εκτός του ότι είναι εκτός του παραδοσιακού αξιακού κώδικά τους- είναι εξαιρετικά ευάλωτη σε εξωτερικούς

παράγοντες, όπως η μετακίνηση, τα οικονομικά προβλήματα που οδηγούν στην παιδική εργασία, η απόσταση από το σχολείο, τα φαινόμενα ρατσισμού στα σχολεία, η έλλειψη κατάλληλης και μόνιμης στέγης κλπ. Είναι δηλαδή γεγονός ότι ο τρόπος με τον οποίο αναγκάζονται να ζουν οι Τσιγγάνοι είναι άκρως ανταγωνιστικός προς το σχολείο γι' αυτό και το 60% περίπου του συνόλου είναι εντελώς αναλφάβητο. Το γεγονός αυτό από μόνο του είναι αρκετό για να διαιωνίσει τον κοινωνικό-οικονομικό αποκλεισμό των Τσιγγάνων. Από τις σχετικές έρευνες καταγράφεται μια ιδιορρυθμία: Συχνά οι Τσιγγάνοι ερμηνεύουν τη σχέση τους με το σχολείο ως προϊόν επιλογής. Από πουθενά όμως δεν αποδεικνύεται ότι οι Τσιγγάνοι δεν φοιτούν στο σχολείο για να διαφυλάξουν την ιδιαίτερη πολιτισμική τους ταυτότητα. Στην πραγματικότητα είναι ιδιαίτερα δυσχερής στους Τσιγγάνους η πρόσβαση στην εκπαίδευση, συνεπώς η μελλοντική κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωσή τους.

Η παρέμβαση του κράτους: Η εκπαίδευση είναι ο τομέας που η πολιτεία δραστηριοποιήθηκε αρχικά με στόχο την ένταξη των τσιγγανοπαίδων στο κεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα. Μέσω του τμήματος διαπολιτισμικής εκπαίδευσης άρχισε να υλοποιείται από τον Μάιο του 1997 πρόγραμμα εκπαίδευσης τσιγγανοπαίδων, το οποίο προβλέπεται να συνεχιστεί στο πλαίσιο του Γ ΚΠΣ μέχρι το 2006³³.

Μέχρι στιγμής: α) επιμορφώθηκαν κάποιοι εκπαιδευτικοί με ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό (στους εξής τομείς: γλώσσα, γεωγραφία, ιστορία, αγωγή υγείας, φυσικός κόσμος, νέες τεχνολογίες, μαθηματικά, πολιτισμικό κεφάλαιο της οικογένειας και της κοινότητας) για πιλοτική εφαρμογή σε σχολεία όπου φοιτούν τσιγγανόπαιδες και με ενίσχυση του Β' και Γ' ΚΠΣ και β) θεσμοθετήθηκε η κάρτα για τους μετακινούμενους μαθητές. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας έχουν διατεθεί 2.500 κάρτες με αποτέλεσμα να αυξηθούν κατ' αναλογίαν οι Τσιγγάνοι μαθητές που συνεχίζουν τη φοίτησή τους στα σχολεία. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας το ποσοστό διαρροής από 75% το 1997 περιορίστηκε (κυρίως στη στοιχειώδη εκπαίδευση) σε 24% σήμερα με πτωτικές τάσεις. Το πρόγραμμα συνεχίζεται μέσω του Γ' ΚΠΣ με πρόβλεψη 7,5 δις εντός της προσεχούς εξαετίας. Στο πρόγραμμα είναι ενταγμένη και η επιμόρφωση ενηλίκων Τσιγγάνων.

Πρέπει να σημειωθεί όμως το γεγονός ότι μέχρι τώρα δεν έχει ληφθεί κανένα διοικητικό μέτρο για να αποτρέψει τα κρούσματα εκπαιδευτικού αποκλεισμού, γιατί η στρατηγική του προγράμματος στη πρώτη φάση υλοποίησης ήταν η αποφυγή σύγκρουσης.

³³ Το πρόγραμμα υλοποιείται στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (Τομέας Παιδαγωγικής) με επιστημονικό υπεύθυνο τον καθηγητή παιδαγωγικής Α. Γκότοβο και περιλαμβάνει δίκτυο τοπικών συνεργατών σε 30 περιοχές της χώρας με υψηλές συγκεντρώσεις πληθυσμού Ρομ.

Συμπέρασμα: Η εκπαίδευση της νέας γενιάς Ρομά (αλλά και των αναλφάβητων όλων των ηλικιών που το επιθυμούν) πρέπει να προσεχτεί ιδιαίτερα γιατί είναι το κλειδί που θα ανοίξει τις πόρτες της κοινωνίας και της οικονομίας στην περιθωριοποιημένη αυτή ομάδα. Έχοντας πάντα υπ' όψιν ότι το πρόβλημα της εκπαίδευσης της νέας γενιάς Τσιγγάνων συνδέεται άμεσα με την επίλυση του οικιστικού προβλήματος της οικογένειάς τους, πρέπει να αναζητηθούν αμέσως αποτελεσματικά μέτρα παρέμβασης μέσα κι έξω από το σχολείο ώστε η εκπαίδευση ως θεσμός να αποδώσει νόημα και σ' αυτή την απόλυτα αδικημένη κατηγορία ελλήνων πολιτών. Πρέπει να ανατραπούν δηλαδή οι δυσμενείς συσχετισμοί που κρατούν τους Τσιγγάνους εκτός σχολείων.

- Το πρόβλημα της απασχόλησης

Η ένταξη των Τσιγγάνων στην αγορά νόμιμης εργασίας συνδέεται πλέον απολύτως με την εκπαίδευση. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν υπάρχουν Τσιγγάνοι σε επαγγέλματα επιστημονικά ή εν γένει υψηλής εξειδίκευσης αλλά ούτε στον τομέα των υπηρεσιών. Όσοι απ' αυτούς απασχολούνται στον αγροτικό τομέα είναι σε δυσμενή κατάσταση επειδή οι οικονομικοί μετανάστες αναγκάζονται να δουλέψουν με ακόμα μικρότερες αμοιβές και τους «παίρνουν τις δουλειές». Όσοι ασχολούνται με το υπαίθριο εμπόριο (λαϊκές) αντιμετωπίζουν πρόβλημα νομιμότητας γιατί αγνοούν τις διαδικασίες απόκτησης άδειας, ενώ δεν είναι πολύ δύσκολο να την αποκτήσουν - σε αντίθεση με την άδεια για πλανόδιο εμπόριο που αποδεικνύεται πιο δυσπρόσιτη.³⁴

Με τα νυν δυσμενέστατα εκπαιδευτικά δεδομένα μόνο το 40% των Τσιγγάνων έχουν βιοποριστική εργασία. Και αυτή συνδέεται με την παρά-αγορά χωρίς βιώσιμες προοπτικές. Το υπόλοιπο 60% των Ρομά είναι άνεργοι, συνταξιούχοι, ασχολούμενοι με τα οικιακά κλπ. Ο αποκλεισμός τους όμως από την αγορά εργασίας έχει αλυσιδωτές επιδράσεις στη ζωή τους συνολικά, δεδομένου ότι δεν τους καταδικάζει μόνο στη φτώχεια αλλά τους ωθεί ολοένα και περισσότερο στην παραβατικότητα και δη στη διακίνηση ναρκωτικών. Το αποτέλεσμα είναι η δραματική χειροτέρευση της υγείας τους αλλά και της σχέσης τους με τους υπόλοιπους Έλληνες και τις αρχές. Υπογραμμίζεται ότι οι γυναίκες Ρομά είναι σε ακόμη δυσμενέστερη μοίρα αφού απουσιάζουν εντελώς από την αγορά εργασίας.

Η παρέμβαση του κράτους: Η Πολιτεία δεν φαίνεται να παρεμβαίνει αποτελεσματικά για δραματικού προβλήματος. Στον τομέα της κατάρτισης-απασχόλησης, μπήκαν σε εφαρμογή κάποια ευρωπαϊκά ή

³⁴ Οι ΔΟΥ παρ' όλα αυτά δέχονται να κάνουν έναρξη επαγγέλματος στους Τσιγγάνους γυρολόγους και να τους φορολογούν εν συνεχεία με αντικειμενικά κριτήρια. Όλα αυτά εξοργίζουν τους Τσιγγάνους και τους ωθούν στην παρανομία.

μικτά προγράμματα εκπαίδευσης σε παραδοσιακά αλλά και μη παραδοσιακά επαγγέλματα (υδραυλικός, μηχανικός αυτοκινήτων κλπ). Το πρόβλημα είναι ότι αφορούν ελάχιστους (γύρω στα 1.300 άτομα).

Συμπέρασμα: Εκτός από τον βασικότατο όρο που είναι η ένταξή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και στα προγράμματα κατάρτισης, πρέπει να εκπαιδευτούν στελέχη που να κατανοούν τις ιδιαιτερότητες των Τσιγγάνων ώστε να τους βοηθήσουν να βρουν εναλλακτικά πεδία απασχόλησης. Τα προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού (αναπροσανατολισμού) οφείλουν να είναι ρεαλιστικά, να στηρίζονται σε μελέτες της αγοράς εργασίας και των δεδομένων που αφορούν στους Τσιγγάνους. Πρέπει επίσης να δημιουργηθούν ή να αξιοποιηθούν τα υπάρχοντα κέντρα πληροφόρησης των Τσιγγάνων που λειτουργούν σε κάθε δήμο για να ενισχυθεί ποικιλοτρόπως η επιχειρηματικότητα των Τσιγγάνων. Για λόγους κοινωνικής δικαιοσύνης ενδείκνυται η υιοθέτηση θετικών μέτρων, όπως κάποια ποσόστωση στις προσλήψεις Τσιγγάνων στον δημόσιο τομέα.

- Τα αστικοδημοτικά προβλήματα των Τσιγγάνων

Πρέπει να υπογραμμιστεί εδώ ότι οι Τσιγγάνοι λόγω του τρόπου με τον οποίο είναι αναγκασμένοι να επιβιώνουν έχουν συχνότατα μεγάλες εκκρεμότητες ως δημότες και πολίτες. Σύμφωνα με την προαναφερθείσα έρευνα του δικτύου POM – Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, το 5,5% των ερωτηθέντων δεν είχε δηλωθεί στο Ληξιαρχείο, το 10 % δεν έχει ταυτότητα ή άλλο ανάλογο πιστοποιητικό, το 25% των δικαιουμένων λόγω ηλικίας δεν έχουν εκλογικό βιβλιάριο και το 50% περίπου δεν είχε εγγραφεί στα δημοτολόγια. Το γεγονός αυτό πυροδοτεί με τη σειρά του ή ανατροφοδοτεί όλα τα υπόλοιπα προβλήματα των Ρομά εμποδίζοντας την επίλυσή τους. Ένα αδήλωτο παιδί (ή παιδί αδήλωτων γονιών) δεν μπορεί λ.χ. να εγγραφεί στο σχολείο. Ο αδήλωτος πολίτης απλούστατα δεν υπάρχει για το κράτος. Οι δημοτικές αρχές από την άλλη μεριά εκμεταλλεύονται το πρόβλημα αναλφαβητισμού και έλλειψης εξοικείωσης των Τσιγγάνων με τη γραφειοκρατία και δεν προσπαθούν να διευκολύνουν τη διαδικασία νομιμοποίησής τους. Έτσι απαλλάσσονται απ' αυτούς ευκολότερα αφού δεν είναι καν δημότες τους. Πρόκειται για ένα φαύλο κύκλο που μεγιστοποιεί την πεποίθηση των Τσιγγάνων ότι το ελληνικό κράτος είναι εχθρικό απέναντί τους. Η νεώτερη γενιά έχει συνειδητοποιήσει τη σημασία της νομιμοποίησης και τακτοποιεί τις εκκρεμότητες αυτού του τύπου.

Συμπέρασμα: Βασικότατος όρος για την ένταξη των Ρομά είναι η επίλυση με κάθε δυνατό τρόπο των αστικοδημοτικών εκκρεμοτήτων τους που αποδυναμώνουν κάθε ελπίδα εξομάλυνσης και συμβίωσης με το κοινωνικό σύνολο.

9. Όσον αφορά ειδικότερα στα θύματα της σωματεμπορίας στην Ελλάδα και την προστασία της σωματικής και ψυχικής υγείας τους και την κοινωνική τους ένταξη (άρθρο 12 ΔΣΟΚΠΔ, σελ. 83-106 της Έκθεσης), τονίζουμε ότι έχει κατατεθεί προς ψήφιση από τη Βουλή των Ελλήνων το σχέδιο νόμου «για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Σήμερα στην Ελλάδα υπάρχουν μόνο ποινικοί νόμοι –και μάλιστα μη εφαρμόζόμενοι κατά κανόνα στη πράξη- που προβλέπουν την προστασία των θυμάτων της εμπορίας και διακίνησης διά της τιμωρίας των ενόχων, αλλά δεν υπάρχει κανένας νόμος ουσιαστικής κοινωνικής προστασίας αυτών των θυμάτων. Τα θύματα, τις περισσότερες φορές αλλοδαπές χωρίς άδεια παραμονής στη χώρα ή μεταφερθείσες κατόπιν απατηλών υποσχέσεων εξεύρεσης εργασίας και εν συνεχεία εξαναγκασμού στο να εκδίδονται, όταν εντοπίζονται, συλλαμβάνονται, κρατούνται και απελευθύνονται χωρίς να τους παρασχεθεί οποιαδήποτε νομική, ψυχολογική, ιατρική ή υλική στήριξη. Ο πρόσφατος ν. 2910/2001 για την είσοδο και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια (τροποποιηθείς με το ν. 3013/2002) δεν πρόβλεψε την προστασία αλλοδαπών που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και είναι θύματα εμπορίας και διακίνησης. Μόνο στο άρθρο 44 παρ. 7 ορίζει ότι η απέλαση αλλοδαπών που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και καταγγέλλουν πράξεις προαγωγής σε πορνεία, μπορεί να ανασταλεί μέχρι να εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση για τις πράξεις που καταγγέθηκαν. Για να αποφύγει δηλαδή το θύμα της διακίνησης την απέλαση, θα πρέπει το ίδιο, και παρά την ψυχική και σωματική βία στην οποία υποβάλλεται σε καθημερινή βάση, να φέρει το βάρος και τους σοβαρούς κινδύνους της καταγγελίας των διακινητών του και μάλιστα χωρίς να χαίρει ρητά κανενός μέτρου προστασίας ή υποστήριξης. Δηλαδή θα πρέπει συνειδητά να χειροτερέψει την ήδη άθλια θέση του καταγγέλλοντας τους θύτες του. Η διάταξη αυτή φαίνεται να μην λαμβάνει υπόψη της την πραγματικότητα.

Κατά συνέπεια, η προσπάθεια πλήρωσης του νομοθετικού κενού από το ανωτέρω σχέδιο νόμου με σκοπό την αυτοτελή καταπολέμηση της διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, την προστασία από αυτή τη δραστηριότητα και την κάθε είδους εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής και την παροχή αρωγής στα θύματα κρίνεται θετική, όπως έχει ήδη επισημάνει σε σχετική έκθεση η ΕΕΔΑ (28.2.2002). Η ΕΕΔΑ έχει προτείνει σημαντικές βελτιώσεις οι πλείστες των οποίων υιοθετήθηκαν στο τελικό σχέδιο νόμου που κατατέθηκε στη Βουλή των Ελλήνων. Ωστόσο δεν έχουν μέχρι στιγμής υιοθετηθεί σημαντικές διατάξεις όπως είναι η τιμωρία των αρμοδίων για τη σύλληψη των ενόχων Αρχών όταν παραβαίνουν το καθήκον τους, και δη εάν το κάνουν συστηματικά και μάλιστα με συμμετοχή στα κέρδη του θύτη. Επίσης έχουμε συστήσει την περισσότερο συγκεκριμένη αναφορά σε μέτρα κοινωνικής

υποστήριξης των θυμάτων που δεν πρέπει να αφεθούν πλήρως σε ρύθμιση από μελλοντικό προεδρικό διάταγμα.

10. Σχετικά με την εκπαίδευση (άρθρο 13 ΔΣΟΚΠΔ, σελ. 107-117 της Έκθεσης), αυτή στην Ελλάδα παρουσιάζει στην πράξη σοβαρά προβλήματα. Σχεδόν το σύνολο των μαθητών της μέσης εκπαίδευσης φοιτούν σε ιδρύματα παραπαιδείας (φροντιστήρια) όπου οι γονείς καταβάλλουν μεγάλα δίδακτρα ενώ τα παιδιά επιβαρύνονται με μαθήματα πρωί και απόγευμα με ανάλογες επιπτώσεις στη σωματική και ψυχική ανάπτυξή τους. Επιπλέον τα παιδιά των ευπόρων οικογενειών φοιτούν σε ιδιωτικά σχολεία και όχι σε δημόσια. Αυτά τα δύο σημαίνουν ότι ουσιαστικά η διάταξη του Συντάγματος περί δωρεάν παιδείας (άρθρο 16 παρ. 4) έχει ατονήσει σε μεγάλη έκταση.

Εξάλλου κρίνεται σκόπιμο να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση και έκταση στην Έκθεση στο σημαντικό πρόγραμμα εκπαίδευσης μουσουλμανοπαίδων (σελ. 114-115 της Έκθεσης). Σχετικά με το άρθρο 13 παρ. 3 ΔΣΟΚΠΔ (σελ. 117 της Έκθεσης) επισημαίνουμε ότι σε δύο Αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (*Βαλσάμη, Ευστρατίου*, 1996) κρίθηκε ότι η Ελλάδα δεν παραβίασε το δικαίωμα των γονέων στον σεβασμό των φιλοσοφικών και θρησκευτικών τους πεποιθήσεων στην εκπαίδευση των τέκνων τους, ενώ στην Απόφαση 77Α/25.6.2002, η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ν. 2472/1997) έκρινε ότι η αναγραφή του θρησκειώματος στους απολυτήριους τίτλους σπουδών δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης αντίκειται στο δικαίωμα των γονέων στο σεβασμό των φιλοσοφικών και θρησκευτικών τους πεποιθήσεων στην εκπαίδευση των τέκνων τους και ζήτησε την απόσυρσή της από τα σχετικά έγγραφα.

Τέλος σχετικά με το άρθρο 13 παρ. 4 ΔΣΟΚΠΔ (σελ. 117 της Έκθεσης), επισημαίνουμε ότι σε Απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (*Εκπαιδευτήρια Δούκα και Σχολή Μωραΐτη*, 1999) κρίθηκε ότι η Ελλάδα δεν παραβίασε την ελευθερία των νομικών προσώπων να ιδρύουν και να διευθύνουν εκπαιδευτικά ιδρύματα και ότι η παρεχόμενη εκπαίδευση είναι σύμφωνη προς τα ελάχιστα όρια και πρότυπα που τάσσονται από το κράτος.

11. Αναφορικά με τα πολιτιστικά ζητήματα του άρθρου 15 ΔΣΟΚΠΔ (σελ. 119 επ. της Έκθεσης), θεωρούμε σκόπιμο να τονίσουμε ότι τα ιδιωτικά κανάλια της σύγχρονης ελληνικής τηλεόρασης όχι σπάνια προβάλλουν θεάματα με πρότυπα βίας και σεξουαλικής κτηνωδίας αντιστρατευόμενα την ενεργοποίηση της πνευματικής ανάπτυξης του παιδιού και των εφήβων. Δεδομένου ότι το παιδί σήμερα, όπως ελέγχθη ήδη, κουράζεται υπερβολικά από πολλαπλά μαθήματα σχολείου και φροντιστηρίου, η παθητική θέαση, συνεπώς η απορρόφηση και ο εθισμός στα ανωτέρω μοντέλα που προβάλλει η τηλεόραση είναι αναγκαία συνέπεια. Με άλλα λόγια η τηλεόραση σήμερα (με εξαί-

ρηση τα κρατικά κανάλια) συμβάλλει ουσιαστικά στην πολιτιστική κατάπτωση και στην ενίσχυση των προτύπων βίαιης επίλυσης των οιονδήποτε διαφορών μεταξύ των ανθρώπων και χυδαιοποίησης των σεξουαλικών σχέσεων. Αυτό σημαίνει ότι οι διατάξεις του Συντάγματος (άρθρο 15), όπως τροποποιήθηκαν το 2001, για την ευθύνη της Πολιτείας για την ποιότητα των προγραμμάτων της τηλεόρασης (και της ραδιοφωνίας) στην πράξη δεν εφαρμόζεται αποτελεσματικά.

Τα ιδιαίτερα προβλήματα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα που δημιουργούνται από τα ΜΜΕ, και ειδικότερα από τα τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων, κατέδειξε πρόσφατη έκθεση που ανέθεσε το Δ' Τμήμα της ΕΕΔΑ (Τμήμα Προώθησης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η σχετική έρευνα και η έκθεση (Φεβρουάριος 2002) κατέδειξαν ότι ελληνικοί τηλεοπτικοί σταθμοί συμβάλλουν στην προώθηση στερεοτύπων και μηχανισμών διακρίσεων κατά συγκεκριμένων ομάδων πληθυσμού σχετικά με ζητήματα που αφορούν σε φυλετική ή εθνική καταγωγή, θρησκεία, φύλο ή σεξουαλικό προσανατολισμό.

Τέλος σχετικά με το άρθρο 15 ΔΣΟΚΠΔ και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (σελ. 140 της Έκθεσης), επισημαίνουμε ότι δεν αναφέρεται στην Έκθεση ο πρόσφατος ν. 3028/2002 για την «Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» που περιέχει ειδικές διατάξεις για τα άυλα πολιτιστικά αγαθά.

26.9.2002

**ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 11
ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ**

ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ*

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το 2000 υπολογίσθηκε από τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (ΔΟΜ) ότι υπήρχαν περίπου 11 εκατομμύρια αλλοδαποί μετανάστες στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Από το 1974 έως τα τέλη του 2000 περίπου 1,8 εκατομμύρια αλλοδαποί μετανάστες νομιμοποιήθηκαν σε επτά χώρες της ΕΕ που εφάρμοσαν προγράμματα νομιμοποίησης (Βέλγιο, Ισπανία, Γαλλία, Ελλάδα, Ιταλία, Ολλανδία και Βρετανία). Η Επιτροπή της ΕΕ αναγνωρίζει δημόσια ότι η Ευρώπη έχει άμεση ανάγκη τού εργατικού-επαγγελματικού δυναμικού αλλοδαπών μεταναστών, υπολογίζοντας ότι ο εργασιακά ενεργός πληθυσμός στην ΕΕ θα παραμείνει στάσιμος στα 245 εκατομμύρια στις επόμενες δύο δεκαετίες, ενώ το 2003 θα υπάρξει έλλειμμα 1,7 εκατομμύρια εργαζομένων στους τομείς τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών¹. Δεν υπάρχει αμφιβολία πλέον ότι τα κράτη της ΕΕ έχουν εισέλθει σε μια ώριμη περίοδο δείχνοντας ότι αντιλαμβάνονται την επιτακτική ανάγκη υιοθέτησης μιας ελαστικής, αλλά ταυτόχρονα ρεαλιστικής, μεταναστευτικής πολιτικής, έχοντας μεταβληθεί τα ίδια σε *de facto* πολυεθνικά και πολυπολιτισμικά έθνη. Η πραγματικότητα αυτή έχει επισφραγιστεί με ένα οιονεί νομικό (δεσμευτικό) κείμενο, αυτό της διάταξης του άρθρου 22 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.

Η διάταξη αυτή επιβάλλει με χαρακτηριστικό τρόπο τον σεβασμό από την «Ένωση» της «πολιτιστικής, θρησκευτικής και γλωσσικής πολυμορφίας». Πρόκειται για μια διάταξη που έχει τη μορφή εξαγγελίας αλλά ταυτόχρονα έχει πολύ σημαντικό ειδικό νομικο-πολιτικό βάρος. Για την πραγμάτωση του σκοπού της διάταξης αυτής η ΕΕ οφείλει να προβεί σε ένα ευρύ φάσμα νομοθετικών, μεταξύ άλλων, ενεργειών που θα εξασφαλίζουν όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα, θετικού και αρνητικού χαρακτήρα, κατ' αρχήν, όλων ανεξαιρέτως των προσώπων, σύμφωνα με την αρχή της παγκοσμιότητας (*principle of universalism*), συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών, που βρίσκονται στο έδαφος των κρατών μελών της ΕΕ. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η διάταξη της κοινωνικής πολυμορφίας της ενωμένης Ευρώπης έχει εισαχθεί στο τρίτο κεφάλαιο του Χάρτη που αφορά στην αρχή της ισότητας και

* Εισηγητής: Ν. Σιταρόπουλος, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ.

¹ *Migration News*, τ. 9, αρ. 3, Μάρτιος 2002, τμήμα «Europe-EU: mobility, enlargement» (<http://migration.ucdavis.edu/mn/>).

συγκεκριμένα, μεταξύ άλλων, στην ισότητα έναντι του νόμου και στην απαγόρευση όλων των διακρίσεων. Πρόκειται περί θεμελιωδών νομικών αρχών που αποτελούν όρους εκ των ουκ άνευ για την αρμονική και δημιουργική συνέχιση της ύπαρξης της κοινωνικής, ευρεία έννοια, πολυμορφίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

Η ρύθμιση των ζητημάτων της μετανάστευσης, μαζί με αυτά των ελέγχων των εξωτερικών συνόρων και του ασύλου, ανήκουν στα λεγόμενα «παράπλευρα [της ελεύθερης διακίνησης προσώπων] μέτρα» που οφείλει να λάβει και να εφαρμόσει το Συμβούλιο της ΕΕ σύμφωνα με την μετά-Άμστερνταμ Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Τίτλος IV, άρθρα 61 κ.επ.). Ιδιαίτερης σημασίας εν προκειμένω είναι οι διατάξεις των παραγράφων 3 και 4 του άρθρου 63 της Συνθήκης που επιβάλλουν ρητά τη λήψη από το Συμβούλιο μέτρων «μεταναστευτικής πολιτικής». Στη σύνοδο κορυφής της Σεβίλλης (21-22 Ιουνίου 2002) οι εκπρόσωποι των κρατών της ΕΕ τόνισαν ότι η δράση της ΕΕ στο χώρο της μετανάστευσης πρέπει να βασίζεται στις εξής, μεταξύ άλλων, αρχές²:

- Η «θεμιτή φιλοδοξία» των μεταναστών για μια καλύτερη ζωή πρέπει να εναρμονίζεται με τη δυνατότητα υποδοχής της ΕΕ και των κρατών μελών της, ενώ η μετανάστευση πρέπει να λαμβάνει χώρα πάντα στο πλαίσιο της νομιμότητας.

- Ενσωμάτωση των νόμιμων μεταναστών στην ΕΕ σημαίνει την αναγνώριση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που πηγάζουν από τα θεμελιώδη δικαιώματα που είναι αναγνωρισμένα στην ΕΕ.

Η ΕΕΔΑ υπενθυμίζει τη *Διακήρυξη της Αθήνας* (Νοέμβριος 2001)³ σύμφωνα με την οποία τα κράτη πρέπει να εμπνέονται από τις εξής βασικές αρχές κατά τη χάραξη των μεταναστευτικών πολιτικών τους:

«(α) Η μετανάστευση στις χώρες υποδοχής εμπλουτίζει την οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή των τελευταίων.

(β) Οι μετανάστες πρέπει να τυγχάνουν μεταχείρισης σύμφωνης με τις ανθρωπιστικές αξίες και το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου, και ιδιαίτερα την αρχή της μη διάκρισης.

(γ) Τα Κράτη οφείλουν να καθορίζουν τις ικανότητές τους απορρόφησης μεταναστευτικού δυναμικού λαβαίνοντας υπόψη και τις αιτίες που ωθούν τους μετανάστες σε αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης».

Από τη στιγμή της επικύρωσης της Συνθήκης του Άμστερνταμ η Επιτροπή της ΕΕ έχει υποβάλει στο Συμβούλιο και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μια σειρά σημαντικών προτάσεων Οδηγιών αλλά και κειμένων

---

² Seville European Council 21-22 June 2002, *Presidency Conclusions*, Doc SN 200/02, παρ. 29.

³ Βλ. ΕΕΔΑ, *Ετήσια Έκθεση 2001*, Αθήνα, 2002, 335-338.

με κατευθύνσεις πολιτικής σε θέματα μετανάστευσης και ασύλου. Στα τέλη Απριλίου 2002 υπήρχαν στο τραπέζι των αρμόδιων οργάνων της ΕΕ προς συζήτηση (δημοσιοποιημένα) 18 σχετικά κείμενα από τα οποία τα 8 αφορούσαν σε ζητήματα ασύλου και 10 αφορούσαν σε ζητήματα μετανάστευσης. Αυτές οι ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες νομοθετικού, κυρίως, χαρακτήρα, ευρισκόμενες ακόμη στα πρώτα στάδια εξέλιξής τους, θα επιδράσουν θετικά ιδίως σε εσωτερικές έννομες τάξεις, όπως της Ελλάδας, που δεν έχουν εξελιγμένες δομές ρύθμισης των εν λόγω θεμάτων.

Εντούτοις, σε διεθνές επίπεδο υπάρχει μια σειρά άλλων διεθνών συμβάσεων περί αλλοδαπών μεταναστών εργαζομένων (εργατών), της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ) και του ΟΗΕ (βλ.κάτωθι), που δεν έχουν κυρωθεί, ούτε καν υπογραφεί, από την Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι περιέχουν σημαντικές διατάξεις για τη χάραξη μεταναστευτικής πολιτικής και τη θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων. Αυτές οι συμβάσεις είναι σε ισχύ ή έχουν υιοθετηθεί από τους ανωτέρω διεθνείς οργανισμούς των οποίων η Ελλάδα είναι ενεργό μέλος.

Η προσχώρηση της Ελλάδας σε αυτές τις διεθνείς συμβάσεις περί μεταναστών εργαζομένων θεωρείται αναγκαία διότι, πέραν του γεγονότος ότι αυτές μπορούν να αποτελέσουν ιδιαίτερα χρήσιμους γνώμονες για την απαραίτητη δημιουργία και εξέλιξη της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής και νομοθεσίας, όπως έχει ήδη τονίσει η ΕΕΔΑ⁴, θα συμβάλουν οπωσδήποτε στην πραγμάτωση των προαναφερθέντων σκοπών της «ενωμένης κοινωνικής Ευρώπης», όπως αυτοί έχουν χαραχθεί από το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και την μετά - Άμστερνταμ Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

I. ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΔΟΕ) ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

1. Η ΔΟΕ είναι ένας από τους εξειδικευμένους οργανισμούς του ΟΗΕ που έχει ως σκοπό ύπαρξης και λειτουργίας του την «προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και των διεθνώς αναγνωρισμένων ανθρωπίνων και εργατικών δικαιωμάτων»⁵. Η ΔΟΕ έχει συμβάλει τα μέγιστα στην καθιέρωση διε-

⁴ Βλ. Θέσεις της ΕΕΔΑ για το σχέδιο του ν. 2910/2001, ΕΕΔΑ, *Ετήσια Έκθεση 2000*, Αθήνα, 2001, σελ. 87-88.

⁵ Βλ. www.ilo.org/public/english/about/mandate.htm. Βλ. επίσης τον ιστότοπο του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (http://www.labor-ministry.gr/index_gr.html) όπου και τα κείμενα των Συμβάσεων της ΔΟΕ στην Ελληνική (Τμήμα: Διεθνή Θέματα).

θνών ελάχιστων προτύπων προστασίας των δικαιωμάτων των εργαζομένων μέσω μιας ιδιαίτερα μεγάλης σειράς διεθνών συμβάσεων και συστάσεων. Μια ειδική κατηγορία συμβάσεων και συστάσεων που έχει αναπτύξει η ΔΟΕ αφορά στην καθιέρωση διεθνών προτύπων εργασίας για τους μετανάστες εργαζομένους. Η εστίαση της ΔΟΕ στους μετανάστες εργαζομένους έχει διπτό σκοπό: αφενός την ρύθμιση ορισμένων βασικών ζητημάτων των ροών μεταναστών εργαζομένων και αφετέρου την προστασία των μεταναστών εργαζομένων από τα κράτη υποδοχής, κατά κύριο λόγο, αλλά και από τα κράτη προέλευσης.

2. Η ΔΟΕ έχει στηρίξει τις μέχρι σήμερα διεθνείς νομοθετικές προσπάθειές της για τους μετανάστες εργαζομένους σε τέσσερις βασικές αρχές:

- Τα κράτη υποδοχής και τα κράτη προέλευσης οφείλουν να συνεργάζονται έτσι ώστε να υπάρχει οργάνωση της μετανάστευσης εργαζομένων που μπορούν να εξυπηρετούν τις ανάγκες των κρατών υποδοχής

- Η απόφαση των μεταναστών να μετακινηθούν για εύρεση εργασίας πρέπει να είναι μια ορθολογική απόφαση που να βασίζεται στη γνώση των συνθηκών ζωής και εργασίας, όπως επίσης των πραγματικών εργατικών αναγκών που υφίστανται στη χώρα υποδοχής

- Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργαζομένων συνδέεται άμεσα με την προστασία των ημεδαπών εργαζομένων

- Η καθιέρωση και προστασία της αρχής της ισότητας για τους μετανάστες εργαζομένους στη χώρα υποδοχής, μέσα από τα ανωτέρω διεθνή κείμενα της ΔΟΕ, προωθεί την θεσμοθέτηση της ίσης αξίας της εργασίας του αλλοδαπού και του ημεδαπού εργατικού δυναμικού⁶.

3. Δύο είναι οι βασικές συμβάσεις της ΔΟΕ για τους αλλοδαπούς (μετανάστες) εργαζομένους: η (αναθεωρημένη) Σύμβαση περί μετανάστευσης για λόγους εργασίας του 1949 («Για τους μετανάστες εργάτες»)⁷ και η Σύμβαση για τους μετανάστες εργαζομένους του 1975 («Για τη μετανάστευση με παράνομες συνθήκες και την προώθηση της ισότητας ευκαιριών

---

⁶ Βλ. www.ilo.org/public/english/standards/norm/whatare/standards/migrant.htm. Βλ. επίσης R Cholewinski, *Migrant Workers in International Human Rights Law*, Oxford, Clarendon Press, 1997, σελ. 92-136.

⁷ Σύμβαση αρ. 97 «Migration for Employment Convention (Revised)», 1949, συνοδευόμενη με τη Σύσταση αρ. 86 «Migration for Employment Recommendation (Revised)», 1949 (<http://ilolex.ch>). Μέχρι τις 19.06.2002 η σύμβαση αυτή είχε κυρωθεί από 42 χώρες, από τις οποίες 8 είναι μέλη της ΕΕ.

και μεταχείρισης των μεταναστών εργατών»)⁸. Και οι δύο αυτές Συμβάσεις βασίζονται στην αρχή της οικουμενικότητας και προστατεύουν όλους τους μετανάστες εργαζομένους χωρίς διάκριση βάσει της εθνικότητάς τους. Επίσης δεν ισχύει για τα κείμενα αυτά, όπως συμβαίνει και με όλα τα νομικά κείμενα προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, η αρχή της αμοιβαιότητας⁹.

4. Αν και οι ανωτέρω συμβάσεις περιέχουν βασικές, ελάχιστες, αρχές δια- και ενδοκρατικής οργάνωσης της μετανάστευσης αλλοδαπών εργαζομένων (Σύμβαση του 1949) και προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους σε όλες τις συμβαλλόμενες χώρες (Σύμβαση του 1975), η Ελλάδα δεν έχει ακόμη προσχωρήσει στις συμβάσεις αυτές που είναι σε ισχύ.

5. Η ΕΕΔΑ προτείνει την άμεση προσχώρηση της Ελλάδας στις ανωτέρω συμβάσεις πιστεύοντας ότι η εφαρμογή των διεθνών νομικών αυτών κειμένων από τη χώρα μας θα συμβάλει ιδιαίτερα στην αναδιαμόρφωση της μεταναστευτικής νομοθεσίας με στόχο την αποτελεσματικότερη οργάνωση και λειτουργία του ισχύοντος μεταναστευτικού κανονιστικού αλλά και διοικητικού πλαισίου.

6. Τα σημαντικότερα σημεία της Σύμβασης 97 ΔΟΕ «Για τους μετανάστες εργάτες» που θεωρείται σκόπιμο να υπογραμμισθούν είναι τα εξής¹⁰:

- Το άρθρο 2 της Σύμβασης 97 ΔΟΕ προβλέπει τη λειτουργία στις συμβαλλόμενες χώρες επαρκών υπηρεσιών που παρέχουν δωρεάν ακριβείς πληροφορίες στους αλλοδαπούς εργαζομένους σχετικά με θέματα εργασίας στις χώρες αυτές

- Το άρθρο 4 της ίδιας Σύμβασης προβλέπει τη λήψη μέτρων από τα συμβαλλόμενα κράτη, στα όρια της αρμοδιότητάς τους, για τη διευκόλυνση «της αναχώρησης, του ταξιδιού και της υποδοχής» των μεταναστών εργαζομένων

⁸ Σύμβαση αρ. 143, «Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention», 1975, συνοδευόμενη με τη Σύσταση αρ. 151, «Migrant Workers Recommendation», 1975 (<http://ilolex.ch>). Μέχρι τις 19.06.2002 η σύμβαση αυτή είχε κυρωθεί από 18 χώρες, από τις οποίες 4 είναι μέλη της ΕΕ.

⁹ Βλ. L. Picard, «Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών: Κανονιστικές δραστηριότητες της ΔΟΕ», ΙΜΔΑ (επιμ.), *Η Προστασία των Δικαιωμάτων των Μεταναστών Εργατών και των Οικογενειών τους*, Αθήνα, Εστία, 1994, σελ. 73-82.

¹⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1 της Σύμβασης 97 ΔΟΕ για τους σκοπούς της Σύμβασης αυτής εργαζόμενος μετανάστης (migrant for employment) σημαίνει άτομο που μεταναστεύει από μια χώρα σε μια άλλη με σκοπό να εργασθεί στο πλαίσιο εξαρτημένης εργασίας («όχι για δικό του λογαριασμό») και περιλαμβάνει κάθε πρόσωπο που γίνεται νόμιμα δεκτό ως εργαζόμενος μετανάστης. Η Σύμβαση δεν εφαρμόζεται σε «συνοριακούς εργάτες», σε βραχυπρόθεσμες εισόδους ελεύθερων επαγγελματιών και καλλιτεχνών και σε ναυτικούς (άρθρο 11 παρ. 2).

- Το άρθρο 5 επιβάλλει στα συμβαλλόμενα κράτη τη δημιουργία κατάλληλων ιατρικών υπηρεσιών που θα είναι αρμόδιες για τη διαπίστωση και την εξασφάλιση της υγείας των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους κατά την αναχώρηση και την άφιξή τους

- Το άρθρο 6 της Σύμβασης 97 ΔΟΕ προβλέπει για τους νόμιμους αλλοδαπούς στη χώρα υποδοχής μεταχείριση «όχι λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν που ισχύει για τους ημεδαπούς» στα εξής, μεταξύ άλλων, κύρια θέματα: (1) μισθούς, ελάχιστη ηλικία εργασίας, επαγγελματική εκπαίδευση, εργασία γυναικών, εργασία νέων ατόμων – (2) συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις και στις συλλογικές διαπραγματεύσεις – (3) κοινωνική ασφάλιση – (4) θεσμοθέτηση ένδικων βοηθημάτων για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής λειτουργίας των διατάξεων της Σύμβασης 97 ΔΟΕ

- Το άρθρο 10 της Σύμβασης προβλέπει, σε περιπτώσεις όπου υπάρχει μετακίνηση μεγάλου αριθμού μεταναστών εργαζομένων από ένα κράτος σε ένα άλλο, τη δυνατότητα συνεργασίας και σύναψης συμφωνιών των αρμόδιων υπηρεσιών των ενδιαφερομένων κρατών, «όταν αυτό είναι αναγκαίο ή επιθυμητό», για τη ρύθμιση της εφαρμογής των διατάξεων της Σύμβασης που αφορούν σε «ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος»

- Το Πρώτο (προαιρετικό) Παράρτημα της Σύμβασης περιέχει ιδιαίτερα σημαντικές ρυθμίσεις για την οργάνωση και λειτουργία νομοθετικού πλαισίου για τις συνθήκες εργασίας αλλοδαπών εργαζομένων που προσλαμβάνονται από εργοδότες σε άλλη χώρα, εκτός των (δια)κυβερνητικών συμφωνιών για ομαδικές μεταφορές εργαζομένων

- Το Δεύτερο (προαιρετικό) Παράρτημα της Σύμβασης προβλέπει εξίσου σημαντικές ρυθμίσεις για την πρόσληψη και τις συνθήκες εργασίας αλλοδαπών εργαζομένων σύμφωνα με κρατικά προγράμματα μεταφοράς ομάδων μεταναστών εργαζομένων

- Το Τρίτο (προαιρετικό) Παράρτημα της Σύμβασης 97 ΔΟΕ περιέχει διατάξεις για τη διευκόλυνση της εισαγωγής των προσωπικών ειδών, εργαλείων και εξοπλισμού των μεταναστών εργαζομένων στις χώρες υποδοχής.

7. Τα σημαντικότερα σημεία της Σύμβασης 143 ΔΟΕ «Για τη μετανάστευση με παράνομες συνθήκες και την προώθηση της ισότητας ευκαιριών και μεταχείρισης των μεταναστών εργατών», συμπληρωματικής της Σύμβασης 97 ΔΟΕ, που είναι σκόπιμο να τονιστούν είναι τα παρακάτω¹¹:

¹¹ Σύμφωνα με το άρθρο 11 της Σύμβασης 143 ΔΟΕ εργαζόμενος μετανάστης (migrant worker) σημαίνει άτομο που μεταναστεύει, ή έχει μεταναστεύσει, από μια χώρα σε μια άλλη με σκοπό να εργασθεί στο πλαίσιο εξαρτημένης εργασίας («όχι για δικό του λογαριασμό») και περιλαμβάνει κάθε πρόσωπο που γίνεται νόμιμα δεκτό ως εργαζόμενος μετανάστης. Η Σύμβαση δεν εφαρμόζεται σε «συνοριακούς εργάτες», σε βραχυπρόθεσμες εισόδους ελεύθερων επαγγελματιών και καλλιτεχνών, σε ναυτικούς, σε άτομα που εισέρχονται ειδικά με το σκοπό της εκπαίδευσης ή σπουδών και σε εργαζόμενους οργανισμών ή εταιριών που έχουν εισέλθει στη χώρα υποδοχής προσωρινά κατόπιν αιτήματος του εκάστοτε εργοδότη για την εκτέλεση ενός συγκεκριμένου έργου (άρθρο 11 παρ. 2).

- Το άρθρο 1 της Σύμβασης επιβάλλει στα συμβαλλόμενα κράτη τον σεβασμό των «θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των μεταναστών εργατών». Η διάταξη ορθώς δεν διακρίνει μεταξύ νόμιμων και παράνομων μεταναστών εργατών

- Τα συμβαλλόμενα κράτη, σύμφωνα με το άρθρο 2, αναλαμβάνουν να ελέγχουν την ύπαρξη παράνομα εργαζομένων μεταναστών στο έδαφός τους και την αναχώρηση, διέλευση ή άφιξη στο έδαφός τους μεταναστών με σκοπό την εργασία, κατά τις οποίες διαδικασίες οι μετανάστες υποβάλλονται κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους, κατά την άφιξη ή τη διαμονή και εργασία τους σε συνθήκες αντίθετες προς διεθνείς συμβάσεις ή την εθνική νομοθεσία. Με την ίδια διάταξη επιβάλλεται η διαβούλευση των συμβαλλομένων κρατών με τις αντιπροσωπευτικές οργανώσεις εργοδοτών και εργαζομένων για τα προαναφερθέντα θέματα

- Το άρθρο 3 της Σύμβασης 143 ΔΟΕ επιβάλλει στα συμβαλλόμενα κράτη την υιοθέτηση όλων των «αναγκαίων και κατάλληλων μέτρων», με ή χωρίς τη συνεργασία άλλων συμβαλλομένων κρατών, για:

- (α) την καταστολή της παράνομης διακίνησης μεταναστών με σκοπό την εργασία και

- (β) την καταπολέμηση των οργανωτών της ανωτέρω παράνομης διακίνησης αλλά και των προσώπων που απασχολούν παράνομους αλλοδαπούς μετανάστες, με σκοπό την καταπολέμηση και εξάλειψη των παραβιάσεων του άρθρου 2 της ίδιας Σύμβασης

- Τα συμβαλλόμενα κράτη, σύμφωνα με το άρθρο 6 της Σύμβασης 143 ΔΟΕ, υποχρεούνται να θεσπίσουν νομοθεσία για τον αποτελεσματικό έλεγχο της παράνομης απασχόλησης μεταναστών εργαζομένων και για τον καθορισμό και εφαρμογή διοικητικών, αστικών και ποινικών κυρώσεων για την παράνομη απασχόληση των παραπάνω προσώπων, την οργάνωση της διακίνησης των ίδιων προσώπων που έχει ως αποτέλεσμα τις παραβιάσεις του άρθρου 2 της Σύμβασης 143 ΔΟΕ και για την παροχή, κερδοσκοπικής ή μη, βοήθειας σε αυτή τη διακίνηση

- Το άρθρο 8 περιέχει μια εξαιρετικής σημασίας διάταξη που προβλέπει ότι σε περιπτώσεις μεταναστών εργαζομένων που έχουν εργασθεί νόμιμα σε συμβαλλόμενο κράτος αυτοί δεν πρέπει να χάνουν το καθεστώς νόμιμης παραμονής μόνο εξαιτίας της απώλειας της εργασίας τους η οποία δεν πρέπει αφ' εαυτής να συνεπάγεται την ανάκληση της άδειας παραμονής ή εργασίας. Επιπλέον, οι εν λόγω μετανάστες πρέπει να τυγχάνουν εθνικής μεταχείρισης σχετικά, μεταξύ άλλων, με τις εγγυήσεις της ασφάλειας εργασίας, της ανακατάταξης και της επαγγελματικής επανεκπαίδευσης

- Εξίσου σημαντική για την προστασία των μεταναστών εργαζομένων είναι η διάταξη του άρθρου 9 της Σύμβασης 143 ΔΟΕ σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση που ο μετανάστης εργαζόμενος παραμένει παράνομα στη χώρα υποδοχής χωρίς τη δυνατότητα νομιμοποίησης, ο ίδιος και η οικογένειά του απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα που απορρέουν από τις παρελθούσες απασχολήσεις τους. Σε περίπτωση αμφισβήτησης των δικαιωμάτων αυτών ο ενδιαφερόμενος μετανάστης πρέπει να έχει τη δυνατότητα προσφυγής, αυτοπροσώπως ή με πληρεξούσιο, σε αρμόδια Αρχή για την επίλυση της εν λόγω διαφοράς

- Θεμελιώδους σημασίας είναι η διάταξη του άρθρου 10 της Σύμβασης 143 ΔΟΕ που προβλέπει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να προωθούν και να διασφαλίζουν για όλους τους νόμιμους μετανάστες και τα μέλη των οικογενειών τους¹² ισότητα ευκαιριών και μεταχείρισης σχετικά με την εργασία και την απασχόληση, την κοινωνική ασφάλιση, τον συνδικαλισμό, τα πολιτισμικά δικαιώματα και «τις ατομικές και συλλογικές ελευθερίες»

- Τέλος, το άρθρο 14 της Σύμβασης 143 ΔΟΕ επιτρέπει την καθιέρωση από τα συμβαλλόμενα κράτη ως όρους της ελεύθερης επιλογής εργασίας από το μετανάστη εργαζόμενο τη νόμιμη διαμονή του μετανάστη στη χώρα υποδοχής για λόγους εργασίας για κάποια συγκεκριμένη περίοδο που δεν μπορεί όμως να υπερβαίνει τα δύο έτη, ή, εάν η σχετική νομοθεσία προβλέπει τη σύναψη συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου κάτω των δύο ετών, τη συμπλήρωση της πρώτης σύμβασης εργασίας¹³.

II. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΤΟΥΣ (1990)

1. Η Σύμβαση αυτή υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ την 18.12.1990¹⁴ μετά από μακρόχρονες (δεκαετείς) διακρατικές διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο του ΟΗΕ, κυρώθηκε από την εικοστή χώρα στις 10.12.2002

---

¹² Ως μέλη οικογένειας λογίζονται, σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 2 της ίδιας Σύμβασης «ο/η σύζυγος του μετανάστη και τα εξαρτημένα από αυτούς τέκνα, και εξαρτημένοι πατέρας και μητέρα». Βλ. επίσης σχετική παρ. 13 της Σύστασης 151 της ΔΟΕ για την εφαρμογή της ανωτέρω Σύμβασης.

¹³ Η Σύμβαση συνοδεύεται από τη Σύσταση 151 ΔΟΕ, μη δεσμευτικού χαρακτήρα, με ιδιαίτερα σημαντικές, για την πρακτική, «επεξηγηματικές» διατάξεις.

¹⁴ A/RES/45/158. Βλ. επίσης R. Cholewinski, ό.π., σελ. 137-204. H. Gahad, «Η εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης που κωδικοποιεί τα δικαιώματα των μεταναστών εργατών και των μελών των οικογενειών τους», ΙΜΔΑ (επιμ.), ό.π., σελ. 37-56.

και έτσι πρόκειται να τεθεί σε ισχύ το 2003¹⁵. Με τη *Διακήρυξη της Αθήνας* (3 Νοεμβρίου 2001, παρ. III)¹⁶ οι Μεσογειακές, συμπεριλαμβανομένης της Ελληνικής, Εθνικές Επιτροπές και οι Οργανισμοί Προώθησης και Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προέτρεψαν τα κράτη να επικυρώσουν την ανωτέρω Διεθνή Σύμβαση (Σύμβαση), τονίζοντας, μεταξύ άλλων, ότι «[ο]ι μετανάστες πρέπει να τυγχάνουν μεταχείρισης σύμφωνης με τις ανθρωπιστικές αξίες και το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου, και ιδιαίτερα την αρχή της μη διάκρισης».

Την ανάγκη κύρωσης/προσχώρησης και εφαρμογής από τα κράτη της Σύμβασης έχει επανειλημμένα τονίσει η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου¹⁷, υπογραμμίζοντας ότι η Σύμβαση «άνοιξε ένα νέο κεφάλαιο στην ιστορία των προσπαθειών καθιέρωσης των δικαιωμάτων μεταναστών εργατών και διασφάλισης της προστασίας και σεβασμού τους. Είναι μια ολοκληρωμένη διεθνής σύμβαση, εμπνευσμένη από υπάρχουσες δεσμευτικές διεθνείς συμφωνίες, μελέτες ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ, [πορίσματα εμπειρογνομόνων κα]»¹⁸. Η Ύπατη Αρμοστεία έχει τονίσει επίσης ότι η Σύμβαση, ως μία σύμβαση προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, θεσπίζει πρότυπα για τη δημιουργία εθνικής νομοθεσίας και τις σχετικές δικαστικές και διοικητικές εθνικές διαδικασίες¹⁹.

Η αναγκαιότητα της κύρωσης της ως άνω Σύμβασης από την Ελλάδα ενισχύθηκε πρόσφατα από τον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου ο οποίος υπογράμμισε τη δεινή θέση πολλών αλλοδαπών εργαζομένων στη χώρα μας, με την από 31.10.2002 εγκύκλιό του²⁰ προς τους Προϊσταμένους των Εισαγγελιών Εφετών και των Εισαγγελιών Πρωτοδικών. Με την εγκύκλιο αυτή ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου εξέφρασε την ανησυχία του διότι «πλειάδα παραβάσεων των κανόνων του εργατικού δικαίου [και κατ' επέκταση των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 Σ] ακούγεται καθημερινά, ιδίως σε βάρος αλλοδαπών μεταναστών εργαζομένων» και, ως εκ τούτων, κάλεσε τους ανωτέρω

¹⁵ Βλ. UNHCHR, *Fact Sheet No. 24, The Rights of Migrant Workers*, Geneva (www.unhchr.ch).

¹⁶ Βλ. ΕΕΔΑ, *Ετήσια Έκθεση 2001*, Αθήνα, 2002, σελ. 335.

¹⁷ UN Human Rights Commission, 58th Session, Panel on Migrants, Introductory Statement by Mary Robinson, Geneva, 15.4.2002 (www.unhchr.ch).

¹⁸ UNHCHR, *Fact Sheet No. 24*, loc.cit, introduction.

¹⁹ Στο ίδιο. Την ίδια θέση εξέφρασε προς τα κράτη μέλη της ΕΕ ένα μεγάλο μέρος αντιπροσώπων του Ευρωκοινοβουλίου: παρ. 96, *Motion for a European Parliament Resolution on the human rights situation in the European Union (2001) (2001/2014(INI))* στο European Parliament, *Report on the human rights situation in the EU (2001)*, Doc A5-0451/2002, 12.12.2002.

²⁰ ΑΠ 2834/εγκ.4.

Εισαγγελείς να δείξουν «την προσήκουσα αυστηρότητα για την πρόληψη ή την καταστολή φαινομένων που ευτελίζουν τον άνθρωπο και προσβάλλουν την δημοκρατική και πολιτισμένη μας κοινωνία».

2. Τα σημαντικότερα σημεία της Σύμβασης που είναι σκόπιμο να υπογραμμισθούν είναι τα εξής:

(α) Σε αντίθεση προς τις προαναφερθείσες Συμβάσεις της ΔΟΕ η Σύμβαση του ΟΗΕ εφαρμόζεται, κατ' αρχήν, σύμφωνα με το άρθρο 1, σε όλους τους μετανάστες εργαζομένους²¹ και στα μέλη των οικογενειών τους χωρίς καμία διάκριση «λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών ή άλλων απόψεων, εθνικής, εθνοτικής ή κοινωνικής καταγωγής, ιθαγένειας, ηλικίας, οικονομικής κατάστασης, ιδιοκτησίας, προσωπικής κατάστασης, γέννησης ή άλλου καθεστώτος»

(β) Το άρθρο 7 της Σύμβασης κατοχυρώνει τη θεμελιώδη αρχή της μη διάκρισης, βάσει των ανωτέρω κριτηρίων, για όλους τους μετανάστες εργαζόμενους και τις οικογένειές τους, «σύμφωνα με τα διεθνή κείμενα που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα»

(γ) Το Κεφάλαιο ΙΙΙ της Σύμβασης περιέχει μια σειρά διατάξεων προστατευτικών των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και υποχρεώσεων, για όλους ανεξαιρέτως τους μετανάστες εργαζόμενους και τα μέλη των οικογενειών τους. Τα κυριότερα από αυτά τα δικαιώματα και υποχρεώσεις είναι τα εξής:

- Δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 9)
- Δικαίωμα στην ελευθερία από βασανιστήρια ή άλλους τρόπους σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (άρθρο 10)
- Ελευθερία από την κατάσταση «δουλείας ή δουλοπρέπειας», και από καταναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία (άρθρο 11)
- Δικαίωμα ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας (άρθρο 12) και το δικαίωμα έκφρασης (άρθρο 13)
- Προστασία της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 14)
- Προστασία της ιδιοκτησίας (άρθρο 15)
- Ελευθερία και ασφάλεια του προσώπου (άρθρα 16 και 17)

---

²¹ «Μετανάστης εργαζόμενος» σημαίνει, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 1 της Σύμβασης, το «πρόσωπο που πρόκειται να προσληφθεί, ή που προσλαμβάνεται ή που έχει ήδη προσληφθεί σε μισθωτή δραστηριότητα σε Κράτος του οποίου δεν έχει την ιθαγένεια». Ως «μέλη της οικογένειας» θεωρούνται, σύμφωνα με το άρθρο 4 της Σύμβασης, τα «πρόσωπα που έχουν συνάψει γάμο με τους μετανάστες εργαζομένους ή που έχουν με αυτούς σχέση, που σύμφωνα με το εφαρμοζόμενο δίκαιο, παράγει αποτελέσματα ισοδύναμα με το γάμο, καθώς και στα εξαρτώμενα παιδιά και άλλα εξαρτώμενα πρόσωπα που αναγνωρίζονται ως μέλη της οικογένειας σύμφωνα με την εφαρμοζόμενη νομοθεσία ή με τις εφαρμοζόμενες διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες μεταξύ των ενδιαφερομένων Κρατών».

- Δικαίωμα ίσης μεταχείρισης με τους πολίτες του κράτους υποδοχής ενώπιον των δικαστηρίων (άρθρο 18)
- Ρητή απαγόρευση της καταστροφής διαβατηρίων ή αντίστοιχων εγγράφων, από οιονδήποτε, ενός μετανάστη εργαζομένου ή μέλους της οικογένειάς του (άρθρο 21)
  - Απαγόρευση μέτρων ομαδικής απέλασης (άρθρο 22)
  - Δικαίωμα απόλαυσης «μεταχείρισης όχι λιγότερο ευνοϊκής από αυτή που αναγνωρίζεται στους πολίτες του Κράτους απασχόλησης» αναφορικά με, μεταξύ άλλων, τη μισθοδοσία τους, τις συνθήκες εργασίας και τους όρους απασχόλησης (άρθρο 25)²²
  - Δικαίωμα του συνδικαλιζέσθαι (άρθρο 26)
  - Δικαίωμα εθνικής μεταχείρισης όσον αφορά στην κοινωνική ασφάλιση (άρθρο 27)
  - Δικαίωμα ιατρικής περίθαλψης σε επείγουσες περιπτώσεις (άρθρο 28)
  - Δικαίωμα των παιδιών των μεταναστών εργαζομένων να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση (άρθρο 30)
    - Σεβασμός της πολιτισμικής ταυτότητας των μεταναστών και διευκόλυνση από τα κράτη μέρη της διατήρησης των πολιτισμικών δεσμών με το κράτος καταγωγής (άρθρο 31)
    - Υποχρέωση των μεταναστών να συμμορφώνονται με τους νόμους και τις ρυθμίσεις κάθε κράτους διέλευσης και κράτους απασχόλησης και να σέβονται την πολιτισμική ταυτότητα των κατοίκων αυτών των κρατών (άρθρο 34)

(δ) Ειδικότερα δικαιώματα προβλέπονται για τους νόμιμους μετανάστες εργαζομένους και τις οικογένειές τους από το Κεφάλαιο IV της Σύμβασης, κυριότερα των οποίων είναι τα εξής:

²² Η ως άνω διάταξη βρίσκεται σε απόλυτη αρμονία με το άρθρο 7 του Διεθνούς Συμφώνου Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων (ΔΣΟΚΠΔ), κυρωθέντος από την Ελλάδα με το ν. 1532/1985 (ΦΕΚ Α' 43). Το άρθρο 25 ΔΣΜΕ όμως είναι σύμφωνο και με το σύγχρονο ελληνικό εργατικό δίκαιο. Το Εφετείο Αθηνών με την απόφασή του 23/2001 (Αρχ Νομ, 2001, σελ. 872), ακολουθώντας ρητά την απόφαση του Αρείου Πάγου 389/1998 (ΔΕΝ, 1998, σελ. 601), τόνισε ότι, σύμφωνα με την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία, «επιδόματα (δώρα) εορτών, άδεια, αποδοχές αδείας και επίδομα αδείας δικαιούνται όχι μόνο οι μισθωτοί οι απασχολούμενοι σε κάποιον εργοδότη με έγκυρη σύμβαση εξαρτημένης εργασίας αλλά και οι προσφέροντες τις υπηρεσίες τους βάσει άκυρης συμβάσεως εργασίας με απλή σχέση εργασίας...Συνεπώς και σε περίπτωση άκυρης συμβάσεως εργασίας ο εργαζόμενος δικαιούται ευθέως εκ του νόμου – όχι βάσει των διατάξεων του αδικαιολογήτου πλουτισμού - τις αποδοχές και το επίδομα αδείας καθώς και τα επιδόματα (δώρα) εορτών...Περαιτέρω [σύμφωνα με το ελληνικό εργατικό δίκαιο] συνάγεται ότι και σε περίπτωση σχέσεως εργασίας από άκυρη σύμβαση ο εργοδότης, όταν θέλει να παύσει να δέχεται την εργασία που του προσφέρεται πρέπει να καταγγείλει τη σχέση και να καταβάλει την αποζημίωση που προβλέπει για την καταγγελία ο ν. 2112/20 ανάλογα με το χρόνο διάρκειας της σχέσεως εργασίας.» Η νομολογιακή αυτή θέση έχει υιοθετηθεί και στην απόφαση 3790/2001 του Εφετείου Αθηνών (ΕπιθεργΔικ, 2002, σελ. 163).

- Δικαίωμα, πριν την αναχώρησή τους ή το αργότερο κατά την εισδοχή τους, σε πλήρη ενημέρωση από το κράτος καταγωγής ή απασχόλησης όλων των όρων εισδοχής, παραμονής και εργασίας στο κράτος απασχόλησης (άρθρο 37)

- Δικαίωμα να απουσιάζουν προσωρινά από το κράτος απασχόλησης χωρίς να επηρεάζεται η άδεια παραμονής ή εργασίας (άρθρο 38)

- Δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας στο έδαφος του κράτους απασχόλησης (άρθρο 39)

- Δικαίωμα του συνδικαλιζέσθαι (άρθρο 40)

- Δικαίωμα πρόσβασης σε κοινωνικές και ιατρικές υπηρεσίες, σε επαγγελματική επιμόρφωση και επανεπιμόρφωση (άρθρα 43 και 45)

- Δικαίωμα στη διασφάλιση της ενότητας των οικογενειών (άρθρο 44)

- Παροχή άδειας παραμονής ισχύουσα τουλάχιστον για την περίοδο που ισχύει η άδεια εργασίας για μισθωτή απασχόληση (άρθρο 49)

- Προστασία του καθεστώτος διαμονής των μελών της οικογένειας σε περίπτωση θανάτου του μετανάστη εργαζόμενου (άρθρο 50)

- Εθνική μεταχείριση όσον αφορά στην προστασία από την απόλυση, τις ωφέλειες της ανεργίας και την πρόσβαση σε εναλλακτική απασχόληση σε περίπτωση απώλειας της εργασίας ή λήξης της μισθωτής εργασίας (άρθρο 54)

- Τα ανωτέρω ισχύουν και για τους συνοριακούς και τους εποχικούς εργαζόμενους (άρθρα 58-59)

(ε) Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ότι το Κεφάλαιο VI της Σύμβασης περιέχει ιδιαίτερα σημαντικές διατάξεις για την προαγωγή, σε εθνικό και διακρατικό επίπεδο, «δίκαιων και ανθρώπινων» συνθηκών για τους αλλοδαπούς μετανάστες εργαζομένους, όπως είναι μεταξύ άλλων:

- Η δημιουργία από τα κράτη μέρη κατάλληλων υπηρεσιών για τη δημιουργία και εφαρμογή μεταναστευτικής πολιτικής, τη συνεργασία με άλλα ενδιαφερόμενα κράτη, την παροχή πληροφοριών σε ενδιαφερόμενους εργοδότες, εργαζόμενους και στις οργανώσεις τους, την παροχή πληροφοριών και υποστήριξης στους μετανάστες και στις οικογένειές τους (άρθρο 65)

- Η συνεργασία των κρατών μερών για την ομαλή επιστροφή των μεταναστών εργαζομένων και των μελών των οικογενειών τους (άρθρο 67)

- Η συνεργασία των κρατών μερών για την πρόληψη και την εξάλειψη των παράνομων μετακινήσεων και την παράνομη απασχόληση των μεταναστών εργαζομένων (άρθρο 68)

Ως εκ τούτων,

Η ΕΕΔΑ πιστεύει ότι τα ανωτέρω εξειδικευμένα διεθνή κείμενα της ΔΟΕ και του ΟΗΕ μπορούν να συμβάλουν τα μέγιστα στη δημιουργία και εφαρμογή από την Ελλάδα της αναγκαίας σύγχρονης και αποτελεσματικής μεταναστευτικής νομοθεσίας και πολιτικής, βασισμένων στις αρχές του διεθνούς δικαίου μεταναστών εργατών και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Για τους λόγους αυτούς η ΕΕΔΑ προτείνει την άμεση κύρωση από την Ελλάδα των Συμβάσεων 97 και 143 ΔΟΕ, όπως επίσης της Διεθνούς Σύμβασης για τους Μετανάστες Εργαζομένους και τα Μέλη των Οικογενειών τους (ΟΗΕ, 1990).

12.12.2002

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 12
ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ «ΟΠΛΟΦΟΡΙΑ, ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΟΠΛΩΝ
ΑΠΟ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΥΣ ΚΑΙ
ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥΣ Σ' ΑΥΤΑ»

ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ «ΟΠΛΟΦΟΡΙΑ, ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΟΠΛΩΝ ΑΠΟ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥΣ Σ' ΑΥΤΑ»*

1. Η ΕΕΔΑ έχει ήδη, με την από 5.4.2001 επιστολή της, στείλει στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης τις παρατηρήσεις της για το νομικό πλαίσιο που αφορά στη χρήση βίας και όπλων από δημόσια δύναμη¹, όπως είχε ζητηθεί από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης με την από 22.3.2001 επιστολή του.

2. Η ΕΕΔΑ ανησυχεί ιδιαίτερα για το ζήτημα της άσκησης βίας εν γένει από αστυνομικές δυνάμεις στη χώρα μας, που έχει τονιστεί σε πρόσφατες εκθέσεις διεθνών μη κυβερνητικών και διακυβερνητικών οργανισμών όπως είναι η Διεθνής Αμνηστία, η Διεθνής Ομοσπονδία του Ελσίνκι για τα δικαιώματα του ανθρώπου² και η Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT)³.

Το ως άνω σχέδιο νόμου αποτελεί, γενικά, σημαντικό βήμα για τον αναγκαίο εκσυγχρονισμό του νομικού πλαισίου της οπλοφορίας και οπλοχρησίας αστυνομικών, κινούμενο μέσα στο πλαίσιο των από 5.4.2001 παρατηρήσεων και προτάσεων της ΕΕΔΑ. Η ΕΕΔΑ θεωρεί ιδιαίτερα θετικό το γεγονός ότι το σχέδιο νόμου, σύμφωνα και με τη σχετική αιτιολογική έκθεση, λαμβάνει υπόψη τον *Κώδικα του ΟΗΕ για τη συμπεριφορά των στελεχών που είναι επιφορτισμένα με το καθήκον επιβολής του νόμου* (1979) και τις *Βασικές Αρχές του ΟΗΕ για τη χρήση βίας και όπλων από όργανα επιφορτισμένα με την επιβολή του νόμου* (1990). Η ΕΕΔΑ με τις παρατηρήσεις της του 2001 είχε κάνει ιδιαίτερη μνεία και των δύο αυτών διεθνών κειμένων, τονίζοντας ότι οι αρχές που εμπεριέχονται στα κείμενα αυτά θα πρέπει να υιοθετηθούν και να τηρηθούν στην πράξη από την Ελληνική Αστυνομία. Θετική νομοθετική εξέλιξη είναι επίσης οι νέες διατάξεις του σχεδίου νόμου (άρθρα 5 και 6) που προβλέπουν τον έλεγχο καταλληλότητας οπλοφορούντων αστυνομικών και τη σχετική εκπαίδευσή τους, όπως είχε επίσης προταθεί από την ΕΕΔΑ το 2001.

* Εισηγητής: Ν. Σπαρόπουλος, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ.

¹ Βλ. ΕΕΔΑ, *Ετήσια Έκθεση 2001*, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 2002, σελ. 107-115.

² Βλ. Amnesty International and International Helsinki Federation for Human Rights, *Greece – In the shadow of impunity – Ill-treatment and the misuse of firearms*, London, September 2002.

³ CPT, *Report to the Government of Greece on the visit to Greece carried out by CPT from 23.11-05.10.2001*, Strasbourg, 20.11.2002, CPT/Inf (2002) 31, σελ. 16-19.

3. Όσον αφορά ειδικότερα στις διατάξεις του ως άνω σχεδίου νόμου η ΕΕΔΑ παρατηρεί τα εξής:

3.1 Άρθρο 2 («Έννοια όρων») παρ. γ: Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή «[ο]πλισμός είναι το σύνολο των αντικειμένων του άρθρου 1 του ν. 2168/1993 (ΦΕΚ Α' 147), που επιτρέπεται να φέρει ο αστυνομικός». Το άρθρο 1 του ν. 2168/1993 είναι μια διάταξη που περιέχει έναν ιδιαίτερα μακρύ κατάλογο όπλων, περιλαμβανομένων των «κυνηγετικών όπλων», «αεροβόλων», «πυρομαχικών», «εκρηκτικών υλών», «μεταλλικών γροθιών», «ξιφιδίων» κ.τ.λ.

Δεδομένου ότι το νέο νομοθετικό πλαίσιο, όπως έχει ήδη τονισθεί από την ΕΕΔΑ το 2001, θα πρέπει να στηρίζεται στις αρχές της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας της οπλοφορίας και οπλοχρησίας, όπως επίσης στην αρχή ότι ο νόμος πρέπει να ελέγχει αυστηρά και να περιορίζει τις περιπτώσεις οπλοφορίας και οπλοχρησίας αστυνομικών, θεωρείται απαραίτητο να διασαφηνισθεί και να προσδιορισθεί ο οπλισμός που «επιτρέπεται να φέρει ο αστυνομικός», σύμφωνα με τα άρθρα 2 (γ) και 3 παρ. 9 του σχεδίου νόμου, σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του ν. 2168/1993. Θεωρείται σκόπιμο το άρθρο 2 (γ) του (σχεδίου) νόμου να παραπέμπει ρητά στο άρθρο 3 παρ. 9 του (σχεδίου) νόμου που προβλέπει τη ρύθμιση μέσω Υπουργικής Απόφασης των θεμάτων που αφορούν, μεταξύ άλλων, «το είδος του οπλισμού που χρεώνεται στις Υπηρεσίες και το προσωπικό ανάλογα με την υπηρεσιακή του θέση».

3.2 Άρθρο 4 («Χρήση πυροβόλου όπλου και αρχές που τη διέπουν»), παρ. 2: Η διάταξη αυτή εισάγει ορθά τον κανόνα κλιμάκωσης της χρήσης βίας και της χρήσης πυροβόλου όπλου από τους αστυνομικούς. Συγκεκριμένα ορίζει ότι ο αστυνομικός «επιτρέπεται να κάνει χρήση πυροβόλου όπλου, εφόσον αυτό είναι απαραίτητο για την εκπλήρωση του καθήκοντός του και συντρέχουν» μια σειρά προϋποθέσεων [άρθρο 4 παρ. 2 (α), (β), (γ), (δ)]. Στο εδάφιο (α) της παρ. 2 είναι σκόπιμο η φράση «όλα τα ηπιότερα μέσα» να έχει ως εξής: «ηπιότερα του πυροβολισμού μέσα», σύμφωνα με το άρθρο 2 (στ) του σχεδίου νόμου.

Επίσης δημιουργεί προβληματισμό η εξαίρεση που εισάγουν τα εδάφια (β) και (δ) του άρθρου 4 παρ. 2, σύμφωνα με τα οποία οι προϋποθέσεις χρήσης πυροβόλου όπλου από αστυνομικό είναι δυνατό να μην τηρηθούν αν η προειδοποίηση χρήσης πυροβόλου όπλου ή οι ηπιότερες χρήσεις πυροβόλου όπλου, αντίστοιχα, κριθεί ότι είναι «μάταιες». Η εξαίρεση αυτή εισάγει έναν ιδιαίτερα αόριστο και ασαφή όρο, τον όρο της «ματαιότητας» της κλιμάκωσης χρήσης βίας, που προσφέρει ένα ευρύ πεδίο υποκειμενικής κρίσης και δράσης του ένοπλου αστυνομικού στην πράξη. Γι αυτό θεωρείται σκόπιμο η φράση «εκτός αν αυτό είναι μάταιο» να τροποποιηθεί ως εξής: «εκτός αν αυτό είναι μάταιο υπό τις συγκεκρι-

μένες συνθήκες», σύμφωνα με τη δέκατη Βασική Αρχή του ΟΗΕ για τη χρήση βίας και όπλων από όργανα επιφορτισμένα με την επιβολή του νόμου (1990)⁴.

3.3 Άρθρο 4 παρ. 4 εδ. γ: Η διάταξη αυτή επιτρέπει τον «πυροβολισμό ακινητοποίησης», δηλαδή τον πυροβολισμό που στοχεύει να πλήξει μη ζωτικά σημεία του σώματος ανθρώπου, σύμφωνα με το άρθρο 2 (ε) (3) του σχεδίου νόμου, σε περίπτωση νόμιμης σύλληψης «καταδικασθέντος ή υποδίκου ή καταδιωκόμενου που καταλαμβάνεται να τελεί επ'αυτοφώρω κακούργημα ή πλημμέλημα, εφόσον αντιδρά στη σύλληψή του και είναι οπλισμένος». Δεδομένης της εν δυνάμει υψηλής επικινδυνότητας για την ανθρώπινη ζωή του «πυροβολισμού ακινητοποίησης», θεωρείται αναγκαίο να περιοριστεί ο «πυροβολισμός ακινητοποίησης» στο εδ. γ ρητώς μόνο στις περιπτώσεις ύπαρξης αντίδρασης στη νόμιμη σύλληψη με ταυτόχρονη χρήση, και όχι λόγω απλής ύπαρξης, οπλισμού, ή εάν είναι φανερός ο άμεσος κίνδυνος χρήσης.

3.4 Άρθρο 4 παρ. 4 εδ. δ: Η παραπάνω παρατήρηση ισχύει και για το εδάφιο (δ) που επιτρέπει τον «πυροβολισμό ακινητοποίησης» για την «αποτροπή παράνομης εισόδου στη χώρα ή εξόδου απ' αυτή προσώπων που επιχειρούν παράνομη διακίνηση ανθρώπων ή πραγμάτων και οπλοφορούν». Και εδώ ή απλή οπλοφορία των διακινητών δεν θα πρέπει να νομιμοποιεί την άσκηση ένοπλης βίας από αστυνομικούς. Ο «πυροβολισμός ακινητοποίησης» θεωρείται σκόπιμο να λαμβάνει χώρα και στην περίπτωση αυτή μόνο εφόσον έχει υπάρξει χρήση οπλισμού από τους διακινητές, ή εάν είναι φανερός ο άμεσος κίνδυνος χρήσης, και όχι απλώς λόγω της οπλοφορίας αυτών των προσώπων.

Εν προκειμένω θα πρέπει να τονιστεί ότι σε περιπτώσεις διακίνησης ανθρώπων, οι πυροβολισμοί ακινητοποίησης κατά των διακινητών θέτουν, στην πράξη, σε ιδιαίτερα επικίνδυνη θέση τα διακινούμενα πρόσωπα, μεταξύ των οποίων πολλές φορές υπάρχουν πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο ή αλλοδαποί, συμπεριλαμβανομένων ανηλίκων, που χρήζουν διεθνούς προστασίας. Ως εκ τούτων, η χρήση όπλων στις περιπτώσεις αυτές πρέπει να είναι ιδιαίτερα περιορισμένη, σύμφωνα με τις αρχές της αναγκαιότητας και αναλογικότητας.

3.5 Άρθρο 7 («Ποινικές κυρώσεις»): Η παρ. 2 του άρθρου 7 προβλέπει την ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι μηνών για τον αστυνομικό που «παραδίδει παράνομα σε άλλον το ατομικό του όπλο». Η παρ. 4 του ίδιου άρθρου

⁴ «In the circumstances provided for under principle 9, law enforcement officials shall identify themselves as such and give a clear warning of their intent to use firearms, with sufficient time for the warning to be observed, unless to do so would unduly place the law enforcement officials at risk...or would be clearly inappropriate or pointless in the circumstances of the incident».

προβλέπει την ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών για τον αστυνομικό που «απειλεί παράνομα με πυροβόλο όπλο ή εκτελεί παράνομα εκφοβιστικό πυροβολισμό ή πυροβολεί παράνομα κατά πραγμάτων». Η συνύπαρξη αυτών των δύο διατάξεων είναι αντιφατική διότι αν και η προβλεπόμενη διακίνδυνευση προσώπων από την παράνομη δράση αστυνομικού της παρ. 4 είναι, κατά κανόνα, πολύ υψηλότερου βαθμού από αυτή της παρ. 2, η επαπειλούμενη ποινή φυλάκισης στην παρ. 4 είναι κατά το ήμισυ μικρότερη από αυτή της παρ. 2. Ως εκ τούτου, θεωρείται αναγκαία η αύξηση της ποινής φυλάκισης της παρ. 4.

3.6 Η ΕΕΔΑ θεωρεί ιδιαίτερης σημασίας τη διά του υπό εξέταση σχεδίου νόμου θεσμοθέτηση από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης ειδικού οργάνου για την περιοδική, τουλάχιστον διετή, αξιολόγηση της εφαρμογής του νόμου για την οπλοφορία και την οπλοχρησία αστυνομικών, με σκοπό τη βελτίωση της σχετικής νομοθεσίας και της πρακτικής της Ελληνικής Αστυνομίας. Στο όργανο αυτό θα πρέπει να συμμετέχουν, εκτός από στελέχη του Υπουργείου, ειδικοί επιστήμονες. Οι ανωτέρω εκθέσεις αξιολόγησης είναι σκόπιμο να δημοσιοποιούνται και ιδίως να γνωστοποιούνται σε αρμόδιους επιστημονικούς φορείς και την ΕΕΔΑ για την υποβολή περαιτέρω βελτιωτικών προτάσεων.

3.7 Τέλος, η ΕΕΔΑ πιστεύει ότι το φαινόμενο της υπέρμετρης άσκησης (ένοπλης ή άοπλης) βίας από αστυνομικές δυνάμεις συνδέεται άμεσα όχι μόνο με την εκπαίδευση αυτών στη χρήση οπλισμού, στην οποία περιορίζεται το υπό εξέταση σχέδιο νόμου, αλλά, προ πάντων, με την ουσιαστική, συστηματική και συνεχή εκπαίδευση των αστυνομικών δυνάμεων στην προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και την εμπέδωση στις αστυνομικές δυνάμεις των σχετικών θεμελιωδών αρχών προστασίας της ανθρώπινης αξίας (ζωής και αξιοπρέπειας).

Το Δ' Τμήμα (Τμήμα Προώθησης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) της ΕΕΔΑ ήλθε σε επαφή τον Μάρτιο 2001 με τη Διεύθυνση Εκπαίδευσης του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και απέστειλε επιστολή στον Υπουργό Δημόσιας Τάξης τονίζοντας την άμεση ανάγκη εντατικοποίησης και αυτονόμησης, μέσω εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, της εκπαίδευσης και επιμόρφωσης όλων των Ελλήνων αστυνομικών σε θέματα προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπως επίσης την ανάγκη έκδοσης σύγχρονων, εξειδικευμένων εγχειριδίων και την παράλληλη ενίσχυση της Διεύθυνσης Εκπαίδευσης της Ελληνικής Αστυνομίας. Η ΕΕΔΑ δεν έχει λάβει ακόμη απάντηση από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης, αλλά θεωρεί απολύτως απαραίτητη την άμεση προώθηση και επεξεργασία των ανωτέρω προτάσεων του Δ' Τμήματος της ΕΕΔΑ από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, ως άμεσα συνδεδεμένων με την αναγκαία μακροπρόθεσμη, ολιστική αντιμετώπιση των προβλημάτων που προσπαθεί να επιλύ-

σει το ως άνω σχέδιο νόμου. Εν τω μεταξύ, θεωρείται απαραίτητη η συνεχής, συστηματική διδασκαλία των Οδηγιών, εγχειριδίων και άλλων ειδικών κειμένων διεθνών οργανισμών και ειδικότερα του Συμβουλίου της Ευρώπης.

12.12.2002

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 13
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΛΕΙΨΗ ΤΗΣ ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΗΣ
ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΕΡΓΑΤΙΚΑ
ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΛΕΙΨΗ ΤΗΣ ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ*

1. Με το β.δ. της 24 Ιουλίου 1920 «Περί κωδικοποιήσεως των νόμων περί ευθύνης προς αποζημίωσιν των εξ ατυχημάτων εν τη εργασία παθόντων εργατών ή υπαλλήλων» (ΦΕΚ Α΄ 191/25.8.1920), σε συνδυασμό με το ν. 551 της 31 Δεκεμβρίου 1914/Ιανουαρίου 1915, ορίζονται οι προϋποθέσεις αποζημίωσης «εργατών ή υπαλλήλων» από τον «κύριο της επιχείρησης» για «ατυχήματα εκ βιαίου συμβάντος» που επέρχονται σε εργάτες ή υπαλλήλους κατά την εκτέλεση της εργασίας τους ή «εξ αφορμής αυτής» (άρθρο 1). Βασική προϋπόθεση εφαρμογής των διατάξεων του εν λόγω β.δ. είναι η διακοπή εργασίας λόγω του ατυχήματος να διαρκέσει πάνω από τέσσερις μέρες.

2. Σύμφωνα με το άρθρο 2 του ως άνω β.δ. στην αποζημίωση αυτή υποχρεούνται:

- Οι εργοδότες οικοδομικών και άλλων τεχνικών έργων
- Οι κύριοι επιχειρήσεων που διεξάγονται σε κάθε είδους βιομηχανικά και βιοτεχνικά εργοστάσια, εργαστήρια, ή συνεργεία όπου γίνεται χρήση μηχανικών εργαλείων
  - Οι κύριοι επιχειρήσεων μεταφοράς «διά γης ή ύδατος», φόρτωσης, εκφόρτωσης και αποθήκευσης κάθε είδους
  - Οι κύριοι επιχειρήσεων ορυχείων και λατομείων και κάθε άλλης επιχείρησης ή εκμετάλλευσης όπου κατασκευάζονται ή χρησιμοποιούνται εκρηκτικές ή τοξικές ύλες ή γίνεται χρήση μηχανών.

Το ίδιο άρθρο διευκρινίζει ότι στην αποζημίωση αυτή υποχρεούται και το Δημόσιο όπως επίσης κάθε νομικό πρόσωπο που απασχολεί εργάτες ή υπαλλήλους σε εργασίες ή επιχειρήσεις όπως αυτές που προαναφέρθηκαν.

3. Η διάταξη του άρθρου 3 του β.δ. της 24 Ιουλίου 1920 καθορίζει την έκταση της αποζημίωσης την οποία διαβαθμίζει σε πέντε βασικές κατηγορίες:

- Σε περίπτωση πλήρους διαρκούς ανικανότητας η αποζημίωση περιλαμβάνει μισθούς εξ ετών

* Εισηγητής: Ν. Σπαρόπουλος, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ.

- Σε περίπτωση μερικής διαρκούς ανικανότητας η αποζημίωση περιλαμβάνει το εξαπλάσιο του ποσού κατά το οποίο ελαττώθηκε ή δύναται να ελαττωθεί το ετήσιο μισθολογικό εισόδημα του παθόντος
- Σε περίπτωση πλήρους πρόσκαιρης ανικανότητας που δεν παρατείνεται πέραν των δύο ετών, η αποζημίωση είναι ημερήσια και ίση με το ήμισυ του μισθού που ελάμβανε ο παθών τη μέρα του ατυχήματος
- Σε περίπτωση μερικής πρόσκαιρης ανικανότητας που δεν παρατείνεται πέραν των δύο ετών, η αποζημίωση είναι ημερήσια και ίση προς το ήμισυ της ελάττωσης που υφίσταται ή δύναται να υποστεί ο μισθός που ελάμβανε ο παθών τη μέρα του ατυχήματος
- Σε περίπτωση θανάτου η αποζημίωση περιλαμβάνει μισθούς πέντε ετών.

4. Η διάταξη που εγείρει σοβαρά ζητήματα νομιμότητας, σύμφωνα με το ελληνικό συνταγματικό κεκτημένο και αυτό διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι το άρθρο 5 του β.δ. της 24 Ιουλίου 1920¹, συγκεκριμένα τα εξής τρία εδάφιά του:

- Σύμφωνα με το πρώτο εδάφιο, αλλοδαποί δικαιούνται πληρωμή της τρίτης και τέταρτης κατηγορίας αποζημίωσης μόνο εφόσον διαμένουν στην Ελλάδα, και σε πληρωμή της πέμπτης κατηγορίας αποζημίωσης μόνο εφόσον διέμεναν στην Ελλάδα το χρόνο του δυστυχήματος.
- Σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο, οι αλλοδαποί εργαζόμενοι είναι δυνατόν να απολαμβάνουν μεταχείριση ίδια με αυτή των ημεδαπών, όσον αφορά στις τρίτη, τέταρτη και πέμπτη κατηγορίες αποζημίωσης, εφόσον αυτό προβλέπεται από σύμβαση της χώρας προέλευσης του αλλοδαπού με την Ελλάδα, που συνάπτεται με τον όρο της αμοιβαιότητας.
- Σύμφωνα με το τρίτο εδάφιο, μεταχείριση ημεδαπών απολαμβάνουν αλλοδαποί εργαζόμενοι, χωρίς περιορισμό ως προς την εφαρμογή των τρίτης, τέταρτης και πέμπτης κατηγοριών αποζημίωσης, εφόσον η σχετική νομοθεσία της χώρας προέλευσης προνοεί, υπό το πνεύμα της διάταξης του άρθρου 5, υπέρ των αλλοδαπών εργατών που βρίσκονται στο έδαφός της.

Οι ανωτέρω διατάξεις του περασμένου αιώνα θεσμοποιούν διακρίσεις εις βάρος αλλοδαπών εργαζομένων που δικαιούνται αποζημίωση λόγω εργατικού ατυχήματος που δεν συνάδουν με τις επικρατούσες αρχές σε διεθνές αλλά και εθνικό επίπεδο.

5. Την παραπάνω διακριτική μεταχείριση η Ελλάδα προσπάθησε να εξλείψει με το ν.δ. της 30/31 Οκτωβρίου 1935 (ΦΕΚ Α΄ 508) με το οποίο κυρώ-

---

¹ Βλ. επίσης Ι. Ληξουριώτης, *Το Νομικό Καθεστώς του Μετανάστη Μισθωτού στην Ελλάδα*, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1998, σελ. 435-437. Σ. Λεκέας (επιμ.), *Εργατικό Ατύχημα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002, σελ. 109, 119-133, 163-166.

θηκε η Σύμβαση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ) αρ. 19 (1925) για την εξομοίωση των αλλοδαπών και ιθαγενών εργατών όσον αφορά στην αποζημίωση εργατικών ατυχημάτων.

Σύμφωνα με το πρώτο άρθρο της Σύμβασης ΔΟΕ 19 κάθε συμβαλλόμενο μέρος που επικυρώνει τη Σύμβαση αυτή «υποχρεούται να παρέχει εις τους υπηκόους παντός ετέρου μέλους επικυρώσαντος την...σύμβασιν, οι οποίοι θέλουσι καταστή θύματα ατυχημάτων της εργασίας, λαβόντων χώραν επί του εδάφους των, ή εις τους έλκοντας δικαιώματα εξ αυτών, τους αυτούς όρους αποζημιώσεως ους εξασφαλίζει και εις τους ίδιους αυτού υπηκόους εν τη αποζημιώσει των ατυχημάτων της εργασίας» πρόσθετη έμφαση). Η ίδια διάταξη διευκρινίζει ότι αυτή η ισότητα όρων θα εξασφαλίζεται στους αλλοδαπούς εργάτες και τους έλκοντες από αυτούς δικαιώματα, «άνευ ουδενός όρου διαμονής».

6. Παρά τη θετική τροποποίηση του νομικού καθεστώτος αποζημίωσης αλλοδαπών εργαζομένων για εργατικά ατυχήματα με την κύρωση του Σύμβασης ΔΟΕ 19 από την Ελλάδα, στην πράξη η παροχή της ως άνω αποζημίωσης παραμένει προβληματική διότι διατηρείται κατ ουσία η ρήτρα της αμοιβαιότητας. Η μεταχείριση αλλοδαπών εργαζομένων είναι ίδια με αυτή των ημεδαπών εφόσον η χώρα προέλευσης (ιθαγένειας) των αλλοδαπών εργαζομένων έχει κυρώσει την ανωτέρω Σύμβαση. Η Σύμβαση αυτή μέχρι τον Οκτώβριο 2002 είχε κυρωθεί από 120 χώρες μέλη της ΔΟΕ. Ένας μεγάλος αριθμός χωρών εξακολουθεί να παραμένει εκτός του νομοθετικού πλαισίου της Σύμβασης ΔΟΕ 19 αφήνοντας, ταυτόχρονα ακάλυπτους τους πολίτες τους που εργάζονται εκτός των εδαφών τους. Μία από αυτές τις χώρες είναι η Αλβανία, πολίτες της οποίας αποτελούν την πλειοψηφία των αλλοδαπών εργαζομένων στην Ελλάδα.

7. Η διακριτική εις βάρος αλλοδαπών εργαζομένων νομοθεσία της Ελλάδας θεωρείται σκόπιμο να καταργηθεί για τους εξής κύριους λόγους:

A. Με την κύρωση της Σύμβασης ΔΟΕ 19 το 1935 η Ελλάδα γνωστοποίησε ουσιαστικά στη διεθνή κοινωνία την πρόθεσή της να εξαλείψει τις διακρίσεις εις βάρος αλλοδαπών εργαζομένων σε περιπτώσεις αποζημίωσης για εργατικά ατυχήματα. Η διατήρηση, επομένως, των διατάξεων του β.δ. της 24 Ιουλίου 1920 καταδεικνύει, τουλάχιστον, μια αντιφατική στάση της χώρας μας ως προς το εν λόγω ζήτημα.

B. Με την αναθεώρηση του 2001 το ελληνικό Σύνταγμα εισήγαγε στην ελληνική δικαιοταξία ρητώς και ενίσχυσε την αρχή του «κοινωνικού κράτους δικαίου» (νέο άρθρο 25 παρ. 1 Σ.) που ουσιαστικά είχε εισαχθεί ήδη από το Σύνταγμα του 1975 με τα άρθρα 21-25. Η ανωτέρω αρχή, μαζί με τα δικαιώ-

ματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, «τελεί υπό την εγγύηση του Κράτους». Η θεμελιώδης αυτή υπερνομοθετική αρχή έχει συγκεκριμενοποιηθεί σε διάφορες συνταγματικές διατάξεις, όπως είναι αυτές των άρθρων 21 παρ. 6 (προστασία ατόμων με αναπηρίες) και 22 παρ. 3 (συλλογικές συμβάσεις εργασίας για τους δημοσίους υπαλλήλους και τους υπαλλήλους ΟΤΑ ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου), όπου καταφαίνεται η τάση της νέας ελληνικής έννομης τάξης να προσδώσει έμφαση και ουσιαστικό περιεχόμενο στην προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων όλων, κατ' αρχήν, των προσώπων που ευρίσκονται στην επικράτεια του ελληνικού κράτους, χωρίς καμιά απολύτως διάκριση. Ταυτόχρονα όμως πρέπει να τονιστεί ότι οι ανωτέρω νέες συνταγματικές διατάξεις έχουν ως συνέπεια τη δημιουργία νέων ιδιαίτερα σημαντικών υποχρεώσεων του ελληνικού κράτους του οποίου τα όργανα οφείλουν «να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκηση» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και της αρχής του «κοινωνικού κράτους δικαίου», σύμφωνα με το νέο άρθρο 25 παρ. 1 Σ.

Γ. Το δικαίωμα «κάθε προσώπου» στην κοινωνική ασφάλεια, «συμπεριλαμβανομένων και των κοινωνικών ασφαλίσεων» είναι ένα από τα θεμελιώδη οικονομικά - κοινωνικά δικαιώματα που προστατεύει ρητά το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (άρθρο 9, ν. 1532/1985)². Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας με τη Σύμβαση 102 «περί ελαχίστων ορίων της κοινωνικής ασφάλειας» (ν. 3251/1955) έχει κάνει απόλυτα σαφές ότι μέρος της κοινωνικής ασφάλειας που πρέπει να παρέχουν τα σύγχρονα κράτη σε όλους ανεξαιρέτως τους εργαζομένους στο έδαφός τους είναι οι «παροχές λόγω εργατικού ατυχήματος και επαγγελματικής ασθένειας» (Μέρος VI της Σύμβασης ΔΟΕ 102). Οι παροχές αυτές συνίστανται, μεταξύ άλλων, σε ιατρική φροντίδα και αποζημίωση για τους προαναφερθέντες λόγους. Η Σύμβαση ΔΟΕ 102 διασαφηνίζει στο άρθρο 68 παρ. 1 ότι οι αλλοδαποί εργαζόμενοι πρέπει να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα όπως και οι ημεδαποί «ουχ'ήττον καθ' όσον αφορά τας παροχάς εν όλω ή εν μέρει τας χρηματοδοτούμενας αποκλειστικώς ή κυρίως από το Δημόσιον Ταμείον...». Η ανωτέρω Σύμβαση της ΔΟΕ έχει συμπληρωθεί από τη Σύμβαση ΔΟΕ 121 (1964) «για τις παροχές σε περίπτωση εργατικών ατυχημάτων και επαγγελματικών ασθενειών» που δεν έχει κυρώσει ακόμη η Ελλάδα.

² Βλ. επίσης M. Scheinin, «The right to social security» στο: A. Eide et al. (επιμ.), *Economic, Social and Cultural Rights*, Dordrecht etc, Martinus Nijhoff Publishers, 2nd ed, 2001, σελ. 211-221 και άρθρα 12 «Δικαίωμα για κοινωνική ασφάλεια» και 19 «Δικαίωμα των μεταναστών εργατών και των οικογενειών τους για προστασία και αντίληψη» του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (ν. 1426/1984).

Η ισότητα των μεταναστών εργαζομένων και των μελών των οικογενειών τους σε σχέση με τους ημεδαπούς στην απόλαυση της κοινωνικής ασφάλισης έχει κατοχυρωθεί με απόλυτο τρόπο στο άρθρο 27 της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Μεταναστών Εργατών και των Μελών των Οικογενειών τους (1990) που δεν έχει υπογράψει ακόμη η Ελλάδα. Το ίδιο καθεστώς ισότητας προβλέπει, κατ' αρχήν, και η διάταξη του άρθρου 18 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Νομικό Καθεστώς Μεταναστών Εργαζομένων (1977) που έχει υπογραφεί από την Ελλάδα την 24.11.1977 αλλά δεν έχει ακόμη κυρωθεί.

Η δεινή θέση πολλών αλλοδαπών εργαζομένων στην Ελλάδα υπογραμμίστηκε και από τον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου με την από 31.10.2002 εγκύκλιό του³ προς τους Προϊσταμένους των Εισαγγελιών Εφετών και των Εισαγγελιών Πρωτοδικών, με την οποία εξέφρασε την ανησυχία του διότι «πλειάδα παραβάσεων των κανόνων του εργατικού δικαίου [και κατ' επέκταση των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 Σ.] ακούγεται καθημερινά, ιδίως σε βάρος αλλοδαπών μεταναστών εργαζομένων». Ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου κάλεσε τους ανωτέρω Εισαγγελείς να δείξουν «την προσήκουσα αυστηρότητα για την πρόληψη ή την καταστολή φαινομένων που ευτελίζουν τον άνθρωπο και προσβάλλουν την δημοκρατική και πολιτισμένη μας κοινωνία».

8. Ως εκ τούτων, η ΕΕΔΑ προτείνει:

A. Τη ρητή κατάργηση των διακρίσεων εις βάρος αλλοδαπών εργαζομένων και την κατάργηση του άρθρου 5 του β.δ. της 24 Ιουλίου 1920 και του ν. 551 της 31 Δεκεμβρίου 1914/Ιανουαρίου 1915 για την αποζημίωση των ανωτέρω προσώπων λόγω εργατικών ατυχημάτων σύμφωνα, μεταξύ άλλων, με το άρθρο 25 παρ. 1 Σ. και το άρθρο 9 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ν. 1532/1985). Η ρητή κατάργηση των ανωτέρω διατάξεων θεωρείται απαραίτητη διότι το άρθρο 39 παρ. 1 του νόμου περί αλλοδαπών 2910/2001, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3013/2002, προβλέπει μεν την απόλαυση από τους νόμιμους αλλοδαπούς «των ίδιων ασφαλιστικών δικαιωμάτων με τους ημεδαπούς» αλλά οι διατάξεις των ανωτέρω νομοθετημάτων, ως ειδικότερες θα μπορούσαν, λανθασμένα παρά την αντίθεσή τους στο Σύνταγμα και στο ως άνω, υπερνομοθετικού χαρακτήρα (άρθρο 28 παρ. 1 Σ.), Διεθνές Σύμφωνο, να εφαρμοστούν από τη Διοίκηση ή τα Δικαστήρια σε περιπτώσεις αποζημίωσης αλλοδαπών εργαζομένων για εργατικά ατυχήματα.

³ ΑΠ 2834/εγκ.4.

Β. Την κύρωση από την Ελλάδα της Σύμβασης ΔΟΕ 121 (1964) «για τις παροχές σε περίπτωση εργατικών ατυχημάτων και επαγγελματικών ασθενειών» και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Νομικό Καθεστώς Μεταναστών Εργαζομένων (1977).

12.12.2002

ΚΕΙΜΕΝΑ αρ. 14
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΤΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
(ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ
ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΕΞΕΤΑΣΘΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ)

**ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΤΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
(ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ
ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΗΔΗ ΕΞΕΤΑΣΘΕΙ)***

A. ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Ο Χάρτης

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης είναι, στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα, το αντίστοιχο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που κατοχυρώνει τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Ο Χάρτης άνοιξε προς υπογραφή στο Συμβούλιο της Ευρώπης το 1961 και τέθηκε σε ισχύ το 1965¹. Το αρχικό κείμενο του Χάρτη συμπληρώθηκε το 1988² και αναθεωρήθηκε σε βάθος το 1996³.

Ο Χάρτης παρέχει:

- Προστασία στους χώρους εργασίας
- Ειδική προστασία σε χώρους εκτός εργασίας για ευάλωτες κατηγορίες προσώπων
- Κοινωνική προστασία για το σύνολο του πληθυσμού, στους χώρους εργασίας και έξω από αυτούς.

Κύριο γνώρισμα του Χάρτη είναι ο κανόνας σύμφωνα με τον οποίο κάθε συμβαλλόμενο κράτος που τον επικυρώνει δεν υποχρεούται να αποδεχθεί όλα τα δικαιώματα που περιέχει. Υποχρεούται πάντως να αποδεχθεί ένα ελάχιστο αριθμό θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων (άρθρο 20 του Χάρτη).

Έλεγχος εφαρμογής μέσω εκθέσεων

Η εφαρμογή του Κοινωνικού Χάρτη ελέγχεται, κυρίως, από έναν μηχανισμό που προβλέπει την τακτική υποβολή εκθέσεων. Ο έλεγχος των εκθέσεων έχει ανατεθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων που αποτελείται από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες, ενώ δύο άλλα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Κυβερνητική Επιτροπή και η Επιτροπή Υπουργών, παίζουν έναν πολύ σημαντικό πολιτικό ρόλο. Ένας εκπρόσωπος

* Εισηγητής: Γ. Κτιστάκις, Επιστημονικός Συνεργάτης ΕΕΔΑ.

¹ Η Ελλάδα τον κύρωσε με το ν. 1426/1984.

² Η Ελλάδα τον κύρωσε με το ν. 2595/1998.

³ Η Ελλάδα έχει κυρώσει το Πρωτόκολλο τροποποίησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (νόμος 2422/1996) αλλά έχει μόνο υπογράψει (3.5.1996) τον Αναθεωρημένο Κοινωνικό Χάρτη.

της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, οι διεθνείς οργανώσεις εργοδοτών και εργαζομένων και τα συνδικάτα, καθώς επίσης και ορισμένες μη κυβερνητικές οργανώσεις έχουν συμβουλευτικό ρόλο.

Έλεγχος εφαρμογής μέσω συλλογικών προσφυγών

Το πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, που προβλέπει μηχανισμό συλλογικών προσφυγών, τέθηκε σε ισχύ την 1 Ιουλίου 1998⁴, σκοπεύει να μειώσει τη σημασία των πληροφοριών που έρχονται από τις κυβερνήσεις μέσω του μηχανισμού των εκθέσεων των κρατών, και να ενθαρρύνει τους κοινωνικούς εταίρους του Συμβουλίου της Ευρώπης (π.χ. τις διεθνείς οργανώσεις των εργαζομένων) και ορισμένες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις να καταγγέλλουν απευθείας τις παραβιάσεις του Χάρτη στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, υποβάλλοντας προσφυγές. Το Πρωτόκολλο για τις συλλογικές προσφυγές είναι ο πρώτος μηχανισμός συλλογικών προσφυγών στον κοινωνικό χώρο. Η Ελλάδα δεν έχει μέχρι στιγμής αναγνωρίσει δικαίωμα στις ελληνικές ΜΚΟ να καταθέτουν συλλογικές προσφυγές.

Διαδικασία εξέτασης της συλλογικής προσφυγής

Η συλλογική προσφυγή εξετάζεται αρχικά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, η οποία, αφού αποφανθεί για το παραδεκτό, ερευνά τις εξηγήσεις και τις πληροφορίες που της παρέχουν τα δύο μέρη. Η Επιτροπή λαμβάνει επίσης υπόψη της τα σχόλια και τις παρατηρήσεις που της υπέβαλαν και τα άλλα κράτη που έχουν επικυρώσει το Πρωτόκολλο για τις συλλογικές προσφυγές και οι διεθνείς οργανώσεις των εργοδοτών και των εργαζομένων που έχουν ένα ειδικό, συμβουλευτικό ρόλο σύμφωνα με τον Χάρτη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων ετοιμάζει αμέσως μετά την Έκθεσή της για την υποβληθείσα προσφυγή και μεταφέρει στην Επιτροπή Υπουργών τα συμπεράσματά της για το αν το υπό εξέταση Κράτος σεβάστηκε ή όχι τον Χάρτη.

Αν τα συμπεράσματα της Έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων είναι αρνητικά τότε η Επιτροπή Υπουργών υιοθετεί ψήφισμα με γνώμονα την Έκθεση και, εφόσον τα συμπεράσματα παραμένουν αρνητικά, απευθύνει σύσταση στο υπό εξέταση κράτος, προκειμένου να τροποποιήσει τη νομοθεσία ή την πρακτική του. Το ίδιο το κράτος πρέπει να δώσει τις απαραίτητες πληροφορίες για τη λήψη εκείνων των μέτρων που θα επιφέρουν την συμμόρφωση. Απαλλάσσεται δε από αυτή την υποχρέωση με την επόμενη Έκθεση, που υποβάλλει η

---

⁴ Η Ελλάδα τον κύρωσε με το ν. 2595/1998.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων σύμφωνα με το άρθρο 21 του Χάρτη.

B. ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

Σε σύνολο δώδεκα συλλογικών προσφυγών, οι τρεις στρέφονται κατά της Ελλάδας.

Η πρώτη προσφυγή, η 3/1998 (*European Federation of Employees in Public Services v. Greece*), είχε ως αντικείμενο τα άρθρα 5 (συνδικαλιστικό δικαίωμα) και 6 (δικαίωμα συλλογικής διαπραγμάτευσης) του Κοινωνικού Χάρτη και τον σεβασμό των διατάξεων αυτών για τους εργαζόμενους στις ένοπλες δυνάμεις της χώρας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων απέρριψε την προσφυγή ως απαράδεκτη (13.10.1999) γιατί η Ελλάδα δεν δεσμεύεται από τα άρθρα 5 και 6 του Χάρτη.

Η δεύτερη προσφυγή, η 7/2000 (*International Federation of Human Rights Leagues v. Greece*), είχε ως αντικείμενο το άρθρο 1 παρ. 2 του Χάρτη που απαγορεύει την αναγκαστική εργασία και ορίζει ακριβώς τα ακόλουθα:

«Για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος για εργασία τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν υποχρέωση: ....

Να προσπατεύουν με αποτελεσματικό τρόπο το δικαίωμα του εργαζόμενου να κερδίζει τη ζωή του με εργασία που αναλαμβάνει ελεύθερα».

Η διεθνής ΜΚΟ, που κατέθεσε την προσφυγή, παρέθεσε σειρά ελληνικών διατάξεων που αντιβαίνουν στην απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας:

1. το π.δ. 17/1974 «Περί σχεδιάσεως εκτάκτου ανάγκης», που προβλέπει την κινητοποίηση πολιτών σε περίπτωση παρακώλυσης και διατάραξης της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της χώρας⁵,

2. το άρθρο 64 του π.δ. 1400/73 «Αξιωματικοί Ενόπλων Δυνάμεων. Υπηρεσιακή κατάσταση», που απαγορεύει την παραίτηση των αξιωματικών των ενόπλων δυνάμεων πριν συμπληρώσουν 25 έτη υπηρεσίας⁶,

⁵ Π.δ. 17/1974 άρθρο 2, παρ. 5 (όπως ίσχυε μέχρι το 2001):

«Κατάστασις εκτάκτου ανάγκης είναι πάσα αιφνίδια κατάσταση προκαλουμένη είτε εκ φυσικών ή άλλων γεγονότων πολεμικών ή μη, είτε εξ ανωμαλιών πάσης φύσεως και έχουσα ως αποτέλεσμα την δημιουργίαν ή την απειλήν δημιουργίας εκτεταμένων απωλειών, ζημιών και καταστροφών εις έμψυχον και άψυχον δυναμικόν της Χώρας ή την παρακώλυσιν και διατάραξιν της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της Χώρας».

⁶ Π.δ. 1400/73, άρθρο 64, εδ. 16 και 17:

«16. Το σύνολον υποχρεώσεως, αρχικής και μεταγενεστέρας, δεν δύναται, καθ' οιονδήποτε τρόπον να υπερβεί τα είκοσι πέντε (25) έτη.

3. τα άρθρα 205, 207 (1), 208, 210 (1) και 222 του Κώδικα Δημοσίου Ναυτικού Δικαίου και το άρθρο 4 παρ. 1 του ν. 3276/1944 «Περί συλλογικών συμβάσεων ναυτικής εργασίας», που προβλέπουν ποινική τιμωρία για τους εργαζόμενους του εμπορικού ναυτικού όταν αρνούνται να εργαστούν ακόμα και όταν επικαλούνται την απουσία ασφάλειας του πλοίου και των επιβατών⁷.

Τις θέσεις της Διεθνούς Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (International Federation of Human Rights Leagues) υποστήριξε και η Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Εργατών (European Trade Union Confederation).

---

17. Αξιωματικός μη εκπληρώσας τας βάσει του παρόντος ανειλημμένας υποχρεώσεις παραμονής εις το Στράτευμα δεν δύναται να παραιτηθή».

⁷ Κώδικας Δημοσίου Ναυτικού Δικαίου:

Άρθρον 205: Μέλος πληρώματος απουσιάζον αδικαιολογήτως εκ του πλοίου, καθ' ον χρόνον διεξάγεται επί αυτού η υπηρεσία κατά φυλακάς, τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρι τριών μηνών.
Άρθρον 207: 1. Μέλος πληρώματος απουσιάζον αδικαιολογήτως εκ του πλοίου εν τη αλλοδαπή επί δύο εν συνεχεία ημέρας ή μέχρι του απόπλου, εφ' όσον ούτος συντελείται ενωρίτερον, τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρις ενός έτους.

Άρθρον 208: 1. Ναυτολογηθείς, όστις αδικαιολογήτως δεν προσέρχεται προς ανάληψιν εργασίας επί του πλοίου, τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρις εξ μηνών ή χρηματικής ποινής.

2. Διά της αυτής ποινής τιμωρείται και ο υπογράφων ατομικήν σύμβασιν ναυτολόγησεως, όστις αποστελλόμενος εις την αλλοδαπήν, δεν προσέρχεται αδικαιολογήτως προς ναυτολόγησιν και ανάληψιν εργασίας

Άρθρον 210: 1. Μέλος πληρώματος μη υπακούον εις διαταγήν του πλοιάρχου ή του αρμοδίου Αξιωματικού, αφορώσαν εις εκτέλεσιν υπηρεσίας, τιμωρείται διά φυλακίσεως τουλάχιστον τριών μηνών.

Άρθρον 222: 1. Πλοίαρχος ή μέλος πληρώματος αρνούμενον να εκτελέση διαταγήν της Προξενικής Αρχής ή του κυβερνήτου Ελληνικού πολεμικού πλοίου αφορώσαν εις την τιμήν της Ελληνικής σημαίας, εις επείγουσαν ανάγκην του πολεμικού ναυτικού ή γενικώτερα εθνικά συμφέροντα, τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρι δύο ετών και χρηματικής ποινής.

2. Διά της αυτής ποινής τιμωρείται πας εκ του πληρώματος όστις, καίτοι απελύθη νομίμως, αρνείται να υπακούση εις διαταγήν της Προξενικής Αρχής όπως εγκαταλείψη το πλοίον εφ' ου υπηρετεί.

Άρθρο 4 παρ. 1 του ν. 3276/1944 «Περί συλλογικών συμβάσεων ναυτικής εργασίας»:

1. Υπεύθυνος εκ των εν τω προηγουμένω άρθρω του παρόντος νόμου υποπίπτων ή διαπράπτων παράβασιν διατάξεων των περί ων ο παρών Α. Νόμος συλλογικών συμβάσεων ή αρνούμενος να συμμορφωθή και εκπληρώση διαταγήν αρμοδίας Αρχής ή Υπηρεσίας σχετικήν με την εφαρμογήν διατάξεων των συλλογικών συμβάσεων, ή απόφασιν των υπό των συμβάσεων προβλεπομένων διαιτητικών επιτροπών, τιμωρείται διά φυλακίσεω μέχρις ενός έτους ή με χρηματικήν ποινήν μέχρι πεντακοσίων λιρών Αγγλίας ή και δι' αμφοτέρων των ποινών τούτων. Εν η περιπτώσει η παράβασις εμπίπτει εις τας διατάξεις του κωδικοποιηθέντος ν.δ. της 13-12-1923 «περί ποινικού και πειθαρχικού κώδικος του Εμπορικού Ναυτικού» ως τούτο ισχύει, καθ' ας προβλέπεται βαρυτέρα της εν τη παρούση παραγράφω προβλεπομένης ποινή, εφαρμογήν έχουσιν αι διατάξεις του ως είρηται Κώδικος. Εις τας εν τη παρούση παραγράφω ποινάς υπόκειται και πας όστις παροτρύνει, υποκινεί ή υποδεικνύει έργω ή λόγω την μη συμμόρφωσιν των κατά τα εν τω προηγουμένω άρθρω του παρόντος νόμου υπευθύνων προς τας συλλογικάς συμβάσεις και τας διεπούσας αυτάς εν γένει διατάξεις.

Η Ελληνική Κυβέρνηση δεσμεύτηκε στις γραπτές παρατηρήσεις της ότι θα τροποποιήσει όλες τις προηγούμενες διατάξεις, προκειμένου να μην αντίκεινται στην απαγόρευση αναγκαστικής εργασίας, που εγγυάται ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων έκρινε ομόφωνα ότι και στις τρεις περιπτώσεις διατάξεων συντρέχει παραβίαση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη και, ειδικότερα, του άρθρου 1 παρ.2 που απαγορεύει την αναγκαστική εργασία. Υπενθύμισε ότι τα αρμόδια ευρωπαϊκά όργανα έχουν προ πολλού ζητήσει την τροποποίηση της ελληνικής νομοθεσίας:

1. την τροποποίηση του π.δ. 17/1974 «Περί σχεδιάσεως εκτάκτου ανάγκης» έχει επανειλημμένως ζητήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων [Conclusions XI-1, σελ. 42; XII-1, σελ. 51; XIII-1, σελ. 47; XIV-1, σελ. 349; XV-1, σελ. 295,]

2. την τροποποίηση του άρθρου 64 του π.δ. 1400/73 «Αξιωματικοί Ενόπλων Δυνάμεων. Υπηρεσιακή κατάσταση» έχει επανειλημμένως ζητήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων [Conclusions XI-1, σελ. 43; XV-1, σελ. 294] και η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης η οποία εξέδωσε ειδικά για την Ελλάδα δύο Συστάσεις [Recommendation R ChS (93)1, 7.9.1993; Recommendation R ChS (95)4, 22.6.1995] και δύο Ψηφίσματα [Resolution ChS (97)1, 15.1.1997; Resolution ChS (99)2, 4.3.1999]

3. την τροποποίηση των άρθρων 205, 207 (1), 208, 210 (1) και 222 του Κώδικα Δημοσίου Ναυτικού Δικαίου και του άρθρου 4 παρ. 1 του ν. 3276/1944 «Περί συλλογικών συμβάσεων ναυτικής εργασίας» έχει επανειλημμένως ζητήσει η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης η οποία εξέδωσε ειδικά για την Ελλάδα δύο Συστάσεις [Recommendation R ChS (93)1, 7.9.1993; Recommendation R ChS (95)4, 22.6.1995] και δύο Ψηφίσματα [Resolution ChS (97)1, 15.1.1997; Resolution ChS (99)2, 4.3.1999].

Τέλος, με Ψήφισμά της, ειδικά για την συλλογική προσφυγή 7/2000, η Επιτροπή Υπουργών σημείωσε την ενόπιόν της δέσμευση της Ελλάδας να συμμορφωθεί προς τις υποδείξεις των οργάνων ελέγχου του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη⁸.

Στην τελευταία τακτική έκθεσή της για την Ελλάδα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων έκρινε ότι η χώρα έχει συμμορφωθεί πλήρως ως προς την πρώτη υπόδειξη⁹. Ως προς την τρίτη υπόδειξη, η

⁸ Resolution ChS (2001)6, 5.4.2001.

⁹ Η παράγραφος 5 του π.δ. 17/1974 «Περί σχεδιάσεως εκτάκτου ανάγκης» αντικαταστάθηκε από το άρθρο 16 ν. 2936/2001 (ΦΕΚ Α' 166/25.7.2001) που ορίζει τα ακόλουθα:

Ελλάδα έχει επίσης λάβει τα απαραίτητα νομοθετικά μέτρα¹⁰. Ως προς την δεύτερη υπόδειξη, δεν έχει σημειωθεί καμία πρωτοβουλία συμμόρφωσης.

Η τρίτη προσφυγή, η 8/2000 (*Quaker Council for European Affairs v. Greece*), είχε ως αντικείμενο πάλι το άρθρο 1 παρ. 2 του Χάρτη που απαγορεύει την αναγκαστική εργασία.

Η ΜΚΟ, που κατέθεσε την προσφυγή, ισχυρίστηκε ότι οι διατάξεις για την εναλλακτική υπηρεσία του ν. 2510/1997 αλλά και η ελληνική πρακτική αντιβαίνουν στην απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας. Πιο συγκεκριμένα εντοπίζονται προβλήματα:

1. στην διαδικασία υπαγωγής στο θεσμό της εναλλακτικής υπηρεσίας και, κυρίως, στο σύντομο χρονικό διάστημα για την συγκέντρωση όλων των απαιτούμενων πιστοποιητικών

2. στην μη εύλογη διάρκεια της εναλλακτικής υπηρεσίας και στην επιλογή μόνο των απομακρυσμένων / συνοριακών τόπων για όσους επιλέγουν εναλλακτική υπηρεσία

3. στις συχνά απάνθρωπες συνθήκες (άδεια, απεργίες, μηνιαία αποζημίωση κ.λ.π.)

4. στους αυστηρούς όρους εκπλήρωσης της εναλλακτικής υπηρεσίας. Αν εκπέσει ο δικαιούχος του δικαιώματος, τότε υποχρεούται να υπηρετήσει ένοπλη θητεία κάτι που πρακτικά ισοδυναμεί με ποινική τιμωρία γιατί οι λόγοι άρνησης της ένοπλης θητείας είναι πάντοτε ισχυροί.

Τις θέσεις της Quaker Council for European Affairs για τις ποινικές επιπτώσεις της έκπτωσης του δικαιώματος στην εναλλακτική θητεία υποστήρι-

---

«5. Κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι κάθε αιφνίδια κατάσταση, που προκαλείται από φυσικά ή άλλα γεγονότα τεχνολογικά ή πολεμικά και έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ή την απειλή δημιουργίας εκτεταμένων απωλειών, ζημιών και καταστροφών σε έμψυχο ή άψυχο δυναμικό της χώρας ή την παρακώλυση και διατάραξη της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της χώρας». Βλ. Conclusions XVI-1 (Ιούλιος 2002). Επίσης, Έγγραφο της 15 Νοεμβρίου 2002 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων προς την ΕΕΔΑ (ΑΠ 262/26.11.2002).

¹⁰ Με το άρθρο 7 ν. 2987/2002 (ΦΕΚ Α' 27/21.2.2002) «Τροποποίηση των διατάξεων του ν. 959/1979 περί ναυτικής εταιρίας και ρύθμιση άλλων θεμάτων αρμοδιότητας του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας» προστέθηκε στο άρθρο 239 του Κώδικα Δημοσίου Ναυτικού Δικαίου η ακόλουθη παράγραφος:

«4. Οι ποινικές κυρώσεις που προβλέπονται στα άρθρα 205, 207 παράγραφος 1, 208, 210 παράγραφος 1 και 222, καθώς και στην παράγραφο 1 του άρθρου 4 του α.ν. 3276/1944 (ΦΕΚ Α' 24) επιβάλλονται μόνο αν:

α) τεθεί σε κίνδυνο η ασφάλεια: προσώπων που επιβαίνουν ή όχι στο πλοίο, του πλοίου, του φορτίου ή περιουσίας ή

β) προκληθεί ρύπανση ή άλλη ζημιά του θαλάσσιου περιβάλλοντος ή

γ) διαταραχθεί η τάξη ή τεθεί σε κίνδυνο η δημόσια υγεία».

Βλ. Έγγραφο της 15 Νοεμβρίου 2002 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων προς την ΕΕΔΑ (ΑΠ 262/26.11.2002).

ξε και η Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Εργατών (European Trade Union Confederation).

Η Ελληνική Κυβέρνηση αρνήθηκε ότι η εναλλακτική υπηρεσία εμπίπτει στο πεδίο της αναγκαστικής εργασίας του άρθρου 1 παρ. 2 του Χάρτη και επικουρικά υποστήριξε ότι οι όροι εκπλήρωσης της εναλλακτικής θητείας είναι εύλογοι.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων τόνισε κατ' αρχήν ότι η υποχρέωση της εναλλακτικής υπηρεσίας, αντί της στρατιωτικής θητείας, δεν εμπίπτει στην απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας, υπό το φως και του άρθρου 4 παρ. 3 (β) της ΕΣΔΑ. Μπορεί να αποτελέσει, ωστόσο, περιορισμό στο «δικαίωμα [κάθε ατόμου] να κερδίζει τη ζωή του με εργασία που αναλαμβάνει ελεύθερα». Γι' αυτό το λόγο οι όροι εκπλήρωσης της εναλλακτικής υπηρεσίας εμπίπτουν στο πεδίο του άρθρου 1 παρ. 2 του Χάρτη.

Επί της ουσίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων έκρινε ότι η διάρκεια της εναλλακτικής υπηρεσίας είναι υπέρμετρη και ότι αυτό συνιστά παραβίαση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη. Σύμφωνα με την Επιτροπή, η εξέταση των υπολοίπων ζητημάτων παρέλκει.

Σε Ψήφισμά της για την προσφυγή 8/2000¹¹, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης λαμβάνει υπόψη της την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 καθώς και την μείωση της εναλλακτικής υπηρεσίας (άρθρο 18, παρ. 3 του ν. 2936/2001)¹². Ωστόσο, οι ανωτέρω πρωτοβουλίες δεν κρίνονται ικανοποιητικές, γι' αυτό και στην τελευταία τακτική έκθεσή της για την Ελλάδα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων έκρινε ότι η χώρα δεν έχει ακόμη συμμορφωθεί ως προς τις υποχρεώσεις της, που έχει αναλάβει με τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη¹³.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου προτείνει

α) να αναγνωρίσει η Ελλάδα στις εθνικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις το δικαίωμα να καταθέτουν συλλογικές προσφυγές ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων, καταθέτοντας την απαραίτητη δήλωση που προβλέπει το άρθρο 2 του πρόσθετου Πρωτοκόλλου στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που προβλέπει μηχανισμό συλλογικών προσφυγών,

β) να τροποποιηθεί το άρθρο 64 του π.δ. 1400/73 με τίτλο «Αξιωματικοί Ενόπλων Δυνάμεων. Υπηρεσιακή κατάσταση». Η υποχρέωση παραμονής

¹¹ Resolution ChS (2002)3, 16.3.2002.

¹² Βλ. και Έκθεση 2001 της ΕΕΔΑ, σελ. 163 και 41.

¹³ Βλ. Conclusions XVI-1 (Ιούλιος 2002).

στις ένοπλες δυνάμεις των αξιωματικών, μετά την αποφοίτησή τους από στρατιωτικές σχολές, δεν μπορεί να υπερβαίνει χρονική περίοδο ίση με τη διάρκεια των σπουδών τους στις στρατιωτικές σχολές¹⁴,

γ) να μειωθεί περαιτέρω η εναλλακτική πολιτική-κοινωνική υπηρεσία ώστε η διάρκειά της να είναι πράγματι εύλογη και να μην ισοδυναμεί με «τιμωρία»¹⁵.

12.12.2002

---

¹⁴ Πβλ. τη δέσμευση για κατάθεση σχεδίου νόμου, που θα τροποποιεί το άρθρο 64 του ν.δ. 1400/73, που ανέλαβε ο εκπρόσωπος του ελληνικού Υπουργείου Εθνικής Άμυνας στην 101 Σύνοδο της Κυβερνητικής Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη στις 9-13 Σεπτεμβρίου 2002 στο Στρασβούργο, όπως αυτή αναφέρεται σε έγγραφο της Γενικής Γραμματέα του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων προς την ΕΕΔΑ (ΑΠ 85/6.2.2003).

¹⁵ Πβλ. τις προτάσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου για τον θεσμό της εναλλακτικής πολιτικής-κοινωνικής υπηρεσίας (5.7.2001), Ετήσια Έκθεση της ΕΕΔΑ 2001, σελ. 163.

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 15
ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΤΟ 2002 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΤΟ 2002 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*

Εισαγωγή

Το θέμα των συνθηκών κράτησης στην Ελλάδα περιλαμβάνεται εξ' αρχής στις προτεραιότητες της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ). Το 2001 η Εθνική Επιτροπή δημοσίευσε την πρώτη έκθεσή της για το ζήτημα αυτό¹, στηριζόμενη κυρίως στα πορίσματα της *Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων* (εφεξής ΕΠΒ)² μετά την επίσκεψή της του έτους 1999 (ad hoc επίσκεψη).

Το 2001, όμως, επισκέφθηκε εκ νέου τη χώρα η ΕΠΒ (τακτική επίσκεψη) και, μάλιστα, ζήτησε να συναντηθεί και τελικά συναντήθηκε με το προεδρείο της ΕΕΔΑ³.

Τα πορίσματα της τελευταίας αυτής επίσκεψης της ΕΠΒ (23.9.2001–5.10.2001) δημοσιεύτηκαν στις 20 Νοεμβρίου 2002⁴. Την ίδια ημέρα δημοσιεύτηκε και η απάντηση των ελληνικών αρχών⁵.

Η Εισήγηση που ακολουθεί περιλαμβάνει τα ακόλουθα κεφάλαια: (Α) τις παρατηρήσεις της ΕΠΒ για το 2001, (Β) τις παρατηρήσεις της Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων των Ηνωμένων Εθνών (εφεξής ΕκΒ), (Γ) τις παρατηρήσεις του Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου για τις συνθήκες κράτησης κατά την επίσκεψή του στην Ελλάδα το 2002, (Δ) τις απαντήσεις των ελληνικών αρμοδίων αρχών και (Ε) τις προτάσεις της ΕΕΔΑ προς τις αρμόδιες ελληνικές Αρχές.

* Εισηγητές: Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Πρόεδρος της ΕΕΔΑ, Γ. Κτιστάκης, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ.

¹ ΕΕΔΑ, *Έκθεση 2001*, ό.π., σελ. 143-156.

² Η ΕΠΒ είναι όργανο της *Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας* (εφεξής Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων) η οποία υιοθετήθηκε το 1987 από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 1949/1991 (ΦΕΚ Α' 83). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά των βασανιστηρίων έχει επισκεφτεί συνολικά πέντε φορές την Ελλάδα: το 1993, το 1996, το 1997, το 1999 και το 2001. Οι επισκέψεις το 1996 και το 1999 ήταν ad hoc επισκέψεις, εκτός του προγραμματισμού της ΕΠΒ.

³ Η συνάντηση πραγματοποιήθηκε στις 26.9.2001. Βλ. αναλυτικά ΕΕΔΑ, *Έκθεση 2001*, ό.π., σελ. 58.

⁴ CPT/Inf (2002) 31, εφεξής Έκθεση ΕΠΒ 2001.

⁵ CPT/Inf (2002) 32.

Α. Παρατηρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων (ΕΠΒ)

Σημεία παρατεινόμενης ανησυχίας

1. Το 1993 η ΕΠΒ πρότεινε την ριζική ανακαίνιση του Κέντρου Μεταγωγών στο Πειραιά ή την μεταφορά του σε άλλες, αρτιότερες, εγκαταστάσεις⁶. Παρά τις σχετικές διαβεβαιώσεις των ελληνικών αρχών⁷, το 2001 το Κέντρο παρέμενε στην αρχική του απαράδεκτη κατάσταση.
2. Από το 1993 και επέκεινα η ΕΠΒ προτείνει την άμεση βελτίωση του Κέντρου Μεταγωγών της Αθήνας⁸. Το 1999 το Κέντρο αποτέλεσε αντικείμενο Άμεσης Παρατήρησης της ΕΠΒ⁹. Παρά τις επισκευές και ανακαινίσεις, ο αριθμός των κρατουμένων ήταν ιδιαίτερα αυξημένος το 2001 και η γενική κατάσταση παρέμεινε χωρίς ουσιαστική βελτίωση¹⁰.
3. Το 1997 η ΕΠΒ προέβη σε Άμεση Παρατήρηση (άρθρο 8 παρ. 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης κατά των βασανιστηρίων) για το Αστυνομικό Τμήμα της Δραπετσώνας. Η κατάσταση δεν φαίνεται να άλλαξε το 1999¹¹ ή/και το 2001¹².
4. Οι άσχημες συνθήκες κράτησης στα Κέντρα κράτησης αλλοδαπών στην Αθήνα και στον Πειραιά δεν βελτιώθηκαν το 2001 σε σύγκριση με το 1999¹³.
5. Το 1993 οι φυλακές ήταν κατά 171% υπερπλήρεις (6.700 κρατούμενοι σε 3.900 θέσεις)¹⁴. Το 2001 οι φυλακές είναι 170% υπερπλήρεις (8.500 κρατούμενοι σε 5.000 θέσεις)¹⁵. Οι συνθήκες των ελληνικών φυλακών υπολείπονται των ελάχιστων προϋποθέσεων που θέτει η Σύσταση R (99) 22 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης.
6. Παρά τις συνεχείς επισημάνσεις¹⁶, τα προγράμματα δραστηριοτήτων στην Αλικαρνασσό, στα Χανιά και, κυρίως, στον Κορυδαλλό δεν έχουν ακόμα ουσιαστικά υλοποιηθεί¹⁷.

---

⁶ Έκθεση ΕΠΒ 1993, παρ. 76-77.

⁷ Έγγραφο Υπουργείου Δημόσιας Τάξης της 2ας Ιουνίου 2000 (σελ. 7) προς την ΕΠΒ, CPT//Inf (2001) 19.

⁸ Έκθεση ΕΠΒ 1993, παρ. 73-75.

⁹ Έκθεση ΕΠΒ 1999-II, παρ. 38-39.

¹⁰ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 30.

¹¹ Έκθεση ΕΠΒ 1999-II, παρ. 20.

¹² Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 25. Η ελληνική κυβέρνηση δεν έκανε καμία αναφορά στην απάντησή της στο Τμήμα της Δραπετσώνας, βλ. κατωτέρω.

¹³ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 32.

¹⁴ Έκθεση ΕΠΒ 1993, παρ. 94.

¹⁵ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 56.

¹⁶ Έκθεση ΕΠΒ 1994, παρ. 108-109 και 120. Έκθεση 2001, παρ. 16.

¹⁷ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 82-83.

7. Η ατιμωρησία των υπευθύνων αστυνομικών οργάνων για κακομεταχείριση και η απουσία σχετικών προληπτικών μέτρων συνεχίζεται¹⁸ παρά τις προηγούμενες επισημάνσεις της ΕΠΒ των ετών 1997¹⁹ και 1999²⁰.
8. Παρατηρείται και το 2001 η πλημμελής εισαγγελική και δικαστική έρευνα καταγγελιών για κακομεταχείριση κρατουμένων²¹.
9. Δεν έχουν ακόμα ληφθεί μέτρα ειδικής πρακτικής εκπαίδευσης των αστυνομικών οργάνων σε υψηλού κινδύνου περιπτώσεις, όπως η σύλληψη και η ανάκριση υπόπτων²².
10. Αν και σημειώθηκε βελτίωση σε σύγκριση με το παρελθόν, οι συνθήκες ιατρικής περίθαλψης στις φυλακές υπολείπονται του ελάχιστου ανεκτού επιπέδου. Οι προσπάθειες των ελληνικών αρχών πρέπει να διπλασιαστούν²³.
11. Όσοι φυλακισμένοι είναι οροθετικοί (φορείς του aids) μεταφέρονται συστηματικά στο νοσοκομείο της φυλακής Κορυδαλλού²⁴. Αυτή η πρακτική δεν έχει ιατρική εξήγηση αλλά και αναιρεί κάθε προσπάθεια πρόληψης στις ίδιες τις φυλακές γιατί αποτρέπει τους υπολοίπους να υποβληθούν σε προληπτικά ιατρικά τεστ²⁵.
12. Δεν έχουν μέχρι σήμερα εκδοθεί σαφείς εντολές προς αστυνομικά και άλλα όργανα για την απρόσκοπτη και άμεση πρόσβαση του κρατουμένου σε δικηγόρο, ιδιαίτερα πριν την πρώτη απολογία του κρατουμένου²⁶.
13. Συνεχίζονται οι άτυπες επαναπροωθήσεις οι οποίες συχνά γίνονται κατά τρόπο που να συνιστούν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση (άρθρο 3 ΕΣΔΑ)²⁷.

Νέα σημεία ανησυχίας

1. Άμεση Παρατήρηση από την ΕΠΒ πραγματοποιήθηκε το 2001 για τα αστυνομικά τμήματα της Κοζάνης και του Ηρακλείου. Η κατάσταση κρί-

¹⁸ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 15-16 και 121.

¹⁹ Έκθεση ΕΠΒ 1997, παρ. 16-19.

²⁰ Έκθεση ΕΠΒ 1999-II, παρ. 15.

²¹ Βλ. Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 19, 22 και 122. Πβλ. Έκθεση ΕΠΒ 1999-II, παρ. 14-15. Έκθεση ΕΠΒ 1997, παρ. 16-19.

²² Έκθεση ΕΠΒ 1994, παρ. 27-28. Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 17.

²³ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 85-86.

²⁴ Έκθεση ΕΠΒ 1999-I, παρ. 155-158.

²⁵ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 95.

²⁶ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ.42.

²⁷ Έκθεση ΕΠΒ 1999-II, παρ. 46. Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 53.

νεται όλως απαράδεκτη και καλείται η Ελλάδα να προβεί σε άμεσες ενέργειες βελτίωσης των συνθηκών κράτησης²⁸.

2. Ζητήματα κακομεταχείρισης ανέκυψαν σε τρία κέντρα κράτησης (Χανίων, Ηγουμενίτσας και λιμενικού τμήματος του Πειραιά) με θύματα κυρίως Αλβανούς υπηκόους²⁹. Σοβαρά κρούσματα κακομεταχείρισης καταγγέλλθηκαν και για την καινούργια φυλακή στο Μαλανδρίνο³⁰.
3. Σοβαρές ανησυχίες για κρούσματα κακοποίησης των παράνομων μεταναστών, παραβίαση του δικαιώματός τους πρόσβασης σε δικηγόρο και απουσία ιατρικής τους περίθαλψης σε στρατιωτικά κέντρα κράτησης (15η ταξιαρχία στην Καστοριά και σύνταγμα πεζικού στο Ηράκλειο)³¹.

Σημεία βελτίωσης

1. Μετά από προτάσεις της ΕΠΒ³², ψηφίστηκε ο ν. 3090/2002 για την «Σύσταση σώματος επιθεώρησης και ελέγχου των καταστημάτων κράτησης και άλλες διατάξεις».
2. Μετά από προτάσεις και της ΕΠΒ³³, ψηφίστηκαν οι ρυθμίσεις των άρθρων 44 («Διοικητική απέλαση»), 48 («Χώροι κράτησης αλλοδαπών») και 50 («Παράνομη είσοδος και έξοδος από τη χώρα») του ν. 2910/2001 περί αλλοδαπών που συνιστούν σοβαρές μεταβολές. Κυριότερη δε θετική μεταβολή αποτελεί το χρονικό όριο των τριών μηνών για την κράτηση των υπό διοικητική απέλαση αλλοδαπών³⁴. Πάντως η πρόταση της ΕΕΔΑ να προστεθεί ρητή διάταξη στη ελληνική νομοθεσία που θα προβλέπει ότι οι αιτήσεις ασύλου προσώπων υπό κράτηση θα εξετάζονται κατά προτεραιότητα από τη διοίκηση δεν ακολουθήθηκε.
3. Συνιστά σημαντική βελτίωση η θέση σε ισχύ του νέου Σωφρονιστικού Κώδικα με πολλές προστατευτικές των φυλακισμένων διατάξεις³⁵.
4. Βρίσκεται σε εξέλιξη το πρόγραμμα κατασκευής φυλακών. Η φυλακή στο Μαλανδρίνο λειτούργησε ενώ αναμένεται η λειτουργία του Κέντρου απεξάρτησης τοξικομανών κρατουμένων στον Ελαιώνα Θήβας³⁶.

---

²⁸ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 8.

²⁹ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 14.

³⁰ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 58-59.

³¹ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 15-118.

³² Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 22.

³³ Βλ. αναλυτικά Ετήσια Έκθεση της ΕΕΔΑ 2001, σελ. 148-151.

³⁴ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 10.

³⁵ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 55.

³⁶ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 55.

5. Οι συνθήκες στο Κέντρο κράτησης αλλοδαπών γυναικών (γυναικών) στην Αμυδαλέζα είναι ικανοποιητικές³⁷.
6. Υπάρχει βελτίωση στις εγκαταστάσεις των ανδρικών φυλακών στον Κορυδαλλό³⁸.

Σημείο άρνησης συνεργασίας των ελληνικών αρχών

1. Η ΕΠΒ επισημαίνει την απόκρυψη από αυτήν της ύπαρξης προσωρινών χώρων κράτησης αλλοδαπών της ΕΛ.ΑΣ. (κάμπινγκ στο Δρέπανο), του Λιμενικού, ακόμα και τελωνιακών αρχών, κατά παράβαση του άρθρου 8.2 (β) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την πρόληψη των βασανιστηρίων³⁹.

Β. Παρατηρήσεις της Επιτροπής κατά των βασανιστηρίων των Ηνωμένων Εθνών (ΕκΒ)

Η ΕκΒ είναι το όργανο ελέγχου των υποχρεώσεων που έχουν αναλάβει τα συμβαλλόμενα κράτη στην *Διεθνή Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας* που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Ηνωμένων Εθνών το 1984, τέθηκε σε ισχύ το 1987 και κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 1782/1988. Εντελώς πρόσφατα υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση το πρόσθετο προαιρετικό πρωτόκολλο στην ανωτέρω Σύμβαση, που προβλέπει τη σύσταση Υποεπιτροπής η οποία θα διεξάγει επιτόπιους τακτικούς ελέγχους στους χώρους κράτησης⁴⁰. Το έργο της Υποεπιτροπής θα υποστηρίζεται από τα εθνικά όργανα ελέγχου⁴¹.

Μέχρι σήμερα η Ελλάδα έχει υποβάλει τέσσερις συνολικά εκθέσεις προς την ΕκΒ σε εφαρμογή της σχετικής συμβατικής υποχρέωσής της: το 1990, το 1993, το 1999 και το 2002. Οι παρατηρήσεις της ΕκΒ, που ακολουθούν, αφορούν την ελληνική έκθεση του 1999 η οποία, παρά τις σοβαρές ελλείψεις της, εξετάστηκε τελικά από την ΕκΒ⁴². Η αντίστοιχη του 2002 δεν έχει ακόμα εξεταστεί από την ΕκΒ.

Σημεία ανησυχίας

1. Αδικαιολόγητη και υπερβολική χρήση βίας μερικές φορές από τα αστυ-

³⁷ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 32.

³⁸ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 55.

³⁹ Έκθεση ΕΠΒ 2001, παρ. 7.

⁴⁰ Ψήφισμα A/RES/57/99 της Γενικής Συνέλευσης.

⁴¹ Για την Ελλάδα υποθέτει κανείς ότι τέτοιο όργανο θα αποτελέσει το νεοϊδρυθέν Σώμα επιθεώρησης και ελέγχου των καταστημάτων κράτησης (ν. 3090/2002).

⁴² A/56/44, 8.5.2001, παρ. 83-88, ιδίως παρ. 85.

νομικά όργανα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, ιδιαίτερα έναντι των εθνικών μειονοτήτων και των αλλοδαπών.

2. Οι σκληρές συνθήκες κράτησης των αλλοδαπών γενικά, αλλά ιδιαίτερα των παράνομων μεταναστών και των αιτούντων άσυλο.
3. Οι υπερπλήρεις φυλακές.
4. Η απουσία ειδικής εκπαίδευσης του ιατρικού και άλλου προσωπικού των φυλακών και των κέντρων κράτησης.

Θετικά σημεία

1. Επαρκές νομικό οπλοστάσιο.
2. Ειδικό σώμα δυνάμεων, υπό τις εντολές εισαγγελικού λειτουργού, για την καταστολή εξεγέρσεων στις φυλακές.
3. Οικονομικές συμβολές της Ελλάδας στο εθελοντικό Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τα θύματα βασανιστηρίων.

Γ. Παρατηρήσεις του Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Ο Αρμοστής του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου επισκέφτηκε την Ελλάδα μεταξύ 2-5 Ιουνίου 2002. Στην Έκθεσή του αναφέρεται και στις συνθήκες κράτησης στη χώρα. Κατά την επίσκεψή του, συναντήθηκε αρχικά με ΜΚΟ, ύστερα σε ειδική συνάντηση με την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (2.6.2002) και στη συνέχεια, μεταξύ άλλων, με τον Πρόεδρο της Βουλής (5.6.2002), τους αρμόδιους Υπουργούς Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης (4.6.2002), τους Προέδρους του Συμβουλίου της Επικρατείας (3.6.2002) και του Αρείου Πάγου (4.6.2002) και την Κοινοβουλευτική Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης (5.6.2002).

Οι κύριες παρατηρήσεις του είναι οι ακόλουθες:

1. Η υπερπληρότητα των φυλακών (διπλάσιος αριθμός φυλακισμένων τα δέκα τελευταία χρόνια, 44% αλλοδαποί κρατούμενοι) συναντάται και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Ο Αρμοστής, πεπεισμένος για την πρόθεση του Υπουργού Δικαιοσύνης να επιλύσει το ζήτημα, προτείνει διάλογο της κυβέρνησης με την τοπική αυτοδιοίκηση προκειμένου να επιτευχθεί η άμεση κατασκευή των 17 σωφρονιστικών καταστημάτων⁴³.
2. Στις καταγγελίες ΜΚΟ για υπερβολική χρήση βίας των αστυνομικών οργάνων, ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης απάντησε στον Αρμοστή ότι πρό-

---

⁴³ CommDH(2002)5, 17.7.2002, παρ. 6 και 37 (1).

κειται για μεμονωμένες περιπτώσεις. Εντούτοις, ο Αρμοστής καλεί τις ελληνικές αρχές να εντείνουν τις προσπάθειες εκπαίδευσης των αστυνομικών οργάνων και να προγραμματίσουν την σταδιακή ένταξη (σε ποσοστιαία βάση) στο αστυνομικό σώμα ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς κατηγορίες⁴⁴.

3. Ο Αρμοστής ανησυχεί έντονα για την απαράδεκτη κατάσταση των χώρων κράτησης των υπό απέλαση αλλοδαπών στην Γενική Διεύθυνση της Αστυνομίας στην Λεωφόρο Αλεξάνδρας. Κατά την αντίληψή του, η επικρατούσα εκεί κατάσταση συνιστούσε εξευτελιστική μεταχείριση. Ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης προέβη σε άμεση αντίδραση διαβεβαιώνοντας τον Αρμοστή ότι το πρόβλημα στην Λεωφόρο Αλεξάνδρας θα διευθετηθεί το ταχύτερο⁴⁵.

Δ. Οι απαντήσεις των αρμόδιων ελληνικών οργάνων στις παρατηρήσεις της ΕΠΒ

Η απάντηση του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (1.9.2002) επισημαίνει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα:

1. Το άρθρο 8 του π.δ. 14/2001, περί «Οργάνωσης Υπηρεσιών Ελληνικής Αστυνομίας», με το οποίο προβλέπεται αρμοδιότητα του Τμήματος Προσφύγων-Πολιτικού Ασύλου της Διεύθυνσης Αλλοδαπών του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας, για το χειρισμό θεμάτων ρατσισμού και ξενοφοβίας, καθώς και καθοδήγησης των περιφερειακών αστυνομικών υπηρεσιών στην αντιμετώπιση αυτών, σε συνεργασία με τις συναρμόδιες Διευθύνσεις του Α.Ε.Α.
2. Με τις υπ' αριθμ. 6014/10/21(Δ.Π.) από 12-7-2001 και 6014/4/21 από 19-6-2002 Διαταγές του Αρχηγού της Ελληνικής Αστυνομίας, με θέμα «Συμπεριφορά Αστυνομικών έναντι ελεγχόμενων-συλλαμβανομένων ή κρατούμενων ατόμων – μέτρα για την εξάλειψη του φαινομένου βίας αστυνομικών κατά πολιτών», εκλήθησαν όλοι οι αστυνομικοί και ιδιαίτερα οι Αξιωματικοί να αρθούν στο ύψος της αποστολής τους και μέσα στα πλαίσια των νόμων, των κανονισμών και των υπηρεσιακών διαταγών, να συμβάλλουν ώστε να εκλείψουν περιστατικά παραβίασης των ατομικών δικαιωμάτων πολιτών και κακομεταχείρισης προσώπων που ελέγχονται, συλλαμβάνονται ή κρατούνται στις Αστυνομικές Αρχές.
3. Το Αρχηγείο της Ελληνικής Αστυνομίας προέβη σε καινοτόμες παρεμβάσεις στα προγράμματα εκπαίδευσης, με ιδιαίτερη βαρύτητα στην περιφρούρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην πληροφόρηση για την κοινότητα των Τσιγγάνων (Σχολή Αξιωματικών, Σχολή

⁴⁴ CommDH(2002)5, 17.7.2002, παρ. 31.

⁴⁵ CommDH(2002)5, 17.7.2002, παρ. 33-36.

Αστυφυλάκων, Σχολή μετεκπαίδευσης και επιμόρφωσης, Σχολή Εθνικής Ασφάλειας).

4. Τους χώρους κράτησης δύνανται απρόσκοπτα να επισκέπτονται ο Συνήγορος του Πολίτη και οι εκπρόσωποι της Υπάτης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες.
5. Ασκεείται συνεχής έλεγχος και δίδονται σαφείς εντολές και οδηγίες για την καθαριότητα, επάρκεια και συντήρηση των χώρων κράτησης. Με τις υπ' αριθμ. 4808/4/76-σογ από 1-12-99, 4808/4/76-σπ/2000, 9100/1-464476 από 29-5-2001 και 6634/1-479206 από 15-9-2001 Διαταγές, δόθηκαν συγκεκριμένες εντολές-οδηγίες στις περιφερειακές υπηρεσίες, με σκοπό την εξάλειψη των δυσμενών καταστάσεων και την δημιουργία των καλύτερων δυνατών συνθηκών υγιεινής και αξιοπρεπούς διαβίωσης των κρατούμενων. Επειδή όμως, παρά τις κατ' επανάληψη Διαταγές, η κατάσταση στους χώρους κράτησης ελάχιστα είχε βελτιωθεί, εκδόθηκε η υπ' αριθμ. 9009/20/847/9-α από 28-1-2002 Διαταγή προς τις περιφερειακές υπηρεσίες, προκειμένου να περιορισθούν στο ελάχιστο ή να εξαλειφθούν κατά το δυνατόν, οι δυσμενείς καταστάσεις και δημιουργηθούν οι προβλεπόμενες συνθήκες υγιεινής και διαβίωσης των κρατούμενων.
6. Σε συνεργασία με την Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου βρίσκεται σε εξέλιξη πρόγραμμα για την αναβάθμιση της κτιριακής υποδομής της Ελληνικής Αστυνομίας και υπάρχει η ελπίδα ότι με την υλοποίησή του το πρόβλημα των κρατητηρίων θα αντιμετωπισθεί επιτυχώς. Ήδη, έχουν ανεγερθεί κτίρια για τις Αστυνομικές Διευθύνσεις Κιλκίς, Σερρών και εντός του έτους ολοκληρώνονται τα κτίρια της Αστυνομικής Διεύθυνσης Άρτας και Ροδόπης στα οποία προβλέπονται σύγχρονα κρατητήρια. Συγχρόνως βρίσκονται σε εξέλιξη οι διαδικασίες ανέγερσης κτιρίων για την Διεύθυνση Αστυνομίας Πειραιά και τις Αστυνομικές Διευθύνσεις Αχαΐας, Ηρακλείου, Κέρκυρας, Μαγνησίας, Λάρισας, Κοζάνης και Καστοριάς. Εκτός αυτού, στο Στεγαστικό Πρόγραμμα εντάσσονται:
  - Η αγορά κτιρίου (9.000 τ.μ.) για την στέγαση των Υπηρεσιών Αλλοδαπών και Μεταγωγών του Λεκανοπεδίου Αττικής, στο οποίο προβλέπεται η δημιουργία κρατητηρίων δυναμικότητας (468) ατόμων. Η κατασκευή του εν λόγω κτιρίου εκτιμάται ότι θα αρχίσει εντός του τρέχοντος έτους.
  - Η αγορά κτιρίου της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Θεσσαλονίκης στο οποίο προβλέπεται και η δημιουργία χώρων κράτησης δυναμικότητας (130) ατόμων, το οποίο ανεγείρεται και θα ολοκληρωθεί αρχές του 2004.
  - Η κατασκευή Κέντρου Φύλαξης λαθρομεταναστών, σε έκταση (8) στρεμμάτων, στη Μαλακάσα, το οποίο προβλέπεται να παραδοθεί

εντός του επομένου έτους, για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που ανακύπτουν από την παραμονή των υπό απέλαση αλλοδαπών που κρατούνται, μέχρι της ολοκλήρωσης της απαιτούμενης διαδικασίας.

- ο Η αναμόρφωση – δημιουργία χώρων κράτησης (έχουν ήδη αρχίσει οι απαραίτητες εργασίες) στα Αστυνομικά Τμήματα Κυψέλης, Πατησίων, Κολωνού, Γλυφάδας και Εξαρχείων δυναμικότητας 110 ατόμων.
  - ο Η αναμόρφωση – δημιουργία χώρων κράτησης δυναμικότητας (70) ατόμων στα Αστυνομικά Τμήματα Καλλιθέας και Φαλήρου.
7. Κατά αναλογική εφαρμογή του άρθρου 105 του Κ.Π.Δ, που προβλέπει σε ορισμένες περιπτώσεις την στέρηση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου όταν υπάρχει κίνδυνος βλάβης στο έργο της ανάκρισης για την ανακάλυψη της αλήθειας, μπορεί να τεθούν ανάλογοι περιορισμοί και στην άσκηση του δικαιώματος επικοινωνίας με τους οικείους του συγκεκριμένου κρατουμένου.
  8. Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο είναι απαραβίαστο σε κάθε κατηγορούμενο, σύμφωνα με τον Κ.Π.Δ. (άρθρα 96-108). Το ίδιο δικαίωμα έχουν ασφαλώς και οι αλλοδαποί και κατά τη διαδικασία της διοικητικής απέλασής τους, στους οποίους ανακοινώνεται την στιγμή της σύλληψης και προσαγωγής τους στο αστυνομικό κατάστημα.
  9. Με την υπ' αριθμ. 9100/1-464476 από 29-5-2001 εγκύκλιο Διαταγή, τονίστηκε στις Περιφερειακές μας Υπηρεσίες, ότι σε περίπτωση σύλληψης αλλοδαπού για απέλαση, θα συντάσσουν υποχρεωτικά όλες εκείνες τις εκθέσεις που καταγράφουν τις ενέργειες των Αστυνομικών και που κατατείνουν στην πραγμάτωση της απέλασης (π.χ. έκθεση συλλήψεως, έρευνας και κατασχέσεως), εφαρμόζοντας ανάλογα τις σχετικές διατάξεις της Ποινικής Δικονομίας, θα ανακοινώνουν στον αλλοδαπό την αιτία κράτησής του, θα του επιδίδουν το πληροφοριακό δελτίο για τους υπό απέλαση κρατουμένους αλλοδαπούς στη γλώσσα του ή σε γλώσσα που κατανοεί και θα συντάσσουν το σχετικό αποδεικτικό. Επιπλέον, την 11-3-2002 και επειδή με τον ν. 2910/ 2001 «Είσοδος και παραμονή των αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια κ.λπ.», μεταβλήθηκαν οι ρυθμίσεις που αφορούν στην διοικητική απέλαση και θεσμοθετήθηκε και νομικά (άρθρο 44 § 3) η υποχρέωση πληροφόρησης των υπό απέλαση κρατουμένων αλλοδαπών, με την υπ' αριθ. 4803/22/14-ριγ Διαταγή της Διεύθυνσης Οργάνωσης – Νομοθεσίας του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας, εκτυπώθηκαν νέα πληροφοριακά δελτία, σε 14 γλώσσες και σε ειδικές διαστάσεις και διατάχθηκαν οι υπηρεσίες να τα

αναρτήσουν σε εμφανή σημεία, ώστε να είναι ορατά από τους κρατουμένους.

10. Σε περίπτωση που διαπιστωθεί από τον εκτελούντα την υγειονομική υπηρεσία της ΕΛ.ΑΣ. ιατρό, ότι κάποιος κρατούμενος κατά τη διάρκεια της κράτησής του έχει ασθενήσει ή δηλώσει ασθένεια και δεν είναι δυνατή η ιατροφαρμακευτική του περίθαλψη, λαμβάνεται μέριμνα για την άμεση μεταφορά του στο πλησιέστερο νοσηλευτικό ίδρυμα, με φροντίδα και συνοδεία προσωπικού της εκάστοτε Υπηρεσίας, όπου υποβάλλεται σε σχετικές εξετάσεις και αν χρήζει νοσηλείας ή παραμένει φρουρούμενος, διαφορετικά επανεγκλείεται στα κρατητήρια, όπου του χορηγείται η τυχόν φαρμακευτική αγωγή που του συνεστήθη.
11. Μετά από συμφωνία της Ελλάδας και της Τουρκίας και μέχρι νεωτέρας, η διαδικασία επανεισδοχής των λαθρομεταναστών κατ' εφαρμογή του ν. 3030/2002 («Πρωτόκολλο για την εφαρμογή του άρθρου 8 της συμφωνίας μεταξύ της κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της κυβέρνησης της Δημοκρατίας της Τουρκίας για την καταπολέμηση του εγκλήματος, ιδιαίτερα της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και της παράνομης μετανάστευσης»), υλοποιείται από την ελληνική πλευρά ως εξής:

Στις περιπτώσεις, όπου εντοπίζονται και συλλαμβάνονται λαθρομετανάστες, προερχόμενοι από την Τουρκία ή βásiμα εικάζεται ότι προέρχονται από την ως άνω χώρα, οι υπηρεσίες που επιλαμβάνονται, υποβάλλουν άμεση αναφορά προς την Διεύθυνση Αλλοδαπών Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας, συλλέγουν τυχόν κατεχόμενα ταξιδιωτικά έγγραφα και λαμβάνουν δηλώσεις των λαθρομεταναστών σχετικά με τον τρόπο παράνομης είσοδός τους στη χώρα. Στη συνέχεια υποβάλλουν αίτημα επανεισδοχής και, σε περίπτωση απόρριψης του αιτήματος επανεισδοχής από την Τουρκία, οι αλλοδαποί αφήνονται ελεύθεροι και τους επιτρέπεται η προσωρινή παραμονή στη χώρα σύμφωνα με το άρθρο 45 του ν. 2910/2001.

12. Μετά από δέσμευση του Υπουργού Δημόσιας τάξης προς τον Επίτροπο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα κρατητήρια του 7ου ορόφου της Διεύθυνσης Ασφαλείας Αττικής στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας, θα κλείσουν παντελώς, εντός του Δεκεμβρίου του τρέχοντος έτους (2002).
13. Από 12/4/2002, έχουν καταργηθεί τα κρατητήρια του υπογείου (18 θέσεων) της Υποδιεύθυνσης Μεταγωγών Αθήνας και λειτουργούν τρία (3) καινούργια κρατητήρια των 28 εν συνόλω θέσεων στον 1ο όροφο με σύγχρονες προδιαγραφές (φυσικό φωτισμό, εξαερισμό κ.λ.π.), τα οποία κατασκευάστηκαν σύμφωνα με την υπ' αριθ. 8038/23/3 από

24/5/1999 προδιαγραφή του Υ.Δ.Τ. «Ειδικό χώρο κράτησης» και εξασφαλίστηκε ιδιαίτερος χώρος επικοινωνίας των κρατουμένων με τους συνηγόρους τους.

14. Οι Υπηρεσίες του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης κινήθηκαν προς την διαδικασία εξεύρεσης νέου κτιρίου, το οποίο έχει ήδη ανεβρεθεί στην οδό Σαλαμίνας 46 στον Πειραιά, έχει επιφάνεια (1.970 τ.μ.) και αφού διαρρυθμιστεί σύμφωνα με τις υποδείξεις των αρμοδίων, σε καταλλήλους χώρους κράτησης δυναμικότητας [(70) ατόμων] κ.λπ., θα τεθεί σε λειτουργία.
15. Μετά από Άμεση Παρατήρηση από την ΕΠΒ, δόθηκε εντολή στο Τμήμα Τροχαίας Κοζάνης για μη χρησιμοποίηση του κρατητηρίου του, μέχρις εξασφάλισης φωτισμού – εξαερισμού σ' αυτό, ενώ παράλληλα παραγγέλθηκε η χρησιμοποίηση, σε συντρέχουσα περίπτωση, του κρατητηρίου του Τ. Α. Κοζάνης. Στο δε Αστυνομικό Τμήμα Κοζάνης, παραγγέλθηκε η λήψη διαφόρων βελτιωτικών μέτρων, τα οποία υλοποιήθηκαν.
16. Το σοβαρότερο πρόβλημα στη λειτουργία των κρατητηρίων του Αστυνομικού Τμήματος Ηρακλείου προκαλείται από την ιδιομορφία - ιδιαιτερότητα των χώρων (έλλειψη φυσικού φωτισμού – αερισμού, πρόκειται για ημιυπόγειο) και το μεγάλο αριθμό κρατουμένων που παραμένουν σ' αυτά, σχεδόν καθημερινά, αφού τα υπερυψωμένα υπάρχοντα κρεβάτια δεν επαρκούν και τα στρώματα τοποθετούνται στο πάτωμα, με αποτέλεσμα να σχίζονται και να ρυπαίνονται εύκολα. Τούτο επιδεινώνεται από το γεγονός ότι οι κρατούμενοι σιτίζονται στον ίδιο χώρο, λόγω έλλειψης ειδικού χώρου σίτισης. Ως εκ τούτου, οι εκδηλούμενες ενέργειες κατατείνουν στον περιορισμό των επιπτώσεων και τη δημιουργία, κατά το δυνατόν, των καλύτερων συνθηκών υγιεινής και αξιοπρεπούς διαβίωσης των κρατουμένων, καθόσον αντικειμενικά δεν δύναται να θεραπευθούν, προς δε, η σχεδόν σε εβδομαδιαία βάση αναγκαίου αντικατάσταση των ειδών κλινοστρωμνής είναι αδύνατη. Η προαναφερόμενη Υπηρεσία, αμέσως μετά την επίσκεψη της ΕΠΒ και ενόψει των παρατηρήσεων που διατυπώθηκαν, προέβη στις ακόλουθες ενέργειες:
  - ο στην άμεση αντικατάσταση όλων των ειδών κλινοστρωμνής με καινούργια και καθαρά και σε επαρκή αριθμό, τα οποία, σε τακτά χρονικά διαστήματα και ανεξάρτητα από τη ρυπαρότητά τους ή μη, καθαρίζονται.
  - ο στον εκ νέου υδροχρωματισμό ορισμένων Τμημάτων των τοίχων που είχαν ρυπανθεί, παρόλο που οι εργασίες χρωματισμού των κρατητηρίων είχαν ολοκληρωθεί τον Σεπτέμβριο 2001

- ο στην άμεση αντικατάσταση των πάσης φύσεως ζημιών και φθορών στις υδραυλικές εγκαταστάσεις, στις αποχετεύσεις, στο σύστημα εξαερισμού κ.λ.π.
- ο έδωσε ειδικότερες οδηγίες-εντολές στους Αστυνομικούς σκοπούς και διατιθέμενους σε υπηρεσία βαθμοφόρους, για ανελλιπή επιτήρηση του χώρου των κρατητηρίων, ώστε να περιορισθεί κατά το δυνατόν η ρύπανση και φθορές στα είδη κλινοστρωμνής.

Η απάντηση του Υπουργείου Δικαιοσύνης (1.9.2002) επισημαίνει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα:

1. Άρχισε να λειτουργεί το Κέντρο απεξάρτησης τοξικομανών κρατουμένων στον Ελαιώνα Θήβας στο οποίο θα μεταφερθεί ικανός αριθμός κρατουμένων.
2. Ολοκληρώνεται η κατασκευή νέων φυλακών στα Τρίκαλα (μέχρι Οκτώβριο 2004), Χανιά (μέχρι Δεκέμβριο 2004), Κασαβέτια (μέχρι Δεκέμβριο 2004) και Κασσάνδρα (εντός του 2003).
3. Θα κατασκευαστούν άλλες 6 φυλακές και αναζητούνται χώροι για άλλες 8 φυλακές. Έτος ολοκλήρωσης του προγράμματος είναι το 2008.
4. Εναλλακτικοί τρόποι έκτισης της ποινής εξετάζονται (μερική έκτιση της ποινής κ.λ.).
5. Η έρευνα που έγινε σχετικά με την καταγγελλόμενη κακομεταχείριση φυλακισμένου στο Μαλανδρίνο, δεν κατέληξε στην υποβολή καταγγελίας εκ μέρους των κρατουμένων εναντίον του προσωπικού της φυλακής. Κατά συνέπεια, δεν έγινε ανάκριση ούτε ελήφθησαν πειθαρχικά μέτρα.
6. Σύντομα το Υπουργείο Δικαιοσύνης θα προσλάβει ειδικό ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό για τα σωφρονιστικά ιδρύματα. Επίσης, 25 ελληνικές φυλακές διαθέτουν αγροτικά χειρουργεία και ότι υπάρχει τηλεϊατρική σύνδεση μεταξύ του νοσοκομείου κρατουμένων στον Κορυδαλλό και του Γενικού Κρατικού Νικαίας
7. Η μεταφορά των οροθετικών (φορείς του aids) στο νοσοκομείο της φυλακής Κορυδαλλού σκοπεύει στη διασφάλιση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης τους.
8. Οι παρατηρήσεις της ΕΠΒ για την υπερπληρότητα των φυλακών και την εκπαίδευση των σωφρονιστικών υπαλλήλων θα ληφθούν σοβαρά υπόψη.

Η απάντηση του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας (3.9.2002) επισημαίνει τα ακόλουθα:

1. Όλο το στρατιωτικό προσωπικό που έρχεται καθ' οιονδήποτε τρόπο σε επαφή με μετανάστες, έχει ενημερωθεί ότι η κακομεταχείριση είναι παράνομη.
2. Δεν έχουν εντοπιστεί περιπτώσεις κακομεταχείρισης μεταναστών από στρατιωτικό προσωπικό.
3. Στο στρατιωτικό προσωπικό που αντιμετωπίζει μετανάστες, έχουν δοθεί ειδικές οδηγίες όσον αφορά τα δικαιώματα των τελευταίων.
4. Οι χώροι στους οποίους κρατούνται προσωρινά μετανάστες, πληρούν όλους τους καταστατικούς όρους και έχουν όλες τις απαιτούμενες εγκαταστάσεις. Δεν έχει αναφερθεί καμία περίπτωση παραμέλησης.

Η απάντηση του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας (2.10.2002) επισημαίνει τα ακόλουθα:

1. Αυτήν τη στιγμή διενεργείται περιεκτική έρευνα για τη μεταχείριση κρατουμένων, η οποία θα οδηγήσει στην υποβολή σύστασης για την επανεξέταση του συνολικού ζητήματος
2. Σημαντικό ρόλο στην επίλυση των ζητημάτων θα παίξουν η βελτίωση των υπάρχουσών εγκαταστάσεων κράτησης και η δημιουργία νέων και η εκπαίδευση του προσωπικού του Λιμενικού Σώματος σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη σχετική νομοθεσία.
3. Στις σπάνιες περιπτώσεις καταγγελιών περί παραβιάσεων των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γίνονται πάντα εσωτερικές ανακρίσεις, λαμβάνονται πειθαρχικά μέτρα και ξεκινούν ποινικές διαδικασίες εναντίον των εμπλεκόμενων αξιωματικών.
4. Η ελληνοτουρκική συμφωνία για την επανεισδοχή των λαθρομεταναστών δεν υλοποιείται λόγω αρνητικής στάσης της Τουρκίας.

Ε. Προτάσεις της ΕΕΔΑ προς τις αρμόδιες ελληνικές Αρχές

Η ΕΕΔΑ, έχοντας λάβει υπόψη τις παρατηρήσεις των αρμόδιων διεθνών και ευρωπαϊκών οργάνων και τις απαντήσεις των ελληνικών αρχών προς τα διεθνή όργανα αλλά και μερικές επιτόπιες έρευνες μελών και ιδίως της Προέδρου, εκφράζει κατ' αρχήν την ιδιαίτερη ανησυχία της για τη γενική κατάσταση των συνθηκών κράτησης προσώπων στην Ελλάδα αλλά και την ικανοποίησή της για όσα θετικά στοιχεία έχουν επισημανθεί ανωτέρω και τονίζει τα εξής:

1. Οι αρμόδιες ελληνικές Αρχές οφείλουν να συμμορφωθούν πλήρως προς τις συστάσεις των αρμόδιων διεθνών και ευρωπαϊκών οργάνων που αφορούν τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης στη χώρα μας. Αλλά και σε αιτήματα αστυνομικών αρχών για συγκεκριμένες βελτιώσεις κρατητηρίων που στη συνέχεια δεν πραγματοποιήθηκαν (π.χ., προσθήκη χώρου σίτισης - τραπεζαρίας- στο μεγαλύτερο κρατητήριο του Ελληνικού για να μην τρώνε οι κρατούμενοι στα ράντζα.
2. Οι αρμόδιες ελληνικές Αρχές οφείλουν να τηρούν πιστά τις προθεσμίες υποβολής των περιοδικών εκθέσεων στο αρμόδιο διεθνές όργανο (ΕκΒ), σύμφωνα με τη σχετική σύμβαση του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων που έχει επικυρώσει η Ελλάδα.
3. Όσον αφορά στη συνεργασία των αρμόδιων ελληνικών αρχών με την ΕΠΒ και την ΕκΒ είναι αναγκαία η καθιέρωση ενός αποτελεσματικού διυπουργικού συντονισμού ώστε να υπάρχει πλήρης και σαφής παρουσίαση της εικόνας της ελληνικής πραγματικότητας στα όργανα αυτά.
4. Είναι ευχάριστο ότι άρχισαν ήδη και αναγκαίο να προχωρήσουν το ταχύτερο οι εργασίες δημιουργίας νέων κτιρίων κράτησης τηρώντας απόλυτα τα σχετικά διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα.
5. Είναι αναγκαίο να υπάρξει ενίσχυση και συνεχής εκπαίδευση ολόκληρου του προσωπικού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και του Υπουργείου Δικαιοσύνης που είναι υπεύθυνο για τη κράτηση προσώπων στην Ελλάδα σε όλους ανεξαιρέτως τους χώρους κράτησης, κρατητήρια και φυλακές καθώς και να χρησιμοποιούνται κατά προτίμηση πρόσωπα ήδη ειδικευμένα.
6. Προτείνεται η άμεση ενεργοποίηση του άρθρου 48 του ν. 2910/2001 (ΦΕΚ Α΄ 91) περί αλλοδαπών σύμφωνα με το οποίο ιδρύονται ειδικοί χώροι κράτησης αλλοδαπών υπό διοικητική απέλαση, που λειτουργούν με ευθύνη της Περιφέρειας και φυλάσσονται από την Ελληνική Αστυνομία.
7. Πρέπει να υπάρξει νέα νομοθετική ρύθμιση έτσι ώστε οι αιτήσεις ασύλου προσώπων υπό κράτηση να εξετάζονται κατά προτεραιότητα από τη Διοίκηση, όπως έχει ήδη προτείνει η ΕΕΔΑ στις παρατηρήσεις της επί του σχεδίου του ν. 2910/2001 (ΦΕΚ Α΄ 91).
8. Η ΕΕΔΑ καλεί τις δικαστικές αρχές να δώσουν την προσήκουσα συνέχεια στις γνωμοδοτήσεις των Εισαγγελέων Εφετών και Αρείου Πάγου για την έκτιση της ποινής αλλοδαπού, εφόσον δεν είναι εφικτή η απέλαση, σε ειδικά καταστήματα κράτησης ή φυλάκισης.
9. Η ΕΕΔΑ θεωρεί προφανή την ανάγκη κατάστροφης σχεδίου τακτικής όσο και έκτακτης συνεργασίας των αστυνομικών τμημάτων με το πλησιέστερο στους χώρους κράτησης δημόσιο νοσοκομείο, δεδομένης της

σημαντικής απουσίας ιατρικού και παρα-ιατρικού προσωπικού από τους χώρους κράτησης.

10. Η ΕΕΔΑ ζητεί να επιτραπεί ρητά και να ανακοινωθεί στα αρμόδια όργανα όλων των κρατητηρίων και φυλακών διαταγή των αρμόδιων αρχών που να επιτάσσει την ανεμπόδιστη είσοδο μελών της σ' αυτά για την εξέταση της κατάστασης των χώρων των καταστημάτων αυτών και των κρατουμένων όπως προβλέπεται και για το Συνήγορο του Πολίτη²¹⁵ και τις ΜΚΟ από τη Σύσταση του Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου²¹⁶.
11. Μια ημέρα τουλάχιστον την εβδομάδα να γίνονται δεκτοί από τον επιβλέποντα κάθε κρατητηρίου αρμόδιο Διοικητή του Αστυνομικού Τμήματος οι κρατούμενοι στα κρατητήρια που θέλουν να υποβάλουν αιτήματα, παράπονα κλ. Η Πρόεδρος διαπίστωσε ότι υφίσταται σωρεία αιτημάτων ευλογοφανών που πρέπει να ακουσθούν από τον υπεύθυνο, αλλά δεν υπάρχει δυνατότητα αυτό να πραγματοποιηθεί.
12. Οι προτάσεις της ΕΕΔΑ για την υποδοχή και την πρόσβαση των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία ασύλου²¹⁷ να τύχουν άμεσης εφαρμογής. Διαπιστώθηκε η ύπαρξη κρατουμένων ως λαθρομεταναστών που πιθανά είναι πρόσφυγες αλλά δεν έχουν τη δυνατότητα (γνώση νομοθεσίας, γλωσσική επικοινωνία, οικονομικά μέσα αμοιβής δικηγόρου κλπ.) να υποβάλουν τέτοιο αίτημα.
13. Σκόπιμο θεωρούμε να μεταφέρουμε στον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών τα εξής παράπονα κρατουμένων προς εξακρίβωση και λήψη σχετικών μέτρων εφόσον είναι βάσιμα.
  - α) μερικοί δικηγόροι τις παραμονές ή ακριβώς την προτεραία της συμπλήρωσης του τριμήνου κράτησης κάποιου κρατουμένου υποβάλλουν για λογαριασμό του αίτηση να θεωρηθεί πρόσφυγας. Αποτέλεσμα: παραμένει κρατούμενος μέχρι περάτωσης της σχετικής, συχνά όχι σύντομης, διαδικασίας.
  - β) ζητούνται μεγάλες, σχετικά, δικηγορικές αμοιβές από πάμφτωχους ανθρώπους προκαταβολικά, με συνέχεια, μάλιστα, συχνά πλημμελείς ενέργειες.
14. Η μεγάλη συρροή κρατουμένων στις φυλακές ιδίως της πρωτεύουσας – αλλά και άλλων μεγάλων πόλεων – και συνεπώς η γενικά κακή λειτουργία

⁴⁶ Συνήγορος του Πολίτη, «Πρόσβαση δικηγόρων σε χώρους κράτησης παρανόμως εισερχομένων στη χώρα αλλοδαπών», ΑΠ 11895/02/2.1. και 16822/02/2.1.

⁴⁷ Σύσταση του Αρμοστή του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου (2001) 1 για τα δικαιώματα αλλοδαπών κατά την άφιξή τους σε χώρα μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης και την εκτέλεση των αποφάσεων απέλασης, CommDH/Rec (2001)1, Strasbourg, 19.9.2001.

⁴⁸ ΕΕΔΑ, «Ζητήματα σχετικά με την υποδοχή και την πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου», βλ. ανωτέρω Μέρος Β', κείμενο II-6.

γία τους από κάθε άποψη, οφείλεται και στο γεγονός ότι πολλοί κρατούμενοι επιμένουν να κρατούνται στα σωφρονιστικά καταστήματα της Αθήνας – ή έστω μεγάλης πόλης της γεωγραφικής περιοχής τους – με πρόφαση την επαφή με τις οικογένειές τους. Όχι σπάνια, όμως, η πραγματική αιτία συνίσταται στη συνέχιση της διαχείρισης από τον κρατούμενο κάποιας παράνομης επιχείρησής του, που εξακολουθεί να λειτουργεί εκτός της φυλακής, καθώς και η ευχερέστερη προμήθεια τοξικών ουσιών από συγγενείς και φίλους επισκέπτες.

Πράγματι, από στατιστικό πίνακα κρατουμένων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, προκύπτει ότι τον Ιανουάριο 2003 ο μεγαλύτερος πληθυσμιακός συνωστισμός παρατηρείται στις φυλακές Κορυδαλλού, ουσιαστικά Αθηνών (θέσεις 640, κρατούμενοι 1897), Λάρισας (θέσεις 363, κρατούμενοι 728), Πάτρας (θέσεις 343, κρατούμενοι 706) και Θεσσαλονίκης (θέσεις 370, κρατούμενοι 620).

Αντίθετα, αγροτικές φυλακές, που είχαν επιτύχει στο παρελθόν (Αγιάς, Κασσάνδρας), έχουν αρκετές θέσεις κενές, καθώς και το σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Κασσαβέτειας.

Σε μεγάλο βαθμό παρατηρείται το ίδιο φαινόμενο στο ΚΑΤΚ Ελαιώνα Θηβών (300 θέσεις – 27 κρατούμενοι) το οποίο είναι αλήθεια ότι λειτουργεί προ μικρού χρόνου. Ωστόσο – επειδή απαιτείται συναίνεση των υποβαλλόμενων σ' αυτό σε θεραπεία απεξάρτησης από ναρκωτικά – η διαπίστωση αυτή δείχνει ότι ιδιαίτερα οι ναρκομανείς προτιμούν, για τους λόγους που αναφέρουμε παραπάνω, τις κακές συνθήκες διαβίωσης του Κορυδαλλού από τις ασυγκρίτως καλύτερες του ΚΑΤΚ Ελαιώνα, πρότυπο καταστήματος σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Συνεπώς, ορθά το πρόγραμμα ανέγερσης νέων Καταστημάτων Κρατουμένων (ΚΚ) σκορπίζει αρκετά από αυτά σε διάφορα σημεία της ελληνικής επαρχίας, τα οποία τόσο καλύτερα είναι επιλεγμένα, όσο λιγότερο κοντά θα βρίσκονται προς, περισσότερο ή λιγότερο, μεγάλα αστικά κέντρα.

15. Σχετικά με το πρόγραμμα αυτό ανέγερσης ΚΚ που έχει προϋπολογισθεί σε κόστος 131,5 δις δραχμών – κατά πάσα πιθανότητα τελικά πολύ ανώτερο ποσό, όπως συνήθως συμβαίνει – θα παρατηρούσαμε τα εξής.

Καταρχήν είναι απαραίτητη η ανέγερση πρόσθετων ΚΚ. Ωστόσο μερικά από τα υπάρχοντα ΚΚ είναι βασικά καλά και θα μπορούσαν να βελτιωθούν ή/και διευρυνθούν (π.χ. Κασσαβέτεια, αγροτικές φυλακές, φυλακές Κέρκυρας που έχουν ήδη εν μέρει επισκευασθεί, κ.ά.).

Γνωρίζουμε ότι για μερικές τουλάχιστον από αυτές, ο λόγος αχρήστευσής τους και ανέγερσης νέων (π.χ. Κορυδαλλός, Κέρκυρα) έγκειται στις διαμαρτυρίες των ενοίκων σπιτιών που γειτονεύουν με τα ΚΚ. Ωστόσο, εκτός του ότι οι πολίτες επέλεξαν αυτή τη γειτνίαση, αφού οι

φυλακές προϋπήρχαν και μάλιστα από πολλά χρόνια, δεν πρέπει να επικρατήσει η εσφαλμένη αντίληψη ότι αυτή η γειτνίαση είναι βλαβερή και επικίνδυνη για τους πολίτες. Η, άλλοτε δικαιολογημένη, «νοοτροπία Σπιναλόγκας» για τους λεπρούς, δεν έχει θέση για τους φυλακισμένους. Επικίνδυνοι είναι οι ελεύθερα κυκλοφορούντες κακοποιοί, ιδίως στα μεγάλα αστικά κέντρα. Αυτοί, άλλωστε, είναι ασυγκρίτως πολυαριθμότεροι, αφού ο «σκοτεινός αριθμός» εγκληματικότητας και αγνώστων δραστηνών ανέρχεται γύρω στο 75% της όλης εγκληματικότητας, πιθανώς και ανώτερος σήμερα με τη διάδοση του οργανωμένου εγκλήματος.

16. Σοβαρό μέτρο αποσυμφόρησης των φυλακών μπορεί να αποβεί η ενεργοποίηση του θεσμού της κοινωφελούς εργασίας αντί της έκτισης της στερητικής της ελευθερίας ποινής. Ο θεσμός αυτός μπορεί να συντελέσει και στην κοινωνική ευαισθητοποίηση και επανένταξη ορισμένων καταδικασθέντων για αξιόποινες πράξεις όχι βαριές.

Για τη μείωση του σχετικού κόστους που θα απαιτηθεί για την οργάνωση και υποστήριξη αυτού του θεσμού –κόστους που ποικίλλει σημαντικά από χώρα σε χώρα– θα μπορούσε η ίδια υπηρεσία να καλύπτει συνδυασμό καθηκόντων, ιδίως την οργάνωση και παρακολούθηση της πραγματοποίησης της κοινωφελούς υπηρεσίας και συγχρόνως του θεσμού της αναστολής της ποινής υπό δοκιμασία («probation») και μάλιστα διευρυμένου.

Γενικά η φυλάκιση δεν πρέπει να είναι ποινή-κανόνας. Η αντικατάστασή της στο ευρύτερο δυνατό μέτρο με εναλλακτικά μέτρα θα ωφελήσει προς κάθε πλευρά (αραίωση φυλακών, αποφυγή ένταξης του εγκλειστού στην κοινωνία των φυλακών κ.λ.). Πρέπει να εξαιρεθούν, βέβαια, οι περιπτώσεις εγκληματιών με σοβαρή ροπή σε βαρεία εγκληματική δράση.

17. Το ποσοστό των τοξικομανών φυλακισμένων –ασχέτως αν καταδικάστηκαν για πράξεις σχετικές με ναρκωτικά ή άλλες– διαρκώς αυξάνει. Σήμερα αποτελεί πολύ υψηλό ποσοστό. Όσο δύσκολος και αν είναι ο διαχωρισμός τοξικομανών και μη τοξικομανών, πρέπει να εφαρμοσθεί απαρέγκλιτα. Αποτελεί πρώτη προτεραιότητα. Δεν υπάρχει πιο ευάλωτος πληθυσμός από τους φυλακισμένους για να μνηθούν από τους συγκρατούμενους στη χρήση ουσιών που τους δημιουργούν –έστω και στιγμιαία– την απατηλή αίσθηση φυγής από τη σκληρή πραγματικότητα. Αν αυτό δεν γίνει, όλοι σχεδόν οι φυλακισμένοι θα φθάσουν να γίνουν τοξικομανείς. Και τα «σωφρονιστικά» καταστήματα μετατρέπονται σε ειδικά κέντρα διάδοσης της τοξικομανίας.

12.12.2003

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 16
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΕΔΑ, ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ, ΤΗΣ ΥΠΑΤΗΣ ΑΡΜΟΣΤΕΙΑΣ
ΤΟΥ Ο.Η.Ε. ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ
ΤΟ ΑΣΥΛΟ ΕΝΟΨΕΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

**ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΕΔΑ, ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ,
ΤΗΣ ΥΠΑΤΗΣ ΑΡΜΟΣΤΕΙΑΣ ΤΟΥ Ο.Η.Ε. ΓΙΑ
ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ
ΤΟ ΑΣΥΛΟ ΕΝΩΣΕΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ***

1. Κύριος στόχος του Συνεδρίου ήταν η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση του ελληνικού κοινού και η δημιουργική ανταλλαγή ιδεών και εμπειριών με τους υπεύθυνους για τη χάραξη πολιτικής στη χώρα μας και στην ΕΕ στους τομείς της μετανάστευσης και του ασύλου που, αν και διαφορετικού χαρακτήρα, στην πράξη είναι άμεσα συνδεδεμένοι.

2. Η Ελλάδα ετοιμάζεται να αναλάβει την Προεδρία του Συμβουλίου της ΕΕ (αρχές του 2003) σε ένα κρίσιμο στάδιο της απαραίτητης για την ΕΕ διαδικασίας ουσιαστικής εναρμόνισης που προβλέπουν η Συνθήκη του Άμστερνταμ και τα συμπεράσματα του Θαμπερέ στους τομείς του ασύλου και της μετανάστευσης. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σεβίλλης έχει θέσει ως προθεσμία το Δεκέμβριο 2003 για την υιοθέτηση μια σειράς νομοθετικών προτάσεων της ΣΕ στους ανωτέρω τομείς.

3.1 Τα κύρια νομοθετικά κείμενα ή σχέδια κειμένων της Επιτροπής της ΕΕ που έγιναν αντικείμενο συζητήσεων του Συνεδρίου ήταν τα εξής:

Μετανάστευση

1. Πρόταση (της Επιτροπής) για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (COM 638 τελικό, COM 2000 624 τελικό, τροποποιηθέντα με COM 2002 0225, τελικό, αφορά και στο άσυλο).

2. Πρόταση για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών που είναι μάκαροχρόνιοι κάτοικοι (CM 2001 127).

3. Πρόταση για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για τις συνθήκες

* Συμπεράσματα συνεδρίου που συνδιοργανώθηκε από το Συνήγορο του Πολίτη, την Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002, Γραφεία Συνηγόρου του Πολίτη). Υπεύθυνος σύνταξης: Ν. Σιταρόπουλος, Επιστημονικός Συνεργάτης της ΕΕΔΑ.

εισόδου και παραμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την έμμισθη εργασία και τις ανεξάρτητες οικονομικές δραστηριότητες (COM 2001 0386 τελικό)

4. Πρόταση για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για την άδεια παραμονής μικρής διάρκειας για τα θύματα της δράσης που διευκολύνει την παράνομη μετανάστευση και τη διακίνηση προσώπων που συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές (COM 2002 0071 τελικό).

Η Ελληνική Προεδρία πρόκειται να δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα στο ζήτημα της συνεργασίας των Κ/Μ για τον αποτελεσματικό έλεγχο και την πρόληψη της παράνομης μετανάστευσης στο έδαφος της ΕΕ.

Άσυλο

1. Οδηγία του Συμβουλίου 2001/55/ΕΚ για τα ελάχιστα πρότυπα παροχής προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής μετακινήσιμων προσώπων και για τα μέτρα προώθησης της εξισορρόπησης των προσπαθειών των Κρατών Μελών για την υποδοχή αυτών των προσώπων και την ανάληψη των σχετικών συνεπειών.

2. Πρόταση για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για τις ελάχιστες προδιαγραφές των διαδικασιών στα Κράτη Μέλη για τη χορήγηση και ανάκληση του προσφυγικού καθεστώτος (COM 2000 578, τροποποιηθέν με COM 2002 326 τελικό).

3. Πρόταση για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για τις ελάχιστες προδιαγραφές των συνθηκών υποδοχής αιτούντων άσυλο (COM 2001 181).

4. Πρόταση για την έκδοση Κανονισμού του Συμβουλίου για την καθιέρωση κριτηρίων και μηχανισμών ορισμού του Κράτους Μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση μιας αίτησης ασύλου που έχει υποβληθεί σε ένα από τα Κράτη Μέλη από υπήκοο τρίτης χώρας (COM 2001 447, «Δουβλίνο II»).

5. Πρόταση για την έκδοση Απόφασης του Συμβουλίου για την υιοθέτηση ενός προγράμματος δράσης για τη διοικητική συνεργασία στους χώρους των εξωτερικών συνόρων, θεωρήσεων εισόδου, ασύλου και μετανάστευσης (COM 2001 567 τελικό).

6. Πρόταση για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για τις ελάχιστες προδιαγραφές για τον χαρακτηρισμό και το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών και ανιθαγενών ως προσφύγων ή ως προσώπων που άλλως χρήζουν διεθνούς προστασίας (COM 2001 510 τελικό).

Η Ελληνική Προεδρία θα ασχοληθεί ιδιαίτερα με τα κείμενα αρ. 2, 3, 4 και 6. Ιδιαίτερης σημασίας για την Ελλάδα, ως χώρα των ανατολικών πυλών της ΕΕ, είναι το κείμενο αρ 4 διότι άπτεται άμεσα του ζητήματος του καταμερισμού ευθυνών ανάμεσα στα Κ/Μ για την παροχή προστασίας στους πρόσφυγες.

3.2 Όλα τα ανωτέρω κείμενα προωθούν ουσιαστικά την εναρμόνιση της σχετικής νομοθεσίας και πρακτικής των Κ/Μ και θα συμβάλουν αναμφίβολα στη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου και ουσιαστικού πλαισίου για τη δράση και πολιτική όλων των χωρών της ΕΕ στους τομείς της μετανάστευσης και του ασύλου.

3.3 Βασική αρχή της πολιτικής της ΕΕ θα πρέπει να είναι η ολιστική αντιμετώπιση όλων των υπο-ζητημάτων ασύλου και μετανάστευσης, δίδοντας έτσι ιδιαίτερη έμφαση όχι μόνο στη συνεργασία μεταξύ των Κ/Μ αλλά και στην ανάπτυξη ουσιαστικής συνεργασίας των Κ/Μ με όλα τα κράτη καταγωγής, αλλά και τράνζιτ, των μεταναστών και προσφύγων. Όσον αφορά στα δεύτερα, η ΕΕ πρέπει να εντείνει τα προγράμματα που στοχεύουν στον εκδημοκρατισμό (κοινωνική ανάπτυξη) τρίτων χωρών που συνεργάζονται με την ίδια αλλά και στην ουσιαστική, μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη και ανέλιξη των ανωτέρω χωρών.

4. Μετανάστευση

4.1 Το διαρκώς διευρυνόμενο οικονομικό και κοινωνικό χάσμα μεταξύ φτωχών και πλουσίων χωρών και η συνακόλουθη μεγέθυνση της διεθνικής μετακίνησης προσώπων ή πληθυσμών, έχουν προσδώσει μια νέα μορφή στη μετανάστευση, που είναι εξαιρετικά πολύπλοκη και την οποία πρέπει να αντιμετωπίσουν όλα τα κράτη.

4.2 Όλα τα κράτη από τα οποία προέρχονται ή στα οποία εισέρχονται μετανάστες πρέπει να ανανεώσουν τις προσπάθειές τους για τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών που θα συμβάλουν στη μείωση του ανησυχητικού πλέον όγκου μεταναστευτικών ρευμάτων, ιδιαίτερα όσον αφορά στην οικονομική ανάπτυξη, στον εκδημοκρατισμό και στο σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

4.3 Τα Κ/Μ της ΕΕ κατά τη χάραξη κοινής μεταναστευτικής πολιτικής και πράξης πρέπει να εμπνέονται από τις εξής θεμελιώδεις αρχές:

(α) Η μετανάστευση στις χώρες υποδοχής εμπλουτίζει την οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή των τελευταίων.

(β) Οι μετανάστες πρέπει να τυγχάνουν μεταχείρισης σύμφωνης με τις ανθρωπιστικές αξίες και το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου, και ιδιαίτερα την αρχή της μη διάκρισης.

(γ) Τα κράτη οφείλουν να καθορίζουν τις ικανότητές τους απορρόφησης μεταναστευτικού δυναμικού λαβαίνοντας υπόψη και τις αιτίες που ωθούν τους μετανάστες σε αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης.

4.4 Η Ελληνική Προεδρία πρέπει να συνεχίσει να έχει ως προτεραιότητές της το 2003:

- την ολοκλήρωση των προγραμμάτων εκπαίδευσης των συνοριοφυλάκων δίδοντας έμφαση στην εκπαίδευση και ευαισθητοποίησή τους σε θέματα προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου,
- την ολοκλήρωση της συνεργασίας των Κ/Μ για τον αποτελεσματικότερο έλεγχο των εξωτερικών συνόρων, δίδοντας επίσης ιδιαίτερη έμφαση στον έλεγχο των θαλάσσιων συνόρων της ΕΕ, με απαραίτητη προϋπόθεση την προσήλωση από τα Κ/Μ στις θεμελιώδεις αρχές προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου,
- την ολοκλήρωση της εναρμόνισης των πολιτικών και πρακτικών των Κ/Μ για την προστασία των θυμάτων της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων,
- τη βελτίωση των προγραμμάτων επαναπατρισμού οριστικά απορριφθέντων αιτούντων άσυλο και παράνομων μεταναστών, μέσω της ισχυροποίησης της επιχειρησιακής συνεργασίας των Κ/Μ, την καθιέρωση ελάχιστων αρχών για την επιστροφή αλλοδαπών και την καθιέρωση συμφωνιών επανεισδοχής,
- τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για τη Μετανάστευση στην Ευρώπη, διασφαλίζοντας τις προϋποθέσεις για την αποτελεσματική συνεισφορά του Παρατηρητηρίου στη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης πανευρωπαϊκής πολιτικής ασύλου και μετανάστευσης,
- την πάταξη του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και της μισαλλοδοξίας στις κοινωνίες των Κ/Μ,
- τη στήριξη της νόμιμης μετανάστευσης, μέσω ευέλικτων και διαυγών νομοθετικών πλαισίων των Κ/Μ, κυρίως για λόγους εργασίας, φοίτησης και οικογενειακής επανένωσης,
- την ένταξη των νόμιμων μακροχρόνιων μεταναστών και προσφύγων στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, μεταξύ άλλων, μέσω ολοκληρωμένων προγραμμάτων υποστήριξης των κοινοτήτων των μεταναστών και προσφύγων, ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης όλων των λαών των Κ/Μ.

4.5 Όσον αφορά ειδικότερα στο ελληνικό πλαίσιο μεταναστευτικής πολιτικής και πράξης, ο ν. 2910/2001, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3013/2002, είναι ένας νόμος που, παρά τις προσπάθειες της Πολιτείας, πάσχει από

έλλειψη διαύγειας και μια γραφειοκρατική, δαιδαλώδη μορφή ως προς τις μεταναστευτικές διαδικασίες που έχει εισαγάγει. Ως συνέπεια, είναι κοινή γνώση ότι η κύρια μορφή μετανάστευσης στη χώρα μας παραμένει η παράνομη.

4.6 Η έλλειψη διαύγειας και πρακτικότητας του νόμου οφείλεται στην έλλειψη επιστημονικής, εξειδικευμένης διεπιστημονικής μελέτης και γνώσης που έπρεπε να προηγηθούν του νομοπαρασκευαστικού έργου. Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική και πράξη πρέπει να επαναμελετηθούν και χαραχθούν με γνώμονα τα σύγχρονα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, και να βασιστούν σε εξειδικευμένη διεπιστημονική έρευνα, κάνοντας απόλυτα διαυγείς τους στόχους τους μέσω μιας νομοθεσίας που θα παύσει να χαρακτηρίζεται από δαιδαλώδεις, γραφειοκρατικές και ενίοτε αλληλοκαλυπτόμενες/ συγκρουόμενες διατάξεις. Άμεση προτεραιότητα του ΥΠΕΣΔΔΑ πρέπει να είναι η έναρξη και αποτελεσματική λειτουργία του ΙΜΕΠΟ.

4.7 Το ΥΠΕΣΔΔΑ πρέπει να δώσει επίσης ιδιαίτερη προτεραιότητα στη στελέχωση και αποτελεσματική λειτουργία της νέας Διεύθυνσης Αλλοδαπών και Μετανάστευσης και όλων των σχετικών περιφερειακών υπηρεσιών. Ουσιώδεις όροι αποτελεσματικότητας είναι η παροχή κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής και η διαρκής, πολύπλευρη, διεπιστημονική εκπαίδευση και ενημέρωση όλων των ως άνω στελεχών και υπαλλήλων.

5. Άσυλο

5.1 Δεδομένης της έντασης των προσφυγικών μετακινήσεων, ιδιαίτερα από κράτη της Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και της Ασίας, όλα τα κράτη υποδοχής οφείλουν να εφαρμόζουν, μέσω της νομοθεσίας και της πρακτικής τους, το ανθρωπιστικό πνεύμα προστασίας που επιτάσσει η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, σύμφωνα με τα κριτήρια που έχει υιοθετήσει η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, και, ιδιαίτερα, να τηρούν την αρχή της μη επαναπροώθησης (non-refoulement) που έχει εδραιωθεί με το άρθρο 33 της ανωτέρω Σύμβασης. Επίσης, οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη συμπληρωματικές μορφές προστασίας, βάσει των διατάξεων του διεθνούς δικαίου που απαγορεύουν τα βασανιστήρια και άλλους τρόπους σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας.

5.2 Όλα τα κράτη θα πρέπει να δώσουν έμφαση στην εκούσια επιστρο-

φή των προσφύγων και μετακινηθέντων προσώπων (displaced persons) στις χώρες ή στις περιοχές καταγωγής τους, σύμφωνα με τις εδραιωμένες αρχές του διεθνούς δικαίου.

5.3 Τα Κ/Μ της ΕΕ πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι μικρά ή μεγάλα ρεύματα προσφύγων στα εδάφη τους συνιστούν πάντοτε σημάδια ανωμαλίας στα κράτη προέλευσης που πρέπει να ενεργοποιούν άμεσα τα Κ/Μ, και τα αρμόδια όργανα της ΕΕ, στην κατεύθυνση εξομάλυνσης και λύσης των σχετικών προβλημάτων στα προαναφερθέντα κράτη.

5.4 Παρά τη σπουδαιότητα και την αναγκαιότητα των ανωτέρω κειμένων υπό συζήτηση και υιοθέτηση από την ΕΕ, εκφράστηκε η ανησυχία ως προς την πολύπλοκη μορφή τους όπως επίσης για τις εξαιρέσεις που έχουν θεσμοθετηθεί στις γενικές αρχές προστασίας προσφύγων που έχουν εδραιωθεί στα κείμενα αυτά.

5.5 Όσον αφορά ειδικότερα στο «Δουβλίνο II», υπενθυμίζεται ότι κύριος στόχος του κειμένου αυτού πρέπει να παραμείνει η αντιμετώπιση των καταχρηστικών αιτήσεων ασύλου, έχοντας υπόψη την προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των αιτούντων άσυλο στην ΕΕ και την ίση κατανομή της σχετικής ευθύνης μεταξύ όλων των Κ/Μ της ΕΕ. Οι σχετικές διαδικασίες πρέπει να είναι ταχείες και δίκαιες, έχοντας ως κύριο μέλημα την παροχή αποτελεσματικής προστασίας στους πρόσφυγες και ιδιαίτερα σε ευάλωτους πρόσφυγες όπως είναι τα θύματα βασανιστηρίων ή οι ασυνόδευτοι ανήλικες.

5.6 Η Ελληνική Προεδρία θα πρέπει να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στο θέμα της προσβασιμότητας στην ΕΕ και στη διαδικασία ασύλου αιτούντων άσυλο, επομένως και στην ιδέα της «εξωτερικοποίησης της διαδικασίας ασύλου» στις χώρες καταγωγής ή στις γειτονικές χώρες, που βρίσκεται υπό εξέταση στην ΕΕ.

5.7 Όσον αφορά ειδικότερα στο ελληνικό πλαίσιο προσφυγικής προστασίας, εκφράστηκαν επιφυλάξεις σχετικά με τη σκοπιμότητα προώθησης της υπό εξέταση πρότασης αποκέντρωσης της διαδικασίας ασύλου στη χώρα μας. Το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης (ΥΔΤ), σε συνεργασία με όλα τα συναρμόδια Υπουργεία, θα πρέπει να επανεξετάσει και εκσυγχρονίσει το σχετικό ισχύον πλαίσιο, με βάση το ευρωπαϊκό και διεθνές κεκτημένο, δίδοντας ιδιαίτερη προτεραιότητα στα εξής ζητήματα:

- Εξασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών υποδοχής αιτούντων άσυλο με τη δημιουργία άρτιων, ολοκληρωμένων κέντρων υποδοχής

- Στελέχωση όλων των αρμόδιων υπηρεσιών, κυρίως στις παραμεθόριες περιοχές, με κατάλληλο προσωπικό και κρατικούς, κατάλληλα εκπαιδευμένους διερμηνείς
- Εξασφάλιση της πρόσβασης αιτούντων άσυλο σε ταχείες και δίκαιες διαδικασίες ασύλου. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί από το ΥΔΤ στην έκλειψη του φαινομένου υπέρβασης των χρονικών ορίων της διαδικασίας ασύλου, σύμφωνα με το π.δ. 61/1999, ιδίως στην περιοχή της Αθήνας. Η ευρύτερη εφαρμογή της ταχύρυθμης διαδικασίας ασύλου από το ΥΔΤ θα πρέπει να γίνει μόνο υπό την προϋπόθεση ότι θα τηρηθούν όλες οι διαδικαστικές εγγυήσεις σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα προστασίας προσφύγων. Επίσης το ΥΔΤ πρέπει να θεσμοθετήσει σαφείς όρους για την ανανέωση του «ανθρωπιστικού καθεστώτος» αλλοδαπών, τονίζοντας ότι η ανανέωση αυτή πρέπει πάντοτε να λαμβάνει χώρα όταν οι αντικειμενικοί λόγοι που οδήγησαν στην αρχική χορήγηση αυτού του νομικού καθεστώτος εξακολουθούν να υφίστανται
- Θεσμοθέτηση της νομικής συνδρομής σε όλους όσους την χρειάζονται
- Αναθεώρηση του ισχύοντος συστήματος δευτεροβάθμιας εξέτασης της αίτησης για αναγνώριση της προσφυγικής ιδιότητας (προσφυγής), με ενδεχόμενη θεσμοθέτηση της δικαστικής προσφυγής
- Θεσμοθέτηση διυπουργικού συντονιστικού οργάνου για την ολοκληρωμένη και ταχεία παρέμβαση της Πολιτείας σε περιπτώσεις μαζικών αφίξεων αλλοδαπών / αιτούντων άσυλο
- Παροχή ολοκληρωμένης προστασίας σε ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο
- Παροχή ολοκληρωμένης κοινωνικής υποστήριξης όλων των προσφύγων και αιτούντων άσυλο
- Προώθηση της κοινωνικής ένταξης όλων των αναγνωρισμένων προσφύγων και των «ανθρωπιστικών» προσφύγων που για διάφορους λόγους παραμένουν στη χώρα για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

9.11.2002

III. ΑΝΤΙΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 1
ΓΝΩΜΗ ΤΗΣ ΕΕΔΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ-ΠΛΑΙΣΙΩΝ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ ΛΑΑΚΕΝ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΝΤΑΛΜΑ ΣΥΛΛΗΨΗΣ

ΓΝΩΜΗ ΤΗΣ ΕΕΔΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ-ΠΛΑΙΣΙΩΝ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ ΛΑΑΚΕΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΝΤΑΛΜΑ ΣΥΛΛΗΨΗΣ

Στις 6-7 Δεκεμβρίου 2001, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάακεν, οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενέκριναν δύο προτάσεις αποφάσεων-πλαisiών, κρίσιμες για τις ελευθερίες των Ευρωπαίων. Με την πρώτη από αυτές, επιχειρείται να αντιμετωπισθεί η τρομοκρατία. Με την δεύτερη, καθιερώνεται ένα ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Δεδομένου ότι θα επακολουθήσει ψήφιση των σχετικών νόμων από την Βουλή των Ελλήνων, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, επιφυλασσομένη να διατυπώσει λεπτομερώς τις παρατηρήσεις της όταν θα υπάρχουν τα σχετικά νομοσχέδια, έλαβε την ακόλουθη απόφαση:

Ως προς τον ορισμό της τρομοκρατίας, οι τελικές προτάσεις για τη σχετική απόφαση-πλαίσιο βελτιώθηκαν -και μάλιστα με πρωταγωνιστική παρέμβαση της ελληνικής αντιπροσωπείας- σε σχέση με αυτές που είχαν αρχικά προταθεί. Παρόλον ότι είναι σαφές ότι δεν θα μπορούν να χαρακτηρισθούν ως «τρομοκρατικές», ακόμη και οι αναφερόμενες στο κείμενο της πρότασης απόφασης-πλαisiου, αξιόποινες πράξεις εφόσον δεν συντρέχει ένας από τους τρεις σκοπούς που προβλέπει η ίδια πρόταση, συνιστούμε ωστόσο προσοχή στη διατύπωση των τριών διαζευκτικώς αναφερομένων σκοπών γιατί πρέπει να μην αφήνουν περιθώριο κατά την ερμηνεία τους προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Και να μεν στο προοίμιο (παρ. 10) τίθεται αυτή η αρχή με ενδεικτική αναφορά της ελευθερίας της έκφρασης και των δικαιωμάτων του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι, αλλά νομίζουμε ότι η παράγραφος αυτή είναι καλύτερο να μεταφερθεί στο κυρίως κείμενο, οι δε σκοποί να διατυπωθούν προσεκτικότερα.

Ακόμη προτείνουμε να προστεθεί ρητά ότι η όλη ποινική διαδικασία, αρχίζοντας από τη σύλληψη, θα εφαρμόζεται πάντοτε με την εγγύηση των αρχών της δίκαιης δίκης. Αυτό το τελευταίο ενδείκνυται μετά τα εισαχθέντα αντίθετα προς τις αρχές αυτές μέτρα σε άλλες χώρες.

Όσο για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, η επέκταση της εφαρμογής του σε τριάντα δύο αδικήματα φαίνεται υπερβολική, ιδίως αν τύχει να μην έχουν διαπραχθεί στη χώρα που ζητεί την παράδοση του προσώπου. Πάντως, σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει η πράξη για την οποία κατηγορείται ο εκζητούμενος να είναι αξιόποινη και στις δύο χώρες, αυτήν που έχει εκδώσει το ένταλμα και αυτήν που θα το εκτελέσει.

Το ευρωπαϊκό αυτό ένταλμα, το οποίον εμφανίζεται ότι κατ' αρχήν παραμερίζει την πολύπλοκη και γραφειοκρατική διαδικασία της έκδοσης, στηρίζεται σε δύο προϋποθέσεις:

1. Στην αμοιβαία αναγνώριση ποινικών διαδικασιών (δικαστικών και προδικαστικών) ανάμεσα σε όλες τις χώρες που εισδέχονται στη νομοθεσία τους το νέο θεσμό.

2. Κοινότητα ανάλογων αξιών και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μεταξύ όλων των συμβαλλομένων ευρωπαϊκών χωρών.

Οι προϋποθέσεις αυτές δεν συντρέχουν όμως σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης σήμερα (βλ. Anti-terrorism Crime and Security Act του Ηνωμένου Βασιλείου της 14 Δεκεμβρίου 2001).

Σύμφωνα με τα ανωτέρω αλλά και λόγω της επικίνδυνης για τα ανθρώπινα δικαιώματα κατάστασης που έχει διαμορφωθεί σε μερικές χώρες μετά την 11 Σεπτεμβρίου 2001, το ευρωένταλμα δημιουργεί κινδύνους για τους πολίτες των λοιπών χωρών, που ως αλλοδαποί μπορεί να τύχουν μεταχείρισης διακριτικά δυσμενούς από τις προαναφερθείσες χώρες.

Εν όψει της ενσωμάτωσης των αποφάσεων-πλαισίων στην ελληνική έννομη τάξη, η Εθνική Επιτροπή δεν θεωρεί άσκοπο να τονίσει επίσης τη διάταξη 28 παρ. 3 του Συντάγματος, όπως η τελευταία ενισχύθηκε ειδικά από την ερμηνευτική δήλωση που υιοθετήθηκε κατά την πρόσφατη Αναθεώρηση («Το άρθρο 28 αποτελεί θεμέλιο για τη συμμετοχή της Χώρας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης»). Η διάταξη αυτή απαιτεί ρητά να μη θίγονται τα δικαιώματα του ανθρώπου και οι βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος όταν η Ελλάδα προβαίνει ελεύθερα σε περιορισμούς ως προς την άσκηση της εθνικής κυριαρχίας της.

Τέλος, η Εθνική Επιτροπή υπενθυμίζει τη Διακήρυξη των Αθηνών που υιοθετήθηκε στην Αθήνα (3.11.2001) από τους ομόλογους μεσογειακούς εθνικούς οργανισμούς δικαιωμάτων του ανθρώπου, και το οποίο σημείωνε τα ακόλουθα:

Η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας (σημ. στο τρομοκρατικό χτύπημα της 11 Σεπτεμβρίου 2001) πρέπει να χρησιμοποιήσει μεθόδους σύμφωνες με το διεθνές δίκαιο. Οι εθνικοί οργανισμοί τονίζουν ότι το φαινόμενο της τρομοκρατίας δεν είναι δυνατόν να εκριζωθεί εάν δεν ληφθούν υπόψη οι γενεσιουργές αιτίες που το προκαλούν ή το μεγεθύνουν.

Από την πλευρά τους, οι εθνικοί οργανισμοί πρέπει να επαγρυπνούν έτσι ώστε τα μέτρα που λαμβάνονται στις χώρες τους με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, να μην παραβιάζουν θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες μέσω περιορισμών που είναι δυσανάλογοι προς τους σκοπούς τους. Επίσης πρέπει να επαγρυπνούν έτσι ώστε αυτά τα μέτρα να μην εφαρμόζονται

με τρόπο που να οδηγεί σε διακρίσεις, με βάση φυλετικούς ή θρησκευτικούς λόγους.

Θα ήταν αδιανόητο η μάχη κατά της τρομοκρατίας να χρησιμοποιηθεί ως πρόσχημα για πολιτικές που προσβάλλουν τα δικαιώματα του ανθρώπου.

31.1.2002

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 2
ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΕΔΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ
ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΕΔΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου,

Με βάση προηγούμενες αποφάσεις της, για το τρομοκρατικό χτύπημα της 11 Σεπτεμβρίου 2001 στις Η.Π.Α. (20.9.2001), τη «Διακήρυξη των Αθηνών» που υιοθετήθηκε από τους μεσογειακούς εθνικούς οργανισμούς δικαιωμάτων του ανθρώπου (3.11.2001), τις προτάσεις αποφάσεων-πλαισίων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Λάακεν για την τρομοκρατία και το ένταλμα σύλληψης (28.2.2002) καθώς και με βάση τις θέσεις που είχε εισηγηθεί κατά την ψήφιση του ν. 2928/2001, δημοσιοποιεί τα ακόλουθα.

Καλεί τους θεσμικούς παράγοντες και όλους τους πολίτες να γρηγορούν ενάντια σε κάθε πράξη βίας απ'όπου κι αν προέρχεται.

Διερμηνεύει το κοινό αίσθημα ενάντια στις τρομοκρατικές ενέργειες της «Ε.Ο. 17 Νοέμβρη» ως καταδίκη εγκληματικών πράξεων που ναρκοθετούν τα κοινωνικά θεμέλια της δημοκρατίας.

Καταδικάζει με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο κάθε απόπειρα επιδοκμασίας των εγκλημάτων της «Ε.Ο. 17 Νοέμβρη» και προσβολής της μνήμης των θυμάτων της τρομοκρατίας.

Επισημαίνει ότι η ευρεία συναίνεση κατά της τρομοκρατίας δεν θα πρέπει να αμβλύνει την εγρήγορση πολιτών και οργάνων της πολιτείας απέναντι στις δημοκρατικές αρχές και στα πάντοτε σεβαστά δικαιώματα του ανθρώπου ούτε να εκληφθεί ως ανοχή αυταρχικών και βίαιων συμπεριφορών αστυνομικών οργάνων εναντίον των πολιτών κατά τον έλεγχο ταυτοτήτων και την έρευνα προσώπων, που παραβιάζουν το τεκμήριο αθωότητας και τον απόλυτο σεβασμό στην προσωπική ασφάλεια και αξιοπρέπεια όλων των ατόμων που εξετάζονται ως ύποπτοι.

Υπογραμμίζει ότι η υπεροχή του δικαίου και η συστηματική περιφρούρηση όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου συνιστούν την πιο σθεναρή και συνεπή αντίδραση ενάντια στην τρομοκρατία, καθώς τίποτε άλλο δεν θωρακίζει αποτελεσματικότερα τη δημοκρατική κοινωνία στο μέλλον.

Επισημαίνει ότι η ελευθερία της έκφρασης υπόκειται από το Σύνταγμα σε περιορισμούς και συνεπάγεται δεσμεύσεις και ευθύνες για τα μέσα ενημέρωσης, ιδίως την τηλεόραση και το ραδιόφωνο.

Εκφράζει την έντονη ανησυχία της για την καταχρηστική άσκηση της τηλεοπτικής ελευθερίας από ορισμένους σταθμούς και δημοσιογράφους, οι οποίοι επιδεικνύουν ανευθυνότητα και παραβιάζουν τους νόμους είτε προ-

σβάλλοντας βάνουσα την ιδιωτική ζωή πολιτών είτε οικειοποιούμενοι κρατικές λειτουργίες που παρεμποδίζουν τη δικαστική εξουσία να επιτελέσει το έργο της.

Υπογραμμίζει ότι ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου και η προστασία της παιδικής ηλικίας αποτελούν μέρος των δικαιωμάτων των πολιτών, τα οποία παραβιάζουν οι τηλεοπτικοί σταθμοί και άρα χρήζουν προστασίας από την Πολιτεία.

Καλεί την Πολιτεία να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα, ώστε να εφαρμόζονται το Σύνταγμα και οι νόμοι του κράτους που προβλέπουν την «αντικειμενική και αμερόληπτη» ενημέρωση των πολιτών, με παράλληλη την εξασφάλιση της «ποιοτικής στάθμης των προγραμμάτων που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή της τηλεόρασης».

Θεωρεί αναγκαία τη λήψη κάθε μέτρου απαραίτητου για την προστασία του τεκμηρίου αθωότητας, της αρχής του απορρήτου της ανάκρισης και της αξιοπρέπειας οποιουδήποτε υπόπτου, και με βάση αυτό χαιρετίζει την ενεργοποίηση του άρθρου 35 παρ. 4 του ν. 2172/1993, που απαγορεύει τη μετάδοση από την τηλεόραση, την κινηματογράφηση, τη βιντεοσκόπηση και φωτογράφιση των προσώπων που προσάγονται ενώπιον των δικαστικών ή εισαγγελικών ή αστυνομικών και λοιπών αρχών, εφόσον αυτά δεν συναινούν ρητώς.

Συμιστά στην Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών και στον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών να λάβουν άμεσα όλα τα αναγκαία πειθαρχικά μέτρα για την τήρηση των κανόνων δεοντολογίας από τα μέλη τους.

12.12.2002

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 3
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΕΔΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΑ ΥΠΟΥΡΓΟ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ
ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΤΟΥ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ ΚΑΘΩΣ
ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΓΓΥΗΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΤΟΥΣ ΔΙΚΗΣ

**ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΕΔΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΑ
ΥΠΟΥΡΓΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ
ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΤΟΥ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ
ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΓΓΥΗΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΤΟΥΣ ΔΙΚΗΣ**

Προς τον κύριο Γ. Παπανδρέου
Υπουργό Εξωτερικών

Αθήνα, 28 Φεβρουαρίου 2002
ΑΠ 29

Κύριε Υπουργέ,

Η Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην τελευταία της Ολομέλεια συζήτησε το σημαντικό θέμα των συνθηκών κράτησης των αιχμαλώτων του Αφγανιστάν καθώς και τις προοπτικές των εγγυήσεων της μελλοντικής τους δίκης.

Είναι γνωστό ότι τόσο ο εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και άλλοι συνάδελφοί σας (Μ. Βρετανίας, Βελγίου, Ολλανδίας και Σουηδίας) έχουν ήδη εκφράσει δημοσίως την ανησυχία τους για τους χειρισμούς της κυβέρνησης των ΗΠΑ που βρίσκονται σε πλήρη αντίφαση με τους κανόνες και συμβάσεις προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και τους κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου.

Σε κάθε περίπτωση όμως ασχέτως της ιδιότητας «αιχμαλώτων πολέμου» για καμία κατηγορία κρατουμένων δεν επιτρέπεται απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, που κατά τη Διεθνή Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων ισοδυναμεί με βασανιστήρια. Η απαγόρευση αυτή αποτελεί αναγκαστικό κανόνα τους διεθνούς δικαίου από τον οποίο δεν χωρεί καμία παρέκκλιση ούτε καν σε περίοδο εθνικού κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους, σύμφωνα με το άρθρο 4 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα που δεσμεύει τις ΗΠΑ και την Ελλάδα και το άρθρο 15 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που δεσμεύει την Ελλάδα. Τονίζεται δε ότι το ίδιο περιεχόμενο έχει και το άρθρο 27 της Αμερικανικής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που έχουν υπογράψει οι ΗΠΑ. Το κύριο μέτρο που χρησιμοποιούν οι αμερικανικές στρατιωτικές αρχές κατά των Αφγανών αιχμαλώτων είναι το αποκαλούμενο «total sensory deprivation», βαρύτατο βασανιστήριο, που αν κρατήσει μακρό χρόνο μπο-

ρεί να επιφέρει μείωση ακόμα και στέρηση όλων των αισθητηρίων για το υπόλοιπο της ζωής.

Η Επιτροπή αποφάσισε να σας προτείνει να ασκήσετε και σεις, δημοσίως αλλά και μέσω των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τόσο την θεσμική όσο και την προσωπική σας επιρροή προς την κατεύθυνση του σεβασμού των διεθνών κανόνων. Ειδικότερα, επειδή η εξωτερική πολιτική κάθε κυβέρνησης πρέπει να στηρίζεται στο σεβασμό των διεθνών κανόνων για τα δικαιώματα του ανθρώπου, θεωρούμε ότι η Ελληνική Κυβέρνηση δεν θα έπρεπε να μείνει σιωπηλή στη βαριά αυτή προσβολή θεμελιώδους δικαιώματος.

Με τιμή

Η Πρόεδρος

Καθηγ. Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου

ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 4
ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΑ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΕΔΑ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΑ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΕΔΑ

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

Αθήνα, 21 Μαρτίου 2002
ΑΠ 693

Κυρία Πρόεδρε,

Σας ευχαριστώ θερμά για την επιστολή σας από 28 Φεβρουαρίου 2002, η οποία αγγίζει ένα πολύ σημαντικό θέμα, που έχει απασχολήσει τόσο την ελληνική Κυβέρνηση, όσο και τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ. Το θέμα συζητήθηκε διεξοδικά σε διάφορα επίπεδα, ενώ στη συνάντηση της Siguenza στις 22 Ιανουαρίου 2002, σε επίπεδο Πολιτικών Διευθυντών της ΕΕ, στην οποία συμμετείχε και ο Έλληνας Πολιτικός Διευθυντής, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις εξέφρασαν την ανησυχία τους για τα τεκταινόμενα στη βάση Γκουαντάναμο. Η Πολιτική Διευθύντρια του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών κυρία Beth Jones, η οποία συμμετείχε στην εν λόγω συνάντηση, έγινε δέκτης αυτών των ανησυχιών. Υποστήριξε ότι δεν έχει σημειωθεί κακομεταχείριση κρατουμένων ή παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διαβεβαίωσε όμως την πλευρά μας ότι η αμερικανική Κυβέρνηση παρακολουθεί στενά το θέμα, αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα των ευρωπαϊκών επισημάνσεων.

Θα ήθελα να σας διαβεβαιώσω ότι η διεθνής κατοχύρωση και προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελεί σημαντική πτυχή της εξωτερικής μας πολιτικής και προτεραιότητα για την οποία εργαζόμαστε συστηματικά. Εξ ίσου σημαντική όμως για την προσπάθειά μας θεωρούμε τη συμβολή άλλων φορέων και Οργανισμών στο εσωτερικό της χώρας, όπως κατ'εξοχήν της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, οι επισημάνσεις και παρεμβάσεις της οποίας μας είναι ιδιαίτερα χρήσιμες.

Με εκτίμηση

Γιώργος Α. Παπανδρέου

**ΚΕΙΜΕΝΟ αρ. 5
ΓΝΩΜΗ 1/2002 ΤΟΥ ΑΡΜΟΣΤΗ
ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΓΙΑ
ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ κ. ALVARO
GILL-ROBLES ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ 2001 ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗ
ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΓΓΥΗΣΕΙΣ ΤΟΥ
ΑΡΘΡΟΥ 5 ΠΑΡ. 1 ΕΣΔΑ**

OPINION 1/2002 OF THE COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, Mr ALVARO GIL-ROBLES, ON CERTAIN ASPECTS OF THE UNITED KINGDOM 2001 DEROGATION FROM ARTICLE 5 PAR. 1 OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

I. Introduction

1. By letter of 9th April 2002, the Joint Committee on Human Rights requested the Commissioner for Human Rights of the Council of Europe (the Commissioner) to submit an opinion concerning a number of issues raised by the United Kingdom's derogation from article 5 (1) of the European Convention for Human Rights (the Convention) in respect of certain provisions of the Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001. The call for evidence concerned, in particular, the adequacy of the parliamentary scrutiny of the measures taken by the United Kingdom Government to this effect.
2. The Commissioner submits this opinion in accordance with Articles 3(e), 5 (1) and 8 (1) of Resolution (99) 50 of the Committee of Ministers on the Commissioner for Human Rights. Article 3(e) instructs the Commissioner to "identify possible shortcomings in the law and practice of member States concerning the compliance with human rights as embodied in the instruments of the Council of Europe". Article 5(1) states that "the Commissioner may act on any information relevant to the Commissioner's functions", including "information addressed to the Commissioner by governments, national parliaments, national ombudsmen or similar institutions in the field of human rights, individuals and organisations." In accordance with Article 8(1) "the Commissioner may issue recommendations, opinions and reports."

II. Derogations under Article 15 of the ECHR :

3. Article 15 of the Convention allows States to derogate from a number of its articles "in times of war or other public emergency threatening the life of the nation" provided that the measures taken do not exceed those "strictly required by the exigencies of the situation". States seeking to derogate must inform the Secretary-General of the Council of Europe of the measures taken and the reasons therefor.

4. The European Court of Human Rights (the Court) is competent to decide on the validity of derogations. It has, however, granted states a large margin of appreciation in assessing both the existence of a public emergency and the strict necessity of the measures subsequently taken. National authorities are, “by reason of their direct and continuous contact with the pressing needs of the moment, [...] in principle in a better position than the international judge to decide both on the presence of such an emergency and on the nature and scope of the measures necessary to prevent it”¹
5. The Convention does not expressly require an effective domestic scrutiny of derogations under Article 15, and the Court has not yet had occasion to pronounce on the matter. The requirement is, however, easily discerned.
6. The Court has repeatedly emphasised the close relationship between democracy and the rights guaranteed by the Convention, stating, for instance, that “democracy appears to be the only political model contemplated by the Convention and, accordingly, the only one compatible with it”².
7. The separation of powers, whereby the Government’s legislative proposals are subject to the approval of Parliament and, on enactment, review by the courts, is a constitutive element of democratic governance.
8. Effective domestic scrutiny must, accordingly, be of particular importance in respect of measures purporting to derogate from the Convention: parliamentary scrutiny and judicial review represent essential guarantees against the possibility of an arbitrary assessment by the executive and the subsequent implementation of disproportionate measures.
9. It is, furthermore, precisely because the Convention presupposes domestic controls in the form of a preventive parliamentary scrutiny and posterior judicial review that national authorities enjoy a large margin of appreciation in respect of derogations³. This is, indeed, the essence of the principle of the subsidiarity of the protection of Convention rights.
10. This opinion is not concerned with the judicial review of derogations.
11. The parliamentary scrutiny of derogations is consistent with the

---

¹ *Ireland v. UK*, judgment of 18.01.1978, Series A, N°25, para 207

² *United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey*, judgment 30.01.1998, Reports 1998-I, para 45.

³ It is interesting to note that the only case in which the Court did not accept a State’s assessment regarding the existence of a public emergency was in *the Greek case* [12 YB 1(1969)], in which the derogation was declared by the government set up following the military Putsch in 1967.

Constitutional norms of several European countries regarding the use of emergency powers. Declarations of different types of emergencies typically require simple or qualified parliamentary majorities, or are subject, along with the related measures, to subsequent parliamentary confirmation⁴.

12. The formal requirement of the parliamentary approval of derogations is not on its own sufficient, however, to guarantee an independent assessment of the existence of an emergency and the necessity of the measures taken to deal with it. It is clear that the effectiveness of the parliamentary scrutiny of derogations depends in large measure on the access of at least some of its members to the information on which the decision to derogate is based.

III. The adequacy of the UK procedure with respect to derogations

13. The rights guaranteed by the Convention were incorporated into United Kingdom domestic law by the Human Rights Act 1998. Section 3 of the Act provides that, in so far as it is possible to do so, primary legislation must be read and given effect in a way which is compatible with Convention rights. Under Section 4, the court, in this case the Court of Appeal or House of Lords, may make a declaration of incompatibility of a provision of primary or secondary legislation with a right guaranteed by the ECHR. In respect of new legislation, Section 19 requires that the Minister in charge of a Bill make a statement before parliament (a “statement of compatibility”) to the effect that the Bill’s provisions are compatible with the Convention rights.
14. The Human Rights Act outlines in sections 14 and 16 the procedure for derogating from Convention rights for the purposes of domestic law. The Secretary of State responsible designates the derogation through a statutory instrument in the form of an Order in Council, which must subsequently be included in Schedule 3 of the Act. The order designating the derogation comes into effect immediately, but expires after a period of 40 days unless both Houses pass a resolution approving it. A designation order may be made in anticipation of a proposed derogation.
15. The Home Secretary first announced proposals to combat the “the threat from international terrorism” on 15th October 2001. On 11th November 2001 the Human Rights Act 1998 (Designated Derogation) Order 2001 was made by the Home Secretary. It came into effect two days later. The

---

⁴ See “Emergency Powers”, European Commission for Democracy through Law (the Venice Commission), Science and technique of democracy No. 12.

Designated Derogation Order was debated in Parliament on 19th November and approved on 21st November 2001. The first draft of the Anti-terrorism, Crime and Security Bill 2001 was laid before Parliament on 12th November 2001 and received Royal Assent on 13th December 2001. The Secretary General of the Council of Europe was informed of the United Kingdom's derogation by Note verbale on 18th December 2001.

16. It is clear from the related chronology that the United Kingdom Parliament enjoyed, in principle, two separate occasions on which to scrutinise the derogation in question; firstly, on approving the Derogation Order and, secondly, when passing the derogating provisions of the Anti-terrorism, Crime and Security Bill⁵.
17. It is to be noted that the derogation was designated for the purposes of domestic law in anticipation, not merely, as is provided for by Section 14(6) of the Human Rights Act, of the United Kingdom's derogation from its obligations under the Convention, but prior also to the enactment of the legislation necessitating the derogation, in this case, even, before the proposed Bill had been laid before Parliament. Two related problems would appear to arise in respect of this chronology.
18. It is not clear, firstly, that this sequence is consistent with the legal nature of derogations. A derogation is made in respect of certain measures that would otherwise infringe rights guaranteed by the Convention and is constituted by its formal announcement (under the Convention, through notification of the Secretary General of the Council of Europe) *in relation to* those measures. Indeed the Court has shown some flexibility with regards to the timing of notifications, accepting delays of up to two weeks following the adoption of the measures in question⁶, suggesting that the derogation comes into force not on notification but on promulgation. This is unsurprising since it is only the measures themselves that can define the scope of the derogation. Indeed, the notification or, for the purposes of domestic law, the designation of a derogation will, on its own, be of no legal consequence. The effect of the procedure adopted in respect of the United Kingdom derogation was, therefore, oddly, to invert the formal requirement; instead of the order sanctioning the measures, the measures confirmed the order.

---

⁵ The United Kingdom Parliament exercises no control over the notification of the Secretary General of the Council of Europe of a derogation from the Convention, which, as a treaty obligation, remains a crown prerogative. However, in so far as the United Kingdom Parliament is required to approve the derogating measures themselves this would not appear to be problematic, especially when, as is desirable, the notification of the Secretary-General occurs only after the passage of the relevant Act.

⁶ *Lawless v. Ireland*, judgment of 01.07.1961, Series A N°3, and *Ireland v. UK*, above-mentioned judgement, para. 80.

19. There is, secondly, a risk that this sequence will undermine the effectiveness of the parliamentary scrutiny of the derogation. A designated derogation comes into effect immediately, and, therefore, unless the measures themselves have been examined beforehand, prior to any scrutiny whatsoever. The United Kingdom parliament must, however, subsequently approve the order. Parliament's ability to scrutinise the necessity of the derogation at this stage, might appear, in this case, to have been limited by the fact that the derogating measures had not yet been finalised. Indeed, the first draft of the proposed Bill was laid before Parliament only the day after the designated derogation was made, the House of Commons, having, furthermore, only one week to consider the Bill before being asked to approve the order. It is true that the designated derogation has no effect until the enactment of the attendant measures. However, the practise of designating a derogation prior to the debating of the derogating measures risks not only eliminating an effective scrutiny of the order itself, but also potentially reducing the urgency of a detailed scrutiny of the subsequent measures. This will especially be the case where the derogation order enables the Secretary of State to make a declaration of compatibility in respect of the Bill he wishes to put forward. In effect, two small parliamentary hurdles are substituted for one large one.
20. The Commissioner is of the opinion, therefore, that it would be both more coherent and provide a greater guarantee of effective parliamentary scrutiny if, as a general rule, derogations were designated for the purposes of domestic law - and the Secretary General notified - only after the measures requiring them have been promulgated.
21. In the instant case, the Commons' debates of 19th November suggest that its members were well acquainted with the proposed provisions of the Anti-terrorism, Crime and Security Bill, reasonably precise indications of which were, in any case, already available since 15th October. Nor do the debates during the subsequent passage of the Bill reveal an absence of concern over the real necessity of taking the significant step of derogating from Convention rights. What the latter debates do reveal, however, is that several members of Parliament felt insufficiently informed as to the extent of the threat and unable to assess, therefore, whether it constituted a public emergency and whether the relevant provisions of the Bill were strictly required.
22. An effective parliamentary scrutiny presupposes an informed and independent assessment. The information relevant to proposed derogations is likely, however, to be of a sensitive and perhaps publicly undisclosable nature. Whilst it might, under such circumstances, be acceptable to

restrict Parliamentary access to such information, the failure to disclose any information at all, where it is maintained that such information exists, is manifestly incompatible with the requirement of the democratic control of executive authority which is of particular importance in respect of measures limiting rights guaranteed by the Convention.

23. One mechanism amongst many might be to make the information warranting the derogation available to a specially constituted ad hoc Committee. The Committee, made up, perhaps, of selected representatives from a limited number of concerned Parliamentary Committees, could, in turn, report their assessments to both Houses. One might have included, for example, in respect of the derogation in question, the Home Affairs Committee, the Joint Committee on Human Rights and the Joint Committee on Statutory Instruments. It is to be noted in this respect that special parliamentary commissions competent to examine classified information exist in several Council of Europe member States for the control of secret services.⁷

IV. The review and renewal of derogations

24. The need for effective parliamentary scrutiny applies equally to the periodic review and possible renewal of derogations. The Human Rights Act 1998 provides, in section 16 1(b), that designated derogations shall lapse 5 years after the initial order is made and, in section 16 (2), that the Secretary of State may extend the order for a further period of 5 years at any time prior to the initial order's expiry. In respect of renewals, the derogation order comes into force, unlike the original order, only on its approval (within 40 days) by Parliament. The Human Rights Act makes no mention of review.
25. In the absence of any review procedure, the Commissioner is of the opinion that the 5 year period provided for by the Human Rights Act 1998 is excessive. It must be recalled that derogations are valid only for so long as the public emergency obtains and that much can change in 5 years. In the opinion of the Commissioner derogations ought to be subject to renewal conditional on the approval of Parliament no later than 12 months after coming into effect.
26. The provisions of the Human Rights Act 1998 are improved upon in respect of the derogating sections of the Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001, which, under section 29 (1) of the Act, expire 15 months after the coming in to force of the Act. The Secretary of State may,

---

⁷ See *Klass v. Germany*, judgement of 06.09.1978, Series A N°28

under section 29 (2), revive the sections for subsequent periods not exceeding 1 year each, subject to the approval of Parliament (Section 29 3(b)). The Secretary of State shall, under section 28 (1) “appoint a person to review the operation” of the derogating measures within 14 months of the Act’s coming into force and within 11 months of each of renewal.

27. The review procedure is unclear. Question marks remain over the independence of the reviewer, his or her access to the necessary information and the subsequent availability of his or her conclusions. The requirement that the Secretary of State put the report before Parliament as soon as is practicably possible presents some difficulty. It is hard to foresee a practical obstruction that would justify delaying its immediate disclosure. There is no guarantee, furthermore, that the disclosure of the report would coincide with the request that Parliament approve an extension order.
28. It would perhaps be preferable, therefore, to merge the review and renewal procedures, such that the timeframes were identical for both and the review was conducted by, or in tandem with, a selected number of Committee members who might advise both houses on its approval of the new derogation Order.

V. Considerations on the justification of the United Kingdom 2001 derogation.

29. Sections 21-23 of the Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001 provide for the potentially indefinite detention of foreign nationals the Home Secretary suspects of involvement in international terrorism and whom he is unable to deport owing to a well-founded fear of persecution in the country of origin and the inability to secure a third country of destination⁸.
30. In his report on his visit to Spain and the Basque Country⁹, the Commissioner recognised the threat of terrorism as “... [affecting] not only the fundamental rights of individuals but also the free exercise of certain civil and political rights which are the basis and foundation of every democracy”. States have, as a result, an essential obligation to protect both their institutions and their citizens against terrorist actions. It is

---

⁸ The lengthy detention of persons that cannot be deported owing to a real risk of a violation of Article 3 in a receiving country was found, in *Chahal v. United Kingdom*, (judgement of 26.05.1993, Series A N° 258-B) to constitute a violation of Article 5(1).

⁹ February 2001, CommDH(2001)2

important, however, that the threat of terrorism is combated with due respect for the rule of law and without prejudice to the European human rights *acquis*, which constitutes the cornerstone on which our democratic societies are based.

31. The Court has recognised terrorism as a “threat to the organised life of the community of which the State is composed”¹⁰ capable of constituting grounds for derogating and has, as indicated above, given States a large measure of discretion in their assessment regarding the existence of a public emergency and the necessity of the measures taken to deal with it.
32. In the instant case, the Commissioner has not had access to any additional classified information on which the decision to derogate might have been based and is consequently unable to express a firm opinion on the existence of a public emergency within the meaning of Article 15 of the Convention. The Commissioner would, however, like to raise the following considerations.
33. Whilst acknowledging the obligation of governments to protect their citizens against the threat of terrorism, the Commissioner is of the opinion that general appeals to an increased risk of terrorist activity post September 11th 2001 cannot, on their own, be sufficient to justify derogating from the Convention. Several European states long faced with recurring terrorist activity have not considered it necessary to derogate from Convention rights. Nor have any found it necessary to do so under the present circumstances. Detailed information pointing to a real and imminent danger to public safety in the United Kingdom will, therefore, have to be shown.
34. Even assuming the existence of a public emergency, it is questionable whether the measures enacted by the United Kingdom are strictly required by the exigencies of the situation.
35. In interpreting the strict necessity requirement, the Court has so far declined to examine the relative effectiveness of competing measures, preferring instead to allow such an assessment to fall within the margin of appreciation enjoyed by national authorities¹¹. This does not exclude the possibility, however, that demonstrable availability of more or equally effective non-derogating alternatives will not cast doubt on the necessity of the derogating measures. This might especially be the case where so important right as the right to liberty and security is at stake. It is, at any

---

¹⁰ *Lawless v. Ireland* A3 para 28 (1961). See also *Ireland v. United Kingdom* A25 (1978) and *Brannigan and McBride v. United Kingdom* A 258-B (1993)

¹¹ See *Ireland v. UK*, above-mentioned judgement.

rate, not clear that the indefinite detention of certain persons suspected of involvement with international terrorism would be more effective than the monitoring of their activity in accordance with standard surveillance procedures.

36. The proportionality of the derogating measures is further brought into question by the definition of international terrorist organisations provided by section 21(3) of the Act. The section would appear to permit the indefinite detention of an individual suspected of having links with an international terrorist organisation irrespective of its presenting a direct threat to public security in the United Kingdom and perhaps, therefore, of no relation to the emergency originally requiring the legislation under which his Convention rights may be prejudiced.
37. Another anomaly arises in so far as an individual detained on suspicion of links with international terrorist organisations must be released and deported to a safe receiving country should one become available. If the suspicion is well founded, and the terrorist organisation a genuine threat to UK security, such individuals will remain, subject to possible controls by the receiving state, at liberty to plan and pursue, albeit at some distance from the United Kingdom, activity potentially prejudicial to its public security.
38. It would appear, therefore, that the derogating measures of the Anti-Terrorism, Crime and Security Act allow both for the detention of those presenting no direct threat to the United Kingdom and for the release of those of whom it is alleged that they do. Such a paradoxical conclusion is hard to reconcile with the strict exigencies of the situation.
39. Whilst detention under the derogating powers of the Anti-Terrorism, Crime and Security Act requires that the individual be an undeportable foreigner, it is triggered, ultimately, only on the suspicion of involvement with an international terrorist organisation. Though the reasonableness of the Home Secretary's suspicion is justiciable, it remains the case that the detention is effected without any formal accusation and subject only to a review in which important procedural guarantees are absent. The indefinite detention under such circumstances represents a severe limitation to the enjoyment of the right to liberty and security and gravely prejudices both the presumption of innocence and the right to a fair trial in the determination of ones rights and obligations or of any criminal charge brought against one. It should be recalled that an ill-founded deprivation of liberty is difficult, indeed impossible, to repair adequately.
40. In so far as these measures are applicable only to non-deportable foreigners, they might appear, moreover, to be ushering in a two-track

justice, whereby different human rights standards apply to foreigners and nationals.

41. Whilst Article 15 of the Convention does not prohibit derogations tending to this effect or preclude restrictions of the rights outlined above, it is clear that such measures can be justified only under the most limited of circumstances.

Alvaro GIL-ROBLES,
Commissioner for Human Rights

**IV. ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΑΡΜΟΣΤΗ
ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΓΙΑ
ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
κ. ALVARO GIL-ROBLES**

**REPORT BY MR ALVARO GIL-ROBLES, COMMISSIONER
FOR HUMAN RIGHTS, ON HIS VISIT TO THE HELLENIC
REPUBLIC
(2-5 JUNE 2002)**

Introduction

In accordance with Article 3 e) of Resolution (99) 50 of the Committee of Ministers on the Council of Europe Commissioner for Human Rights, I accepted the invitation addressed by the Foreign Affairs Minister for an official visit from the 2nd to the 5th of June 2002 and travelled to Athens with the Director of my Office, Mr C. Giakoumopoulos and Mr G. Mathieu, a member of my staff. Thanks are due firstly to the Minister for Foreign Affairs Mr George Papandreou and his colleague the Alternate Minister for Foreign Affairs Mr Tassos Giannitsis, as well as the Secretary General for European Affairs, M. Ilias Plaskovitis, for the kind reception, the openmind attitude and the arrangements made to ensure the success of my visit.

During my visit, I was given the opportunity to meet the Speaker of the Parliament, the Alternate Minister for Foreign Affairs, the Ministers of Justice and Public Order, the Secretary General of the Ministry of National Education responsible for religious affairs, the Secretary General of the Interior Ministry, the President of the Court of Cassation, the President of the Council of State, the Ombudsman, the Chairperson of the National Commission for Human Rights, the representative of the United Nations High Commission for Refugees, representatives of civil society and many dignitaries and representatives of religious groups. In addition to these contacts, I went on my own initiative to the Roma/Gypsy district of Aspropyrgos on the outskirts of Athens and made a point of visiting the premises of the Attica General Police Directorate in Alexandras Avenue where unsuccessful foreigners awaiting expulsion are detained on the 7th floor.

General remarks

1. Greece joined the Council of Europe very shortly after it was founded, on 9 August 1949. On 28 November 1950 it signed the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms which it promptly ratified. It has signed and ratified Protocols Nos.1 and 7

together with the Protocol No.6 (abolition of capital punishment), and has signed Protocols Nos.12 (non-discrimination) and 13 (abolition of capital punishment in all circumstances). Greece, a European Union Member State since 1981 which will assume the Presidency of the European Union for the third time in January 2003, has embarked on major economic and institutional reforms in recent years, particularly with the revision of its Constitution in 2001.

2. After my visit, I came to the conclusion that certain areas deserve particular attention in the context of this report: justice and the prison system (I), religious freedom (II), the situation of minority or vulnerable groups (III) and immigration (IV).
3. For several years in fact, owing in particular to a heavy migration flow, the composition of the resident population has changed in such a way as to shatter the traditional conception of a very homogeneous Greek state. Political and social players have all gradually taken into account the various aspects of this diversification, the resultant challenges and the possible repercussions of this process on the human rights situation in Greece.
4. In this respect, the diagnosis and proposed solutions put forward by the institution of the Ombudsman and by the National Commission for Human Rights are significant by their objectiveness and accuracy and moreover apt to have a vitalising effect on the inertia linked with a traditionalist view of society. This is to be welcomed, trusting that the authorities will be able to use the diagnosis and proposed solutions for everybody's benefit.

I. Justice and prison system

5. I discussed these issues with the presiding Judges of the Council of State, M. Christos Yeraris, and Court of Cassation, M. Stephanos Matthias and with M. Philippos Petsalnikos, the Minister of Justice. The recent constitutional reform introduced two new provisions (Articles 94 and 95 of the Constitution) making it possible to resort to coercive execution against state institutions and to apply a penalty for delay in executing judgements. The draft laws putting the new constitutional provisions into effect are in preparation and their tabling in Parliament is expected very soon, at all events before the end of the year. The concurrent reform to the administrative litigation system, providing for extension of the jurisdiction of administrative courts of first instance and appeal, should relieve the grossly overloaded case-list of the

Council of State. Generally speaking, these reforms are additions to the list of new regulations which include Article 525 para.5 of the Code of Criminal Procedure, providing for review of proceedings and deletion of convictions from a person's criminal record where a violation of the European Convention on Human Rights has been found by the Strasbourg Court. In the short and medium term, these reforms should increase the effectiveness of the judicial system.

6. Regarding the problem of overpopulation in prisons, the Minister of Justice explained to me that the number of inmates had doubled in ten years. Moreover, the current prison population was 44% foreign. These two aspects raise new problems. The Minister told me of a scheme to build 17 new prisons but reported some local opposition. This is a situation already encountered by several European governments. I appeal to a dialogue between the Government and the elected representatives to ensure that the necessary construction of new prisons is effective as soon as possible. I am confident of the Justice Minister's determination to remedy the distressing situation currently being experienced in Greek prisons and to implement the full scheme as aforementioned.

II. Freedom of thought, conscience and religion

7. The authorities and certain representatives of religious minorities admitted that for several years the situation in this respect has shown important improvement. The case-law of the European Court of Human Rights has steered this trend towards conformity to the relevant European standards. The way in which the delicate question of mentioning the religion on identity cards was handled bears witness to this.
8. Over 97% of the population belong to the Greek Orthodox Church, headed by His Beatitude Archbishop Christodoulos with whom I conferred at length, is professed by. The Greek Constitution grants the Orthodox Church the status of "prevailing religion", which is not in itself incompatible with Council of Europe standards as the phrase is construed by the high Greek courts to mean that the Greek Orthodox faith is the religion of the bulk of the population. According to the Consitution, this must in no circumstances lead to restrictions on the effective observance and full enjoyment of rights and fundamental freedoms secured to other non-Orthodox citizens.
9. Besides Archbishop Christodoulos, I met His Grace Nicolas Foscolos, Catholic Archbishop of Athens, His Eminence Mehmet Emin Sinikoglu,

Mufti of Xanthi, representatives of the Jewish community in Greece and representatives of the Jehovah's Witnesses. I did not have the opportunity to meet representatives of other communities. The Church of Scientology handed me a file on its situation, referring in particular to the issue raised by a possible sect legislation.

10. My meeting with Mr Constantinis, Chairman of the Central Committee of Jewish Communities in Greece, left me with an impression of general satisfaction as to their position. He expressed the hope that his community would be able to benefit from the funds granted by the European Union and other bodies for heritage conservation such as old synagogues and old Jewish cemeteries. Lastly, Archbishop Foscolos put to me the problem of certain Catholic Church institutions having no legal personality, which was considered by the European Court of Human Rights in the Canea church case (Judgment Canea Catholic Church v. Greece). The Committee of Ministers held that law 2731 which came into force on 5 July 1999 should allow this question to be settled (Resolution DH (2000) 44 of 10 April 2000).
11. I raised several questions concerning religious freedom with the Secretary General for Religious Affairs, who showed a most receptive, understanding attitude. In his view, whatever solution the problems might receive, it must be applied necessarily in accordance with the spirit of the European Convention on Human Rights. In that regard, the continuation or commencement of liaison between representatives of the religious groups established in Greece and with the authorities should help settle any disagreements and perpetuate a climate of tolerance.

A. Proselytism

12. The first question relating to freedom of thought, conscience and religion relates to proselytism. Although the relevant legislation applies to everybody, Orthodox believers included, the former practice revealed some disproportion in prosecutions and convictions for proselytism to the disadvantage of minority groups. Since certain Court judgments were delivered (Kokkinakis v. Greece and Larissis v. Greece), prosecutions for proselytism has decreased markedly or even disappeared from the Greek judicial scene. The fact remains that proselytism is still subject to criminal sanction under laws 1363/1938 and 1672/1939 promulgated before World War II. I find that this puts needless pressure on religious or spiritual groups wishing to share their convictions in a

- law-abiding manner without recourse to subversive, coercive, deceptive or improper methods.
13. In my opinion, overt personal expression of belief is inherent in religious observance, everyone being entitled to display his convictions and try to win others over to them. Retention of criminal legislation in this respect seems outmoded and detrimental to respect for freedom of thought, conscience and faith. Here I support the proposal by the National Commission for Human Rights to have these provisions repealed. I would point out that repeal of these laws on proselytism does not signify that anything whatsoever should be permitted and tolerated on account of freedom of thought, conscience and religion, and this brings me to the issue of sects.
  14. During our conversation with the Secretary General for Religious Affairs, the issue of a possible draft on sect legislation was raised. I told him that, as a matter of principle, such legislation should be thoroughly considered before it is actually tabled, since in my opinion a Penal Code with clearly defined offences should suffice to counter all criminal attempts carried out on the pretext of religious, esoteric or spiritual activities. The Council of Europe Parliamentary Assembly in Recommendation 1412 (1999) expressed its misgivings about legislation “based on value judgement concerning beliefs”.

B. Places of worship

15. A second question, highlighted inter alia by the Manoussakis case before the European Court of Human Rights, a case whose upshot is being considered by the Committee of Ministers, relates to the legislation on places of worship. Under the aforementioned 1939 laws, the building of any non-Orthodox place of worship is subject to approval by the Ministry of National Education and Religious Affairs. As far as I am informed, refusals are very rare. There was one recently for the Scientological community. It is more disturbing, at first glance, that the Ministry invariably requests an opinion, albeit not binding, from the local Orthodox Bishop who must reply within 20 days. The foundations for this consultative procedure, in a sphere that is strictly the responsibility of the state authorities, are not clearly discernible. It would be desirable to amend the relevant legislation. Accordingly, it might be proposed in future to vest the Secretary General for Religious Affairs with sole authority responsible for applying an administrative procedure which takes into account the demands of public policy, civil engi-

neering or town planning attaching to schemes to set up any new place of worship, in which procedure a hearing would be granted within a specified time to all interested parties without exception including the local bishop, as part of a prior public enquiry.

16. A question related to that of places of worship is the lack of an official mosque in Athens where, apart from the Greek Muslims, several thousand Muslims of foreign origin live as a result of the heavy migration flow. At present these worshippers, according to the report which I received from several NGOs with official confirmation, meet in clearly unsuitable places such as flats, basements, garages and other private premises. When this question was raised, the Secretary General for Religious Affairs – as well as Archbishop Christodoulos - assured me that he had no objection to the building of a mosque, but invoked potential local resistance. I appeal to the solidarity, spirit of tolerance and good will of all concerned to pick out a place readily accessible to worshippers on which to build a mosque for Muslims established in Athens District. Nor is there any special cemetery for Muslims wishing to bury their dead in accordance with their own religious traditions. Consequently, those wishing to bury their dead religiously may be compelled to perform the burial in Thrace, the region where the Muslim minority recognised by the 1923 Lausanne Treaty is concentrated, or in their country of origin. For these Muslims, the authorities including local government would be well advised to consider the matter and find a satisfactory solution for burial in a decent manner upholding their religious traditions.

C. Conscientious objectors

17. Another issue concerns conscientious objectors. The many improvements made for some time past are certainly to be welcomed, particularly the implementation of law 2510/1977 and the recognition, in the revised Constitution, of a right to conscientious objection (Interpretative Resolution of 6 April 2001 on Article 4.6 of the Constitution); this development cannot be unrelated to the Tsirlis and Kouloumpas judgments by the European Court of Human Rights. It is nevertheless appropriate to recall Recommendation (87) 8 of the Committee of Ministers on conscientious objection to compulsory military service. I understand that since the right to conscientious objection received constitutional recognition, the reservation entered by Greece concerning this Recommendation has become void and I

recall that the Recommendation stipulates *inter alia* that alternative service shall not be of punitive nature and that its duration shall remain within reasonable limits by comparison with military service. I find, though, that an extra term of 18 months as currently prescribed in Greece constitutes a disproportionate measure in practice, especially in the light of my information that this alternative service is often performed in a hostile atmosphere. It would be advisable to reduce the duration of alternative service to an equitable term by comparison with military service and work along the lines of recommendations from the Greek Ombudsman in order to rectify the disproportionate character of the present legislation.

18. I was informed by the counsel for the accused of the case of seven Jehovah's Witnesses liable to receive prison sentences on account of administrative errors, which they allegedly were not allowed to remedy subsequently, in drawing up their conscientious objector's papers. Likewise, I was informed of criminal proceedings pending against a conscientious objector liable to a prison sentence of several years for insubordination. In general, a custodial sentence for technical defects seems disproportionate to me. In this connection, transfer of administrative responsibilities as regards granting conscientious objector status from the Ministry of Defence to an independent civilian department would doubtless be a step in the right direction.

III. Minority groups in Greece

A. The Muslim minority in Thrace

19. The status of the Muslim minority in Thrace is defined essentially by the 1923 Treaty of Lausanne. This minority is made up of Turkish speakers together with the Pomaks using Slavic languages and some Roma/Gypsies. Their common feature is the Islamic faith, which is the reason for their being defined as "Muslim" minority, the only officially recognised minority in Greece. According to officials, the minority is composed by 50% of Turkish speakers, 35% of Pomaks and 15% of Roma/Gypsies.
20. When I visited the Parliament, a member of the minority sitting in the Parliament, Mr G. Galip explained me that for several years the situation of the community evolved positively. He raised the question of the appointment of muftis by the State when some members of the

community demanded election by the minority without official intervention. It should be noted that the muftis discharge judicial functions in civil law (marriage, divorce, inheritance, custody and emancipation of minors, maintenance) and because of the discharge of these judicial functions, the State exercises a right of supervision over the appointment of muftis, to whom it delegates certain responsibilities. The European Court of Human Rights found a violation of article 9 of the Convention in the case of *Serif v. Greece* in that the applicant had been criminally convicted for usurpation of the powers of the Mufti. A recent Court of Cassation judgment acquitting another person prosecuted for the same charge brings the Greek high court's case-law into line with the aforementioned Strasbourg Court judgment. H.E. Mehmet Emin Sinokoglu, Mufti of Xanthi, confirmed as for him the existence of a general feeling of contentment.

B. The case of the Roma/Gypsy community

21. It was not possible to obtain any exact figure as to how many Roma/Gypsies are present in Greek territory. According to the General Secretariat for Adult Education, a public body, the Roma/Gypsy population amounted to 150,000-200,000 in 1998. Almost half the Roma/Gypsy population of Greece are thought to have become settled, principally in the Athens region, while the other half are nomadic.
22. The Greek authorities are increasingly aware of the need to improve conditions for Roma/Gypsies. Thus I was favourably impressed by the seven-year plan (2002-2008) worth 308.2 million euros for assisting Gypsies, reported to me by Mr Vassilis Valassopoulos, Secretary General of the Interior Ministry and Co-ordinator of the Joint Ministerial Committee for Roma Affairs. Under this programme, to be funded to a level of 208 million euros by Community funds (Community Support Framework) and the remainder from national resources, the priority areas will be accommodation and services (education, health, employment, culture, sport). Over 61 million euros will be allocated to promoting the employment of 17,000 Gypsies. A sum of some 60 million euros was earmarked earlier for construction work in Northern Greece at Serres, Didymoteihon, Thessalonica, and at Patras and on Corfu in the West. It is important that this programme should be duly and fully implemented.
23. The fact remains that the Roma/Gypsy population of Greece is highly

vulnerable and at a disadvantage in many areas such as access to health care, housing, employment or schooling. It is worrying to observe that the implementation of the action plan meets frequent resistance at local level; I received confirmation of this from Mr Valassopoulos. Local authorities are sometimes unwilling to take in members of this minority group and to accept money from the state for improving their circumstances. If the plan is to succeed, it is crucial to educate the public in tolerance and raise its awareness of the benefits of a multicultural society. It would appear that local elected representatives often show little eagerness to act upon the initiatives targeting the Roma/Gypsy population. While appreciating that the action plan cannot be carried through without support from the local institutions, it may be recalled that in the end it is up to the Greek government to implement official policy and thus to overcome any obstacles.

24. At a more practical level, I wished to visit a place where some 20 Roma/Gypsy families are settled on the outskirts of Athens at Aspropyrgos. Words fail me in saying that I am grateful to the families for their reception, as these people live under conditions very remote from what is demanded by respect for human dignity, in particular without running water supplies among other essential services. I referred the situation to the Secretary General of the Interior Ministry Mr Valassopoulos, verbally and in writing, and asked him to take urgent measures for these families. I am glad I can state that his reaction to my requests was immediate. In a letter on the 28th of June 2002, he reminded the mayor of Aspropyrgos that an important financial contribution, exclusively dedicated to improve public utilities and infrastructures of the Roma/Gypsies of his district, was at his disposal and that urgent measures for running water supplies of this community must be taken. I am confident that M. Valassopoulos personal's dedication to human rights will overcome all obstructiveness from whatever quarter. Of course I was only able to visit one spot, but urgent action could be necessary or desirable elsewhere than at Aspropyrgos.
25. At Aspropyrgos I was able to meet the sister of Mr Christopoulos, a young Roma/Gypsy killed by a policeman's bullet when refusing to obey in a vehicle check. The policeman was dismissed and a criminal proceedings are pending on this issue; during our conversation the Minister for Public Order Mr Chrysochoidis emphasised the policeman's thoughtless reaction.
26. Finally, an NGO, the *Organisation mondiale contre la torture* (OMCT),

condemned the evictions of Roma communities from their dwellings in Athens ahead of the 2004 Olympic Games and criticised the International Olympic Committee (IOC) for its silence. I was assured by all my official contacts that it was quite untrue and that all families needing to be possibly moved because of the Games would be relocated on state-owned land. Apparently however, use of the Olympic Games argument is made by certain local authorities for refusing to take in Roma/Gypsy communities or hasten their departure, according to the people I met at Aspropyrgos. A future site of the Olympic facilities is indeed hard to imagine out there, so far from the centre and bordering on the refuse tip. I ask the Olympic organising committee to publish the list of proposed sites in order to prevent pressure from being brought to bear on families settled or wishing to settle in areas supposedly set aside for the organisation of the Olympic Games.

C. Right to identify oneself as one sees fit

27. As already stated above, the only officially recognised minority in Greece is the Muslim minority in Thrace defined on the basis of religion. According to ECRI, members of the Turkish-speaking community in Thrace are prevented from designating themselves as they wish, and this is regarded as an impediment to their freedom of expression. It has been generally observed in the past that Greek citizens belonging to groups defined by linguistic or cultural criteria could meet difficulties in exercising their right to freedom of expression or association and to identify themselves as they wish, a right secured in Article 3 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities signed by Greece on 22 September 1997 but not yet ratified. During my visit I met someone who had been sentenced by the trial court to a suspended prison sentence for distributing a brochure of the European Bureau for Lesser Used Languages on the ground of “disseminating false information” about minority languages in Greece. This conviction was set aside by a ruling of the Athens Court of Appeal delivered on 18 September 2001. The ruling has been hailed as indicating greater receptiveness by the Greek authorities to the phenomenon of diversity in the society. I wholeheartedly endorse this approach; it would be a constructive development if Greece continued on this course and ratified the Framework Convention for the Protection of National Minorities and

signed and ratified the European Charter for Regional or Minority Languages.

IV. Situation of foreigners (refugees, asylum-seekers and immigrants)

28. I discussed this topic with most of my interlocutors. The authorities admit that Greece is confronted by a major immigration phenomenon with an obvious impact on the country's demographic balance as 10% of the population now consists of foreigners who have arrived during the last decade. The authorities, whose current estimate of the number of immigrants in Greece is 900,000, seem to have been taken unawares and the appropriate legislative framework for coping with the phenomenon is still under construction. In this regard one should commend the efforts of the courts, particularly the Council of State, which have addressed the complex problems of respect for human rights connected with the immigration phenomenon by building up a case-law based on the European Convention on Human Rights and its interpretation by the Strasbourg Court. I also perceived an obvious resolve on the part of the Greek authorities to get to grips with the immigration phenomenon. I was informed that immigration would be a leading theme of the next Greek Presidency of the European Union. It was agreed with the Deputy Minister for Foreign Affairs, Mr Giannitsis, to organise a seminar on immigration in Greece to coincide with its Presidency.
29. I explained that this phenomenon had to be handled in unison by the countries affected and that aid to the economic development of the source countries should be among the priorities. I do not think that anyone leaves their country in this way just for fun, or that immigrants, even illegal ones, should be regarded as criminals.

A. Regularisation of illegal immigrants

30. In April 2001 the government secured the passage of law 2910 on the entry and residence of foreigners, with the aims of introducing a long-term immigration policy, integrating migrants into Greek society, enhancing their personal and social rights and strengthening statutory safeguards against discrimination. Undocumented immigrants will accordingly be given "a second chance" to put their situation in order

and granted the right to enrol their children in state schools. Migrants' unwillingness to lodge an application for fear of making their illegal situation known may account for the limited success of the regularisation process. The Ombudsman has recommended certain measures for better administrative management of the procedure, criticised as very laborious due in particular to under staffing. On 17 April 2002 the Interior Ministry announced that six-months residence permits about to expire would be extended until 31 December 2002. In addition, law 3013 of 1 May 2002 has amended the regularisation procedure along the lines recommended by the Ombudsman. The Secretary General of the Interior Ministry informed me of a four-year government programme for improving the conditions of migrants' reception and integration, and I consider its conscientious implementation a priority.

B. Measures to prevent violence against foreigners

31. According to several reports by various NGOs, police officers are regularly accused of making disproportionate use of force, usually against foreign residents; a news report on television which I watched during my stay told of a person identified as Albanian and who reportedly resisted his arrest being forcibly taken away in the boot of a police vehicle. The Minister for Public Order, M. Michalis Chrysochoidis, assured me that such cases were isolated. Nonetheless, the need to continue deploying educational programmes at all levels remains, particularly for instructing security forces in proper regard for human rights. Besides which representatives of these vulnerable groups should be included in the security forces; I am gratified to be informed of a plan to recruit several hundred Roma/Gypsy fire brigade members. I also consider that racist and xenophobic acts should receive exemplary punishment, particularly where committed by public officers. Here, I support the ECRI Recommendation (2nd Report on Greece, from 10.12.1999, accessible for the public since the 27th of June 2000, point 6), according to which it is necessary to strengthen the range of criminal law measures against offences of a racist or xenophobic character, and criminal sanctions should take account of the culprits' possible racist or xenophobic motives. Despite the existing legislation against discrimination (described in the response of the Greek government to the ECRI's report) racist offences are not specifically defined and it is not

expressly stipulated that a racist motive constitutes an aggravating circumstance. Thought should therefore be given to introducing appropriate statutory provisions.

C. Asylum seekers

32. Greece is on the itinerary of numerous asylum-seekers, and this requires the authorities to make special efforts to secure their rights as far as possible, particularly on arrival at the border. I am troubled by information originating chiefly from the Greek Council for Refugees concerning cases where entry was instantly refused without those concerned being given the opportunity to request asylum. The Ombudsman pointed out some cases of difficult access to the procedures defining the status of refugee in his Annual report 2001. The National Commission for Human Rights published, the 6th of June 2002, a comprehensive and detailed report in which are made concrete proposals to improve the reception of asylum seekers and to guarantee their right of access to the procedures defining the status of refugee. I join myself to this initiative and I draw attention to the content of my Recommendation concerning the rights of aliens wishing to enter a Council of Europe member state and the enforcement of expulsion orders. I would also recall the terms of Recommendation R(99)12 of the Committee of Ministers on the return of rejected asylum seekers.
33. I made a request, granted immediately, to visit the premises of the Attica General Police Directorate in Alexandras Avenue where some tens of aliens detained pending expulsion are held. They are detained in a place that is clearly unsuitable having regard to their number and to the length of their detention often extending over several weeks and even months, not more than three according to the legislation in force. However, the case has been brought to my attention of a person held there since March 2001, plainly an unreasonable length for a detention founded solely on administrative dictates. I was able to visually determine an obvious shortage of space, the lack of any facility for physical activities and outdoor exercise, and very precarious conditions of sanitation, leading up to the conclusion that in my view the conditions under which these people are detained amount to a breach of the obligation to prevent degrading treatments.
34. Pending the construction of new modern centres, as announced to me by the Minister for Public Order Mr Chryssochoidis, I put to him an oral

and written request to take action that would speedily ensure living conditions more in keeping with European standards for persons awaiting expulsion and held on these premises.

35. The Minister for Public Order responded to my request by informing me in a letter dated 27 June 2002 of urgent measures in hand, such as the construction of prefabricated buildings. As to the conditions in the Alexandras detention centre, I also received the assurance that it was to be decongested forthwith, that the sanitation conditions would be tangibly improved, and that it would no longer be used to detain aliens in the process of expulsion.
36. I welcome this action, as it is my deep conviction that asylum seekers and migrants, whether awaiting expulsion or a decision on their application, should be offered conditions of accommodation in accordance with human dignity. I rely on the Ministers whom I met and found particularly alert to the immigration issue to ensure that this is achieved at an early date.

Final remarks and Recommendations

37. Greece is fully entitled to rate as a country with a long-standing commitment to the values of human rights observance and the Greek authorities are aware of the fundamental role of human rights in the building of Europe today. The exchange of view I had during my stay with the Speaker of the Parliament, M. Apostolos Kaklamanis, and with other Greek officials convinced me that the challenges which Greek society faces today are being resolutely met by the authorities. In order to assist them in their action, and in accordance with Article 8 of Resolution (99)50, the Commissioner recommends :
  - 1) Continuing efforts in order to apply in its entirety the scheme for the 17 new prisons;
  - 2) accepting the proposal by the National Commission for Human Rights to repeal the applicable provisions in force on proselytism (laws 1363/1938 and 1672/1939);
  - 3) amending the legislation in force concerning permission to set up places of worship and speeding the procedure to build a mosque and attributing a cemetery reserved for the Athens Muslims worshippers;
  - 4) amending the legislation on alternative civilian service in order to remedy to the disproportionate character of the legislation and considering the possibility to transfer the competences for granting

- conscientious objector status from the Defence Ministry to a civilian department;
- 5) continuing the implementation forthwith the programme of the Joint Ministerial Committee for Roma/Gypsies with the dual priority of ensuring conditions consistent with human dignity in localities such as Aspropyrgos and ensuring that the Roma/Gypsies families possibly moved are going to be relocated properly;
  - 6) ratifying the Framework Convention for the Protection of National Minorities, and signing and ratifying of the European Charter for Regional or Minority Languages;
  - 7) implementing the 2002-2006 government programme to improve the conditions of immigrants' reception and integration and taking legislative measures in order to define as an aggravating circumstance the possible racist or xenophob motivation of an offence;
  - 8) discontinuing use of the detention facilities of the Attica General Police Directorate for long-term detention of aliens awaiting expulsion; in more general terms, giving a positive follow up to the proposals of the National Commission for Human Rights regarding the reception of asylum seekers and for fully enforcing Recommendation (2001)1 of the Commissioner for Human Rights concerning the rights of aliens wishing to enter a Council of Europe member state, and Recommendation (99)12 of the Committee of Ministers on the return of rejected asylum seekers.
38. In accordance with Article 3.f of Resolution (99)50, this report is addressed to the Committee of Ministers and to the Parliamentary Assembly.

Additional comments

39. This report has been presented to the Committee of delegated Ministers of the Council of Europe, on September 11, 2002. At the end of this presentation and in the light of the comments brought by the permanent representative of Greece, the Commissioner decided to add the following precise details concerning the measures taken by the Greek authorities following his visit:
- The State authorities have taken all the necessary measures for the construction of a Mosque in Athens. The Mosque will be built at Paeania, near

Athens, and the government has granted a large lot to this end;

- The Commissioner's proposal for an islamic cemetery will be considered by the governmental authorities. In the meantime, it is clarified that the dead muslims as well as dead people of any religion can be buried in the existing cemeteries which are under the jurisdiction of the municipal authorities;
- The question of the term of alternative military service is considered by the State authorities in the framework of the governmental reforms that are being discussed for the structure of the armed forces;
- All necessary measures have been taken in order that the Roma/Gypsy settlement of Aspropyrgos is provided with all public facilities;
- 20 Roma/Gypsy families residing in a site near the Olympic stadium belonging to others have been asked to leave this place because the 2004 Olympic Games Committee has decided to extend the Olympic installation into that area. The authorities have assured the families that special measures have been taken for their re- settlement. In fact, an agreement was signed between the Maire of Amaroussia and a representative of a Roma/Gypsy association (Elpida) under which the local municipality has undertaken the following:
  1. provisional re- settlement in apartments belonging to the municipality
  2. subsequent permanent settlement in houses to be built by the municipality
  3. economic assistance between 440-1150 Euros (depending on the number of family members)
  4. special assistance in clothing and food
  5. a special plan has been elaborated by the municipality of Amaroussia for their integration in the local society

40. The Commissioner takes note with satisfaction of those developments.

Alvaro GIL ROBLES
Commissioner for Human Rights

Μ Ε Ρ Ο Σ Γ´
ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΕΔΑ ΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΩΝ
ΠΟΥ ΜΕΤΕΧΟΥΝ Σ' ΑΥΤΗΝ, ΜΕ
ΤΙΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ
ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ
ΤΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΤΟΥΣ
(Άρθρο 6 παρ. 1 του νόμου 2667/98,
ιδρυτικού της ΕΕΔΑ)

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ**

**ΕΚΘΕΣΗ 2002
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ**

Σε απάντηση του ΑΠ 280/18-12-2002 εγγράφου σας προς τον Υπουργό Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, σας πληροφορούμε ότι στον τομέα ευθύνης μας όσον αφορά την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου προωθήθηκαν ρυθμίσεις για θέματα μεταναστευτικής πολιτικής.

Σας επισυνάπτουμε έγγραφο της Διεύθυνσης Αλλοδαπών & Μετανάστευσης στο οποίο καταγράφονται αναλυτικά τα μέτρα που έχουν ληφθεί κατά το έτος 2002.

Επίσης σας πληροφορούμε ότι κατά το ίδιο έτος το υπουργείο μας προώθησε νομοσχέδιο «Για τον Συνήγορο του Πολίτη» το οποίο κατατέθηκε στη Βουλή τον Δεκέμβριο του 2002, ψηφίστηκε τον Ιανουάριο του 2003 και δημοσιεύθηκε σε ΦΕΚ τον ίδιο μήνα με αρ. 3094.

Με το νόμο αυτό εξειδικεύθηκαν και συμπληρώθηκαν οι συνταγματικές διατάξεις οι αναφερόμενες στην Ανεξάρτητη αυτή Αρχή (άρθρο 103 παρ. 9 και 101 του Συντάγματος) και οι κοινές ρυθμίσεις του ν. 3051/2002 για όλες τις συνταγματικές κατοχυρωμένες Ανεξάρτητες Αρχές.

Βασική ρύθμιση του νέου θεσμικού πλαισίου είναι ότι η Αρχή αναλαμβάνει και καθήκοντα Συνηγόρου του Παιδιού. Η καινοτομία αυτή είναι πολύ σημαντική, δεδομένου ότι η Αρχή προασπιζόμενη τα δικαιώματα του παιδιού, θα μπορεί πλέον να παρεμβαίνει διαμεσολαβητικά και σε σχέσεις μεταξύ ιδιωτών.

Για την άσκηση των νέων αυτών καθηκόντων του Συνηγόρου του Παιδιού προβλέφθηκε νέος βοηθός Συνήγορος. Στο νόμο αυτό (άρθρο 4) προσδιορίζεται ο κύκλος των προσώπων που δικαιούνται να υποβάλλουν αναφορά στο Συνήγορο του πολίτη σχετικά με περιπτώσεις παραβίασης δικαιωμάτων του παιδιού.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

**Υποβολή στο Συμβούλιο της Ευρώπης Έκθεσης
για τα πεπραγμένα της Ελλάδας
για θέματα Μεταναστευτικής Πολιτικής**

Παρουσίαση των ρυθμίσεων στις οποίες έχει προχωρήσει η Ελλάδα στον τομέα των μεταναστών από τον Σεπτέμβριο 2001:

- Από τις 2.6.2001 ισχύει ο ν. 2910/2001 «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελλάδα, κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις», ο οποίος και θέτει το βασικό νομοθετικό πλαίσιο για τη μεταναστευτική πολιτική της χώρας μας.

Ο ν. 2910/2001 θεσπίζει συγκεκριμένους κανόνες για την είσοδο και παραμονή των αλλοδαπών στην Ελλάδα, ορίζει τα όργανα χάραξης και εφαρμογής της πολιτικής για τα πρόσωπα αυτά, με στόχο την ευταξία, τη νομιμότητα, την διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, την κοινωνική τους ένταξη, αλλά και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής της χώρας. Προς τούτο, απαριθμεί και ρυθμίζει κατά το δυνατόν εξαντλητικά και εξειδικευμένα τους λόγους για τους οποίους κάποιος αλλοδαπός μπορεί να εισέλθει και να παραμείνει νόμιμα στην Ελλάδα, καθώς και τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες με βάση τις οποίες αυτό μπορεί να γίνει. Ρύθμισε, επίσης, την παραμονή όσων αλλοδαπών βρίσκονταν παράνομα στη χώρα, στο πλαίσιο μιας προσπάθειας νομιμοποίησής τους, ώστε να απολαμβάνουν και αυτοί βασικών δικαιωμάτων.

Επισημαίνεται ότι με το νόμο αυτό κατοχυρώνονται τα θεμελιώδη δικαιώματα των αλλοδαπών και λαμβάνεται μέριμνα για την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Ενδεικτικά αναφέρονται η υποχρεωτική εννιάχρονη εκπαίδευση των παιδιών τους, η υποχρεωτική ασφάλιση των αλλοδαπών, η διευκόλυνση της πρόσβασής τους στη δικαιοσύνη, ο ιστός υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας. Πράξεις ρατσισμού και ξενοφοβίας διώκονται πλέον αυτεπάγγελα.

- Με το ν. 3013/2002 τροποποιείται και συμπληρώνεται ο ν. 2910/2001. Ειδικότερα, ρυθμίζονται θέματα αδειών παραμονής για λόγους δημοσίου συμφέροντος, αδειών παραμονής γονέων ημεδαπών, συζύγων ομογενών παλιννοστούντων, προσώπων διαπιστευμένων ως ανταποκριτές ξένου τύπου και φοιτητών της Αθωνιάδας Σχολής.
- Με το ν. 3074/2002 (άρθρο 11 «θέματα εισόδου και παραμονής αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια») α) εξασφαλίζεται η εξομίωση από πλευράς ρυθμιστικού πεδίου των γονέων τόσο των ομογενών όσο και των αλλοδαπών που έχουν αποκτήσει με πολιτογράφηση την ελληνική ιθαγένεια β) αίρονται οι αμφιβολίες που διατυπώθηκαν από πλευράς ΕΕ, αναφορικά με την εναρμόνιση των ρυθμίσεων του ν. 2910/2001 προς τις Οδηγίες του Συμβουλίου της ΕΕ (ως μέλη οικογένειας αλλοδαπού ορίζονται τα τέκνα ηλικίας μέχρι 21 ετών και οι γονείς του/της συζύγου κοινοτικού υπηκόου) γ) αντιμετωπίζεται το θέμα των δικαιουμένων αυτοτελώς άδειας παραμονής, δηλαδή καλύπτονται αλλοδαποί ηλικίας 18 έως 21 ετών, οι οποίοι σύμφωνα με το προηγούμενο νομικό πλαίσιο δεν δικαιούνταν αυτοτελή άδεια παρα-

μονής. Επίσης δίνεται η δυνατότητα σε αλλοδαπούς που λαμβάνουν άδεια παραμονής για λόγους σπουδών να ανανεώσουν την άδεια παραμονής μετά το τέλος των σπουδών τους για έναν από τους λόγους που προβλέπει ο νόμος.

- Επιπλέον έχει εκδοθεί σειρά εγκυκλίων, προκειμένου να αποσαφηνισθούν νομοθετικές διατάξεις και να αντιμετωπισθούν πρακτικά προβλήματα εφαρμογής τους:

Εγκύκλιος 63574/27076/13.09.2001 «Άδεια εργασίας για αλιεργάτες»- Εγκύκλιος 63574/30861/01/ 30.10.2001 «Συμπληρωματική εγκύκλιος για την εφαρμογή του ν. 2910/2001»- Εγκύκλιος 63574/31476/08.11.2001 «Ρύθμιση θεμάτων του ν. 2910/2001»- Εγκύκλιος 63574/35525/2001/ 21.12.2001 «Δεύτερη φάση νομιμοποίησης παράνομων αλλοδαπών»- Εγκύκλιος 63574/1524/22.01.2002 «Αναστολή προθεσμίας υποβολής αίτησης για την ανανέωση της προσωρινής άδειας παραμονής σε περίπτωση απρόβλεπτου σοβαρού γεγονότος»

Εγκύκλιος αρ. 20, 63574/20269/6.9.2002 «Εφαρμογή των διατάξεων του ν. 2910/2001 *Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις* (ΦΕΚ 91/Α/2-5-2001), όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τις διατάξεις του ν.3013/2002 *Αναβάθμιση της πολιτικής προστασίας και λοιπές διατάξεις* ΦΕΚ 102/Α/1-5-2002»

- Θέση σε ισχύ του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1030/2002 του Συμβουλίου ΕΕ για την καθιέρωση αδειών διαμονής ενιαίου τύπου για τους υπηκόους τρίτων χωρών. Εκτύπωση και εφοδιασμός των αρμοδίων αρχών με τις νέες άδειες, προκειμένου να χορηγηθούν εντός του 2003 στους ενδιαφερόμενους παράλληλα με τον προηγούμενο τύπο άδειας διαμονής και για όσο χρόνο ο τελευταίος θα ισχύει, έως την αντικατάστασή του.
- Συμμετοχή στις εργασίες ομάδων και επιτροπών της ΕΕ με σκοπό τη διαμόρφωση των προτάσεων Οδηγιών και την εν συνεχεία εναρμόνιση του δικαίου μας και περαιτέρω την εναρμόνιση της μεταναστευτικής πολιτικής των κρατών μελών της ΕΕ.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΕΚΘΕΣΗ 2002 ΓΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗ- ΤΑΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

1. Στη διάρκεια του 2002, το Υπουργείο Εξωτερικών συνέχισε να προωθεί το πολυδιάστατο έργο του σε θέματα προαγωγής και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, κατά λόγο αρμοδιότητας.

Η πολύπλευρη αυτή δράση καλύπτει όχι μόνο τις εξωτερικές πτυχές σχετικών δραστηριοτήτων, αλλά και ένα σημαντικό συντονιστικό, και όχι μόνο, έργο στο εσωτερικό της χώρας.

2. Κατά την υπό εξέταση περίοδο, μεταξύ άλλων, καταγράφονται τα εξής:

2.1. Γενικός προσανατολισμός – στόχοι πολιτικής

Εκφράζοντας την κυβερνητική πολιτική στα διεθνή fora, σε οικουμενικό και περιφερειακό επίπεδο, το Υπουργείο Εξωτερικών παρακολουθεί τις εξελίξεις και παρουσιάζει τις ελληνικές θέσεις, που σταθερά υποστηρίζουν την προσήλωση στο σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των μειονοτήτων, σύμφωνα με τις επιταγές του Διεθνούς Δίκαιου, του εθνικού δικαίου και του ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού.

Ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελεί μια «σταθερά» της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Συνακόλουθα, αποτελεί βασικό της στρατηγικής του Υπουργείου Εξωτερικών, τόσο στο πεδίο της ΕΕ όσο και των άλλων διεθνών οργανισμών και γενικότερα σε όλο το φάσμα των διεθνών σχέσεων.

Χαρακτηριστική είναι-ενδεικτικά- η προωθούμενη και από την Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας (ΥΔΑΣ) πολιτική στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του *Δικτύου Ανθρώπινης Ασφάλειας*. Εξάλλου, χαρακτηριστικές είναι και οι θέσεις που εκφράστηκαν κατά την παρουσίαση του προγράμματος της Ελληνικής Προεδρίας του COHOM σε Forum ΕΕ-ΜΚΟ στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Βρυξέλλες, Δεκέμβριος 2002). Έτσι, ανακοινώθηκε ότι, κατά την άσκηση της Προεδρίας του COHOM το 2003, η Ελλάς θα έχει ως σταθερά σημεία εκκίνησης τη διατήρηση της ενότητας των «Δεκαπέντε», την επιδίωξη σύγκλισης των απόψεών τους, κατά το δυνατόν σε όλα τα θέματα Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, θεματικά και γεωγραφικά, καθώς και τη διεύρυνση της συνέργειας τους. Τονίσθηκε, επίσης, ότι, η Ελληνική Προεδρία του COHOM θα εστιάσει την προσοχή της σε κυρίους στόχους :

α) τη συνέχιση της δράσης της ΕΕ στον τομέα Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διαμέσου καθιερωμένων πρακτικών-διαδικασιών και κεκτημένης εμπειρίας και β) την εδραίωση της πολιτικής της Ένωσης στον ίδιο τομέα, σύμφωνα με υιοθετημένα κείμενα της, όπως είναι οι Κατευθυντήριες Οδηγίες του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων (ΣΓΥ) για την κατάργηση της θανατικής ποινής, την εξάλειψη των βασανιστηρίων και τη διεξαγωγή διαλόγου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με τρίτες χώρες.

2.2. Διεθνές συμβατικό πλαίσιο

Στη διάρκεια του 2002, η Ελλάδα προέβη στην:

α. Υπογραφή διεθνών συμβατικών πράξεων

-Πρωτόκολλο υπ' αριθμ. 13 στην ΕΣΔΑ, σχετικά με την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις περιστάσεις (Βίλνιους, 3.5.2002)

-Πρόσθετο Πρωτόκολλο της Σύμβασης για τα δικαιώματα του Ανθρώπου και τη Βιοϊατρική που αφορά τις Μεταμοσχεύσεις Οργάνων και Ιστών Ανθρώπινης Προέλευσης (Στρασβούργο, 25.2.2002)

β. Επικύρωση διεθνών συμβατικών πράξεων

-Σύμβαση για την απαγόρευση της χρήσης, αποθήκευσης, παραγωγής και μεταβίβαση των ναρκών κατά προσωπικού και για την καταστροφή τους (Όσλο, 18.9.1997), ν. 2995/2002, ΦΕΚ 71/Α/8.4.2002 (εκκρεμεί η κατάθεση του εγγράφου επικύρωσης)

-Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου που υιοθετήθηκε από τη Διπλωματική Διάσκεψη του ΟΗΕ στη Ρώμη, στις 17 Ιουλίου 1998, (Ρώμη, 17.7.1998), ν. 3003/2002, ΦΕΚ 75/Α/8.4.2002

-Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σε σχέση με την ανάμειξη παιδιών σε ένοπλη σύρραξη (Νέα Υόρκη, 25.5.2000), ν. 3017/2002, ΦΕΚ 312/Α/10.12.2002

2.3. Εκθέσεις

Στην εν λόγω περίοδο υποβλήθηκαν σε αρμόδια διεθνή όργανα εκθέσεις σχετικά με τις εφαρμογές διεθνών συμβάσεων στην Ελλάδα ή τη συμμόρφωση προς διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας. Ειδικότερα:

-Έκθεση «Βασικών Πληροφοριών» προς χρήση του συνόλου των συμβατικών οργάνων ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών («Core Document») [HRI/CORE/1/Add.121/7 October 2002]

-Πρώτη περιοδική έκθεση προς την Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα του Διεθνούς Συμφώνου του ΟΗΕ. Πρόκειται για σημαντική έκθεση για τη σύνθεση της οποίας συνεργάστηκαν συνολικά 13 Υπουργεία, με συνολικό χρόνο εργασίας 21 μήνες, με κεντρικό ρόλο συντονιστή από το Υπουργείο Εξωτερικών.

-Στη Γενεύη στις 16.1.2002, παρουσιάσθηκε η πρώτη περιοδική έκθεση από την Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία και εξέδωσε τις Τελικές της Παρατηρήσεις(CRC/C/15/Add.170/2 April 2002).

-Εξάλλου, στη Ν. Υόρκη παρουσιάσθηκε η εθνική περιοδική έκθεση προς την CEDAW

2.4. Διαδικασίες ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Στη διάρκεια του 2002, εκδόθηκαν από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποφάσεις επί ατομικών προσφυγών κατά της Ελλάδας. Από αυτές 20 αφορούσαν το παραδεκτό των προσφυγών και 16 την ουσία των υποθέσεων ή/και την επιδίκαση αποζημίωσης στους προσφεύγοντες. Σε 13 περιπτώσεις το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κήρυξε τις προσφυγές απαράδεκτες.

2.5. Συμμετοχή σε σημαντικές διασκέψεις και συνόδους διεθνών θεσμών

Ανάμεσα σε πολλαπλές συμμετοχές σε εκδηλώσεις για ζητήματα δικαιωμάτων του ανθρώπου, που έλαβαν χώρα σε περιφερειακό και οικουμενικό επίπεδο, συγκρατούνται :

α. Στα πλαίσια του ΟΗΕ:

-Συμμετοχή στην Γ' Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ (Νέα Υόρκη, Οκτώβριος-Νοέμβριος 2002)

β. Στα πλαίσια δραστηριοτήτων της ΕΕ:

-Συμμετοχή στις Συναντήσεις της Ομάδας Εργασίας ΚΕΠΠΑ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου-ΔΤΑ(COHOM)(Βρυξέλλες)

-Συμμετοχή γενικά σ'όλες τις δραστηριότητες της ΕΕ στα πλαίσια δράσεων της ΚΕΠΠΑ

-Συμμετοχή στο Σεμινάριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ΕΕ-Κίνας (Κοπεγχάγη, Οκτώβριος 2002)

-Συμμετοχή στο Διάλογο για Δικαιώματα του Ανθρώπου ΕΕ- Κίνας (Πεκίνο, Νοέμβριος 2002)

-Συμμετοχή στην 1^η Στρογγυλή Τράπεζα στα πλαίσια Διαλόγου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ΕΕ-Ιράν (Τεχεράνη, Δεκέμβριος 2002)

γ. Στα πλαίσια του ΟΑΣΕ:

-Σεμινάριο του ΟΑΣΕ με θέμα «Judicial System and Human Rights» (Βαρσοβία, 23-25/4/2002), όπου η Ελλάδα ως Chef-de-File συνέταξε την κοινή εισήγηση της ΕΕ.

-Συνάντηση ΟΑΣΕ για την «Ανθρώπινη Διάσταση», (Βαρσοβία, 9-19 Σεπτεμβρίου 2002). Πρόκειται για την κορυφαία εκδήλωση του Οργανισμού στον τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η οποία λειτουργεί ως μηχανι-

σμός ελέγχου για την τήρηση, εκ μέρους των συμμετεχουσών στον ΟΑΣΕ χωρών, των σχετικών υποχρεώσεών τους. Σημειωτέον ότι η Ελλάδα συνέταξε και παρουσίασε την κοινή ευρωπαϊκή παρέμβαση για το θέμα «Κράτος Δικαίου».

2.6. Συντονισμός και ευαισθητοποίηση/κινητοποίηση Διοίκησης κλπ. στο εσωτερικό της χώρας

-Το ΥΠΕΞ συνέχισε τον συντονισμό των συναρμόδιων υπουργείων για παροχή απαντήσεων σε καταγγελίες που διατυπώθηκαν κατά της χώρας μας για παραβιάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου ενώπιον διαφόρων οργάνων των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και παρατηρήσεων που απηύθηναν διεθνείς ΜΚΟ ή διάφορα διεθνή όργανα π.χ. ειδικοί εισηγητές της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ

-Με επιστολή του ΑΝΥΠΕΞ κου Τ. Γιαννίση ζητήθηκε από το ΥΠΕΣΔΑ η δημιουργία Εθνικής Επιτροπής για την εκπόνηση εθνικού σχεδίου δράσης για την παρακολούθηση της εφαρμογής των αποφάσεων/συστάσεων του Durban(2001), σχετικά με τον Ρατσισμό και την Ξενοφοβία.

2.7. Επαφές με εκπροσώπους διεθνών οργάνων

Το ΥΠΕΞ είχε σημαντικές συνομιλίες για θέματα δικαιωμάτων του ανθρώπου, δικαιωμάτων των μειονοτήτων, καθώς και ανθρωπιστικού δικαίου με σημαντικές διεθνείς προσωπικότητες και στη διάρκεια του 2002. Μεταξύ αυτών που επισκέφθηκαν επίσημα την Ελλάδα και είχαν διαβουλεύσεις με το ΥΠΕΞ ήταν :

W. Schwimmer Γεν.Γραμματέας Συμβουλίου της Ευρώπης, *A. Gil-Robles* Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης, *J. Kellenberger* Πρόεδρος της Διεθνούς Επιτροπής Ερυθρού Σταυρού κ.α.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

ΕΚΘΕΣΗ 2002 ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Κατά το έτος 2002, υπήρξαν μία σειρά από νομοθετικές πρωτοβουλίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης οι οποίες αφορούσαν στην εμβάθυνση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα μας. Ειδικότερα ψηφίσθηκαν και τέθηκαν σε ισχύ οι εξής νόμοι:

α. Ο ν. 3064/220 για την «Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών. Με το νόμο αυτό διαμορφώθηκε ένα νέο, αυστηρότερο και πιο σύγχρονο ως προς τις νέες μορφές των σχετικών αδικημάτων πλαίσιο, που ανταποκρίνεται στις σχετικές διατάξεις του Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση του ΟΗΕ για το οργανωμένο έγκλημα. Επί του σχετικού Σχ/Ν γνωμοδότησε η ΕΕΔΑ.

β. Ο ν. 3068/2002 για τη «Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις, προαγωγή των δικαστών των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στο βαθμό του συμβούλου Επικρατείας και άλλες διατάξεις». Με το νόμο αυτό, υλοποιήθηκε, μεταξύ άλλων, σχετική επιταγή του αναθεωρημένου Συντάγματος για αυστηρότερο πλαίσιο συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις. Ειδικότερα, προβλέφθηκε μία ευέλικτη δικαστική επιτροπή σε κάθε ανώτατο δικαστήριο με αρμοδιότητες που να διασφαλίζουν ουσιαστικά τη συμμόρφωση της διοίκησης προς τις αποφάσεις των δικαστηρίων. Επί του σχετικού Σχ/Ν γνωμοδότησε η ΕΕΔΑ.

γ. Ο ν. 3089/2002 αφορά στην «Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή» και διαμορφώνει ένα σύγχρονο πλαίσιο κατοχύρωσης των εκατέρωθεν εμπλεκομένων εννόμων και συχνά συγκρουόμενων συμφερόντων με γνώμονα την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και του δικαιώματος στην τεκνοποιία.

δ. Ο ν. 3090/2002 προβλέπει τη «Σύσταση Σώματος επιθεώρησης και ελέγχου των Καταστημάτων κράτησης» που θα είναι ένα ευέλικτο σώμα με επί κεφαλής συνταξιούχο δικαστικό και αποστολή τον έλεγχο των συνθηκών κράτησης και ασφάλειας στα σωφρονιστικά καταστήματα.

Πέραν των καθαρά νομοθετικών μέτρων, στο πλαίσιο της ακολουθούμενης πολιτικής, πρέπει να σημειωθεί, από πλευράς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ότι δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην αναβάθμιση του σωφρονιστικού μας συστήματος. Τέθηκε σε λειτουργία το Κέντρο Θεραπείας Κρατουμένων Χρηστών στον Ελαιώνα, άρχισε η κατασκευή τριών νέων καταστημάτων κράτησης και συνεχίσθηκαν τα προγράμματα εκσυγχρονισμού και

αναβάθμισης των υφισταμένων καταστημάτων κράτησης. Παράλληλα, άρχισε να λειτουργεί το δεύτερο σχολείο μέσα σε καταστήματα κράτησης ανηλίκων (Κασσαβέτεια του Βόλου, ενώ ήδη έχει αρχίσει να λειτουργεί με ικανοποιητικά αποτελέσματα το αντίστοιχο σχολείο στον Αυλώνα) και εξελίσσονται προγράμματα κατάρτισης κρατουμένων και αποφυλακισμένων.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΗΣ

ΕΚΘΕΣΗ 2002
ΜΕ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΗΣ

1.-Ως γνωστόν, η Ελληνική Αστυνομία έχει ως αποστολή την κατοχύρωση και διατήρηση της δημόσιας τάξης, την προστασία της δημόσιας και κρατικής ασφάλειας, την καταπολέμηση της κάθε μορφής εγκλήματος, την εξασφάλιση της πολιτικής άμυνας της χώρας, τη συμμετοχή στην εξασφάλιση της εθνικής άμυνας, σε συνεργασία με τις ένοπλες δυνάμεις, την προστασία των ατομικών ελευθεριών και κοινωνικών δικαιωμάτων και όλων των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων των Ελλήνων πολιτών και των ατόμων που βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια.

2.-Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών εξασφαλίζεται, τόσο με τις βασικές διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη της χώρας μας, όσο και από μία σειρά άλλων νόμων, με τους οποίους έχουν κυρωθεί ή ενσωματωθεί σχετικές διεθνείς συμβάσεις ή διαδικασίες, όπως π.χ. είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τον Ρατσισμό και την Ανοχή (ECRI), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT), η Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων του ΟΗΕ (CAT).

3.-Το ζήτημα της κακοποίησης, της πρόκλησης βασάνων ή της εκδήλωσης ανάρμοστης εν γένει συμπεριφοράς από αστυνομικούς σε βάρος προσώπων που συλλαμβάνονται και κρατούνται από τις Αστυνομικές Υπηρεσίες, είναι πρωταρχικής σημασίας για την Ελληνική Αστυνομία και το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης.

4.-Στα πλαίσια του διαρκούς εκσυγχρονισμού της μόρφωσης των εκπαιδευόμενων στις Αστυνομικές Σχολές, με τη μετάδοση σ' αυτούς των εξελίξεων που λαμβάνουν χώρα ανά τον κόσμο, την επισήμανση νέων προβλημάτων, ως και την υπόδειξη τρόπων και μεθόδων αντιμετώπισής τους, το Αρχηγείο της Ελληνικής Αστυνομίας έχει προβεί σε καινοτόμες παρεμβάσεις στα προγράμματα εκπαίδευσης, με ιδιαίτερη βαρύτητα στο σεβασμό, την προστασία και την εν γένει περιφρούρηση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

5.- Στη στρατηγική του ΥΔΤ εντάσσεται και η βελτίωση των συνθηκών κρά-

τησης, ιδία των προς απέλαση αλλοδαπών, που κρατούνται στα Αστυνομικά καταστήματα. Η κράτηση των προς απέλαση αλλοδαπών είναι ένα ζήτημα που μας απασχολεί ιδιαίτερα και για το λόγο αυτό καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια άμβλυνσής του. Στο πλαίσιο αυτό, επιδιώκεται η ελαχιστοποίηση των παρατεταμένων περιόδων κράτησης, όχι πέραν των τριών μηνών, των εν λόγω αλλοδαπών.

ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ, ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ, ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ Ή ΑΛΛΑ ΜΕΤΡΑ ΠΟΥ ΠΑΡΘΗΚΑΝ ΤΟ 2002, ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Στο προαναφερθέν πλαίσιο της πολιτικής του ΥΔΤ και του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας, κατά τη διάρκεια του 2002, πάρθηκαν ή δρομολογήθηκε μία σειρά μέτρων με στόχο τη βελτίωση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Πιο συγκεκριμένα:

1.- Η Διεύθυνση Αστυνομικού Προσωπικού εξέδωσε την 6004/4/21 από 19-6-2002 Εγκύκλιο Διαταγή του κ. Αρχηγού Ελληνικής Αστυνομίας προς όλες τις Υπηρεσίες του Σώματος, η οποία αναφέρεται στη συμπεριφορά του προσωπικού της με κυρίαρχο θέμα το σεβασμό και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

α) Σύμφωνα με την Εγκύκλιο αυτή:

-Τονίζεται και πάλι η δέουσα συμπεριφορά του αστυνομικού προσωπικού, έναντι των πολιτών, γιατί διαπιστώνεται ότι με την πάροδο του χρόνου ατονούν διαταγές, που έχουν εκδοθεί κατ' επανάληψη, για το θέμα της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

-Σημειώνεται ότι στο Αρχηγείο περιέρχονται μερικές καταγγελίες πολιτών, στις οποίες αναφέρονται περιπτώσεις βάνουσης, ταπεινωτικής, ανάρμοστης και αντιπειθαρχικής συμπεριφοράς σε βάρος τους, με αποτέλεσμα να σχολιάζεται επικριτικά το έργο της Αστυνομίας και να υποβαθμίζονται οι θετικές της ενέργειες, κυρίως μέσω των ΜΜΕ

-Επισημαίνεται ότι παρατηρείται κάποια, μη δικαιολογημένη, αδράνεια των βαθμοφόρων σχετικά με την επίβλεψη και τον πειθαρχικό έλεγχο των υπαιτίων, ενώ τα περιστατικά αυτά πρέπει να κολάζονται αμέσως με την προσήκουσα αυστηρότητα.

-Καλούνται και πάλι οι Διοικητές των Υπηρεσιών να φθάσουν στο ύψος της αποστολής τους και μέσα στα πλαίσια των νόμων, κανονισμών και διαταγών να συμβάλουν, ώστε να εκλείψουν φαινόμενα που μειώνουν το κύρος και αμαυρώνουν την εικόνα της ΕΛ.ΑΣ.

β) Συμπεριέλαβε, σε σχέδιο Προεδρικού Διατάγματος, τροποποιήσεις του ισχύοντος πειθαρχικού δικαίου του αστυνομικού προσωπικού, σύμφωνα με τις οποίες, η διοικητική διερεύνηση καταγγελιών για πρόκληση βασάνων, οποιασδήποτε σωματικής κάκωσης ή βλάβης της υγείας, ή άσκηση ψυχολογικής βίας και για κάθε άλλη ενέργεια ή συμπεριφορά, που συνιστά βαριά προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας ή εκτός αυτής, θα ανατίθεται υποχρεωτικά σε Αξιωματικό άλλης Αστυνομικής Δ/σης από αυτή που ανήκει οργανικά ο εγκαλούμενος αστυνομικός για λόγους αντικειμενικότερης απονομής της πειθαρχικής δικαιοσύνης.

2.- Η Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας στα πλαίσια της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου συμμετείχε ενεργά με εκπρόσωπό της στην Ομάδα Καταπολέμησης Εμπορίας Ανθρώπων (ΟΚΕΑ), η οποία συγκροτήθηκε και λειτουργεί από τον Απρίλιο του 2001.

-Η ΟΚΕΑ εισηγήθηκε σχέδιο νόμου για την καταπολέμηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, που ψηφίσθηκε από την Ελληνική Βουλή [ν.3064/2002 (ΦΕΚ Α΄ 248, 15-10-2002)].

-Επίκειται η κατάρτιση και έκδοση Π.Δ. από το επισπεύδον Υπουργείο Δικαιοσύνης, το οποίο συγκρότησε επιτροπή, στην οποία συμμετέχουν και μέλη της ΟΚΕΑ, σχετικά με την παροχή αρωγής στα θέματα της διακίνησης ανθρώπων.

-Την 16-12-2002 στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών παρουσιάστηκε από τη Δ.Δ.Α./Α.Ε.Α. εισήγηση με θέμα «Παράνομη Διακίνηση-Εμπορία Ανθρώπων», με σκοπό, τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση και τα αποτελέσματα δράσης της Ελληνικής Αστυνομίας κατά το 2001.

-Την 28-3-2002, με μέριμνα της Δ.Δ.Α./Α.Ε.Α., διοργανώθηκε ημερίδα στο ξενοδοχείο «CARAVEL» με θέμα την παράνομη διακίνηση-εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση.

-Για την προώθηση του θεσμού των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Εγκληματικότητας (ΤΟ.Σ.Π.Ε.) διοργανώθηκαν πέντε ημερίδες σε διάφορες πόλεις της χώρας.

-Επιπλέον, σχεδιάσθηκε και υλοποιήθηκε η αντεγκληματική πολιτική και τέθηκαν συγκεκριμένοι στόχοι μείωσης της διάπραξης σοβαρών, κυρίως, αδικημάτων και αύξησης του ποσοστού των εξιχνιάσεων, οι οποίοι στόχοι σε πολλές των περιπτώσεων επιτεύχθηκαν.

3.- Η Διεύθυνση Τεχνικών, με γνώμονα το σεβασμό και τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης των κρατούμενων, εξέδωσε Διαταγή, προς όλες τις Υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας, με την οποία καθορίζονται οι ειδικοί όροι χώρων κράτησης.

-Από την έκδοση της σχετικής Διαταγής άρχισαν και συνεχίζονται οι εργασίες ανακατασκευής – διαμόρφωσης των χώρων κράτησης σ' όλα τα Δημόσια και μισθωμένα κτίρια που στεγάζονται Αστυνομικές Υπηρεσίες, 80

-Για τις Υπηρεσίες Μεταγωγών και Αλλοδαπών Αττικής ξεκίνησε ανέγερση κτιρίου δυναμικότητας (600) κρατουμένων περίπου, που προβλέπεται να παραδοθεί εντός του προσεχούς έτους και το οποίο θα καλύπτει πλήρως τις απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων.

-Επίσης, εκδόθηκε Διαταγή για την εξυπηρέτηση των ατόμων με ειδικές ανάγκες, βάσει των όσων διαλαμβάνονται στο υπ' αριθ. ΔΙΑΔΠ/42Γ/6750 από 29-3-99 έγγραφο του ΥΠΕΣΔΔΑ.

-Η εν λόγω Διεύθυνση μεριμνά για την κατασκευή ειδικών ραμπών σ' όλα τα Δημόσια οικήματα που στεγάζονται Αστυνομικές Υπηρεσίες, ώστε να διασφαλίζεται η πρόσβαση και η εξυπηρέτηση των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

4.- Η Διεύθυνση Εκπαίδευσης, στα πλαίσια εκπαίδευσης αστυνομικών σε σχέση με τα δικαιώματα του ανθρώπου, σε όλες της βαθμίδες της εκπαίδευσης (Σχολή Αξιωματικών, Αστυφυλάκων, Μετεκπαίδευσης και Σχολή Εθνικής Ασφάλειας) μεριμνά για να διδάσκονται μαθήματα, σχετικά με τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, τις διεθνείς συμβάσεις, για την εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων, τον ρατσισμό και ξενοφοβία, το ανθρωπιστικό δίκαιο, την αντιμετώπιση ανθρώπων που ανήκουν σε μειονοτικές ή άλλες κοινωνικές ομάδες, τα βασανιστήρια και την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση.

Συγκεκριμένα στις Αστυνομικές Σχολές αντιμετωπίζονται θέματα όπως:

- Εμπορία ανθρώπων.
- Παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική – οικονομική εκμετάλλευση.
- Συνήγορος του Πολίτη και Σώμα Επιθεωρητών Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης.
- Διακήρυξη για την προστασία των ανθρώπων από τα βασανιστήρια και κάθε άλλη σκληρή απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία.
- Βασικοί κανόνες για τη μεταχείριση των φυλακισμένων.
- Διακήρυξη κανόνων δεοντολογίας για την Αστυνομία.
- Πρόγραμμα δώδεκα σημείων για την πρόληψη των βασανιστηρίων.
- Ρατσισμός-Ξενοφοβία.
- Υποχρεώσεις-περιορισμοί και δικαιώματα των οργάνων της Ελληνικής Αστυνομίας.

- Οι προϋποθέσεις χρήσης των όπλων.
- Ποινική, πειθαρχική και αστική ευθύνη των οργάνων της Ελληνικής Αστυνομίας.

-Επίσης, στις Αστυνομικές Σχολές, μελετώνται και αναλύονται περιπτώσεις από την ειδησεογραφία και το αστυνομικό ρεπορτάζ για τη διδασκαλία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

-Στα πλαίσια της θεματολογίας των διαλέξεων περιλαμβάνονται:

- Η εντολή και το έργο της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες.
- Η πρόληψη της σκληρής μεταχείρισης κατά τη διάρκεια της κράτησης.
- Μετανάστες, ρατσισμός και ξενοφοβία - Ελληνικές και Ευρωπαϊκές εμπειρίες διακρίσεων.
- «Η ένταξη των αθίγγανων στο κοινωνικό σύνολο - το πρόβλημα της περιθωριοποίησης και ιστορική και κοινωνική δομή των τσιγγάνων - διαφορά μεταξύ τσιγγάνων και γύφτων».
- Η σημερινή κατάσταση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στον κόσμο.

-Επιπλέον, δόθηκαν θέματα διατριβών προς ανάπτυξη στους τεταρτοετείς Δόκιμους Υπαστυνόμους σχετικά με τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

-Στη Σχολή Εθνικής Ασφάλειας, στο Τμήμα Επιμόρφωσης - Κατάρτισης Ελληνικής Αστυνομίας, καθώς και στους Συνοριακούς Φύλακες και Ειδικούς Φρουρούς έχουν συμπεριληφθεί θεματικές ενότητες που αφορούν:

- Μουσουλμάνους, Αθίγγανους και ένταξή τους στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα.
- Ανθρώπινα Δικαιώματα.
- Προστασία Ανθρωπίνων δικαιωμάτων - Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο.

-Η προσπάθεια συνεχίζεται αμείωτα, προκειμένου εμπεδωθεί από το προσωπικό μας η αναγκαιότητα πιστής τήρησης των Θεμελιωδών Αρχών Προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η οποία άμεσα σχετίζεται με την εκπαίδευση του προσωπικού στη χρήση όπλων.

5.- Η Διεύθυνση Οργάνωσης - Νομοθεσίας τυποποίησε νέα υποδείγματα πληροφοριακών δελτίων για τους υπό απέλαση κρατούμενους αλλοδαπούς, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2910/2001, τόσο προς επίδοση στους κρατούμενους, όσο και προς ανάρτηση στους χώρους κράτησης των υπηρεσιών της Ελληνικής Αστυνομίας και διατάχθηκε ο έλεγχος της εφαρμογής τους από τα υπηρεσιακά προϊστάμενα όργανα.

6.- Η Διεύθυνση Γενικής Αστυνόμευσης, στα πλαίσια της βελτίωσης της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, με την υπ' αριθ. 9009/20/847/9-α από 20-1-2002 διαταγή της, έδωσε οδηγίες και εντολές στις περιφερειακές μας υπηρεσίες να μεριμνήσουν για τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης των ατόμων που κρατούνται στα Αστυνομικά κρατητήρια και ειδικότερα:

α) Να μεριμνούν για τη σχολαστική τήρηση των κανόνων καθαριότητας και υγιεινής στους ανωτέρω χώρους, την εξασφάλιση της προβλεπόμενης ιατρικής περίθαλψης, την άψογη συμπεριφορά όλων των εμπλεκομένων και τον απόλυτο σεβασμό των δικαιωμάτων των κρατουμένων στα πλαίσια του Συντάγματος, των Νόμων και των Διεθνών Συμβάσεων.

β) Να ορίσουν ανώτερο αξιωματικό για την παρακολούθηση, έλεγχο και εποπτεία σε διαρκή βάση, της τήρησης των διατασσομένων, παρεμβαίνοντας βελτιωτικά σε συντρέχουσα περίπτωση, ώστε να τηρούνται αναλογικά οι αναφερόμενοι στο Σωφρονιστικό Κώδικα (ν. 2778/99) όροι και συνθήκες κράτησης.

7.- Τέλος, το Υπουργείο μας, με διάθεση συνεργασίας και ανταποκρινόμενο άμεσα, έθεσε στη διάθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (CPT), με την από 1-9-2002 τελική έκθεση, όλα τα στοιχεία που αφορούν τις επισημάνσεις, προτάσεις και συστάσεις του με αντικειμενικότητα και αμεροληψία.

Μέσα από αυτή την έκθεση, για μια ακόμη φορά, επιβεβαιώθηκε η προσήλωσή μας στις αρχές του ανθρωπισμού και η απαρέγκλιτη τήρηση των διεθνών συμβάσεων και των νόμων που αφορούν την προστασία και την εξασφάλιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών των ευρισκομένων στην Ελληνική επικράτεια, ανεξάρτητα από εθνικότητα, καταγωγή, θρησκευτικές ή ιδεολογικές πεποιθήσεις, οικονομική ή κοινωνική κατάσταση.

Από τα στοιχεία που εκτίθενται, προκύπτει, ότι:

- Το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο, για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών, προκειμένου αποκλεισθεί οποιαδήποτε μορφή απάνθρωπης μεταχείρισης ή τιμωρίας είναι επαρκές, ανταποκρινόμενο πλήρως στο πνεύμα των διακηρύξεων του ΟΗΕ και των διεθνών Συμβάσεων, που υφίστανται για το σκοπό αυτό.
- Τυχόν επίμεμπτες συμπεριφορές ελέγχονται (ποινικά και πειθαρχικά). Όμως αυτές δεν μπορούν να αμαυρώσουν την γενική εικόνα που υπάρχει για το Σώμα της Αστυνομίας και η οποία μας παραπέμπει σε μια σύγχρονη κοινωνικοπολιτική αντίληψη των πραγμάτων και ιδιαίτερα σε ό,τι έχει σχέση με τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.
- Σημαντική αιτία για τη δημιουργία προβλημάτων, είναι ο μεγάλος αριθμός των κρατουμένων, που παρατηρείται ορισμένες φορές. Το

Υπουργείο μας αντιμετωπίζει το όλο θέμα με ιδιαίτερη ευαισθησία και εκδηλώνει έγκαιρα τις ενέργειές του για την, στο μέτρο του δυνατού, εξάλειψη των μειονεκτημάτων.

- Η αρχή της μη επαναπροώθησης, άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης 1951 (Non Refoulement), εφαρμόζεται στις περιπτώσεις, όπου η χώρα καταγωγής ή προέλευσης θεωρείται ως μη ασφαλής ή ενδέχεται ο αιτών άσυλο σε περίπτωση επιστροφής του, να υποβληθεί σε δυσμενή μεταχείριση.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΕΚΘΕΣΗ 2002 ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

- Το Υπουργείο Παιδείας δίνει βαρύτητα στην εκπαίδευση των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών και την ομαλή ένταξή τους ανεξάρτητα από τη χώρα προέλευσης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Το ΥΠΕΠΘ από το 1996 υιοθετεί επίσημα τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, αφού από τον Ιούνιο 1996 τέθηκε σε ισχύ ο ν. 2413/96 που ρυθμίζει τα θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Για την αποτελεσματικότερη εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών με Υπουργική Απόφαση αριθ. Φ10/20/Γ1/708 (ΦΕΚ 1789/Β/28-9-99) έχει καθιερωθεί διαδικασία εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας στις Τάξεις Υποδοχής και στα Φροντιστηριακά Τμήματα που λειτουργούν μέσα στα σχολεία καθώς και η πρόσθετη διδακτική βοήθεια στην κανονική τάξη που φοιτά ο μαθητής. Κατά το σχολικό έτος 2000-01 λειτούργησαν 23 διαπολιτισμικά σχολεία, 422 Τάξεις Υποδοχής και 556 Φροντιστηριακά Τμήματα. Τα παιδιά που ανήκουν σε ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες ανεξάρτητα από καταγωγή ή προέλευση και ανεξάρτητα από τη νομιμότητα ή όχι της παραμονής τους στην Ελλάδα γίνονται δεκτά στο σχολείο ακόμη και με ελλιπή δικαιολογητικά εγγραφής. Εφαρμόζονται επίσης προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μέσω Πανεπιστημιακών και άλλων φορέων με στόχο την ενσωμάτωση των παιδιών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.
- Για ενήλικους αλλοδαπούς στο Διδασκαλείο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Πανεπιστημίου Αθηνών για την εκμάθηση της Νέας Ελληνικής Γλώσσας λειτουργούν τμήματα αρχαρίων, μέσων και προχωρημένων. Στο Σχολείο Νέας Ελληνικής Γλώσσας στη Θεσσαλονίκη λειτουργούν Τμήματα όλων των επιπέδων καθώς και ειδικά προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής. Τόσο στο Διδασκαλείο της Αθήνας όσο και στο Σχολείο της Θεσσαλονίκης οι πολιτικοί πρόσφυγες δεν πληρώνουν ή έχουν μειωμένα δίδακτρα. Τέλος παρόμοια προγράμματα εκμάθησης ελληνικής σε ενήλικους λειτουργούν στα Πανεπιστήμια της Πάτρας, των Ιωαννίνων και της Κρήτης σύμφωνα με το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Μετά από πρόταση της Ειδικής Γραμματέως του ΥΠΕΠΘ αποφασίστηκε συνεργασία με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και την κα Φραγκουδάκη

για την εισαγωγή υλικού στην εκπαίδευση. Δημιουργήθηκαν δύο ενότητες, μία για την πρωτοβάθμια και μία για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με ιδέες, οδηγίες και υλικό για τη δημιουργία project σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου, με έμφαση στα δικαιώματα του παιδιού. Ακόμα προστέθηκε ένα κεφάλαιο, στο διαθεματικό βιβλίο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με αναφορά στα δικαιώματα του ανθρώπου.

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ**

ΕΚΘΕΣΗ 2002 ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ

Σε απάντηση της από 18.12.2002 επιστολή σας και σύμφωνα με το άρθρο 6 του ν. 2667/98 σχετικά με τα μέτρα που ελήφθησαν για την προαγωγή και προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, στον τομέα της αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων σας γνωρίζουμε τα εξής:

Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους 2002 ασχολήθηκε με ένα μεγάλο αριθμό θεμάτων τα οποία ενισχύουν άμεσα ή έμμεσα την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και πιο συγκεκριμένα των εργαζομένων που εμπíπτουν στο πεδίο της ευθύνης μας. Ιδιαίτερα μετά τη μεταρρύθμιση του άρθρου 25 παρ. 1 του Συντάγματος με τη συνταγματική Αναθεώρηση του 2001 και τη ρητή πλέον εισαγωγή στο Σύνταγμα της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου, ο ρόλος του Υπουργείου Εργασίας καθίσταται ακόμη πιο καθοριστικός για τη συγκεκριμενοποίηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των εργαζομένων. Συγκεκριμένα:

1. Επικύρωση και εφαρμογή διεθνών συμβάσεων προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Το Υπουργείο Εργασίας κατά το 2002 έκανε μια πρώτη ανίχνευση της δυνατότητας επικύρωσης του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (1996) από τη χώρα μας, διεξάγοντας σχετική αλληλογραφία και συγκεντρώνοντας τις απόψεις από τις δημόσιες αρχές που θα εμπλέκονται στην εφαρμογή του. Ωστόσο κρίθηκε σκόπιμο πριν προβούμε στην εν λόγω επικύρωση να αναμένουμε τη Νομολογία της Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων επί των νέων διατάξεων (άρθρα 24 έως 31 του Αναθεωρημένου Χάρτη) η οποία θα εξειδικεύει το περιεχόμενο των νέων δικαιωμάτων. Υπενθυμίζεται ότι η Νομολογία της Επιτροπής θα εκδοθεί την άνοιξη του 2003 μετά την εξέταση των πρώτων Εκθέσεων που έχουν ήδη υποβληθεί από τα κράτη που έχουν επικυρώσει τον Αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη.

Όπως είναι γνωστό η χώρα μας δεν έχει επικυρώσει τα άρθρα 5 και 6 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη του 1961. Κατά τη διάρκεια του περασμένου έτους αποφασίσθηκε η επικύρωσή τους και ενημερώσαμε σχετικά τη Γραμματεία του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η διαδικασία δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη καθώς διεξάγονται δια-

βουλεύσεις με τη ΓΣΕΕ για δύο θέματα τα οποία αφορούν την εφαρμογή του άρθρου 6 του ΕΚΧ και συγκεκριμένα για την ανταπεργία (lock out) και την υποχρεωτική διαίτησία.

Υπενθυμίζεται ότι η χώρα μας με το ν. 2918/2001 κύρωσε τη Διεθνή Σύμβαση Εργασίας 182 για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους. Κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους η Ομάδα Εργασίας που είχε συγκροτηθεί προκειμένου να προσδιορίσει τις χειρότερες μορφές εργασίας των παιδιών ολοκλήρωσε το έργο της σε πλήρη συνεργασία με τους κοινωνικούς εταίρους. Στο νέο νομοσχέδιο που προωθείται από το Υπουργείο Εργασίας δίνεται η εξουσιοδότηση για να εκδοθεί και η σχετική κανονιστική πράξη.

2. Προστασία του Δικαιώματος στην εργασία- Ισότητα Πρόσβασης στην απασχόληση-Προώθηση απασχόλησης

2.1. Στο πλαίσιο της διασφάλισης της αρχής της ίσης μεταχείρισης αλλά και της διαμόρφωσης ενός γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση, βρίσκονται στη διαδικασία εναρμόνισης με την εθνική νομοθεσία οι εξής Οδηγίες του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

α. Η Οδηγία 2000/43/ΕΚ «περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων, ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής» και

β. η Οδηγία 2000/78/ΕΚ «για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία».

Όσον αφορά την πρώτη, η νομοπαρασκευαστική επιτροπή, η οποία συστάθηκε με σκοπό την εναρμόνιση της εθνικής μας νομοθεσίας με την Οδηγία έχει τελειώσει τις εργασίες της και παραμένει η διαδικασία ψήφισης του αντίστοιχου νομοσχεδίου από τη Βουλή των Ελλήνων.

Όσον αφορά τη δεύτερη Οδηγία, έχει επίσης συσταθεί νομοπαρασκευαστική επιτροπή, η οποία έχει ξεκινήσει τις εργασίες της και αναμένεται η ολοκλήρωση της διαδικασίας εναρμόνισης εντός του προσεχούς τριμήνου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η χώρα μας, αναγνωρίζοντας τη σημασία της υιοθέτησης των δύο παραπάνω Οδηγιών για την προστασία των δικαιωμάτων του ατόμου, αποφάσισε την εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας με τις διατάξεις τους νωρίτερα από το χρονικό περιθώριο που της είχε δοθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση, (η προθεσμία συμμόρφωσης προς την 2000/43/ΕΚ εκπνέει στις 19/7/2003 ενώ για την 2000/78/ΕΚ στις 2/12/2003).

Επίσης κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους συνεχίστηκε η εφαρμογή της νομοθεσίας για την νομιμοποίηση των αλλοδαπών που βρίσκονταν παράνομα στην ελληνική επικράτεια.

2.2. Όσον αφορά την απασχόληση των ατόμων με ειδικές ανάγκες το Υπουργείο Εργασίας έλαβε μέτρα για την απλούστευση των διαδικασιών

τοποθέτησης τους σε θέσεις εργασίας. Όπως είναι γνωστό με το ν. 2643/1998, όπως ισχύει σήμερα, παρέχεται προστασία με τη μορφή της υποχρεωτικής τοποθέτησης σε θέσεις εργασίας υπόχρεων επιχειρήσεων του Ιδιωτικού και Δημοσίου Τομέα που απασχολούν περισσότερους από πενήντα εργαζόμενους, μεταξύ άλλων προστατευόμενων κατηγοριών προσώπων και Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες. Με το ν. 2956/2001 «Αναδιάρθρωση του ΟΑΕΔ και άλλες διατάξεις» ορίστηκε ότι στις Δημόσιες Υπηρεσίες, στα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, το ποσοστό υποχρεωτικής πρόσληψης για όλες μαζί τις προστατευόμενες από το ν. 2643/1998 κατηγορίες προσώπων θα ανέρχεται σε 5% επί του συνόλου των προκηρυσσομένων θέσεων κάθε φορά για κάθε έναν φορέα. Ο αριθμός των θέσεων που αντιστοιχεί στο ποσοστό 5% κατανέμεται σε όλες τις προστατευόμενες από το ν. 2643/1998 κατηγορίες προσώπων με πρώτη την κατηγορία των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Εντός του 2002 δημοσιοποιήθηκαν 12 Προκηρύξεις για 960 θέσεις ΑΜΕΑ, εκ των οποίων 338 θέσεις για το Δημόσιο Τομέα και 622 θέσεις για τον Ιδιωτικό και ευρύτερο Δημόσιο Τομέα. Εξάλλου, κάθε έτος εκδίδεται απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, η οποία κυρώνει σχετική απόφαση του διοικητικού Συμβουλίου του ΟΑΕΔ, και η οποία προβλέπει την επιχορήγηση επιχειρήσεων για την απασχόληση ατόμων με ειδικές ανάγκες. Με την ίδια απόφαση επιχορηγούνται άτομα με ειδικές ανάγκες προκειμένου να δημιουργήσουν δική τους επιχείρηση. Για την υλοποίηση της απόφασης αυτής αρμόδιος φορέας είναι ο ΟΑΕΔ. Με την απόφαση του 2002 δημιουργήθηκαν χίλιες επτακόσιες (1.700) Νέες Θέσεις Εργασίας για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και προβλέφθηκε η επιχορήγηση τετρακοσίων πενήντα (450) Νέων Ελεύθερων Επαγγελματιών Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες για τη δημιουργία ατομικών και εταιρικών επιχειρήσεων. Ακόμη προβλέφθηκε επιχορήγηση για την εργονομική διευθέτηση του χώρου εργασίας πενήντα (50) ατόμων με ειδικές ανάγκες.

2.3. Για την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος στην εργασία και την επίτευξη υψηλού και σταθερού επιπέδου απασχόλησης καταρτίστηκε και υλοποιήθηκε το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τη Απασχόληση του 2002. Οι δράσεις που αναπτύχθηκαν υπό τον Πυλώνα Ι του Σχεδίου «Απασχολησιμότητα» είχαν στόχο την αντιμετώπιση της ανεργίας όλων των ομάδων του εργατικού δυναμικού. Οι βάσεις δε πάνω στις οποίες στηρίχθηκε ήταν αφενός η αναδιάρθρωση του κυρίου φορέα για την προώθηση της εθνικής πολιτικής για την απασχόληση του Οργανισμού Απασχόλησης του Εργατικού Δυναμικού (ν. 2956/2001 ΦΕΚ 258 Α/6/11/2001 Αναδιάρθρωση ΟΑΕΔ και άλλες διατάξεις) και αφετέρου η θεμελίωση της διαδικασίας της εξατομικευμένης προσέγγισης των ανέργων. Η διαδικασία της εξατομικευμένης προσέγγισης αποτελεί ένα εργαλείο για την υποστήριξη των ανέργων

με την ανάπτυξη του ατομικού σχεδίου δράσης. Το ατομικό σχέδιο δράσης αναφέρεται στο τρίπτυχο κατάρτιση-εργασιακή εμπειρία-απασχόληση και προκύπτει από τη συνέντευξη με ειδικευμένο σύμβουλο για τα προγράμματα που υλοποιούνται από τον ΟΑΕΔ με σκοπό την ανίχνευση των ικανοτήτων, δεξιοτήτων αλλά και επιθυμιών του ανέργου και την επιλογή της δράσης εκείνης που ανταποκρίνεται περισσότερο στα προσωπικά χαρακτηριστικά και τις ανάγκες του.

Για πλήρη εικόνα της πολιτικής για την Απασχόληση σας επισυνάπτουμε το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Απασχόληση 2002.

Επίσης στα πλαίσια του Δικτύου Κοινωνικής Αλληλεγγύης και της δημιουργίας ενός αποτελεσματικού ιστού κοινωνικής προστασίας, εκδόθηκε η κοινή Υπουργική Απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων με την οποία χορηγείται επίδομα στους μακροχρόνια άνεργους. (αρ. απ. 31092/9-7-2002, ΦΕΚ 859 Β).

3. Προστασία του Δικαιώματος για δίκαιους και ευνοϊκούς όρους εργασίας

3.1. Στο πλαίσιο της νομοθεσίας για τη σύναψη των συλλογικών συμβάσεων εργασίας καταρτίστηκε η από 15.4.2002 Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας, διετούς ισχύος, στην οποία υπάρχουν οι εξής προβλέψεις που στοχεύουν στην προαγωγή και στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Με το άρθρο 4 της από 15.4.2002 ΕΓΣΣΕ αυξάνονται και βελτιώνονται οι αποζημιώσεις που λαμβάνουν όλοι οι εργατοτεχνίτες λόγω καταγγελίας της σύμβασης εργασίας.

Με το άρθρο 5 μειώθηκε η διάρκεια της σχέσης εργασίας (βασικός χρόνος) που απαιτείται για τη γένεση της αξίωσης για τη χορήγηση ετήσιας άδειας με αποδοχές (α.ν. 539/1945, όπως ισχύει). Σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη ο χρόνος θεμελίωσης του δικαιώματος αδειας μειώθηκε από δώδεκα μήνες σε δέκα (10) μήνες συμπληρωμένους.

Με το άρθρο 6 αυξήθηκε κατά 6 μήνες το χρονικό διάστημα του μειωμένου ωραρίου που δικαιούται η μητέρα μετά τον τοκετό. Σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη οι μητέρες εργαζόμενες δικαιούνται, για χρονικό διάστημα τριάντα μηνών από την λήξη της άδειας τοκετού, είτε να προσέρχονται αργότερα, είτε να αποχωρούν νωρίτερα κατά μία ώρα κάθε ημέρα.

Εναλλακτικά με συμφωνία του εργοδότη, το ημερήσιο ωράριο των μητέρων μπορεί να ορίζεται μειωμένο κατά δύο ώρες ημερησίως για τους πρώτους δώδεκα (12) μήνες και σε μία ώρα για έξι (6) επιπλέον μήνες.

Με το άρθρο 7 της ανωτέρω Ε.Γ.Σ.Σ.Ε. στους εργαζόμενους (-ες) που έχουν χηρέψει και στον άγαμο (-η) γονέα, που έχουν την επιμέλεια του παιδιού, χορηγείται άδεια με αποδοχές έξι (6) εργάσιμων ημερών το χρόνο, πέραν αυτής που δικαιούται από άλλες διατάξεις.

Γονέας με τρία (3) παιδιά ή περισσότερα δικαιούται άδεια οκτώ (8) εργάσιμων ημερών. Η άδεια αυτή χορηγείται λόγω αυξημένων αναγκών φροντίδας των παιδιών ηλικίας μέχρι δώδεκα (12) ετών συμπληρωμένων, χορηγείται εφάπαξ ή τμηματικά μετά από συνεννόηση με τον εργοδότη, σύμφωνα με τις ανάγκες του γονέα και δεν πρέπει να συμπίπτει χρονικά με την αρχή ή το τέλος της ετήσιας κανονικής άδειας.

Σημειώνεται ότι με νομοσχέδιο που έχει καταρτίσει το Υπουργείο ορισμένες από τις ανωτέρω διατάξεις της Εθνικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας πρόκειται να κυρωθούν νομοθετικά.

3.2. Με το π.δ. 178/2002 (ΦΕΚ 162/Α/12.7.2002) «μέτρα σχετικά για την προστασία των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβίβασης επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων ή επιχειρήσεων σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 98/50/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης», διασφαλίζονται και μεταβιβάζονται όλα τα υφιστάμενα δικαιώματα και υποχρεώσεις των εργαζομένων, που έχει ο μεταβιβάζων, στον διάδοχο.

3.3. Επίσης η διαδικασία ενσωμάτωσης στο ελληνικό δίκαιο της Οδηγίας 99/70/ΕΚ σχετικά με τη συμφωνία πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη μεταξύ των διεπαγγελματικών οργανώσεων γενικού χαρακτήρα CES, UNICE CEEP βρίσκεται στο τελικό στάδιο. Καταρτίσθηκε σχέδιο Προεδρικού διατάγματος με τίτλο «ρυθμίσεις για τους εργαζόμενους με συμβάσεις ορισμένου χρόνου», το οποίο και προωθείται για υπογραφές από τους συναρμόδιους υπουργούς και από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

3.4. Θεωρούμε χρήσιμο να αναφέρουμε, αν και η συγκεκριμένη νομοθετική ρύθμιση έλαβε χώρα εκτός της περιόδου αναφοράς της παρούσας έκθεσης, αλλά το Νοέμβριο του 2001, το άρθρο 33 του ν. 2956/2001 «Αναδιάρθρωση του ΟΑΕΔ και άλλες διατάξεις». Με τη συγκεκριμένη διάταξη «απαγόρευση της νυχτερινής εργασίας ανηλίκων» αντικαταστάθηκε η παράγραφος 3 του άρθρου 1 του π.δ. 62/1998 «μέτρα για την προστασία των νέων κατά την εργασία, σε συμμόρφωση με την Οδηγία 94/33/ΕΚ (ΦΕΚ 67 Α')» ως εξής: Με την επιφύλαξη του άρθρου 7 του παρόντος οι διατάξεις του ν. 1837/1989 για την προστασία των ανηλίκων κατά την απασχόληση και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ 85 Α) και του παρόντος διατάγματος δεν εφαρμόζονται για περιστασιακές και σύντομης διάρκειας ελαφριές εργασίες, που αφορούν τις οικογενειακού χαρακτήρα γεωργικές, δασικές και κτηνοτροφικές εργασίες, και με την προϋπόθεση ότι οι εργασίες αυτές εκτελούνται κατά τη διάρκεια της ημέρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η απαγόρευση της νυχτερινής εργασίας των ανωτέρω ανηλίκων ήταν αποτέλεσμα της βούλησης εναρμόνισης της χώρας μας με τις παρατηρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων μετά την εξέταση της 11ης Ελληνικής Έκθεσης επί της εφαρμογής του άρθρου 7 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη που αφορά το δικαίωμα των παιδιών και των νεαρών προσώπων για προστασία.

4. Δικαίωμα για υγιεινή και ασφάλεια κατά την εργασία

Με σχέδιο νόμου που έχει ετοιμάσει το Υπουργείο Εργασίας ρυθμίζεται, μεταξύ άλλων, και η επέκταση των διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας που αφορά την υγιεινή και την ασφάλεια κατά την εργασία στο ένστολο προσωπικό των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας. Επίσης προωθείται τροποποίηση του π.δ. 176/97 «Μέτρα για τη βελτίωση της υγείας και της ασφάλειας των εγκύων», ώστε να εναρμονίζεται πλήρως με τις απαιτήσεις της Οδηγίας 92/85/ΕΚ.

Τέλος, έχει ολοκληρωθεί η υπογραφή από τους συναρμοδίους υπουργούς των δύο σχεδίων προεδρικών διαταγμάτων. Το πρώτο αφορά την τροποποίηση και συμπλήρωση του π.δ. 399/94 «Προστασία των εργαζομένων από τους κινδύνους που συνδέονται με την έκθεση σε καρκινογόνους παράγοντες κατά την εργασία σε συμμόρφωση με την οδηγία του Συμβουλίου 90/394/ΕΟΚ» (221/Α) σε συμμόρφωση με την οδηγία 1999/38/ΕΚ του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 1999. Το δεύτερο αφορά τις ελάχιστες απαιτήσεις για τη βελτίωση της προστασίας της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων οι οποίοι είναι δυνατόν να εκτεθούν σε κίνδυνο από εκρηκτικές ατμόσφαιρες, σε συμμόρφωση με την οδηγία 1999/92/ΕΚ.

5. Δικαίωμα στη στέγαση

Ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας συνέχισε τα στεγαστικά του προγράμματα για τη βελτίωση των στεγαστικών συνθηκών των δικαιούχων του. Κατά την περίοδο αναφοράς της έκθεσης, τροποποιήθηκαν οι Υπουργικές Αποφάσεις για τη χορήγηση δανείων για την αποπεράτωση, επισκευή ή επέκταση υπάρχουσας κατοικίας και τα δάνεια αυτά με απόφαση του Υπουργού Εργασίας χορηγούνται πλέον άτοκα.

Επίσης, με κοινές Υπουργικές Αποφάσεις των Υπουργών Οικονομικών και Εργασίας αποφασίσθηκαν κατά το 2002 και θα αρχίσουν να ισχύουν από τις αρχές του 2003 αυξήσεις των ποσών των ανωτέρω δανείων. Συγκεκριμένα, τα ποσά των δανείων για επισκευές καθορίσθηκαν σε 7.500 ευρώ για έγγαμους και άγαμους δικαιούχους, προσαυξάνονται δε κατά 1.000 ευρώ για κάθε παιδί. Τα δε ποσά των δανείων για αποπεράτωση κατοικίας αυξήθηκαν και καθορίσθηκαν σε 12.000 ευρώ, ποσό το οποίο προσαυξάνεται κατά 3.000 ευρώ για κάθε παιδί.

6. Το Δικαίωμα στην Κοινωνική Ασφάλιση

Η Γενική Γραμματεία Κοινωνικών Ασφαλίσεων συνεχίζει να λαμβάνει μέριμνα ώστε οι νομοθετικές ρυθμίσεις να είναι σύμφωνες με τις διεθνείς υποχρεώσεις της Χώρας μας (ως κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μέλους των Διεθνών Οργανισμών τις συμβάσεις των οποίων έχει επικυ-

ρώσει). Οι σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις καλύπτουν και τους αλλοδαπούς με νόμιμη διαμονή στη Χώρα μας, οι οποίοι εργάζονται και ασφαλίζονται σύμφωνα με το ν. 2910/2001.

7. Εξασφάλιση τήρησης της εργατικής νομοθεσίας

Το Σώμα Επιθεωρητών Εργασίας διασφαλίζοντας την εφαρμογή των διατάξεων που αφορούν τους όρους εργασίας και κοινωνικής προστασίας των εργαζομένων κατά το έτος 2002, όπως προκύπτει από τη μέχρι σήμερα επεξεργασία των στατιστικών δεδομένων, διενήργησε 62.844 ελέγχους στους χώρους εργασίας. Για δε τις διαπιστωμένες παραβάσεις επιβλήθηκαν 14.991 ποινικές και διοικητικές κυρώσεις. Παράλληλα κατά το ίδιο έτος οι υπηρεσίες του Σ.Ε.Π.Ε. μεσολάβησαν στα πλαίσια της συμφιλιωτικής διαδικασίας σε 14.976 εργατικές διαφορές με σκοπό την επίλυση τους.

Τέλος, θα θέλαμε να υπογραμμίσουμε τη βούληση του Υπουργείου μας να εξακολουθήσει τις δράσεις του έχοντας πάντα ως κύριο μέλημα τη συνεχή προαγωγή και αποτελεσματική άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ**

ΕΚΘΕΣΗ 2002 ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΕΥΘΥΝΗΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΜΜΕ

A. Εισαγωγή-Πεδίο Ευθύνης

Η παρούσα έκθεση συντάχθηκε και υποβάλλεται στην Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου σε εκτέλεση της υποχρέωσης που απορρέει από το άρθρο 6 παρ. 1 του ν.2667/98 σύμφωνα με το οποίο στο τέλος κάθε έτους τα Υπουργεία που μετέχουν με εκπρόσωπό τους στην ΕΕΔΑ καταθέτουν έκθεση με τις παρατηρήσεις τους για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στον τομέα ευθύνης τους.

Το Υπουργείο Τύπου και ΜΜΕ, έχει ως βασική αποστολή, μεταξύ άλλων και τη διαμόρφωση της οπτικοακουστικής πολιτικής του κράτους με τη λήψη των απαιτούμενων κάθε φορά νομοθετικών και κανονιστικών πρωτοβουλιών για τη ρύθμιση του ευρύτερου τομέα των μέσων μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας. Άρα το πεδίο ευθύνης του Υπουργείου ως προς την προστασία των: δικαιωμάτων του ανθρώπου νοείται και ορίζεται εμμέσως και κυρίως σε σχέση με τον ρυθμιστικό και εποπτικό του ρόλο στη λειτουργία των ΜΜΕ.

Ιδιαίτερα σημαντικός, αν και πρέπει να ομολογήσουμε όχι ιδιαίτερα αναγνωρισμένος και αξιοποιημένος είναι και ο εκπαιδευτικός – διαπαιδαγωγτικός ρόλος που το Υπουργείο και κατ' επέκταση τα ΜΜΕ (ιδιαίτερα τα δημόσια) μπορούν να διαδραματίσουν με διάφορους τρόπους (άρθρα, σποτ, μηνύματα, ειδικές εκπομπές κλπ) για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών και την προώθηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στη χώρα μας.

Πρέπει ακόμη να επισημάνουμε ότι το Υπουργείο Τύπου αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο έργο της ΕΕΔΑ συμμετέχοντας ανελλιπώς στις συνεδριάσεις (ολομέλειας και τμημάτων) και στις λοιπές δραστηριότητες, εκδηλώσεις κλπ και λαμβάνοντας υπ' όψιν του τις εκάστοτε επισημάνσεις και παρατηρήσεις της.

Τέλος οφείλουμε να σημειώσουμε ότι παρά τις θεσμικές, οικονομικές, τεχνικές κ.ά. δυσχέρειες (μερικές των οποίων δυστυχώς εξακολουθούν να υφίστανται) η ΕΕΔΑ κατά την πρώτη τριετή θητεία της έχει να επιδείξει ευδόκιμο και σημαντικό έργο τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

B. Η σύγχρονη ισχύς των ΜΜΕ και η επίδρασή τους στα στοιχεία της προσωπικότητας του ανθρώπου

Ο Τύπος ήδη από τον προηγούμενο αιώνα ήταν και εξακολουθεί να είναι

ο βασικότερος μη θεσμικός διαχειριστής του δημόσιου χώρου. Σήμερα βεβαίως έχουν προστεθεί στον έντυπο Τύπο τα ηλεκτρονικά ΜΜΕ με τον ίδιο ρόλο αλλά με πολλαπλάσια δύναμη.

Τα ΜΜΕ συμμετέχουν ενεργά στην αναπαραγωγή και στη διαχείριση στερεοτύπων. Γίνονται τα ίδια «μήνυμα». Και μάλιστα το «μήνυμα τη αλήθειας».

Ό,τι δεν υπάρχει στα ΜΜΕ, ό,τι δεν προβάλλεται απ' αυτά, δεν είναι καν αλήθεια!

Η σημαντικότερη ίσως από τις επιδράσεις των ΜΜΕ –και αυτή που μας ενδιαφέρει εν προκειμένω- είναι αυτή που εντοπίζεται στα στοιχεία της ίδιας της προσωπικότητας του ανθρώπου.

Ο βασικός πυρήνας και το θεμέλιο της σύγχρονης δημοκρατικής μας πολιτείας είναι η ελεύθερη προσωπικότητα του ατόμου. Τα ΜΜΕ όμως πολλές φορές εξουδετερώνουν σε μεγάλο βαθμό ή αλλοιώνουν ουσιαστικά αυτή τη δυνατότητα και μεταβάλλουν τον άνθρωπο από συνθετική και δημιουργική προσωπικότητα σε απλό παρατηρητή και παθητικό δέκτη. Είναι προφανές ότι αυτό αποτελεί ουσιαστική αλλοίωση της ιστορικής σύλληψης και της παραδοσιακής αντίληψης τόσο της δημοκρατίας μας όσο και της έννοιας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Αυτός ακριβώς είναι και ο λόγος που έχει γίνει πια κοινή συνείδηση και απαίτηση της εποχής ότι τα ΜΜΕ σήμερα δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται όπως ο παραδοσιακός γραπτός Τύπος, μόνο με τις εγγυήσεις ελευθερίας, αλλά και ως αντικείμενο ρυθμίσεων και εποπτείας από τη μεριά του κράτους και των Ανεξάρτητων Αρχών, για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη.

Η ΕΕΔΑ κατά τον χρόνο που πέρασε βρέθηκε πολλές φορές στην ανάγκη να σταθεί αντιμέτωπη στην καταχρηστική άσκηση αυτής της τεράστιας δύναμης των ΜΜΕ (π.χ. υπόθεση 17Ν.) και να λάβει σχετικές αποφάσεις.

Γ. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τα δικαιώματα του ανθρώπου και τα ΜΜΕ

Ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και η προστασία των δικαιωμάτων του ατόμου δεν αποτελεί μόνο φιλοσοφική ιδέα ή, κυρίαρχο έστω, ιδεολογικό και πολιτικό αίτημα. Είναι επίσης στις μέρες μας βασικός πυλώνας του νομικού μας πολιτισμού και ύψιστη συνταγματική επιταγή που βασίζεται στη θεμελιώδη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος, με βάση το οποίο «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Σχετικά είναι επίσης και τα άρθρα 7 παρ. 2 και 102 παρ. 2 του Συντάγματος.

Είναι σημαντικό επίσης να αναφερθεί ότι στην πρόσφατη αναθεώρηση του Συντάγματος προστέθηκε (στο άρθρο 15 παρ.2) ειδική ρύθμιση σύμφω-

να με την οποία ο άμεσος έλεγχος που ασκεί το κράτος στη ραδιοτηλεόραση έχει, μεταξύ άλλων, ως σκοπό «το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου και την προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας».

Να προσθέσουμε ακόμη ότι και η ελευθερία του Τύπου η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 14 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος, βρίσκει επίσης ένα ανυπέρβλητο όριο στην αρχή της αξίας του ανθρώπου, αφού το προαναφερθέν άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος, στο οποίο η αρχή αυτή κατοχυρώνεται ως η θεμελιωδέστερη της συνταγματικής μας τάξης, αποτελεί ταυτοχρόνως και ένα σαφές συνταγματικό όριο στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης δια του Τύπου.

Δ. Συνήθεις περιπτώσεις προσβολών βασικών ατομικών δικαιωμάτων από τα ΜΜΕ

Στο γενικό και θεωρητικό μέρος της προηγούμενης ενότητας ελάχιστες ενστάσεις μπορούν να προβληθούν. Τα προβλήματα αρχίζουν (όπως συμβαίνει πάντα άλλωστε) όταν η αμείλικτη πραγματικότητα που διαμορφώνεται από τον ανταγωνισμό, τις οικονομικές ή τις πολιτικές επιδιώξεις και πολλά άλλα, τείνει να απειλήσει και να θέσει εν αμφιβόλω αυτές τις θεμελιώδεις αρχές.

Στη σημερινή εποχή, όπου ο Τύπος και ιδιαίτερα η Ραδιοτηλεόραση δεν αποτελούν μόνο μέσα ενημέρωσης και πληροφόρησης αλλά και φορείς άσκησης σημαντικής κοινωνικής εξουσίας, η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας εν όψει προσβολών που προέρχονται ακριβώς από την «4η εξουσία», έχει πρωταρχική σημασία.

Για λόγους πληρότητας της Έκθεσης ίσως θα ήταν χρήσιμη μια ενδεικτική αναφορά σε μια σειρά από βασικά ατομικά δικαιώματα που αποτελούν συνηθέστατα αντικείμενο προσβολών, ενίοτε βάνουσων, από τα ΜΜΕ.

Το δικαίωμα στην τιμή και την υπόληψη το οποίο προστατεύεται τόσο από το Ποινικό (άρθρα 361, 362, 363 Π.Κ.) όσο και από το Αστικό μας δίκαιο (ως «δικαίωμα στην προσωπικότητα» –άρθρο 57 Α.Κ.), είναι το πρώτο από αυτά.

Το δικαίωμα στον ιδιωτικό βίο είναι ένα άλλο σημαντικό δικαίωμα το οποίο θίγεται συχνότατα παρ' όλο που προστατεύεται σχεδόν απόλυτα από τον νόμο (προαναφερθέν άρθρο 57 Α.Κ., άρθρο 370 Α παρ. 2 Π.Κ. που απαγορεύει και τιμωρεί τη μαγνητοσκοπήση μη δημόσιων πράξεων τρίτων και τη μαγνητοφώνηση ιδιωτικής συνομιλίας από ένα συνομιλητή χωρίς τη συναίνεση του άλλου).

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι ένα μεγάλο βήμα για την προστασία του ιδιωτικού βίου από τα ΜΜΕ έγινε με το ν. 2472/97 για την επεξεργασία δεδο-

μένων προσωπικού χαρακτήρα. Σύμφωνα με το νόμο αυτό στην έννοια της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα εμπίπτει όχι μόνο η κατοχή τους και η καταχώρηση σε δημοσιογραφικό αρχείο αλλά και η διάδοσή τους από τα μέσα ενημέρωσης.

Η επεξεργασία των δεδομένων αυτών και η διάδοσή τους από τα ΜΜΕ, επιτρέπεται μόνο ύστερα από άδεια της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και μόνον όταν αφορά δεδομένα δημοσίων προσώπων και είναι απολύτως αναγκαία για την εξασφάλιση του δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού επί θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος και εφ' όσον δεν παραβιάζεται καθ' οιονδήποτε τρόπο το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

Σε μια σημαντική της δε απόφαση η Αρχή έκρινε ότι «η αξίωση του κοινού για ενημέρωση δεν φθάνει μέχρι του σημείου να απαιτεί να λαμβάνει αυτό γνώση ευαίσθητων δεδομένων, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την προβολή της αξίας του ανθρώπου με εξευτελισμό ή διαπόμπεισή του...».

Βασικό είναι επίσης και το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας το οποίο προστατεύεται επίσης από το άρθρο 57 Α.Κ. Όπως γίνεται δεκτό από τη θεωρία και τη νομολογία, απαγορεύεται η φωτογράφιση προσώπου και η έκθεση της φωτογραφίας σε κοινή θέα χωρίς τη συναίνεση του προσώπου αυτού, εκτός αν πρόκειται για φωτογραφίες καθημερινής επικαιρότητας ή προσώπων που ανήκουν στη σύγχρονη ιστορία. Την ίδια στόχευση απηχεί και η διάταξη του άρθρου 35 του ν. 2172/93, σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται η μετάδοση από την τηλεόραση ή η φωτογράφιση των προσώπων που προσάγονται ενώπιον των δικαστικών ή εισαγγελικών ή αστυνομικών αρχών, εφόσον αυτά δεν συναινούν ρητά. Δυστυχώς, η κατάσταση που βιώσαμε στο θέμα αυτό κατά το παρελθόν έτος ήταν απογοητευτική (όπως εκτίμησε και η ΕΕΔΑ) κάτι που προκάλεσε άλλωστε και την έκδοση σχετικής εγκυκλίου της Εισαγγελίας.

Όχι σπανίως προσβάλλεται επίσης από τα ΜΜΕ και το δικαίωμα στην προσωπική ταυτότητα δηλαδή το δικαίωμα του προσώπου «να είναι ο εαυτός του», να μην του αποδίδονται δηλαδή δηλώσεις, εκδηλώσεις ή ιδιότητες ξένες προς την προσωπικότητά του.

Το δικαίωμα αυτό προστατεύεται στο επίπεδο του Αστικού Δικαίου από το άρθρο 57 Α.Κ. Κυρίως όμως προστατεύεται από το δικαίωμα απάντησης, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 14 παρ. 5 του Συντάγματος. Καθένας ο οποίος θίγεται από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή έχει δικαίωμα απάντησης στο οποίο αντιστοιχεί υποχρέωση πλήρους και άμεσης επανόρθωσης από το μέσο ενημέρωσης.

Βεβαίως δεν πρέπει να στεκόμαστε μόνο στο υπάρχον βασικό νομοθετικό πλαίσιο. Πρέπει να συμφωνήσουμε ότι η γενική αρχή του σεβασμού και της απόλυτης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει ευρύτατο

πεδίο αναφοράς και εφαρμογής έτσι ώστε να επικαλύπτει και την ανάγκη προστασίας και άλλων ουσιωδών όψεων της ανθρώπινης υπόστασης.

Η παρουσίαση προσώπων με τρόπο που μπορεί να ενθαρρύνει τον εξευτελισμό, την απομόνωση ή δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος τους, η παρέμβαση στον προσωπικό πόνο και το πένθος, η προστασία των ανηλίκων, η κατάφωρη παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας κ.ά. που η ΕΕΔΑ είχε κατ' επανάληψη την ευκαιρία να επισημάνει, είναι επίσης σοβαρότατα ζητήματα που όμως αντιμετωπίζονται επαρκώς από το νέο Κώδικα Δεοντολογίας Ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών (βλ. παρακάτω Κεφάλαιο ΣΤ).

Το Υπουργείο Τύπου και ΜΜΕ θεωρεί ότι τα ΜΜΕ αποτελούν ασφαλώς κορυφαίο δημόσιο θεσμό και επιτελούν αναντικατάστατη κοινωνικοπολιτική λειτουργία.

Ο ρόλος αυτός είναι απολύτως σεβαστός και κατοχυρωμένος. Ο ίδιος ο ρόλος όμως ακυρώνεται όταν στο ίδιο πλαίσιο προσβάλλονται άλλα υπέρτερα αγαθά. Και δεν υπάρχει αμφιβολία, ούτε θεωρητική ούτε βιωματική, ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι ακριβώς ένα τέτοιο, απολύτως προστατευτέο αγαθό που δεν μπορεί να μπει σε καμία ζυγαριά και δεν είναι δεκτικό συμψηφισμού και στάθμισης με άλλα συμφέροντα και επιδιώξεις.

Ε. «Επικοινωνιακή βία». Η ελευθερία της έκφρασης και η υποχρέωση ρυθμιστικής παρέμβασης της Πολιτείας

Η ΕΕΔΑ έχει παρατηρήσει κατ' επανάληψη (και κυρίως με αφορμή την προβολή από τα ΜΜΕ της υπόθεσης της εξάρθρωσης της τρομοκρατίας) ότι στην εποχή μας η «μαζική επικοινωνία» γίνεται πολλές φορές αδυσώπητη κάτω από τη συνεχή πίεση του χωρίς όρια ανταγωνισμού των Μέσων. Ζώντες και νεκροί, ένοχοι και αθώοι, θύματα και θύτες, ανήλικοι και ενήλικες, βρίσκονται συνεχώς εκτεθειμένοι και ανά πάσα στιγμή έτοιμοι να προσφερθούν βορά στην αδηφάγο τηλεθέαση.

Τα ατομικά δικαιώματα που καλύπτονται από τους όρους ιδιωτική ζωή, υπόληψη, τιμή, αξιοπρέπεια, προστασία ανηλίκου και πολλά άλλα, θυσιάζονται άκριτα μπροστά στο αγαθό που ονομάζεται «ελεύθερη έκφραση».

Στην πραγματικότητα δηλαδή εκείνο που φαίνεται να προστατεύεται δεν είναι η ελευθερία του «ομιλούντος πολίτη» αλλά η ελευθερία των ΜΜΕ να δημοσιοποιούν ό,τι θέλουν και για όποιον θέλουν κατά το δοκούν. Μπροστά μας ανθίζουν νέες μορφές επικοινωνιακής βίας που έχει οδηγήσει με τη σειρά της σε νέου τύπου «επικοινωνιακά αδικήματα» όπου το άτομο είναι εντελώς ανήμπορο να αμυνθεί με τις δικές του δυνάμεις ενάντια στις αυθαιρεσίες της «επικοινωνιακής εξουσίας».

Εδώ ακριβώς εντοπίζεται και η ανάγκη της πρόσθετης και ουσιαστικής κοινωνικής προστασίας. Όπως συμβαίνει και με την πολιτική ή τις άλλες εξουσίες, που δεν επιτρέπεται να προσβάλλουν τα δικαιώματα των πολιτών έτσι και η ιδιωτική «επικοινωνιακή εξουσία» δεν επιτρέπεται να καταχράται της αντικειμενικής της ισχύος.

Η δημοσιογραφία δεν επιτρέπεται να εκτρέπεται σε ιδιωτικο-γραφία ούτε βέβαια να υποκαθιστά άλλους θεσμούς αναλαμβάνοντας να κρίνει το ποινικώς κολάσιμο, το ηθικά αποδεκτό ή το κοινωνικά κατακριτέο, υποκαθιστώντας έτσι ταυτόχρονα τη δικαιοσύνη, την ηθική και την κοινωνία.

Βεβαίως τίθεται εδώ μετ' επιτάσεως το μέγα ζήτημα της ελευθερίας της έκφρασης. Ουδείς φυσικά σκέφτεται, ούτε άλλωστε μπορεί να την περιορίσει. Όμως οφείλουμε να σκεφτούμε λίγο τη βαθύτερη σημασία της δημοκρατικής αυτής κατάκτησης που εντοπίζεται στο ότι η ελευθερία της έκφρασης προστατεύει το άτομο απέναντι στην όποια κατάχρηση εξουσίας. Παραδόξως λοιπόν στην περίπτωση της προσβολής της ιδιωτικότητας και των ατομικών δικαιωμάτων οι όροι της σύγκρουσης ανάμεσα στην ελευθερία της έκφρασης και στην προστασία του πολίτη αντιστρέφονται.

Η απόλυτη ελευθερία της έκφρασης δεν προστατεύει πλέον το άτομο από την κατάχρηση της εξουσίας αλλά αντίθετα το εκθέτει στη νέα, αναξέλεγκτη επικοινωνιακή εξουσία. Το δημοκρατικό δικαίωμα όλων να κρίνουν και να αποκαλύπτουν «τα δημόσια πράγματα» είναι εκ διαμέτρου αντίθετο με το αυταρχικό δικαίωμα εκείνων που ελέγχουν τα Μέσα να αποκαλύπτουν «τα ιδιωτικά πράγματα». Και παρόλο που τα όρια ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο μπορεί να είναι δυσδιάκριτα, η κανονιστική διαφορά είναι θεμελιώδης: ενώ για τα «δημόσια» υπάρχει αναπαλλοτρίωτο κοινό συμφέρον στην κριτική και στην αποκάλυψη της αλήθειας, για τα «ιδιωτικά» και ιδίως για όσα ανήκουν στον στενό πυρήνα των ατομικών δικαιωμάτων, η αλήθεια δεν μπορεί να αφορά κανέναν. Η νοσηρή η μη περιέργεια του κοινού δεν είναι προστατευτέο έννομο αγαθό!

Δεν πρόκειται επομένως για συγκρούσεις ανάμεσα σε άτομα άλλα για συγκρούσεις ανάμεσα σε άτομα και εξουσίες. Άρα το πρόβλημα ανάγεται σε τελική ανάλυση στις θεμελιώδεις κανονιστικές προτεραιότητες της έννομης τάξης και αντίστοιχα στις ρυθμιστικές υποχρεώσεις της Πολιτείας.

Στην υποχρέωσή του αυτή το Υπουργείο Τύπου και ΜΜΕ έχει προσπαθήσει να ανταποκριθεί καταρτίζοντας ένα πλήρες και λεπτομερειακό θεσμικό πλαίσιο Νομιμότητας, Διαφάνειας και Ποιότητας του οποίου την εφαρμογή ελέγχει το νέο Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης ως η αποκλειστική ελεγκτική και κυρωτική Αρχή της Πολιτείας στο χώρο των ΜΜΕ.

ΣΤ. Ο νέος Κώδικας Δεοντολογίας Ειδησεογραφικών και άλλων Δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών

Το Σχέδιο Προεδρικού Διατάγματος για τον Κώδικα Δεοντολογίας των ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών που κατάρτισε το Ε.Σ.Ρ. και που ήδη τελεί υπό την επεξεργασία του ΣΤΕ είναι ακριβώς μια τέτοια σημαντική παρέμβαση της Πολιτείας, που επιχειρεί να θέσει κανόνες κοινά αποδεκτούς σ' ένα τοπίο και σ' ένα χώρο όπου η κατάσταση δείχνει να πηγαίνει από το κακό στο χειρότερο.

Το Υπουργείο Τύπου και ΜΜΕ κρίνει ως ιδιαίτερα θετικό το γεγονός ότι το μέρος των ρυθμίσεων του νέου Κώδικα που αναφέρονται στο μείζον θέμα της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου έτυχαν καθολικής αποδοχής.

Τέτοιες ρυθμίσεις είναι μεταξύ άλλων:

- Η διάταξη του άρθρου 4 του Κώδικα η οποία απαγορεύει «την παρουσίαση προσώπων με τρόπο ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, μπορεί να ενθαρρύνει τον εξευτελισμό, την κοινωνική απομόνωση ή τις δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος τους από μέρος του κοινού, βάσει ιδίως του φύλου, της φυλής, της εθνικότητας, της γλώσσας, της θρησκείας, της ιδεολογίας, της ηλικίας, της ασθένειας ή αναπηρίας, του γενετήσιου προσανατολισμού ή του επαγγέλματος».
- Επίσης σύμφωνα με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου «δεν επιτρέπεται η προβολή μειωτικών, ρατσιστικών, ξενοφοβικών ή σεξιστικών μηνυμάτων και χαρακτηρισμών καθώς και μισαλλόδοξων θέσεων και γενικά δεν πρέπει να θίγονται εθνοτικές ή θρησκευτικές μειονότητες και άλλες ευάλωτες ή ανίσχυρες πληθυσμιακές ομάδες».
- Η διάταξη περί απολύτου προστασίας της ιδιωτικής ζωής, η απαγόρευση καταγραφής, απεικόνισης ή δημοσιοποίησης ιδιωτικών στιγμών ή συνομιλίες πολιτών χωρίς την άδειά τους καθώς και η απαγόρευση «μετάδοσης εικόνων οι οποίες έχουν ληφθεί χωρίς προειδοποίηση, με χρήση κάμερας ή μαγνητοφώνου για την καταγραφή, απεικόνιση ή δημοσιοποίηση μαρτυρίας ή συνεντεύξεως ή των κινήσεων οποιουδήποτε προσώπου» (άρθρο 6 του Κώδικα).
  - Στην αρχή της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ανάγεται και η «απαγόρευση κάθε αδιάκριτης παρέμβασης σε προσωπικό πόνο ή πένθος...» ή η απαγόρευση προβολής εικόνων ήχων κ.λ.π. που επιτείνουν ή προκαλούν πόνο στους εικονιζόμενους ή στους οικείους τους (άρθρο 7 του Κώδικα).

- Ιδιαίτερα σημαντική είναι επίσης και η διάταξη του τρίτου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 8 του Κώδικα σύμφωνα με την οποία «δεν επιτρέπεται η μετάδοση πληροφοριών που υποκλάπηκαν με παράνομες παρακολουθήσεις τηλεφώνων, κρυφά μικρόφωνα ή κάμερες ή οποιοδήποτε άλλο συναφές μέσο».
- Εξαιρετικά σημαντική επίσης, ιδιαίτερα υπό το φως των τελευταίων εξελίξεων και των «επικοινωνιακών αδικημάτων» που κατά συρροή διαπράττονται από τα ΜΜΕ εσχάτως, είναι η διάταξη του άρθρου 11 του Κώδικα που υποχρεώνει τα Μέσα να σέβονται απολύτως το τεκμήριο αθωότητας του οποιουδήποτε πολίτη ή κατηγορουμένου. Η αναλυτική περιγραφή της σχετικής υποχρέωσης σηματοδοτεί την ιδιαίτερη σημασία που το ΕΣΡ και το Υπουργείο Τύπου αποδίδουν στο συγκεκριμένο ζήτημα.
- Το Υπουργείο Τύπου και ΜΜΕ κρίνει ως ιδιαίτερα αξιόλογη και σημαντική την έρευνα για τα «Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Ελληνικά Τηλεοπτικά Δελτία Ειδήσεων» που διεξήγαγε, σε συνεργασία και για λογαριασμό του Δ Τμήματος της ΕΕΔΑ , ειδική ερευνητική ομάδα του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Αρκετές από τις επισημάνσεις της Έρευνας αποτελούν και τη βάση των ρυθμίσεων που περιλαμβάνονται στα άρθρα 5, 14 και 15 του Κώδικα που αναφέρονται στον τρόπο και τη μεθοδολογία μετάδοσης γεγονότων και ειδήσεων, την απαγόρευση δραματοποιημένων αναπαραστάσεων ή σκηνοθετικών τεχνασμάτων, στη σαφή διάκριση είδησης, σχολίου ή άποψης κ.λ.π.

- Τέλος κεφαλαιώδους σημασίας είναι το ζήτημα της προστασίας της παιδικής και εφηβικής ηλικίας. Η ανάγκη προστασίας των ανηλίκων έναντι των ΜΜΕ με συγκεκριμένες ρυθμίσεις, ενόψει των αυξημένων κινδύνων προσβολής της αδιαμόρφωτης ακόμη προσωπικότητάς τους, έχει αποτυπωθεί τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο (Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Κοινοτική Οδηγία, «Τηλεόραση χωρίς Σύνορα», προεδρικό διάταγμα 100/2000 με το οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η κοινοτική οδηγία και η υπ' αριθμ. 6138/Ε/17.3.2000 απόφαση του Υπουργού Τύπου και ΜΜΕ σχετικά με τη σήμανση των τηλεοπτικών προγραμμάτων).

Θα πρέπει βεβαίως να γίνεται διάκριση μεταξύ του υλικού που θίγει και προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (και άρα πρέπει να απαγορευθεί για όλες τις κατηγορίες των πολιτών ανεξαρτήτως ηλικίας) και του υλικού που είναι επιβλαβές για την ηθική, σωματική και πνευματική ανάπτυξη των ανηλίκων. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσεται ασφαλώς το υλικό παιδικής πορνο-

γραφίας, ή οι εκπομπές που περιέχουν σκηνές αδικαιολόγητης βίας ή κακοποίησης ανηλίκων. Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα που ανάλογα με τις κρατούσες ηθικοκοινωνικές αντιλήψεις προσβάλλουν τη σωματική, διανοητική ή ηθική ανάπτυξη των ανηλίκων και για το λόγο αυτό η μετάδοσή τους θα πρέπει να γίνεται σε ορισμένες ώρες ή κατόπιν προειδοποίησης των γονέων και κηδεμόνων με κατάλληλη σήμανση ή άλλα μέσα.

Ο ίδιος Κώδικας περιλαμβάνει σαφή και αναλυτική διάταξη (άρθρο 10) για την προστασία των ανηλίκων στα Δελτία Ειδήσεων ή τις άλλες δημοσιογραφικές κ.λπ. εκπομπές.

Z. Επίλογος - Συμπεράσματα

Όπως αβίαστα προκύπτει και από την απλή ανάγνωση της Έκθεσης αυτής, διαπιστώνεται η ύπαρξη σοβαρών προβλημάτων όσον αφορά την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο χώρο της μαζικής επικοινωνίας από τη δράση των ΜΜΕ.

Το Υπουργείο Τύπου και ΜΜΕ θεωρεί ότι το νέο θεσμικό πλαίσιο και κυρίως η αυστηρή παρακολούθηση της εφαρμογής του και ο κυρωτικός έλεγχος του ΕΣΡ θα συμβάλλει ουσιαστικά στην βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης και στην άμβλυση των παρατηρούμενων σήμερα στρεβλώσεων και των φαινομένων ωμής παραβίασης βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Βεβαίως για να είναι πλήρως αποτελεσματική μια τέτοια στρατηγική στόχευση απαιτείται πλην του θεσμικού πλαισίου και του ελέγχου της Πολιτείας και η λειτουργία κανόνων αυτορύθμισης και αυτοδέσμευσης εκ μέρους των ιδίων των Μέσων. Επ' αυτού φυσικά κανείς δικαιούται να είναι τόσο αισιόδοξος όσο η εμπειρία του το επιτρέπει.

Ούτως ή άλλως είναι βέβαιον ότι η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου θα έχει και κατά τη νέα θητεία της να αντιμετωπίσει σοβαρότατα ζητήματα και προκλήσεις όσον αφορά την ανάγκη να προστατευτούν αποτελεσματικά τα ανθρώπινα δικαιώματα από προσβολές των ΜΜΕ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

Εκπομπές και προγράμματα της ΕΡΑ που αναφέρονται στα δικαιώματα του ανθρώπου ή δικαιώματα προσφύγων, μεταναστών κ.α.

Από τις ραδιοφωνικές συχνότητες της δημόσιας Ραδιοτηλεόρασης (ΕΡΑ) μεταδίδονται οι παρακάτω εκπομπές που αναφέρονται στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου ή των δικαιωμάτων προσφύγων, μεταναστών και άλλων μειονοτήτων.

Από τη ΝΕΤ 105,8 μεταδίδονται :

- Σε εβδομαδιαία βάση (κάθε Σάββατο πρωί) η εκπομπή «ΑΣΚΩ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΜΟΥ» με αντικείμενο τα κοινωνικά δικαιώματα, την κοινωνία των πολιτών καθώς και συνταγματικά θέματα. Παρουσιάζει ο δημοσιογράφος Περικλής Βασιλόπουλος.
- Σε εβδομαδιαία βάση (κάθε Τρίτη βράδυ) η εκπομπή «ΥΠΑΡΧΟΥΜΕ ΚΑΙ ΣΥΝΥΠΑΡΧΟΥΜΕ» για τα δικαιώματα και τις συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών. Παρουσιάζουν οι Ν. Γιαννόπουλος και Ν. Καπλάνι.

«ΦΙΛΙΑ»

- Εκτός από τις ειδικές εκπομπές η ΕΡΑ διαθέτει και ολόκληρο πολυπολιτισμικό ραδιοφωνικό σταθμό, το «ΦΙΛΙΑ», που εδώ και ένα χρόνο περίπου απευθύνεται στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα

Το «ΦΙΛΙΑ» εκπέμπει ενημερωτικές εκπομπές σε 12 γλώσσες (αγγλική, αλβανική, αραβική, βουλγαρική, γερμανική, γαλλική, ισπανική, πορτογαλική, πολωνική, ρουμανική, ρωσική, σερβοκροατική, τουρκική) καθώς και επτά ξενόγλωσσα δελτία σε απευθείας σύνδεση με το BBC World Service.

Είναι το ραδιόφωνο που ενημερώνει τους μετανάστες για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στη χώρα παραμονής, τις πρωτοβουλίες των συλλόγων τους, με ειδήσεις από τη χώρα προέλευσής τους με ανταποκρίσεις και ρεπορτάζ από τις πηγές των προβλημάτων, αναλύσεις και σχόλια, καθημερινά όλες τις ημέρες της εβδομάδας. Είναι υποστηρικτικής τους σε περιπτώσεις εκμετάλλευσης, αλλά και ενάντια σε κάθε φαινόμενο ρατσισμού.

Το Σαββατοκύριακο τις εκπομπές παράγουν και παρουσιάζουν κυρίως οι κοινότητες των μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα όπως π.χ.

το forum των Αλβανών, η κοινότητα του Πακιστάν, Φιλιππινέζων, Πολωνών, Μπαγκλαντές κ.λ.π.

Επίσης εθελοντικές μη κυβερνητικές οργανώσεις όπως «Οι γιατροί του κόσμου» και οι «Οι γιατροί χωρίς σύνορα» αλλά και από το Δίκτυο των Μεταναστών και τον Διεθνή Οργανισμό Μεταναστών πλαισιώνουν το πρόγραμμα με εκπομπές που προσεγγίζουν με ιδιαίτερη ευαισθησία το ακροατήριο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

Πίνακας Αποφάσεων του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης περί υποβολής ποινών σε Ραδιοτηλεοπτικά Μέσα σχετικά με την παραβίαση διατάξεων που αφορούν, με την ευρεία έννοια, προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

- 1) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 204/158/4.4.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «EXTRA EXCOM A.E.» για παραβίαση του άρθρου 9 παρ. 1 του Κανονισμού υπ' αριθμ. 1/1991 ΕΣΡ «..... δεν μπορεί η μέθοδος συλλογής πληροφοριών να θίγει την αξιοπρέπεια του ανθρώπου).
- 2) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 4/3.7.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALPHA» για παραβίαση του Κανονισμού 1/1991 του ΕΣΡ και του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. α' του ν. 2328/1995 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 παρ. 3 του ν. 1730/1987. Η αρχή ότι ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρι την καταδίκη του).
- 3) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 5/3.7.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «MEGA CHANNEL» για παραβίαση του Κανονισμού 1/1991 του ΕΣΡ και του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. α' του ν. 2328/1995 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 παρ. 3 του ν. 1730/1987. Η αρχή ότι ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρι την καταδίκη του).
- 4) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 6/3.7.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του Κανονισμού 1/1991 του ΕΣΡ και του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. α' του ν. 2328/1995 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 παρ. 3 του ν. 1730/1987. Η αρχή ότι ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρι την καταδίκη του).
- 5) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 7/3.7.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ANTENNA T.V» για παραβίαση του Κανονισμού 1/1991 του ΕΣΡ και του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. α' του ν. 2328/1995 σε συνδυασ-

- σμό με το άρθρο 3 παρ. 3 του ν. 1730/1987. Η αρχή ότι ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρι την καταδίκη του).
- 6) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 8/10.7.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «STAR CHANNEL» για παραβίαση του Κανονισμού 1/1991 του ΕΣΡ και του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. α' του ν. 2328/1995 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 παρ. 3 του ν. 1730/1987. Η αρχή ότι ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρι την καταδίκη του).
  - 7) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 10/10.7.2.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. α' του ν. 2328/1995 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 παρ. 3 του ν. 1730/1987 καθώς και του άρθρου 7 του Κανονισμού 1/1991).
  - 8) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 11/10.7.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 8 παρ. 1 Π.Δ 100/2000 και του άρθρου 2 παρ. 2 του Κανονισμού του ΕΣΡ).
  - 9) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 41/1.8.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 8 παρ. 1 και 9 παρ. 3 του Κανονισμού 2/1991, καθώς και του άρθρου 8 παρ. 1 του Π.Δ 100/2000).
  - 10) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 42/1.8.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «STAR CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 8 παρ. 1 του Π.Δ 100/2000 καθώς και του άρθρου 2 παρ. 1 και 9 παρ. 3 του Κανονισμού 2/1991).
  - 11) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 49/28.8.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «STAR CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 8 παρ. 1 του Π.Δ 100/2000 καθώς και του άρθρου 2 παρ. 1 και 9 παρ. 3 του Κανονισμού 2/1991).
  - 12) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 50/11.9.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «STAR CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 8 παρ. 1 του Π.Δ 100/2000 καθώς και του άρθρου 2 παρ. 1 και 9 παρ. 3 του Κανονισμού 2/1991).
  - 13) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 51/11.9.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 8 παρ. 1 του Π.Δ 100/2000 καθώς και του άρθρου 2 παρ. 1 και 9 παρ. 3 του Κανονισμού 2/1991).
  - 14) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 59/8.10.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. β του Ν. 2328/95 καθώς και του άρθρου 10 παρ. 2 του Κανονισμού 1/1991 του ΕΣΡ).
  - 15) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 60/8.10.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 8 παρ.

- 1 του Π.Δ 100/2000 καθώς και των άρθρων 2 παρ. 1 και 9 παρ. 3 του Κανονισμού 2/1991 του ΕΣΡ).
- 16) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 69/14.10.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. β' του ν. 2328/95 κατά το οποίο οι κάθε είδους εκπομπές που μεταδίδουν οι τηλεοπτικοί σταθμοί πρέπει να σέβονται την προσωπικότητα, την τιμή, την υπόληψη, τον ιδιωτικό και οικογενειακό βίο, την επαγγελματική ή άλλη συναφή δραστηριότητα κάθε προσώπου, η εικόνα του οποίου εμφανίζονται στην οθόνη, ή το όνομά του οποίου ή στοιχεία επαρκή για τον προσδιορισμό του οποίου μεταδίδονται).
- 17) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 67/14.10.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 3 παρ. 3 παρ. 3 στοιχ. γ' του Ν. 1730/1987, εφαρμοζομένου εν προκειμένου κατά το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. α' του Ν. 2328/95 κατά το οποίο οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές για γεγονότα που σχετίζονται με αξιόποινες πράξεις πρέπει να μην μεταδίδουν εικόνες προσώπων εκτός εάν αυτό είναι αναγκαίο για τη διαλεύκανση του εγκλήματος).
- 18) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 74/14.10.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση των άρθρων 3 παρ. 1 στοιχ. β' του ν. 2328/95 και 9 παρ. 1 του Π.Δ 100/2000, καθώς και του άρθρου 3 παρ. 3 στοιχ. γ' του ν. 1730/1987, εφαρμοζόμενου εν προκειμένου κατά το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. α' του Ν. 2328/95).
- 19) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 75/14.10.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. β' του Ν. 2328/95).
- 20) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 76/14.10.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «STAR CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. β' του Ν. 2328/95).
- 21) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 77/22.10.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «STAR CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. β' του Ν. 2328/95 καθώς και του άρθρου 10 παρ. 2 του Κανονισμού 1/1991 του ΕΣΡ).
- 22) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 78/22.10.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALPHA CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. β' του Ν. 2328/95 καθώς και του άρθρου 10 παρ. 2 του Κανονισμού 1/1991 του ΕΣΡ).
- 23) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 79/22.10.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «MEGA CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. β' του Ν. 2328/95 καθώς και του άρθρου 10 παρ. 2 του Κανονισμού 1/1991 του ΕΣΡ).
- 24) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 98/26.11.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεο-

- πτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 8 παρ. 3 του Π.Δ 100/2000).
- 25) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 109/3.12.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 3 παρ. 2 του Κανονισμού 2/1991 του ΕΣΡ).
- 26) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 113/3.12.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. β' του Ν. 2328/95 καθώς και του άρθρου 2 παρ. 1 του Κανονισμού 2/1991 του ΕΣΡ).
- 27) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 114/3.12.2002 (Διοικητική Κύρωση στους τηλεοπτικούς σταθμούς «ALTER CHANNEL», «ALPHA CHANNEL» για παραβίαση των άρθρων 2 παρ. 1 και 9 παρ. 3 του Κανονισμού 2/1991 του ΕΣΡ).
- 28) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 117/3.1.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «STAR CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 7 του Κανονισμού 1/1991 του ΕΣΡ καθώς και του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχ. β' του ν. 2328/95).
- 29) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 119/10.12.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «STAR CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 8 του Κανονισμού 1/1991 του ΕΣΡ).
- 30) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 120/17.12.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALTER CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 8 παρ. 1 του Π.Δ 100/2000).
- 31) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 203/154/7.3.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ALPHA CHANNEL» για παραβίαση του άρθρου 8 παρ. 1 του Π.Δ 100/2000).
- 32) Απόφαση ΕΣΡ αριθμ. 216/162/23.5.2002 (Διοικητική Κύρωση στον τηλεοπτικό σταθμό «ANTENNA» για παραβίαση 1,3 του άρθρου 8 Π.Δ 100/2000, άρθρου 1 της ΥΑ 6138/2000 και παρ. 1 και 3 του άρθρου 9 του Κανονισμού 2/1991 του ΕΣΡ).

Μ Ε Ρ Ο Σ Δ΄
ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ ΔΕΛΤΙΑ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

**Επιστημονική έρευνα από το Τμήμα Επικοινωνίας
και ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου για λογαριασμό της ΕΕΔΑ**

Ερευνητική Ομάδα:
Επιστημονικός Υπεύθυνος: Καθηγητής Κλήμης Ναυρίδης
Ερευνητές: Διονύσης Πάνος, Σοφία Νίκα

Προλογικό σημείωμα

Η παρούσα έρευνα για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης έγινε με την ευγενή προσφορά ερευνητικής εργασίας προς το Δ' Τμήμα της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου από τον Καθηγητή Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, κο Κλήμη Ναυρίδη και τους συνεργάτες του, κο Διονύση Πάνο και κα Σοφία Νίκα.

Στην ανάλυση και τα συμπεράσματα της έρευνας περιέχεται μια πληροφορία μεγάλης σημασίας, ιδίως μετά τη γενική διαπίστωση ότι τα ΜΜΕ έχουν μέχρι σήμερα χειριστεί τη σύλληψη ατόμων υποδίκων για τα αδικήματα της τρομοκρατικής οργάνωσης «17 Νοέμβρη» με τρόπους που παραβιάζουν όχι μόνο τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη δεοντολογία αλλά και τους νόμους. Δημοσιεύουν απόρρητα έγγραφα, παραβιάζουν την ιδιωτική ζωή πολιτών, κατονομάζουν υπόπτους, υποκαθιστούν τις δικαστικές αρχές μετατρέποντας τα τηλεπαράθυρα σε πρόχειρα δικαστήρια που κρίνουν υποδίκους, καταγγέλλουν ενόχους, ταυτίζουν τους δικηγόρους με τους κατηγορούμενους και άλλα.

Στα περιεχόμενα της έρευνας διαπιστώνεται ότι οι τηλεοπτικοί σταθμοί της χώρας συνεχώς και συστηματικά παραβιάζουν τις βασικές αρχές των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και μάλιστα στα δελτία ειδήσεων. Κάνουν δυσανάλογη προβολή και κατάχρηση των ειδήσεων του αστυνομικού δελτίου επαναλαμβάνοντας τις αναφορές στην ίδια σύλληψη υπόπτου, έτσι ώστε μετατρέπεται η κάθε είδηση σε δραματική ταινία σε συνέχειες, με υποβλητική μουσική υπόκρουση και σχολιασμό που στοχεύει να προκαλέσει τρόμο, αποτροπιασμό ή αγανάκτηση στους θεατές. Χρησιμοποιούν για την περιγραφή των υπόπτων σχετλιαστικά και υβριστικά επίθετα, που συχνά αναδεικνύουν στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητας ή της ατομικής ιδιαιτερότητας, έμμεσα ταυτίζοντας ολόκληρες ανθρώπινες ομάδες με το αδίκημα ενός ατόμου. Κάνουν τηλεοπτικές ψυχιατρικές «διαγνώσεις» και συχνά επίκληση της «κανονικότητας» με τρόπους που ταυτίζουν μεμονωμένες εγκληματικές συμπεριφορές με το σύνολο ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων. Τέλος οι τηλεταινίες «τρόμου» που προβάλλονται με αφορμή το αστυνομικό δελτίο συχνά «δικάζουν» και καταδικάζουν ως ενόχους τους διάφορους ύποπτους συλληφθέντες, των οποίων προβάλλουν τη φωτογραφία, μεταδίδουν το όνομα ή άλλα στοιχεία αποκαλυπτικά της ταυτότητας, διασύρουν μέλη των οικογενειών τους, ενώ αδιαφορούν για τη μετέπειτα ενδεχόμενη αθώωση από τα δικαστήρια καθενός που είχε «τηλεοπτικά» καταδικασθεί ως ειδικής εγκληματίας.

Εκτός των πολλών παραβιάσεων Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, με πρώτο το διασυρμό και τη δημόσια καταδίκη κοινωνικών ομάδων στις οποίες τυχαίνει να ανήκει ένας ύποπτος ως δράστης ποινικού αδικήματος, η έρευνα κάνει προφανές ότι δημοσιογράφοι ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών κάνουν συστηματικά, με τη διαπόμπευση υπόπτων, πράξεις κολάσιμες ποινικά, μεταξύ άλλων την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας των κατηγορουμένων, την παραβίαση προσωπικών δεδομένων με την έκθεση υπόπτων και την αποκάλυψη της ταυτότητάς τους και άλλα.

Η έρευνα με άλλα λόγια δείχνει ότι τα ακραία φαινόμενα παραβιάσεων των νόμων και κάθε δεοντολογίας, που μαζικά εντοπίστηκαν στα ΜΜΕ και ιδίως ιδιωτικούς τηλεοπτικούς σταθμούς κατά το διάστημα της ειδησεογραφίας της σχετικής με τους υποδίκους για τα αδικήματα της τρομοκρατικής οργάνωσης «17 Νοέμβρη», δεν είναι καινούρια, αντίθετα αποτελούν ένα είδος σταθεράς στην ελληνική κοινωνία και τα Μαζικά της Μέσα Ενημέρωσης, είναι μια συνήθης πρακτική που απλώς έφτασε στο απόγειο της με αφορμή το μεγάλης κοινωνικής σημασίας γεγονός των συλλήψεων των υποδίκων ως τρομοκρατών.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι αποτελεί άμεση και ζωτική ανάγκη η ευρύτερη δυνατή δημοσιότητα του θέματος με στόχο την κινητοποίηση των εκπροσώπων των θεσμών αλλά και του κάθε πολίτη για την αντιμετώπισή του φαινομένου από ολόκληρη την κοινωνία. Η σημασία του φαινομένου είναι πολύ μεγάλη, καθώς οι δημοσιογράφοι (και μάλιστα του ισχυρής επίδρασης τηλεοπτικού μέσου ενημέρωσης) είναι αντικειμενικά διαμορφωτές ιδεών, που επηρεάζουν καθημερινά και καθοριστικά τη λεγόμενη κοινή γνώμη.

Άννα Φραγκουδάκη

Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών

Β' Αντιπρόεδρος της ΕΕΔΑ, Προεδρεύουσα του Δ' Τμήματος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ερώτημα που αποτέλεσε τη βάση του σκεπτικού της έρευνας αυτής δεν είναι ούτε νέο, ούτε πρωτότυπο, αλλά αντιθέτως έχει απασχολήσει επί πολλές δεκαετίες την ακαδημαϊκή κοινότητα του χώρου της Επικοινωνίας και των Πολιτικών Επιστημών. Το ερώτημα αυτό αφορά τη σχέση μεταξύ κοινωνίας και ΜΜΕ. Τα ΜΜΕ διαμορφώνουν την κοινωνική πραγματικότητα, η κοινωνική πραγματικότητα είναι αυτή η οποία υπαγορεύει τη δομή και τη λειτουργία των ΜΜΕ, ή μήπως τέλος πρόκειται για μια αλληλοδραστική σχέση μέσα από την οποία οι δύο αυτοί παράγοντες αλληλοδιαμορφώνονται διαρκώς;

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να αποδεχθούμε ότι τα ΜΜΕ λειτουργούν ως διαμεσολαβητές της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας, καθώς σε μεγάλο βαθμό τα ΜΜΕ παρεμβάλλονται ανάμεσα στα υποκείμενα και τις εμπειρίες τους και συχνά αναλαμβάνουν τη σύνδεσή τους με βασικούς κοινωνικούς θεσμούς. Το ανωτέρω γίνεται σαφές και από τη μεγάλη συζήτηση περί «διαμεσολάβησης της εμπειρίας» ή «μεσοποίησης της κοινωνικής πραγματικότητας» - στοιχείο το οποίο σε μεγάλο βαθμό χαρακτηρίζει τις δυτικές τουλάχιστον κοινωνικές δομές.¹ Εκ των πραγμάτων ίσως θα μπορούσε να πει κάποιος ότι η εμπειρία είναι διαμεσολαβημένη, μια και η γενική «γραμματική» των Μέσων στηρίζεται στη συνθήκη της μεταφοράς δεδομένων (γραφή και ανάλυση για τον τύπο, αναμετάδοση λόγου για το ραδιόφωνο και προβολή εικόνας για την τηλεόραση) που συνθέτουν ένα αντιληπτικό σύνολο το οποίο ο αναγνώστης / ακροατής / θεατής προσλαμβάνει ως «εμπειρία». Τα στοιχεία όμως από τα οποία συντίθεται και ο τρόπος με τον οποίο δημιουργείται η εμπειρία αυτή είναι δεδομένα και εν πολλοίς ορίζονται και από τα τεχνικά όρια και τη «λογική» του κάθε Μέσου². Αυτός ο δεδομένος τρόπος σύνθεσης

¹ Ο J.B. Thompson θεωρεί ότι τα media διαμεσολαβούν στην «προώθηση των συμβόλων», διαδικασία την οποία ο ίδιος αντιλαμβάνεται αναφερόμενος αναλυτικά στην «οιονεί μεσολαβημένα αλληλόδραση» (mediated quasi-interaction). Θεωρεί ότι κοινωνικές σχέσεις οι οποίες δημιουργούνται και στηρίζονται από τις μαζικές επικοινωνίες, αποτελούν ένα είδος αλληλόδρασης, εφ' όσον δημιουργούν μια συγκεκριμένη κοινωνική κατάσταση στην οποία τα άτομα είναι μεταξύ τους συνδεδεμένα μαζί, σε μια επικοινωνιακή διαδικασία κατασκευής και ανταλλαγής συμβόλων μέσα στο χώρο και το χρόνο ("The Media and Modernity – A Social Theory of the Media", 1995, και "Ideology and Modern Society – Critical Social Theory in the Era of Mass Communication", 1990). Αντίστοιχα, ο A. Giddens επισημαίνει: «η μεσοποιημένη εμπειρία» (mediated experience), από την πρώτη εμπειρία της γραφής, έχει σε μεγάλο βαθμό επηρεάσει, τόσο την ταυτότητα, όσο και τη βασική διάρθρωση των κοινωνικών σχέσεων ("Modernity and Self – Identity", 1991).

² Οι D. L. Altheide και R. P. Snow ανέπτυξαν την άποψη της «λογικής των ΜΜΕ» (media logic), σύμφωνα με την οποία κάθε μορφή επικοινωνίας έχει τη δική της λογική, η οποία αποτελεί

και δημιουργίας της διαμεσολαβημένης εμπειρίας αλλά και το σύνολο των ορίων του κάθε Μέσου, αποτελούν το «φίλτρο» μέσα από το οποίο υποχρεωτικά διέρχονται τα μηνύματα των Μέσων.

Η αποδοχή και μόνο της ύπαρξης αυτού του «φίλτρου», θέτει εν αμφιβόλω κατά πόσο μπορεί να υπάρξει μια αντικειμενική προβολή της πραγματικότητας από τα ΜΜΕ. Και τούτο γιατί τα ΜΜΕ είναι κατά κύριο λόγο οργανισμοί, οι οποίοι υπόκεινται σε δικούς τους εσωτερικούς κανόνες λειτουργίας, που ενδεχομένως πηγάζουν από καθαρά οικονομικά, πολιτικά ή γενικότερα συμφέροντα διαχείρισης εξουσίας, είτε εξυπηρετούν καθαρά λειτουργικούς και πρακτικούς σκοπούς. Η αρχική υπόθεση της συγκεκριμένης έρευνας, στηρίχθηκε στη διαπίστωση ότι οι εσωτερικοί κανόνες λειτουργίας των ΜΜΕ δημιουργούν ένα είδος εργασιακής ρουτίνας για τους εργαζόμενους σε αυτά. Η ρουτίνα αυτή αφενός εξυπηρετεί τη διατήρηση ενός ολοκλήρου πλέγματος ισορροπιών, τις οποίες το ίδιο το Μέσο θεωρεί απαραίτητες για την ύπαρξή του και αφετέρου συνάδει με την «πολιτική γραμμή»³ του Μέσου, όπως αυτή έχει χαραχθεί και εδραιωθεί. Με άλλα λόγια, η καθημερινή διαδικασία στην επιλογή και την παρουσίαση των ειδήσεων⁴ γίνεται με ένα συγκεκριμένο τρόπο⁵, ο οποίος εξασφαλίζει τα στοιχεία εκείνα τα οποία το ίδιο το Μέσο

έναν τρόπο θέασης των κοινωνικών καταστάσεων. Πρόκειται για τη «διαδικασία διαμέσου της οποίας τα ΜΜΕ μεταδίδουν και παρουσιάζουν την πληροφόρηση. Στοιχεία της συμπεριλαμβάνονται στα διάφορα μέσα και στις τυπολογίες, που χρησιμοποιούνται από τα ΜΜΕ. Οι τυπολογίες αποτελούνται εν μέρει από τον τρόπο με τον οποίο διαρθρώνεται το ύφος της παρουσίασης, η εστίαση στο ύφος και τη γραμματική των μέσων της μαζικής επικοινωνίας» (*“Media Worlds in the Postjournalism Era”*, 1991).

³ Ο όρος «πολιτική γραμμή» ή «γραμμή» ενός ΜΜΕ είναι ο συγκεκριμένος συνδυασμός στόχων και ο τρόπος ιεράρχησης τους, που αντανακλούν τις προτιμήσεις και επιδιώξεις αυτών που το ελέγχουν, είτε πρόκειται για ιδιωτική είτε για συλλογική ιδιοκτησία. Βλ. σχετικά, Σεραφετινίδου Μ., «Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας», 1987, σελ. 208 –225.

⁴ Θα λέγαμε ότι πρόκειται για ένα συνδυασμό παραγόντων, οι οποίοι επηρεάζουν την επιλογή και τη μορφή των ειδήσεων: α) η πρακτική και πολιτική των ειδησεογραφικών οργανισμών (βλ. σχετικά για τις σχέσεις του μαζικού επικοινωνητή με το κοινό, McQuail D., Windahl S., *“Communication models for the study of mass communication”*, 1991, σελ. 162 – 183), β) οι παραδόσεις της δημοσιογραφίας και γ) οι αξίες και τα ατομικά χαρακτηριστικά των δημοσιογράφων (βλ. σχετικά Κωνσταντινίδου Χ., «Δημοσιογραφικές Αρχές και Αξίες: Η Ιδεολογία ενός Επαγγέλματος», Θεωρία και Κοινωνία, Ιανουάριος, 1992). Οι Μ. Mc Combs, E. Einsiedel, D. Weaver, υποστήριξαν ότι οι τηλεοπτικές ειδήσεις αποτελούν ένα εμπορικής φύσεως πολιτιστικό προϊόν, το οποίο καθρεφτίζει, τόσο την ιδιοσυγκρασία του δημοσιογράφου και των αρχισυντακτών, που το διαμόρφωσαν μέσα στον ειδησεογραφικό οργανισμό, όσο και τις παραδόσεις ενός σαφώς τυποποιημένου και γραφειοκρατικού επαγγέλματος (*“Contemporary Public Opinion Issues and the News”*, 1991).

⁵ Όπως αναφέρει ο E. Epstein, στο βιβλίο του, *“News from Nowhere”* (1973), «... αν εξετάσουμε το προϊόν ενός ειδησεογραφικού οργανισμού, μπορεί να βρούμε εντυπωσιακές ομοιότητες ανάμεσα στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται οι ειδήσεις και στην κατεύθυνση που ακολουθούν».

θεωρεί απαραίτητα για την επιβίωσή του στην «Αγορά», εφόσον μεταξύ άλλων αναμφίβολα πρόκειται και για οικονομικό οργανισμό, ο οποίος οφείλει να λαμβάνει υπόψη τους νόμους και τους κανόνες της «Αγοράς» στην οποία κινείται. Τα οικονομικά αυτά κριτήρια όμως δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να είναι αυτά τα οποία έχουν τη σημαντικότερη βαρύτητα στην επιλογή του περιεχομένου των Μέσων, πολύ δε περισσότερο δεν μπορεί να είναι και τα μόνα. Και τούτο γιατί από κανέναν δεν αμφισβητείται ο λειτουργηματικός αλλά και εκπαιδευτικός χαρακτήρας των Μέσων, τα οποία οφείλουν να λαμβάνουν αποφάσεις με αυξημένη ευθύνη δεδομένου ότι κινούνται στη δημόσια σφαίρα.

Η έρευνα εστιάσθηκε αρχικά στον τρόπο με τον οποίο αρθρώνεται αυτή η εργασιακή ρουτίνα των ΜΜΕ κυρίως σε ό,τι αφορά τη βασική και πρωτογενή τους μονάδα παραγωγής: την Είδηση. Από τη θεωρία της Επικοινωνίας είναι γνωστό ότι οι τρεις βασικοί μηχανισμοί που στοιχειοθετούν την κατάρτιση της δομής των ειδήσεων στα ΜΜΕ γενικά αλλά και στην Τηλεόραση είναι η *επιλογή των ειδήσεων* (News Selection) (ο καθορισμός των θεμάτων της ημέρας – ο οποίος συνίσταται στην επιλογή των γεγονότων τα οποία θα προβληθούν και ουσιαστικά θα αναχθούν σε «ειδήσεις»), η *ιεράρχησή τους* (Priming) (η οποία συνίσταται στην απόφαση για τη σειρά προβολής της είδησης στο σύνολο των ειδήσεων και κατά συνέπεια αντανακλά τη «βαρύτητα» που προσδίδεται στην κάθε είδηση) και η *πλαίσιαση της είδησης* (Framing) (η οποία αποτελεί την επιλογή του τρόπου παρουσίασης της είδησης, και συγκεκριμένα το «πώς» προβάλλεται κάθε είδηση, αν χρησιμοποιούνται δηλαδή ιδιαίτερες οπτικοακουστικές τεχνικές οι οποίες πλαισιώνουν και υποστηρίζουν την προβολή της είδησης, αποτελώντας με τον τρόπο αυτό μηχανισμούς τονισμού συγκεκριμένων μόνο στοιχείων της). Δύο από τους μηχανισμούς αυτούς, η επιλογή και η ιεράρχηση των ειδήσεων, αποτελούν στην ουσία τη λειτουργία του Agenda Setting⁶, δηλαδή του *καθορισμού των δημόσιων θεμάτων* – έννοια που υποδηλώνει τη σαφή συσχέτιση της δομής με την οποία παρουσιάζονται τα γεγονότα από τα ΜΜΕ και των θεμάτων τα οποία αποτελούν αντικείμενα ενασχόλησης της κοινής γνώμης.⁷

Μέσα από την εφαρμογή των πρακτικών αυτών, τα ΜΜΕ γίνονται αντιληπτά ως ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες στον καθορισμό των δύο βασικών πεδίων της ανθρώπινης δραστηριότητας: της ιδιωτικής και της δημόσιας σφαίρας – στοιχείο το οποίο κατ' επέκταση αναφέρεται και στις

⁶ Βλ. Mc Combs M., Einsiedel E., Weaver D., ό.π, σελ. 27 - 40.

⁷ McQuail, D., "Mass Communication Theory – An introduction", (1987).

σχέσεις κράτους-πολιτών. Το ζήτημα του σεβασμού των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της ίσης μεταχείρισης των πολιτών από το κράτος οφείλει να αποτελεί θεμελιώδες μέλημα όλων των δημοκρατικών κυβερνήσεων του σύγχρονου κόσμου. Ο σεβασμός στη «διαφορετικότητα» του Άλλου έχει συζητηθεί και αναλυθεί όσο λίγα θέματα στις σύγχρονες κοινωνίες και έχει αναχθεί σε Βασική Αρχή του Δικαίου. Όμως, είναι κοινή παραδοχή ότι η απόσταση από την τυπική ισχύ της Βασικής αυτής Αρχής μέχρι την καθημερινή πρακτική και επί παντός του επιστητού εφαρμογή της παραμένει αρκετά μεγάλη.

Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι ένας από τους λόγους, στον οποίο ενδεχομένως οφείλεται η απόσταση αυτή, είναι και η μη εμπέδωση της Αρχής του σεβασμού των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε ατομικό, ψυχολογικό κυρίως επίπεδο – πέρα από το θεσμικό. Η ταχύτητα με την οποία επήλθαν οι βαθιές και ριζικές αλλαγές στον Ευρωπαϊκό χώρο κατά τα τέλη της δεκαετίας του '80 (πτώση καθεστώτων υπαρκτού σοσιαλισμού, αναδιαμόρφωση κρατικών συνόρων και μετακινήσεις πληθυσμών) «αιφνιδίασε» κατά κάποιον τρόπο ένα μεγάλο τμήμα των Ευρωπαϊκών κοινωνιών - το οποίο, ζώντας σε κοινωνικοοικονομικά και πολιτισμικά δεδομένα αναλλοίωτα επί δεκαετίες, υιοθέτησε απέναντι στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν μια σαφώς «αμυντική» στάση. Η στάση αυτή (μιλώντας κυρίως σε ατομικό επίπεδο) εκκινεί από την αντίληψη ότι υπάρχει «απειλή» της διαφορετικότητας – η οποία εκτείνεται σε κάθε τι το χαρακτηριζόμενο με υποκειμενικά κριτήρια ως «παρεκκλίνον», ανεξάρτητα από το χρόνο εμφάνισής του, εδραιώνοντας πλέον με τον τρόπο αυτό συνολικά πρότυπα «αμυντικού πολιτισμού».

Αυτά τα «αμυντικά σύνδρομα» ήρθε να ενισχύσει η τηλεοπτική ρητορική, η οποία, όπως έχει ειπωθεί κατά κόρον, ενισχύει τη δημιουργία, την επιβεβαίωση και την αναπαραγωγή των ιδεολογικών στερεοτύπων, πολιτισμικών προκαταλήψεων και κατηγοριοποιήσεων. Οι φυλετικές και οι κοινωνικές ταυτότητες σχηματίζονται και επανακαθορίζονται⁸ από τα συστηματικά και ευρέως προβαλλόμενα μηνύματα των ΜΜΕ, τα οποία είναι κοινά σε όλους. Όπως επισήμανε ο G. Gerbner και οι συνεργάτες του, η τηλεόραση είναι υπεύθυνη για μια μεγάλη διαδικασία «καλλιέργειας», σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι εκτίθενται συστηματικά σε μια «επιλεκτική άποψη», που τείνει να διαμορφώνει ανάλογα τις πεποιθήσεις και τις αξίες: η «τηλεόραση είναι ένα παντοδύναμο πολιτιστικό μέσο και παράλληλα ένα όπλο της κυρίαρχης κοι-

⁸ Ο Μ. Mc Luhan αναφέρθηκε στη διαδικασία της «επαναφυλετικοποίησης» (retribalizing), "Understanding Media", 1964.

νωνικής τάξης, που εξυπηρετεί, διατηρεί, σταθεροποιεί και ενδυναμώνει, αντί να μεταβάλλει ή να απειλεί, τα υπάρχοντα συστήματα αξιών, πεποιθήσεων και στάσεων»⁹.

Με βάση το δεδομένο αυτό πλαίσιο, ο ερευνητικός έλεγχος κατευθύνθηκε στη διερεύνηση ενδεχομένων παραβιάσεων των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ειδικά από την Ελληνική Τηλεόραση. Με ποια κριτήρια επιλέγονται από τον καθημερινό «ωκεανό των συμβάντων» τα γεγονότα εκείνα, τα οποία επενδύονται με την αντίστοιχη συμβολική αξία και ανάγονται σε «ειδήσεις», κατάλληλες για να προβληθούν από τα κεντρικά τηλεοπτικά δελτία; Ποιες ειδήσεις προτάσσονται έναντι άλλων και με ποιον ακριβώς τρόπο; Ποιοι είναι οι μηχανισμοί που χρησιμοποιούνται για να «μεταφραστούν» τα γεγονότα σε ειδήσεις που αφορούν το τηλεοπτικό κοινό; Πώς ορίζουν τα Μέσα τους «πρωταγωνιστές» των ειδήσεών τους; Τι ρόλο παίζει η χρήση της γλώσσας στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι «πρωταγωνιστές» αυτοί από τα Μέσα; Ποιοι είναι τελικά οι μηχανισμοί αυτοί των ΜΜΕ οι οποίοι εμπρόθετα ή μη διαμορφώνουν εικόνες, αντιλήψεις ή/και στερεότυπα για συγκεκριμένα πρόσωπα ή ολόκληρες ομάδες του πληθυσμού;

Τα ερωτήματα αυτά είναι βέβαιο ότι δεν απαντώνται με απλό και συνοπτικό τρόπο, ούτε φυσικά εξαντλούνται στα περιορισμένα όρια μιας έρευνας όπως αυτή. Για το λόγο αυτό, το συγκεκριμένο ερευνητικό πρόγραμμα, στόχο είχε να καταδείξει μια αρχική γενική εικόνα σχετικά με το βαθμό σεβασμού των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων από την Ελληνική Τηλεόραση. Είναι βέβαιο ότι μια περισσότερο εκτεταμένη έρευνα πάνω στο θέμα αυτό θα μπορούσε να σχηματοποιήσει με περισσότερες λεπτομέρειες την εικόνα αυτή.

ΕΠΙΛΕΓΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ (ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ)

Το συγκεκριμένο ερευνητικό πρόγραμμα, ήταν καθαρά ποιοτικού και όχι ποσοτικού τύπου.

Με βάση το σκεπτικό ότι η Τηλεόραση αποτελεί αναμφισβήτητο Μέσο με την ευρύτερη διάδοση αλλά και την περισσότερο άμεση επίδραση στο κοινό, η συλλογή των ερευνητικών δεδομένων επικεντρώθηκε στο Μέσο αυτό.

⁹ Η βασική επίδραση της τηλεόρασης είναι ο «προσπολιτισμός» (enculturation). Βλ. Gerbner G., Gross L., Signorielli N., Morgan M., "Ageing With Television: Images on Television Drama and Conceptions of Television Reality", στο Journal of Communication, Vol. 30, (1979), σελ. 37 – 47.

Σύμφωνα με τις μετρήσεις τηλεθέασης στην Ελλάδα αλλά και τη δομή που ακολουθούν στα προγράμματά τους, οι πανελλαδικής εμβέλειας τηλεοπτικοί σταθμοί έχουν συχνά ως αιχμή της «ζώνης υψηλής τηλεθέασης» των τα κεντρικά δελτία ειδήσεων. Για το λόγο αυτό η έρευνα επικεντρώθηκε κατά βάση στα κεντρικά δελτία ειδήσεων των τηλεοπτικών σταθμών, για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα 3 διαφορετικών μηνών (Ιούλιος, Οκτώβριος και Νοέμβριος 2001). Στο χρονικό διάστημα αυτό έγινε παρακολούθηση και καταγραφή όλων των κεντρικών τηλεοπτικών δελτίων ειδήσεων με σκοπό τη συλλογή δεδομένων από τους εξής τηλεοπτικούς σταθμούς:

- MEGA CHANNEL
- ANT1
- STAR
- ALPHA
- NET

Οι συγκεκριμένοι τηλεοπτικοί σταθμοί είναι πανελλαδικής εμβέλειας και καλύπτουν το συντριπτικά μεγαλύτερο τμήμα της συνολικής τηλεθέασης, ενώ το δείγμα έλαβε υπόψη του το διαχωρισμό ιδιωτικής και κρατικής τηλεόρασης. Καθημερινά ομάδα ερευνητών κατέγραφε τα θέματα των δελτίων ειδήσεων σε «Ειδικά Φύλλα Καταχώρησης Δελτίου» ώστε να επισημαίνονται οι ειδήσεις εκείνες οι οποίες ενδεχομένως να προωθούν στερεότυπα ή μηχανισμούς διάκρισης αναφορικά με συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού ή μεμονωμένα πρόσωπα. Οι ειδήσεις αυτές στη συνέχεια αναλύθηκαν περαιτέρω λεπτομερειακά και στη βάση των αξόνων που προαναφέρθηκαν (news setting, framing και priming). Μετά το πέρας της συλλογής των δεδομένων ακολούθησε δευτερογενής ανάλυση των δεδομένων κατά την οποία εντοπίστηκαν συγκεκριμένες ειδήσεις, οι οποίες διαχωρίστηκαν από το βασικό σώμα των δεδομένων ώστε να αναλυθούν σε βάθος αντιμετωπιζόμενες ως case studies. Από τη διαδικασία αυτή προέκυψαν 10 διαφορετικές ειδήσεις στις οποίες έγινε πλήρης απομαγνητοφώνηση των κειμένων τους. Το περίπου 100 σελίδων υλικό των απομαγνητοφωνημένων πρακτικών, σε συνδυασμό με την λεπτομερή παρακολούθηση του οπτικού υλικού της κάθε είδησης, αποτέλεσε το βασικό υλικό της έρευνας.

ΣΧΗΜΑΤΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ (ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ)

Η κάθε μια από τις περιπτώσεις που επιλέχθηκαν για περαιτέρω ανάλυση καλύπτουν μια σχετικά ευρεία γκάμα περιπτώσεων. Θα πρέπει να γίνει σαφές εκ των προτέρων ότι η συλλογή και η ανάλυση των περιπτώσεων

αυτών δεν έγινε με σκοπό την αξιολόγηση των γεγονότων ή των συμβάντων αυτών καθ' αυτών αλλά με σκοπό την αξιολόγηση του τρόπου που αυτά παρουσιάστηκαν. Για το λόγο αυτό δεν πρόκειται να υπάρξει στο ερευνητικό κείμενο κανενός είδους κρίση σχετικά με το αληθές ή μη των γεγονότων και φυσικά καμία κρίση σχετικά με τις πράξεις και τη δράση των προσώπων τα ονόματα των οποίων περιλαμβάνονται στα κείμενα των ειδήσεων. Για το λόγο αυτό, η ανάλυση **δεν** λαμβάνει υπόψη στοιχεία όπως το αν η πράξη είναι ομολογημένη ή όχι από τον κατηγορούμενο ως δράστη, αν έχει υπάρξει καταδικαστική απόφαση ή μη και φυσικά δεν αξιολογεί το βαθμό ή την ένταση των παραβατικών πράξεων οι οποίες ενδεχομένως περιλαμβάνονται στα θέματα των ειδήσεων. Αντιθέτως, προσπαθεί να στηρίζεται σε μια όσο το δυνατόν περισσότερο ορθολογική και «ψυχρή» σύγκριση των στοιχείων που προέρχονται από τα κείμενα των απομαγνητοφωνήσεων και να επικεντρώνει με ουδέτερο πνεύμα αυστηρά και μόνο στον **τρόπο παρουσίασης** των γεγονότων αυτών από τα κεντρικά τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων χωρίς να προσπαθεί να αναλύσει αυτά καθ' αυτά τα γεγονότα.

Οι περιπτώσεις λοιπόν οι οποίες εξετάστηκαν αναλυτικότερα ήταν οι εξής:

1. Εξάρθρωση κυκλώματος πορνείας στο οποίο η ηθοποιός Γ.Μ. κατηγορήθηκε για συμμετοχή.

Η κα Γ. Μ. αναφέρεται στη συντριπτική πλειοψηφία των ρεπορτάζ ως «γνωστή ηθοποιός», ενώ τα ρεπορτάζ βρίθουν στην κυριολεξία από αποσπάσματα γυμνών μπαλέτων ή αισθησιακές σκηνές από διάφορες ταινίες. Το πιο ενδιαφέρον σημείο στην παρουσίαση του συγκεκριμένου θέματος είναι το ότι η βασική επικέντρωση γίνεται στην ύπαρξη μιας ατζέντας η οποία (σύμφωνα με πληροφορίες των reporters) βρέθηκε στα χέρια μια συγκατηγορούμενης της κα Γ.Μ., μέσα στην οποία βρίσκονταν ονόματα επωνύμων ατόμων. Τα περισσότερα ρεπορτάζ πλέκονται γύρω από το θέμα αυτό, υιοθετώντας νεφελώδεις και αόριστες αναφορές για «αποκαλύψεις-φωτιά» σχετικά με πρόσωπα των οποίων αναφέρεται η επαγγελματική ιδιότητα συνοδευόμενη από το επίθετο «γνωστός» («γνωστός επιχειρηματίας», «γνωστή τραγουδίστρια», «γνωστή ηθοποιός», «γνωστό μοντέλο», κλπ). Προς επιβεβαίωση των συμβάντων αυτών φιλοξενούνται μάλιστα στα δελτία ή στα ρεπορτάζ άτομα από τους συγκεκριμένους επαγγελματικούς χώρους, τα οποία ενίοτε δέχονται πιεστικές ερωτήσεις για εάν τα ίδια «έχουν δεχθεί ανήθικες προτάσεις». Το συνολικό κλίμα παρουσίασης της ειδήσης δημιουργεί μια ατμόσφαιρα η οποία μπορεί να περιγραφεί ως «πέρα από το συγκεκριμένο γεγονός, εμείς οι reporters ξέρουμε και άλλα πολλά, τα οποία δεν μπορούμε να σας τα πούμε»

- σκεπτικό το οποίο ουσιαστικά δεν διαφέρει σε τίποτε από την απλή διασπορά φημών. Τα κείμενα των ρεπορτάζ, οι αναφορές των παρουσιαστών και οι συζητήσεις, που διεξάγονται κινούνται πάνω σε έναν σαφώς διακριτό άξονα, βάσει του οποίου άλλες φορές λέγεται ρητά και άλλες υπονοείται σαφώς ότι επαγγέλματα όπως αυτά της ηθοποιού ή του μοντέλου έχουν ιδιαίτερα αυξημένες πιθανότητες να οδηγήσουν στην πορνεία και κατά συνέπεια οι επαγγελματίες των κλάδων αυτών είναι κατά κάποιον τρόπο ιδιαίτερα επιβαρημένοι με υποψίες για ανάμειξη σε κυκλώματα πορνείας. Φυσικά, δεν παραλείπεται και ο ανάλογος (μεταφορικός) «χρωματισμός» της όλης υπόθεσης στο απόλυτα κλισέ-χρώμα του ροζ: «ροζ κύκλωμα», «ροζ ατζέντα», «ροζ αποκαλύψεις» κλπ.

2. Σύλληψη κατηγορουμένου για βιασμούς γυναικών στα βόρεια προάστια της Αττικής.

Η αστυνομία συλλαμβάνει τον κ. Σ.Φ. κατηγορώντας τον ως υπεύθυνο για το βιασμό μιας γυναίκας και την απόπειρα βιασμού άλλων τριών, στα προάστια της Αττικής. Ο κατηγορούμενος αναφέρεται συχνότερα ως «20χρονος σπουδαστής ΤΕΙ», ενώ στα περισσότερα ρεπορτάζ περιλαμβάνεται πλήρης περιγραφή των περιστατικών με ιδιαίτερη επικέντρωση στο ότι ο δράστης έστηνε ενέδρα στα θύματά του στις πυλωτές και στα γκαράζ των πολυκατοικιών. Το στοιχείο αυτό οδηγεί την πλειονότητα των ρεπορτάζ στο να έχουν υπέρτιτλο «Ο Δράκος των Γκαράζ», ενώ ο κατηγορούμενος αναφέρεται ως «δράκος» και σε μεμονωμένες περιπτώσεις στα ίδια τα κείμενα των ρεπορτάζ.

3. Σύλληψη κατηγορουμένου για βιασμό 11χρονου κοριτσιού στη Ροδόπη.

Η αστυνομία συλλαμβάνει τον κ. Τ.Ι. κατηγορούμενο για το βιασμό ενός 11χρονου κοριτσιού σε χωριό έξω από την Κομοτηνή. Σχεδόν το σύνολο των ρεπορτάζ αναφέρονται στον κατηγορούμενο κυρίως με τη θρησκευτική του ταυτότητα και δευτερευόντως με την ηλικιακό προσδιορισμό του: «ο 23χρονος μουσουλμάνος» ή απλά «ο νεαρός μουσουλμάνος». Σε μεμονωμένες περιπτώσεις ο κατηγορούμενος αναφέρεται ρητά ως «ο βιαστής», ενώ σε κείμενο ρεπορτάζ συγκεκριμένου σταθμού αναφέρεται ότι «ο ιατροδικαστής ξαφνιάστηκε από το τι κρύβεται στην άρρωση ψυχής του».

4. Σύλληψη κατηγορουμένου για κακοποίηση ανηλίκων παιδιών.

Δασκάλα σε σχολείο της Θεσσαλονίκης παρατηρεί ότι ένας από τους μαθητές της προσέρχονταν στο σχολείο ατημέλητος και με μελανιές. Μετά από εξέταση του παιδιού αποφασίζει να καταγγείλει το συμβάν στην αστυνομία η

οποία και συλλαμβάνει τον κ. Γ.Κ, σύντροφο της μητέρας των παιδιών, τον οποίο και κατηγορεί για την κακοποίησή τους. Ο κατηγορούμενος αναφέρεται κυρίως με ηλικιακό προσδιορισμό της ταυτότητάς του («ο 50χρονος»), ενώ αναφέρεται και ως «τύραννος», ο οποίος ενίοτε «έφθανε στα όρια της διαστροφής».

5. Υπόθεση δολοφονίας στον Άλιμο μετά από φιλονικία για ασήμαντη αφορμή.

Η σύζυγος του κ. Ν.Ρ. πετάει από το μπαλκόνι του πρώτου ορόφου της πολυκατοικίας στην οποία διαμένει η οικογένεια μια σακούλα με σκουπίδια, κίνηση η οποία ενοχλεί τον κ. Ν. Ο. ο οποίος διέμενε με την οικογένειά του στο ισόγειο της πολυκατοικίας. Ακολουθεί διαπληκτισμός ο οποίος καταλήγει στο κοντινό αστυνομικό τμήμα. Λίγες ημέρες μετά, επιστρέφοντας από εκδρομή ο κ. Ρ. μαζί με ένα φίλο του συμπλέκονται και πάλι με τον κ. Ο. και τον αδερφό του. Από τη συμπλοκή τραυματίζεται ο κ. Ρ. ο οποίος εκπνέει λίγο αργότερα από ακατάσχετη αιμορραγία, ενώ ο φίλος του οδηγείται επίσης τραυματισμένος στο νοσοκομείο. Τα ρεπορτάζ παρέχουν αντιφατικές πληροφορίες σχετικά με το συμβάν: ένα τμήμα υποστηρίζει ότι οι κατηγορούμενοι ως δράστες είχαν στήσει ενέδρα στα δύο θύματα και όταν εμφανίσθηκαν τους επιτέθηκαν, ενώ ένα άλλο μικρότερο τμήμα αναφέρει τον ισχυρισμό των κατηγορουμένων ότι δέχθηκαν πρώτοι πυροβολισμούς από τα θύματα και για το λόγο αυτό αμύνθηκαν τραυματίζοντάς τους. Είναι σαφές ότι η είδηση προβάλλεται μέσα από το διπολικό πρίσμα «Έλληνες-Αλβανοί» γιατί οι δράστες αναφέρονται σε κάθε ευκαιρία ως «Αλβανοί» και σε κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις προσδιορίζονται και ηλικιακά. Σε αρκετά ρεπορτάζ προβάλλονται δηλώσεις των συγγενών των θυμάτων οι οποίοι απειλούν ότι «αν πατήσει άλλος Αλβανός μέσα στο σπίτι για τον επόμενο μήνα, θα έχουμε κι άλλο μακελειό», ενώ δηλώνουν ότι πρέπει «να ξέρουν όλοι ότι δεν τους θέλουμε τους Αλβανούς», «τους άφησαν ελεύθερους βλέπεις» (τους Αλβανούς), «να τους πετάξουν όλους έξω και θα δεις πως θα φύγουν» (οι Αλβανοί), ενώ σε ερώτηση των δημοσιογράφων σχετικά με το πώς αισθάνονται, η απάντηση είναι «μίσος, μεγάλο μίσος».

6. Σύλληψη μητέρας με την κατηγορία ότι εξέδιδε τις κόρες της.

Η αστυνομία συλλαμβάνει την κ. Στ. με την κατηγορία ότι εξέδιδε τις δύο ανήλικες κόρες της σε χωριό έξω από τη Δράμα. Η σύλληψή της έγινε μετά από ραντεβού που κανονίστηκε μεταξύ της μητέρας και αστυνομικού – την ιδιότητα του οποίου δεν γνώριζε η κ. Στ., τη στιγμή που γινόταν η παραλαβή των προσημειωμένων χαρτονομισμάτων της αμοιβής. Θα πρέπει να σημειω-

θεί ότι ο χαρακτήρας του θέματος και η εμπλοκή ανηλίκων έκανε σαφές ότι απαιτούνταν ιδιαίτερη προσοχή στην προβολή της συγκεκριμένης είδησης. Η πλειονότητα των ρεπορτάζ δεν αναφέρει το όνομα της μητέρας, ούτε και δείχνει το πρόσωπό της – εκτός από ένα συγκεκριμένο τηλεοπτικό σταθμό ο οποίος κάνει και τα δύο στο ρεπορτάζ του. Κανένα ρεπορτάζ όμως δεν δείχνει τα πρόσωπα των παιδιών. Παρ' όλ' αυτά, σε όλα τα ρεπορτάζ περιλαμβάνονται τόσες πολλές λεπτομέρειες (όνομα χωριού, στοιχεία για τη γενικότερη κατάσταση της οικογένειας, τόπος μετανάστευσης του πατέρα, δηλώσεις αδερφής της μητέρας αλλά και της πεθεράς της, πλήθος δηλώσεων των κατοίκων του χωριού κλπ) οι οποίες με βέβαιο τρόπο οδηγούν αποκλειστικά και μόνο στους συγκεκριμένους πρωταγωνιστές του γεγονότος (μητέρα και κόρες), έτσι ώστε η κάλυψη των προσώπων και η μη αναφορά των ονομάτων να ακυρώνεται στο ουσιαστικό επίπεδο του περιορισμένου κοινωνικού κύκλου του χωριού στο οποίο διέμενε η οικογένεια. Η κατηγορούμενη κ. Στ. αναφέρεται κυρίως ως «μητέρα» και σε μερικές περιπτώσεις προσδιορίζεται ηλικιακά («η 37χρονη»). Σε μεμονωμένα κείμενα ρεπορτάζ αποκαλείται «μητέρα-προαγωγός».

7. Σύλληψη ατόμου το οποίο σε κατάσταση αμόκ άνοιξε πυρ εναντίον περαστικών από το μπαλκόνι του σπιτιού του.

Ο κ. Μ.Α. συνελήφθη από την αστυνομία όταν σε κατάσταση αμόκ άρχισε να πυροβολεί από το μπαλκόνι του σπιτιού του εναντίον περαστικών. Η συντριπτική πλειοψηφία των ρεπορτάζ εστιάζει στο ότι ο δράστης αντιμετωπίζει έντονα ψυχολογικά προβλήματα – κεντρικό στοιχείο το οποίο χρησιμοποιείται κατά κάποιο τρόπο και ως βάση για τη «μετάφραση» όλων των υπολοίπων πράξεων του κατηγορουμένου (ενδυμασία του ενώ βρίσκεται στο μπαλκόνι, δηλώσεις του ενώ βρίσκεται ταμπουρωμένος, επιθέσεις εναντίον περαστικών κλπ). Τα ρεπορτάζ έχουν προφανή σκοπό να υπερτονίσουν τα φερόμενα ως «εξωτικά» στοιχεία της «τρέλας» του κατηγορουμένου – ενώ είναι προφανές ότι και ο ίδιος είναι θύμα και ασθενής.

8. Σύλληψη άνδρα της Ομάδας «Ζ» για κατοχή ποσότητας χασίς.

Ο κ. Μ. Λ. συλλαμβάνεται από αστυνομικούς για κατοχή ποσότητας χασίς. Τον συλληθέντα, ο οποίος υπηρετεί στην Ομάδα «Ζ» της αστυνομίας, κατήγγειλε ανήλικη στην οποία ο κατηγορούμενος – σύμφωνα με τα ρεπορτάζ – επιχείρησε να παραδώσει την ποσότητα χασίς. Το σύνολο σχεδόν των ρεπορτάζ επικεντρώνεται στην επαγγελματική ιδιότητα του κατηγορουμένου, καθώς και στην προηγούμενη δράση του σε περιπτώσεις δίωξης ναρκωτικών. Είναι προφανές και από τους υπέρτιτλους ότι το ενδιαφέρον των

ρεπορτάζ εστιάζεται στην «μεταστροφή» του κατηγορούμενου σε σχέση με την ιδιαίτερη ευθύνη που προβάλλεται λόγω της επαγγελματικής του ιδιότητας («Από διώκτης έγινε διακινητής»).

9. Υπόθεση εγκλεισμού μητέρας και δύο παιδιών της στο σπίτι επί 20ετία στη Λευκάδα.

Καταγγελίες οδήγησαν στην παρέμβαση του Εισαγγελέα για τη μεταφορά της κας. Δ. και των δύο παιδιών της στο νοσοκομείο έπειτα από 20ετή παραμονή τους στο σπίτι της οικογένειας στη Λευκάδα. Παρά το ότι τμήμα των ρεπορτάζ υιοθέτησαν την άποψη (άλλα αναφέροντάς τη σαφώς και άλλα υπονοώντας τη) ότι η κα. Δ. «κρατούσε τα παιδιά της *έγκλειστα στο σπίτι*», ένα άλλο τμήμα των ρεπορτάζ αναφέρει ότι τα παιδιά παρέμειναν στο σπίτι με τη θέλησή τους, «εισχωρώντας» κατά κάποιο τρόπο στο σκεπτικό της μητέρας τους. Είναι σαφές ότι πρόκειται για μια ιδιαίζουσα ψυχοπαθολογική κατάσταση, η οποία εκτυλίχθηκε στο στενό οικογενειακό περιβάλλον των τριών συγκεκριμένων ανθρώπων, οι οποίοι και επέλεξαν να απομονωθούν από τον υπόλοιπο κόσμο. Η πλειονότητα των ρεπορτάζ είναι βέβαιο ότι δεν δίνει τη διάσταση του προβλήματος, επιλέγοντας να εστιάσει σε συγκεκριμένα σημεία της υπόθεσης τα οποία και παραθέτει με λυρικό τρόπο (*«μεισιωνικά βασανιστήρια από τη μητέρα*», *«μητέρα – δεσμοφύλακας*», *«ζωντανοί-νεκροί*», κλπ). Η κα. Δ. προσδιορίζεται κυρίως ως *«μητέρα»* αλλά αναφέρεται σε αρκετά σημεία ως *«ψυχικά διαταραγμένη μητέρα»*, ενώ τα παιδιά κυρίως με την ηλικιακή τους ταυτότητα (*«η 42χρονη κόρη»*). Να σημειωθεί ότι τα πρόσωπα όλων των πρωταγωνιστών εμφανίζονται κανονικά στα ρεπορτάζ και σε συγκεκριμένα από αυτά, προβάλλονται και πλάνα από το εσωτερικό του σπιτιού ώστε να γίνουν κατανοητές οι συνθήκες διαβίωσης των τριών ανθρώπων.

10. Σύλληψη κατηγορούμενου για σεξουαλική παρενόχληση και αποπλά-νηση ανηλίκων.

Η αστυνομία Κατερίνης συλλαμβάνει τον κ. Σ.Τ. με την κατηγορία της επίθεσης με σκοπό τη σεξουαλική παρενόχληση τριών ανηλίκων. Το σύνολο σχεδόν των ρεπορτάζ επικεντρώνονται στο παρελθόν του κατηγορούμενου το οποίο περιλάμβανε κατηγορίες για άλλα αδικήματα και φυλακίσεις. Ο κατηγορούμενος κυρίως προσδιορίζεται από την ηλικιακή του ταυτότητα (*«ο 22χρονος»*), ενώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι ένα σημαντικός αριθμός ρεπορτάζ περιλάμβανε και δραματοποιημένη αναπαράσταση της διαδρομής του κατηγορούμενου ως δράστη, ακολουθώντας τα υποτιθέμενα βήματά του. Ο κ. Τ. χαρακτηρίζεται *«διαταραγμένη προσωπικότητα»* από τμήμα των ρεπορτάζ.

Οι δέκα αυτές ειδήσεις επιλέχθηκαν με κριτήριο τον τρόπο παρουσίασης του περιεχομένου τους από τα κεντρικά δελτία των διερευνούμενων τηλεοπτικών σταθμών.

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ ΔΕΛΤΙΑ

Οι Lasarsfeld και Merton πριν από 50 σχεδόν χρόνια είχαν διατυπώσει τη θεωρία ότι τα Μέσα λειτουργούν με τέτοιο τρόπο ώστε να αποδίδουν ένα συγκεκριμένο status στα γεγονότα (status conferral function) τα οποία προβάλλουν – και κατ’ αυτό τον τρόπο να δίδουν και συγκεκριμένους ορισμούς της κατάστασης. Κατά τους Lazarsfeld και Merton, αυτή η λειτουργία των Μέσων έχει τη σχεδόν πρωτογενή δύναμη της παραγωγής εμπιστοσύνης. Τα Μέσα προσδίδουν στα κοινωνικά γεγονότα που προβάλλουν ως Ειδήσεις μια περίπου μεταφορική αύρα, η οποία είναι σε θέση να κινητοποιήσει συναισθήματα δημόσιας και «από κοινού πίστης» («faith-together»). Οι δύο διανοούμενοι όμως του χώρου της επικοινωνίας είχαν επίσης προβλέψει και την παρακμή της εμπιστοσύνης αυτής η οποία είναι δυνατόν να προέλθει είτε από τα φαινόμενα της «υπερ-έκθεσης» (over exposure) καταστάσεων και προσώπων στα Μέσα, είτε από γενικά λανθασμένες ενέργειες κατά την άσκηση της δημοσιογραφίας οι οποίες εκθέτουν τη λειτουργία των Μέσων και μειώνουν την αξιοπιστία τους.¹⁰

Κατά κάποιο τρόπο λοιπόν ο τρόπος παρουσίασης των γεγονότων ως Ειδήσεων από τα ΜΜΕ έχει εκ προοιμίου εχέγγυα αξιοπιστίας για την κοινή γνώμη. Κατά συνέπεια υπάρχει ιδιαίτερα αυξημένη ευθύνη στον τρόπο με τον οποίο χειρίζονται και παρουσιάζουν γεγονότα, πρόσωπα αλλά και ολόκληρες ομάδες του πληθυσμού. Όμως αυτή η αίσθηση της αυξημένης ευθύνης δεν φαίνεται να είναι πάντοτε παρούσα στα κεντρικά τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων της Ελληνικής Τηλεόρασης. Το ανωτέρω έγκειται αφενός στην υπαγωγή της Ελληνικής Τηλεόρασης – κυρίως της ιδιωτικής - σε καθαρά εμπορευματικά πρότυπα, ιδίως μετά τον μετασχηματισμό του τηλεοπτικού πεδίου όπως θα δούμε και στη συνέχεια, και αφετέρου στην κατά κοινή ομολογία ελλιπή παιδεία και κατάρτιση των στελεχών της.

Ως γνωστόν η «γραμματική» της τηλεόρασης (τάση για οπτικοποίηση των γεγονότων) σε συνδυασμό με την εμπορευματοποίηση και τον έντονο ανταγωνισμό του νέου τηλεοπτικού πεδίου, άμεση συνέπεια της τηλεοπτικής

---

¹⁰ Simonson P., “Mediated Sources of Public Confidence: Lasarsfeld and Merton Revisited”, *Journal of Communication*, Spring, 1999.

απορύθμισης, η οποία στην περίπτωση της Ελλάδας πραγματοποιήθηκε το 1989¹¹, απομάκρυναν τις τηλεοπτικές ειδήσεις από την ουσιαστική ενημέρωση και την έχουν εντάξει σε μια νέα κατηγορία προγράμματος, την ενημερω-ψυχαγωγία (infotainment). Αυτή η νέα κατηγορία η οποία προσομοιάζει στο πρότυπο της εφημερίδας «ταμπλόιντ» (μιλάμε πλέον και για ένα είδος «τηλεόρασης ταμπλόιντ»)¹², έχει ως κύρια χαρακτηριστικά της την παρόρμηση, τον ερεθισμό, τον μύθο και το επιμύθιο, την αίσθηση του τρομοκρατικού, του σπάνιου, του μοναδικού και στοχεύει κατά κανόνα στην προσέλκυση της προσοχής των τηλεθεατών καθ'όλη τη διάρκεια του δελτίου. Έτσι παρατηρήθηκε η τάση να γίνεται εστίαση σε «ασυνήθιστα» και «αμφιλεγόμενα» γεγονότα και να δίνεται βαρύτητα σε ειδήσεις με μεγάλη δραματική ποιότητα και ψυχαγωγική αξία¹³. Οι ειδήσεις έπρεπε να αποτελούν πρωτίστως μια «καλή ιστορία»¹⁴. Τα στοιχεία καθόρισαν σημαντικά τόσο τον τρόπο διαμόρφωσης της ημερήσιας θεματολογίας των ειδήσεων, όσο και τον τρόπο παρουσίασής τους.

Διαπιστώνουμε ότι και τα Ελληνικά Τηλεοπτικά Δελτία Ειδήσεων – της ιδιω-

¹¹ Για λεπτομέρειες αναφορικά με την απορύθμιση της ελληνικής τηλεόρασης, βλ. Παπαθανασόπουλος, Σ., «Απελευθερώνοντας την Τηλεόραση», 1993, σελ. 237 – 286.

¹² Βλ. σχετικά McQuail, D., «Mass Communication Theory – An introduction», 3rd edition (1994), σελ. 271 – 272.

¹³ Οι N. Postman και G. Comstock επισημαίνουν ότι η εμπορική τηλεόραση χρησιμοποιεί την ψυχαγωγία ως «πιξίδα» για την αναπαράσταση κάθε μορφής πραγματικότητας (Comstock, G., «The Evolution of American Television», 1989, σελ. 159 – 160 και Postman, N., «Amusing Ourselves to Death», 1985, σελ. 92). Το πρόβλημα κατά τον N. Postman δεν είναι ότι μας παρουσιάζει με ένα ψυχαγωγικό τρόπο τις ειδήσεις, αλλά ότι παρουσιάζει οτιδήποτε σαν ψυχαγωγία (Postman, N., ό.π., σελ. 87 – 88). Ενώ ο E. Cashmore θεωρεί ότι η «περιπτωσιολογική λεπτομέρεια» αποτελεί το κέντρο βάρους της τηλεοπτικής ενημέρωσης εις βάρος των υπολοίπων θεμάτων («...And there was Television», 1994, σελ. 185 – 186).

¹⁴ Έχει διαπιστωθεί από πολλούς θεωρητικούς ότι το περιεχόμενο των ΜΜΕ ακολουθεί τη μορφή μιας ιστορίας. Ο R. Darnton υποστηρίζει ότι η αντίληψή μας για τις ειδήσεις προέρχεται «από τους αρχαίους τρόπους εξιστόρησης» («Writing News and Telling Stories», Daedalus, No. 104, 1975, σελ. 175 -194). Οι αναφορές των ειδήσεων γίνονται συνήθως με αφηγηματικό τρόπο, με μεγάλους και μικρούς ηθοποιούς, με συνδεδεμένες ακολουθίες, ήρωες και παλιανθρώπους, με αρχή, μέση και τέλος, ενώ επιχειρούν δραματοποιήσεις και επιμένουν σε γνωστά σενάρια. Ο A. Bell επεκτείνοντας το πλαίσιο του T. van. Dijk τονίζει «ένα κείμενο των ειδήσεων συνήθως αποτελείται από μια αφαιρετική ερμηνεία και την κατάλληλη ιστορία. Μια ιστορία αποτελείται από ένα ή περισσότερα επεισόδια, τα οποία με τη σειρά τους αποτελούνται από περισσότερα γεγονότα. Τα γεγονότα πρέπει να περιέχουν δρώντα πρόσωπα και δράση, συνήθως εκφράζουν ένα σκηνικό και μπορούν να έχουν σαφή απόδοση, καθώς και εκείνα τα στοιχεία, που παρουσιάζουν την κεντρική δράση. Αναγνωρίζουμε τρεις πρόσθετες κατηγορίες, που μπορούν να συνεισφέρουν σε ένα γεγονός: η συνέχεια, ο σχολιασμός και η πλαισίωσή τους» («The Language of News Media», 1991, σελ. 169). Ο H. P Mc Cartney έχει αποδείξει ότι η βασική πλοκή καταστάσεων, που χρησιμοποιείται εδώ και αιώνες σε λογοτεχνικά έργα, υπάρχει και μέσα στις ειδήσεις («Applying Fiction Conflict Situations to Analysis of News Stories», Journalism Quarterly, 64, 1987, σελ. 163 – 170).

τικής τηλεόρασης τουλάχιστον - ακολουθούν κατά κόρον τους δύο από τους βασικούς κανόνες «θεαματικοποίησης» των Ειδήσεων¹⁵ που είναι η *προσωποποίηση* (το άτομο βρίσκεται στην κεντρική θέση των γεγονότων χωρίς να εξετάζονται οι υπόλοιποι παράγοντες αλλά και οι διεργασίες που οδήγησαν στην εκδήλωση του γεγονότος της Είδησης) και η *δραματοποίηση* (η Είδηση δεν περιγράφεται αλλά εκδραματίζεται κατά τα φιλομορφικά πρότυπα, ώστε να δίνεται η εντύπωση ότι ο θεατής είναι παρών την ώρα που το γεγονός συμβαίνει). Όπως προέκυψε κατά την εξέταση των 10 case studies της έρευνας, χρησιμοποιούνται συστηματικά και οι δυο αυτές τεχνικές. Το γεγονός αυτό δεν αποτέλεσε έκπληξη. Επρόκειτο για δέκα σύντομες «δραματικές» ιστορίες οι οποίες παρουσιάζονταν σε συνέχειες (επεισόδια)¹⁶. Στο σύνολο των ρεπορτάζ είχε προστεθεί μουσική (κατά περίπτωση δραματική ή ρυθμική - γρήγορη), υπήρχε η κατάλληλη προσθήκη κειμένου (speakage) και γινόταν έντονη χρήση της εικόνας¹⁷ (δυσανάλογη σχέση εικόνας - λόγου) με εστίαση - έμφαση αποκλειστικά στα πρόσωπα – πρωταγωνιστές των γεγονότων. Σχεδόν πάντοτε επιχειρούσαν να προσδώσουν μια «δραματική - τραγική» διάσταση¹⁸ στα γεγονότα («μια εφιαλτική ιστορία αποκάλυφθηκε...», «τραγική η κατάληξη...», «νέα ανατριχιαστική υπόθεση...»,

¹⁵ Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα της Taylor Nelson Sofres Metrisis, η οποία πραγματοποιήθηκε κατά το διάστημα 14 - 27 Ιανουαρίου 2002 και στην οποία καταμετρήθηκαν 3.153 διαφορετικά θέματα στο σύνολο των κεντρικών δελτίων ειδήσεων των καναλιών ET1, NET, ANT1, Mega, Alpha, Star, Alter και Tempo, προκύπτει ότι «η δράση, το έγκλημα και η ψυχαγωγία αποτελούν τη συνταγή» των Ελληνικών Δελτίων Ειδήσεων. Συγκεκριμένα το ελεύθερο ρεπορτάζ (11,1%) και τα εγκλήματα (11%) βρίσκονται στις πρώτες θέσεις ως ποσοστό συμμετοχής υποκατηγοριών στο περιεχόμενο των κεντρικών δελτίων ειδήσεων. Η κατηγορία ειδήσεων Ρεπορτάζ παρουσιάζει υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής (41%) ενώ σε δεύτερη θέση έρχεται η πολιτική επικαιρότητα (23,2%) και τα καλλιτεχνικά (28,5%). Η εν λόγω έρευνα δημοσιοποιήθηκε στο περιοδικό "Marketing Week" (Φεβρουάριος 2002, σελ. 56 - 58).

¹⁶ Αυτό διαφαίνεται στην πλειονότητα των περιπτώσεων τόσο από το εύρος της κάλυψης τους όσο και από το μέγεθος της συχνότητας εμφάνισης τους στα κεντρικά δελτία των εξεταζόμενων τηλεοπτικών σταθμών.

¹⁷ Αν και ο J. Corner θεωρεί ότι αν και η παροχή της εικόνας στις ειδήσεις είναι βασικό στοιχείο στην τηλεοπτική δημοσιογραφία, ωστόσο περιορίζει τον τρόπο με τον οποίο οπτικοποιούνται οι ειδήσεις. Τροποποιούν το χαρακτήρα των ειδήσεων και τη δομή της αφήγησης τους και αυτό φαίνεται έντονα στα γεγονότα έκτακτης επικαιρότητας ("Television Form and Public Address", 1995, σελ. 59 - 60).

¹⁸ Οι D. Nimmo και J. Combs επισημαίνουν ότι η λογική της τηλεοπτικής ενημέρωσης επιβάλλει σε κάθε στοιχείο της να έχει μια «μελοδραματική διάσταση», όπως στα ψυχαγωγικά προγράμματα, και αυτή η «μελοδραματική λογική» των τηλεοπτικών ειδήσεων προσελκύει τους τηλεθεατές ("Mediated Political Realities", 1990, σελ. 26). Ο Σ. Παπαθανασόπουλος τονίζει ότι η ψυχαγωγία αποτελεί το ιδεολογικό πρότυπο του τηλεοπτικού λόγου. Δεν έχει σημασία αν επιλέγεται ή ερμηνεύεται ένα θέμα, αλλά οτιδήποτε πρόκειται να προβληθεί από την τηλεόραση πρέπει να ψυχαγωγήσει και να ευχαριστήσει το τηλεοπτικό κοινό. Για το λόγο αυτό τα τηλεοπτικά δελτία παρέχουν σε καθημερινή βάση στοιχεία δραματικά και μυθοπλαστικά («Η Δύναμη της Τηλεόρασης», 1997, 259 - 260).

«σκηνές που κόβουν την ανάσα...», «το δράμα της...» κ.λ.π) και να παρουσιάσουν αυτές τις «ιστορίες» σαν σύγχρονες τραγωδίες. Σε τμήμα των εξεταζόμενων περιπτώσεων αποπειρώνται μάλιστα να φορτίσουν συγκινησιακά το τηλεοπτικό κοινό και να ευαισθητοποιήσουν, να διεγείρουν το αίσθημα του «κοινού δικαίου» ταυτιζόμενα εμμέσως (γιατί πρέπει να τηρηθούν τύποις και οι κανόνες δεοντολογίας) με την πλευρά η οποία φερόταν ότι είχε «δίκιο». Ας σημειωθεί ότι πολλές φορές γινόταν προσπάθεια αναπαράστασης των γεγονότων (το στοιχείο της δράσης) με τα υποκείμενα να «διαδραματίζουν» κάποιο ρόλο (με την έννοια όχι μόνο του δράστη αλλά και του κινηματογραφικού πρωταγωνιστή).

Για παράδειγμα ο «βιαστής δράκος» δεν είναι μόνο ένα συγκεκριμένο πρόσωπο με όνομα και επίθετο αλλά ταυτόχρονα η *αρχετυπική φιγούρα του μοχθηρού όντος με κακές προθέσεις* οι οποίες αναπαρίστανται βήμα-προς-βήμα από τον ρεπόρτερ για του λόγου το αληθές. Ο θεατής οφείλει να βιώσει ο ίδιος το φόβο και την αγωνία του θύματος του «δράκου» ώστε να εμποδώσει τη σημασία και τη βαρύτητα της σύλληψής του, μια και η απλή, λεκτική αναφορά της είδησης από μόνη της δεν φαίνεται να είναι αρκετή (*υπόθεση 2η*). Η μητέρα εξωθεί η ίδια τις ανήλικες κόρες της στην πορνεία – και το γεγονός περιγράφεται με τις περισσότερες δυνατές λεπτομέρειες οι οποίες πραγματικά μερικές φορές φθάνουν μέχρι εκεί που επιτρέπουν τα όρια της νομιμότητας – το ρεπορτάζ κατακεραυνώνει τη μητέρα με επίθετα (χωρίς να δίνεται καμία σημασία στο γιατί οδηγήθηκε η κατάσταση σε αυτό το σημείο και ποιο ήταν το συνολικό οικογενειακό background) ενώ ταυτόχρονα περιλαμβάνονται δηλώσεις συγχωριανών οι οποίοι ομόφωνα (φυσικά) εκφράζουν τον αποτροπιασμό τους. Όμως το πλέον υποκριτικό σημείο τήρησης της νομιμότητας και προστασίας των προσώπων είναι το γεγονός ότι τα πρόσωπα της μητέρας και των παιδιών αλλοιώνονται στα ρεπορτάζ (εκτός από έναν τηλεοπτικό σταθμό), τη στιγμή που οι λεπτομέρειες που δίνονται για το γεγονός είναι τόσο πολλές (ονόματα προσώπων –πρωταγωνιστών, συγγενών τους, όνομα χωριού, δηλώσεις συγχωριανών, κλπ), ώστε το γεγονός της αλλοίωσης των χαρακτηριστικών να ακυρώνεται σε βαθμό που να μην έχει πια καμία σημασία, μια και ο βασικός κοινωνικός κύκλος των πρωταγωνιστών έχει πληροφορηθεί εξαιρετικά λεπτομερώς το περιστατικό. Διερωτάται κανείς ποιο το νόημα του να καλύπτονται πλέον τα πρόσωπα της μητέρας και των παιδιών, τη στιγμή που τα στοιχεία του ρεπορτάζ δεν αφήνουν την παραμικρή αμφιβολία για την ακριβή τους ταυτότητα... (*υπόθεση 6^η*).

Η «ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ»

Ένα από τα θέματα που έχουν συζητηθεί σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό στη θεωρία των Μέσων είναι το κατά πόσο αυτά είναι ικανά και πρέπει να έχουν τη δυνατότητα του να υποκαθιστούν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο τη λειτουργία άλλων θεσμών. Ο βασικότερος από τους θεσμούς αυτούς είναι η δικαστική εξουσία. Όπως αναφέραμε ήδη στο κείμενο αυτό, η αρχετυπικά κατάλληλη ιστορία για να μετατραπεί σε Είδηση είναι η ιστορία εγκλήματος. Είναι λοιπόν προφανές ότι ήδη υπάρχει μια βασική σύγκρουση λειτουργιών μεταξύ ΜΜΕ και Δικαιοσύνης, μια και τα «αστυνομικού χαρακτήρα» γεγονότα αποτελούν προνομιακό πεδίο για τα ΜΜΕ.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι γνωστό και ήδη πολυσυζητημένο: Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται γεγονότα, για τα οποία δεν έχει επιληφθεί ακόμη η δικαιοσύνη, επηρεάζει την τελική απόφαση ή ακόμη περισσότερο ήδη κρίνει δημόσια σε τέτοιο βαθμό ώστε η δικαστική απόφαση να μην έχει πλέον σημασία μια και το γεγονός έχει ήδη κριθεί τηλεοπτικά;

Οι τυπικές ρυθμίσεις του προβλήματος, σύμφωνα με τον καθηγητή κ. Παπαθανασόπουλο, έχουν ως εξής: «Τα δύο τρίτα περίπου των πολιτειών των ΗΠΑ, επιτρέπουν την τηλεοπτική παρουσία και κάλυψη αστικών και ποινικών υποθέσεων χωρίς τη συγκατάθεση των διαδίκων μερών...ενώ επιπροσθέτως από το 1991 λειτουργεί στις ΗΠΑ ένα καλωδιακό-θεματικό κανάλι, το *Courtroom Television Network*, το οποίο σε 24ωρη βάση προβάλλει θέματα σχετικά με την εκδίκαση δικαστικών υποθέσεων, ενώ οι συνδρομητές του είναι περίπου πέντε εκατομμύρια...Στον Καναδά, παρά τις πιέσεις των ΜΜΕ, η τηλεοπτική κάλυψη των δικών εξαρτάται από την κάθε περίπτωση χωριστά αλλά σε γενικές γραμμές δεν επιτρέπεται. Στη Βρετανία απαγορεύεται, από το 1925, η λήψη φωτογραφιών και η τηλεοπτική κάλυψη μέσα στο δικαστήριο...Σε πειραματική βάση επιτρέπεται στην Ιρλανδία, ενώ επιτρέπεται στο Βέλγιο και στη Δανία. Απαγορεύεται στη Γερμανία, Γαλλία (εκτός από κάποιες υποθέσεις που μπορεί να έχουν έναν ιστορικό χαρακτήρα) και την Ιταλία. Στην Αυστραλία δεν υπάρχει νόμος που να απαγορεύει την τηλεοπτική κάλυψη των δικών και οι περιορισμοί που επιβάλλονται στηρίζονται κυρίως σε άλλες διατάξεις της νομοθεσίας».¹⁹ Στην Ελλάδα ο βασικός νόμος ρύθμισης του θέματος είναι ο 2172 του 1993 και η συμπλήρωσή του από το νόμο για τα ΜΜΕ τον 2328 του 1995. Σε γενικές γραμμές ο νόμος αυτός επιτρέπει τη μετάδοση της δίκης εκτός εάν το δικαστήριο αποφασίσει διαφορετικά μετά από αίτημα των δια-

---

¹⁹ Βλ. σχετικά Παπαθανασόπουλος Σ., «Η Δύναμη της Τηλεόρασης», 1997.

δίκων και εφ' όσον η δίκη δεν συνδέεται με τη δημόσια ζωή της χώρας. Όμως το σημείο στο οποίο θα πρέπει να εστιάσουμε την προσοχή μας για το συγκεκριμένο κείμενο είναι το εξής: *ο συγκεκριμένος νόμος (όπως και αυτός που ίσχυε πριν από αυτόν) απαγορεύει τη μετάδοση από τα τηλεοπτικά μέσα της προσαγωγής πολιτών ενώπιον των Αρχών, εκτός εάν ο προσαγόμενος συναινεί ρητά προς τούτο.* Και φυσικά η απαγόρευση αυτή δεν αίρεται από το εάν ο προσαγόμενος έχει ή δεν έχει ομολογήσει ή αποδεχθεί την πράξη για την οποία κατηγορείται.

Η καταπάτηση της διάταξης αυτής είναι τελείως προφανής στους πάντες, αρκεί να έχουν παρακολουθήσει ένα και μόνο, τυχαίο, δελτίο ειδήσεων της Ελληνικής Τηλεόρασης. Η κατάφωρη αυτή παράβαση που καθημερινά διαπράττεται από τα τηλεοπτικά συνεργεία, οδήγησε τον Εισαγγελέα Αρείου Πάγου κ. Δημόπουλο να εκδώσει σχετική εγκύκλιο στην οποία αναφέρει ότι *«πολλές φορές το τηλεοπτικό κοινό με αγανάκτηση παρακολουθεί την από τις τηλεοράσεις προκλητική παραβίαση της ανωτέρω διάταξης, με την προσβολή των προσώπων και των συνθηκών συλλήψεως και προσαγωγής τους ενώπιον αρχών, καίτοι σε πολλές περιπτώσεις όχι μόνο δεν υπάρχει συναίνεσή τους αλλά αντίθετα προβάλλεται η ρητή εναντίωσή τους, αφού προσπαθούν να αποκρύψουν το πρόσωπό τους από το φακό για να αποφύγουν την κινηματογράφηση, βιντεοσκόπηση και φωτογράφιση τους. Η αξιόποινη αυτή τακτική δεν γίνεται να συνεχισθεί»*.²⁰ Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι η εγκύκλιος αυτή έχει εκδοθεί την 5.4.2001, είναι εύκολο να συμπεράνει κανείς ότι ούτε αυτή έχει εφαρμοσθεί. Το δικαίωμα του κάθε πολίτη να προστατεύεται από την ανεπιθύμητη γι' αυτόν δημοσιότητα, κατά την προσαγωγή του στις αρχές, δεν υφίσταται σχεδόν καθόλου. Τα τηλεοπτικά συνεργεία διατηρούν για τον εαυτό τους το δικαίωμα να προβάλλουν όποιον επιθυμούν, έστω και παρά τη θέλησή του. Πέρα από παραβίαση δικαιωμάτων, η συγκεκριμένη πρακτική αποτελεί και προφανή παραβίαση του νόμου, ο οποίος σκανδαλώδως προνομιακά δεν εφαρμόζεται για τα ΜΜΕ.

Με τον τρόπο όμως αυτό, τα ΜΜΕ «δικάζουν δια της εικόνας» - για να μη μνημονεύσουμε το κείμενο των ειδήσεων. Και, ως τηλεοπτικό προϊόν, η αρνητική είδηση έχει μεγαλύτερη επίδραση και βαρύτητα (μια και είναι ευκολότερα προσωποποιήσιμη και δραματοποιήσιμη) – άρα είναι σύνηθες τα τηλεοπτικά συνεργεία να βρίσκονται εν συνόλω παρόντα κατά την προσαγωγή των κατηγορουμένων στις αρχές, ενώ να μην παραβρίσκονται όταν οι κατηγορούμενοι αθλώνονται τελικά ενδεχομένως από το δικαστήριο. Η προ-

²⁰ «Ποινικά Χρονικά», 2001, σ. 848.

βολή του προσώπου και η αποκάλυψη της ταυτότητας του ατόμου αποτελεί «καταδίκη» με την έννοια της διαπόμπευσης – γεγονός το οποίο δύσκολα πλέον θεραπεύεται. Και όπως το θέτουν καλύτερα οι Postman και Powers «κάποιος που κρίθηκε αθώος και δεν έχει φανεί το πρόσωπό του στην τηλεόραση κατά τη διάρκεια της δίκης μπορεί εύκολα να επανέλθει στη ζωή. Όμως, λόγω της τηλεόρασης, ο περισσότερος κόσμος θυμάται το πρόσωπο και όχι αν κρίθηκε αθώος ή ένοχος. Έτσι καθίσταται δύο φορές θύμα: μία φορά επειδή οδηγήθηκε στο δικαστήριο και άλλη μια επειδή το πρόσωπό του εκτέθηκε δημόσια».²¹ Στο δείγμα της έρευνας, στον συντριπτικό αριθμό των υποθέσεων, τα πρόσωπα των κατηγορουμένων ή προσαγομένων στις Αρχές ατόμων προβάλλονταν κανονικά, ενώ – όπως αναφέραμε και προηγουμένως – σε περιπτώσεις που τα πρόσωπα δεν προβάλλονταν (υπόθεση Στογιάννη), τα ρεπορτάζ περιείχαν εξαντλητικές λεπτομέρειες για την ταυτότητα των προσώπων, οπότε η μη προβολή των χαρακτηριστικών του προσώπου τους καθίστατο άνευ νοήματος.

Η ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΕΙΔΗΣΗ

Εξαιρετικά ενδιαφέρων ήταν και ο τρόπος με τον οποίο περιγράφονταν / ορίζονταν / χαρακτηρίζονταν οι πρωταγωνιστές των γεγονότων τα οποία μελετήσαμε ως Ειδήσεις της Ελληνικής Τηλεόρασης. Συγκεκριμένα, ο προσδιορισμός της ταυτότητας των Υποκειμένων πραγματοποιείτο με την παράθεση διαφόρων χαρακτηριστικών (ηλικία, εθνικότητα, θρήσκευμα, επαγγελματική ιδιότητα, ψυχική κατάσταση, κοινωνική συμπεριφορά), η οποία περιλάμβανε κατά κύριο λόγο είτε επίθετα, τα οποία συχνά αντικαθιστούσαν το όνομα ή το ουσιαστικό (ο «αλβανός», ο «έλληνας», ο «μουσουλμάνος»), είτε τη χρήση ζευγών ουσιαστικών και επιθέτων με σαφές απομειωτικό και χλευαστικό περιεχόμενο (η «μάννα – προαγωγός», ο «πατριός – τύραννος», ο «δράκος των γκαράζ», η «μάννα – δεσμοφύλακας») καθώς και την αντικατάσταση του ονόματος με την κατηγορία (η «μαστροπός», ο «βιαστής», ο «δράκος», η «προαγωγός») ανεξαρτήτως του αν είχαν αποδειχθεί ή όχι οι κατηγορίες, οι οποίες βάρυναν τους κατηγορούμενους ή ακόμα την αντικατάσταση του ονόματος με την ηλικία (ο «60χρονος», ο «20χρονος» κ.λ.π) ή την επαγγελματική τους ιδιότητα (η «γνωστή ηθοποιός», ο «βιοτέχνης», ο «σπουδαστής», ο «αστυνομικός»). Ας σημειωθεί ότι οι προσδιορισμοί αυτοί χρησιμοποιούνταν και από τους ίδιους τους δημοσιογράφους όταν διατύπωναν την προσωπική τους άποψη αναφορικά με τις διάφορες υποθέσεις.

²¹ Postman N., Powers S., "How to watch TV News", 1992.

Η παράθεση των χαρακτηριστικών αυτών γινόταν ασχέτως του αν εξυπηρετούσε το ενημερωτικό κομμάτι της είδησης ή όχι (επί παραδείγματι, τί νόημα είχε για τους θεατές η παράθεση του θρησκευματος – *μουσουλμάνος* - του κατηγορούμενου στην 3η υπόθεση, τη στιγμή που κατηγορείτο για το βιασμό μιας ανήλικης και μάλιστα ομόθρησκής του;). Θα λέγαμε ότι υπάρχει η τάση να χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της ταυτότητας των δραστών κάποιου εγκλήματος ή αδικήματος οι «*ιδιαίτεροι κώδικες*» του αστυνομικού δελτίου. Επίσης, *συστηματικά παραβλέπεται τόσο από τους δημοσιογράφους όσο και από τους αρχισυντάκτες τους το γεγονός ότι η δημοσιοποίηση ορισμένων στοιχείων ενδέχεται να τους προσδώσει διαφορετική διάσταση, ίσως μεγαλύτερη από την πραγματική τους και συχνά διαστρεβλωμένη. Παράλληλα πολλές φορές αγνοείται ότι με τη δημόσια έκθεση και προβολή αυτών των απόψεων, η ταυτότητα τους συγκροτείται εκ νέου λαμβάνοντας πλέον μια «δημόσια υπόσταση», η οποία εύκολα είναι σε θέση οδηγήσει στον στιγματισμό ακόμη και στο διασυρμό τους. Βασικός σκοπός της χρήσεως αυτών των συγκεκριμένων αξόνων προσδιορισμού αποδεικνύεται ότι είναι η ανάδειξη και η υπογράμμιση οποιουδήποτε θέματος θεωρείται αξιοπερίεργο. Προβάλλεται οτιδήποτε θεωρείται ως μη φυσιολογικό προκειμένου να εκπληρωθεί το κριτήριο της «διαφορετικότητας» της είδησης (ότι είναι περίεργο -> είναι είδηση).*

Επίσης, συχνό είναι το φαινόμενο να μην επιδεικνύεται η απαραίτητη ευαισθησία και σοβαρότητα αλλά αντιθέτως αξιοσημείωτη αναληγσία και σκληρότητα στον χειρισμό ορισμένων περιπτώσεων προς όφελος του «*δραματικού*» και «*θεαματικού*» κομματιού των ειδήσεων. Ενδεικτικές μιας τέτοιας αντιμετώπισης από τα Ελληνικά κεντρικά τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων είναι οι εξεταζόμενες περιπτώσεις της 7ης και 9ης υπόθεσης. Όπως διαπιστώθηκε, αν και επρόκειτο για άτομα με προφανή προβλήματα ψυχικής διαταραχής, τα τηλεοπτικά δελτία στο σύνολό τους «*υπερτόνισαν*» και υπογράμμισαν αρνητικά την ψυχική τους ασθένεια. Η έμφαση η οποία δίδεται στη ψυχική τους ασθένεια αποσκοπεί στο να γίνει η αρκετά απλουστευτική αναγωγή: «*τρελός*» -> «*επικίνδυνος*» -> «*κακός*». Διότι στη «*δραματουργία*» του συγκεκριμένου τύπου, οφείλεται πάντοτε να ακολουθείται το υπεραπλουστευτικό δίπολο των «*καλών*» και των «*κακών*», ώστε να είναι σε θέση το τηλεοπτικό κοινό να ταυτιστεί με τους *μεν* ή τους *δε*. Εν προκειμένω ήταν ο «*κακός*», ο οποίος πυροβολούσε τους «*αθώους*» περαστικούς και η «*κακή*», η οποία κρατούσε παρά τη θέλησή τους τα παιδιά της στο «*σπίτι – φυλακή*». Και φυσικά σε καθεμία από αυτές τις ιστορίες, όπως σε μια σωστή σύγχρονη «*τραγωδία*», δόθηκε «*λύση*» με την απόδοση δικαιοσύνης (ο «*επικίνδυνος τρελός*» οδηγήθηκε στο ψυχιατρείο, τα παιδιά της «*μάννας – δεσμοφύλακα*» ή της «*μάννας – προαγωγού*» «*βρίσκονται τώρα σε καλά χέρια*»). Εύλογα συνάγεται

το συμπέρασμα ότι αν και θα έπρεπε να υπάρξει από τα δελτία των ειδήσεων σοβαρότερη και επιεικέστερη αντιμετώπιση των ατόμων αυτών, παραβλέπεται τόσο ότι *οι ίδιοι ήταν ασθενείς*, όσο και το *είδος της ασθένειάς τους* (δύσκολα μπορεί να φανταστεί κανείς παρόμοια ανεύθυνη, δημόσια μεταχείριση ασθενειών και πασχόντων από καρκίνο για παράδειγμα...). Αντίστοιχα οι δημοσιογράφοι αναπαράγουν και ταυτίζονται με τις στερεότυπες αντιλήψεις και προκαταλήψεις του μέσου τηλεθεατή για την τρέλα ως να επρόκειτο για κάποια «μυθική» και «ανεξιχνίαστη» νόσο καταφεύγοντας μάλιστα σε κακόγουστες «τηλεοπτικές διαγνώσεις». Ο ρόλος των δημοσιογράφων, ο οποίος εστιάζεται πρωτίστως στον διαφωτισμό και στην ενημέρωση της κοινής γνώμης, αναιρείται, καθώς μέσα στα ολιγόλεπτα ρεπορτάζ στα οποία καλύπτονται τα θέματα δεν καθίσταται δυνατό να εξηγηθεί και να δοθεί η πραγματική διάσταση των γεγονότων (στις εν λόγω περιπτώσεις περιορίστηκαν στις δηλώσεις ιατρών, οι οποίοι απλώς επιβεβαίωσαν αυτό που είχε ήδη τηλεοπτικά «διαγνωσθεί»).

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι αν και θα έπρεπε στα τηλεοπτικά ρεπορτάζ να τηρούνται τα κριτήρια της αντικειμενικότητας²² και της δικαιοσύνης, τα οποία αποτελούν βασικά στοιχεία του δημοσιογραφικού προτύπου στην ειδησεογραφία, εν τούτοις επανειλημμένα δεν τηρήθηκαν και συνεχίζουν να μην τηρούνται. Και αυτό διότι υπάρχουν προκαταλήψεις, οι οποίες αναπαράγονται, συντηρούνται και οι οποίες είτε είναι δομικές²³, είτε πηγάζουν από τους ίδιους τους δημοσιογράφους. Παρατηρείται μάλιστα η τάση τα ΜΜΕ να ορίζουν συγκεκριμένα είδη συμπεριφοράς ως «επικίνδυνες» για την κοινωνία²⁴, να μεταχειρίζονται αρνητικά ή κατά άνισο τρόπο τη μη καθιερωμένη ή αποκλίνουσα συμπεριφορά ως μη φυσιολογική και να επιδεικνύουν αφοσίωση στην εθνική ή τοπική συναίνεση²⁵. Αυτό το οποίο διακρίναμε κατά

²² Η αντικειμενικότητα είναι μια ιδιαίτερη μορφή πρακτικής των ΜΜΕ, καθώς και ξεχωριστή στάση στην υποχρέωση συγκέντρωσης, επεξεργασίας και διανομής των πληροφοριών (βλ. σχετικά με την έννοια της αντικειμενικότητας και την αντικειμενικότητα στις ειδήσεις McQuail, D., ό.π., (1994), σελ. 230– 234 και σελ. 388 – 390).

²³ Οι «δομικές μεροληψίες» πηγάζουν από την ίδια τη φύση της δημοσιογραφικής γραφής και παρουσίασης. Το ύφος της αφήγησης του συνόλου των δημοσιογραφικών κειμένων διαμορφώνει τον τρόπο που παρουσιάζονται τα γεγονότα στις ειδήσεις. (βλ. Mc Combs M., Einsiedel E., Weaver D., ό.π., σελ. 50).

²⁴ Εκτός από την εγκληματικότητα, οι συμπεριφορές αυτές περιλαμβάνουν ομάδες νεαρών συμμοριών, ναρκομανών και ομάδες σεξουαλικών αποκλίσεων. Έχει υποστηριχθεί ότι τα ΜΜΕ συχνά με φανερό τρόπο, μεγαλοποιούν τον πραγματικό κίνδυνο και τη σημασία τέτοιων ομάδων. (Cohen, S., Young, J., eds, “The Manufacture of News”, 1973). Το αποτέλεσμα είναι η κοινωνία να εξασφαλίζει εξιλαστήρια θύματα και αντικείμενα αγανάκτησης.

²⁵ Όπως τονίζουν οι P. J. Shoemaker και S. D. Reese η «προκατάληψη» στο περιεχόμενο των ειδήσεων αναφέρεται ιδιαίτερα στη διαστρέβλωση της πραγματικότητας, η οποία δίνει μια αρνητική εικόνα για τις κάθε είδους μειονότητες (“Mediating the Message”, 1991).

την ανάλυση των εξεταζόμενων περιπτώσεων είναι ότι αυτές οι τάσεις υπάρχουν και στα Ελληνικά τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων. Σε αυτό το σημείο αναπόφευκτα τίθεται το ερώτημα αναφορικά με τον ρόλο των δημοσιογράφων, ένα ερώτημα το οποίο είναι σχεδόν πάντοτε επίκαιρο. Πολλά έχουν ειπωθεί για το αν και κατά πόσον τηρείται ο κώδικας δημοσιογραφικής δεοντολογίας και για το ποια θα πρέπει να είναι η κατάρτιση των δημοσιογράφων. Ωστόσο δεν πρέπει να παραβλέπεται το ότι οι δημοσιογράφοι είναι πρωτίστως στελέχη εμπορικών επιχειρήσεων και, εξ ορισμού, υπάγονται άμεσα στις απαιτήσεις της αγοράς. Επομένως, το ζητούμενο μάλλον είναι η δημιουργία ενός αυτορυθμιστικού συστήματος, το οποίο θα λειτουργεί στη βάση της κοινής συναίνεσης των εργαζομένων στους επικοινωνιακούς οργανισμούς και της διοίκησής τους και το οποίο θα καθορίζει την παραγωγή του ειδησεογραφικού περιεχομένου, πάντοτε προς όφελος του δημοσίου, συμφέροντος και με γνώμονα τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ - ΜΕ ΕΙΔΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΝΕΤ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΩΝ ΣΤΑΘΜΩΝ

Τα 10 case studies, που αποτέλεσαν το βασικό προς εξέταση υλικό της έρευνας, προέκυψαν από την παρακολούθηση και καταγραφή των κεντρικών δελτίων ειδήσεων των τηλεοπτικών σταθμών MEGA, ANT1, STAR, ALPHA και NET για το χρονικό διάστημα 3 διαφορετικών μηνών (Ιούλιος, Οκτώβριος και Νοέμβριος 2001) και αναλύθηκαν στη συνέχεια με βάση τους άξονες news setting, priming και framing.

Ως προς την επιλογή των θεμάτων έχουμε να σημειώσουμε ότι οι εξεταζόμενες περιπτώσεις, που στην πλειονότητα τους προέρχονται από το αστυνομικό δελτίο, παρουσίασαν κάλυψη κυρίως στους τηλεοπτικούς σταθμούς MEGA, ANT1, STAR και ALPHA.

Όσον αφορά τη NET, κατά τη διερεύνηση και καταγραφή των περιπτώσεων διαπιστώσαμε την ύπαρξη μιας σαφούς διαφοροποίησης ανάμεσα στην ιεράρχηση (priming) των θεμάτων που ακολουθείται στη NET και αυτή των ιδιωτικών σταθμών. Η διαφορετική ιεράρχηση των θεμάτων οφείλεται κυρίως στο ότι το κεντρικό δελτίο ειδήσεων της NET δίνει κατά

κανόνα μεγαλύτερη βαρύτητα στην πολιτική και οικονομική επικαιρότητα - εγχώρια και διεθνή - (hard news). Αντιθέτως η κοινωνική επικαιρότητα (soft news) καταλαμβάνει συνήθως χαμηλές θέσεις στην ημερήσια θεματολογία. Ενώ και ο χρόνος, που αφιερώνεται σε θέματα της κοινωνικής επικαιρότητας, είναι συγκριτικά πολύ μικρότερος σε σχέση με αυτόν που αφιερώνεται στα δελτία των ιδιωτικών σταθμών. Η παρουσία θεμάτων κοινωνικού περιεχομένου στις υψηλές θέσεις του κεντρικού δελτίου της NET παρατηρείται μόνο κατά τις περιπτώσεις τις οποίες τα θέματα παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον ή όταν πρόκειται για θέματα που καλύπτονται την ίδια στιγμή (live). Για το λόγο αυτό ήταν συχνή η διαπίστωση κατά τη διάρκεια της καταγραφής του ερευνητικού υλικού, οι εξεταζόμενες περιπτώσεις να μην περιλαμβάνονται στην ημερήσια θεματολογία (agenda setting) του κεντρικού δελτίου ειδήσεων της NET. Ακόμα όμως και τις φορές κατά τις οποίες οι εν λόγω περιπτώσεις περιλαμβάνονταν στην ημερήσια θεματολογία του δελτίου, καταλαμβάνουν σχετικά χαμηλές θέσεις στην ιεράρχηση, ενώ αντιστοίχως ο τηλεοπτικός χρόνος, που αφιερώνεται, ήταν πολύ μικρότερος σε σχέση με αυτόν των ιδιωτικών σταθμών με τα σχετικά ρεπορτάζ να περιορίζονται στην έκθεση των γεγονότων χωρίς να προχωρούν σε κάποια ιδιαίτερη ή ακόμη στοιχειώδη ανάλυσή τους. Ενδεικτικά αναφέρουμε την εξής περίπτωση: στις 25/11/2001 για την εξεταζόμενη περίπτωση της κας Δουβίτσα και των παιδιών της, παρατηρούμε ότι ο τηλεοπτικός σταθμός ANT1 αφιερώνει 6 λεπτά καταλαμβάνοντας την 7η θέση στο δελτίο ενώ για την ίδια υπόθεση η NET καλύπτει το θέμα σε 1 λεπτό το οποίο καταλαμβάνει την 19η θέση στο δελτίο. Επίσης, ύστερα από τη διερεύνηση του εξεταζόμενου υλικού προκύπτει ότι τις περισσότερες φορές από το λεκτικό και οπτικό περιεχόμενο των σχετικών με τα case studies ρεπορτάζ δεν σημειώνονταν διακρίσεις ή παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Πέρα από τις συγκεκριμένες παρατηρήσεις για τη NET, συμπερασματικά μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η ιεράρχηση των θεμάτων γενικά ήταν άμεσα συνυφασμένη από το πόσο πρόσφατα ήταν αυτά τα γεγονότα. Έτσι, ενώ τα θέματα κατά τις πρώτες ημέρες εμφάνισης τους βρίσκονταν στις πρώτες θέσεις της ημερήσιας θεματολογίας των δελτίων, στη συνέχεια τοποθετούνταν σε χαμηλότερες θέσεις. Αλλά και το εύρος κάλυψης καθώς και η συχνότητα εμφάνισης των περιπτώσεων ήταν μεγαλύτερο κατά τις πρώτες ημέρες εμφάνισης τους. Παρατηρούμε ότι η χρονική διάρκεια των ρεπορτάζ ποίκιλλε, καθώς κάθε δελτίο έδινε διαφορετική βαρύτητα σε κάθε θέμα. Πολλές φορές εκτός του κύριου ρεπορτάζ τα δελτία αφιέρωναν τηλεοπτικό χρόνο για συζητήσεις-αναλύσεις των θεμά-

των με τη μορφή των ζωντανών συνδέσεων (*live*), στις οποίες συμμετείχαν διάφοροι ειδήμονες, ειδικοί, μάρτυρες ή και οι εμπλεκόμενοι στις διάφορες υποθέσεις.

Επίσης, ο τρόπος παρουσίασης-πλαισίωσης των θεμάτων στα εξεταζόμενα τηλεοπτικά δελτία ήταν «ομοιογενής» με εμφανή την επίδραση των εμπορικών πρότυπων (χρήση των τεχνικών της δραματοποίησης και προσωποποίησης των γεγονότων). Οι εξεταζόμενες περιπτώσεις εκπλήρωναν τα κριτήρια αυτά. Επρόκειτο για δέκα σύντομες «δραματικές» ιστορίες, οι οποίες παρουσιάζονταν σε συνέχειες (επεισόδια). Στο σύνολο των ρεπορτάζ είχε προστεθεί μουσική (κατά περίπτωση δραματική ή ρυθμική-γρήγορη), υπήρχε η κατάλληλη προσθήκη κειμένου (*speakage*) και γινόταν έντονη χρήση της εικόνας (δυσανάλογη σχέση εικόνας-λόγου) με εστίαση-έμφαση αποκλειστικά στα πρόσωπα-πρωταγωνιστές των γεγονότων (χρήση τίτλων, σφηνών). Σχεδόν πάντοτε επιχειρείτο να δοθεί μια «μελοδραματική» διάσταση στα γεγονότα («*μια εφιαλτική ιστορία αποκαλύφθηκε...*», «*νέα ανατριχιαστική υπόθεση...*») για να προσελκυσθεί η προσοχή του κοινού. Συχνά γινόταν προσπάθεια αναπαράστασης των γεγονότων (το στοιχείο της δράσης) με τα υποκείμενα να «διαδραματίζουν» κάποιο ρόλο (με την έννοια όχι μόνο του δρώντα αλλά και του κινηματογραφικού πρωταγωνιστή). Αξιοσημείωτη είναι η «ομοιομορφία» που εμφανίζουν τα ρεπορτάζ στον προσδιορισμό της ταυτότητας των Υποκειμένων κυρίως στο ύφος και στο λεκτικό τους περιεχόμενο (παράθεση χαρακτηριστικών: ηλικία, εθνικότητα, θρήσκευμα, επαγγελματική ιδιότητα, ψυχική κατάσταση, κοινωνική συμπεριφορά, που περιλάμβανε κατά κύριο λόγο είτε επίθετα, τα οποία συχνά αντικαθιστούσαν το όνομα ή το ουσιαστικό: ο «*Αλβανός*», ο «*Έλληνας*», ο «*Μουσουλμάνος*», είτε τη χρήση ζευγών ουσιαστικών και επιθέτων με σαφές μειωτικό και χλευαστικό περιεχόμενο: η «*μάννα – προαγωγός*», ο «*πατριός – τύραννος*», ο «*δράκος των γκαράζ*», η «*μάννα – δεσμοφύλακας*»).

Αυτό το οποίο διακρίναμε κατά την ανάλυση των εξεταζόμενων περιπτώσεων είναι ότι υπάρχει η τάση τις περισσότερες φορές να αναπαράγονται οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα για διάφορες εθνικές και κοινωνικές ομάδες. Αντιστοίχως, αρνητική ήταν και η μεταχείριση των μη καθιερωμένων (άτομα με ψυχικές διαταραχές) ή αποκλινουσών συμπεριφορών (πρώην τρόφιμοι των φυλακών), οι οποίες παρουσιάζονταν ως μη φυσιολογικές και επικίνδυνες. Άνιση ήταν και η μεταχείριση των ατόμων τα οποία είχαν συλληφθεί ως ένοχοι για κάποια κατηγορία ή των ατόμων εναντίον των οποίων εκκρεμούσαν δικαστικές αποφάσεις. Τα πρόσωπα των ατόμων αυτών παρου-

σιάζονταν χωρίς κάλυψη, ενώ πολλές φορές γινόταν απόπειρα να τεκμηριωθεί η ενοχή τους. Με βάση τα ανωτέρω στοιχεία που προέκυψαν κατά την ανάλυση των εξεταζόμενων περιπτώσεων διαπιστώθηκαν παραβιάσεις των δικαιωμάτων του πολίτη, διακρίσεις λόγω εθνικών χαρακτηριστικών, αποκλίνουσας κοινωνικής συμπεριφοράς, ψυχικής μειονεξίας, θρησκευτικών πεποιθήσεων και λόγω φύλου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ALTHEIDE D. L., SNOW R. P., *Media Worlds in the Postjournalism Era*, New York: Aldine/de Gruyter, 1991.
2. BELL, A., *The Language of News Media*, Oxford: Blackwell, 1991.
3. CASHMORE, E., *And there was Television*, London: Routledge, 1994.
4. COHEN, S., YOUNG, J., (eds), *The Manufacture of News*, London: Constable, 1973.
5. COMSTOCK, G., *The Evolution of American Television*, London: Sage, 1989, 2nd edition.
6. CORNER, J., *Television Form and Public Address*, London: Edward Arnold, 1995.
7. DARNTON, R., *Writing News and Telling Stories*, *Daedalus*, No. 104, 1975.
8. EPSTEIN, E.J., *News from Nowhere: Television and the News*, New York: Vintage Books, 1973.
9. GERBNER, G., GROSS, L., SIGNORIELLI, N., MORGAN, M., *Ageing With Television: Images on Television Drama and Conceptions of Television Reality*, *Journal of Communication*, Vol. 30, 1979.
10. GIDDENS A., *Modernity and Self – Identity, Self and Society in the Late Modernity Age*, Cambridge: Polity Press, 1991.
11. GITLIN T., *The Whole World Is Watching*, University of California Press, 1980.
12. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Χ., *Δημοσιογραφικές Αρχές και Αξίες: Η Ιδεολογία ενός Επαγγέλματος*, Αθήνα: Θεωρία και Κοινωνία, Ιανουάριος, 1992.
13. McCARTNEY, H. P., *Applying Fiction Conflict Situations to Analysis of News Stories*, *Journalism Quarterly*, 64, 1987.
14. McCOMBS, M., EINSIEDEL, E., WEAVER, D., *Contemporary Public Opinion Issues and the News*, New York: Lawrence Erlbaum, 1991.
15. McLuhan, M., *Understanding Media*, London: Routledge and Kegan Paul, 1964.
16. McQUAIL D., WINDAHL S., *Communication models for the study of mass communication*, London: Longman, 1991.
17. McQUAIL, D., *Mass Communication Theory – An introduction*, London: Sage, 1994, 3rd edition.
18. NIMMO, D., COMBS, J., *Mediated Political Realities*, London: Longman, 1990.
19. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Σ., *Απελευθερώνοντας την Τηλεόραση*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1993.

- 20.** ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Σ., *Η Δύναμη της Τηλεόρασης*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1997.
- 21.** ΠΟΙΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 2001, σ.848, Εγκύκλιος Εισ. ΑΠ Αρ.2/2001.
- 22.** POSTMAN, N., *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of the Show Business*, New York: Penguin Books, 1985.
- 23.** POSTMAN, N., POWERS, S., *How to Watch TV News*, New York: Penguin Books, 1992.
- 24.** ΣΕΡΑΦΕΤΙΝΙΔΟΥ, Μ., *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Gutenberg, 1987.
- 25.** SHOEMAKER, P. J., REESE, S. D., *Mediating the Message: Theories of Influence on Mass Media Content*, London: Longman, 1991.
- 26.** SIMONSON P., *Mediated Sources of Public Confidence: Lasarsfeld and Merton Revisited*, *Journal of Communication*, Spring, 1999.
- 27.** THOMPSON, J. B., *Ideology and Modern Society – Critical Social Theory in the Era of Mass Communication*, London: Polity Press, 1990.
- 28.** THOMPSON, J. B., *The Media and Modernity – A Social Theory of the Media*, London: Polity Press, 1995.

Μ Ε Ρ Ο Σ Ε΄
SUMMARY IN ENGLISH

GREEK NATIONAL COMMISSION FOR HUMAN RIGHTS ANNUAL REPORT 2002

TABLE OF CONTENTS

	<i>Page</i>
Introduction of the President of NCHR	9
Farewell to Pericles Pangalos, First Vice-President of NCHR	21
PART A	
PRESENTATION OF THE WORK OF NCHR	
I. Legal framework and organizational structure of NCHR	27
• Mandate.....	29
• Membership.....	30
• Organisation and operation of NCHR.....	33
• Basic problems relating to the organizational structure of NCHR.....	34
• Co-operation with public authorities.....	35
II. Report on the work of NCHR	37
a. Report of the NCHR Plenary	39
• Meetings of the Plenary	39
• Main issues discussed and relevant proposals	40
b. Reports of the NCHR Sub-Commissions	47
• Report of the First Sub-Commission (Civil and Political Rights)	47
• Report of the Second Sub-Commission (Social, Economic and Cultural Rights).....	49
• Report of the Third Sub-Commission (Application of Human Rights to Aliens)	54
• Report of the Fourth Sub-Commission (Promotion of Human Rights)	58
• Report of the Fifth Sub-Commission (International Communication and Co-operation).....	61
III. International presence of NCHR	63
• Election of NCHR as a member of the Coordinating Committee of European National Human Rights Institutions	63
• NCHR members' participation in international conferences.....	63
• NCHR meeting with Mr Alvaro Gil-Robles, Council of Europe Commissioner for Human Rights.....	64
• Meeting of the NCHR President with Ms Mary Robinson, former United Nations High Commissioner for Human Rights	64

PART B
TEXTS

I. Legislation on NCHR	67
1. Law 2667/1998 establishing NCHR, as amended by article 15 of Law 2790/2000 and article 18 of Law 3051/2002.....	69
2. NCHR Regulations.....	79
II. Comments and proposals of NCHR	87
1. Comments on the Bill on the ratification of the 2001 Greco-Turkish Protocol for the implementation of article 8 of the Greco-Turkish "Agreement on combating crime, especially terrorism, organized crime, illicit drug trafficking and illegal migration"	89
2. Comments on the Bill on combating trafficking in persons, child pornography and providing protection to victims	93
3. Comments on the 2002 Core Document of the Greek Foreign Ministry to the United Nations Human Rights Committee.....	109
4. Proposal for the ratification by Greece of the anti-discrimination 12th Protocol to the European Convention on Human Rights.....	117
5. Proposal for the signature and ratification by Greece of the 13th Protocol to the European Convention on Human Rights, concerning the abolition of the death penalty in all circumstances	137
6. Proposals for the reception and access of asylum seekers to the asylum procedure in Greece.....	143
7. Comments on the application of article 116 para 2 of the Greek Constitution to the procedure of entry of women into the Greek Police and Fire Brigade Schools.....	153
8. Comments on the temporary employment through "companies of temporary employment".....	161
9. Comments on the Bill on the Greek administration's compliance with judicial decisions.....	167
10. Comments on the Initial (2002) Report of Greece to the United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights	181
11. Proposal for the signature and ratification by Greece of international conventions for the protection of migrant workers.....	207
12. Comments on the Bill on arms possession and use of firearms by police personnel and their relevant training	223
13. Proposals for the elimination of discriminatory treatment of alien employees with regard to their employment injury compensation.....	231
14. Proposals for Greece's compliance with the Conclusions of the European Committee of Social Rights.....	239
15. Proposals pertaining to the conditions of detention in Greece (2002).....	249
16. Proposals of NCHR, the Greek Ombudsman, UNHCR and the Greek	

Council for Refugees on immigration and asylum, on the occasion of the Greek Presidency of the Council of the European Union	269
III. Human rights protection and measures against terrorism.....	279
1. NCHR Resolution on the 2001 proposals for an EU Council Framework Decision on combating terrorism and for an EU Council Framework Decision on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States.....	281
2. NCHR Resolution on recent developments regarding terrorism in Greece.	287
3. NCHR letter to the Greek Foreign Minister on the conditions of detention of Afghan prisoners and the prospects of safeguards for their future trial	291
4. Reply of the Greek Foreign Minister to the above NCHR letter	295
5. Opinion 1/2002 of the Council of Europe Commissioner for Human Rights on certain aspects of the United Kingdom 2001 derogation from Article 5 par. 1 of the European Convention on Human Rights (in English)	299
IV. Report of the Council of Europe Commissioner for Human Rights on his visit to Greece, 2-5 June 2002 (in English)	311
Introduction	313
General remarks.....	313
I. Justice and prison system.....	314
II. Freedom of thought, conscience and religion.....	315
A. Proselytism.....	316
B. Places of worship	317
C. Conscientious objectors	318
III. Minority groups in Greece	319
A. The Muslim minority in Thrace.....	319
B. The case of the Roma/Gypsy community	320
C. Right to identify oneself as one sees fit.....	322
IV. Situation of foreigners (refugees, asylum seekers and immigrants)	323
A. Regularisation of illegal immigrants.....	323
B. Measures to prevent violence against foreigners.....	324
C. Asylum seekers	325
Final remarks and Recommendations	326
Additional comments	327

PART C

REPORTS SUBMITTED TO NCHR BY ITS MEMBER MINISTRIES ON HUMAN RIGHTS PROTECTION IN THEIR DOMAIN (article 6 para 1 of Law 2667/1998 establishing NCHR)

• Ministry of Interior, Public Administration and Decentralisation	331
--	-----

• Ministry of Foreign Affairs	337
• Ministry of Justice.....	343
• Ministry of Public Order.....	347
• Ministry of Education and Religious Affairs.....	357
• Ministry of Labour and Social Affairs.....	361
• Ministry of Press and Mass Media.....	371

PART D

HUMAN RIGHTS AND GREEK TV NEWS BULLETINS

Research study of the Department of Communication and Mass Media of the University of Athens, commissioned by NCHR

Introductory note by Prof Anna Frangoudaki, Second Vice-President of NCHR and Presiding member of the NCHR Fourth Sub-Commission	389
Introduction	391
Methodology of the research study.....	395
Empirical research (cases description)	396
The presentation of news in Greek TV news bulletins	402
"TV Justice".....	406
The otherness as "a piece of news"	408
Concluding remarks, with special reference to the differences between the state TV channel (NET) and private TV channels	411
Bibliography	415

REPORT ON NCHR AND ITS WORK

The National Commission for Human Rights (NCHR) was founded by Law 2667/1998 and inaugurated on 10 January 2000, when it was first convened by the Prime Minister, and its President and two Vice-Presidents were elected.

I. Mission and mandate of NCHR

NCHR is a statutory National Human Rights Institution having a consultative status with the Greek State on issues pertaining to human rights protection. The creation of NCHR emanated from the need to monitor developments regarding human rights protection on the domestic and international plane, to inform Greek public opinion about human rights-related issues and, above all, to provide guidelines to the Greek State aimed at the establishment of a modern, principled policy of human rights protection. A source of inspiration for the creation of NCHR were the *Paris Principles*, adopted by the United Nations and the Council of Europe.

According to Law 2667/1998, by which NCHR was established, NCHR has the following substantive competences:

1. The study of human rights issues raised by the government, by the Convention of the Presidents of the Greek Parliament, by NCHR members or by non-governmental organisations;
2. The submission of recommendations and proposals, elaboration of studies, submission of reports and opinions for legislative, administrative or other measures which may lead to the amelioration of human rights protection in Greece;
3. The development of initiatives for the sensitisation of the public opinion and the mass media on issues related to respect for human rights;
4. The cultivation of respect for human rights in the context of the national educational system;
5. The maintenance of permanent contacts and co-operation with international organisations, similar organs of other States, as well as with national or international non-governmental organisations;

- 6.** The submission of consultative opinions regarding human rights-related reports which Greece is to submit to international organisations;
- 7.** The publicising of NCHR positions in any appropriate manner;
- 8.** The drawing up of an annual report on human rights protection in Greece;
- 9.** The organisation of a Human Rights Documentation Centre;
- 10.** The examination of the ways in which Greek legislation may be harmonised with the international law standards on human rights protection, and the subsequent submission of relevant opinions to competent State organs.

II. Membership of NCHR

In accordance with Article 2 of Law 2667/1998, the following are members of NCHR:

- 1.** The President of the Special Parliamentary Commission for Institutions and Transparency;
- 2.** A representative of the General Confederation of Greek Workers, and his/her alternate;
- 3.** A representative of the Supreme Administration of Civil Servants' Unions, and his/her alternate;
- 4.** Four representatives (and their alternates) of Non-Governmental Organisations active in the field of human rights protection, that is, Amnesty International Greek Section, the Hellenic League for Human Rights, the Marangopoulos Foundation for Human Rights and the Greek Council for Refugees;
- 5.** Representatives of the political parties recognised according to the Rules of Procedure of the Greek Parliament. Each political party designates one representative and his/her alternate;
- 6.** One Counsellor of State and his/her alternate, proposed by the President of the Council of State (Supreme Administrative Court);
- 7.** One Justice of the Court of Cassation (Areios Pagos) and his/her alternate, proposed by the President of the above Court;
- 8.** The Greek Ombudsman and his/her alternate;
- 9.** One member of the Authority for the Protection of Personal Data and his/her alternate, proposed by the President of the above Authority;
- 10.** One member of the National Radio and Television Council and his/her alternate, proposed by the President of the Council;
- 11.** One member of the National Commission for Bioethics and his/her alternate, proposed by the President of that Commission;

12. Two personalities widely recognised for their expertise in the field of human rights protection, designated by the Prime Minister;

13. One representative (and one alternate) of the Ministries of Interior, Public Administration and Decentralisation, of National Education and Religion, of Labour and Social Security and of the Press and Mass Media. Each of these persons (who do not have the right to vote) is designated by the competent Minister;

14. Three Professors or Associate Professors (and their alternates) of Public Law or Public International Law, members of the University of Athens, Faculty of Political Science and Administration, of the University of Thessaloniki, Faculty of Law and of the University of Thrace, Faculty of Law;

15. One member of the Athens Bar and his/her alternate.

It is worthy to note the originality of the law provisions concerning NCHR membership and the election of Members, of the President and the two Vice-Presidents. Each institution participating in NCHR designates its representatives. All representatives -except for those of seven Ministries who take part in the sessions of the Plenary and the Sub-Commissions without the right to vote- elect the President and the two Vice-Presidents of NCHR. This particular, liberal system ensures NCHR's independence and impartiality.

III. The organisational structure of NCHR

Since 10 January 2000 the President of NCHR (Commissioner) has been Professor Alice Yotopoulos-Marangopoulos. First Vice-President until May 2002 was Mr Pericles Pangalos who sadly deceased in 2002. Currently First Vice-President is Mr Nikos Frangakis and Second Vice-President is Professor Anna Frangoudaki.

NCHR has established five Sub-Commissions:

1. The Sub-Commission for Civil and Political Rights;
2. The Sub-Commission for Social, Economic and Cultural Rights;
3. The Sub-Commission for the Application of Human Rights to Aliens;
4. The Sub-Commission for the Promotion of Human Rights;
5. The Sub-Commission for International Communication and Co-operation.

According to the Rules of Procedure of NCHR (Decision of Prime Minister Y 138, *Official Journal of the Hellenic Republic*, B-475, 09.04.2000), each Sub-

Commission holds at least one meeting per month. The Sub-Commissions' work consists of the preparation of reports on issues related to their specific field of action. All these reports are subsequently submitted to the NCHR (Plenary) for discussion and decision.

Since 15 November 2000 NCHR has employed two Legal Research Officers while since 1 April 2002 NCHR has also employed an executive secretary.

In 2003 NCHR plans to acquire its own premises in Athens and its own web site (www.nchr.gr).

IV. Summary of the work of NCHR from 2000 to date

In the beginning of the first year of its life, 2000, NCHR collected and studied all major international and European documentation regarding human rights protection issues in Greece which have been raised in international and European fora, with a view to examining the actual compliance of Greece with international and European human rights standards and law. Accordingly, the major issues of concern have been the following: issues pertaining to the effectiveness of the Greek justice system; freedom of religion; conscientious objection to military service; conditions of detention; non-discrimination on the grounds of race, ethnic origin or sex; protection of minority populations.

In the course of the meetings of the NCHR Plenary and the Sub-Commissions since 2000 the following issues have been discussed and relevant action was taken, including notification of the NCHR resolutions and recommendations to all competent Greek authorities (also published in NCHR Annual Reports):

- ***NCHR proposals on the draft Charter of Fundamental Rights of the European Union (11 July 2000):*** NCHR submitted to the EU Convention and competent Greek authorities proposals regarding the inclusion within the body of the Charter of specific substantive provisions regarding:
  1. The inclusion in the body of the Charter of a substantive notion of effective equality, especially with regard to women;
  2. The abolition and prevention of modern forms of slavery, especially those pertaining to trafficking and sexual exploitation of women and children;

3. The prevention of human rights violations, especially gender-related, by fundamentalism;
  4. The express abolition of the death penalty in all circumstances;
  5. The strengthening of the legal status and the establishment of implementation measures relating to social and economic rights.
- ***The issue of inclusion of religious affiliation in Greek citizens' identity cards (13 July 2000)***: NCHR adopted a resolution according to which the inclusion of religious affiliation in Greek citizens' identity cards is not in accordance with the Greek Constitution (article 5 paras 1 and 2 and article 13), or with current international and European human rights law, as well as European Community law. NCHR pointed out that the selection of religion as a particular determining identity conflicts with religious freedom and, more specifically, with the right not to declare or to remain silent as to one's religious faith, and gives rise to dangers of possible discrimination by reason of religion, as past experience has proved.
  - ***Ratification of humanitarian law treaties (28 September 2000)***: NCHR called upon the Greek government to proceed to the ratification of the 1999 Second Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, as well as of the 2000 Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict (Greece had already signed these Protocols and ratified the latter by law 3080/2002).
  - ***The 2000 Bill on aliens/immigration (9 November and 30 December 2000)***: NCHR expressed its criticism and submitted recommendations regarding certain provisions and omissions of the above Bill (later Law 2910/2001) which were considered to contravene current international standards of immigration and human rights law, such as: the lack of expert research on which the above Bill should have been based; non justification of visa application decisions by Greek consulates; lack of special protection of long-term immigrants; lack of effective protection of immigrant families; need to prevent human, especially women, trafficking through immigration legislation; access of immigrant children to education; access of detained immigrants to legal counselling. NCHR stressed that the Greek government should take all appropriate measures for the establishment of specialised research into contemporary conditions of migration and for the establishment of an integrated immigration policy.
  - ***Cremation of the deceased (7 December 2000)***: NCHR proposed to

the competent Greek authorities the modification of the current legislative framework for the protection by Greek law of every person's right, without any distinction whatsoever, to choose between cremation and burial when deceased. The latter is exclusively provided for by current Greek law. NCHR has noted that where the deceased has not expressed any special preference as between cremation and burial, his/her family (in order of priority: spouse, adult children, siblings, as in the case of the donation of organs of the body) should be able to choose.

- **Ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court (7 December 2000):** NCHR called upon the Greek government to proceed to the ratification of the Statute of the International Criminal Court (signed by Greece in 1998, later ratified by Law 3003/2002).
- **Human Rights Education and Promotion (2000-):** NCHR has initiated a programme of human rights education and promotion, giving priority to specific population groups, that is, policemen and policewomen, public servants, lawyers, journalists and students. In 2001 the Fourth Sub-Commission of NCHR provided a number of Greek Universities with documentation with a view to establishing special human rights courses in their curricula. In April 2001 the Greek Open University accepted and started work on the proposal of the Fourth Sub-Commission of NCHR, with a view to creating a new course on human rights. On 6 June 2002 the Fourth Sub-Commission provided the Greek Open University with more back-up information and ideas for the creation of the human rights course.

In June 2001 the Fourth Sub-Commission of NCHR commissioned the Communication and Mass Media Department of the University of Athens to carry out a special study on Greek TV news bulletins and the promotion and establishment by them of stereotypes and discrimination mechanisms. The study was completed in February 2002 and widely publicised in December 2002, after a relevant public discussion which was organised by the Fourth Sub-Commission of NCHR at the Athens Journalists' Association on 5 December 2002.

Also the Fourth Sub-Commission of NCHR in 2001 had consultations with the Greek Ministry of Public Order and the National School of Public Administration. The Sub-Commission has urged the above Ministry (special educational material has also been provided to them by the Fourth Sub-Commission) and the National School to promote and strengthen human rights education in their curricula for policemen and public servants respectively.

- **Amendment of the Greek Constitution in 2001 (1 February 2001):** NCHR submitted to the Greek government and to the parliamentary political parties recommendations regarding the amendment of a series of constitutional provisions on: conscientious objection to military service, abolition of the death penalty in all circumstances (the death penalty in time of peace has been abolished in Greece), protection of personal data, the right of association of civil servants, Greek mass media, the right to property, the protection of the natural and cultural environment, the participation of civil servants in political parties and in national elections, the competences of the Greek Council of State, and the Greek independent administrative authorities.
- **Freedom of religion (1 March 2001):** In light of the recent case law of the European Court of Human Rights, NCHR proposed the modification, according to the above-mentioned jurisprudence, of the current Greek legal framework regarding: 1. *Prosecution of proselytism*. The Greek state was urged to proceed to abrogating the relevant legislation in force and create a new relevant legal framework grounded in the right to freedom of thought, conscience and religion; 2. *The establishment of places of worship*. NCHR urged the Greek authorities to abrogate the relevant antiquated legislation and comply with the judgments of the European Court of Human Rights; 3. *The situation of the Muslim minority in western Thrace*. In light of the ECHR case law, NCHR pointed out that the competence of Muftis in Thrace should be contained in religious affairs only and not transcend to the fields of administration and justice; 4. *Discrimination against conscientious objectors*. NCHR proposed the modification of Greek legislation with a view to eliminating legal and social discrimination against conscientious objectors to military service.
- **Use of force and of firearms by police forces (4 April 2001):** Upon request of the Minister of Public Order, NCHR proposed the modification of the current relevant Greek legal framework in line with the relevant principles and norms of the United Nations and the Council of Europe. NCHR stressed that the Greek legislation and police education and training were inadequate to confront modern forms of violence and criminality. According to NCHR the new legislation should be squarely grounded in the principle of necessity and proportionality and guided, inter alia, by the 1979 UN Code of Conduct for Law Enforcement Officials and the 1990 UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials. NCHR also stressed the imperative of intensifying the training courses of all Greek police personnel

and of effectively safeguarding the latter's right to life and physical integrity and their families' special social security rights.

- **Bill on organised crime (3 May 2001):** NCHR submitted to the Ministry of Justice a series of recommendations, based mainly on European human rights principles and the UN Convention against Transnational Organised Crime (Palermo Convention), regarding the draft of the "Law on the amendment of the Greek Criminal Code and the Code of Criminal Procedure for the protection of citizens from indictable acts of criminal groups" (later Law 2928/2001). NCHR pointed out, inter alia, that mixed jury courts should not be excluded from the adjudication of organised crime cases, the investigative infiltration should be supervised by a judge and underlined the cautiousness with which DNA-related information (evidence) should be handled.
- **Protection of refugees (asylum) in Greece (8 June 2001):** NCHR submitted to all competent Ministries proposals for a series of legislative and administrative amendments aimed at the modernisation and harmonisation of the Greek asylum framework with the established and emerging standards of international and European Community law. The main issues of concern were: 1. The free movement of refugees and asylum seekers; 2. Asylum seekers in transit areas of ports and airports; 3. Refugee reception centres; 4. The serious shortage of state trained interpreters and translators; 5. Asylum seekers without documentation, especially in Athens; 6. Review of asylum decisions and lack of judicial appeal on merits; 7. Inadequacy of legal aid to refugees and asylum seekers.
- **Establishment of a comprehensive legal aid system (25 June 2001):** NCHR proposed to the Ministry of Justice the restructuring and modernisation of legal aid schemes in accordance with the legal aid standards established by the Council of Europe, the European Union and the case law on the European Convention on Human Rights. NCHR expressed its concern at the inadequacy of legal aid as it was structured and applied in Greece and stressed that legal aid should be available to every person who is in need of it, in all jurisdictions and all procedural stages. Particular attention should be paid by the Greek state to vulnerable social groups such as asylum seekers, refugees and alien immigrants potentially discriminated against on the ground of their racial or ethnic origin.
- **Conditions of detention in Greece (5 July 2001):** NCHR, in view of relevant recent reports of, among others, the European Committee for the Prevention of Torture and the UN Committee against Torture, having

regard to recent case law of the European Court of Human Rights and having visited some Greek prisons and police detention centres, submitted to the Ministry of Justice and the Ministry of Public Order a series of proposals aiming at the urgent reformation and modernisation of the Greek detention centres and related legislation and practice. In particular NCHR underlined the need for Greece to effectively comply with the recommendations of the above international and European organs, the need for creation of new modern detention centres, the separation of minor and adult detainees, the provision of adequate health care services to all detainees and the putting into effect of the new aliens legislation that provides for the creation of new detention centres for aliens under deportation.

- **Alternative civil-social service (5 July 2001):** NCHR proposed to the Ministry of National Defence amendments for the modernisation of the Greek law regarding alternative civil-social service, instead of military service, in accordance with the relevant established principles of the Council of Europe and the case law of the European Court of Human Rights. NCHR stressed, inter alia, that alternative service should be of a reasonable duration and never have the character of punishment, while the relevant authority should be independent from the military and provide adequate procedural safeguards.
- **Implementation by Greece of ILO Convention No 111 on non-discrimination in employment and occupation (20 August 2001 - a formal request for an opinion was submitted to NCHR by the Greek Ministry of Labour):** NCHR submitted its comments to the Ministry of Labour, placing particular emphasis on the important issues, requiring particular attention by the Greek state, of affirmative action in favour of women in Greece (following the new Article 116 para 2 of the Greek Constitution) and of the legal and factual equality of sexes in the framework of the relevant, evolving European Community law.
- **Resolution on terrorism and human rights after the events of 11.09.2001 (20 September 2001):** NCHR was one of the first National Institutions that issued such a resolution calling upon states to abide by their international law obligations in the course of their struggle against terrorism that should in no way lead to new ethno-cultural divisions and enmities all over the world and to human rights violations.
- **Protection of social rights of refugees and asylum seekers in Greece (20 September 2001):** NCHR submitted to the competent Greek Ministries a series of recommendations, based on European and international human rights standards, for the modernisation and the

strengthening of the current, inadequate system of refugee social protection in Greece. The main issues tackled by NCHR in its report are: 1. Reception centres for asylum seekers; 2. Employment and vocational training of refugees and asylum seekers; 3. Provision of aid and special allowances; 4. Education; 5. Special protection of unaccompanied minor refugees and asylum seekers.

- ***Draft Report of the Greek Foreign Ministry on Racism, Intolerance and Xenophobia to the Committee of Ministers of the Council of Europe (22 October 2001)***: Comments of the Second (Social, Economic and Cultural Rights) and Third (Application of Human Rights to Aliens) NCHR Sub-Commissions were submitted to the Greek Foreign Ministry upon the latter's request. The above Sub-Commissions stressed, inter alia, that the Council of Europe should in no way proceed to the devaluation of the European Commission against Racism and Intolerance and that Greece should proceed to the ratification of the European Framework Convention for the Protection of National Minorities, as well as Protocol No 12 of ECHR on the prohibition of all forms of discrimination.
- ***Second Mediterranean Conference of National Human Rights Institutions (1-3 November 2001)***: NCHR successfully organised and hosted the above Conference from 1-3 November 2001 in Athens, which was attended by 14 National Institutions and was concluded with the adoption of the Athens Declaration (text available at www.nhri.net). The major theme of the Conference was immigration and asylum following the Durban World Conference against racism of September 2001. The Conference was coupled with an open Colloquium on the above topic, organised by NCHR in Athens.
- ***Issues regarding protection of Roma in Greece (29 November 2001)***: NCHR submitted to the competent Greek authorities its report on Roma in Greece containing a long series of measures that Greece should take in order to meet the needs for social and legal protection of this particularly vulnerable social group. The main issues of particular concern to NCHR have been the following: 1. The de facto social marginalisation of Roma; 2. Housing of Roma; 3. Provision of adequate health services to Roma; 4. Establishment of new education system tailored for the particular characteristics to Roma population; 5. Discrimination and violence against Roma by local indigenous populations and law enforcement personnel.
- ***2001 Reports of the Ministers of Justice and of Public Order to the UN CAT (13 December 2001)***: NCHR submitted its comments on the

above Reports, upon request of the relevant Ministries, in accordance with Law 2667/1998 founding NCHR. NCHR urged the Ministries to make particular reference in their Reports to the actual practice, that is, application of the UN Convention against Torture by Greek authorities. NCHR also stressed the importance that Greek authorities should attach to the advancement of education and training of law enforcement personnel, to the amelioration of detention conditions in Greece and to the treatment by Greek authorities of immigrants and asylum seekers in accordance with international law and protection standards.

- **Main issues of racial discrimination in Greece – Proposals for the modernisation of Greek law and practice (20 December 2001):** With this report NCHR underlined the major issues concerning racial equality in Greece already raised by competent UN and Council of Europe organs and proposed that the Greek government proceed to the overhaul of the relevant policy and legislation, taking in particular into account Directive 2000/43/EC *implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin*. NCHR stressed that Greece should fully comply with the recommendations of the UN CERD and ECRI and proceed to the modification of Greek anti-racism legislation and policy with a view to living up to current EC law and relevant standards laid down by the Council of Europe.
- **2001 Greco-Turkish Protocol for the implementation of article 8 of the Greco-Turkish Agreement on combating crime, especially terrorism, organized crime, illicit drug trafficking and illegal migration (31 January 2002):** NCHR issued an opinion expressing its serious concern at, inter alia, the non-inclusion in the above Protocol (Law 3030/2002) of any express clauses pertaining to the effective protection of asylum seekers arriving in Greece from Turkey, according to the Geneva/New York Refugee Convention and Protocol. NCHR pointed out that in a number of cases the conditions of aliens' refoulement/readmission raise concerns as to the safeguarding of fundamental rights of all persons attempting to enter Greek territory, including illegal migrants.
- **Appeal to the Greek Foreign Minister pertaining to the treatment by the US authorities of Afghan detainees (28 February 2002):** NCHR has called upon the Greek Foreign Minister to exercise his utmost influence so that international human rights principles are adhered to in this case, especially those emanating from the UN Convention against Torture, the International Covenant on Civil and Political Rights and international, conventional and customary, humanitarian law.

- ***Appeal to the Greek Foreign Minister for the ratification by Greece of the anti-discrimination 12th Protocol to the European Convention on Human Rights, already signed by Greece (28 February 2002).***
- ***Resolution on the 2001 proposals for an EU Council Framework Decision on combating terrorism and for an EU Council Framework Decision on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States (28 February 2002):*** NCHR commented on the above proposals dated December 2001 and stressed that these Decisions should be squarely based upon international and European human rights standards and principles. With regard to the decision on combating terrorism NCHR stressed that EU member states should show utmost cautiousness to the identification of the aims by which terrorist acts are characterised and that the right to a fair trial should be always adhered to in the course of the relevant procedures. As to the European arrest warrant decision, NCHR pointed to the precarious situation that the above decision may engender, especially for third country nationals who have occasionally been discriminated against and victimised by state measures and policies adopted by certain states following the events of 11 September 2001.
- ***Research project on TV news bulletins and human rights protection (28 February 2002):*** The Fourth Sub-Commission of NCHR commissioned the Department of Communication and Mass Media of the University of Athens to carry out the above research that was concluded in February 2002. The research demonstrated the existence of a pattern of serious violations of human rights by TV news bulletins, which have taken the form of “infotainment”, of mainly private TV channels in Greece. The research attested to the fact that TV news in Greece tend to arbitrarily categorise and stigmatise particular ethnic and social groups, infringing upon their human dignity and flagrantly violating fundamental contemporary standards of human rights protection, primarily the one of presumption of innocence. The research results were publicised at a special public discussion event in the premises of the Athens Journalists’ Association, organised by the Fourth Sub-Commission of NCHR on 5 December 2002.
- ***2002 Core Document of the Greek Foreign Ministry to the UN Human Rights Committee (28 February 2002):*** NCHR submitted to the Greek Foreign Ministry, upon the latter’s request, its comments on the above Core Document pertaining to basic information on the framework of human rights protection in Greece. The main issues that were regarded by NCHR as insufficiently covered by the above Core

Document were the following: 1. Human rights education of law enforcement officials and public servants; 2. Compliance and cooperation of Greece with the recommendations of the Council of Europe Social Rights Committee and ECRI, as well as with the judgments of the European Court of Human Rights; 3. Provision by Greece of data regarding religion and languages used in Greece.

- ***Bill on combating trafficking in persons and providing protection to victims (28 February 2002):*** NCHR submitted to the Greek authorities a series of substantive proposals for the amendment of the above Bill (later Law 3064/2002), in accordance with the relevant protection standards agreed upon by the United Nations, the Council of Europe and the European Union. The main issues on which NCHR focused its attention are: 1. The necessary modification of the limited nature of the definition of trafficking included in the above Bill; 2. The necessity for expansion of the manners in which the victim's coerced acquiescence may be obtained; 3. The necessary establishment of a holistic legal and institutional framework for the provision of effective legal social protection to all victims of trafficking, especially during the phase of their repatriation; 4. The extensive protection that should be provided to minors; 5. The necessary criminalisation of professional exploitation of prostitutes.
- ***Appeal to the Greek Foreign Minister for the signature and ratification by Greece of the 13th Protocol to ECHR (concerning the abolition of the death penalty in all circumstances, 24 April 2002*** – The death penalty in time of peace has been abolished in Greece).
- ***Restrictive quotas against women employed by the Greek Police and Fire Brigade (29 May 2002):*** NCHR issued a special report on the above issue calling upon the Greek Ministry of Public Order, in charge of Greek Police and Fire Brigade, to abide by the new provisions of the Greek Constitution on affirmative action in favour of women, the relevant case law of the Greek Council of State and EC legislation. NCHR stressed that according to the new article 116 para 2 of the Greek Constitution (2001) any kind of gender-based exclusion or restriction, including restrictive quotas against women, is to be considered as null and void. The competent Minister of Public Order in December 2002 put forward a Bill providing for the elimination of restrictive quotas against police women candidates.
- ***Issues relating to reception and access of asylum seekers to the asylum procedure in Greece (6 June 2002):*** NCHR expressed its grave concern at reports of international NGOs regarding alleged

instances of refoulement of asylum seekers by Greek authorities and issued a series of asylum law and practice-related recommendations with special reference to: the arrest of asylum seekers in border areas; these detainees' information about the Greek asylum procedure and their concomitant rights; provision of legal aid; facilitation of asylum seekers' communication with any person they wish to contact in order to inform them about their case; the creation of new permanent state reception centres for asylum seekers; the application of article 48 of Law 2910/2001, as amended by Law 3013/2002, which provides for the establishment of regional detention centres for aliens subject to administrative deportation.

- **Report on Law 2956/2001 pertaining to temporary employment through “companies of temporary employment” (4 July 2002):** NCHR forwarded to the Greek government the above report underlining its concerns at the *raison d'être* itself and application of the above Law that provides for the hiring of employees through the above-mentioned companies to various businesses in Greece. NCHR stressed that the above form of employment contravenes in practice human and labour rights of the persons employed through this system. NCHR also pointed to the necessity of strengthening the efficiency of the competent Body of Labour Inspectors, in charge of safeguarding the proper application of labour law in Greece.
- **Bill on the Greek administration's compliance with judicial decisions (9 July 2002):** NCHR submitted to the Greek authorities a number of proposals for ensuring conformity of the above Bill (later Law 3068/2002) with the prescriptions of the Greek Constitution, the International Covenant on Civil and Political Rights and the European Convention on Human Rights. The main points of NCHR were the following: **1.** The most effective means of compliance by the administration would be the establishment by law of the “action for performance” against the Greek administration; **2.** Compliance should be provided for also in cases of judgments regarding interim protection; **3.** The judicial board in charge of supervising the administration's compliance should include judges who have already participated in the relevant proceedings; **4.** The waiting period regarding compliance should not be beyond the limits of reasonableness established in European human rights law. Finally NCHR pointed out that the above Bill should proceed to the abrogation of the antiquated preferential default interest of the Greek state, as prescribed by contemporary human rights law and principles.

- ***Initial (2002) Report of Greece to the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (4 September 2002):*** NCHR, upon urgent request of the Greek Foreign Ministry, submitted its comments on the above Report, which had been prepared by thirteen Ministries, in accordance with Law 2667/1998 founding NCHR. NCHR pointed to a series of issues falling under the scope of the Report that were not sufficiently, or at all, tackled by the above Report, such as: **1.** The inadequate Greek legal framework against racial or ethnic discrimination; **2.** The inadequate legal and institutional framework for the protection and integration of alien immigrants and refugees; **3.** Issues of unemployment and new forms of employment, such as temporary employment through “companies of temporary employment”, that contravene modern human rights standards; **4.** High poverty rate and inadequate social welfare infrastructure; **5.** Implementation of the development and protection programme for Roma; **6.** Issues pertaining to socio-legal protection of aliens, especially women, victims of human trafficking; **7.** Issues regarding state education; **8.** Issues arising from the practice of mass media, especially from private TV channels, and the flagrant or indirect violation by them of human dignity.
- ***Athens Conference on the Greek Presidency of the EU Council and the challenge of asylum and immigration, 8-9 November 2002 (co-organised with the Greek Ombudsman, UNHCR BO for Greece and the Greek Council for Refugees):*** This was a two-day open conference attended by representatives of competent Greek Ministries, the EU Commission, UNHCR, NCHR and Greek NGOs. The conference ended with the adoption of a series of conclusions on the European and Greek immigration and asylum law and policy, which were publicised and forwarded to all competent Greek, European and international organisations.
- ***International Conventions on Migrant Workers and the position of Greece (12 December 2002).*** NCHR proposed that Greece accede to the following Conventions on Migrant Workers, regarding them as necessary for, inter alia, the planning and implementation of a contemporary, human rights-based immigration law and policy by Greece: ILO Convention (No 97) *concerning Migration for Employment* (revised 1949), ILO Convention (No 143) *on Migrant Workers* (Supplementary provisions, 1975) and the 1990 *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families*.

- **Issues relating to discrimination against alien workers with regard to their employment injury compensation (12 December 2002).** NCHR recommended the abrogation of article 5 of Royal Decree of 24.07.1920 and of Law 551/1915 which condition employment injury compensation to alien workers on the norm of reciprocity or the alien worker's residence in Greece, in violation of, inter alia, fundamental social rights provisions of the Greek Constitution and relevant provisions of the 1966 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. With the same resolution NCHR recommended also the ratification by Greece of the 1964 *Employment Injury Benefits Convention* of ILO (No 121) and of the 1977 European Convention on the Legal Status of Migrant Workers.
- **Commentary on the Bill of the Ministry of Public Order regarding arms possession and use of firearms by police personnel and their relevant training (12 December 2002).** Upon request of the Minister of Public Order, NCHR submitted its comments on the above Bill of 12.11.2002. NCHR regarded this Bill as moving in the right direction, in accordance with its own earlier proposals of 5 April 2001, the 1979 UN *Code of Conduct for Law Enforcement Officials* and the 1990 UN *Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials*. NCHR proposed the modification of a series of provisions of the above Bill, so that they conform to the principles of necessity and proportionality in which the relevant policy and practice should be grounded. NCHR also stressed the necessity of intensification and streamlining by the Ministry of Public Order of human rights education and further training in the curricula of all law enforcement officials in Greece.
- **Resolution on Greece's combat against terrorism in its territory (12 December 2002).** NCHR, following its former relevant Resolutions of 2001 and 2002, expressed its outright condemnation of acts of terrorism carried out in Greece and called upon all competent Greek authorities and professional associations, such as the Athens Bar and the Athens Journalists' Association, to ensure that the struggle against terrorism is not carried out to the detriment of the fundamental principles enshrined in international human rights law and in the Greek Constitution.
- **Greece's compliance with the Conclusions of the European Committee of Social Rights (12 December 2002).** Given the importance of the European Social Charter (ESC) and of the supervisory work of the European Committee of Social Rights (ECSR) for the pro-

tection of fundamental social rights in contracting states such as Greece, NCHR proposed that Greece recognize the right of Greek NGOs to lodge complaints with ECSR, according to the 1995 Additional Protocol to ESC, and fully comply with the Conclusions of ECSR, pertaining to the collective complaints against Greece.

- ***The detention conditions in Greece in the year 2002 (12 December 2002)***: NCHR paid particular attention and studied the latest relevant reports of the European Committee for the Prevention of Torture, the United Nations Committee against Torture and the Council of Europe Commissioner for Human Rights. Taking also into account the responses of the Greek authorities to the above reports, NCHR proceeded to submitting to the competent Greek authorities a series of recommendations with a view to ensuring, inter alia, the following: full compliance of Greece with the recommendations of the above United Nations and Council of Europe organs; promotion and strengthening continuous education of all personnel involved in the detention process; creation of detention centres of aliens under deportation according to Aliens' Law 2910/2001; special legislation for and attention to asylum seekers under detention, in accordance with the relevant NCHR proposals of 06 June 2002; establishment of a detainee complaint procedure in all detention centres; decongestion of the prison and detention centres in the area of Athens through establishment of new prisons and detention centres in other regions; special treatment of detainees who are drug addicts and their strict separation from other detainees in all prisons and detention centres.

Athens, January 2003

